SCRISORI CĂTRE G. IBRĂILEANU

Ediţie îngrijită de
M. BORDEIANU, VIORICA BOTEZ, GR. BOTEZ, I. LĂZĂRESCU şi AL. TEODORESCU

Prefaţă de
N. I. POPA

STUDII ŞI DOCUMENTE

EDITURA MINERVA
1971
BUCUREŞTI

PREFAȚA

Scrisorile primite de G. Ibrăileanu de la colaboratorii *Vieții românești* și păstrate la Biblioteca centrală „M. Eminescu" a Universității din Iași constituie o mină prețioasă de informații pentru istoria noastră literară. Din inițiativa Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași și a Bibliotecii Universității ieșene, un colectiv format din I. Lăzărescu, Al. Teodorescu, Gr. Botez, M. Bordeianu și Dan Mănucă a publicat în 1966, un prim volum de *Scrisori către Ibrăileanu*[1], cuprinzînd corespondența criticului cu Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrășcanu, Mihail Sadoveanu și Paul Zarifopol. Unii comentatori ai lui G. Ibrăileanu au și subliniat valoarea excepțională a acestor mărturii directe ale scriitorilor, relative la viața, la munca și creația lor literară, conduse, atent și efectiv, de îndrumările lucide și ferme ale conducătorului de fapt al mișcării din jurul marii reviste din Iași, considerat de toți ca un adevărat *spiritus rector.*[2] Scrisorile aruncă și lumini indirecte asupra personalității lui G. Ibrăileanu și a sensului activ dat de el dialogului viu angajat cu scriitorii.

Dar fondul de peste 1500 de scrisori adresate lui G. Ibrăileanu de scriitorii *Vieții românești,* deveniți prieteni personali, este încă departe de a fi epuizat. Un colectiv de la aceleași instituții ieșene, format din Grigore Botez, Viorica Botez, M. Bordeianu, I. Lăzărescu și Al. Teodorescu, a ales un alt lot de asemenea documente literare relative la toate etapele străbătute de *Viața românească,* de la pregătirea apariției revistei în 1906 pînă în 1933.

O parte din aceste scrisori au fost deja publicate. Altele sînt încă inedite. Reluate în volum, ele întregesc imaginea lui G. Ibrăileanu și alcătuiesc un tablou revelator asupra relațiilor lui cu scriitorii. Privite în ansamblul lor, scrisorile publicate în acest al doilea volum reprezintă trei etape din istoria *Vieții românești.* În cea dintîi, se reflectă premisele întemeierii revistei, cu începere încă din 1905 ; a doua se situează între 1906—1916, dată cînd revista își suspendă apariția pentru trei ani ; în fine, a treia privește reluarea ei în 1920 și activitatea pînă în 1933, cînd Ibrăileanu încredințează conducerea revistei, transferată la București, unei echipe tinere formate din Mihai Ralea și G. Călinescu.

---

[1] *Scrisori către G. Ibrăileanu,* ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănucă și Al. Teodorescu, cu o prefață de Al. Dima și N. I. Popa. București, Editura pentru literatură, 1966. („Studii și documente").

[2] Vezi N. I. Popa, *G. Ibrăileanu și „Viața românească"*, în *Iașul literar,* 1966, nr. 2 ; Al. Teodorescu, *G. Ibrăileanu și colaboratorii „Vieții românești"*, în *Revista de istorie și teorie literară,* 1966, nr. 2 și *Hortensia Papadat-Bengescu și „Viața românească"*, în *Viața românească,* 1966, nr. 3 ; Al. Piru, *G. Ibrăileanu (Viața și opera),* București, Editura pentru literatură, 1967.

Scrisorile din 1905 ale lui Spiridon Popescu dau indicaţii asupra tratativelor duse de el la Bucureşti cu C. Dobrogeanu-Gherea, C. Stere, I. Nădejde, H. Sanielevici şi Dr. N. Lupu în vederea regrupării forţelor democratice şi literare în jurul unei mari publicaţii, vrednice de tradiţiile culturale ieşene şi capabile să atragă talentele din toată ţara. Rezervele foştilor generoşi îndepărtaţi acum de la ideologia socialistă şi muncitorească din prima etapă a activităţii lor publicistice, dezvăluie deja noua lor orientare spre liberalism. Spiridon Popescu şi H. Sanielevici au îndoieli asupra posibilităţilor de a scoate revista la Iaşi: „Iaşul — provincia ar omorî revista, deci e neapărată nevoie să iasă la Bucureşti — capitala", îi scrie Spiridon Popescu, convins că în capitală se asigură mai uşor fonduri, condiţii pentru tipar şi o difuzare largă.

Poporanist consecvent şi în opera sa literară, el face totuşi numeroase demersuri personale pentru a obţine colaborări de la Bucureşti, dă idei pentru organizarea redacţiei şi pentru tipar. Scrisorile lui dintre 1905—1907 ni-l arată ca intermediar activ între redacţia revistei şi colaboratorii din Bucureşti. Om practic şi cu experienţă, el slujeşte deopotrivă nevoile gospodăreşti ale publicaţiei ieşene.

Jean Bart, alt poporanist fidel ideologiei formulate încă de la *Evenimentul literar*, se orientează mai larg, graţie unei experienţe mai întinse şi unei vocaţii de scriitor, unde va valorifica viaţa trăită şi prin care va putea evada din carieră, realizîndu-se ca om şi creator literar.

Cele 48 de scrisori ale lui C. Stere fac din el o prezenţă masivă în volum, ca ideolog şi animator al poporanismului, cu limitele care au fost deja relevate, dar şi cu spiritul lui dinamic de om de cultură intensă, preocupat mai ales de idei şi atitudini, dar intransigent şi gelos de autoritatea lui printre colaboratori. Faptul chiar că, sub lozinca poporanistă şi în ciuda ei, *Viaţa românească* a publicat atîtea opere care îi depăşesc doctrina social-politică, dînd credit autorităţii de critic a lui Ibrăileanu, îi dovedeşte spiritul dialectic. El conciliază rigoarea logică a ideologiei politice cu mersul înainte al vieţii. Marea lui operă ciclică, *În preajma revoluţiei*, va ilustra această capacitate deosebită a gînditorului sistematic de a se supune faptelor obiective. Prieten devotat al lui Ibrăileanu, el a pus de acord ţinuta de mentor al ideologiei revistei cu aceea de polemist gata oricînd la replici vehemente.

D-rul N. Lupu, în scrisorile lui din primii doi ani ai revistei, ne apare ca om politic de vocaţie şi spirit practic. El întrevede implicaţiile politice din viaţa publicaţiei ieşene şi ajută, prin intervenţii personale, organizarea şi condiţiile ei materiale, obţinerea de colaborări la Bucureşti. În aceeaşi categorie vom situa şi pe I. Botez, viitorul profesor universitar de engleză, care a fost un conducător destoinic în administraţia şi contabilitatea destul de complicată a unei reviste întreţinută mai ales din abonamente şi care îşi plătea colaboratorii, — indicaţie semnificativă pentru preţuirea acordată muncii de creaţie a scriitorilor. Corespondenţa lui din anii 1906—1914 ia adesea aspectul unor rapoarte contabiliceşti, privind fondurile, situaţia abonamentelor, propunerile de plată a scriitorilor, soluţiile de ordin practic relative la administraţie şi tipar, urmărind tenace să restabilească un echilibru financiar adesea deficitar şi ameninţat de cererile insistente de mari avansuri ale autorilor strîmtoraţi.

Complexa şi seducătoarea personalitate a lui Ibrăileanu apare însă mai ales din discuţiile lui cu redactorii revistei şi cu colaboratorii din prima perioadă a *Vieţii româneşti*, între 1906—1916. Modestul secretar de redacţie s-a înconjurat de o echipă omogenă şi organică, în ciuda marilor diferenţe dintre oameni ca G. Topîrceanu, M. Sevastos, M. Carp, Gh. Kernbach, Dr. N. Quinez, I. I. Mironescu. Redactori permanenţi sau redactori pentru perioada ingrată de vacanţă, sfetnici locali ca C. Stere şi Octav Botez, Rodion Steuerman şi Otilia Cazimir, corespondenţi din provinciile româneşti ca G. Tofan sau consilieri în-

depărtați ca Spiridon Popescu, Jean Bart, Izabela Sadoveanu, Constanța Marino-Moscu și I. Al. Brătescu-Voinești, toți sînt preocupați, alături de soarta manuscriselor lor trimise la redacție, de însuși bunul mers al revistei și de ridicarea nivelului ei. Și această atitudine reflectă desigur problemele ridicate chiar de severul „secretar de redacție", ascuțit și exigent față de toți corespondenții lui, chiar cu cei mai initimi. Cele 92 de scrisori adresate de Brătescu-Voinești lui Ibrăileanu între 1906—1928 și cele numai 51 scrisori de răspuns păstrate la Biblioteca Academiei ale criticului ieșean din 1906—1912, alcătuiesc o mărturie elocventă asupra climatului critic și totodată prietenesc, de încredere reciprocă creat între revistă și scriitori, grație tactului desăvîrșit și delicateței ferme cu care erau primite și tratate textele propuse. Pentru că Ibrăileanu judeca textele și nu persoana autorilor, cu sentimentul înalt al răspunderii unui critic scrupulos și atent să înțeleagă opera, fără a o supune unor dogme sau sisteme estetice preconcepute, ci cu receptivitatea unui spirit deschis.

Grija continuă a lui Ibrăileanu pentru bunul mers al redacției se oglindește în scrisorile primite de la M. Carp, M. Sevastos și G. Topîrceanu care îl consultă asupra sumarului numerelor, a sumelor acordate autorilor, a corecturilor de tipografie, a difuzării și ecoului *Vieții românești*. G. Topîrceanu, adus de Ibrăileanu de la București și „devenit ieșean", după o serie de scrisori care stabilesc condițiile de viață materială ale scriitorului la Iași, i-a fost amic intim. El reprezintă uneori revista în rubrica *Miscellanea*, unde susținea polemici. Scrisorile criticului, adresate poetului și comentate de Const. Ciopraga [1], sînt documente sugestive pentru munca dusă de critic în îndrumarea și desăvîrșirea operei poetului. M. Carp, cumnatul lui Ibrăileanu, a fost un element de bază în redacție. Scrisorile lui dintre 1909—1915 îi mărturisesc gîndul de a lucra în acord cu conducătorul revistei, mai ales cînd acesta se afla în vacanță la mînăstiri, perioadă cînd numerele își realizau cu greutate echilibrul dintre literatură, studii, cronici, recenzii, note și revista revistelor. Același gînd de a-l mulțumi pe Ibrăileanu, plecat la odihnă, exprimă și alți redactori de vacanță: Dr. N. Quinez (1906—1909), Gh. Kernbach (1906—1909), I. I. Mironescu (1906). La dificultatea de a avea colaboratori de calitate, se adăugau pentru ei problemele tiparului, ale hîrtiei, ale corecturilor, în fine satisfacerea cererilor de bani ale autorilor care trebuiau plătiți după nivelul textelor trimise, adesea chiar numai angajate sau promise. Conștienți că îi tulbură liniștea, ei țin totuși să-i cunoască părerea și hotărîrea în probleme spinoase, mergînd de la încheierea sumarului și pînă la cele mai mici dificultăți de ordin material. M. Sevastos, fost elev al lui Ibrăileanu la Liceul Internat din Iași și ulterior memorialist pitoresc al *Vieții românești*, își exprimă, în scrisorile dintre 1909—1915, nevoia de a avea acordul criticului în selectarea materialelor bune de tipar.

Partea cea mai interesantă din scrisorile trimise lui Ibrăileanu este aceea care privește dezbaterile angajate de acesta în jurul textelor literare și ideologice, a cronicilor și recenziilor, a polemicilor. Al Teodorescu a analizat temeinic și cu ascuțime aceste discuții neîntrerupte ale criticului cu colaboratorii revistei, în lumina scrisorilor, subliniind rolul pozitiv al acestui schimb viu și cordial de păreri [2].

I. Cantacuzino, mare om de știință și codirector cîtva timp la *Viața românească*, apare cu o singură scrisoare, indicație clară a rolului său redus la revistă. Mult mai activ este C. Stere care răspunde la solicitările de studii și urmărește vigilent poziția ideologică manifestată, luînd atitudine fermă în polemicile dezlănțuite chiar de el în domeniul social-

---

[1] Const. Ciopraga, *G. Ibrăileanu către G. Topîrceanu*, în *Viața românească*, 1954, nr. 11.

[2] Al. Teodorescu, *articolul citat*, din *Revista de istorie și teorie literară*, 1966, nr. 2.

politic. Spiridon Popescu, Jean Bart și I. I. Mironescu își supun, cu destulă modestie, proza destinată revistei, solicitînd observații și acceptînd criticile întemeiate ale mentorului acesteia. Începuturile lor trimise de scriitori poporaniști, în deplinul sens al cuvîntului, sînt încurajate, dar cu rezervele impuse de unele excese din texte. I. I. Mironescu este și inițiatorul unor evadări ale prietenilor revistei, cu C. Stere și G. Ibrăileanu, pe „drumurile de munte" din Neamț. În sensul democratic al revistei, Dr. N. Lupu trimite articole despre situația grea din sate.

Corespondența lui Ibrăileanu cu I. Al. Brătescu-Voinești, unde avem și o serie de 51 de răspunsuri din anii 1906—1912 ale criticului, oferă o imagine probantă pentru autoritatea și influența acestuia asupra scriitorului. Se poate afirma că Ibrăileanu l-a „descoperit" pe Brătescu-Voinești și l-a format, orientîndu-l, nuvelă cu nuvelă, pe calea unei proze de calitate care s-a și impus prin *Viața românească*. Erau între ei și unele afinități, — la oameni de viață interioară, „consonanța sufletelor noastre", — după cuvintele scriitorului, lucizi în fața procesului de destrămare a unei clase sociale mijlocii, sub apăsarea societății burgheze. Ibrăileanu prețuiește această literatură de surdă revoltă socială și de luptă pentru dreptate în această „lume a dreptății", după titlul amar al nuvelei. Iar autorul recunoaște în Ibrăileanu pe „colaboratorul bucăților ce am scris de cînd ne cunoaștem" și își explică opera relativ redusă prin „un spirit prea de critic". Dar cînd Brătescu-Voinești publică în revista ieșeană patru scrisori cu probleme filozofice relative la cunoaștere, de pe poziții sceptice și agnostice, criticul se vedea obligat să-i atragă atenția, cu toată delicatețea, că acel roman așa-zis filozofic proiectat nu era sprijinit pe o gîndire temeinică: termenul „concepție materialistă", și realismul pe această bază, erau greșite și asemenea preocupări filozofice și pacifiste îl îndepărtau de la literatură, unde dovedise deja un talent deosebit. Ibrăileanu, socialistul din tinerețe, recunoștea totuși în scriitor și un răzvrătit împotriva unei societăți de aspect darwinian, unde „a dispărut numele sclaviei, nu însă și realitatea ei".

Scrisorile lui Brătescu-Voinești formează pe alocuri un memorial de scriitor, care deplînge mediocritatea mediului din Tîrgoviște, condițiile proaste în care scrie, în lupta severă cu spiritul autocritic. În mijlocul acestui marasm, prietenia caldă și cronicile lui Ibrăileanu îl susțineau. Îi face mărturisiri relative la faptul divers autobiografic, transpus pe plan literar în *Blana lui Isaia*, în care se vedea greșit o imitație după *Mantaua* lui Gogol. Dă explicații asupra piesei lui, *Sorana*, publicată sub două semnături deosebite. Cînd *Viața românească*, de orientare germanofilă, sub influența lui C. Stere, ia atitudine la începutul primului război mondial, — Brătescu-Voinești, pacifist convins, rupe legătura cu revista.

Contribuția femeilor scriitoare la *Viața românească* constituie pentru noi un mijloc de sondaj psihologic în intimitatea lui Ibrăileanu. Sensibil și spirit intuitiv pătrunzător, el găsea în legăturile epistolare de lungă durată cu Izabela Sadoveanu, cu Constanța Marino-Moscu, prietenă a familiei și prozatoare cu ambiții, ulterior cu Hortensia Papadat-Bengescu și Otilia Cazimir, un climat de afectivitate și delicatețe, necesar criticului-poet. Sentimentul lor de prietenie, atențiile lor pentru acest mare neliniștit, frămîntat de complexe pe care le va agrava o sănătate șubredă, îl învăluiau cu o undă de simpatie caldă și cuceritoare. Aceasta nu-l va împiedica să le privească critic textele trimise, articolele Izabelei Sadoveanu sau proza Constanței Marino-Moscu.

Izabela Sadoveanu, cerebrală de cultură solidă, are idei înaintate și se informează continuu, pune probleme literare contemporane, ia atitudini curajoase, ține să le difuzeze. Este o agitatoare care îl stimulează pe Ibrăileanu, deși îi recomandă în fiecare scrisoare să-și menajeze sănătatea. În cele 34 de scrisori trimise criticului, dă idei asupra problemelor contemporane, propune teme de discuție.

Cazul Constanței Marino-Moscu este mai complex și mai delicat. Muziciană, femeie de viață interioară și convinsă de vocația ei literară, ea suferă de un complex de frustrație față de veleitățile ei de afirmare. Revendicînd paternitatea subiectului unei nuvele a lui Sadoveanu, împrumutat de acesta dintr-un caiet intim al ei, ea îi cere lui Ibrăileanu să-i restabilească originalitatea. Foarte perseverentă, ea ajunge, prin intermediul criticului, la propuneri de colaborare cu M. Sadoveanu. Se plînge în numeroase scrisori (59 de toate, între 1906—1928), de dificultățile întîmpinate în publicarea unor volume de nuvele și romane și solicită sprijinul direct al lui Ibrăileanu. Este, de altfel, o notă comună a multor scriitori care văd în conducătorul *Vieții românești* un om cu mare trecere în lumea ieșeană și a ministerelor, capabil să-i ajute în rezolvarea unor probleme grele de numiri, carieră universitară, locuință, publicare de volume, aconturi mari pentru colaborări de perspectivă. Din scrisori se mai vede că Ibrăileanu, omul lipsit de simț practic pentru el, făcea totul pentru existența revistei și pentru satisfacerea colaboratorilor, spre marea îngrijorare a administrației și contabilității, asaltate de cereri insistente.

Constanța Marino-Moscu a fost și ea condusă și afirmată de Ibrăileanu, cum o recunoaște și ea în scrisori afectuoase. Receptivă, ea s-a supus observațiilor relative la nuvela *Ada Lazu,* unde criticul constata că eroina nu luptă cu mediul, ci numai cu ea însăși. La care scriitoarea, mărturisind că Ibrăileanu „i-a pus condeiul în mînă", promite că aceste „mari greșeli", „se vor mai reduce întrucîtva nu față de dv. ca *critic,* ci ca *om*".

Otilia Cazimir, formată și ea ca poetă în cercul *Vieții românești,* își exprimă în scrisori recunoștința și prietenia față de Ibrăileanu, cum o va face mai tîrziu, în volumul *Prietenii mei scriitorii.* Ana Conta-Kernbach, profesoară și pedagogă, soția lui Gh. Kernbach, poet și redactor ocazional al revistei, propune și ea studii și informații pedagogice, nemulțumită de întîrzierea publicării unor articole și de locul făcut soțului ei.

Ibrăileanu a întreținut legături susținute cu specialiști capabili să informeze cititorii în problemele vremii, după lucrări și reviste apusene. I. Botez îi trimite materiale din Anglia. C. Botez, fratele lui, trimite de la Berlin recenzii de cărți germane și elogiază articolele lui Ibrăileanu. O. Botez asigură de asemenea rubrici, recenzii și revista revistelor. Iorgu Iordan discuta cu Ibrăileanu sensul social al seriei de romane *Histoire contemporaine* de Anatole France, Dr. N. Quinez anunță și el articole și recenzii.

Viața românească, frămîntată de ideea unității culturale a tuturor românilor, a stabilit legături cu Ardealul și cu Bucovina. Horia Petra-Petrescu apreciază revista scrisă „în spirit mai europenesc", se arată preocupat de difuzarea ei în Transilvania și cere mai multă „literatură frumoasă". G. Tofan, publicist bucovinean, recunoscător revistei pentru atenția acordată provinciei lui, trimite la Iași articole despre situația din Bucovina sub regimul austriac.

Este semnificativ faptul că scurta existență a revistei *Însemnări literare,* publicată la Iași în 1919, sub direcția lui G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu și G. Topîrceanu, nu apare de loc în scrisorile publicate acum. Colaborările au fost mai curînd locale, reprezentînd un cerc restrîns, în care își fac debutul o serie de tineri ca Demostene Botez, Ionel Teodoreanu, Al. A. Philippide.

În 1920, *Viața românească* își relua apariția, patronată de „Asociația literară și științifică „Viața românească", care publica și un prospect semnat de intelectualii care aveau s-o sprijine [1]. Nota *Anul XII* din *Miscellanea,* semnată P. Nicanor & Co., în numărul 1 din

[1] *Asociația literară și științifică „Viața românească"* din nr. 1 (1920) este însoțită de lista scriitorilor, a oamenilor de știință și a publiciștilor regrupați în jurul revistei în noua ei organizare. Este un tablou promițător prin amploarea luată de mișcarea de la Iași.

1920, anunța reapariția revistei, pe baze materiale mai solide, prevăzînd și o editură proprie. Faptul că noua serie a *Vieții românești* atrage acum mulți scriitori străini de ideologia poporanistă, — adaptată desigur la situația de după război, — indică prestigiul bine stabilit al publicației. După cum o declara Ibrăileanu, în articolul *După 27 de* ani, din nr. 1—2 din 1933, — adevărat bilanț de încheiere a activității din cele două perioade, el anunțase chiar în *Cuvînt către cititor* din primul ei număr din 1906, că va publica „scriitori de toate școlile", „tot ce ni se va părea mai bun".

În munca de reorganizare a *Vieții românești,* s-au remarcat unii din vechii colaboratori, rămași credincioși crezului democratic și realist, cultivat de Ibrăileanu. D. D. Pătrășcanu, spirit organizator și cu multe relații la București, restabilește legătura cu scriitorii, urmărește noile condiții de publicare a revistei : mașini tipografice bune, hîrtia, prețul de vînzare, abonamentele, punerea pe picioare a editurii „Viața românească", în concurență cu editurile bucureștene. Gala Galaction, doritor să-și publice nuvelele în revista ieșeană și în editura ei, Hortensia Papadat-Bengescu, mereu preocupată de a realiza o metodă de creație obiectivă, precum și alții reiau legătura cu Ibrăileanu. În scurt timp, în jurul lui se polarizează o întreagă mișcare literară nouă, în care generația mai veche de scriitori colaborează cu scriitorii tineri, îi ajută și le lasă locul de conducere. Redacția revistei din 1920, unde M. Sevastos, G. Topîrceanu, întors din prizonierat, își reluaseră sarcinile, se reînnoiește considerabil prin intervenția lui Mihai Ralea, întors de la studii din Paris în 1922, plin de planuri îndrăznețe și dinamic. Alături de scriitorii din perioada anterioară, C. Stere, I. Al. Brătescu-Voinești, Jean Bart, I. I. Mironescu, Constanța Marino-Moscu, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrășcanu, Otilia Cazimir, încă prezenți prin scrisori trimise lui Ibrăileanu și în coloanele revistei, apar autori noi atrași mai de mult de autoritatea *Vieții românești* și de prestigiul criticului ei : Paul Zarifopol, Demostene Botez, Al. Al. Philippide, Mihai Ralea, G. Călinescu, D. I. Suchianu, Ionel Teodoreanu, Al. O. Teodoreanu, Olga Vrabie, G. Savul, V. Savel și alții. Apariția în *Viața românească* de după 1920 a unor poeți moderni ca Lucian Blaga și I. Minulescu relevează o înțelegere mai largă a fenomenului poetic nou, odinioară privit de Ibrăileanu și Topîrceanu cu rezerve sau chiar cu ostilitate. În critica lui Ibrăileanu, aspectul estetic intervine acum alături de criteriul social. Un oarecare impresionism domină în analizele sale de opere. Apologetul lui Tolstoi și Turgheniev din celebrul studiu *Creație și analiză* se orientează spre „proustianism" și spre „critica de adîncimi". Este evident că noua generație literară a adus în viața revistei un suflu nou și întineritor, dar tot sub auspiciile și cu încurajarea lui Ibrăileanu. Prietenia caldă care l-a legat de tineri ca Demostene Botez, Mihai Ralea, Otilia Cazimir, Ionel Teodoreanu și Al. O. Teodoreanu îi exprimă nevoia de împrospătare și înnoire, în idei, atitudini și metode, relevîndu-i în același timp deosebita suplețe intelectuală. Iată de ce vom vedea mereu în el un „catalizator", un ferment activ în creația scriitorilor, pe care îi ajută să se cunoască și să se realizeze în plinătatea talentului lor, luptînd cu ispita facilității și a unor șabloane, stăpînind fluxul verbal și construind conștient.

Scrisorile primite de Ibrăileanu în această a doua perioadă sînt mărturii probante pentru problemele care îi frămîntă pe autori și pentru ceea ce așteaptă de la conducătorul revistei. M. Sevastos, redactor de nădejde și cu experiență, îl face martorul greutăților întîmpinate în scoaterea la timp a numerelor, rămase adesea în întîrziere, fie din cauza colaboratorilor solicitați și nepunctuali, fie din cauza tipografiei, instalată acum într-un local propriu, alături de redacție. Se adăugau la aceasta sarcinile publicării de volume în editura „Viața românească", condusă de fapt, de la București, de D. D. Pătrășcanu. Cum se știe, această editură din provincie, care a publicat opere valoroase de C. Hogaș, Gala Galaction, I. I. Mironescu,

C. Stere, D. D. Pătrășcanu, nu a putut rezista mult timp. Ea a avut însă meritul de a aduna în volume fragmente apărute mai întîi în *Viața românească.*

G. Topîrceanu își informează prietenul de întoarcerea din Bulgaria, unde, prizonier de război, trăise o experiență dureroasă pe care avea s-o realizeze, pe plan literar, în *Pirin-Planina.* Primul lui gînd era să revină la Iași, unde îl aștepta redacția revistei. Unii din vechii colaboratori ai *Vieții românești* trimit scrisori rare, semnificative pentru îndepărtarea lor treptată de cercul ieșan, pentru diferite motive personale sau de ordin politic. C. Stere, condamnat pe plan politic și izolat în redactarea romanului-ciclu, mai curînd memorii personale transpuse literar, îi vorbește despre acest proiect, în 1932. În 1936, el va recunoaște pe Ibrăileanu ca „critic, publicist și conducător de revistă". I. Al. Brătescu-Voinești, orientat după război în politică spre pacifismul doctrinar, de esența naționalist-șovină din volumul *În slujba păcii,* continuă să-i scrie pînă la 1928. Dar farmecul legăturilor lor era deja curmat de rătăcirea ideologică a nuvelistului. I. I. Mironescu, acum medic curant al lui Ibrăileanu, aduce o altă notă de voioșie, de humor nemțean în scrisori prin care îi oferă lui Ibrăileanu ca leac împotriva oboselilor crescînde, perspectiva munților noștri din Moldova, popularizați de paginile entuziaste ale lui C. Hogaș. Excursia, „falsul pescuit și falsa vînătoare", pe care le mărturisea M. Sadoveanu, — iată evadări tipice pentru această grupare din Iași, de la C. Stere, G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, I. I. Mironescu, pînă la G. Topîrceanu și Demostene Botez. Acesta din urmă, prieten fidel al lui Ibrăileanu și tovarăș de plimbări, îl ține în curent cu versurile depuse la redacția revistei care îl impusese. G. Savul, estetician care se anunțase ca un cercetător serios în acest domeniu, îi trimite 11 scrisori, cele mai multe din străinătate, cu informații asupra preocupărilor lui și asupra studiilor care i s-au publicat. V. Savel, colaborator mai vechi, revine în atenția revistei cu scrisori relative la articolele trimise. Constanța Marino-Moscu, rămasă credincioasă *Vieții românești,* în ciuda unor decepții personale legate de greutățile întîmpinate din partea lui D. D. Pătrășcanu în publicarea la editura revistei a unui volum ilustrat de fiul ei, își continuă corespondența cu Ibrăileanu pînă la 1928. Atrasă, ca și prietena ei, Hortensia Papadat-Bengescu, de cercul de la *Sburătorul* lui E. Lovinescu, ea își amintește cu duioșie de lecțiile de obiectivitate date de Ibrăileanu, de „sentimentele bune", de „grija" și „imparțialitatea" cu care el o tratase. *Amintirile Caterinei State,* publicate în *Viața românească,* pe fragmente, între 1920 și 1931, aveau să-i atragă aprecierile favorabile ale lui Paul Zarifopol, care nu credea totuși în posibilitățile artei și literaturii feminine.

Ca și ceilalți colaboratori, ea îl consideră pe Ibrăileanu într-o scrisoare din 1922, ca „Stîlpul cel mare al *Vieții românești*".

Intuiția artistică a lui Ibrăileanu capătă noi dimensiuni în siguranța cu care simte, apreciază și îndrumează în această perioadă pe scriitorii tineri, atrași de cercul revistei din Iași și mai ales de personalitatea fascinantă a conducătorului ei. În grupul format de Ibrăileanu, Sadoveanu și Topîrceanu, Otilia Cazimir își încheie ucenicia și se afirmă. Cu timiditatea unei adolescente care simte un clocot liric, deși stîngăciile de limbă o rețin, Olga Vrabie își supune criticului versurile de început și cere să fie ajutată în desăvîrșirea lor. Tonul scrisorilor ei răspunde solicitudinii atente cu care i-au fost primite și publicate poeziile.

Corespondența primită de Ibrăileanu de la echipa de tineri intrați în mișcarea ieșeană după 1920 subliniază două aspecte ale personalității lui polivalente. El exercită o atracție de vrajă pentru acești începători, convinși de posibilitățile lor intelectuale și artistice, și doritori să crească și să se afirme într-un climat favorabil aspirațiilor lor. Scrisorile trimise de Mihai Ralea, D. I. Suchianu, Al. A. Philippide și Ionel Teodoreanu caută cu hotărîre acest contact direct, așa cum o făcea acum și Paul Zarifopol, din generația anteriaoară. Mihai Ralea, la studii pentru doctorat în străinătate, de unde trimite acele vioaie *Scrisori din Paris,*

îl ține la curent pe Ibrăileanu cu mersul studiilor, impacient să le încheie și să se stabilească la Iași, unde ar lucra în redacția *Vieții românești*. Grăbit și hotărît, el lucrează pe mai multe fronturi în același timp : face studii strălucite de specialitate în drept și filozofie la Sorbona ; scrie cronici, articole și recenzii la revista ieșeană ; se informează direct asupra redacției marilor reviste literare franceze, luate ca motive de sugestii într-o îmbogățire a problemelor din țară ; în fine, recomandă tineri colaboratori printre românii din Paris și formulează propuneri active pentru modernizarea *Vieții românești*, considerată de el ca o realizare de seamă pe plan european, „fără a mai vorbi de o comparație cu acelea din țară". Depășindu-și condiția de tînăr colaborator, el devine un sfetnic ascultat și cu destulă autoritate asupra directorului efectiv al revistei. Scrisorile lui pariziene din anii 1922—1923 ne permit să-l situăm, pe etape precipitate, doctorand, doctor în Litere la Sorbona și în Drept, candidat la o catedră universitară din Iași, doritor să-și consacre activitatea de publicist în redacția *Vieții românești*. Dincolo de ambițiile universitare, perfect legitime, freamătă aspirația lui de a lărgi orizontul revistei, pusă în contact cu marile publicații europene. În mod discret, el cere concursul lui Ibrăileanu în problema spinoasă a unei „chemări" la Universitatea din Iași, unde interveneau pe atunci destule implicații politice, personale sau de grup. Se știe că Mihai Ralea a reușit să devină conferențiar la Facultatea de Litere în 1923, preluînd și sarcini în redacția revistei, unde și-a realizat pe deplin ambiția de a-i ridica nivelul de informare modernă. Colaboratorul tînăr devenise, la rîndul lui, un îndrumător de autoritate, în fața căruia Ibrăileanu se înclină. Ralea l-a introdus în cunoașterea literaturii franceze noi, începînd cu Marcel Proust.

D. I. Suchianu, fost coleg cu Ralea la Liceul Internat, coleg de studii la Paris, devenit apoi cumnatul lui, trimite la revistă studii de naturi diverse și recenzii, doritor să-și asigure o carieră universitară și un loc în publicistică. Și aici se simte marea încredere a tînărului ambițios în prestigiul *Vieții românești*, care înlesnea o afirmare pe plan științific și o reușită în lumea universitară, unde concursul lui Ibrăileanu îl putea ajuta. Pe alt plan, poetul Al. Al. Philippide își anunță versurile de factură clasică dar străbătute de un fior liric modern. Ionel Teodoreanu, deja cunoscut de la *Însemnări literare*, îl informează în 1927—1930 pe Ibrăileanu asupra mersului unor romane aflate în lucru. Stilul metaforic și lirismul, pe care i-l reproșa prietenește criticul, domină și în aceste scrisori de vacanță. Intimitatea lui și a soției, Lily Teodoreanu, cu Ibrăileanu și cu familia lui dezvăluie o trăsătură particulară din caracterul „domnului Ibrăileanu", cum i se spunea în cercul prietenilor, încîntat să simtă în jurul lui temperamente deosebite de al lui, explozii de tinerețe și de poezie, chiar dacă le condamna în expresia lirică din romanele lui Ionel Teodoreanu. Tinerii lui prieteni îl completau și restabileau echilibrul nestatornic al unui neliniștit, adesea copleșit de o bogată viață interioară și de îndoieli, mai ales în această perioadă.

Ibrăileanu își controlează chiar opera proprie prin prieteni. Mărturie ne stă scrisoarea lui Al. O. Teodoreanu din 1932, unde ascuțitul scriitor satiric, de fapt poet autentic, îi face observații pătrunzătoare asupra manuscrisului *Adela*, pe care autorul ezita să-l publice. Tonul încrezător cu care, prin articolul *La 27 de ani*, Ibrăileanu va preda în 1933, redacția revistei unei echipe de tineri, formate din Mihai Ralea și G. Călinescu, consacră acest aspect al marelui critic, deschis în fața elementelor noi, supus în chip obiectiv necesității care impunea schimbări și înnoiri, supunîndu-se și el filozofic acestui proces natural.

Volumul *Scrisori către Ibrăileanu*, publicat de noi în 1966 și acesta scot la lumină documente valoroase pentru viața noastră social-culturală și literară din anii 1906—1933.

Politicianismul vremii are un rol nefast în activitatea literară. Situația materială a scriitorilor, obligați să aibă „o a doua profesiune", de obicei mediocră, îi împiedică să-și desfășoare liberi munca de creație. Apelul colaboratorilor de la *Viața românească* la aconturile revistei revine obsedant în aceste scrisori ca un laitmotiv. Solicitarea adresată lui Ibrăileanu pentru a ajuta rezolvarea unor probleme vitale de carieră universitară sau administrativă, trădează moravurile unei epoci în care demersurile și intervențiile lăturalnice, adesea de esență politică, înlocuiau afirmarea firească a meritului personal.

Gruparea închegată în jurul redacției de la *Viața românească* ia aspectul unei adevărate „familii de spirite", după expresia lui Sainte-Beuve, polarizată prin personalitatea lui Ibrăileanu. Cu toată marea diversitate de temperamente și talente, colaboratorii revistei au între ei unele elemente comune : încrederea în rostul social și artistic al literaturii ca imagine obiectivă a vieții, sentimentul demnității acestei profesiuni și obligația de-a o apăra cu orice preț.

În lumina acestor scrisori, fizionomia lui Ibrăileanu se liberează de zgura unor legende, reluată chiar în lucrări mai recente. Redactor atent și devotat pînă la sacrificiu sarcinilor multiple pe care le asumă la *Viața românească*, el concentrează în persoana lui toate atribuțiile : rînd pe rînd, cititor de manuscrise, criticul lor și sfetnicul scriitorilor, prietenul lor afectuos, înzestrat cu intuiție, gust sigur și capacitate de a îndruma, fără a impune atitudini, metode și stiluri. El are darul de a deștepta și dezvolta notele specifice fiecărui talent și pe acel de a forma echipe de lucru, pe sectoare de activitate : proză, poezie, studii, cronici, recenzii, note polemice. Scrisorile primite mărturisesc încrederea autorilor în cuvîntul criticului, autoritatea lui morală și recunoștința pe care i-o păstrează toți. Mai găsim aici reflectat indirect omul, excelent prieten, iubitor de excursii, înțelegător și mlădios în relațiile cu tinerii, acceptînd chiar să le ceară păreri critice și să le aprobe inițiativele organizatorice și literare. Rugat de ei, el n-a ezitat să facă demersuri și intervenții, de care avea oroare și pe care nu le-a întreprins niciodată pentru el însuși. În scrisorile primite de la femeile scriitoare, apare omul delicat, sensibil la specificul sufletului feminin. Polemistul temut, ridicat în apărarea ideilor înaintate, este dublat de un afectiv, răsfrînt spre viața interioară.

Scrisorile trimise de scriitori lui Ibrăileanu reprezintă mărturii directe și autentice asupra vieții lor materiale și literare, a felului lor de a lucra, a concepțiilor și a contradicțiilor lor. Din cuvintele lor de răspuns se deduc ușor observațiile formulate de critic, adesea capitale, relative la teme, construcție literară, limbă și stil. Pe de altă parte replicile lor îi caracterizează pe deplin, prin atitudine și stil epistolar, expresie spontană a temperamentului lor. Într-o gamă variată și inegală, intervine uneori și o căutare de efecte : stil abrupt și polemic la C. Stere ; stil profesional și contabilicesc la I. Botez ; stil familiar, oral și pitoresc la Spiridon Popescu și dr. N. Lupu ; stil neliniștit de căutare la Brătescu-Voinești ; stil intelectual și asociativ la Izabela Sadoveanu ; stil prețios, pe alocuri agresiv la Constanța Marino-Moscu ; stil liric, chiar încărcat la Otilia Cazimir și Ionel Teodoreanu ; stil candid de adolescentă nesigură de ea, la Olga Vrabie. Toate aceste stiluri se însumează în structura stilului epistolar, atingînd adesea valori literare și artistice.

N. I. POPA

◇ C. BOTEZ

1

Mangalia, 24-VII-906

Dragă Ibrăileanu,

În curînd am să-ți trimit recenziile și din „mișcarea intelectuală" : răspunde-mi dacă să ți le trimit ție la mănăstire, sau altundeva, dacă ai hotărît altfel cumva. În privința lui Ibsen, n-am primit nici o carte pînă acum de la Iași, deși era vorba ca frate-meu să facă comanda chiar în ziua plecării mele.

Salutări, *C. Botez*

Adresa : Mangalia

[c. p.]

2

28.VII.906

Dragă Ibrăileanu,

Ț-am scris o carte poștală ca să aflu dacă trebuie să-ți trimet recenzile la mănăstire sau la Iași, căci știu că tu spuneai că ai să te răpezi în vacanță și pe la Iași din pricina revistei. Tu însă găsești de cuviință să nu-mi răspunzi nimic și din pricina asta stau cu recenziile în plic de-o săptămînă. Azi am primit o scrisoare de la Iancu din care am văzut că tu ești la mănăstire și de aceea îți și trimet acolo recenziile, ca să nu spui că din pricina mea s-a întîrziat revista, deși, chiar dacă te-ai înfuria că ți le trimet tîrziu, nu-mi pasă : distanța mă face curajos, știi povestea mielului care de pe vîrful casei își bătea joc de lup.

Iancu mi-a trimis cărțile relative la Ibsen, dar văd că mi-a comandat numai gramatica daneză și nu și cea norvegiană, cum am spus eu, și doară Ibsen era norvegian ! Dacă nu s-o potrivi... atîta pagubă !

Aici la Mangalia e admirabil ; numai dacă ai veni să stai cîteva zile, ai putea pricepe ce prostie faci că te duci la mănăstire și nu aici ; atîta doară că ți-ar părea poate prea frig.

Te salut, *C. Botez*

P.S. Din *Deutsche Monatschrift* n-am recenzat nimic, fiindcă nu erau decît articole stupide ; în schimb recenzia din *Deutsche Rundschau* e mai mare.

3

Charlottenburg, 8, dec. 08

Dragă Ibrăileanu,

Îţi trimet revista revistelor. Nu ştiu dacă am întîrziat, căci cu schimbarea stilului vechi, m-am cam încurcat. Judecînd însă după timpul cînd am primit eu nr. 10 nu cred să fiu tare în întîrziere. În orice caz, cred că din partea ta mi-am luat plata ; bine că n-am fost acolo să te văd ocărîndu-mă.

După cum ştii se aranjase ca Jacotă să facă *Rivista d'Italia* şi *Deutsche Revue*. Eu am scris de mult lui frate-meu să i le deie. Mie mi-a rămas să fac celelalte trei, plus alte două nouă. Deocamdată însă n-am putut face decît pe cele vechi trei, pe care ţi le trimet. Nu te grăbi să m-acuzi de lene şi de puşlamalizm : n-am putut. Aici sînt cu adevărat foarte bune biblioteci în care se pot găsi toate revistele de pe faţa pămîntului, însă trebuiesc multe formalităţi ca să pătrunzi în ele şi mai ales trebuie timp ca să te deprinzi cu toate chiţibuşurile spre a le putea folosi. Sînt pe cale a mă deprinde şi pentru nr. 12 îţi făgăduiesc să-ţi trimet şi alte două reviste noi şi recenzii şi mişcare intelectuală. Şi acuma aş putea să mai fac încă două reviste dacă n-aş fi răcit şi împiedicat de a ieşi din casă vreo cîteva zile şi n-ar fi timpul sosirii prea întîrziat.

Tu scrie-mi cîteva vorbe după primirea acestora şi fixează-mi timpul pînă în care pot trimite pentru nr. 12 precum şi ce-ai mai hotărît în privinţa revistelor. Eu ţin minte că rămăsese că continuăm a face *Nuova Ant.* *, *D. Rundschau* ** şi *Soz. Montt.* *** şi încă una italiană şi una germană.

Acuma după ce am terminat de vorbit cu secretarul de redacţie — de care şi de departe mi-e frică — să te felicitez pentru numirea la Universitate, care, am auzit c-a provocat indignarea tuturor idioţilor — Iorga y compris. Aştept să-mi trimiţi mai curînd volumele tale — cu dedicaţie — şi vestea numirii definitive. Articolul tău despre Caragiale[1] mi-a plăcut extraordinar ; nu vreau să te laud în faţă — şi încă în scris — dar e cu adevărat un capodoperă. Dacă universitatea noastră ar avea alţi studenţi şi ar fi şi obiceiurile de pe-aici, ai fi putut să-l păstrezi ca o lecţie de inaugurare a cursurilor.

Tu, cînd vii la redacţie şi scrii atîtea cărţi poştale în toate părţile, aruncă cîteva vorbe şi pe una pentru mine. Nu-ţi poţi imagina ce-nseamnă în străinătate să primeşti o scrisoare din ţară. Nu vreau să continuu pe tema asta, căci devin sentimental.

Te îmbrăţişez, C. *Botez*

Spune tuturor din partea mea salutări.
Adresa : Goethestrasse, 17 III l. Port. I Charlottenburg.

[1] Se referă la articolul lui Ibrăileanu *Semnificaţia socială a operei lui Caragiale*, publicat în *Viaţa românească*, III (1908), nr. 10 (octombrie), p. 54—73.

---

* Nuova Antologia
** Deutsche Rundschau
*** Sozialistische Monats-Hefte

4

3/21 ianuar 09, Charlottenburg

Dragă Ibrăileanu,

Nu numai că nu mă pot ţinea de cuvînt să-ţi trimet mai multe reviste, dar nici macar pe cele vechi nu le-am putut face toate, ci numai două. Să nu crezi că alta e pricina în realitate decît aceea pe care ţi-o spun eu : *Kőnigliche Bibliotek* în a cărei „Zeitschriftensaal“ citesc eu revistele a fost închişă de vacanţa Crăciunului şi cînd în fine s-a deschis, n-am mai găsit nici o revistă de pe dec. : toate erau date la legat în vol., căci aşa se obişnuieşte la fiecare sfîrşit de an. Ca să aştept să se sfîrşească legătura lor, ar fi să întîrzii prea tare — mă tem că şi aşa am întîrziat. Din luna asta începînd însă, poţi fi sigur că am să trimet mai multe reviste şi foarte curînd. Peste o săptămînă cred că am să ţi le trimet şi pe cele pentru nr. de ianuar.

Îţi mulţumesc pentru volum [1] — nu-ţi mai fac complimente pentru el, căci tu ştii ce gîndesc eu despre articolele tale. Atîta îţi spun, măcar că tu rîzi totdeauna de filologi, volumul tău are de drept locul întăi în istoria *filologiei* române. Pe aici, pe la Berlin, printre români, *Viaţa rom.* se bucură de un prestigiu extraordinar, iar tu în special ai partea leului. Şi Iorga are aderenţi, printre băieţii buni şi democraţi şi duşmani mari printre ciocoi. Dar chiar şi aderenţii lui îi recunosc prostiile şi regretă, zic ei, că *V.R.* nu caută să-l cîştige la o lucrare împreună. Zic că s-ar bucura mult să-l vadă pe Iorga scriind la *V.R.*

Scrie-mi ce e cu numirea ta. Ai început să faci cursuri la Univ.[ersitate] ori nu ? Explică-mi dacă Paul, cu voia lui, primeşte să figureze drept candidat şi dacă nu-i e ruşine ?

Te salut cu dragoste, *C. Botez*

[1] Se referă, probabil, la volumul *Spiritul critic în cultura românească,* apărut deci spre sfîrşitul anului precedent.

5

12 III 912
Niebuhrstr. 68

Dragă Ibrăileanu,

Mare bucurie mi-au făcut... firele de lînă de la tine. Să nu crezi că vrau să fac spirit, vorbesc serios. Nu ţ-am mai văzut scrisul de-atîta vreme ! Dar să-ţi spun ce te interesează : pe sîmbătă, socot, ai să primeşti pachețelele ; întîrzierea e că nevastă-mea n-a găsit nicăieri nuanţa care trebuia şi a trebuit să facă o comandă la o fabrică. Cred că şi scrisoarea ta am primit-o mai tîrziu decît trebuia, căci purta o adresă falşă — adresa lui Octav Botez.

Eşti plictisit de toate şi-ţi cred ; acuma cred tuturor celor plictisiţi, căci şi eu îs plictisit de-ajuns. M-am încurcat cu o lucrare stupidă şi nu ştiu cum am să ies la capăt. Şi dacă ar fi numai asta !

Mă ţineam de mult să-ţi comunic ceva care poate te interesează : izvorul poeziei lui Coşbuc : „Trei Doamne, şi toţi trei !“ — O poezie în dialectul

bavarez, pe care Coşbuc a plagiat-o, căci n-am cum spune altfel. E interesant să-i urmăreşti procedeul de amplificare şi localizare. Ţi-o trimet alăturat, traducerea am făcut-o acuma în grabă, cît se poate de literal. Cine ştie cîte-or mai fi tot în felul ăsta. Păcat !

Dor mi-i să mă întorc iarăşi în ţară, m-am săturat de nemţi pînă peste cap. [...]

Mulţi mă întreabă de ce scrii aşa de rar acuma ? Articolul tău despre Caragiale [1], din ultimul număr, a plăcut extraordinar tuturor celor care l-au citit pe-aici — de mine nu mai vorbesc.

Cu multă dragoste *C. Botez*

[Urmează textul german al poeziei An Anfang *de K. Stieler şi traducerea în româneşte]*

[1] G. Ibrăileanu semnează un articol *Caragiale* în *Viaţa românească,* VII (1912), nr. 1 (ianuarie), p. 98—101.

6

Dragă Ibrăileanu,

Te rog să mă ierţi, dar n-am putut nici macar să mă uit o dată în corecturile tale ; am stat noapte şi zi să termin manuscrisul pe care-l cere Rosetti *, am trebuit să plec la Bucureşti fiindcă mi-a venit fata cea mică din Paris ; cum a sosit a avut un acces de apendicită, era s-o operez la Bucureşti, am stat mai mult decît aveam de gînd, pînă ce s-a făcut bine, întrucîtva, ca s-o pot aduce la Iaşi, unde are să fie operată mai tîrziu. Să mă crezi, cu toată bunăvoinţa, mi-a fost imposibil. În astă-sară plec la Buc. să duc ultimele pagini — mi-a rămas numai postfaţa s-o scriu. Mă întorc peste cîteva zile, şi dacă mai poţi reţine corectura, am să am vreme s-o controlez cînd m-oi întoarce.

Cu dragoste, *C. Botez*

* Scrisoarea nu este datată, dar după această aluzie s-ar putea deduce că e din perioada cînd pregătea ediţia Eminescu — deci 1929—31, ori poate mai tîrziu chiar, în preajma apariţiei ediţiei (1933).

◇ DEMOSTENE BOTEZ

1

2 August 1923

Amintindu-mi de entuziasmul matale pentru Rin, am urmat povaţa, şi de ieri am început să rătăcesc pe malurile lui.

Colonia e foarte frumoasă. Abia am început însă, economisesc entuziasmul. Merg apoi şi la München.

Respectuoase salutări, *Demostene*

[c. p. ilustrată cu Domul din Köln]

2

26.7.929

Respectuoase salutări

Demostene

[c. p. cu Cannes]

3

Biarritz 30.7.930

O afectuoasă şi caldă aducere aminte de la

Demostene Botez

[c. p. ilustrată cu Biarritz (Côte Basque). În afara celor 3 c. p. ilustrate în mapă mai există şi trei poezii : „Cîntec“, „Leul“ *şi* „Sară“.]

◇ EUGEN BOTEZ

1

28 februarie, 1905
Călăraşi

Prietene Vraja [1],

Îţi spun ca în timpurile vechi !... Nu ştiu ce vei fi zis de mine, sigur că m-ai judecat rău, dar te încredinţez că n-am stat degeaba şi voiam să-ţi spun ceva sigur asupra însărcinărilor ce mi-am luat.

Să încep cu cele nereuşite şi să termin cu cele absolut sigure. Pe Gherea [2] nici pînă azi n-a fost chip, să-l văd, însă am pus a sonda terenul şi iată ce am aflat. Precum îţi spuneam şi atunci el n-a renunţat la ideea de a scoate revista, dar lipsa de voinţă şi de cîţiva muncitori în jurul lui îl face să amîie mereu. Sanielevici i-a şi scris asupra celor ce se pregătesc la Iaşi. Cred deci că trebuia să-i scrii pe larg şi să-i explici că dacă pînă în martie scoate el revista atunci trecem toţi cu arme şi bagaje literare. Dacă nu, atunci o scoateţi ieşenii. Eu am credinţa că revista hotărîtă a ieşi la Iaşi după al 3 număr, Gherea va îmbrăţişa-o cu totul, căci lucrul va fi început o dată.

Ca sigure poţ să-ţi dau : Sanielevici cu studiu /1/ lui Duiliu Zamfirescu [3]. Brătescu-Voineşti [4] cu condiţie a i se păstra tiparul pentru a-şi scoate volum. Verea [5] cu poezii şi Toma [6] asemenea, însă aşteaptă acum să treacă prin senat împămîntenirea lui. Aceştia sînt absolut siguri şi în curînd vei avea materia lor.

Pentru Sadoveanu încă nu pot spune nimic.

Mai am cîţiva recrutaţi foarte buni, dar nu-i spun mai înainte de a vedea şi avea ceva sigur. Scrie-i şi lui Sanielevici la Tîrgovişte (profesor gimnaziu).

De la Dr. Racovski [7] zilele astea aştept răspuns.

Aş vrea să ştiu ce-aţi hotărît ? Înfiinţează o zi de întrunire pe săptămînă.

O frăţească strîngere de mînă, *Eugen Botez*

Căpitănia portului Călăraşi

[1] Pseudonim al lui G. Ibrăileanu.

[2] C. Dobrogeanu-Gherea.

[3] Studiul lui H. Sanielevici nu a apărut în *V. r.*

[4] Brătescu-Voineşti publică în *Viaţa românească* I, *În lumea dreptăţii*, numerele 2, 4, 5 şi 6, respectiv paginile 262—272 ; 32—39 ; 197—209 ; şi 355—365.

[5] Verea Adrian, dramaturg şi poet, născut în 1876 la Botoşani, autorul volumului *Iaşii* (poezii cu desenele autorului), 1917.

[6] Poetul A. Toma.

[7] Dr. Racovski Const.

2

Sulina, 13 august, 1909

Dragă Henric,

Nu fi supărat de întîrzierea răspunsului meu. Dar am lipsit şi tot amînam ca să-ţi scriu o dată cu trimiterea manuscrisului.

Nu ştiu cum se face dar eu sînt cel mai nenorocos dintre colaboratorii revistei, ori redacţia mă crede cel mai bogat dintre colaboratori.

Pe cînd unii iau înainte mie nu-mi plăteşte nici după o lună. Cînd am trimis *Datorii uitate* [1], pentru prima bucată nu mi-a plătit nimic deşi erau vreo cîteva coale. A doua bucată mi-a dat 100 lei (probabil comptînd şi pe întăia). A treia bucată [2] 50 lei. Pentru asta care a apărut [3], trimisă de vreo lună, n-am primit nimic.

Nu ştiu cum o fi organizaţia şi administraţia revistei ? Eu pentru moment scriu de nevoie, căci sînt într-o jenă cumplită. Mi-am făcut socoteală că aş putea cîştiga în chip onest încă una sută de lei pe lună prin condei. Dar m-a descurajat faptul că nu pot cîştiga nici atît cu scrisul.

Totuşi, îmi fac socoteală că un articol de la revistă l-aş putea împărţi în trei sau patru articole de jurnal şi tot aş cîştiga mai mult, avînd într-un chip sigur şi mai prompt...

Te vei fi mirînd de atîta negustorie, dar... nevoia. Pare că ţi-am explicat situaţia mea încă nestabilă. Pentru moment am numai 300 fr. pe lună şi datorii. În octombrie mă duc la Bucureşti iar pe la Sterea [4], să trec definitiv la Porturi şi atunci voi avea 500 fr. Aşa îmi e imposibil să trăiesc, dacă nu trec la porturi, atunci trebuie să mă îmbarc şi să mă militarizez complect pentru a da examen de maior. Şi atunci adio *Literatură !...* Scrie-mi ce e prin Iaşi, ce fac ceilalţi ? Eu de aici din pustietate n-am nimic de spus. Pastia [5] e la Iaşi ? Trimite-ţi revista la Sulina.

Sărutări frăţeşti, *Eugen*

[1] cf. *Viaţa românească* III (1908), nr. 1, p. 78—90 şi nr. 2, p. 212—238.

[2] Botez Eugen, *Acasă şi în război*, în *Viaţa românească*, 1909, nr. 2, p. 218.

[3] Botez Eugen, *Din al doilea jurnal de bord. Intîlniri în Arhipelag*, *Viaţa românească*, 1909, nr. 7, p. 55, sau *Din al doilea jurnal de bord. În Creta*, *Viaţa românească*, 1909, nr. 8, p. 237.

[4] C. Stere.

[5] Pastia, Mihai.

3

Sulina, 13 septembrie, 1909

Iubite amice,

Iartă că nu ţi-am răspuns pînă acum căci am lipsit de-acasă.

Abia acum mă întorc şi găsesc banii trimişi (200 fr. [1]) Pentru care îţi mulţumesc mult căci sosise la un timp de nevoie, asta a fost şi cauza pentru care scrisesem şi lui Sanielevici.

De felul meu nu prea sînt lacom, dar pentru moment mă aflu într-o situaţie cam critică. Îţi aduci aminte că astă primăvară la Bucureşti vă plictisisem cu stăruinţă : de a mă pune în condiţia favorabilă de a scrie. Am reuşit numai pe jumătate. Sînt provizor mutat căpitan de port la Sulina. Dacă nu rămîn definitiv, la aprilie trebuie să mă întorc înapoi în oştire să mă pun cu burta pe carte cazonă şi să zic adio literaturii, căci lucru hotărît nu pot face deodată două trebi bune. De aceea prin octombrie o să vin iar la Bucureşti să stărui. De altfel nu-i vreo greutate mare, trebuie un cuvînt d-lui Morţun [2] sau Brătianu [3] la Saligni [4]. Atunci aş fi asigurat, renunţînd la onorurile oştirei şi poate aş fi în viitor un factor folositor în politica tinerimei generoase !... În slujba în care sînt am mijlocul de a poseda temeinice cunoştinţe în chestia lucrătorilor din porturi, a comerţului pe apă şi a întregului mecanism comercial al cerealelor de export ; ramuri foarte străine românilor politiciani.

Voi continua cu notele de voiaj pentru moment, dar fiecare bucată cred că poate sta de sine. Căci voi scrie şi note din Scandinavia şi din Olanda precum şi nuvele, dar numai timp să am.

Salutări prietenilor de la Iaşi.

Pînă la revedere, Căpt. *Eug. Botez*

sc. f. pl.

[1] Probabil pentru *Din al doilea jurnal de bord. În Creta, V. r.*, 1909, nr. 8, p. 237.

[2] V. G. Morţun, fost socialist, „generos", devenit ulterior deputat şi ministru liberal.

[3] I. I. Brătianu (1864—1927), politician liberal. Preşedintele partidului naţional-liberal între 1909—1927.

[4] A. Saligny (1854—1925), inginer, în această vreme director general al podurilor şi căilor de comunicaţie pe apă.

4

Czernowitz, 19 august 1911

Salutări cordiale. Sîntem în Neamţ pe la 10 August.

O. Botez
Eug. Botez

C. ilustrată

5

Sulina, 29 ianuarie, 1913

Dragă prietine,

În ce cuvinte trebuie să-ţi cer scuze ?...

Demisia din Societatea Scriitorilor [1] mi-am dat-o de mult, nici nu mai plătesc cotizaţii mai bine de un an.

După prima scrisoare ce am primit am înaintat cererea ; de nu m-ai fi considerat printre membrii acestei Societăţi.

Am vreo două bucăţi începute, dar a trebuit să le întrerup din cauza războiului din Balcani. Probabil că se va deschide la un viitor congres *spinoasa chestie a Dunării.* Şi mi s-a cerut ca să lucrez în vederea aceasta.

Am terminat un rezumat asupra Comisiunii de la gura Dunării ; o să trimit una d-lui Sterea (nu pentru publicare, căci e confidenţial). În curînd o să trimit ceva pentru revistă. Cu materialul de volum m-am oprit, căci îmi scrisese frate-meu că din cauza războiului criza financiară s-a resimţit şi la Iaşi, amînîndu-se publicarea şi a volumului lui Hogaş [2].

Salutări prietenilor de la Iaşi.

O frăţească strîngere de mînă, *Eug. Botez*

[1] Societatea Scriitorilor, înfiinţată în 1909, din iniţiativa lui Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu ş.a.

[2] Volumul lui C. Hogaş apare totuşi, în 1914, în Editura *V. r.*

6

Bucureşti, 6 septembrie, 1923

Iubite şi stimate domnule Ibrăileanu,

Nu ştiu dacă ai cunoştiinţă despre un premiu de 50.000 lei ce dă ziarul *Adevărul* pentru cel mai bun roman ce s-ar prezenta pînă în luna septembrie sau octombrie.

Graur m-a rugat să fac parte din Comisia de control a lucrărilor ce se vor prezenta.

Comisia ar fi :

Sadoveanu

Josif Nădejde (din partea ziarului)

Jean Bart

sub preşedinţia d-tale cu vot dublu.

Lucrările se vor ceti de fiecare aparte. E nevoie de o şedinţă numai în comun. Dacă nu vrei să te deranjezi, eu cu Nădejde putem veni la Iaşi.

Răspunde cu întoarcerea poştei dacă primeşti.

Cu dragoste, *Eug. Botez*

1

Iaşi, 15 iulie 1906

Dragă Ibrăilene,

Pe ziua de ieri 720 lei încasări ! S-a trimes deja corectura lui Brătescu-Voineşti. Nr. 5 s-a trimes în toată ţara. Din cauza sîmbetei expediţia în străinătate întîrzie cu o zi. A trimes ms. Rusu-Şirianu şi a făcut ofertă de colaborare Agîrbiceanu.

Salutări, *I. Botez* [1]

[c. p.]

[1] Ioan — i se spune Iancu — Botez, s-a născut la 20 martie 1872, şi-a făcut studiile în Iaşi şi la Londra. A predat la Liceul Internat, la Liceul Naţional, la Seminarul Pedagogic Universitar, la Şcoala Comercială Superioară. Devine conferenţiar şi apoi profesor de engleză la Universitatea din Iaşi. A fondat Banca Iaşilor, a fost preşedintele Camerei de Comerţ şi Industrie, deputat şi senator în mai multe rînduri. A publicat volumele şi studiile *Aspecte din civilizaţia engleză*, Iaşi, 1912, *Studii şi observaţii*, 1914, *Hamlet*, 1925, *King Lear*, 1927, *Sentimentul răsbunării în Hamlet*, 1928. A colaborat activ la *Viaţa românească* în special cu studii asupra civilizaţiei şi literaturii engleze, s-a ocupat îndeaproape de chestiunile redacţionale, administrative şi financiare ale revistei.

2

Iaşi, 16 iulie 1906

Dragă Ibrăilene,

După ziua cu 700 lei încasări a venit una cu 170 lei, pe care o consideram ca proastă ; azi a treia zi : nimic, deşi au venit vreo 30 de trase. Trăiesc acum în o lume de cifre şi-mi regulez contabilitatea sufletească după cea a condicei. Azi îţi trimet cărţile de la Paris şi ziarele. Am scris deja lui Cerbureanu pentru a-i da trasele neachitate spre încasare : 20% rabat. Chiar acum curierul mi-a dat carta ta poştală. Goga tace, n-a trimis nimic. Adresa fratelui : Mangalia, a lui Kernbach n-o ştiu. Azi mi-au venit două retururi din Bucureşti cu „refuz". Ce pungaşi ! Îţi voi trimite o parodie la „Schiţa" lui Kernbach ; acum e la Stere : face cercetări, după scrisoare, să afle cine e autorul. Am primit-o asară. Azi se face expediţia în străinătate. Rezultatul trase-

lor n-a venit decît pe jumătate, deşi trebuia să fie rezolvate toate : regulamentul poştal acordă numai 7 zile, dar aş vra să se mîntuie cît mai curînd să mă pot gîndi la bietul Shakespeare. [1]

Salutări, *I. Botez*

[2 c. p. lipite]

[1] I. Botez este specialistul revistei în literatura engleză în general şi dramaturgia shakespeareană în special. A şi publicat, e adevărat mai tîrziu, studii asupra acestor domenii.

3

Dragă Ibrăilene *,

Aseară ţi-am trimes revista, azi îţi trimet un afiş şi ziare. S-a simţit întîrzierea : am avut cereri impaciente de la librari şi de la abonaţi. Ai observat, desigur, pe *I.* de pe copertă (de la Al. Brătescu-Voineşti) că cere interpretare, dar nu te speria : e scăpat aşa numai în primele cîteva exemplare. S-a lucrat la urmă telegrafic, noapte şi zi ; de abia alaltă sară la 10 noaptea am mîntuit corectura ultimei coli — m-am făcut şi corector, desigur nu în folosul revistei, dar în sfîrşit a mers. Azi se expediază în Iaşi şi la Bucureşti În 3—4 zile expediţia, socot, va fi sfîrşită.

Cereri nouă de abonament nu mai vin, de două zile ; de cînd ai plecat tu au venit cereri nouă — 14.

Încasările — prin trase — sînt în toi : în trei zile, cu azi, am încasat 1000 lei. Ieri a fost ziua de aur a administraţiei : 440 lei încasări.

Din 1000 şi vreo 200 (?) trase, s-au întors pînă acum 273, din care 210 din ţară şi 63 din străinătate. Din suma totală 44 au fost plătite pentru ţară şi 21 pentru străinătate, adică pentru ţară un procent de 25% şi pentru străinătate 33%.

Din Basarabia au plătit abonamentul 306 de pe lista celor care primiseră nr. 1, 2 — de cînd ai plecat tu.

Dr. I. Antoniu, Bîrlad, acum la M-tirea Neamţ, a trimes trasa îndărăpt cu obs[ervaţia] că refuză. Întreabă-l dacă refuză revista ori refuză sistemul acesta de plată. Eu îi trimet nr. 5 la M-tirea Neamţ.

Ştiri despre tine am avut din scrisorile d-nei Stere şi din carta poştală către Iliescu de unde am aflat că mi-a venit şi mie rîndul să-mi scrii, mai cu samă că te rugasem să-mi scrii de sînt case, cît mai curînd. Acum am renunţat la orice proiect de deplasare : mi-s copiii bolnavi de stomac de vreo 2 zile, apoi e deja tîrziu.

Salutări, *I. Botez*

---

* Scrisoare nedatată. Este dificilă datarea după conţinut. Este, probabil, din primul an de apariţie, dacă nu chiar din iulie 1906.

4

Iaşi, 18 iulie 1908 *

Dragă Ibrăilene,

Agîrbiceanu a propus colaborare cu plată. Raneti a fost prin Iaşi, s-a prins să colaboreze regulat: cronica Bucureştiului. Ai primit cărţile? De două zile se întorc trase puţine şi sume mici, deşi sînt multe trase de venit. În două zile: 5 abonaţi noi. Cu Marian nu-i nici o gafă: s-a trimes poliţa 313 lui *Simion Mairean, prof. Suceava,* nu lui *Preot S. Fl. Marian* [1], *prof. Suceava* cum e scris la chit.[anţa] 343, chitanţă nedezlipită de cotor şi scris pe ea de mine „anulat". E o greşală a curierului. Acest Mairean nu poate fi confundat cu Marian: e pus pe lista lui M. Lupu şi copiat de Carp pe o altă listă. Am să-i scriu şi eu lui Marian. Gafe nu s-au comis, dar cînd ai şti cîte încurcături se fac şi cîte cărţi poştale trebuie să scriu din cauza Poştii şi a mahalagismului abonaţilor ai vedea că am mare bătaie de cap. Altă porcărie: vin retururi nr. 5 cu „refuz primirea" ori „adresantul necunoscut", apoi vin mandate de recuvrement ** din partea Poştii fără să spuie cine le trimete...

Salutări, *I. Botez*

[Adăugat deasupra c.p.] Scrie şi tu lui Marian. Primesc cîte 2 expl.? [?] Căci dacă nu e decît un Simion... trebue să primească ... [indescifrabil] Expediţia s-a mîntuit eri, luni.

[1] Folcloristul *Simeon Florea-Marian* este prezent în paginile revistei *Viaţa românească* prin două colaborări: *Păducelul* I. (1906), nr. 5 (iulie), p. 259—262 şi *Ursitoarele. Din mitologia populară,* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 63—76.

5

Iaşi, 20 iulie 1906

Dragă Ibrăilene,

În trei zile 600 lei încasări şi 9 abonaţi, din care 2 prin mandate poştale. Proporţia poliţelor venite faţă cu cele plătite a scăzut: 15%. Fodor, Kiriceanu şi alte bestii refuză plata. Stere a scris lui Panaitescu. B. Duică [1] nu va fi în nr. 6. Vin retururi după nr. 5, dar nu-i las, le voi face chitanţă pentru 4 nr. şi voi trimete pe Cerbureanu să-i încaseze. Am rămas singur în Iaşi, îl plictisesc pe Stere în fiecare sară... pînă marţi de cînd ai să începi tu. Am scris lui Dărăscu („Universul") şi dir.[ecţiei] „Adevărului" scrisori închise, în chestia pungăşiei cu nepublicarea sumarului.

P.S. Îţi trimet un ms.: 2 snoave [2]... proaste.

Salutări *I. Botez*

[c. p.]

---

* Nu există certitudine că anul este 1908. S-ar putea să fie 1906, deoarece I. Agîrbiceanu colaborează la *Viaţa românească* începînd cu nr. 7 (septembrie) 1906, iar S. Fl. Marian din nr. 5 (iulie) acelaşi an.

** *Recouvrement,* fr. = recuperare, acoperire.

[1] Sub semnătura lui G. Bogdan-Duică apar în *Viața românească* din 1906 următoarele : *Un colaborator al „Curierului românesc" : Teodor Diamant*, I (1906), nr. 5 (iulie), p. 233—239 ; *Scrisori de Grigore Alexandrescu*, I (1906), nr. 7 (septembrie), p. 10—23 și nr. 8 (octombrie), p. 186—199, precum și studiul *Costachi Conachi și tragedia lui Lentor*, I (1906), nr. 9 (noiembrie), p. 333—339.

[2] Din cele două snoave anexate, una este o parodie după poezia *Schiță* de Gh. din Moldova, apărută în *Viața românească*, I (1906), nr. 5 (iulie), p. 240—241, iar cealaltă o versificare pe rimă dată *-ez*, adresată lui I. Botez.

Stimate domnule Botez !

O «schiță» îți alăturez
Prin care vreau ca să-ți probez
Că sînt în stare să rimez
Putînd deci să colaborez.
De-i zice cum că aiurez,
Și că n-am niciun chichirez,
Versurile-astea de chinez,
Să știi că mă dezabonez.
Să mi le publici te somez.
Cu stimă deci te salutez
Și încheind aci semnez
Don Santiago Huhurez
De origină Calabrez

Schiță

Stă revista-i la picioare
Căci la preț îi este slova
Pentru *Viața românească*
Lui Gheorghiță din Moldova.

*

Boc, boc, boc ! — Cu bună ziua,
Mare meșter din Moldova,
Azi îi joi * pînă-n trei ** zile
Într-o «schiță» să-ți văd slova.

*

---

* Luni sau marți } *după dorință și nevoie*
** Cinci sau opt }

Să se ducă vestea-n ţară
Din Iţcani la Vîrciorova,
De necaz să crape toate
Fetele de prin Moldova.

★

— Să se ducă, să se ducă !
Nu se poate, nu-mi dau slova,
Am jurat, te rog mă iartă,
Gospodina Feodorova...

★

--- Dar
— Jurat-am pe poronca
Şi pe legea lui Iehova
După «schiţa» madrilează
Nu-mi mai pun în alta slova,

★

— Dar cît de frumoasă fata,
Coane Ghiţă din Moldova,
Poate da decît ce are
Gaspadina Fedorova !

★

Nu ştiu ce-a răspuns la asta
Meşterul acel cu slova,
Pe-acea vreme era criţă
Domnul Gheorghe din Moldova

Şi-a rămas fără de schiţă
Gaspadina Fedorova.

6

Iaşi, 21 iulie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

Am dat scrisoarea ta lui Stere s-o cetească : Lovinescu [1] să trimeată articol şi de va fi prost se va respinge. În privinţa celorlalte chestii, nici Stere nu-i hotărît, deşi le crede importante şi pentru el. Lui Tofan [2] i-am trimis 50 lei şi recenzia. Stere înţelesese din telegrama ta să-i trimeată corectura, nu recenzia. 600 lei încasări în 4 zile.

Pe luni ori marţi îs acolo.

Salutări *I. Botez*

[1] În paginile revistei au apărut următoarele materiale semnate de Eugen Lovinescu:

— *Corespondențe literare. Emile Faguet*, în *Viața românească*, II (1907), nr. 2 (februarie), p. 341—346.

— *Contesa de Noailles ca prozatoare*, III (1908), nr. 3 (martie), p. 370—378.

— *Homer travestit, Parodie în patru scene*, III (1908), nr. 7 (iulie), p. 48—59 și nr. 8 (august), p. 201—208.

— *Pe drumurile Eladei*, II (1907), nr. 12 (decembrie), p. 331—349.

— *Un erou al Renașterii*, II (1907), nr. 9 (septembrie), p. 351—359.

[2] *George Tofan* (care a semnat și cu inițialele Gt.). S-a ocupat de problemele vieții politice, sociale, culturale și literare din Bucovina. Publică 2 articole intitulate *Viața românească în Bucovina*, în *Viața românească*, I (1906), nr. 3 (mai), p. 452—468, nr. 4 (iunie), p. 117—121. Probabil că la onorariul pentru unul din aceste articole se referă I. Botez.

7

Iași, 24 VII 1906

Dragă Ibrăilene,

Bujor a dat o schiță — trei pagini — care va apărea în nr. 7. Corectura și-o face el. Mi-a spus c-a început și o nuvelă mare *Viața țărănească*. S-a mîntuit expediția nr. 6. Cînd vii?

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

8

Iași, 26 iulie, 1906

Dragă Ibrăilene,

Iartă-mă de toată încurcătura care ți-am făcut-o cu casa: ieri dr. Lambrior mi-a spus că e imposibil să mă duc cu băietul pînă într-o săptămînă. Băietul are o „arterită rebelă“, trebuie să fie ferit de răceală, oboseală... și trebuie să se hrănească numai cu lapte, cel puțin o săptămînă. În asemenea împrejurări a trebuit să-mi desfac geamandanul și cufărul și să renunț la vilegiatură și la arvună. Scrie-mi, te rog, cum te-ai descurcat cu călugărul, ca să-ți trimet imediat banii. Pe aici plouă și e frig. Dacă timpul se va încălzi și d-rul va spune că băietul are nevoie de a schimba locul, atunci voi veni, dar nu te pot încurca pe tine cu vorba. Scrie-mi ori de ce ai nevoie, pentru tine sau pentru revistă. Cum au ajuns Sterii? Salutări la toți.

I. Botez

9

Iaşi, 31 iulie, 1906

Dragă Ibrăilene,

Copilul s-a restabilit ; dacă pot veni, vin miercuri. Am regulat foarte sistematic toate chestiile de administraţie. Sînt 1800 abonaţi. Am tipărit circulări p.[entru] librari, învăţători, studenţi, cei care au înapoiat trasele. E absolut sigur că revista va ieşi din anul I fără nici o datorie, în cazul cel mai rău. Eu cred că va fi folos. Voi face socotelile exact peste o zi. Ţi-am comandat *Brandes, Main Currents of the 19th Century Literature*. Eşti obligat să-ţi aminteşti englezeasca.

Salutări, *I. Botez*

[adăugat deasupra] : Am scris şi lui Stere... [indescrifrabil].

10

Iaşi, 2.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Băietul s-a îndreptat deplin şi vremea s-a răcorit, sara e chiar prea rece, aşa că ne-am hotărît să renunţăm la plăcerea de a fi împreună cîteva zile la mănăstire. Scrie-mi te rog ce ai făcut cu călugărul.

Mi-a dat şi mie Iliescu poezia lui Goga de-am citit-o. Am regulat să se tipărească după instrucţiile date de Stere.

Ieri am trimes 100 lei lui Brătescu-Voineşti. De cînd a plecat Stere pînă azi am încasat 518 lei. Venirea traselor aproape a încetat. Toate chitanţele din ţară care n-au fost achitate le-am trimes biuroului de încasare Cerbureanu, Bucureşti, cu remiză de 20%. Acelor din străinătate, care au trimes trasele neachitate le-am trimes o circulară tipărită — văzînd că Stere nu-mi trimete scrisorile de care era vorba şi care le-am cerut şi prin tine. Îţi alăturez una.

Celor din lista ultimă de 122 care au primit nr. 3 de probă şi tac le-am trimes o altă circulară. Îţi alăturez un exemplar.

Celor — din ţară — care plătesc abonamentul în rate şi au rămas în urmă cu plata ratelor le trimit o cartă poştală tipărită ca cea care ţi-o trimit.

La toţi librarii din ţară şi străinătate le-am trimes cărţi poştale circulări prin care le cer achitarea nr. neplătite încă, şi-i înştiinţez că nu vor primi nr. 6 pînă nu vor achita datoria.

Din acestea nu-ţi alăturez niciuna.

Adresele abonaţilor se tipăresc ; nr. 6 va avea adresele tipărite.

Toate categoriile de condice sînt gata şi sistematic aranjate.

Iată cum stăm cu abonaţii :

[. . . . .]

De cînd a plecat Stere pînă azi au venit 7 cereri nouă de abonament.

Retururile au încetat, aşa că aceşti 1791 au rămas după nr. 5.

Din aceşti 1791 abonaţi au plătit abonamentul 913. Asupra lor s-au încasat : lei 11920,56. Socotindu-se unul cu altul 17 l.[ei] anual mai e de

încasat lei 3600 asupra acestor 913 abon. Au rămas 878 care n-au dat nici un ban. Dacă pun ca răi un procent de 20% rămîn 703 cu abonament de 17 lei anual. Admițînd că jumătate din acești 703 vor achita abonamentul prin încasator, adică cu o reducere de 20%, atunci se va încasa de la ei numai lei 10 748

De la librari s-au încasat pînă acum	Lei 2391,99
Mai e de încasat datorii de la librari pentru 2166 nr.	" 2436,75
Pînă acum s-au vîndut la librari peste 800 expl. de nr., unul cu altul. Pentru ultimele 7 nr. prin cîte 600 nr. :	" 4725,00
Din mișcarea noilor abonați se poate prevedea cel puțin 100 de abonați pînă la sfîrșitul anului adică 1 ab. la 2 zile	" 1700
Totalul încasărilor dar — după cea mai precautã socoteală, va fi la sfîrșitul anului I (vezi și pg. precedentă)	Lei 37.522,30

Această încasare cere un tiraj numai de 2691, *de acum înainte* adică 1791 abonații de acum ; 100 cei probabili ; 600 librăriile ; 200 depozit. Dacă se scade și procentul de 20% considerați ca răi, la cei 878 care n-au plătit pînă acum, tirajul se poate încă scoborî — deci și cheltuielile. Dacă *va fi nevoie* de tiraj mai mare atunci suma încasărilor generală va spori.

Bani încasați pînă acum

Imprumuturi	Lei 5.000
De la abonați	11.920,56
De la librari	2.391,99
De la dr. Lupu : datoria din suma de 186 costul broșurei lui plătit de revistă lui Iliescu	100
	19.412,55

Dacă din această sumă se scade împrumutul de 5000, rămîne că din suma probabilă de 37.522,30 s-au încasat numai lei 14.412,55. Rămîne dar de încasat pînă la sfîrșitul anului : lei 23.109,75.

Bani cheltuiți

Tipărirea a 7 nr. (nr. 1 cu două ediții), prospectele, expediția, broșura lui Lupu, abonamentul la revistă pe un an, cărți, plata scriitorilor, trasările, reducerile la factaj și la mandatele de recouvrement, plata încasatorului Iași, bani cheltuiți de mine și de Ibrăileanu pentru administrație, corespondență, supliniri, imprimate, cărți poștale, chitanțare, timbre pentru chitanțe, mărci, telegrame...	Lei 13.268,78
Hîrtia	2.500
Datorii plătite	2.000
	17.768,78

Lui Iliescu i-am dat deja pentru nr. 6, a fost foarte năcăjit, ieri seara lucrătorii l-au amenințat cu greva. Pentru înlesnirile ce le-au avut e de altfel recunoscător : mi-a spus în sfîrşit hotărît că orice va fi dar odaia „Liberalului“ va fi a noastră în septembrie.

Să se observe că nr. viitoare, nu vor mai suporta decît cheltuielile de imprimare, hîrtie, expediție şi plata scriitorilor care se urcă la 400 de nr. (2000 l. la 5 nr.). Ele vor fi scutite de cheltuiala abon. revistelor, încasărilor, condiți [poate pentru condici], chitanțare, timbre, cheltuieli cu returnări... Calculînd hîrtia la 700 lei de nr., tipar, corectură, afişe, expediție, cămăşi, scriitori după media stabilită pînă acum, un nr. va costa pînă la 2270—2300. Aşa că pentru ultimele nr. cel mult mai e nevoie de 14000 lei.

Suma admisă la încasări pe un an		37.522,30
Suma datorită de Lupu		86
		37.608,30
Suma cheltuită pînă acum	lei	17.768,78
Suma datorită lui Stere încă	„	3.000
” ” la hîrtie încă	„	2.130
		22.898,78
Suma probabil necesară pînă la sfîrşit an I		14.000
		36.898,78
Suma generală a încasărilor pînă la sfîrşit an		37.608,30
		= 709,52

După socotelile mele revista dar se va plăti de toate datoriile şi va da chiar şi un beneficiu. Socot că beneficiul va fi încă mai mare căci desigur am exagerat rezervele asupra abonaților şi librăriilor. Apoi, la hîrtie se va putea poate face o economie.

Te rog dă scrisoarea asta şi imprimatele lui Stere şi citeşte-o şi lui M-me Stere, căci ştiu că se interesează îndeaproape de revistă.

Salutări la toți şi-un sărut Măricicăi de la Cǒstică

Al tău, *I. Botez*

[Scrisoare în plic]

11

Iaşi, 4.VIII.1906

Dragă Ibrăileanu,

Am scris cu vreo 8 zile înainte lui Stere despre un mandat venit de la Casa Băncilor Populare, pe numele lui Stere, în care era rugat să trimeată valoarea mandatului (100 lei) lui Sergiu Cujbă. Mandatul e la mine, lui Stere i-am scris imediat, dar nu mi-a răspuns ce să fac. Vezi nu cumva Stere a uitat ? Eu nu ştiu adresa lui Cujbă. Ai observat în *Viața nouă* finețea lui Densusianu ?

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

12

Trimet :

Lei 100 lui M. Carp
" 100 lui M. Sadoveanu
" 100 lui Ibrăileanu p. Hogaş

Iaşi, 7.VIII.1906 Salutări, *I. Botez*

P. S. Am trimes şi lui Agîrbiceanu 100 lei [1]

[Scrisoare f. plic.]

[1] Este greu de presupus cum şi cînd plătea administraţia revistei drepturile de autor, pentru că din cei patru menţionaţi în această scrisoare de la începutul lunii august, doar M. Sadoveanu publicase în numerele apărute pînă atunci, în nr. 5 (iulie) povestirea *Sfaturi vechi*. Lui I. Agîrbiceanu îi apare schiţa *În luptă*, în nr. 7 (septembrie), 1906, p. 24—43, lui C. Hogaş, un fragment din *În munţii Neamţului* în *Viaţa românească*, II (1907), nr. 2 (februarie), p. 245—265, iar lui M. Carp, studiul *Un poet al clipelor de îndoială... O. Carp (G. Proca)*, în *Viaţa românească*, II (1907), nr. 9 (noiembrie), p. 405—418.

13

Iaşi, 7.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Am primit pachetul cu mss. şi scrisoarea. Iliescu nu-i aici de sîmbătă, îl aştept deseară, am pus însă tot în lucru. Banii ceruţi i-am expediat. Lui Agîrbiceanu i-am trimis 100 lei. De la ultima scrisoare cu date, am încasat 354 lei (cei mai mulţi de la librari). Abonaţi noi 4. Trasele neachitate din Bucovina le-am dat lui Cerbureanu. I-am dat şi chitanţe pentru acei care au primit numai cîteva nr. Peste 10 zile Cerbureanu se duce în Bucovina. Pe aici plouă. Ce faceţi ? Asară am cetit ms. lui Stere. Însă unul.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[Adaos sus] : Am primit de la Brătescu-Voineşti mulţumiri pentru bani şi de la Drăghicescu o scrisoare de mulţumire pentru comunicarea adresei unei reviste engleze. Comunică lui Stere încasările şi numărul abonaţilor noi.

14

Iaşi, 8.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Cartea pentru Panaitescu am comandat-o îndată ce mi-a dat Stere carta lui poştală. N-a sosit încă. L-am trecut ca abonat, gratis, de la nr. 5, adică de atunci cînd am căpătat carta poştală cu adresa.

Azi i-am trimes nr. 4.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

15

Iași, 9.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Trimet lui Stere „La Voie Lactée" nu „Les Etoiles"... cu lămuriri. Nr. 25 *Neamul românesc* i-l trimet a doua oară. Trimet din *Nuova Rassegna*, anunțarea *Vieții românești*. Avem nevoie de hîrtie. Azi am telegrafiat din nou. Sînt zățuite $2^1/_2$ coli.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[Adaos deasupra]: De ce nu răspundeți ce să fac cu mandatul lui Cujbă?

16

Iași, 11.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Cartea lui Panaitescu a venit azi; i-am și expediat-o. Costă lei 11. Tipărirea cere hrană: trimeteți cronici.

Salutări, *I. Botez*

P.S. Abonați noi 3; încasări lei 402,56.

[c. p.]

[Adaos deasupra]: Și Pascu e aici.

17

Iași, 13.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

În scrisoarea din pachet îmi spui să comand niște cărți pentru Panaitescu. Titlurile cărților îmi spui să le iau din carta poștală alăturată. În pachet însă nu era nicio cartă poștală, nici prin Poștă nu mi-a venit o asemenea cartă.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

18

Iași, 17.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Nu ți-am scris pînă acum căci credeam că Stere are să plece curînd acasă. Lui Onciul [1] i-am trimis 40 lei (Stere îi trimisese deja). Lui Secula [2] i-am trimis 50 lei și lui Morariu [3] 30 lei. De la ultima scrisoare încă 8 abo-

nați noi și vreo 250 lei încasări. *Mișcarea intelectuală* de la frate-miu ai pierdut-o ? Stere n-o are ? Am telegrafiat la Mangalia și mi-a răspuns că ți-a trimis-o. Telegrama lui M-me Stere am arătat-o lui Stere și i-a răspuns. Pe mîni revista e gata de tipărit.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[1] Lui Aurel Onciu îi apare articolul *Evoluția politică în Bucovina*, în *Viața românească*, I (1906), nr. 7 (septembrie), p. 80—87.

[2] Septimiu Sever Secula publică în *Viața românească*, I (1906), nr. 5 (iulie), nota *Un ungur despre chestiunea naționalităților*, p. 252—256.

[3] În *Viața românească*, I (1906), nr. 6 (august), p. 453—474, sub semnătura lui C. Morariu apare articolul *Viața românească în Bucovina. Limba românească.*

19

Iași, 19.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Imediat ce-am primit de la tine *Mișcarea intelectuală* și „Bibliografia", am căutat să mă folosesc de ele, dar imposibil ! totul e zățuit, gata de tipărit. Ca să mai vîr ceva e încă o zi întîrziere și nici nu încape. Atunci am lăsat așa cum s-a întocmit cînd era și Stere aici. El a plecat asară, nu cînd a telegrafiat. Stere mi-a spus că tu nu ai primit nimic, ori poate ai pierdut ce-ai avut pentru *Mișcarea intelectuală*. Eu am telegrafiat lui frate-mio... de cerut din nou de la tine nu era vreme ... atunci această rubrică am făcut o aici, Stere și cu mine. Stere a hotărît să nu fie în nr. acesta „Bibliografie". Coperta deja e tipărită fără această rubrică. Nr. are 11¼ coale. Carta poștală pe care crezi c-am pierdut-o, mi-a dat-o Stere, era la el ... [indescifrabil] pentru *Courrier Européen* nu l-ai trimis lui Iliescu. Am scris să trimită un altul că l-am pierdut. Scrie-mi ce ai de gînd cu excursia cu Stere. Stere mi-a spus că va telegrafia.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

20

Iași, 21.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Cu Bogdan-Duică se va face cum ai spus. Sadovenu a fost pe la mine ; la urmă mi-a spus ca să-i trimet bani pe la sfîrșitul lunii. (?) Stere a fost la București, s-a întors. Luni a plecat la Sinaia. Mi-a spus, are să-ți telegrafieze

ţie şi mie în chestia excursiei. Dacă nu comit o indelicateţă, te întreb ce ai de gînd.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

21

Iaşi, 26.VIII.1906

Dragă Ibrăilene,

Ca totdeauna îţi exagerezi „imbecilitatea". În chestia asta mi-aş lua eu sarcina să te dădăcesc. În privinţa banilor îmi iau răspunderea. Dar timpul e întîrziat, nu cred ca mai potrivită excursia prin munţi. Pe aici plouă şi e rece, apoi încep corijările. În orice caz ce crezi ? Ieri n-am avut bani, azi îţi trimit 100 lei în plicul lui M-me Stere, pentru care n-aveai nevoie să anunţi urgenţa plăţii. Ce dracu, prea mă iei numai om de afaceri ! Dacă ai nevoie încă de bani telegrafiază-mi. Stere trebuie să se ducă la Letea pentru hîrtia vol. lui Brătescu-Voineşti. Adresa lui Vlahuţă : *Palatul Funcţionarilor, str. Victoriei.* Atît. De Bujor ţi-am scris că a dat o schiţă. [1] În privinţa lui Vlahuţă îl voi ataca. Cred că n-a mai rămas nici un punct important din scrisoarea ta la care să nu răspund.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[1] În *Viaţa românească,* I (1906), nr. 7 (septembrie), p. 46—48 apare schiţa lui Paul Bujor *Suflete chinuite.*

22

Bucureşti, 16 sept. 1906

Dragă Ibrăilene,

Am fost la *Universul.* Rezultatul : mîni se va publica sumarul nr. 6 şi se va publica desigur şi al următoarelor. Dărăscu a executat pe redactorul vinovat în faţa mea, care, cînd a fost întrebat, i-a vorbit lui Dărăscu la ureche ca să n-aud eu. Am vorbit şi cu Mille, care mi-a spus să-i trimit personal, în un plic, sumarul şi se va publica. Trimete [o săgeată spre „în un plic"] tu chiar acum, dacă crezi că poate folosi revistei, sumarul nr. 6. Am fost şi pe la librării .... Cer toate nr. 1 cît de multe. Pe Stere l-am căutat, dar nu l-am găsit.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

23

Iaşi, 10.VII.1907

Dragă Ibrăileanu,

Pe aici a [?] început din nou să se debiteze infamii pe sama lui Stere: procesul Calmuschi. Desigur ceteşti *Adevărul* macar, nu mai vorbesc de gazeta grecenistă locală. I-am scris lui Stere. Insistă şi tu ca Stere să mai lese din jupterianism *, să dea macar faptele pentru un răspuns la *Opinia*.

Eu plec la Borca de unde îţi voi trimite şi ţie schema situaţiei revistei: aştept încă cîteva date de la contabil, pe care l-am lăsat lucrînd.

Salutări, *I. Botez*

[Scrisoare în plic]

24

Borca, 18.VII.1907

Dragă Ibrăileanu,

Chiar acum am gătit de scris o scrisoare, de 2 coli, către Bogdan, în chestii administrative. Orice ai de comunicat cu privire la Adm. să-mi scrii mie, căci eu ţin corespondenţă regulată cu Bogdan. Datele de la contabil însă le aştept, am scris lui Bogdan, trebuie să vie. De la plecarea mea au venit 5 abonaţi noi, 10 s-au dezabonat în urma circulării, s-au încasat lei 1183: efectul circulării, mai cu seamă la librării. Lui Grămadă, mi-a scris Bogdan, se va trimite lei 50. Dacă va fi nevoie de bani mai mulţi, să-mi scrii căci trebuie să trimet procură timbrată lui Bogdan, pentru încasarea mandatelor. La plecarea mea i-am lăsat numai lei 500 (lei 400 în mărci şi lei 100 numerar). Lui Stere spune-i, dacă ai ocazie, că toate cărţile, ce mi-a spus, i le-am comandat şi-am dispus să-i vie la M-tirea Neamţ. Aici stau la 700 metri înălţime, un loc care ar provoca admiraţia celor din Agapia şi nu mă costă decît 150 lei pe lună, cu casă cu tot. Citesc şi scot note (să nu rîzi) pentru art. meu — o carte monumentală asupra lui Shakespeare de Bradley. [1]

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[Adaos deasupra:] Am lăsat răspuns la Poştă ca revistele să ţi se trimeată ţie direct; am reamintit acest lucru şi lui Bogdan. Sfîrşesc c.p. la ora 2 de noapte în murmurul continuu al pîrăului Borca, care trece la 20 m. de casa mea. De la 8 oare seara, cel mai tîrziu, trebuie să stau în casă; casa e izolată de sat, cuprinsă între munţi nalţi cu brad, valea nu e mai largă de 70—80 m.

---

* Probabil pentru *jupiterianism.*

[1] Se referă la A. C. Bradley, *Shakespeare tragedy. Lectures on Hamlet, Othello, King Lear, Macbeth*, Londra, 1904.

25

Borca, 1.VIII.1907

Dragă Ibrăileanu,

Voi căuta să trimet o cronică pentru nr. 8, dar îs stingherit că aici n-am tot ce-mi trebuie. Am scris lui Bogdan să-mi trimeată memoriul prof. De ce excursia a dat chix ? Aici voi sta încă dacă timpul va fi frumos, apoi poate mă voi duce la Constanţa.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

26

Borca, 12.VIII.1907

Dragă Ibrăileanu,

Azi am trimes lui Bogdan „Cronica pedagogică" * pentru nr. 8. N-am avut alt cetitor decît pe nevastă-mea. Ce crezi ? Eu plec de aici la Iaşi, cel mai tîrziu la 21—22 c.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

E cam de actualitate : „Agitaţia profesorilor secundari". [1] O chestie vie încă. N-are factura de art. de gazetă, n-am citat persoane ; e, după cît mă pricep, adaptată bine rubricei.

27

Borca, 15.VIII.1907

Dragă Ibrăileanu,

Eu plec de aici miercuri 24 c. la Iaşi ; pînă atunci voi continua să-ţi trimet, de aici, revistele care le voi primi. Tu cînd vii la Iaşi ? Dacă vii mai tîrziu şi ai de comunicat ceva pentru Iaşi, scrie-mi pînă miercuri.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

---

[1] În *Viaţa românească*, II (1907), nr. 8 (august), p. 249—252 apare cronica semnată de I. Botez, *Agitaţia profesorilor secundari*.

28

București, 25.X.907

Dragă Ibrăileanu,

Corectura de la Coșuc,[1] voi face tot posibilul să ți-o trimet mîni : acum vin de la el, la „Carul cu bere", fără să-l pot întîlni ; ieri de asemenea n-am avut noroc să-l găsesc, cu toate făgăduielile că ne vom întîlni. Pînă mîni însă, desigur voi avea corectura, așa că poezia va fi duminică în Iași. În privința „Cronicii" Stere nu crede că e nevoie absolută și nici nu vede că se poate scri acum : „Nu e momentul acum să se scrie despre proiecte". Pe Teodorescu l-am pus să scrie : a început ; i-am procurat tot ce-i trebuie. Aici și Lupu. Am primit ilustrațiile. Spune lui Quinezu că Seculici trimete mîni plata abon. : să nu-i considere colecția an I cu 10 lei, ci să-l considere ca abonat de la N° 3, 906. În adeverirea de plată a lui Teodorescu, Quinezu socotește greșit că abonamentul expiră cu nr. 12, 907 : să se ia în samă că anul I a avut *numai 10 nr.*

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[Adaos deasupra :] Art. lui Teodorescu va fi art. *nu* cronică. Te salută Dr. Lupu.

[1] Se referă, probabil, la poezia lui G. Coșbuc, *Na Duna* care a apărut în *Viața românească,* II (1907), nr. 11 (noiembrie), p. 209—212.

[c. p.]

29

București, 1.XI.907

Dragă Ibrăileanu,

Art. lui Teodorescu a fost cetit de Stere, care... în definitiv n-a rămas mulțămit. Trebuia să se publice cu o „notă". În urmă, înțelegîndu-mă cu Teodorescu, el a primit fără să se supere — să scrie un alt articol,[1] pe care îl voi aduce eu (nu va avea nimic aface cu chestiile politice). Răspunde-mi — *în o scrisoare închisă* — dacă nu e tîrziu pentru acest nr. să aduc articolul duminecă.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[1] Articolul lui I. Teodorescu, la care se pare că se referă este *Revoluția ce trebuie să o facem,* publicat în *Viața românească,* III (1908), nr. 2 (februarie), p. 240—254.

30

București, 2.XI.907

Dragă Ibrăileanu,

Teodorescu va da art. pentru nr. din dec., așa dar caută de umple golul din acest nr. A fost imposibil să scrie acum în grabă alt articol din cauză

că i s-a îmbolnăvit un copil. Stere îți trimete vorbă să nu întrebuințezi cuvîntul *ridicol* în răsp. la *Conv. liter.* [1] Ridicolul trebuie să iasă fără calificare.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

[1] S-ar putea ca referința să fie la nota *Politica și literatura D-lui S. Mehedinți*, de la rubrica „Miscellanea" din *Viața românească*, II (1907), nr. 11 (noiembrie), p. 284—287. Nota este semnată cu pseudonimul P. Nicanor et Co. În același număr la rubrica „Revista revistelor" apare recenzia numărului din octombrie, 1907, al revistei „Convorbiri literare", și care după stil pare să aparțină aceluiași autor, probabil, Ibrăileanu.

31

Iași, 19 august 1908

Dragă Ibrăileanu,

Casele din curte — unde a stat Iliescu — se dau cu chirie. Proprietar e bancherul Jurist; am vorbit cu el, a cerut chirie lei 1000 anual, i-am dat lei 600 anual, a rămas să se consulte și cu fratele lui. Consultă-te și cu Stere și răspunde-mi.

Salutări, *I. Botez*

[c. p.]

32

Adunarea Deputaților
București, 14.I.1909

Dragă Ibrăileanu,

M-am jăluit lui Duca [1] — a cărui cronică o aduc sîmbătă — de nepublicarea în *Viitorul* a art. din *Opinia*. El mi-a spus că Minulescu e un zăpăcit care a mai făcut multe prostii, pentru care încasează observații fără succes. După cum vezi : *nu e chestie de refuz.*

Duca a fost bolnav și *Viitorul* a fost lăsat pe mîinile lui Minulescu, tocmai atunci cînd i-am trimis eu scrisoarea cu art. pe care el le-a rătăcit.

Ori de cîte ori vom avea nevoie de *Viitorul* mă voi adresa direct lui Duca : se va publica tot fără discuție.

Salutări, *I. Botez*

[scrisoare în plic]

[Adaos deasupra :] Cred că știi de la Stere răspunsul lui Haret în chestia ta.

[1] I. G. Duca, colaborator al revistei încă din nr. 5 (iulie), 1906, mai cu seamă în problemele de politică internațională, publică în această perioadă :

— *Situația în Balcani*, în *Viața românească*, IV (1909), nr. 1 (ianuarie), p. 108—112.

— *Relațiuni anglo-germane*, în nr. 2 (februarie), 1909, p. 253—257 și

— *Marele prieten și criza orientală*, în nr. 3 (martie), 1909, p. 391—396. I. Botez se referă, probabil, la prima dintre aceste colaborări.

33

Berlin, 11.VI.09

Dragă Ibrăileanu,

Am primit azi adresa lui Raian... văd că nu uiți, dovadă că nu ești r... [probabil *ramolit*] cum spui și puteai să scrii mai multe. Am devenit mai ieșan decît îmi închipuiam. Dacă civilizația constă în clădiri enorme și-n străzi curate, apoi nemții sînt civilizați... eu însă îi simt ca pe niște ființi grosolane. Au fudulia parvenitului care jignește, sînt extrem de rutinari și supuși la ordinele superiorilor. Toate străzile sînt pline de amintiri ale victoriilor lor... pe toți împărații îi cheamă Wilhelm.

Salut, *I. Botez*

[c. p. ilustrată reprezentînd cafeneaua Viena din Charlottenburg.]

34

Berlin, 18.VI.09

Dragă Ibrăileanu,

De vreo opt zile îmi petrec viața numai în muzee, galerii de picturi, palate și castele, grădini feerice... Niciodată nu te-am dorit mai mult căci nimeni dintre „noi" nu se „tîmpește" mai tare în fața minunilor artistice.

Eri am fost la Potsdam... trei sferturi de oară cu vaporul pe lacul Wansee... țărmuri fantastice... De cum intri în parcul castelului „Sans Souci" ai călcat în o lume feerică. O alee de tei bătrîni te scoate drept înaintea lui Frederic cel Mare, statuie ecvestră de mărime naturală, în marmoră de Carara. Arbori, boschete, vase colosale, statui... împrăștiate în toate părțile îți prind ochii, pe cînd urechile îs dezmerdate de murmurul și susurul a sute de izvoare și jocuri de apă. Un zgomot tot crescînd te previne și deodată... din mijlocul unui basin mare țîșnește glonte în sus o coloană groasă de apă, care la vreo 50 de metri se răstoarnă în năhlapi spumoși, subțiindu-se în cădere în pînzi și pulbere de argint, pe care se joacă curcubeie proiectate pe capetele sălciilor plîngătoare mai din depărtare. Rămîi înmărmurit alături de statuele de Carara, care de o sută cincizeci de ani stau privind la miile de peștișori roși-aurii alergînd la suprafața apei din bazin, speriați de căderea și de clopotarea apei din înălțime. Îți mărturisesc că m-am simțit literalmente aiurit și nu mi-am dat seama de mine cîteva momente, cînd m-am trezit în fața acestei adevărate minuni feerice.

După bazin se ridică în amfiteatru vreo zece terase în flori, sere, boschete... statui cu jocuri de apă... apoi castelul „Sans, Souci" (inscripția — cu virgula — scrisă pe frontonul castelului). Am vizitat castelul înăuntru : — ca-

mera în care a trăit Voltaire, mobilată atunci şi păstrată intact cu calamara, biuroul... un manuscris de al lui... Aveam nevoie parcă să pun mîna pe unele din aceste obiecte şi, drept să-ţi spun, nu m-am putut stăpîni să nu o pun. Am trecut prin toate sălile în care a trăit, a petrecut şi a murit Frederic cel Mare. Nu-ţi trebuie mare educaţie artistică ca să fii pătruns îndată de gustul artistic al aceluia care a făcut şi mobilat palatul. Cu bogăţia palatelor eram deja deprins: fusesem în palatul actualului împărat, unde alabastrul, onixul, frescurile [probabil pentru frescele] de aur, porţelănăria fină, profirul, tapetele de mătasă şi gobelinurile, tablourile şi statuele în marmoră de Carara... stau îngrămădite în toate părţile. Nicăiri însă (am mai vizitat încă două palate) preocuparea artistică nu e atît de izbutită ca în acest palat, cel mai mic din cîte am văzut. Toate ceasornicele din palat îmblă neîntrerupt de 150 de ani, afară de unul — din camera în care, stînd pe un fotel şi uitîndu-se la soare, şi-a dat sufletul Frederic cel Mare. Acesta a fost oprit la oara 2.20. Am văzut şi — am pus mîna pe el — pupitrul cu notele după care Frederic a cîntat din flaut pentru ultima oară. Pupitrul stă neclintit pe locul unde l-a pus Frederic. În bibliotecă — o minune în lemn de cedru şi frescuri de aur masiv — stau deschise de mîna lui Frederic cel Mare două volume: sînt volume pe care Frederic a cetit cu cîteva oare înainte de a-şi da sufletul. În „Casa Japoneză" am văzut odaia — păstrată intact — în care Frederic şi-a făcut, şi-a scris planul „Războiului de şeapte ani"... ce să-ţi mai scriu: ziua de ieri am fost *nebun* de la 2—8 oare, şi necontenit mă gîndeam ce păcat că nu eşti şi tu ca să te „tîmpeşti" împreună cu mine şi cu frate-meu. Salutări lui Mme Stere şi lui Stere.

Salutări, *I. Botez*

35

London, 24.VII.09

Dragă Ibrăileanu,

Am primit *V. R.* nr. 6 fără recenziile celor două reviste engleze, pe care le fac eu şi pentru care sînt plătit de revistă.

Aşadar chestia trece din sfera relaţiilor personale în acea a secretarului de redacţie şi a modestului colaborator.

Îmi invoc această hipostază şi din alt motiv: ştiu că ai obicei să răspunzi la acei care stau în asemenea raporturi cu tine. Aşadar, iubite domnule secretar de redacţie, desigur îţi aminteşti că înainte de a pleca ţi-am lăsat *în mînă,* pe cînd stăteai în exerciţiul funcţiunii, înaintea sertarului deschis, la locul oficial al secretarului de redacţie (nu intrase încă în funcţiune dubajul miraculos cu sertarele clasificărilor literare) recenziile mele pe luna mai (nr. 5) şi o recenzie din *The Contemporary Review,* pentru nr. 6, iunie. Articolul recenzat se intitula: *Shakespeare şi teatrul german modern* [1]. A doua revistă pe care o recenzez de obicei: *The North American Review* nu sosise pînă la plecarea mea şi de aceea am lăsat răspuns ca să se trimeată acasă la mine mai tîrziu pentru ea şi să fie dată lui Triandafil spre a fi recenzată. Aşa s-a şi făcut: *The North American Review* a fost luată de la mine de acasă de omul trimes de redacţie, dar spre mirarea mea, nici recenzia din această revistă nu o văd în

nr. 6. Abonamentele la aceste 2 reviste expirau tocmai în luna iunie, și am socoțit că nu e nevoie să reînoiesc abonamentele pînă la întoarcerea mea, rămînînd ca recenziile pe lunile iulie—august... să le trimet eu de aici (cumpărînd revistele cu nr.) Care-i pricina ? Poate comitetul de redacție ori altă entitate metafizică a hotărît expulzarea acestor două reviste ? Admite ipoteza — de cîte ori nu te-ai sprijinit tu pe ipoteze — că mă interesez și eu de revistă și răspunde-mi măcar în chestia revistelor.

Eu sînt ocupat aici toată ziua cu cursurile — dimineața și seara lecții la Universitate și amiaza vizitarea școlilor și cetire în Bibliotecă. Am vizitat celebra școală de la Harow și mîni vizitez Universitatea (Colleges) de la Cambridge. Organizarea școlilor e cu totul deosebită aici. Îmi adun material pentru... Nicăiri nu am găsit o viață mai liniștită și mai înalt omenească decît aici. Cunoștințele noastre despre Londra sînt legende ridicule... Salutări tuturor prietenilor.

Cu prietenie, *I. Botez*

[1] În *Viața românească*, IV (1908), nr. 7 (iulie), p. 162—163, la rubrica „Revista-revistelor", apare o recenzie a articolului *Shakespeare și scena germană modernă* din „The Contemporary Review" (iunie, 1909).

[2] O recenzie, la aceeași rubrică, pentru un articol din „The North American Review" (aug. 1909), apare de abia în nr. 9 (septembrie), 1909.

36

London, 2.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

C. p. primită de la tine, scrisă în grabă, a fost pentru mine un eveniment pe care de mult îl doream să se întîmple. Totdeauna am simțit că sentimentalizmul manifestat e o impudicitate, dar „the splendid isolation" în care trăiesc acum m-a făcut să-mi pierd rușinea și să-ți spun că ți-am cetit c.p. de mai multe ori, ca scrisoarea unei iubite.

Azi e prima zi de ceață de cît sînt aici : de pe la ciasurile 2 cerul a început să se întunece și pîcla a început să se îndese și să străbată în toate străzile... și parcă și-n sufletul omului. Sînt ciasurile 3 și-ți scriu la lampa electrică.

N-am aflat decît de cîteva zile de grozava febră tifoidă care bîntuie Iașul : nevastă-mea cu copiii a fugit la Slănic cu sora ei și aștept de la ea detalii asupra celor petrecute în Iași. Nevastă-mea mi-a ascuns lucrul la început ; apoi mi-a spus că e epidemie de febră tifoidă în Iași. Atunci i-am spus să plece numaidecît din Iași, acum însă aflu că e o adevărată calamitate apărută asupra Iașului... și nu știu nici o lămurire alta.

Viața mea aici, de cînd au început cursurile, e adevărat viață de student cu examinări zilnice și muncă acasă. N-am decît dumineca liberă. La 15 august termin perioada aceasta încordată. Am citit nr. 6. Mi-a plăcut numai articolul tău. [1] Sînt lucruri bune și în articolul lui Sanielevici [2] și în *Miscellanea* [3]. Literatura din acest nr. pot spune că-i mai rău decît că lipsește... celelalte articole... fără relief deosebit.

Mi-a scris Sanielevici cerîndu-mi „reflecţiile" asupra nr. şi în deosebi asupra art. lui şi cerîndu-mi intervenţia pentru alegerea şi abonarea unei reviste ştiinţifice engleze pentru *V.R.* Săptămîna aceasta voi căuta să-mi fac convingerea : care-i cea mai potrivită revistă ştiinţifică, şi voi abona-o pentru *V.R.* ...lui Sanielevici i-am răspuns : aşa că ştie. Revista-revistelor am trimis-o de duminica trecută.

Ţi-am trimis din Paris o carte de Apostolescu. Ai primit-o ? Tu şi ai tăi ce faceţi ? Te simţi mai bine, dormi mai bine ? Dacă ai timp strică cîte o c.p. pentru mine.

Trăiesc între oamenii cei mai civilizaţi din lume — fără nicio îndoială — dar... gîndurile mi se întorc mereu la Iaşi... la străzile lui sparte... chiar şi la Palade de la redacţia noastră. [...] Aştept totdeauna cu mare nerăbdare scrisori din ţară. Salutări prietenilor.

Salutări, *I. Botez*

[Adaos deasupra primei pagini :] Am să scriu lui Sandu Aldea şi lui Teodoru.

[1] În *Viaţa românească*, IV (1909), nr. 6 (iunie), G. Ibrăileanu publică partea a doua a articolului *D. N. Iorga critic şi polemist*, p. 373—398.

[2] În acelaşi număr se publică şi un amplu articol al lui H. Sanielevici *„Sărmanul Dionis"*, p. 399—425.

[3] La rubrica „Miscellanea" o amplă polemică sub titlul *D. Zamfirescu-Bizanţ*.

37

University of London, South Kensington, S.W.
16.VIII.1909

Dragă Ibrăileanu,

Aştept cu nerăbdare nr. 7 din *V.R.* ca să înţeleg din *Miscellanea* cum „Iorga a înebunit de ciudă" — cum spui tu — căci aici eu nu citesc nici un ziar românesc.

Ca să pot ceti ziarele conservatoare româneşti trebuie să mă duc la legaţia noastră. Ministrul nostru e un conservator, om de treabă, dar n-am timp să mă prea duc pe la el ; cînd mă duc mă ţine prea mult ; aşa că plătesc prea scump pofta de a ceti presa conservatoare din ţară.

Nu cred să-ţi fi scris că nu-mi place articolul lui Rosetti [1] *(Regretabil)* deoarece mi-a plăcut foarte mult. În privinţa *bucăţii* lui Pătrăşcanu [2] însă, cred că e cea mai slabă *bucată* din cîte a scris.

Adresa lui frate-mio e *Goethestrasse, 17 III l Port I, Charlottenburg.* Azi îi scriu în privinţa recenziilor şi-i spun să-ţi scrie.

Tu mi-ai scris că numirile la catedrele de franceză nu s-au făcut încă, fără nici o lămurire alta. Cum eu aveam asupra mea permutarea lui Sanielevici, i-am scris lui Teodoru să nu uite cele vorbite. Azi primesc răspuns de la Teodoru cum că după o furtunoasă discuţie cu *voi* s-a convenit să se respingă cererea lui Sanielevici pe motiv că la Iaşi e necesar un român ortodox. Ar fi

fost foarte bine ca această „trădare“ să o știu și eu din timp, deoarece eram amestecat direct în această permutare.

Teodoru îmi scrie că formula respingerii cererii de permutare nu s-a putut admite, dar încheierea da.

Cînd se începe publicarea „romanului“ lui Sadoveanu ? E păcat că Sadoveanu nu reușește să scrie decît poeme cu calități de stil în loc de romane.

Pentru Panu trebuie să fiu eu în țară. Lui Sandu-Aldea i-am scris de aici o c.p. : o ușoară aluzie ; socot că va trimete nuvela fără să aștepte intervenția mea personală.

Eu aici am încă de lucru : am ținut pînă acum 22 „debatings“ (susținerea ori combatere orală a unei chestii alese, în jumătate de oară) și am trecut un examen scris de 3 oare asupra 3 chestii : compoziție, literatură, gramatică. N-am avut timp să mîntui lucrarea, 3 oare fiind prea puțin. Acum aștept rezultatul. Cît am scris, cred că am scris bine.

Nu cred să mai stau mult aici, căci înțeleg din scrisorile nevestei că ea se torturează prea mult la Bîrlad, unde e acum... apoi stomacul meu a început iar să mă năcăjească : e sezonul lui, tocmai sezonul de vară.

Văd că insomnia tot nu vrea să divorseze de tine; am avut și eu cîteva insomnii, dar, în tot cazul, de lipsă de somn nu mă pot plînge : dacă n-ași avea stomac (ori nervi) aș fi complect sănătos.

La Oxford am întîlnit un profesor în biblioteca Bodleiană și l-am rugat să-mi recomande cea mai bună revistă științifică cu caracter general... pentru *V.R.* El mi-a recomandat *The Nature* (rev. săptămînală) ; mi-a arătat cîteva nr. dar n-am fost mulțumit decît de vreo 2—3 nr. Revistele de obicei au caracter prea concret : teoriile... se scriu în volume. Voi căuta să abonez cea mai potrivită rev. de acest fel. Salutări prietenilor.

Salutări, *I. Botez.*

[1] Radu Rosetti semnează în paginile revistei *Viața românească* IV (1909), nr. 6 (iunie), articolul *Regretabil.*

[2] D. D. Pătrășcanu își publică în *Viața românească*, IV (1909), nr. 6 (iunie), p. 321—237, schița *Inspecție.*

38

Iași, 24.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

Azi am găsit în Iași c.p. a ta trimisă la Londra. Din ea te văd alarmat asupra situației materiale a revistei... și-mi vorbești de oarecari măsuri pe care ai să mi le comunici. Mă aștept la un larg gest de generozitate din partea ta, în primul loc... renunțări... Din socotelile de aici văd că ***V. R.*** are de luat încă 26.000 lei *numai* de la abonați pe anul curent. Eu cred că revista va da un excedent anul acesta, cu toate că încasările au mers mai slab în lunile din urmă. Nu uita că acesta e *sezonul* cel mai slab, în mod natural, ca încasare. În orice caz sînt gata să renunț la tot ce-am luat pînă acum de la revistă, dacă va fi nevoie. Socotelile nu se pot încheia cu precizia unei afaceri serioase decît la sfîrșitul anului, pînă atunci prognosticurile

nu pot fi decît probabile. Dar... socot că aranjarea făcută pe un an ar trebui să aştepte sfîrşitul gestiunii şi dacă această gestiune se va solda cu deficit vor acoperi *„societari“* (?) deficitul din punga lor. În sfîrşit fac numai presupuneri căci tu nu mi-ai scris nimic precis.

Plec deseară la Bucureşti, unde, socot, voi găsi o scrisoare de la tine. Îmi închipui că Stere trebuie să fie necăjit. Am urmărit, după întoarcere, campania *Evenimentului* şi scrisoarea lui Stere. M-me Stere, desigur a avut multe zile rele din cauza asta. Dacă Kernbach va voi să vie cu automobilul ne vom vedea la Neamţ. Voi căuta ca în orice chip să ne vedem înainte de a pleca...

Salutări ţie şi prietenilor, *I. Botez*

39

Bucureşti, 26.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

Comunică lui Stere, sau mai bine consultă pe M-me Stere dacă trebuie să-i comunici: Romanescu din Fălticeni, cel cu „Şi fără c... şi-n Siberia“ îmi spune c-a fost în Iaşi şi a surprins o conversaţie a lui Holban (care era la o masă cu Crăciun, Malhasovici, Stroja...)... „să-i pregătim boamba de exterminare pentru Stere“... Romanescu, după acea a luat pe Malhasovici la o crîşmă şi la urmă el i-a spus că „boamba“ constă în aceea că Holban trimete cu banii lui pe Crăciun în Basarabia ca să ia o mărturisire de la Herţa că Stere nu i-a dat nişte bani din daraverele care le-a avut cu casele din Iaşi... îs idioţii veninoase pe care eu nu le cred că merită luate în seamă... totuşi vezi dacă trebuie să le audă Stere ori nu. Cu *V. R.* alt mahalagism: l-am surprins pe Lovinescu (eram un grup mai mare) afirmînd că V. R. nu plăteşte colaborarea, de aceea în nr. acesta *(care încă n-a apărut)*, Anghel şi Iosif n-au trimes... L-am luat din scurt pe Lovinescu care mi-a spus că a auzit lucrul *nu* de la Anghel... dar desigur nu putea pleca lucrul decît de la Anghel...

Pe Anghel îl întîlnisem mai înainte şi mi s-a plîns de mizerie, de boala lui Iosif şi a lui M-me Iosif (care a fost în spital) şi mi-a spus că necazurile l-au împiedicat să trimeată. Anghel e în stare să aibă violenţe de sentimente rele... dar la urmă e un nefericit. Rog să nu i se scrie nimic... pentru interesul revistei... Anghel e foarte susceptibil şi colaboraţia lui e foarte utilă. Rog din nou să nu se scrie nimic lui Anghel, măcar pînă nu voi vorbi şi eu... Pleacă trenul.

Salut, *I. Botez*

40

Iaşi, 28.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

Uneori îmi ceri impresia asupra nr., de aceea acum îndrăznesc să ţi-o comunic mai dinainte: nr. 8 pe lîngă că mi se pare slab — după numele

de pe copertă — dar mi se pare *foarte rău făcut*. Fizionomia revistei cam suferă de vreo 2—3 numere: se scurtează cu satîrul. 10 coli nu poate fi un criteriu pentru redacție.

Te salut, *I. Botez*

[c. p.]

[1] Numărul 8 (august), din 1909, al revistei cuprinde:
— finalul nuvelei *Rătăcirea din Stoborăni* de Spiridon Popescu.
— Schița *Eugenița* de Radu Nour.
— O traducere în versuri de Ernst von Wildenbruch, *Cîntecul vrăjitoarei*, de Iorgu G. Toma.
— cinci sonete de M. Codreanu.
— un studiu al lui Ioan-Rusu-Șirianu despre *Andrei Baron de Șaguna*.
— un studiu al dr. N. Leon, *Cunoștințele noastre asupra originii omului*.
— un fragment din *In munții Neamțului*, de C. Hogaș.
— *Din al doilea Jurnal de bord* de Jean Bart.
— o poezie de Gh. din Moldova
— o cronică literară de Izabela Sadoveanu.
— o cronică filologică de G. Pascu, o cronică științifică, scrisori, recenzii și revista revistelor.

41

Iași, 31.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

Cu familia mea, neputînd s-o așez la Neamț, voi căuta altă soluție convenabilă. Dar tu și Stere stați mult încă acolo? De Chernbach abia acum am aflat... e groaznic. Azi nu l-am putut vedea, acum îmi explic de ce rîndul trecut avea mîna prea fierbinte. Voi veni pe la mănăstire... dar aștept ocazia automobilului; altfel e cam scump și m-am cam... dezorientat bănește... sigur însă că ne vom vedea. Mîine plec la București și fii sigur nu voi uita pe protejata ta... Pe tine te voi plastografia dacă formele vor cere. Legalmente însă o plastografie cu consimțămîntul celui plastografiat nu mai e plastografie. La București am mai multe însărcinări... și din partea lui Conu Calistrat pe care l-am întîlnit aici.

Aud că Stere e afectat de campania *Evenimentului*. Eu am făcut un fel de anchetă și aici și la București... ca să sondez „opinia publică". E sigur că campania *Evenimentului* n-a avut nici un ecou... mai mult: e cu totul dezaprobată.

E păcat ca Stere să se tulbure cînd el e împăcat în sine, cînd opinia publică e cu el și cînd cel care duce campania nu se bucură de stima nici unui om de treabă. Nu înțeleg ca Stere, care mi se pare că e caracterul cel mai tare din cîte cunosc, să nu-și poată regula susceptibilitatea morală după logica realității.

La Sandu-Aldea trebuie să mă duc? Ce mai ai scrie-mi la Bucureşti. Cu Izabela trebuie altă detaşare: cea veche nu se mai poate. Chiar acum primesc veste că Chernbach e bolnav... mai grav, mă duc să-l văd.

Salutări, *I. Botez*

42

Iaşi, 31.VIII.09

Dragă Ibrăileanu,

L-am văzut chiar acum pe Chernbach... l-am trimes cam cu de-a sila acasă... e bolnav, bolnav fără scăpare... temperatură, nu poate să meargă aproape, nu mănîncă şi-a slăbit sufleteşte... iar nevastă-sa îl chinuieşte cu tot felul de comisioane. Ce-i de făcut? E teribil... m-am înţeles să vin peste 5 zile să-l iau la Predeal.., dar, cred că nu-i scăpare.

I. Botez

[c. p. închisă]

43

Bîrlad, 1.IX.09

Dragă Ibrăileanu,

N-ar fi bine să se spuie adevărul d-nei Chernbach, care acum, neştiindu-l, îl chinuieşte cu comisioane în loc să stea cu copilul lîngă el? Poate s-ar mai linişti puţin în chipul acesta. El a slăbit sufleteşte şi are nevoie să nu stea singur. Deseară plec la Bucureşti, iar duminecă ori cu automobil ori fără, voi fi la mănăstirea Neamţ. Aş fi venit de mult dar tot mi s-a promis o combinaţie cu automobilul în care acum nu mai sper. Plecarea la Bucureşti n-o pot amîna, căci sînt lucruri care nu sufăr întîrziere.

Stere e tot afectat de campania *Evenimentului?* Dintre toţi... ştiu că Brătianu are influenţă asupra lui. N-ar fi bine oare să se vorbească lui Brătianu ca să-l cheme la Bucureşti? Trebuie întrebată întăi M-me Stere în privinţa asta. Nu sînt încă lămurit asupra lui Sanielevici: să-i cer concediu pe un an? Văd pe unii de altă părere. Aştept să vorbesc cu tine. Pe Pastia l-am găsit aşa de înduşmănit cu Sanielevici c-am rămas înmărmurit de ceea ce-mi spunea. Mă simt în cea mai încurcată situaţie: între nevoia de a pleca şi între nevoile de a rămînea.

Salutări, *I. Botez*

[c. p. închisă]

44

Bucureşti, 3.IX.09

Dragă Ibrăileanu,

Te-am întrebat *dacă Sandu-Aldea a trimes „schiţa“;* nu te-am întrebat ce să vorbesc cu el... la dracu! Nu era nevoie să te întreb pe tine ce să

vorbesc cu el. La întrebarea mea nu mi-ai răspuns nici acuma. Tu îmi spui să-i dau o vizită de politeţă (!) ... n-am altă intenţie decît să iau nuvela făgăduită şi să-l menţin colaborator, şi nu pot afla dacă a trimes sau nu nuvela. O vizită la el înseamnă 8 lei, de aceea voiam să aflu de la tine. Scrie-mi la Iaşi un *da* ori *nu*.

Protejata ta are 13 oare diferite, partea literară, Externatul din Iaşi.

Tînărul Hogaş, conform înţelegerii ce am avut cu el şi cu Conu Calistrat, e permutat la Galaţi.

Octavian Botez va fi detaşat la Iaşi în locul lui Ionescu Boteni. Celelalte chestii le tranşez azi.

L-am întîlnit aici pe Pătrăşcanu, care mi-a vorbit de *Amintirile lui Casian*. I-am spus să-ţi spuie de Oct. Botez, Hogaş, protejata.

Ieri am oprit o permutare pe care Teodor * vroia să o facă şi pe care mă tem să nu o facă mai tîrziu, de aceea spune şi lui Stere să scrie lui Teodoru. Iată de ce e vorba : Teodoru vrea să scape de *Zelea Codreanu*, prof. şi directorul gimnaziului din Huşi, şi i-a făcut loc în Iaşi (singurul loc pe care Codreanu îl cere). Tu ştii că Codreanu e unul din cei mai sălbateci agenţi antisemiţi de ai lui Cuza... deci dezvoltă lucrul în faţa lui Stere. Deocamdată am oprit permutarea... să intervie însă Stere ca să ştie Teodoru că de această permutare se leagă o chestie mare.

Pătrăşcanu pleacă, nu pleacă azi : mi-a spus că are întîrziere cu un mandat al lui Stere de aceea îţi scriu : altfel, îi puteam spune lui să-ţi comunice el toate aceste şi să te scutesc de mîzgîleala mea şi pe mine să mă scutesc de a-mi forţa un deget bolnav.

Cu concediul tău am cercat prin Ministerul de Instrucţie, dar calea nu-i sigură. Sînt însă şi alte căi, una va duce la bun sfîrşit.

Panaitescu (fostul nostru colaborator) e numit la Iaşi, dar va fi detaşat la Bucureşti ; în locul lui voi vorbi azi pentru Mihăilescu, suplinitorul tău, Şc. Mil.

Salutări, *I. Botez*

[1] Lui C. Sandu-Aldea îi apare în *Viaţa românească*, IV (1909), nr. 9 (septembrie), p. 363—370, schiţa *Umbra*.

45

Bucureşti, 3.IX.09

Dragă Ibrăileanu,

De d-ra Carp tu nu mi-ai vorbit nimic pînă azi. La Minister nu se ştia de această doleanţă. Chiar acum se fac numirile de suplinitori : am cerut un loc pentru d-ra Maria Carp **, oriunde în ţară, partea literară — afară

---

* Probabil Teodoru.
** Probabil o rudă din partea soţiei criticului, dacă nu chiar o soră a acesteia.

de germană (de germană sînt multe locuri, mi s-a spus). Numirile le fac inspectorii (Consiliul de inspectori) care mi-au promis cu toţii (au pus-o pe listă) că o vor numi.

Salutări, *I. Botez*

46

Iaşi, 14.IX.09

Dragă Ibrăileanu,

Îţi scriu din gară. Pe neaşteptate trebuie să plec la Bîrlad : mi-e băiatul bolnav. Acum aflu de la Pastia că Sanielevici a plecat definitiv din pricina salariului de 150 propus.

Pe Carp nu l-am întîlnit.

Salve, *I. Botez*

[c. p.]

47

14.IX.1909

Dragă Ibrăileanu,

Cu Sanielevici n-am putut vorbi nimic, nici n-am să pot, căci el a plecat la Galaţi pe mai multe zile : aşa dar scrie-i tu. Pe Carp încă nu l-am văzut, dar pe el îl pot vedea să-i comunic cele ce mi-ai spus în privinţa nr. şi a lui Sanielevici. Salutări la toţi.

Salve, *I. Botez*

[c. p.]

48

Bîrlad, 18.IX.09

Dragă Ibrăileanu,

O sirenă mai puternică n-am găsit în Bucureşti : mulţumeşte-te cu cea pe care ţi-am trimis-o prin Stere.

Carp ţi-a scris, mi-a spus, de plecarea lui Sanielevici, cu toate lămuririle. Eu, deşi l-am întîlnit pe Stere în Bucureşti, nu i-am vorbit de această chestie. De concediul de la Şc. Militară tu să nu te îngrijeşti : n-am putut să ţi-l obţin acum, dar voi spune lui Carp calea pe care s-o urmeze ca să-l obţii *cu siguranţă* la deschiderea şcoalei. Numai după ce colonelul se va hotărî categoric împotriva concediului, numai atunci se va apuca calea sigură de a se obţinea concediul direct. Cum hotărîrea colonelului nu se poate şti sigur decît la deschiderea şcolii — cînd eu nu voi fi în Iaşi — am regulat de pe acum calea, motivarea şi intervenţiile necesare pentru admiterea con-

cediului. Încă o dată : tu nu te gîndi la această chestie, căci desigur va ieşi la bun capăt. Cel mult Carp îţi va cere, poate, o iscălitură.

Lui Octavian Botez i s-a admis detaşarea în condiţiile cerute de el : era vina lui că se făcuse altfel.

Permutarea lui Zelea Codreanu s-a respins definitiv ; rămîne să se permute Motăş la Iaşi, dar... la întoarcerea mea.

Azi l-am întîlnit aici pe Raian, care întîmpină dificultăţi cu concediul : i-am luat eu cererea şi cred că luni voi izbuti să i-l admită... şi asta va fi şi ultima chestie, căci luni plec.

Mi-am găsit aici băiatul bolnav şi tare slăbit ; acum e bine, nu încă complet revenit ; de aceea stau în ţară pînă luni.

Salutări la toţi prietenii.

Te salut, *I. Botez*

49

18.V.911

Înăuntru e mormîntul lui Shakespeare, cu epitaful făcut de el :
Good friend for Jesus 'sake forbear,
To dig, Un diest en closed here :
Blessed be un man niet spares
these bones
And curst be he nest moves my bones. *

Nu departe de biserică e casa în care s-a născut, şi la o milă e casa unde a făcut cunoştinţa soţiei lui. Mormîntul ei e lîngă al lui.

Salutări, *I. Botez*

[c. p. ilustrată cu Biserica Trinităţii din Stratford-on-Avon]

50

29.V.[1911]
Adresa : I. B. c/ Mrs. Wakefield,
18 Nevern Place, London S. W.

Dragă Ibrăileanu,

Nu te vei supăra să mai scriu art. chilometrice asupra Angliei ? Am material pentru vreo 3—4. La Paris am fost cu Raian la Vuia, dar nu l-am găsit. I-a scris Raian, dar n-a răspuns. Stă afară de Paris, de aceea n-am avut timp să mergem încă o dată, mai ales că eu eram cu falca umflată din pricina unui abces pe care a trebuit să mi-l taie doctorul. Spune lui M-me

---

* Textul de pe piatra tombală este următorul :
„Good frend for Jesus sake forbeare
To digg the dust encloased heare
Blese be ye man yt spares thes stones
And curst be he yt moves my bones".

Stere că nu e loc vacant pentru Roman la Ministerul nostru de aici. Sufăr de dor de ţară, de *V. r.* ...

Salutări, *I. Botez*

[c. p. ilustrată cu catedrala Westminster]

[1] In revista *Viaţa românească* apar următoarele :

— I. Botez, *Religiozitatea şi individualismul poporului englez,* VI (1911), nr. 9 (septembrie), p. 335—351.

— I. Botez, *Caracteristicile naţionale din limba şi literatura poporului englez,* VI (1911), nr. 10 (octombrie), p. 17—38.

51

Buc. 6 noiembr. 1911

Dragă Ibrăileanu,

1) Îţi trimet nişte poezii de Iosif : el s-a învoit să fie plătit cu 50%, iar 50% să i se scadă din datorie. El m-a rugat însă — avînd multe nevoi — să i se trimeată acum cît i se cuvine. Te rog, să i se trimeată înainte — aşa, socot, că cer şi interesele *V. R.*

2) Spune lui Carp că mîni îi trimet ceea ce-i trebuie pentru art. ce-l pregăteşte ca răspuns lui Maisner. Tot mîni îi trimet şi 750 lei de la publicaţii pentru *V. R.*

3) De mîni anunciul *V. R.* din *Mişcarea* va apărea în *Viitorul, Voinţa naţională* şi în *Flacăra.* Greşala că n-a apărut pînă acum a fost a mea : că m-am adresat lui Pătrăşcan. Dacă scriam direct la *Viitorul,* lucrul se făcea de la început.

4) L-am întîlnit pe Lovinescu : l-am întrebat cum se împacă declaraţia ce mi-a făcut-o, fără să i-o cer, că nu vine la Iaşi nici într-un caz, cu petiţia înaintată ? S-a încurcat... că e o petiţie veche.. apoi că Găvănescu s-a ţinut de capul lui, că are scrisoare de la Găvănescu şi că mi-o poate arăta, că „pe onoarea lui"... în sfîrşit necontestat că nici nu merită să vorbim de el.

Iată lucrul cum stă şi ce trebuie să faci : Ministrul te-a desărcinat (asta e rezoluţia) pe motiv că numirea ta *a fost ilegală.* Acum *locul fiind vacant,* Consiliul Facultăţii, întrebat *din nou* de minister, trebuie să facă recomandarea suplinitorului. Ministerul *a înaintat acum, din nou,* la Iaşi, o cerere a lui Lovinescu pentru a fi recomandat ca suplinitor. Tu (vezi care e procedarea legală) trebuie să faci cerere (??). Ia seama : *totul atîrnă de recomandarea consiliului.* Tu fiind scos pe motiv de ilegalitate, viitorul suplinitor nu se va numi călcîndu-se peste forme. Va fi greu de a fi numit dacă va fi recomandat de minoritate, şi dacă *acum,* nu cu *zece zile mai tîrziu,* se va preveni porcăria. Nu fii blazat şi fă cea mai energică intervenţie oriunde trebuie. Încă o dată ia seama : acum *decan un există ;* vechiul decan nu mai are *calitatea de a convoca consiliul ;* dacă îşi permite această călcare de regulament şi lege *previn-o ;* despre viitorul decan ţi-am spus cum stă lucrul (discreţie însă). Dacă noul *decan* şi *numai el* trebuie să convoace consiliul pentru recomandare, ştii ce trebuie să faci. Gîndeşte-te la fiecare mem-

bru din consiliu. Ia măsuri ca marea majoritate care o ai acum să nu fie deplasată. Știi, desigur, ce-i de făcut. Să cedezi, așa cu mîinile în sîn, e stupid. Să nu spui că totul e deja aranjat și deci... orientalism și pasivitate. Chiar dacă ești convins că el va fi numit, e un cîștig *practic* și *moral* ca tu să fii recomandat de Consiliu, cu majoritate. Eu cred chiar în succes, dacă vei fi energic. Socot un act de neprietenie dacă nu-i vei expune totul și imediat lui Stere.

[Adaos deasupra pe prima pagină :] Citește punctul 4) și consultă-te imediat și cu Stere : trebuie de vorbit cu fiecare, și Stere să scrie din nou la cei doi. Tu du-te imediat unde am fost eu atunci seara cînd a venit la redacție D...

Salve, *I. Botez*

52

Buc., 8 noembr. 911

Dragă Ibrăileanu,

Mîni dimineață plec. Sînt de părere să luăm din nou pe Cocea ca cronicar teatral. El e prea bucuros să reînceapă. Am stat de vorbă mult cu el... în *Facla* viitoare va fi portretul lui Stere. Am regulat și contul cu *Facla*, în sfîrșit.

În *Flacăra* va [!] apărea de acum înainte dări de seamă despre fiecare număr din *V. R.* și se va menține sumarul în mai multe nr.

Se va menținea de asemenea și *clișeul* care acum doi ani l-am dat la *Universul* cu plată (îți amintești). Se va trimete și nr. la redacție. Să trimeată și *V. R.* numărul.

În *Viitorul* și *Voința*... apar regulat anunciurile noastre.

Discursul lui Stere (colegiu unic și reprezent. minorit.) a făcut un admirabil efect aici. Să insiste (spune-i) la întrunire și asupra răspîndirii școlii rurale (lumea vrea explicit, nu implicit !).

Dacă nu te plictisește lucrul, scrie-mi la Londra, post-restante (pînă ce voi trimite adresa) cum s-a terminat chestia ta ; cine s-a ales decan — s-a reușit așa cum mă așteptam ?...

Scriu acu și lui Carp despre alte chestii ale revistei și-i trimet banii — am întîrziat aici din cauza încasărilor.

Salutări, *I. Botez*

[1] N. D. Cocea făcuse cronica teatrală în anii 1909—1910. Nu mai apare în 1911, fiind înlocuit în anii următori cu Tudor Arghezi și Gala Galaction.

53

London, 17.IV.912

Mîni trimet „revista-revistelor“, care sosesc deci duminecă. Primește Stere *Daily News ?*

Dragă Ibrăileanu,

Ți-am scris ieri o c. p. Azi îți trimet articolul anunțat.[1] Cred că se va urca la 20—21 pagini. Mi-am dat toată osteneala să-l fac accesibil publicului : nu știu dacă am izbutit. Filozofia e ingrată pentru popularizare. Dacă ai timp să-l citești, comunică-mi, te rog, impresia ta. Trebuie să am o corectură, mai ales la un asemenea articol. Timp e să apară în nr. din april și rugămintea mea e pentru același nr. — rămîne să hotărăști tu.

Cu politica nu prea înțeleg lucrurile de aici. Văd că noi avem acum un scop foarte înalt : să întemeiem un partid conservator care să stea la putere, iar noi să avem timp pentru a propaga ideile înaintate în opoziție. Socot că impresia în public e că noi nu putem veni, căci sîntem prea compromiși (a spus-o Bădărău la o întrunire în București). Noi lăsăm să se acrediteze această idee.

Decît o întrebare îmi pun : e nevoie pentru o propagandă a ideilor înaintate (vot univ...) ? Cei care gîndesc sînt deja cîștigați ; cei care nu gîndesc vor fi totdeauna cu guvernul. Și apoi care sînt organele noastre de propagandă : *Voința, Viitorul, Flacăra ?* Cînd sîntem la putere ne temem de a nu dezechilibra societatea prin măsuri prea înaintate. De ce nu facem odată și o prostie spre stînga, cum am făcut atîtea spre dreapta ?

Eu socot că la noi încă un partid nu poate veni la putere și nu se poate menținea prin programe, ci numai prin abilitate practică, care implică totdeauna o doză de demagogie și de menajare a intereselor păturii electorale de care depinde, oricîtă antipatie ai avea pentru ea. Așa a stat Ion Brătianu 12 ani și-a creat România modernă.

Micile hatîruri și chiar cîteva milioane risipite nu-s nimic față de marea creație a lui. Eu cred că idealul lui Ion Brătianu a fost mai înalt și realizarea lui mai folositoare țării decît administrația extrem de cinstită a lui V. Brătianu. Nenorocirea noastră acum e că n-avem oameni de curaj mare („care să tolereze și asasinate" cum a spus I. Brătianu) pentru marele ideal de emancipare a celor 6.000.000. Stere e prea modern și de fapt e blazat. Să nu înțelegi că fac apologia ghelirurilor * pentru „ai noștri", dar un guvern care vrea să se mențîe la putere trebuie să se razime pe putregaiul orașelor (e ridicul că aceasta e baza vieții noastre politice, dar acesta e adevărul), pentru a face lucruri mari pentru populația rurală. Și o condiție principală e a sta 12 ani la putere. Față cu mărimea idealului — urmărit bineînțeles cu bună credință și încredere — ce poate [!] conta cîteva milioane, hatîruri... cînd altfel nu se poate. Pentru un om de stat, la noi, nu poate fi cel mai înalt ideal idealul unui cinstit șef de biurou. Pentru idealul partidului lui (pe care desigur că nu-l admit) a făcut mult mai mult într-un an vicleanul Arion decît îngerul Haret în toți anii ministerelor lui. În politică cred că trebuie admise (istoria dovedește lucrul) toate mijloacele (deci demagogia, corupția, crima) cînd ești de bună credință și urmărești un scop mare național, pentru viitorul poporului pe care-l servești. Totul depinde de măsură și

---

* Bacșiș, avantaj

de inteligență, să nu dai cu oiștea în gard. Cel mai simplu calcul mecanic cred că arată acest lucru : dacă satisfăcînd poftele, tolerînd porcăriile, corupînd... ai făcut țării rău de nota 8 (sîntem profesori — iată feliul) iar dacă prin aceasta te-ai menținut la putere și ai făcut țării bine de nota 10, diferența pozitivă e *de 2*. E deci un rezultat pozitiv. Iar dacă prin cinstea ta personală, pe care ți-o amesteci în conduita ta politică, ai făcut țării bine de nota 8, și din această pricină nu te-ai putut menține și ai lăsat pe Carp să vie ca să facă țării rău de nota 10, diferența *negativă* e 2. Arbitri se pare că sîntem noi : în loc să facem țării bine, preferăm să ne facem reputație de oameni cinstiți, să desprețuim inferioritatea morală a adversarilor... de fapt *noi* facem țării rău, cînd sîntem singuri în măsură să-i facem bine. Dar destule prostii...

Te salut, *I. Botez*

[1] Se referă, probabil, la articolul *Cu prilejul discuțiilor asupra filozofiei lui Bergson*, publicat în *Viața românească*, VII (1912), nr. 5—6 (mai—iunie), p. 173—190.

54

London, 21.IV.912

Dragă Ibrăileanu,

Îți trimet pentru o „miscellanea" ori „documente omenești" pentru acest nr. — căci e de actualitate acum numai. Fără îndoială că pentru asta nu cer nici o corectură. *Bergson*[1] a venit la timp și, socot, că după cum mi-ai scris în c. p., va apărea în nr. din april. Pentru el am nevoie de corectură. Pentru mai voi trimite alt articol și voi continua, socot.

Faptul că ai rămas singur la *V. R.* e o acuzare și împotriva mea și, poate, o acuzare dreaptă. Recunoașterea, recunosc că nu aduce nici o schimbare și nu-i de nici un folos și nici pe mine nu mă mulțumește. De mult, în viața mea, lucrurile nu merg așa cum aș dori, și de mult eu, cel dintăi, sînt nemulțumit de mine.

Cu politica văd că profețiile nu se realizează. Ce țară mai sîntem și noi ! Un ciocoi incapabil pentru că *vrea* face totul și împotriva partidelor și a regelui. Dar totdeauna nu pot să uit paralizia intelectuală a liberalilor și servilismul lor față de ciocoi. Ei nu au ura instinctivă împotriva ciocoilor, ci au un fel de admirație de slugă față de manierele impertinente boierești. Ceea ce s-a întîmplat sub Haret, de pildă, că doi inspectori de ai lui au falșificat istoria ca să laude pe ciocoi și Haret să-i menție. Dar respectul lui Haret pentru intelectualii junimiști și nepriceperea ce înseamnă junimismul în cultură. Îmi aduc aminte din „Cameră" că Haret, la înființarea noilor catedre, spunea [că] trebuie să satisfacem și pe Marghiloman... Liberali recunosc implicit că ocupațiile intelectuale nu-s pentru ei... îs ocupații prea distinse, îs pentru junimiști : de aceea nu fac sforțări nici pentru presă și nu apreciază nici *V. R.* Uite chiar cu actuala lege a Univ. Liberalii nu s-au mișcat ; s-au mișcat pentru tramvaie... univ. las să fie junimiste. După ce Arion va umple Univ. cu junimiștii, va veni Haret și va face Univ. com-

plect autonomă: adică va renunța la puterea pe care o are azi ministrul și o va da în mîna junimiștilor din Universitate.

Salve, *I. Botez*

[1] Vezi nota la scrisoarea precedentă, din 17 aprilie, 1912.

55

21.II.914

Dragă Ibrăileanu,

Pentru al doilea asistent la clinica lui Riegler trebuie să-mi vii în ajutor Să vorbești cu Riegler să facă raport special. Lucrurile să fie gata cînd voi fi în Iași, duminică. E o mare năvală de înființări de tot felul de asistenți, iar pe de altă parte un curent contrar pentru economii. Chiar ministrul, cînd vrea să te servească, trebuie ajutat. Voi vedea duminecă, dacă nu e nevoie și de sprijinul rectoratului. Socot că la Comisia budgetară trebuie de dat asaltul, dar trebuie să fiu pregătit cu toate.

Am spus la minister alaltăieri să se facă numirea ta în Comitetul teatral. Sadoveanu te va avea măcar pe tine.

Pentru mine, înțeleg, că nu-i posibil. Sînt menajări de făcut.

Salve, *I. Botez*

56

12.III.914

Dragă Ibrăileanu

Te rog scrie imediat lui Sanielevici să-mi trimită o cerere de ajutor pentru continuarea studiilor. O cerere motivată. E absolut necesar să am această cerere. Nu se poate face nimic pînă după 1 april.

Salve, *I. Botez*

57

București, 15.X.914

Dragă Ibrăileanu, fără îndoială că sînt dispus să fac tot ce-i posibil să se mute sora lui Raian ; dar Raian e un complect imbecil : îmi scrie scrisori lungi demonstrative ca și cum s-ar îndoi de prietenia mea. Informațiile pe care le capătă el sînt de la Pastia, în privința locurilor vacante : adevărate halucinații. I-am spus de 10 ori să-și studieze chestia ca un om serios : să se ducă la revizorat, să vorbească cu Halița ori cu Sachelarescu și să-mi spuie — sfătuindu-se cu ei — care-i locul care se poate deschide. El, în loc să facă aceasta, procedează ca un simplu X pe lîngă tine și pe lîngă mine : e pur și simplu exasperant. Ce vrea de la mine ? Să-l dădăcesc ? E nevoie să mă convingă ca soră-sa merită să vie în Iași ? De ce mă necăjește fără milă ? Încă odată : de zece ori mi-a bătut capul cu fleacuri și niciodată nu a făcut ce i-am spus. Să-mi dea o petiție regulat făcută ; căci rezoluțiile se

pun pe petiţii, nu pe scrisori demonstrative. Să capete informaţii precise şi să-mi trimită petiţia, Numai la Iaşi se poate vedea locul posibil vacant, nu aici.

În privinţa *Momentului,*[1] eu vin duminică sau luni şi vom vorbi.

Al tău, *I. Botez*

[1] Se pare, din această referinţă, că ideea scoaterii unui ziar era prezentă în conştiinţa conducătorilor revistei cu mult înaintea apariţiei din 1918 şi nu este determinată doar de încetarea apariţiei *Vieţii româneşti.*

58

Binz, 17.VII.923

Salutări din Binz unde „eternul feminin" a ajuns în mod obişnuit controversat.

I. Botez

[c.p. ilustrată cu trei femei în costume de baie]

59

Binz, 17.VII.923

Salutări la toţi din Binz.
Aura I. Botez, Puica, Nina, Costică

I. Botez

[c.p. ilustrată din Binz cu o plajă]

60

(4 apr. 1934)

Botez — Carol 44 — Iaşi

Bucureşti. Jianu declarat prieten Ibrăileanu. Operaţie gratis recomandă sanatoriul Diaconeselor. Întrebat costul zi trei sute.

I. Botez

[telegramă]

61

(5 apr. 1934)

Botez — Carol 44 — Iaşi

Bucureşti. Salvarea aşteaptă gara mare unde vor fi Demostene Botez şi Ralea, cel puţin doctorul Lupu şi Jianu. Înştiinţaţi. Camera Diaconeselor vizitată.

I. Botez

[telegramă]

Dragă Ibrăilene, *

Îți trimit revista-revistelor ; nu cred să fi contribuit și eu la întîrziere cu recenziile. M-am lenit crezînd că urgența nu se impunea.

Și eu cred ca și tine că ilustrațile ar fi un element de succes al revistei și că am scoate costul lor din scăderile metodic aplicate colaboratorilor.

Lui Sadoveanu am să-i trimit 200 lei deocamdată ; trebuie să i se scrie că i se va da 400 lei pentru roman : un preț destul de ridicat, care n-a fost oferit niciodată de vreo altă revistă *. Dacă Sadoveanu poate fi deja înărăvit cu plata de pînă acum, se poate corija cu cîteva scrisori... el știe prea bine ce se oferă de alte reviste.

Sînt sigur că plătind jumătate din onorariile de pînă acum la colaboratori, vom fi departe de primejdia de a fi concurați. Pentru ce să nu facem economii, dacă putem face același lucru cu bani mai puțini ? Nu e vorba de a exploata talentele în folosul nostru, dar nici să plătim nebunește în dauna îmbunătățirii revistei.

Ilustrații, fond de rezervă, tipografie... cîte și cîte cer realizare... prin bani. Dacă revista, așa cum merge pînă acum, nu va da un beneficiu, vina e numai a noastră. Dacă însă unul din scopurile noastre e și deficitul, atunci înțeleg pentru ce lui Sadoveanu i se dă 100 lei de nuvelă și lui Goga 150 de poezie. Niciodată Sadoveanu n-a fost plătit măcar cu 50 lei de nuvelă, iar Goga, cred că e întîiul poet român, care a avut norocul să-și soldeze așa de sus inspirația. Voi trimite la *Adevărul* sumarul nr. 6.

Salutări, *I. Botez*

Trimit o scrisoare pentru Giurăscu.

[Adaos deasupra scrisorii, la început :] Frate-mio mi-a spus că tu i-ai scris lui Sadoveanu că eu nu-s în Iași, voi lăsa dar să-i trimit bani la întoarcere. Frate-mio îmi spune că în *Universul*, ediția de Iași, nu a fost publicat sumarul nr. 6. Mîni îți voi trimite nr. cu sumarul.

---

* Scrisoare nedatată. Ar putea, prin referirea la un roman de Sadoveanu, să fie fixată în 1907, cînd apare în *Viața românească*, *Însemnările lui Neculai Manea*. Aluzia la nr. 6 ar putea data scrisoarea după iunie 1907.

1

București, 23 ian. 1910

Domnule Ibrăileanu,

Iată cum stau lucrurile privitoare la ceea ce v-am scris *.

În vara anului 1900 (prin iulie) a apărut în „Adevărul" o serie de foiletoane care vorbeau de următoarele chestii: este socialismul o plantă exotică. Ce a făcut el în România. Criza socialistă în România. Lupta politică și socială. Intrarea socialiștilor la liberali.

De cine erau scrise ?

Autorul lor era dl. Gherea.

Acele foiletoane erau scrise sub forma de scrisoare trimeasă din Paris d-lui I. Teodorescu.

De fapt, scria dl. Gherea și semna simplu de tot, „un vechi socialist". Foiletoanele acelea au fost reproduse de „Lumea nouă" săptămînală, care mai apărea atunci.

În sfîrșit au fost scoase, în aceeași vară, în broșură, de tipografia „Speranța" (foasta tipografie a ziarului „Lumea Nouă și cumpărată de Al. Ionescu și Al. Georgescu). Broșura s-a vîndut pînă mai acum 2—3 ani și la „România muncitoare".

Ca amănunt: broșura era intitulată *Studiu critic asupra socialismului în România — de un vechi socialist.* Acum poate mă veți întreba și vă veți întreba: dar, de unde ai și am siguranță că autorul e dl. Gherea.

Vă răspund. Cunosc destul de bine mișcarea muncitorească, pe mulți dintre muncitori, și deci sunt în măsură să știu hotărît cine era autorul broșurei. Numele autorului îl știe toată lumea. Aș putea spune că se știa tot așa de bine, dacă nu și mai bine, decît, pe vremuri numele autorului studiilor „Ce vor socialiștii români" ori „Robia și socialismul" din „Revista socială".

Și astea erau neiscălite de loc și totuși !...

Gîndesc că v-am dat tot ce vă putea interesa.

Dacă *d-voastră* cetind acele foiletoane ori broșura veți ajunge la aceeași părere ca și mine găsind că e bine să fie purtat condeiul și pentru împrospătarea acestor prețioase uitate, aș fi mulțumit deplin luîndu-vă sarcina de a face acest lucru.

---

* Indicația presupune existența a încă unei scrisori, anterioară ca dată.

În cazul cînd nu veți ajunge la această hotărîre să aveți bunătatea *să-mi comunicați.*

Eu gîndesc că trebuie multă energie în afirmarea democratică a puținilor oameni, în adevăr democrați, de la noi. Sfiala, respectul pentru anumite persoane, nu trebuie să ne oprească ori să ne întîrzie din drumul croit în mintea noastră. E la noi o stare pe care o simțim destul de bine cu toții. Și o simțim mai bine decît am putea-o descrie. Însă pentru ușurarea noastră și a celor din jurul nostru se cere muncă, afirmare. *A zăbovi înseamnă a ne face vinovați.*

Dar eu sunt prea tînăr față de *d-voastră* și deci se cuvine să nu fiu prea vorbăreț. Să aștept.

Vă salut călduros, *M. Botez*

26 str. Belizarie 26 (etaj), București

V-am încheiat scrisoarea. Înainte însă de a o pune în plic mi-am mai aruncat ochii prin pomenita broșură. La pag. 23 găsesc ceva privitor la rolul „ocultei“ de care vorbeați și d-voastră în scrisorile din „Viitorul“.

Dl. Gherea spune: „Și cîtă activitate, cît devotament, cîte jertfe pentru această activitate factice! (activitatea politică). Și ce păcat că toată această activitate *dezinteresată, profund cinstită* s-a distras de la destinația ei naturală în Țara românească, de la ceea ce am numit eu politică socială, anume în lucrarea culturală și morală, în organizare de bresle de lucrători și pătrunderea lor de ideile și idealurile socialiste, în propagarea socialismului, etc. Atunci puterea culturală, morală și în mod indirect, chiar cea politică, ar fi fost alta. Zic chiar influența politică, pentru că între multe alte ciudățenii din țara noastră e și asta că acei care stau în afară de politica militantă au de multe ori o influență indirectă, care e mai mare decît a acelora care fac politică militantă. Așa numitele „oculte“ din fiecare grupare politică, care fără să se amestece direct conduc totul, nu sunt un fenomen occidental, ci izvorăsc din însăși condițiile politico-sociale ale țării noastre“.

Nimic mai satisfăcător decît o punere la punct cum a făcut dl. Gherea. Cu toate astea azi lucrurile s-au întors...

Și afară de frumusețile pe care vi le-am arătat mai sunt încă multe altele. De aceea trebuie să scriți. Da, să scriți chiar *d-voastră.* E cu totul altăceva decît dacă aș scrie eu. Dar, dacă nu ?... Atunci vă întreb : unde — gîndiți — că e bine să scriu ? Aștept răspunsul *d-voastră* în toate privințile.

M. Botez

◇ OCTAV BOTEZ

1

27.I.906

Iubite d-le Ibrăileanu,

Sînt de cîteva zile în Bucureşti unde am plecat imediat pentru nişte afaceri de familie. Aici n-am avut un moment liber. Recenziile — toate — am să ţi le dau cu siguranţă numărul viitor. Pe la 5 iulie mă întorc în Iaşi, de unde plec îndată la Neamţ, cred c-am să te văd acolo.

Respectuoase salutări, de asemeni celorlalţi, *Octav Botez* [1]

[c.p. obişnuită, cu ştampila din 11—12 iulie 906. Textul ar putea fi deci din 27 iunie 906.]

[1] *Octav Botez* (născut la 15 mai 1884), a fost profesor secundar între 1909—1913, iar din 1927 conferenţiar şi apoi (1937) profesor de istoria literaturii române moderne şi estetică literară la Universitatea din Iaşi. A publicat volumele *Pe marginea cărţilor*, Iaşi s.a., *Al. Xenopol, gînditor*, Iaşi, 1925, *A. Xenopol, teoretician şi filozof al istoriei*, Buc., 1928, *Figuri şi note istorico-literare*, Buc., 1944. A fost unul din colaboratorii şi prietenii re vistei şi ai lui Ibrăileanu.

2

19 aug./1 sept. [1906]

Iubite d-le I.

Azi am primit cartea dv. post[ală]. Ea mi-a făcut o deosebită plăcere căci n-am din ţară decît prea puţine ştiri. Revista n-am primit-o încă. Aici urmez regulat cursurile şi fac dese excursii prin munţii şi localităţile din împrejurimi. Peste cîteva zile o să mă duc, probabil, la Paris, pentru o săptămînă. Pe urmă, mă întorc în ţară prin Turin, Milan, Veneţia, Fiume. Între 5 şi 10 sept. o să fiu în Iaşi.

Respectuoase salutări dv. şi tuturor amicilor de la *V. R.*

O. Botez

[c.p. Grenoble. Scrisoarea este ulterioară lunii martie 1906 deoarece vorbeşte de revistă.]

3

Respectuoase salutări

O. Botez

[c.p. cu ştampila poştei Neamţu 5 sept. 1908.]

4

26 iulie 909

Iubite d-le Ibrăileanu,

De ieri sunt în Tg. Neamţ, dar din anumite cauze nu pot veni încă la mănăstiri. Te rog, însă foarte mult, să nu uiţi pe d-ra Manoilescu. Dacă nu e posibil în Iaşi, ea doreşte să fie numită oriunde în Moldova, de preferinţă în Galaţi.

Vă salut cu respect.

De asemeni întreaga *Viaţa românească.*

La revedere, în curînd, *Octav Botez*

5

*16/29 Febr.** *[1912]*

Iubite d-le Ibrăileanu,

Te rog să mă ierţi că nu ţ-am scris atîta vreme. De cîte ori voiam, mă oprea un sentiment de jenă. Mă simţeam vinovat că nu făcusem art[icolul] promis asupra cărţii lui Xenopol[1] şi amînam mereu. L-am gătit în sfîrşit şi cred că l-aţi primit acum 4 zile. Sunt foarte nemulţumit de dînsul. E prea lung şi prea încărcat cu detalii, dar mi-a fost imposibil să scot din cele 600 pag. ale lui Xenopol, punctele esenţiale şi acele care am crezut că trebuie cunoscute din masa detaliilor. Asupra cîtorva consideraţii de la început şi sfîrşit nu sînt tocmai sigur şi n-am reuşit să le dau decît o formă banală. Te rog, citeşte-l cu atenţie şi fără indulgenţă şi dacă e publicabil, schimbă din el sau lasă la o parte tot ce vei crede de cuviinţă. Pentru punctuaţie, unde mă ştii cît sînt de tare, şi pentru corectură, am rugat pe amicul Jacotă. Nu ştiu ce titlu ar fi mai nimerit, poate : „O istorie a partidelor noastre politice".

Nici odată n-am simţit mai mult ca aici lipsa prietenilor şi mai ales a dv. De societatea românilor şi acea a lui Bogrea m-am izolat complect. M-am convins cam tîrziu şi după experienţe neplăcute, că în idei şi în sentimente, nu putem avea nici un punct comun.

---

* Pe plic ştampila cu data 29.2.912. Anul se confirmă prin referirea la nr. 12/1911 din revista „*Viaţa românească*".

Mă întîlnesc des cu C. Botez, care muncește mult la teza lui de doctorat și cel puțin o dată pe săptămînă cu Profiri, cu care petrec unele seri plăcute, care mi-aduc aminte ceva din neuitatele seri de la Iași sau de la mănăstire.

Cu nemțeasca, cu toate sforțările mele, merg f. încet. Grozav de grea limbă! Cursurile am început a le înțălege, dar încă nu deplin. Urmez mai regulat pe acel al lui Benno Erdmann, succesorul lui Paulsen. Vorbește despre filozofia germană în sec. al XIX-lea și asupra idealismului lui Hegel; am auzit lucruri interesante. Afară de ce aud la cursuri, cărți de filozofie nu citesc acasă aproape de loc, ci mai mult literatura clasică nemțască, căci vrau să învăț mai întîi bine limba.

Revista o aștept și o citesc cu aviditate. În ultimul număr am gustat mai mult bucata lui Sadoveanu, poezia lui Topîrceanu, 2 din ale lui Arghezi. Mi-a plăcut recenzia Isabelei și Baudelaire al Dv. Galaction și C. C. Calistrat nu m-au încîntat de data aceasta. Cronica teatr. a lui Arghezi[2] are o notă personală vie, dar și ceva crud și trivial.

Am citit în gazete despre banchetul de la Iași. Dl. Stere e încă în Arad? Mă tem că cronica int.[probabil internă] pe ianuar are să lipsească.

Respectuoase salutări. Sărut mîna d-nei. Multe sărutări Maricicăi.

Oct. Botez

[1] Autorul scrisorii se referă la amplul articol *O istorie a partidelor politice în România*, apărut în *„Viața românească"*, VII (1912), nr. 3 (martie), p. 347—367 și în nr. 4 (aprilie), p. 5—28, și în care face o prezentare și un comentariu asupra operei lui A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România pînă la 1866*, 2 volume, Buc., 1906. Preocuparea asupra istoricului se va concretiza ulterior în volumele *Al. Xenopol, gînditor*, Iași, 1952, și *Al. Xenopol, teoretician și filozof al istoriei*, Buc., 1928.

[2] Referirea se face la *„Viața românească"*, nr. 12 (1911) în care apar schița *Puhoierii*, de M. Sadoveanu, poeziile *Doliu, Cenușa visărilor noastre, Miez de noapte*, și *Puțin*, de Tudor Arghezi, poezia *Frig* de G. Topîrceanu, dedicată lui M. Sadoveanu și care devine în volum *Balada popii din Rudeni*, recenziile Izabelei Sadoveanu la volumele *Iov* de N. Davidescu, *Neguri* de N. N. Beldiceanu și *Calea robilor* de D. N. Ciotori, un comentariu la rubrica *Note. Pe marginea cărților*, asupra lui Charles Baudelaire, care este semnat cu inițialele G. I. (deci G. Ibrăileanu). G. Galaction semnează cu prescurtarea G. Gal., cronica teatrală la spectacolul cu piesa *Scandalul* de Henry Bataille jucat la Teatrul Modern. În același număr apare și fragmentul *Un popas* de C. Hogaș. Alături de Galaction cronica teatrală pentru *Teatrul Național, Teatrul Comedia* din București este semnată de Arghezi.

6

3/1 mart. [1912]*

Iubite d-le Ibrăileanu,

Mi-a făcut mare plăcere răspunsul dv. și am cetit cu multă atenție ultimul număr. Nuvela lui Brătescu mi s-a părut minunată, a lui Sadoveanu bună. Acea a lui Galaction are în ea o notă puternică dar și ceva căutat,

---

* Data ștampilei de pe plic 16—18 mart., 1912. Anul îl confirmă referința la nr./1912 al revistei ieșene.

artificial, teatral. C. c. Calistrat nu mi-a plăcut mult de data aceasta, prea multă exagerație și umor grosolan. Bucata lui Sanielevici e, ca tot ce scrie el, foarte inteligent și artistic scrisă, dar cu brahicefalia lui Renan și Ibsen e prea, prea ! Am admirat mult paginile dv. asupra lui Caragiale, sînt desigur cele mai calde și pătrunzătoare rînduri care s-au scris asupra artistului. Recenziile Izabelei sînt bine scrise și spirituale, acele asupra lui Lovinescu și Leca delicioase. Nu mă împac totuși cu atitudinea ei, prea impresionistă și personală.

Ce mai fac amicii de la revistă ? Dl. Stere s-a întors din Ardeal ? Am văzut în gazete că a reușit să-i împace.

Am citit aici ultimele numere din *Convorbiri, Luceafărul, Flacăra.* La *Convorbiri* e mare secetă. Publicarea art. lui Bogdan-Duică, un raport asupra liceului Mihai Viteazu are o notă comică. Zamfirescu se întrece în delicatețǎ. Nimic mai meschin decît atitudinea *Luceafărului,* probabil că e fără știrea lui Goga. La *Flacăra* iarăși nu înțăleg ce vrea Banu. Polemicile din *Miscelanea* dau multă viață revistei și erau desigur necesare, deși ele nu sînt în tonul ei obicinuit.

Luna asta nu am putut trimite nimic la revistă, cea viitoare o să trimit desigur, mai multe lucruri. În privința revistelor, am trimes lunile trecute vreo 3 care nu s-au publicat și pierdusem cîteva ceasuri cu ele. Probabil nu mai era loc, dar aș vrea să știu de acum înainte ce reviste să trimit, *cîte* și *cînd ?*

Cu nemțasca muncesc mult, citesc literatura clasică, dar merge foarte greu. Cu Profiri, citesc uneori din Heine. Am citit cu deliciu în *Revue de Paris* ultimul roman al lui Anatole France *Les Dieux ont soif.* Nu știu dacă a apărut în volum și a ajuns la Iași.

Respectuoase salutări dv. și cordiale tuturor amicilor.

Octav B.

Vă trimit un sonet * pe care poate nu-l cunoașteți și care-mi place mai mult ca *La Grande Ourse.*

[1] Volumul din „Viața românească pe care-l comentează este nr. 1. (ianuarie), 1912, în care se publică I. Al. Brătescu-Voinești, *Moș Niță Hîrleț ;* M. Sadoveanu, *Doi vecini ai mei ;* G. Galaction, *La vulturii;* Calistrat Hogaș, *Ion Rusu ;* H. Sanielevici, *Icoane fugare.* În același număr apare un portret al lui Caragiale de Ibrăileanu, recenziile Isabelei Sadoveanu la volumele *Un instigator* de M. Sadoveanu, *La gura sobei* de Al. Vlahuță, *Oameni cumsecade* de Al. Cazaban, *Scenete și fantezii* de E. Lovinescu și *Noi Românii* de Haralamb Leca.

---

* E vorba de *La Fontaine de Jouvence* de Sully Prudhomme.

7

Oct. 1913

D-lui G. Ibrăileanu
Cu respectuoasă afecţie

O. Botez

[c.p. cu un portret — poate chiar O. Botez — dar care nu e expediat prin poştă — n-are nici adresă. Textul pare o dedicaţie.

8

Respectuoase salutări.
Sărut mîna d-nei Ibrăileanu.

O *Botez*

[c.p. Ilustrată. Chillon. data 19.III.1914.]

◇ I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI

1

1906, aprilie 5, Tîrgovişte[2]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu am primit încă numărul 2 al revistei, care mi-ar fi foarte necesar pentru făţuirea urmării nuvelei mele[1] (dacă bineînţeles cuprinde începutul ce v-am trimes). Eu n-am alt manuscris decît cel ce v-am trimes şi vreau să evit contraziceri sau anacronisme. Dacă, deci, numărul 2 a apărut, vă rog dispuneţi să-mi fie trimes cît mai degrabă.

Cu dragoste şi stimă, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Este vorba de nuvela *In lumea dreptăţii,* prima colaborare a lui I. Al. Brătescu-Voineşti la *Viaţa românească.* Începutul nuvelei apare în nr. 2, aprilie 1906, p. 263—272.

[2] Carte poştală ilustrată, expediată la Iaşi, str. Română, nr. 4. Pînă la scrisoarea nr. 43, inclusiv, toate scrisorile la care nu s-a făcut o menţiune specială au fost trimise la aceeaşi adresă.

2

1906, aprilie 17, Tîrgovişte[2]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îţi scriu pentru a te linişti. Pînă sîmbătă cel mai tîrziu, *cel mai tîrziu,* vei avea neapărat continuarea bucăţii mele[1]. Sper că această scriere a mea va urma în cel puţin 5—6 numere ale revistei. Poate că titlul de nuvelă nu i se cuvine ; atît mai bine (nu e aşa ?) dacă o ieşi un mic roman.

O ! dar putem fi mîndrii [sic]. *V. r.* se prezintă admirabil. Din parte-mi vă asigur că mă voi căzni cu preţul sănătăţii mele să vă dau tot sprijinul pe care-l meritaţi cu prisos.

La revedere, deci, pe *cel mai tîrziu* sîmbătă.

Cu toată dragostea şi stima, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

carte poştală

[1] Al doilea fragment al nuvelei *In lumea dreptăţii,* care apare în *Viaţa românească,* I, nr. 3, mai 1906, p. 432—438.

[2] Pe scrisoare, I. Al. Brătescu-Voineşti trece din neatenţie anul 1905. G. Ibrăileanu rectifică cu creionul albastru data greşită a scrisorii.

3

1906, aprilie 22, Tîrgoviște

Iubite d-le Ibrăileanu,

Zic într-un loc în bucata trimeasă : „...înconjurat de stima *consătenilor* săi, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministrului erau titluri însemnate...". Or, Vălenii, fiind comună urbană, trebuie zis concetățenilor săi[1].

Atrage-mi și d-ta luarea aminte asupra vreunei scăpări din vedere ce ai găsi.

Cu dragoste și stimă, *Brătescu-Voinești*

carte poștală

[1] Rectificarea privește un pasaj din nuvela *In lumea dreptății* și este operată în fragmentul din *Viața românească,* I, nr. 3, mai 1906, p. 435.

4

1906, mai 17, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit banii. Mulțumesc direcțiunii. Ce rău îmi pare că am răspuns îndată scrisorii dumitale ! Dacă aveam răbdare pînă azi...

Propunerea de a băga în volum[1] și *In lumea dreptății* ar întîrzia apariția volumului pînă după ieșirea numărului *Vieții* de 1 iulie. Nu e nimic. Asta nu mi-ar displace nicidecum. Am terminat. Marți cel mai tîrziu veți avea urmarea și sfîrșitul[2].

Încă o dată mulțumiri.

Prieten ca frate, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

carte poștală

[1] Volumul de nuvele și schițe *In lumea dreptății,* care apare în Editura „Viața românească", în octombrie 1906.

[2] Urmarea și sfîrșitul nuvelei *In lumea dreptății,* care continuă să apară în *Viața românească,* I, nr. 4, iunie 1906, p. 32—39, nr. 5, iulie 1906, p. 197—209 și nr. 6, august 1906, p. 355—365.

5

22 mai, 906 [După ștampila poștei : Tîrgoviște]

Iubite domnule Ibrăileanu, te rog atrage luarea aminte a [sic] zețarului să respecte indicațiunile manuscriptului. Unde e la linie — să facă la linie, — unde de-a capo — de-a capo. Am băgat de seamă că nu urmează așa. Și parcă mi-e milă de munca lui să i-o arăt la corectură. Trimete-mi și mie corectura.

Ca frate, *Brătescu-Voinești*

carte poștală ilustrată

6

[*Nedatată. După conținut: mai 1906*]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iată urmarea și sfîrșitul nuvelei[1]. Ce rău îmi pare că nu se poate băga în numărul de iunie! Îți mulțumesc pentru buna dumitale scrisoare... Era peste putință să nu mă întîlnesc în viață cu voi, Stere, Bujor[2], Ibrăileanu și ceilalți. Ne înbrî[n]cea unul către altul puterea legii segregațiunii *.

Aș dori un rînd de impresie. Aici am un singur prietin, Dimitriu, căruia i-am citit-o; dar în formarea părerii lui se amestecă și o parte anecdotică, făcută din recunoaștere[a] cîtorva figuri.

Îmbrățișări tutulor. Cu dragoste și frăție,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] *In lumea dreptății,* singura nuvelă a lui I. Al. Brătescu-Voinești care apare în mai multe numere ale *Vieții românești.* Această informație a scriitorului ne-a permis să datăm scrisoarea.

[2] Bujor, Paul (1862—1952), biolog și scriitor român, profesor la Universitatea din Iași. Membru al Academiei R.S.R. din 1948. A colaborat la revista *Contemporanul* și apoi la *Viața românească.* În 1906 era, alături de C. Stere, director al *Vieții românești.*

7

1906, mai 31, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am răspuns la scrisoarea domnului Stere. Îi spuneam ce mi se pare în privința soluțiilor propuse de dumnealui.

Adîncirea lui Rizescu în ticăloșie, cîștigarea averii și a considerației lumii, dar pierderea stimei femeii și a copilului, asta e o soluție frumoasă, care va face subiectul unei alte scrieri cu care se joacă mintea mea. Și am s-o scriu neapărat, dar într-altă lume și cu un orizont larg, care o să îmbrățișeze o mare parte a societății.

Pentru nuvela asta, mi se pare că nu trebuie altă soluție decît prăpădirea lui Rizescu. D-ta crezi că trebuie înlăturat accidentul cu copilul. Nu pot să exprim clar pentru ce mi se pare că nu ai dreptate. Accidentul trebuie. Sînt pe lumea asta atîtea minuni și cîteodată teama de o catastrofă parcă înlesnește împlinirea ei. Andrei e feciorul unui dascăl de biserică, — un băiat cinstit, dar slab și superstițios. Nu e firesc lucru să înnebunească, socotindu-se lovit în mod iremediabil în copilul care reprezintă pentru el *toată nădejdea lui de mai bine,* toată speranța unei vieți curate și fericite pe care o s-o trăiască în copilul lui?

Observarea dumitale (adică cererea de a înlătura catastrofa cu copilul) mă face să cred că nu am insistat poate îndeajuns asupra frămîntărilor și căinței lui Rizescu; dar într-adins am făcut așa. Ce nu era de zis asupra

---

* Cuvînt întrebuințat din inadvertență în locul antonimului lui: atracție, unire.

chinului lui Rizescu, cînd cocoana Zinca îl întreabă unde s-au plimbat și cînd ea zice : — *„Frumos! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc nici-odată...“*. Am șters din text toate comentariile, vrînd să las pe cititor să priceapă singur ce se petrece în sufletul lui la auzul acestor cuvinte. Tot așa cînd pleacă bătrîna și se aude [sic] în tăcere unele cuvinte din monologul ei : „om cinstit... cu frica lui dumnezeu...“. Tot așa n-am vrut să insist, înadins (înțelegi, iubite d-le Ibrăilea[nu], ce ușor mi-era s-o fac), asupra paroxismului de indignare și de desperare a[l] lui Rizescu, cînd aude pe martorii ăia bătrînii [sic] dezmințindu-l cu tărie : *„ferească dumnezeu!“*.

Nu sînt toate astea suficiente pentru a înnebuni pe un om, cînd peste el survine o simplă coencidență [sic] a accidentului cu copilul, accident care în mintea lui ia proporția unei pedepse divine ireparabile ? Poate că partea din urmă, adică rîndurile din urmă, ar trebui modificate așa :

— Fraților, zice Urziceanu intrînd în camera avocaților, să vă spui o veste tristă. A înnebunit bietul Rizescu.

— Tocmai ce le spuneam și eu, adaogă altul.

— Săracul !

— Ia spuneți-mi și mie, zice Berlescu, că eu nu știu nimic, lipsesc de trei zile.

— Uite ce e. Acum trei zile o birje i-a călcat copilul, spărgîndu-i capul. Dar mi-a spus doctorul că n-are nimic, — e în afară de orice primejdie. Rizescu, care zice că ținea grozav la copil, întorcîndu-se acasă, a dat tocmai peste întîmplarea asta, și, crezînd că i-a omorît copilul, i-a venit rău. Cînd s-a trezit, s-au pomenit cu el aiurînd și d-atunci, aci rîde, aci plînge ; nu mai cunoaște pe nimeni.

— Astea sînt fleacuri, zice Berlescu. Adică vrei să zici c-a înnebunit de emoție... Parcă mie nu mi s-a aprins fetița acum cîțiva ani și n-am mai înnebunit... Mie întotdeauna mi-a făcut omul ăsta impresia că o s-o isprăvească așa. Ce era mania aia a persecuției de care suferea ? [1]

Uite, îți fac o mărturisire. Toate soluțiile mi-au jucat în minte. Cum spuneam d-lui Stere, unele din ele le-am și scris, dar le-am șters, din pricini pe care i le-am arătat. În ultimul moment, pentru ca să scap de o frămîntare chinuitoare care mă făcea să nu pot scrie un rînd și să nu pot închide ochii, am luat bromură de sodiu și, liniștit, am găsit că acesta este cel mai potrivit sfîrșit, cel mai logic și mai conform caracterului lui Andrei și împrejurărilor în care se mișcă.

Aveți dreptate, o întîmplare externă scade efectul moral și artistic al unei bucăți literare ; dar nu al acesteia... Să vezi ce lucruri, crez interesante (dacă mi-o ajuta Dumnezeu), o să mai scriu...

Îmi pare foarte rău dar îți mărturisesc că mi-e cu neputință să schimb ceva. Altă dată n-am să mai fac greșeala de a începe să public ceva pînă nu va fi complect terminat. Și atunci voi putea să țiu seama de observații juste, dar care cer modificări și puneri în concordanță cu sfîrșitul a [sic] multor părți din tot trupul lucrării.

Cu dragoste frățească, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

Pe prima pagină a scrisorii s-a adăugat cu creionul :
„D-le Ibrăileanu, printr-o scrisoare, pe care am pus-o la cutie acum 2 ceasuri, îți ceream trimeterea părții a doua din nuvelă. Nu mi-o mai trimete. S-o lăsăm așa. Brătescu."

[1] Sfîrșitul nuvelei *In lumea dreptății*, așa cum apare în *Viața românească*, I, nr. 6 august 1906, p. 365, este expresia concentrată a acestei variante.

8

6 iunie 1906, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am amînat răspunsul meu zi peste zi, crezînd că mă voi putea duce la București ca să-ți trimet și fotografia mea o dată cu răspunsul ; dar nu m-am putut duce, fiind ocupat aici cu niște fleacuri de nimic. Îți mulțumesc pentru fotografii. Băiatul meu a zis cu convingere, privind portretul fetiței : „Frumoasă fată !" Dar nu se poate reda cu condeiul gravitatea tonului și a fizionomiei lui.

Ce face d-l Stere ? Asta e o întrebare la care te rog să-mi răspunzi îndată. Și te rog iarăși să mă vestești cu vreo trei zile înainte de sosirea dv., ca nu cumva să mă încarc cu vreun fleac de afacere.

Nu-ți scriu mai mult. Îmi rezerv toate cîte le am de spus pentru fericitele zile în care vom vorbi împreună.

Pînă atunci cu o frățească înbrățișare *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

Alături și schița : *Un om.* [1]

[1] Din cauza apariției precipitate a volumului *In lumea dreptății*, această schiță nu mai apare în *Viața românească*, ci direct în volum.

9

1906, iulie 19, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea dumitale, care cuprinde îmbucurătoarea veste a reîntoarcerii, vii și nevătămați, a d-lor Stere și Șărcăleanu [2] și întristătoarea veste că s-au întors amăriți. Și mi-e necaz pe această amărăciune care parcă-mi diluează nădejdea întrevederii noastre. Mă întrebi și în astă scrisoare și în cea trecută dacă voi urma a trimete ceva *Vieții românești*. Evident. Tot ce voi mai scrie acolo va apare, nicăieri aiurea, pentru că-mi dau perfect seamă ce vrednică de admirație chemare poate împlini o așa de bună publicațiune și pentru că e o măgulire să ajut la împlinirea ei.

Da, am să trimet, — de aceasta te rog să [nu] te îndoiești. Cînd ? Asta e altă socoteală. N-aș vrea nici să crezi că ceea ce mă împiedică să scriu e lenea ; nu ; astă bănuială ar fi nedreaptă, adică neconformă cu realitatea. Realitatea e că am un debit mic. Înțelegi ce mulțumit aș fi dacă aș putea pune condeiul pe hîrtie și să isprăvesc cele 5—6 nuvele lungi,

care-mi frămîntă mintea. Eu însă n-am putut scrie, nici a [sic] mai mică schiță, pînă cînd n-am știut despre subiect pagini multe, foarte multe, pe care la urmă le-am condensat în puține.

Îmi pare rău și... nu prea.

Mi se pare că nici pentru scriitor, nici pentru literatură nu e de nici un folos o supraabundență de lucruri de prisos. Mă gîndesc la Arevers [3]. Ce i-a folosit lui și literaturii franțuzești că a mai scris el nu știu cîte poezii și chiar piese, cînd n-a rămas de citit întotdeauna decît sonetul: *„Ma vie a son secret, mon âme a son mystère“* *. Scobitori de dinți să fi făcut în vremea pierdută cu scrierea celorlalte opere ale sale, era mai folositor și pentru el și pentru ăilalți [sic].

A! cînd vreuna din cele 5—6 nuvele, pe care le port în min[t]e, se vor fi umflat așa încît voi simți că mi-ar sparge țeasta dacă nu le-aș da afară, o să le dau. Pînă atunci, slavă domnului! nu ne putem plînge, se scrie destul în țara noastră.

Te rog să-mi ierți partea de lipsă de modestie ce conțin rîndurile astea; dumneata mi-ai dat-o, scriindu-mi că ar fi păcat să nu mai scriu. Da, da, cuvintele dumitale: „e păcat ca un scriitor ca dumneata să nu mai scrie“, conțin o laudă prețioasă, născătoare de mîndrie — pentru care-ți mulțumesc; dar mai conțin indirect și sfatul că e mai bine să regrete cineva că nu mai scrii, decît că ai scris — pentru care îți mulțumesc și mai mult.

Nu pot pune mîna pe condei să-ți scriu, fără să nu mă apuce o ciudă răscolitoare că nu sîntem alături să vorbim.

O vorbă de caldă prietenie d-lui Stere. Dumitale o frățească strîngere de mînă,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Scrisoarea este expediată la Iași și reexpediată de poștă la Mănăstirea Neamț.

[2] Trebuie să atribuim un sens ironic exprimării, întrucît I. Al. Brătescu-Voinești cunoștea încă din primele scrisori ale lui G. Ibrăileanu că Șărcăleanu este unul din pseudonimele lui C. Stere. Scriitorul vrea să arate că este și el mistificat de nota *C. Stere și C. Șărcăleanu*, din *Viața românească*, I, nr. 4, iunie 1906, p. 140, în care se dezmințea categoric identificarea pseudonimului de către N. Iorga.

[3] *Lapsus calami*, corect: Arvers, Alexis-Félix (1806—1850), poet romantic francez al cărui volum *Mes heures perdues* (Orele mele pierdute), publicat în 1833, cuprinde celebrul sonet, singurul viabil din întreaga operă, din care sînt extrase versurile citate de I. Al. Brătescu-Voinești mai jos.

10

1906, iulie 27, Tv.

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iată o schițișoară [1] pentru unul din numerele viitoare ale *Vieții românești.*

---

* Viața mea are taina ei, sufletul meu misterul lui.

Ce mai faceți ?
Eu scriu în gînd o nuvelă.

Sînt în mine doi inși : unul care se roagă lui Dumnezeu să ție vacanța mai mult, ca să se poată odihni — și altul care se roagă să se sfîrșească mai degrabă, să-i vie clienți [2].

Fotografia personalului administrației *V.r.* mi-a făcut o mare plăcere. Îndată am pus-o într-o ramă frumoasă.

Să mă ierți că nu ți-am trimes încă fotografia mea. Am niște slutenii de fotografii foarte prost lucrate. Nu doar că nădăjduiesc că un fotograf bun din București o să mă poată scoate mai frumos, dar în orice caz n-am mutra idioată pe care mi-a făcut-o în *Calendarul Minerva* [3].

La revedere cu dragoste.

Al dumitale ca un frate, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] Este vorba, probabil, de schița *Contravenție,* care apare în *Viața românească,* II, nr. 1, ianuarie 1907, p. 5—9, deoarece în intervalul august 1906 — ianuarie 1907 nu mai apare în revista ieșeană decît schița *Conu Alecu,* expediată de scriitor la o dată ulterioară (vezi scrisoarea nr. 11, din 2 august același an).

[2] Fraza este reprodusă aproape textual în *Conferință,* din volumul *Din pragul apusului, Gînduri-Amintiri,* București, „Cartea românească", 1943, p. 81.

[3] Fotografia ilustrează articolul *Anul literar și artistic* din *Calendarul Minervei,* București, 1906, p. 65—67. În cuprinsul articolului nu se face nici o mențiune specială cu privire la activitatea literară a lui I. Al. Brătescu-Voinești.

11

1906, august 2 [După ștampila poștei : Tîrgoviște] [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Necaz ce mi-e că trebuie să-ți scriu în loc de-a-ți vorbi răspunsul meu la scrisoarea dumitale. Pînă cînd om putea sta de vorbă mai pe larg, află că ai ghicit foarte bine starea mea sufletească. Da, sufăr de lipsă de ambiție și n-am nici o dorință de a triumfa și de a mă impune. Singurul lucru pe care-l doresc e de a lăsa fiului meu, în lipsă de o avere (pe care n-am s-o pot aduna niciodată), un nume care să-i fie un fel de *lettre de passe* *, care să-i înlesnească oarecum drumul în viață.

Soldat și eu acum al cauzei *Vieții românești,* făgăduiesc de a fi unul din regulații ei colaboratori.

E adevărat că pe mine, cînd scriu, mă chinuiește gîndul dacă ceea ce scriu face sau nu face plăcere cititorului — și-mi zic că e cea mai mare nerozie de a scrie un lucru care n-o să placă, — nu atît din punctul de vedere al reputației scriitorului, cît din punctul de vedere al cititorului.

A scrie literatură e oarecum a procura cititorului cîteva clipe de fericire, e oarecum a fi fabricant de frumos pentru vindecarea urîtului și neca-

---

* Aici, scrisoare de recomandare.

zurilor cititorului. Dacă un scriitor, în loc de a scrie ceva a căreia * citire să producă în adevăr fericire cititorului îi produce dimpotrivă plictiseală — e o şarlatanie şi o faptă rea, — ca şi cum te-ai duce la un doctor să-ţi dea ceva care să-ţi aline durerile şi ţi-ar da din contra ceva care să ţi le sporească. D-aia îmi vinea [sic] la volumul de scos să fac două trei rînduri de scrisoare cititorului, în felul lui Miron Costin :

„Iubite şi cinstite cititorule, tipărind paginile ce urmează, mă rog lui Dumnezeu ca citirea lor să-ţi pricinuiască uitare de tine şi bucurie sufletească cu care să-ţi vindeci măcar pentru cîteva clipe urîtul şi necazurile. Dacă aşa ţi se va întîmpla citindu-le, voi fi mulţumit de a fi făcut o faptă bună, dacă nu iartă-mă“ [2].

Am trimes la redacţie o schiţişoară, pentru unul din numerele viitoare ale *Vieţii Româneşti,* întitulată *Conu Alecu* [3]. Nu mi s-a răspuns pînă acum dacă s-a primit sau nu, măcar că sînt vreo 5 zile de la trimeterea ei. Poate s-o fi pierdut, că n-am trimis-o recomandată...

Sărutări de mîini doamnei Ibrăileanu ; dumitale o frăţească îmbrăţişare,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

[1] Adresa acestei scrisori şi a celei care urmează este Mănăstirea Neamţ. Pe plic se menţionează într-o paranteză că, în cazul cînd destinatarul nu se mai găseşte la mănăstire, scrisoarea să fie trimisă la Iaşi, str. Română, nr. 4.

[2] Pentru forma definitivă a textului şi soarta lui vezi nota 3, scrisoarea nr. 12 a lui I. Al. Brătescu-Voineşti.

[3] Apare în *Viaţa românească,* I, nr. 7, septembrie 1906, p. 5—8.

12

1906, 9 august, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Neştiind unde să scriu domnului Stere, te rog să-i mulţumeşti dumneata în locul meu pentru mandatul poştal ce am primit din partea direcţiei *V. r. Bis dabat quia cito* **.

Am avut zilele trecute, adică duminică, prilejul de a vorbi despre dumneata cu un bun prietin al meu, care stă în viligiatură la Lăculeţe unde fratele său e directorul pulberăriei, Ion A. Rădulescu-Pogoneanu [1], care zice că te-a cunoscut cu prilejul unui examen ce aţi trecut împreună şi care m-a rugat să-ţi scriu din parte-i o prietinească strîngere de mînă.

Ieri a fost aici în Tîrgovişte doctorul Radovici [2], cu care am dejunat şi am petrecut o zi frumoasă, de notat *albo lapide* ***. Am vorbit cu el despre d-l Stere, despre d-ta şi despre *Viaţa românească.*

---

* Observînd că întrebuinţează adjectivul relativ *care* în flexiune cu particula *-a* la genitiv şi dativ este o caracteristică a limbii lui I. Al. Brătescu-Voineşti, am păstrat pretutindeni formele scriitorului.

** Dădea de două ori, deoarece (dădea) repede. Forma uzuală a dictonului latin este : *bis dat, qui cito dat* = dă de două ori acel care dă repede.

*** *Albo lapillo (notare diem)* = a nota o zi cu o piatră albă, a o considera fericită.

Înțeleg ce mult trebuie să-ți dea de lucru redacția revistei și-mi pare adînc rău că, fiind așa de răzlețit de dv. toți, nu pot să-ți dau vreun ajutor. De-aș fi și eu acolo, cu ce drag ți-aș ajuta, o poți înțelege.

Te rog să-mi scrii ce socotești despre alăturata bucățică cititorilor[3], în prima pagină a volumului.

Una din nuvelele făgăduite a început să miște în pînticele meu intelectual. Mă gîndesc cu teamă la sporul de muncă pe care ți-l pricinuiesc cu scrisorile mele; totuși nu pot renunța la marea mulțumire pe care mi-o aduc răspunsurile dumitale.

Cu caldă și frățească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] (1879—1945), profesor de pedagogie și de istoria pedagogiei la Universitatea din București. Membru al Academiei Române în 1919.

[2] Radovici, Ioan G. (1868—1908), medic. A participat la mișcarea socialistă din țara noastră. Despre moartea sa tragică, vezi scrisoarea nr. 37 a lui I. Al. Brătescu-Voinești.

[3] Textul anexat scrisorii este următorul:

«Dacă citirea acestei cărți, iubite cit[it]orule, îți va pricinui măcar cîteva clipe de „uitare de tine", de vindecare, fie a urîtului, fie a durerilor ce și dumneata ca orișicare vei fi pu[r]tînd în suflet, — voi fi mîngîiat și mulțumit cu gîndul c-am săvîrșit o faptă bună; iar dacă nu... iartă-mă că, prin citirea ei, te-am stînjinit și te-am întîrziat de la treburi mai folositoare. I. A. B.-V.»

Acest cuvînt adresat cititorilor nu apare în fruntea volumului *În lumea dreptății*, scriitorul cedînd probabil în fața obiecțiilor ridicate de G. Ibrăileanu în scrisoarea din 27 august 1906.

13

1906, septembrie 28, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit frumoasa carte poștală. Minunată idee a avut tipograful!

Am fost tare rău bolnav. De o lună de zile duc un regim de alimentare care m-a slăbit și mi-a sleit parcă orice avînt. Doctorul m-a speriat — și bine a făcut — că aș avea un ulcer stomacal, de unde mîncare redusă la lapte și nimic alt...

Mă simt însă mult mai bine acum.

Ce admirabil e și numărul din urmă al *Vieții românești*[1]! Am citit ieri un idiot răspuns al lui Rosetti[2] la minunata recenzie din *V. r.*[3]. Nu, nu e permis cuiva să fie atît de gogoman!

Îți altătur aci o carte poștală[4], pe care am primit-o ieri de la Nerva Hodoș[5] de la Academie. Ce crezi?

Pentru numărul de noiemvrie voi trimete peste cîteva zile o nuveletă[6] la care lucrez.

Cu dragoste către toți.

Frățește, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] Nr. 7, septembrie 1906.

[2] Rosetti, Radu D. (1874—1964), poet, prozator și traducător; a exercitat și profesia de avocat.

[3] Recenzia volumului *Epigrame* al lui R. D. Rosetti, semnată de G. Ibrăileanu și publicată în *Viața românească*, I, nr. 7, septembrie 1906, p. 139—140.

[4] Cuprinsul este următorul:

„Ce faci, bobocule, cu volumul tău cel nou? 31 octombrie — ultimul termen pentru prezentarea cărților la premiile academice — se apropie și tu nu te miști de loc. În urma schimbării regulamentului și ale [sic] dispozițiilor boierilor în privința literaturii tale, toate șansele îți surîd. Curaj! Scutură ceva din lenea ancestrală și fuga la tipografie! Cu dragoste, Nerva."

[5] Istoric și bibliograf (1869—1913). A prefațat volumul de *Nuvele și schițe* al lui I. Al. Brătescu-Voinești din Editura „Minerva", București 1903.

[6] În acest număr al *Vieții românești* nu apare nici o lucrare a lui I. Al. Brătescu-Voinești.

14

1906, oct. 4, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Mă grăbesc a răspunde scrisorii dumitale. Mai întîi sincera mea compătimire pentru greutatea dureroasă a corvezii despre care-mi scrii și pe care o înțeleg foarte lămurit. Îmi pare rău că nu sînt alături de dumneata pentru a-ți da o mînă de ajutor. În privința chestiunii volumului, îmi convine ortografia academică. Titlul aș vrea să fie redus la cea mai simplă expresie [2]. Așa:

Ioan Al. Brătescu-Voinești
Nuvele și schițe
Iași
Editura . . . .
. . . .

Coperta simplă și mă refer în această privință cu totul priceperii dumitale.

Cu multă dragoste și dor de-a ne cunoaște personal,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

Cum să mă plătesc de bunătatea dumitale de a te însărcina cu corectura!?

carte poștală

[1] Pe plic se trece ca oraș de destinație București, apoi, corectat de mîna lui I. A. Brătescu-Voinești, orașul Iași.

[2] Vezi și nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 21 octombrie 1906.

15

1906, oct. 21, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Te rog primește tributul meu de mare admirație pentru articolul dumitale din *Viața rom.* [1]. E nu se poate mai bine, mai cu vervă și mai convingător. Răsar din el gesturi. E parcă vorbit nu scris.

În privința copertei ți-am scris o carte poștală, pe care desigur ai primit-o.

Trebuiesc depuse la Academie nu știu cîte volume, cel mai tîrziu la 31 octombrie.

Mi-ar părea bine să le am pînă pe vineri. Sîmbătă m-aș duce la București să regulez această cestiune.

Cu frățească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

Ioan Al. Brătescu-Voinești În lumea dreptății
Neamul Udreștilor, Puiul, Din carnetul unui judecător, etc., etc.

Fiindcă mi-e teamă că pe carta poștală să nu fi pus din greșeală adresa București în loc de Iași, îți mai scriu o dată despre copertă. Aș dori să fie așa [2] :

[1] *Probleme literare, Viața românească,* I, nr. 7, seprembrie 1906, p. 49—66.

[2] Această variantă a copertei a fost adoptată de Editura „Viața românească".

16

1906, oct. 28, Tv.

Iubite d-le Ibrăileanu,

Am primit cărțile [1]. Mulțumesc. Sînt foarte satisfăcut de copertă. Așa o vream : simplă. Foarte recunoscător sînt pentru corectură. Veți trimete dv. volumul la revistele ce veți socoti de cuviință. Deocamdată nu-mi mai trebuie nici un alt volum.

D-l I. I. C. Brătianu [2], pe care l-am văzut deunăzi la Florica, m-a întrebat despre d-l Stere, unde e și ce face. N-am putut să-i dau nici un răspuns, neștiind eu însumi. Un prietin a răspuns că ar fi prin Belgia.

Cu multă dragoste, *Ioan Al. Brătescu*

carte poștală

[1] Exemplarele volumului *In lumea dreptății,* trimise de Editura „Viața românească".

[2] Fruntaș al partidului național-liberal (1864—1927). În 1906 făcea parte din guvern ca ministru al Afacerilor externe.

17

1906, noiemvrie 26, Tîrgoviște

Îți mulțumesc, iubite domnule Ibrăileanu, pentru grija ce porți sănătății mele — și aș vrea să-ți pot spune că sînt foarte bine, pentru că simt că ți-ar face în adevăr mare plăcere. Dar nu e așa. Timp de două luni, urmînd cu sfințenie regimul prescris de Tătușescu (lapte în toate formele și pureuri), nu mai simțeam nici un rău la stomac, dar mă simțeam întunecat, stins, incapabil să înnod două idei la un loc — și, încurajat de lipsa de dureri, am am [sic] dat-o iar prin mîncările obicinuite — și atunci... *spiritus promptus caro infirma* *, m-au reapucat durerile. O s-o duc așa, tîrîș-grăpiș, pînă la primăvară, cînd sînt hotărît să mă duc pentru o lună la Carlsbad... dacă oi putea. În sfîrșit, micile mizerii legate fatal de o mînă de pămînt.

Foarte bun e nr. 9 al revistei. Mulțumesc d-lui M. C. pentru recenzia volumului meu [1]. Dumitale nu ți-am mulțumit îndeajuns nici pentru osteneala ce ți-ai dat cu corectura volumului, nici mai ales pentru marea plăcere intelectuală pe care mi-a[i] procurat-o prin articolul dumitale *Probleme literare* [2].

S-o fi vînzînd volumul meu ? Mă întreb pentru că, pînă la apariția lui, librarul din Tîrgoviște primea necontenit scrisori prin care i se cerea volumul de nuvele și schițe trecut.

Procese neînsemnate dar numeroase, cura de lapte, dorința mea de a nu înșela așteptările dumitale m-au împiedecat de a trimete pînă acum ceva pentru revistă. Dar am făgăduit colaborarea la 5 numere pe an și mă voi ține de cuvînt.

Ce mai face d-l Stere ? dar d-l Șărcăleanu [3] ?

Scrisoarea dumitale cuprinde făgăduiala că, îndată ce vei primi răspunsul meu, îmi vei scrie mai multe lucruri. Aștept ; pînă atunci te îmbrățișez cu frățească dragoste,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Recenzia volumului *În lumea dreptății*, în *Viața românească*, I, nr. 9, noiembrie 1906, p. 466—467. Recenzia este semnată de G. I. (Garabet Ibrăileanu) și nu de M. C. (Mihai Carp). Vezi și scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 14 decembrie același an.

[2] Referire la partea doua a articolului, în *Viața românească*, I, nr. 8, octombrie 1906, p. 214—231.

[3] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 19 iulie același an.

18

1906, septembrie 14, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că răspund așa de tîrziu scrisorii dumitale, atît de bună și de dragă. Nu ți-am scris, dar n-a fost și nu e zi în care să nu vorbesc despre dumneata cu ai mei.

---

* (Cu) mintea trează și trupul slab.

Recenzia, ai dreptate, nu e de M. C. Trebuia să ghicesc imediat, chiar dacă nu vedeam G. I., că e de dumneata. Îți mulțumesc din inimă pentru ea și pentru articolul la care zici că lucrezi.

N-am fost la București și prin urmare nu m-am întîlnit cu d-l Stere, de care mi-a părut grozav de bine c-a intrat în comitetul executiv al partidului [1]. Eu n-am fost poftit nefiind fost nici prefect, nici deputat, nici senator, nici primar.

Ți-am făgăduit o nuvelă [2]. Vei avea-o neapărat în curînd. Aș vrea s-o fac vrednică de laudele ce-mi aduci. Pe cît e nuvela de serioasă, ca un contrast inexplicabil, întrerupîndu-mă din scrisul ei, am făcut această scitișoară [sic] [3].

Ți-o trimet s-o citești dumneata și dacă o găsești vrednică de coloanele *Vieții românești* dispune publicarea ei, dacă nu, aș fi mulțumit de vei fi zîmbind citind-o. Ceea ce m-a îndemnat să ți-o trimet este plîngerea pe care mi-a[u] făcut-o mulți că revista ar fi prea gravă. Mă raport[ez] cu totul la cumintea dumitale judecată.

Cu frățească îmbrățișare, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] Partidul național-liberal.

[2] Vezi nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 3 aprilie 1907.

[3] Nu poate fi identificată, întrucît în tot cursul anului 1907 nu a fost publicată în *Viața românească* nici o schiță umoristică a lui I. Al. Brătescu-Voinești.

19

1906, decembrie 30, Tirgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți trimet această nuveletă [1], care nu este cea făgăduită prin scrisorile precedente. Pentru terminarea aceleia îmi trebuie să văd într-o zi la București sala de așteptare, de vizite gratuite, a unui spital (secția bolnavilor de ochi) [2]. Am să mă duc neapărat s-o văd în ianuarie.

Mi-a părut adînc rău că n-am putut veni și eu la Iași, la congresul avocaților ; dar mi-a fost cu neputință să cheltuiesc acum în vacanță 200 de lei, cu toată dorința nemărginită ce-aș fi avut de a ne întîlni, — și nu sînt prietin cu stăpînirea ca să fi putut obține un bilet de tren.

A quelque chose malheur est bon *, dacă această nuvelă îți place. Am scris-o chiar în zilele astea cu gîndul și cu dorul dumitale.

Admirabil e numărul de decembrie al *V. r.* Admirabil în toată puterea cuvîntului, de la un cap la altul și fără umbră de rezervă. Te rog mai trimete-mi un exemplar.

Nu cunoșteam pe Cocea. Bravo lui din toată inima [3] !

În așteptarea unui rînd de impresii, te îmbrățișez frățește,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

---

* Proverb francez al cărui echivalent românesc este : tot răul spre bine.

[1] *Nicuşor,* care apare în *Viaţa românească,* II, nr. 2, februarie 1907, p. 223—228.

[2] Deoarece nici una din bucăţile publicate ulterior nu profită de pe urma documentării scriitorului într-o clinică oftamologică, se poate deduce că nuvela a fost fie abandonată fie transformată.

[3] Admiraţia lui I. Al. Brătescu-Voineşti este provocată de schiţa vînătorească *Urlătoarea* a lui N. D. Cocea, publicată în *Viaţa românească,* I, nr. 10, decembrie 1906, p. 553—562.

20

[Nedatată. După ştampila poştei din Iaşi: 9 ianuarie, 1907]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îţi mulţumesc mai dinainte pentru studiul critic [1] de care-mi vorbeşti în scrisoarea dumitale. Ştiu că va fi măgulitor pentru mine şi sînt împăcat cu gîndul că-l merit, nu atît pentru ce-am scris, cît pentru dragostea ce ţi-o port şi pentru marele loc ce ai început să ocupi în viaţa mea. Da, sînt înrudiri sufleteşti mai puternice decît cele de sînge, care se pot întemeia între oameni care nici nu s-au văzut şi care fac pe unul să nu mai poată lucra decît cu gîndul la părerea ce allalt va avea despre faptele sale. Am acum doi prieteni, pe dumneata şi pe Rădulescu-Pogoneanu. Cînd scriu ceva, nu-mi piere din min[t]e gîndul: „cum o să pară asta lui Ibrăileanu şi lui Rădulescu ?" Şi ştiu şi pentru ce. Pentru că amîndoi aveţi aceeaşi părere despre rostul lucrurilor ; amîndoi credeţi că arta nu este o jucărie pentru vindecarea urîtului, ci o taină mare, cu rost adînc în viaţa omenirii... Vorbesc prostii ?...

Te rog să păstrezi nuveleta ce ţi-am trimes şi să nu dispui încă publicarea ei. Sînt lucruri de schimbat. După primirea scrisorii dumitale, am recitit-o. Nu-mi mai place sfîrşitul. O să-l schimb şi o să-ţi trimet noua versiune a sfîrşitului, rămînînd să-mi dai un consiliu *. Chiar înainte de primirea acestei noi versiuni, dacă poţi să mă ajuţi, ajută-mă. Am vrut să scriu ceva pentru copii. Alor mei le-a plăcut mult. Parcă ţi-am mai spus-o eu. Un gînd care mă munceşte adeseori e o carte pentru copii. Nuvelete ! În total vreo 12, cu ilustraţii : *Sîmbătă, Moartea lui Castor, Puiul, Nicuşor*... şi încă opt care vor veni, dacă netrebniciile vieţii nu mi-ar firimiţi sufletul.

Spune, te rog, domnului Stere, adînca impresiune pe care mi-a făcut-o citirea *Cronicii Interne* [2]. Spune-i impresia dumitale, că sînt sigur că e şi a mea.

Cu frăţească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 3 februarie acelaşi an.

[2] Subtitlu : *Ţară de latifundii (Cu prilejul Raportului d-lui Căpitănescu),* în *Viaţa românească,* I, nr. 10, decembrie 1906, p. 620—633.

---

* Sfat, după prima accepţie a francezului *conseil.*

21

1907, ianuarie 16, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea dumitale și mi-a părut pe atît de rău că ai fost bolnav, pe cît de bine că te-ai însănătoșit. Nici eu nu sînt mai breaz. Acum de vreo cîtăva vreme mi-e mai bine cu stomacul, dar cred că boala a schimbat numai sediul, căci simt acum că mi-e rău la rinichi. Ah ! cum mi se scurg ochii după oamenii voinici ! Ce rău îmi pare că n-am moștenit un organism de fier...

Bineînțeles că revista noastră trebuie să îngrijească pe cei de la *Convorbirile literare* și neliterare. Ei simt valoarea *Vieții românești* și încearcă să lupte împotriva morții sau a întîietății [sic]. Să dea Dumnezeu să fie spre binele și propășirea literaturii române. Din partea mea fii sigur și încredințează și [pe] d-nii Stere și Bujor că întreaga mea activitate nu o voi împărți, ci o voi consacra *Vieții românești.* Îmi pare rău că nimicnicia și netrebnicia nevoii de a-mi cîștiga existența cu avocătura mă împiedică a face mai mult. Totuși, precum ți-am mai scris-o și în alte scrisori, puteți fi siguri de material pentru cel puțin cinci numere pe an.

Aș fi terminat nuvela [1] pînă acum, dacă nu aș avea în gînd un ghimpe... și uite, dumitale, pe care am început a te considera ca un frate, ți-l spui și-ți cer să mă ajuți să-l smulg, dacă este cu putință. Vei pricepe, iubite domnule Ibrăileanu, fără ca să fie nevoie din parte-mi de multe și frumoase cuvinte, cît îmi pare de rău să trivializez prin preocupări de soiul celor ce urmează raporturile noastre, pe care le-aș dori ideale, pur intelectuale... Din nenorocire pentru mine nu e cu putință. Iată :

Creditul urban, către care îmi sînt afectate casele mele, are să primească de la mine o rămășiță de 1 200 de lei, adică două rate. E o lună de cînd am primit din partea Creditului încunoștiințare de urmărire a imobilului, dacă pînă la 15 ianuarie nu voi achita acea sumă. Mă gîndeam că dacă editorii volumului meu ar voi să-mi facă un bine, de care le-aș fi foarte recunoscători [sic], mi-ar înlesni cu anticipație suma de 1000 de lei, la care printr-una din scrisorile dumitale precedente îmi spuneai că aș mai avea dreptul. Dacă dumneata și domnul Stere i-ați putea decide să-mi facă acest bine, ar însemna pentru mine ridicarea dupe pieptul meu a unei greutăți enorme care mă înăbușește și mă frămîntă.

Aș renunța în favorul *Vieții românești,* ca un semn de mică recunoștință, la orice plată pentru colaborarea la trei numere.

Am nădăjduit în zadar că duminică (d-aia m-am și dus), la întrunirea din București, voi întîlni pe d-l Stere, căruia i-aș fi vorbit despre acest lucru și mi-aș fi scutit astfel suferința de a scrie această scrisoare.

De aseară de cînd mă frămî[n]t cu gîndul de-a-ți scrie aceste lucruri. Acum ceasurile sînt 2 din noapte. Mă duc să încerc să dorm.

Al dumitale frățește, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] Vezi nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 3 aprilie 1907.

22

1907, ian. 23, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțumesc pentru marele serviciu ce mi-ai făcut. Nu m-am îndoit o clipă că mi-l vei face și că-l vei face cu atîta grabă. Îți mulțumesc pentru marea dragoste pe care dovedești că mi-o porți prin tot ce-mi scrii și prin tot ce faci pentru mine...

Sfîrșitul lui *Nicușor* (care poate că s-ar chema mai bine *Poveste de Crăciun)* aș vrea să fie așa :

Nu te mai frămînta atîta, coane Mișule. Închide ochii și dormi în pace, că Dumnezeu e bun și iertător. El știe că ai priceput prea tîrziu de ce-ți ieșise copilul înainte și că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat brațele de jucării și de bunătăți și pentru el și pentru Lenuța. El știe că ești hotărît mîine în ziua de Crăciun să te duci la casierie, să te încredințezi cu ochii dumitale că copilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ce-ai pus de gînd cu cocoana Zoe să faceți la anul. Închide ochii și dormi în pace... [2]

Ar lipsi prin urmare : *iar la anul...*

Dacă dumneata ai imaginat alt sfîrșit mai potrivit și decît ăsta, spune-mi-l.

A ! ce dureros simt lipsa unui cerc de oameni, ori măcar a unui singur prietin bun și priceput. Aici, a te ocupa de nuvele e socotit un *capitis diminutio...* *

Întinde-mi mîna să ți-o strîng cu drag,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Pe scrisoare este trecut din eroare anul 1906. După ștampila poștei și după conținut, ea este trimisă cu certitudine în 1907.

[2] Acest final al schiței *Nicușor* este întocmai reprodus în *Viața românească,* II, nr. 2, februarie 1907, p. 228.

23

1907, 3 februarie, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțumesc pentru articolul critic [1], pe care l-am cetit cu o vie plăcere. Mă simt foarte măgulit că volumul meu a putut produce în spiritul unui om ca dumneata frămîntarea din care a ieșit acel articol. Asta e o mare încurajare la muncă și nădăjduiesc că nu-ți va fi rușine cu lucrările la a căror făptuire vei fi fost părtaș prin încurajarea și prin laudele dumitale.

---

* Variantă a expresiei din uzul curent *capitis deminutio* = micșorarea drepturilor civile, decădere (în sens figurat).

Mă gîndesc acum, după articolul dumitale, ce roman frumos s-ar fi putut face (aş fi putut face) cu materialul pus în volumul meu, dacă l-aş fi păstrat fără să-l public firimiţat în nuvele şi în schiţe.

Pană Trăsnea, care e şi Costache Udrescu, căsătorit cu Saşinca. Lui nu i se întîmplă să-i moară nevasta la cîteva luni de la căsătorie şi nu e osîndit la închisoare pentru ultragiarea profesoarei. I se întîmplă (ca în realitate) că un avocat, pe care l-a ajutat la învăţătură din punga lui, ajuns primar, îi cere să iasă la gară în întîmpinarea unui om poli[ti]c care soseşte, — lucru pe care conu Costache nu-l primeşte. Drept răzbunare, primarul, în baza legii epitropiilor bisericeşti, cere lui conu Costache să-i predea averea bisericii clădită de neamul Udreştilor, biserică întreţinută de 400 de ani pînă atunci numai de Udreşti, fără amestecul nimănui alt. De aici, procese încurcate, meşteşugite, făcute să lovească nu numai în averea dar şi în cinstea nepătată a neamului lui... Scîrbit, se retrage la moşie unde moare, încredinţat că, cu dînsul, i se stinge neamul, căci fiul său Raul e o secătură... Dar fiul său e cel mai curios amestec de bine şi de rău, — şi după ce rămîne sărac, fără moşia strămoşească, se înhamă ca Andrei Rizescu la muncă şi luptă cu înverşunare. Iar la urmă fiul său Radu ridică numele Udreştilor la o falǎ pe care n-a visat-o niciodată conu Costache Udrescu...

Ce frumos roman s-ar face! E aproape făcut de dumneata în articolul dumitale.

Încă o dată mulţumiri afectuoase pentru iubirea de mine [sic] care se arată aşa de limpede în cele scrise de dumneata.

Nuvela făgăduită [2] îţi va sosi cu oareşicare întîrziere.

E aici un tînăr Lacriţianu, profesor de ştiinţe naturale la gimnaziu. Mi-a dat acest aci alăturat studiu. Nu pretinde nimic alt decît marea cinste — dacă se poate — a publicării în *Viaţa românească* [3]. D-l Bujor să-l judece şi te rog să-mi răspunzi un rînd.

Cu dragoste de frate, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] *Ioan Al. Brătescu-Voineşti, Viaţa românească*, II, nr. 1, ianuarie 1907, p. 93—109.

[2] Vezi nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 3 aprilie 1907.

[3] Studiul lui C. Lacriţianu, *Datele de sol şi climă ce trebuiesc cunoscute la noi spre folosul agriculturii*, publicat în broşură la Tîrgovişte în 1907, este recenzat de G. K. (George Kernbach) în *Viaţa românească*, II, nr. 6, iunie 1907, p. 497.

24

[Nedatată. După ştampila poştei din Tîrgovişte: 18 martie 1907]

Iubite d-le Ibrăileanu, nu te despera. Nuvela [1] în curînd. Aştept două zile de senin şi afară şi în inima mea. Nu mi-a prea fost bine. Revista e foarte bună. Am primit o carte poştală de la d-l Stere din Basarabia. Am să fac un proces de daune celor de la *Viaţa literară* [2] pentru mutra pocită pe care mi-au făcut-o. Hotărît, viitoarea mea scrisoare va fi însoţită de nuvelă.

Pînă atunci cu o frăţească strîngere de mînă,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

carte poştală ilustrată

[1] Vezi nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești, din 3 aprilie 1907.

[2] Revistă săptămînală, literară și artistică, care apare la București între 1 ianuarie și 24 decembrie 1907, sub direcția lui G. Coșbuc și I. Gorun. Portretul lui I. Al. Brătescu-Voinești ilustrează rubrica *Portrete* din nr. 8, martie 1907, p. 61.

25

1907, aprilie 3, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Primește, te rog, tributul meu de desăvîrșită admirațiune pentru foarte adevăratul și splendidul dumitale articol : *Țăranul în literatura românească*[1]. Da, ai absolută dreptate : oamenii de litere ai noștri au fost orbi la suferințele țăranului. Pricini sînt multe, deosebite pentru fiecare dintre ei. Acum, de la începutul mișcării, eu unul am început o anchetă minuțioasă pentru mine însumi. Cunoșteam o părticică mică din mizeria țăranilor, cunoștință căpătată din cîțiva ani de profesiune de avocat. Sînt în caietul meu de note multe nedreptăți și netrebnicii, din care începusem nuvela despre care ți-am vorbit în scrisorile mele precedente[2]. Acum, însă, de cînd în fiecare zi sînt în mijlocul lor (căci și eu m-am făcut su[b]prefect onorific, pentru a-mi secunda prietenul prefect), sînt înspăimîntat de ceea ce văz. Mi se pare că am fost orb și că m-a vindecat cineva ca prin minune de cataractă. În fiecare zi mă întorc acasă cu un material enorm de cunoștințe care mă îngrozesc. Și nu pot pricepe cum am putut ajunge pînă la vîrsta de 39 de ani fără să-mi sară în ochi atît de văditele pricini ale mizeriei pe care o vedeam deslușit.

Contează pe mine ; din tot ce văz și auz acum voi scoate o lucrare care să slujească la ceva...

Mi-e necaz pe mine însumi că n-am o sănătate de fier. Am dimpotrivă o sănătate mizerabilă. Sînt artritic și în iarna asta mi-a fost mai rău decît oricînd : oboseală generală, dureri și ceață în creieri. Aștept îndreptarea vremii, revenirea căldurii, mai grozav decît un animal hibernant.

Ce splendidă e poezia lui Goga[3] ! Cînd i-ei scrie — că eu nu-l cunosc, nu sînt în corespondență cu el —, spune-i din parte-mi că am vrut s-o citesc tare alor mei, dar n-am putut că m-au înecat lacrămile[4].

Mă rog, explică-mi de unde importăm noi soldații ale căror însușiri le trîmbițează toată lumea și grație cărora s-au putut pune la rezon ticăloșii de țărani[5] ?

În viitoarele *Miscellanea* s-ar putea reaminti domnului P. P. Carp[6] adresa d-lui Maiorescu, care i-ar putea arăta lipsa de logică dintre cele două hotărîri luate de Societatea agrară : statul datorește despăgubiri proprietarilor pentru că n-a făcut tot ce trebuia pentru înlăturarea izbucnirii unei revolte ; — statul nu poate interveni pentru reglementarea raporturilor dintre prop[r]ietari, arendași și muncitori.

Te las, iubite domnule Ibrăileanu, mă așteaptă prefectul cu care trebuie să mă duc într-o comună. Arendașii vecini s-au plîns telegrafic contra unui prop[r]ietar care a făcut niște învoieli prea blînde.

Cu frățească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] Apare în *Viața românească*, II, nr. 3, martie 1907, p. 523—528.

[2] Nuvela inspirată din viața țărănimii a fost fie abandonată, fie, după multe încercări, redusă la proporțiile unor schițe ca: *Moș Niță Hîrleț, Din carnetul unui jurat, Taina*, etc. Explicația este dată de scriitor în interviul publicat în *Flacăra*, nr. 7—10, 1911. La întrebarea de ce nu ia subiecte din viața țărănească, I. Al. Brătescu-Voinești răspunde că nu are curajul să spună că cunoaște bine sufletul țăranului.

[3] *Un om, Viața românească*, II, nr. 3, martie 1907, p. 460—463.

[4] În răspunsul său către G. Ibrăileanu, din 1 mai 1907, O. Goga scrie referitor la aprecierile lui I. Al. Brătescu-Voinești: „M-a bucurat și vestea de la Brătescu-Voinești. Sufletul delicat care a înțeles durerea unui *Nicușor* a putut să se înfioare de povestea *Omului*... Îi mulțumesc."

[5] Aluzie la trupele străine „importate" de guvernanți pentru a înăbuși răscoala țărănească.

[6] (1837—1918), fruntaș al politicii reacționare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; membru marcant al societății „Junimea". În timpul răscoalei țărănești din 1907 a avut o atitudine ultrareacționară, opunîndu-se categoric oricăror reforme menite să îmbunătățească viața țărănimii.

26

1907, aprilie 17, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce mai faci? Ai aflat desigur rezultatul în privința premiilor. Îmi scrie Ion A. Rădulescu [1] din București, și-mi raportează cuvintele lui Bianu [2]: „Sînt oameni cu demnitate ca Br[ătescu], care trimet cartea la Academie și atîta, iar alții, care tocesc scările cutăruia și cutăruia. Numai asta explică acest neașteptat rezultat."

Adevărul e că n-am pus absolut nici un fel de stăruință. În ultimul moment, am scris două rînduri d-lui Stere, rugîndu-l să spuie un cuvînt d-lui Poni [3].

Nici nu aveam [de] gînd să-mi pui volumul la premiu. Am făcut-o, dumneata știi parcă, după îndemnul stăruitor al lui Nerva Hodoș. Nu m-au premiat, sănătate! Premiarea nu dă valoare nuvelelor mele, dacă n-au; iar nepremiarea nu i-o [sic] ia, dacă au.

Îmi pare rău din două puncte de vedere: întîi, c-aș fi putut să plec pentru cîteva zile, să răsuflu departe de lumea treburilor, să-mi dăruiesc o vacanță de zece zile, atît de trebuincioasă prăpăditei mele sănătăți; și al doilea, pentru că mi-ar fi scutit o destul de mare neplăcere, anume următoarea:

Nimeni din Tîrgoviște nu știa că mi-am pus volumul la premiu, absolut nimeni, decît nevastă-mea și eu. Din nefericire, prefectul, întorcîndu-se din București în preziua deciziei Academiei, aduce știrea sigură că voi fi premiat și anunță lucrul ca sigur la 50—60 de inși, adunați la primărie

cu prilejul instalării comisiei interimare. Nu știu dacă erau acolo 3 inși care mi-au citit nuvelele, dar, înțelegi, Academie, premiu! 4000 de lei!! și iată-mă, cu toate protestările, silit să primesc felicitări. Se duce în oraș vestea ca de popă tuns și, unde mă întorc, unde mă sucesc, felicitări.

A doua zi gazetele vestesc că premiul nu s-a acordat nimănui. Înțelegi jena mea. N-am furat nimic, n-am înșelat pe nimeni și mi-e rușine să dau ochii cu lumea, și va trebui să îndur nu știu cîtă vreme indiscreția și compătimirea și... Asta e o pedeapsă pe care nu o meritam pentru că am scris nuvele... Mă mîngîie gîndul că la atîtea zeci de kilometri am un prietin bun, căruia îi întind mîna cu dragoste frățească,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Cunoscut sub numele de I. A. Rădulescu-Pogoneanu.

[2] Bianu, Ioan C. (1856—1935), filolog, profesor la Universitatea din București, Membru al Academiei Române din 1902.

[3] Poni, Petru (1841—1925), chimist de mare prestigiu, întemeietorul școlii de chimie a Universității ieșene. Membru al Academiei Române din 1889.

27

1907, mai 29 [După ștampila poștei: Tîrgoviște]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțumesc cu adîncă recunoștință pentru admirabilul dumitale articol [1] din numărul din urmă al *V. r.*

Foarte mult are de învățat un scriitor din atît de dreptele dumitale observațiuni asupra procedeurilor de stil și de compunere, că, dacă e adevărat că intuiția i le suflă la ureche în momentul creării, nu e mai puțin adevărat că-i e de un imens folos fixarea lor în conștiință, prin observările unui critic priceput. De același folos de care e, unui lăutar talentat care cîntă după ureche, cunoștința teoriei muzicii. Citind articolul dumitale mi-am dat seama încă o dată de necesitatea și folosul criticii. Încă o dată îți mulțumesc.

Admirabilă e poezia lui Vlahuță [2] și tot atît de vrednică de admirat neșovăirea dumneavoastră de a o publica... De două luni am fost într-o frămîntare care m-a obosit peste măsură: campanie electorală înfierbîntată, anchetă în chestia țărănească și afacerile tribunalului; sărmanul meu creier!

Azi dimineață am fugit la o vie a fratelui meu, unde mi-am cerut iertare frumuseții naturii, că de atîta vreme nu m-am închinat ei.

Nuvela despre care-ți scriam și al căreia început zace în sertarul mesei, a luat în sufletul meu proporții mari, mari de tot; iar alături de ea îmi joacă în minte o altă nuveletă, ce sper că-ți voi trimete în cursul lunii iunie [3].

Vei fi aflat desigur din gazete reușita mea la colegiul al 2-lea de Cameră.

La revedere cu drag. Nădăjduiesc că ne vom vedea în curînd și fizicește [sic].

Ca un frate, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] *Ioan Al. Brătescu-Voinești, Articolul al doilea*, în *Viața românească*, II, nr. 5, mai 1907, p. 271—297.

[2] *1907, idem*, p. 236—241.

[3] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 3 septembrie 1907.

[4] Plicul scrisorii poartă ca unice indicații: G. Ibrăileanu, profesor, Iași.

28

[*Nedatată. După ștampila poștei: Tîrgoviște, 14 iulie 1907*]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă, sînt foarte vinovat față cu dumneata. E o săptămînă de cînd am primit scrisoarea dumitale și abia acum îți răspund. Explicațiunea întîrzierii: am o schiță [1], aproape terminată, pe care vroiam să ți-o trimet o dată cu răspunsul, socotind că sfîrșirea ei o să se împlinească în una din zilele acestea; cînd colo, alegeri comunale cu tot cortegiul de hîțîieli [sic]; poantaje *, întruniri, vizite electorale. De mîine încolo zece zile de Curte cu jurați, unde apăr din oficiu niște nenorociți de țărani răsculați.

De aceea îți răspund fără a adăoga și schița.

În privința propunerii ca să scoatem o edițiune 1907 [2], la care s-ar adăoga și cele 2 schițe din urmă, o primesc cu drag și-ți mulțumesc. Socotești, însă, că se cuvine s-o mai pui încă o dată la un premiu al Academiei? Chiar de mi l-ar acorda, aș avea aerul că mi l-au acordat de [sic] compătimire, pentru cele două respingeri trecute.

Cum crezi?

În privința raportului d-lui Maiorescu [3], îmi rezerv plăcerea a vorbi mult cu dumneata în ziua vederii noastre, care în sfîrșit se apropie. Chiar de vei pleca din Iași, sînt hotărît, cu toată hotărîrea de care sînt capabil, să viu să te văd la mănăstirea la care te vei duce. Comptez ** ca în momentul plecării să-mi scrii două rînduri despre locul unde te duci și chipul mai lesnicios în care te-aș putea ajunge.

Pînă atunci, te rog să primești o frățească îmbrățișare de la fratele dumitale,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 3 septembrie 1907.

[2] Ediția din 1907 a volumului de nuvele și schițe *În lumea dreptății*.

[3] Raportul de prezentare a volumului *În lumea dreptății* în sesiunea pentru premiere a secției literare a Academiei Române, din 2 aprilie 1907, publicat în *Convorbiri literare*, nr. 5, mai 1907, p. 465—467, care, deși era în general favorabil lui I. Al. Brătescu-Voinești, exprima și unele rezerve în ceea ce privește valoarea nuvelelor și schițelor mai recente ale

---

* Barbarism. De la francezul *pointage* = operație executată pentru a controla un vot, o prezență etc.

* * Pentru contez, sub influența ortografiei franceze a verbului *compter*. În continuare verbul și alți derivați neasimilați, ca: *compt*, *acompt*, au fost transcriși potrivit normelor ortografice actuale.

scriitorului, publicate în majoritate în *Viaţa românească*, şi în special a nuvelei *In lumea dreptăţii*. Obiecţiile aduse acestei nuvele, de pe poziţiile teoriei junimiste a „artei pentru artă", sînt combătute de *Viaţa românească* la rubrica *Miscellanea*, în nr. 6, 7, iunie-iulie 1907, p. 484—485, 113—115.

29

1907, iulie 18, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Pînă la sosirea nuvelei [1], care nu mai poate întîrzia mai mult de zece zile, îţi trimet această schiţă [2].

Te rog porunceşte să se păstreze ortografia întocmai. Uneori *vinit*, alteori *venit*, uneori *de*, alteori *dă*, *pe*... *pă*, *atistament*, *ligitim*, *agalizat*, *socitatea*, *furmele*, *trin*, *f-un*, *f-o*, în loc de *vreun*, *vreo*.

Îmbrăţişări frăţeşti. N-am mai primit de mult vreun rînd de la dumneata.

Cu drag şi dor, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 3 septembrie 1907.

[2] După particularităţile fonetice indicate în cursul scrisorii, este vorba de schiţa *Din carnetul unui jurat*, publicată în *Viaţa românească*, II, nr. 8, august 1907, p. 218—221.

30

26 iulie 1907, Tîrgovişte [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Plec pentru cîteva zile, 6 cel mult, într-o excursiune, sper frumoasă, pe care mi-o procură prefectul, care are la dispoziţiune un automobil. La întoarcere sînt foarte hotărît să viu să te văd. Numai o boală care m-ar ţintui la pat m-ar putea împiedeca. Nădăjduiesc că mă va feri Dumnezeu de ea.

Ce fericite 3—4 zile îmi făgăduiesc a petrece cu d-voastră! Acolo vom vorbi pe-ndelete de multe şi despre noua ediţiune, pe care aş dori-o puţin mai îngrijită.

Să ne vedem cu bine.

Cu frăţească iubire, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

P. S. Nădăjduiesc că Sadoveanu va mai rămîne acolo, să-l pot găsi. Mulţumeşte-i pentru marea plăcere intelectuală pe care mi-a procurat-o cu toate şi, acum în urmă, cu *Însemnările lui Manea* [2].

carte poştală

[1] Scrisoarea este expediată la Mănăstirea Agapia.

[2] Titlul complet: *Însemnările lui Neculai Manea*, în *Viaţa românească*, II, nr. 6, 7, 8, mai-august 1907.

31

1907, august 15, Tv.

Iubite domnule Ibrăileanu,

Să [sic] amestecă fatalitatea ca să mă împiedice de a veni să te văd. Pusesem în gînd s-o fac cu cea mai mare siguranță. Vorbisem despre astă hotărîre d-lui Sadoveanu, pe care l-am întîlnit și cu care atunci am făcut cunoștință la București; nu-ți scrisesem nimic dumitale vroind să-ți fac o surprindere. Și iată că, ducîndu-mă să-mi iau copiii de la Bușteni, unde-i lăsasem cu prilejul trecerii noastre spre Sibiu, răcesc teribil, o răceală idioată, care mi-a adus o tro[a]hnă * ca în mijlocul iernii, cu dureri în tot trupul, cu tuse, — mă rog, sînt în pat de trei zile și mi-e teamă că voi mai sta încă atîtea. Vorba celuia: *Non! ces choses ne sont faites que pour moi!***

Deci, faceți fără nenorocitul de mine excursiunea pusă la cale. Nu mai făgăduiesc nimic, nu mai pun la cale nimic; într-o zi dintr-un an tot nădăjduiesc că-mi va permite fatalitatea să viu...

Am fost de la Brașov la Sibiu nu pe „drumul țării", ci prin toate satele dintre aste două orașe și tot timpul mi-era inima împărțită de două sentimente contrarii. Aș fi vrut să fiu încîntat că satele alea frumoase sînt locuite de români ca mine, și îmi venea să plîng văzînd că sub o dominațiune străină acei români erau cu mult, foarte mult superiori, sub toate raporturile, țăranilor din România liberă.

A! nu-ți pot scrie așa din pat tot ce aș vrea să-ți spun despre ăst lucru...

Am văzut la Sibiu pe Goga, cu care am făcut o excursiune la Siliștea și alta la Păltiniș, un început de stație climaterică în apropierea Sibiului, în munți. Am petrecut o zi foarte frumoasă și m-am încredințat de matura inteligență a lui Goga.

(Ticăloasă tro[a]hnă! Auzi dumneata, în mijlocul verii... dar îmi dau seama că ceea ce m-a îmbolnăvit în așa hal nu e numai frigul și ploaia care ne-a apucat pe drum, dar oboseala a opt ceasuri de dus și opt de întors cu trăsura de la Tîrgoviște la Bușteni). Și-mi făgăduiam să stăm ceasuri întregi de vorbă despre călătoria la Sibiu, despre Goga, despre d-l Maiorescu, despre Dragomirescu, despre cîte...

*Non, vrai! ces choses n'arrivent qu'à moi...****

Petrecere bună... eu mă culc.

Brătescu-Voinești

32

3 sept. 1907, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți trimit această bucată [2] pentru numărul de septemvrie. Asta nu e nuvela făgăduită; va sosi și aceea la vreme. Nu te îngrija, am în suflet —

---

* Guturai, răceală.
** Nu! parcă-i anume făcut pentru mine!
*** Nu, zău! numai mie mi se poate întîmpla așa ceva.

şi, ceva mai îmbucurător, în sertarul mesei — material pentru zece numere ale *Vieţii româneşti*. Consideră-mi însă, te rog, cum trebuie s-o facă un prietin bun şi înţelegător ca dumneata, nu ca un cusur neputinţa de a mă putea [sic] despărţi prea devreme de un lucru scris. Şi nu eşti dumneata în parte autorul agravării acestui cusur prin elogiile criticii dumitale care mă obligă la... ? Şi o să-ţi arăt odată primele redactări ale fleacurilor mele. O să vezi că sînt întotdeauna de 3—4 ori mai lungi de cum ajung în ziua cînd ţi le trimet. Şi înţelegi ce desăvîrşită linişte sufletească cere această operaţie, şi iar înţelegi, cu situaţia mea de avocat şi, mă rog, deputat al colegiului al doilea, ce rare-mi sînt momentele de acest fel.

Aştept un rînd de observaţii, pe care le primesc cu drag. Gîndurile bătrînului despre primejdiile prin care [a] trecut copilul şi de care a scăpat le-am îngrămădit într-un rînd. Erau în 50. Am lăsat la o parte o scenă de consfătuire a bătrînului cu soţia despre aducerea unui popă care să citească o molitfă. Lipseşte ceva pentru deplina înţelegere ? E ceva de adăogat sau de şters ?...

Sînt concentrat la manevre. Trebuie şi vreau să mă duc. Oboseală fizică, lipsă de preocupările meseriei, lume nouă, nădăjduiesc că o să-mi facă bine, că sînt hotărît să mă stăpînesc în privinţa mîncării, să fac cură de lapte.

E foarte bun numărul *V. r.* [3], foarte bun ! Articolul lui Stere [4] e incalificabil *. Excelent sfîrşitul lui Sadoveanu [5], iar poezia lui Vlahuţă [6] încîntătoare. Am întîlnit un *numquam ridens* ** care n-a înţeles-o. O scenă hazlie pe care am să ţi-o spui odată.

Te îmbrăţişez frăţeşte, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

Te rog fă dumneata corecturile şi apropos [sic] ! ce întrebare e aia : dacă dau o nouă ediţie în Editura „Vieţii româneşti" ? Negreşit că da. Ea va cuprinde însă numai bucăţile din volumul trecut. Nu vreau s-o mai pui la Academie. *Non ter in idem* ***. Condiţiunile vor fi acelea pe care le vei stabili dumneata.

Cu dragoste, *I. B.*

[1] Scrisoarea este adresată lui George Ibrăileanu (în adresele scrisorilor anterioare prenumele lui Ibrăileanu fusese notat cu iniţiala G.). Greşeala nu se mai repetă după această scrisoare.

[2] *Inimă de tată*, publicată în *Viaţa românească*, II, nr. 9, septembrie 1907, p. 342—348.

[3] Numărul 8, august 1907.

[4] *Socialdemocratism sau poporanism ?*, în numărul citat al *Vieţii româneşti*, p. 170—193.

[5] Sfîrşitul romanului *Însemnările lui Neculai Manea*, idem, p. 5—24.

[6] *Nunquam ridenti, idem*, p. 168—169.

---

* În sens pozitiv, neuzitat.

** Unul care nu rîde niciodată.

*** Nu de trei ori pentru acelaşi lucru. Adaptare a axiomiei de jurisprudenţă : *non bis in idem*, potrivit căreia nimeni nu poate să fie judecat de două ori pentru acelaşi delict.

33

1907, oct. 3, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

O vecinicie de cînd nu ți-am mai scris. Am fost la manevre; de atunci am fost parte foarte ocupat, parte bolnav. Tocmai acum răspund întrebării dumitale, care cerea un răspuns grabnic în privința edițiunii noi a volumului meu. Negreșit, autorizez, cum spuneam și în scrisoarea trecută, scoaterea unei noi ediții, cu sau fără adăogirea unei nuvele, cum vei crede de cuviință. Nu mai pun însă volumul la Academie. M-am săturat. L-am pus, cum știi, de două ori fără izbîndă. Ar fi din parte-mi să-l mai pun încă o dată o stăruință umilitoare. Va găsi Academia să dea acea sumă unuia mai vrednic și pace.

Te rog spune din parte-mi lui Stere mulțumiri multe pentru deliciul intelectual pe care mi-l procură citirea articolului din *V. r.*[1]. E o lucrare care ar trebui învățată pe dinafară [de] toți cîți se-ncumet[ă] a face politică în țara noastră. Să-i închizi pe toți și să nu le dai drumul decît după ce te vei fi încredințat c-au învățat și au înțeles adevărurile cuprinse în el.

Tot numărul *V. r.*[2] e foarte bun. Ce mi-a plăcut mai puțin e bucata lui Sadoveanu[3], a căruia [sic] frumusețe nu am putut-o găsi.

Pentru numărul de noiembrie vei avea neapărat nuvela mea[4], făgăduită vai! de atîta timp.

Ai citit desigur cele 10—12 rînduri ce-mi consacră Dragomirescu în *Convorbiri*[5], cu un ton apodictic care nu admite replică. E parafrazarea vorbelor maestrului[6]. În provincie (amîndoi cunosc tot atît orașele de provincie) nu pot exista trei-patru persoane care să înțeleagă și să guste pe Be[e]thoven. (La București, evident, Dragomirescu poate vorbi cu competență despre muzica lui Wagner.) Apoi tendințele, de astă dată cu i[7] și, în sfîrșit, partea originală, ilogismul firii eroului nuvelei. *Non, il n'est presque pas permis d'être bête à ce point...** Și, vorba lui Caragiale: „prostul pînă nu e fudul n-are haz".

Dar îmi pare rău că scrisei și aceste rînduri de mai sus. La urma urmei, ce am eu cu Dragomirescu?

Îți trimit o dată cu această scrisoare o fotografie a mea. Spun toți că seamăn foarte bine.

Al d-tale frățește, *Brătescu-Voinești*

[1] *Social democratism sau poporanism? (Cap. II)*, în *Viața românească*, II, nr. 9, septembrie 1907, p. 313—341.

[2] Numărul 9, septembrie 1907.

[3] *Un cal ș-un om*, în numărul citat mai sus al *Vieții românești*, p. 308—312. În întreaga corespondență păstrată, aceasta e singura rezervă pe care I. Al. Brătescu-Voinești o exprimă față de vreo lucrare a lui M. Sadoveanu. Repugnă, probabil, cunoscutei sensibilități a autorului *Puiului* scenele de cruziune la adresa unui animal din schița lui M. Sadoveanu.

---

* Nu, aproape că nu i-i nimănui îngăduit să fie atît de prost...

[4] Se referă, probabil, la o nuvelă abandonată, deoarece nu mai publică nimic în *Viaţa românească* pînă în iulie 1908.

[5] Recenzia nuvelei *În lumea dreptăţii*, semnată de M. Dragomirescu şi publicată în *Convorbiri*, nr. 19, 1907, p. 778.

[6] Aluzie la obiecţiile formulate de Titu Maiorescu în raportul de prezentare a volumului *În lumea dreptăţii* în faţa forului de premiere al Academiei, în aprilie 1907.

[7] În raportul citat, Titu Maiorescu întrebuinţa cuvîntul *tendenţă*: „...iar unde începe tendenţa, încetează arta" (*Convorbiri literare*, nr. 5, mai 1907, p. 467).

34

Tîrgovişte, 31.XII.1907

Frate Ibrăilene,

Îmi pare foarte rău, dar nu-ţi pot trimete nimic pentru numărul de ianuarie. Sînt bolnav în pat din ajunul Crăciunului: o răceală absurdă cu dureri în gît, gîlci, friguri.

Am un noroc nespus! Îmi propusesem să plec în vacanţa asta pentru 5—6 zile la Sinaia sau la Braşov şi să isprăvesc nuvela (care a ajuns de pomină) şi tronc! mă îmbolnăvesc şi sînt nevoit să zac de-o săptămînă şi să-mi amărăsc sufletul cu gargară, cu ricină, cu chinină. Mare noroc!

Numărul de ianuarie va apare deci fără mine şi e de prisos să-ţi spun cît îmi pare de rău.

Ce se face cu noua ediţie a nuvelelor? Am primit în zilele din urmă un teanc de scrisori prin care mi se cer.

Nu eşti de părere ca în noua ediţie să se adauge şi bucăţile publicate în *Viaţa românească* d-atunci încoace [1]? Volumul ar deveni ceva mai corpolent!

Urez *Vieţii româneşti* ani mulţi şi prosperitate şi te rog să primeşti frăţeştile mele îmbrăţişări.

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

[1] Propunerea fiind probabil tardivă, ediţia a II-a a volumului *În lumea dreptăţii* apare cu acelaşi cuprins ca şi prima.

35

[Nedatată. Anterioară, după conţinut, scrisorii care urmează.]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îmi pare rău că ai fost supărat cu boala copiliţei dumitale [1]. Sper că e în afară de orice primejdie.

Am primit corectura. Da, ai dreptate, pune în loc de *stau, stăteau.*

Se vede că nu ai întîlnit pe Stere de cînd a venit în Bucureşti pentru întrunire. Altfel ai fi aflat că i-am citit 70 de pagini din romanul meu [2]. Am vrut să încer[c] cu dînsul o experienţă, care mi-a reuşit. Aveam îndoiala, dacă trebuie să încep aşa sau altfel. Critica lui Stere mi-a dovedit

că trebuie să fac o permutare şi lucrurile ce i-am citit, sau o mare parte din ele, trebuiesc mutate mai în urmă.

Vream să văd dacă din citirea acestor 70 de pagini, cetitorul e ispitit să urmeze cu cetirea mai-nainte sau dacă mai degrabă lasă cartea din mînă. Din observaţiile lui Stere am înţeles că copilul se prezenta întîi cu o mînă. Atîta vream să ştiu. Ceea ce va fi însă întreaga lucrare era greu de priceput. Eu am arătat lui Stere un solz dintr-un peşte.

Lucrez în fiecare zi şi acum ; chiar dacă lucrarea mea va fi un monstru, trebuie să-l nasc ca să-mi golesc pînticele, să las locul liber pentru alte zămisliri. Poate că titlul ce se va potrivi mai bine romanului va fi *Mache filozoful*. Îţi trimet, cum vezi, cuvîntarea [3] despre care-mi scrii.

Cu multă dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Menţionarea acestui fapt ne permite să stabilim cu aproximaţie data scrisorii.

[2] Romanul *Mache Dumbrăveanu* din care s-au publicat numai primele pagini în *Flacăra*, nr. 1, 19 octombrie 1913, şi în volumul *Rătăcire*, Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1943, p. 181—186. Manuscrisul romanului s-a pierdut în timpul primului război mondial, în împrejurări cunoscute.

[3] Nu apare în *Viaţa românească*.

36

1908, martie 20, Bucureşti

Iubite domnule Ibrăileanu,

Sînt foarte vinovat faţă cu dumneata. Am primit o scrisoare acum două săptămîni la care încă nu ţi-am răspuns. Această întîrziere a fost pentru mine încă un cuvînt de a mă gîndi zilnic la dumneata, spre a mă învinui că nu pun mîna pe condei spre a-ţi răspunde

Nădăjduiesc că în curînd îţi voi putea trimete o dezminţire la afirmaţiunea ce se pare că ai făcut pr[i]etenilor de acolo că eu nu voi mai trimete nimic *Vieţii româneşti.*

Am aflat de la ei că alarmarea dumitale cu privire la sănătatea copilei a fost excesivă şi mi-a părut grozav de bine.

De Paşte cred că voi fugi la Braşov pentru a naşte în linişte copilul, care începe să se sufoce în pînticele meu intelectual.

Te îmbrăţişez frăţeşte, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

37

1908, aprilie 18, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

O eternitate de cînd n-am mai stat de vorbă. În fiecare dimineaţă îmi ziceam : azi am să scriu, — iar seara : iar n-am scris lui Ibrăileanu.

Îţi va fi spus Stere că ne-am întîlnit în gara Ploieşti ; el se întorcea de la A. Radovici, eu de la Braşov. Bietul Radovici ! Mă aştept din partea lui Stere la un articol frumos [1], în care să spuie tot binele ce se cuvine des-

pre alesul între alese suflet al bietului om. Cînd am aflat, nu știu care din amîndouă sentimentele: mîhnirea sau admirația precumpăneau în inima mea. Căci, nu e așa, e vrednică de admirat peste măsură hotărîrea de a-ți curma zilele în așa chip ideal, prin care scutești pe ai tăi de toate corvezile îngrijirilor ultime și de toate preocupările materiale care trivializează poezia morții. Admirabil! și grozav de potrivit cu toată viața lui Radovici[2].

Am fost la Brașov și am scris. Acolo, în focul lucrului, ce am scris îmi părea bun. Acum, întors acasă, recitind, găsesc că sînt lucruri de schimbat. Sînt lucruri prea lungi în comparație cu altele. Trebuie fățuit. Unele lucruri trebuiesc inversate, altele permutate între ele. În sfîrșit, lucrul nu e cum mi l-am închipuit, cum l-am visat...

Să-ți explic eu, iubite domnule Ibrăileanu, pentru ce scriu eu atît de puțin în comparație cu alți scriitori ai noștri. Pe lîngă lipsa de liniște, pe lîngă lene, pe lîngă cusurul de a mă lăsa cu prea multă înlesnire pradă tutulor împrejurărilor, am un spirit prea de [tot] critic. Cîteodată mă apucă un parapon * mare că am apucat să public tot ce-am publicat pînă acum. Cu materialul nuvelelor și schițelor mele și cu materialul multor lucruri din caietele mele, peste care stă scris de-a curmezișul *de utilizat aiurea*[3], aș face azi un roman frumos, singurul roman românesc. Ai înțeles-o și dumneata foarte bine în articolul dumitale despre mine, în care vezi înrudirea dintre toate figurile schițelor și nuvelelor mele. Sînt convins că pentru ca o carte, un roman să rămîie, să poarte pecetia veciniciei, trebuie purtat în suflet și gîndit zece ani și scris în zece nopți. Un singur romancier îmi face mie impresia de a-și fi scris așa romanele, anume Daudet. Ce scrie el într-o pagină presupune a fi gîndit zece ani. O pagină conține chintesența unui material de un volum! Uite, să-ți dau un exemplu. Cunoști *Les rois en exil*[4]. Regele Cristian al Iliriei și Dalmației a sosit chiar în noaptea asta la Paris, cu regina Frederica și cu copilașul lor, Zara. Așa chiar începe romanul. Pe la 5 ceasuri după-amiază, regina iese în balconul hotelului, după ce s-a încredințat că copilul doarme liniștit. Ascultă cîte fapte, cum spuse, cu ce prilej spuse și care zugrăvesc în modul cel mai desăvîrșit personagiul, bagă Daudet în 2 pagini!! Ascultă:

„Acestei regine deposedate, aruncată pe pămîntul exilului, cu copilul, cu soțul, de una din acele revoluții care te fac să te gîndești la cutremurile de pămînt, urmate de deschideri de abizuri **, de trăsnete și de irupțiuni vulcanice; acestei femei a căreia frunte cam mică și totuși mîndră purta încă urma uneia din cele mai frumoase coroane ale Europei, nici o formulă de judecată omenească nu i-ar fi putut aduce mîngîiere. Și iată că natura veselă și reînnoită, apărută în această zi de vară minunată a Parisului, cu atmosfera ei de seră și de țărm de rîu, îi vorbea de potolire, de speranță, de reînviere. Dar pe cînd își lăsa nervii să se destindă și ochii să soarbă cu nesaț orizontul verde, exilata a tresărit. La stînga ei, colo, către intrarea grădinii, se ridică un monument spectral, făcut din ziduri mistuite, din coloane pîrlite,

* Supărare, necaz, ciudă. Învechit.
** În loc de abisuri, hiperurbanism.

cu acoperișul prăbușit, cu ferestrele găuri de spațiu albastru, cu o fațadă deschisă peste perspective de ruine și tocmai la capăt, către Sena, un pavilion aproape întreg, atins și poleit de flăcările care i-au înnegrit balconul. Atît mai rămînea din Tuilleriile * de odinioară.

Această vedere îi pricinui o emoțiune profundă, ca amețeala unei căderi înainte cu pieptul peste pietre. Zece ani, nici zece ani nu erau de atuncea — o! tristă coencidență [sic] și care-i păru profetică de a veni să locuiască în fața acestor ruine, — locuise acolo în palatul Tuileriilor cu bărbat-său.

Era în primăvara anului 1864. Căsătorită de abia de 3 luni, contesa de Zara își plimba fericirile de soție și de prințesă moștenitoare pe la curțile aliate. Toată lumea o iubea, toți o îmbrățișau cu drag. La Tuilerii, mai [cu] seamă, ce baluri! Ce petreceri! Parcă le vede încă chiar sub ruinele acestea. Revede galeriile imense și splendide, orbitoare de lumini și de giuvaericale, rochiile de curte ondulînd pe scările mari între două rînduri de cuirase scînteietoare; și muzica nevăzută care se ridica acum în valuri din grădină îi părea orchestra lui Valdteufel [5] în sala Mareșalilor. Parcă tot pe melodia asta veselă și zglobie jucase cu văru-său Maximilian cu o săptămînă înainte de plecarea lui la Mexic. Da, da, așa e. Un cadril de împărați și de regi, de regine și de împărătese, a căruia luxoasă înlănțuire și ale căruia auguste chipuri, motivul acesta din *La belle Hélène* [6] făcea să i se perindeze înaintea ochilor... Maximilian îngrijorat, mușcîndu-și barba blondă, Charlota, în fața lui, lîngă Napoleon, strălucitoare, transfigurată de bucuria că va fi împărăteasă... Unde erau astăzi dănțuitorii acelui frumos cadril? Toți morți, exilați ori nebuni... Doliuri peste doliuri. Dezastre peste dezastre. Dumnezeu își întorcea fața de la regi!

Atunci își aducea aminte tot ce suferise de cînd moartea bătrînului Leopold îi pusese pe frunte dubla coroană a Iliriei și a Dalmației. Fiică-sa, prima născută, răpită în mijlocul sărbătorilor încoronării de una din acele boli stranii și fără nume care încheie sleirea unui sînge și sfîrșitul unei rase, așa încît făcliile vegherii funebre își amestecau licărirea cu a iluminaților orașului, iar în ziua înmormîntării steagurile împodobeau încă zidurile catedralei. Apoi, alături de aceste mari dureri, alături de grijile ce-i pricinuia plăpînda sănătate a băiețelului, alte întristări intime, cunoscute numai de ea singură și ascunse în colțul cel mai tainic al mîndriei sale de femeie. Vai! Sufletul popoarelor nu e mai statornic ca al regilor! Într-o zi, fără să știe pentru ce, Iliria lor, care-i sărbătorise atîta, se răcea de prinții săi. Veneau apoi neînțelegerile, neîncrederile, temerile, în sfîrșit ura, ura îngrozitoare a unui popor întreg, ura pe care o simțea în aer, în tăcerea ulițelor, în ironia privirilor, în încrețirea frunților plecate — și care-o făcea să-i fie teamă de a se arăta la o fereastră și să se retragă în fundul caleștii în scurtele ei plimbări. O! strigătele acelea de moarte de sub terasele castelului din Leybach [7] parcă le aude încă, privind ruinele fostului palat al regilor Franței. Vedea ultima ședință a Consiliului, miniștrii palizi, nebuni de spaimă, rugînd pe

* Corect: Tuileries. În restul textului s-a transcris Tuilerii.

rege să abdice... apoi fuga, noaptea, prin munți, travestiți în țărani, satele ridicate urlînd bete de libertate ca și orașele... iluminații pretutindeni pe culmi și explozia de lacrămi duioase pe care o avusese în mijlocul acestui nemăsurat dezastru, cînd a găsit într-o colibă lapte pentru cina copilașului... în sfîrșit, subita hotărîre ce inspirase regelui de a se închide la Raguza [8], rămasă credincioasă, și, acolo, două luni de lipsuri și de zbuciumări, orașul asediat, bombardat, copilul bolnav, murind aproape de foame..., rușinea predării pentru a pune sfîrșit chinului, îmbarcarea sinistră în mijlocul mulțimii tăcute și obosite și vaporul francez care-i ducea spre alte mizerii, spre frig, spre necunoscutul exilului, pe cînd în urma lor drapelul republicii ilirice fîlfîia nou și triumfător pe ruinele castelului regal... Acestea toate i le aduceau aminte Tuileriile în ruină."

Nu e asta material de un volum, în două pagini! Și ce meșteșug admirabil de a povesti viața întreagă a unui suflet prin puterea de evocare a ruinelor...

Și cînd mă gîndesc apoi la... Nu! pînă n-oi face ceva așa, nu mai public nimic, cu toată mîhnirea, crede-mă, adînca mîhnire de a [nu] putea aduce tot concursul pe care l-aș vrea din adîncul inimii, atît de dragei mie *Viața românească.*

Te las. Mă duc să mă apuc de lucru. Cu frățești îmbrățișări, pe care te rog să le împarți cu Stere și Botez [9],

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] La moartea lui I. Radovici apar în *Viața românească:* necrologul *Dr. Ion Radodici,* semnat „Viața românească", în nr. 4, aprilie 1908, p. 123 și articolul *In amintirea lui Ion Radovici,* de dr. I. Cantacuzino, în nr. 5, mai 1908, p. 318—321. În același număr al *Vieții românești,* la p. 206—230, se publică postum și articolul lui I. Radovici, *In chestia agrară.*

[2] Ideile și sentimentele exprimate în acest paragraf sînt încorporate în necrologul *Dr. Ion Radovici,* semnat „Viața românească". La fel va proceda G. Ibrăileanu cu scrisorile trimise de I. Al. Brătescu-Voinești la moartea lui Spiru Haret, în ianuarie 1913.

[3] Expresia aparține lui Titu Maiorescu care, de acord cu operația de concentrare, specifică lui I. Al. Brătescu-Voinești, considera că fragmentele eliminate erau destul de valoroase pentru a fi „utilizate aiurea". Vezi *Conferința* din volumul *Din pragul apusului,* Editura „Cartea românească", București, 1943, p. 111.

[4] Roman de Alphonse Daudet, publicat în 1879.

[5] Corect: Waldteufel, Emile (1837—1915), compozitor francez. A fost șeful de orchestră al balurilor curții imperiale franceze în timpul lui Napolean al III-lea.

[6] Operă bufă în 3 acte de J. Offenbach, care s-a bucurat în Franța de mare succes în timpul imperiului al doilea.

[7] Corect: Laybach, numele german al orașului iugoslav Liubliana, fostă capitală a provinciilor ilirice.

[8] Numele italian al orașului iugoslav Dubrovnik, port la marea Adriatică.

[9] Botez, Ioan (Iancu), membru fondator al *Vieții românești,* colaborator și administrator al revistei.

38

1908, mai 29, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nuvela scrisă la Brașov, de ce mi-o recitesc d-aia văz că am scris-o înainte de a se fi copt bine. O mai las așa să se coacă. Pînă una alta îți trimet această schiță [1], pe care mă țiu s-o scriu de mult. Sper că în curînd o să-ți mai trimet una. Îmi urez ca citirea ei să-ți producă cel puțin o parte din plăcerea pe care mi-a procurat-o citirea articolului dumitale [2] din numărul din urmă. Ce dreptate ai și ce curgător e scris. Nu te superi dacă ți-oi spune că e cel mai curgător scris din toate articolele dumitale.

N-am putut veni la Iași. Nădăjduiam să viu trecînd spre Cernăuți, dar nu m-am putut duce și din pricina cheltuielii și mai ales din pricina sănătății. Nu știu ce să mai spui. Mi-a ajuns sănătatea trențăroasă de tot. De-o lună mănînc numai lapte și püreuri [sic]. Așa mi-a poruncit doctorul Nanu-Mușcel, care m-a găsit că sufăr de ficat. Să fi fost ăl bețiv nu mi-ar fi necaz, dar eu în viața mea n-am băut decît apă. Dacă oi putea, o să mă duc negreșit la Carlsbad să fac o cură de vreo 25 de zile. Stere a fost la Cernăuți ? O să citim desigur impresiile cu care se va fi întors [3].

Cu o frățească îmbrățișare, *Ioan Al. Brătescu-V.*

Uitam. Te rog, pune o vorbă bună pentru mine pe lîngă domnul zețar. Roagă-l unde încep de-a capu, să-nceapă de-a capu ; unde pui virgulă și liniuță, să puie virgulă și liniuță. Adică ce treabă am eu cu zețarul ? Te rog pe dumneata, corectează chiar dumneata. Mii de mulțumiri.

I.A.B.-V.

[1] Este vorba, probabil, de schița *Călătorului ii șade bine cu drumul,* publicată în *Viața românească,* III, nr. 7, iulie 1908, p. 5—11.

[2] *Evoluția spiritului critic, Eminescu și socialiștii,* în *Viața românească,* III, nr. 5, mai 1908, p. 250—279.

[3] În *Viața românească,* C. Stere nu publică de data aceasta impresiile sale de călătorie.

39

1908, iulie 6, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Te rog arată amicului nostru Stere viile mele mulțumiri pentru suma ce mi-a trimes Botez și primește și dumneata mulțumiri multe, căci nu ești străin de această binefacere.

Mi-a fost duminică, luni și marți teribil de rău ; în de 4 ori 24 de ore n-am dormit decît 6. Noaptea, neputîndu-mi găsi vreo pozițiune tolerabilă și pentru a lăsa pe ceilalți să doarmă, ieșeam în curte și stam pe bancă văitîndu-mă. Așa am petrecut 3 nopți în șir ; iar ziua trebuia să alerg după treburile meseriei.

Ce ticălos lucru e durerea fizică ! Da, durerea fizică e clopotul de alarmă al organizmului [sic] că acolo unde te doare se petrece ceva rău. Aşa e ; dar e absurdă. De mii de ori preferabilă durerea sufletească. Mai întîi, durerea sufletească, oricît ar fi de grozavă, se preface cu vremea într-un sentiment duios ; amintirea celei mai crude dureri sufleteşti e îmbrăcată într-un înveliş de melancolie aproape plăcută. Pe urmă, după o durere sufletească ieşi în cîştig intelectual. Şi, în sfîrşit, durerile tale sufleteşti le poţi preface în cîntice pentru alţii, poţi cu ele să îmbunezi sufletul celorlalţi. Dar cu durerea fizică ce să faci ? Nimic... Doctorii nu sînt de acord asupra boalei mele. Nanu-Muşcel zice că sînt bolnav de ficat ; Tătuşescu zice că am hiperclor[h]id[r]ie stomacală cu ulceraţii. Dumnezeu să-i priceapă. Eu totuşi cred că Tătuşescu are dreptate. Om vedea ce o zice şi doctorul de la Carlsbad, căci amîndoi m-au trimes acolo, unde plec chiar azi după amiază.

Îndată ce voi ajunge îţi voi scrie, arătîndu-ţi şi adresa, căci mi-ar face mare plăcere să primesc acolo scrisori de la dumneata.

Din capul meu, fără prescripţia doctorilor, după crizele grozave din săptămîna trecută, am început să iau benzonaftol, cîte 3 grame pe zi, dimineaţa, la prînz şi seara, şi nu m-a mai durut de atunci, de marţi, de loc.

Bine mi-a părut că Delavrancea s-a reapucat de scris ; mărturisesc însă că *Stăpînea odată*[1] nu m-a entuziasmat, de loc. Nu e nuvelă ; aşa e ? E basm. Atunci pentru ce frazele alea scurtele, unele de 2 cuvinte ? Pentru ce stilul acela chinuit, firesc într-o nuvelă sau într-un roman, dar absolut inadmisibil în basm ? Basm în stil telegramatic ! Basmele nu se povestesc de-a-n picioarele, la o răspîntie, unde te-ai întîlnit cu un prietin care se duce grăbit la gară ori la tribunal şi pe care-l ţii de un nasture al hainii. Basmul se povesteşte la clacă, pe-ndelete, ori copiilor ca să-i adormi ; nu eşti grăbit, dimpotrivă, fiindcă n-ai altceva de făcut ; şi mi se pare că genul e atît de vechi, atît de cristalizat, încît nu crez că s-ar putea schimba. L-am citit băiatului meu, de 11 ani, foarte priceputor. Nu i-a plăcut decît descrierea vrajei babei, cînd smulge aripele muştei ; şi mi-a adăogat : „Mă duc să citesc un basm de Stăncescu".

Şi ascultă, iubite domnule Ibrăileanu, dacă vrei, dacă ai vreme şi dacă eşti de părerea mea, ai putea face un act de dreptate. Stăncescu Dimitrie[2] era coleg de şcoală cu mine. A scris nişte basme, despre care critica n-a pomenit nimic sau mai nimic. Reciteşte-le şi vezi, mă înşel eu, ori sînt cu adevărat bune ? Nu sînt toate scrise în stil ţărănesc ; cele mai multe sînt scrise în stilul poporului de la oraş ; dar cu un haz, cu o vervă admirabile. Poate că mă înşel. Mi-ar fi drag să aflu şi părerea dumitale, şi nu numai că nu mi-ar părea rău dacă ai fi de altă părere, dimpotrivă, mi-ar părea bine să-mi vie de la dumneata o îndreptare a gustului. Dacă însă crezi ca mine, ai avea prilejul să scrii un articol frumos[3] despre un băiat drăguţ, mort în floarea vîrstei, la 33 sau 34 de ani. Pompiliu Eliade[4] mi-a spus că D. Stăncescu a fost singurul traducător inteligent de piese din franţuzeşte. Traducerile lui, *Denisa*[5] şi *Francillion*[6] ale lui Dumas, sînt delicioase.

Multe îmbrăţişări lui Stere. Păstrează jumătate pentru dumneata.

Ca frate, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Apare în *Viața românească*, III, iunie 1908, p. 345—365.
[2] Folclorist și publicist român (1866—1899).
[3] În *Viața românească* nu apare nici un studiu al basmelor lui D. Stăncescu.
[4] (1869—1914) istoric literar, profesor la Universitatea din București. În 1908 era director al Teatrului Național din București.
[5] *Denise*, 1885, dramă de Alexandru Dumas-fiul.
[6] Corect : *Francillon*, 1887, dramă a aceluiași scriitor francez.

40

12/25 iulie 908. [După stampila poștei : Karlsbad] [1]

Bună dimineața, iubite d-le Ibrăileanu. — Doctorul Mera a găsit că și dr. Tătușescu și Nanu Mușcel au avut dreptate. Se pare că am [h]iperclor[h]id[r]ie stomacală și boală de ficat. Cura de Mühlbrunn îmi priește ; mă simt mai bine. Aer curat, plimbări splendide, un adevărat rai ; dar prea mulți hahami, congres de hahami. Mare plăcere mi-ar face cîteva rînduri de la dumneata. Adresa mea este : Villa Asgarld, — Gartenzeile.

Cu frățească îmbrățișare, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

carte poștală ilustrată

[1] Trecut din neatenție anul 1907. După stampila poștei din Iași și Karlsbad : iulie 1908.

41

[Nedatată. După stampila poștei din Nürnberg : 15 august 1908]

O frățească îmbrățișare de la Nürnberg, cel mai caracteristic oraș al Germaniei, cu turnuri, cetăți, porți, temnițe și biserici de la 1010. O floare presată cine știe cînd, găsită într-un ceaslov vechi. Se degajează din pietrele astea vechile o emoțiune fără pereche. Am primit buna dumitale scrisoare, care mi-a făcut o mare plăcere.

Cu dragoste pentru toți ai V. r. și cu o îmbrățișare dumitale,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

carte poștală ilustrată

42

1909, iulie 20 [Din conținutul scrisorii : Scropoasa]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Cu drept cuvînt veți fi, cei de la *Viața românească*, desperați de mine. Aparențele sînt împotriva mea. În realitate lucrez. Sper că o să vă placă ce fac, anume niște scrisori : *Scrisorile lui Conu Mișu Pallada* [1], din care se va

vedea toată viața lui Conu Mișu. Sînt la Scropoasa, un loc frumos în munții Dîmboviței, foarte prielnic pentru cugetare; cînd mă voi scobori îți voi scrie o scrisoare mai lungă.

Pînă atunci frățești îmbrățișări, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

carte poștală

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 25 septembrie 1909.

43

1909, a[u]gu[s]t 1, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu ți-am mai scris de mult. Pricini sînt multe: lenea cea mai de căpetenie, — nevoile în al doilea rînd și, în sfîrșit, o pățanie nemeritată, acum la urmă: mi-am fript amîndouă mîinile cu spirt. Înălțau copiii un balon și pentru că era să li se aprindă, am vrut să sting spirtul care le amenința jucăria. Mi s-a vărsat spirtul peste mîini. Noroc că în desperare nu mi-am pierdut tot cumpătul și mi-a dat în gînd să mă las pe pîntice cu mîinile sub mine, încît am put[ut] înnăbuși flăcările. M-am ales cu arsuri care m-au durut cumplit. Acum însă sînt aproape vindecat. Pățanie nemeritată, așa e? Înțeleg să [i] se fi întîmplat lui Duiliu Zamfirescu, că i-ar fi profitat: poate îl împiedica de a scrie nemaipomenitele prostii, pe care le scrie de cînd a devenit nemuritor [1]. Niciodată n-am avut nici o stimă intelectuală pentru el, — totuși nu l-aș fi crezut capabil să scrie asemenea *prostii* *. Am văzut și citit chiar acum în *Convorbiri* un articol al lui, *Nicanor et comp.* [2], Doamne!... Aș vrea să-mi ardă amîndouă mîinile, să mi se facă scrum, în ajunul zilei în care m-aș hotărî să scriu asemenea gugumănii. Îmi pare rău că în numărul recent al *V. r.* [3] mai discutați serios cu el. În numărul viitor aș pune la *Miscel[l]anea* numai două rînduri: „N-are cine răspunde d-lui Duiliu Zamfirescu la articolul d-sale din *C. l.*, *Nicanor et Comp.* Servitorul redacției, pe care-l însărcinasem a răspunde, a refuzat, declarînd că nu-i convine să se scoboare la nivelul d-lui D. Z.". Și cînd mă gîndesc că el trebuie să fie încîntat de spiritualul articol pe care l-a scris. Ptiu!...

Nu desperați de mine, dragii mei. Peste cîtăva vreme vă vor sosi scrisorile unui boiernaș [4], care, împreună cu nuvelele needitate, vor forma materia unui volum de apărut în primele zile ale lui octomvrie sau noiemvrie. Răsfățarea voastră, a criticilor, mă silește la o circumspecție și la o prudență, pentru care vă sînt recunoscător. Aș dori cîteva rînduri de la dumneata, în care, pe lîngă altele, aș vrea să aflu unde va fi Stere în timpul lunii august. Poate voi avea nevoie de dînsul într-o afacere și aș vrea să știu unde să-l găsească o telegramă a mea.

Mîna nu-mi îngăduie decît să-ți trimet o frățească salutare,

Brătescu-Voinești

---

* Subliniat de trei ori în text de I. Al. Brătescu-Voinești.

[1] Academician, în limbaj familiar francez. La alegerea sa ca membru al Academiei Române, în mai 1909, Duiliu Zamfirescu a ţinut faimosul său discurs, *Poporanismul în literatură,* care a dezlănţuit o îndelungată şi violentă polemică cu *Viaţa românească.*

[2] Articolul *Nicanor & C-ie,* din *Convorbiri literare,* nr. 7, iulie 1909, p. 735—741, răspuns de o nepermisă grosolănie la nota *D. Zamfirescu-Byzanţ,* de la rubrica *Miscellanea,* din *Viaţa românească,* IV, nr. 6, iunie 1909, p. 464—478.

[3] Nota : *„Ideile" d-lui Duiliu Zamfirescu,* de la rubrica *Miscellanea,* din *Viaţa românească,* IV, nr. 7, iulie 1909, p. 125—134.

[4] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 25 septembrie 1909.

44

1909, sept. 25, Tîrgovişte [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce mai faci ? ce lucrezi ? căci sînt sigur că nu stai cu mîinile încrucişate la mănăstirea Neamţ, ci trebuie să scrii ceva. Eu, deşi hîţîit toată ziulica cu fel de fel de fleacuri ale meseriei, scriu în fiecare seară cîteva rînduri la *Scrisorile lui Mişu Gerescu* [2]. Ce va ieşi din ele, nu ştiu. Poate o să le lipsească acţiunea care să progreseze de la una la alta şi desigur că o să le lipsească, pentru că cel care le-a scris (sau le va fi scris) nu se gîndea să facă o nuvelă, ci să-şi deschiză din cînd în cînd inima unui prietin mai în vîrstă decît dînsul. Cred însă că din ele, toate la un loc, va reieşi destul de desluşit firea lui Mişu Gerescu, un fecior de oameni odinioară cu stare şi foarte de ispravă, pe care viaţa îl osîndeşte să facă avocatură într-un oraşel de provincie. Aş fi complect mulţumit dacă ţi-ar plăcea dumitale, lui Stere şi altor doi-trei prietini. Restul publicului cititor are, slavă Domnului ! destule alte lucruri frumoase de citit. Atît mai bine însă dacă ar plăcea şi altora. Întîmplările neînsemnate ale vieţii lui Mişu Gerescu vor fi slujit la ceva : la petrecerea cîtorva cititori.

Dacă n-am făcut altceva în vacanţa asta, am citit foarte mult, printre care aproape tot Faguet. Ai citit studiul lui asupra lui Flaubert [3] ? Admirabil ! În urmă am citit corespondenţa lui Flaubert, care e extrem de interesată. De ce dracu ! (că aşa sînt silit să zic) ne-a risipit soarta aşa : unul la o extremitate a ţării şi altul la cealaltă ? Ce ceasuri delicioase am petrece împreună, vorbind de cele citite şi de cele sugerate de citirea lucrurilor bune.

Ce rău mi-a părut de moartea bietului Chernbach [4] ! Sărăcuţul !

„Viu acum !" Asta nu ţi-o spun dumitale, o spun slujnicii care mă vesteşte că mă aşteaptă un om la birou.

Cu o frăţească îmbrăţişare, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Scrisoarea este expediată la Mănăstirea Neamţ.

[2] Se publică în *Viaţa românească,* IV, nr. 12, decembrie 1909, p. 386—401.

[3] Titlul studiului : *Gustave Flaubert,* 1899.

[4] Kernbach, George (Gheorghe din Moldova) (1859—1909), poet, colaborator asiduu al *Vieţii româneşti.* La moartea sa apar în *Viaţa românească,* IV, nr. 10 : articolul lui D. Anghel, *Gheorghe din Moldova,* p. 102—103, poeziile postume, *Sfat, Ca mîine,* p. 104 şi *Gheorghe din Moldova, Amintiri,* de Isabela Sadoveanu, p. 105—108.

45

21 ianuarie 1910, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea dumitale și, fiindcă cuprindea întrebarea dacă sînt mulțumit de corectură, am amînat răspunsul pînă după citirea novelei. Îți mulțumesc frățește. S-au strecurat numai 2 mici greșeli, anume în scrisoarea a 4-a, pagina 395, rîndul al 4-lea, de jos în sus : *munca meșteșugarului,* nu *munca meșteșugului* și în rîndul a[l] 9-lea, idem : *O să zici că orice muncă făcută de nevoie,* fără e [2]. Încă o dată mii de mulțumiri.

În privința materialului ce lipsește pentru un volum, sper că pînă în primăvară să-l am gata.

Ce va să zică *ne ultra crepitam* * din scrisoarea dumitale ? Negreșit, spune sub formă de scrisori tot ce-ți apasă pe suflet, toată viața trăită ; au să fie, sînt convins, foarte interesante și aș fi foarte măgulit și foarte fericit dacă mi-ai cere părerea mea pentru condensarea lor, căci sînt sigur că vor năvăli la vîrful condeiului dumitale cu puterea unui torent.

Mă întrebi ce cred, ce fac, ce cuget.

Iaca, îmi pare rău că am un singur cap cu care sînt nevoit să prididesc atîtea ocupații disparate. Aș vrea, o ! cum aș vrea, să am tihna trebuitoare pentru a cuprinde în mintea mea tot ce e vrednic de știut. În vacanța Crăciunului, profitînd de împrejurarea că am fost 2 săptămîni ținut în casă de un lumbago afurisit, am citit fizică și himie [sic] și am ieșit din citirea lor cu încredințarea că știința e cel mai bogat izvor de poezie...

Cînd vei veni în București, să sperăm că în curînd, să mă vestești neapărat. Vreau să vorbesc mult cu dumneata, filozofie, mă rog, un sistem întreg de filozofie.

Pînă atunci, mii de frățești îmbrățișări, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

P. S. Chiar în acest moment primesc o scrisoare de la un domn, I. Urban, din Galați, o rubedenie a nevesti-mi. Îmi scrie că a înaintat lui Stere, pentru *Viața românească,* un articol, *Origina și evoliția* [sic] *cunoștințelor științifice.* Ce e cu el [3] ? Mă roagă să pun o vorbă bună pentru dînsul (! ?). Dacă nu e publicat, te rog trimite-mi mie manuscrisul ; aș vrea să cunosc cuprinsul, de curiozitate. Scrisoarea pe care mi-o scrie tînărul mie e foarte curățică.

Cu drag, *Br.*

[1] De la această dată, scrisorile sînt expediate, în majoritate, pe adresa *Vieții românești,* Iași, str. Golia, nr. 52. În continuare, scrisorile la care nu s-a făcut nici o mențiune sînt trimise la aceeași adresă.

[2] Corecturile privesc un pasaj din nuvela *Scrisorile lui Mișu Gerescu.*

* Corect : *Ne (sutor) ultra crepidam* = (cizmare), nu mai sus decît încălțămintea.

---

* Corect : *Ne (sutor) ultra crepidam* = (cizmare), nu mai sus decît încățămintea. Dictonul se referă la acei care vor să vorbească în cunoscători despre lucruri ce depășesc competența lor.

1910, august 20, Tîrgoviște[1]

Dragul meu,

Vei fi aflat desigur că am fost în Iași. Știam că dumneata și Stere sînteți la mănăstirea Neamț și nu vă puteam cere nici unuia nici celuilalt sacrificiul de a-mi sluji de Cicerone. Am profitat de împrejurarea că prefectul nostru a fost numit, adică mai propriu, delegat cu especțiunea * măsurilor de pază contra holerei și am vizitat împreună cu el și Iașul și o mulțime de tîrgușoare din județele Iași și Dorohoi. Îmi propusesem să-mi închei călătoria venind două zile la mănăstirea Neamț, unde să vorbim împreună despre cele văzute. S-a întîmplat însă că am fost chemat acasă și a trebuit să plec și să renunț tocmai la cea mai plăcută parte a călătoriei mele. Îți poți închipui părerea mea de rău.

Va trebui să mai vin o dată la Iașii, pe care de rîndul acesta i-am văzut într-un timp neprielnic, cu ulițele desfundate din pricina lucrărilor de aducerea apei. A ! nu mi-a făcut impresie bună. Da, e splendidă biserica Trei Ierarhi, e monumentală și prea frumoasă Mitropolia, e frumușel teatrul, sînt la Copou cîteva case drăguțe, Golia e interesantă, poziția orașului e minunată și dealurile de prin prejur fac în zarea mai fiecărei străzi un tablou foarte plăcut. Dar Broscăria[2] e înspăimîntătoare și nemaipomenita ei murdărie se întinde peste tot orașul ca o pată de grăsime. Laibăre slinoase, perciuni slinoși, mutre nesuferite cu care ochiul meu de muntean nu e obicinuit și pe care nu le poate privi fără o nerațională, dar invincibilă greață. N-am să uit multă vreme murdăria unuia din cele mai bune hoteluri ale orașului, așezat, mă rog, în piața Unirii, hotelul Buch. „Domnii pasageri sînt rugați a păstra curățenia“ scria, probabil în deriziune, într-un loc unde n-am putut pătrunde decît cu evoluții de echilibrist și unde n-am putut sta un minut decît cu ochii închiși și cu batista la nas ; iar în patul în care ar fi trebuit să dorm, nu să mă zvîrcolesc cu greață pînă la ziuă, am găsit șase pleoșnițe [sic].

Ce-am văzut la Podul-Iloaei, la Tîrgul Frumos, la Hîrlău, la Herța, la Mihăileni nu se poate scrie.

Toată călătoria asta mi-a vîrît în minte probleme de care nu știu dacă e bine să mă ocup și sentimente care se contrazic unele pe altele : milă, scîrbă, indignare. Sper că vreo cîteva zile de liniște o să puie ordine în judecata mea, pe care o simt acuma turburată pentru că nu înțeleg a cui e răspunderea nepomenitei mizerii pe care am văzut-o...

Și după ce voi pricepe și după ce voi fi reușit să găsesc și pricina și rostul ei, o să-ți scriu, o să vorbim împreună : căci acum mai mult ca oricînd simt trebuința unei întrevederi.

Am găsit în Iași, am luat-o și o citesc acum, cartea lui Popovici, *Naționalism sau Democrație*[3]. Am ajuns la pagina 153. Dacă autorul nu ar fi Aurel C. Popovici, de mult aș fi lăsat-o din mînă ; dar așa o voi citi pînă la sfîrșit, cu toată adînc creștineasca compătimire ce-mi inspiră pentru autor. Pentru mine nu mai rămîne urmă de îndoială. Popovici e grav bolnav de boala care s-ar putea numi *indigestie cerebrală*. Sînt pagini care ar putea fi citate într-o

---

* *Lapsus calami*, pentru inspecțiune.

patologie care ar vorbi despre această boală. Supărarea continuă, lipsa de ordine şi de metodă, dizgraţia, trivialitatea, ilogica, mania proverbelor şi a zicătorilor cu rost şi fără rost... Săracul Popovici !

Şi ce frumoase lucruri s-ar putea scrie pe un ton liniştit, urban, măsurat şi original asupra exceselor democraţiei. Pînă acum în 153 de pagini n-am găsit vrednic de citit decît o citaţie din Burke [4] şi o frază, pe care ţi se pare că altul a dictat-o autorului : *„Căci e foarte îngustă acea fîşie de hotar ce desparte imperiul speculaţiunilor filozofico-ştiinţifice de deşertul aberaţiunilor, de prăpastie."*

Cu adîncă părere de rău, zic din fundul inimii : Bietul Popovici ! Şi dacă mă credeţi pe mine, aţi face rău făcîndu-i o recenziune aspră. Cine se găseşte în starea sufletească a celui ce scrie o astfel de carte nu trebuie contrazis. Cu toate că nu autorul se combate, ci scrierea.

Toate sînt bune, dar ce lucrezi pentru revistă ? — o să întrebi dumneata, în calitate de secretar al *V.r.* Iar eu răspunz : Foarte multe lucruri în cap. Pe hîrtie petice răzleţe. Viitoarea mea nuvelă va avea proporţiile cuviincioase pentru complectarea materialului unui volum. Pînă la trimeterea ei şi totdeauna cu frăţească dragoste,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

P.S. Am cetit în vacanţa asta multe lucruri foarte bune.

[1] Scrisoarea este expediată la Mănăstirea Neamţ.

[2] Mahalaua Broscăriei, situată lîngă cartierul Frumoasa, în partea de S-E a oraşului, era renumită prin aspectul sordid şi mizerabil al locuinţelor şi populaţiei.

[3] Apare la Institutul „Minerva", Bucureşti, 1910, cu subtitlul : O *critică a civilizaţiunii moderne.*

[4] Burke, Edmund (1729—1797), scriitor şi om politic englez.

47

1910.XI.22, Tîrgovişte

Ba am primit carta dumitale postală, iubite domnule Ibrăileanu, dar dacă n-am răspuns e că am fost ocupat cu traducerea unui fleac de piesă în 3 acte [1], pe care m-a rugat cu stăruinţă Pompiliu Eliade să i-o traduc.

Pentru rubrica „documente omeneşti" [2], am eu în caietele mele o mulţime de bucăţele. Sîmbăta şi duminica viitoare fiind slobod o să stau să aleg dintre ele pe ale care mi s-ar părea vrednice de coloanele revistei.

Hotărît lucru, *V.r.* devine din număr în număr mai simpatică. Cea de pe iulie e foarte plăcută, dar foarte. Articolele lui T P. [3] sînt minunate. Cine e [4] ? Preţios colaborator.

Nuvela lui Pătrăşcanu [5] e cît se poate de reuşită ; iar *In diligenţă* [6] e încîntător [sic]. Cine e Ahmi Abibulah [7] ? Mă întreabă şi pe mine unii şi mi-e ruşine că nu ştiu.

Notele pe marginea cărţilor din numărul din urmă, *Viespile* [8] şi *Ape de primăvară* [9], le-ar iscăli Jules Lemaître [10] cu amîndouă mîinile.

Cine e iarăşi autorul *Gentelmanului funebru*[11] şi al *Intelectualului în provincie*[12] ?

Nu poţi să-ţi închipui ce mulţumire sufletească şi ce măgulire simt cînd găsesc lucruri aşa de bune în *Viaţa românească.* Parcă mi s-a întîmplat personal o fericire.

Ieri am citit cele 3 numere conexe ale *Convorbirilor critice*[13]. După citirea lor am simţit nevoia unei plimbări de 2 ceasuri prin crivină * ca să-mi scutur praful de care-mi simţeam creierul îmbîcsit ; iar aseară recitirea a cîtorva *billets du matin* ** ale lui Lemaître m-au [sic] vindecat complect.

Spune lui Stere că, dupe isprăvirea cărţii lui Popovici, am recitit întreaga polemică urmată între ei doi[14], şi ce clar, ce cuminte, ce drept în judecată, ce politicos în ironie şi ce superior mi-a reieşit el, Stere, o să i-o arăt în Bucureşti la întîlnire, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii.

M-am înhămat la o nuvelă al cărui subiect aş vrea să ţi-l povestesc ; dar fir-ar a naibii viaţa care ne ţine risipiţi aşa, pe unii la un capăt al ţării, pe alţii la cellalt !

Cu o frăţească îmbrăţişare, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Nu se poate identifica, nefiind publicată.

[2] Rubrică introdusă în *Viaţa românească* din mai 1910.

[3] *Din carnetul unui om de ieri, Căsătoria, Viaţa românească,* V, nr. 7, iulie 1910, p. 105—113.

[4] Cu iniţialele T.P. a semnat G. Ibrăileanu.

[5] *Reţetă pentru un discurs parlamentar, Viaţa românească,* V, nr. 8, august 1910, p. 200—210.

[6] *Idem,* p. 230—262.

[7] Corect : Abibulah Azmi, pseudonimul lui H. Sanielevici.

[8] Titlul complet : *Citind „Viespile“ lui Alphonse Karr,* de M. Sd. (M. Sadoveanu), *Viaţa românească,* V, nr. 8, august 1910, p. 278—282.

[9] Titlul complet : *„Ape de primăvară“ de Turghenev,* de G. Ibrăileanu, *idem,* p. 283—289.

[10] Scriitor şi subtil critic literar francez (1853—1914).

[11] Titlul corect : *Un gentleman funebru,* fără semnătură, scris de H. Sanielevici, *Viaţa românească,* V, nr. 7, iulie 1910, p. 83—86.

[12] Fără semnătură, aparţine tot lui H. Sanielevici, *idem,* p. 86—87.

[13] Revistă literară din Bucureşti (1 ianuarie 1908 — 25 decembrie 1910), condusă de M. Dragomirescu. În nr. 5, 6 şi 7, citate de I. Al. Brătescu-Voineşti, din mai-iulie 1910, apar diferite note privind discuţiile violente din presa vremii în jurul poporanismului, discuţii provocate de cuvîntarea lui D. Zamfirescu din mai 1909.

[14] Aluziile la recenziile critice de la rubrica *Revista revistelor* din *Viaţa românească,* III, nr. 4, aprilie 1908, p. 146—149 şi 150—156 şi nr. 6, iunie 1908, p. 327—334, care au ca obiect articolele lui Aurel C. Popovici : *Demagogie criminală,* din *Convorbiri literare,* martie 1908, *Doctrine şi Realitate,* din *Sămănătorul,* nr. 13, martie 1908 şi *Idei dizolvante,*

---

* Pădurice, crîng.
** Bilete de dimineaţă.

din *Sămănătorul*, nr. 20, mai 1908, cît și la articolul de la *Cronica internă — Democratismul și d. Aurel C. Popovici* —, semnat de C. S. (Constantin Stere), din *Viața românească*, III, nr. 6, iunie 1908, p. 463—477.

48

1910, noiemvrie 13, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Precum vezi, iar fără „documente omenești". Nu te supăra, nu mă ocărî. Dac-o vrea Dumnezeu, în cursul anului ce se-ntinde înaintea noastră o să trimet revistei două lungi nuvele. Deocamdată însă sînt legat de mîini și de picioare. E mult mai lesne de spus prin viu grai decît prin scrisoare pentru ce; totuși... În ăști 3 ani din urmă mi-am cam neglijat clientela, din pricina politicii, — așa că după 3 ani de putere ies într-o situație economică mult inferioară celei în care mă găseam. Eu în politică îmi fac impresia unui om, care, fără să aibă bilet, se duce regulat să asiste la tragerile unei loterii. Și acum trebuie să-mi văd cu hărnicie de meserie, că altfel nu merge. Va prin urmare să mă duc regulat la judecătorie și la tribunal, să pledez cîte 4—5 procese neînsemnate pe zi, ca să cîștig ziua de ieri și a de azi, nu știu dacă și pe cea de mîine. Mă rog la Dumnezeu să-mi șteargă din minte gîndul că aș [fi] putut să fac altceva mai de seamă pe lumea asta... Și iaca așa.

Ce bine scrii, iubitul meu. Ce frumoasă e scurta recenzie despre noul volum al lui Caragiale [1]. Zic scurta, judecînd după dorința mea de a nu se mai isprăvi, — dar ce complectă e. În cîteva rînduri spui mai mult și mai bine decît ar spune oricare altul în cîteva pagini. Și ce dreptate ai. Ce mare scriitor e Caragiale!

E o greșeală în fleacul meu de schiță [2]. Pag. 18, rîndul 26: „Dau s-o ridic: *ața* deșirată", nu „*așa* deșirată". Să sperăm însă că această enormă greșeală nu va produce nici o perturbare în echilibrul european.

Ultimul sonet al lui Codreanu, *Amurgul unui solitar* [3] e cel mai frumos dintre toate. E foarte, foarte frumos; iar în poeziile lui Goga [4] sînt unele frumuseți!... „Solie mîndră, rătăcită la pragul unei curți pustii [5]"... Admirabil!!

De două zile citesc cartea lui Gherea. O găsesc extraordinar de bună. Atîta claritate, atît de adînc cugetată, așa de măsurată, și ce dreptate nu relativă ci absolută are, — cel puțin pînă acum, la pagina 140 la care am ajuns. După ce voi citi-o toată, am de gînd să-ți scriu impresia totală; deocamdată însă sînt fermecat. E sîmbătă, zi fără procese. Am avut putința să stau două-trei minute de vorbă cu dumneata prin scrisoare. Acum pot relua în liniște *Neoiobăgia*. Zi de marcat *albo lapide*.

La revedere cu drag și cu bine, *Ioan Al. Brătescu-V.*

[1] Recenzia volumului *Schițe nouă*, în *Viața românească*, V, nr. 10, octombrie 1910, p. 153—154.

[2] *Privighetoarea*, *idem*, p. 17—18.

[3] Titlul corect: *Amurgul solitarului*, *idem*, p. 22.

[4] *Coboară toamna...*, *Mama*, *Cinquecento*, *Moștenire*, *La moarte*, *idem*, p. 89—94.

[5] Vers din poezia *Moștenire*, *idem*, p. 92.

49

1910, noiemvrie 18, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Alăturata schiță [1] pentru numărul viitor al *V. r.* Ce bun e numărul trecut ! Și articolul lui Șărcăleanu [2] și al lui H [3] și cronica teatrală a lui Cocea [4]. Minunată ! Am terminat cartea lui Gherea. Mi-a făcut mare plăcere citirea ei, cu toată lipsa lui de dreptate în discuția cu poporanismul. Înche[ie]rea vine cam așa : — Ești bolnav de ficat. Specific pentru boala asta nu e, dar există specific contra sifilisului și *mie îmi vine să crez* că, inoculîndu-te cu sifilis ți-ar face bine. Hai să te inoculez. — Foarte mulțumesc ! Îmi închipui însă că autorul, care e departe de a fi un naiv, nu se așteaptă să convingă nici pe Stere, nici pe dumneata, nici chiar pe mine, ci pe mulți alții și sînt sigur că mulți vor fi adînc influențați... Stilul fără preocupare artistică, dar foarte fluent, dar extraordinar de limpede, un stil care învinge orice greutate de pricepere a cititorului și adevărul cuprins în partea dărîmătoare a cărții, cred că [o] să-i facă un mare succes.

Cred că în afară de discuțiunea academică la care mă aștept în *V. r.* [5], trebuie răspuns printr-o broșură scrisă în același stil vulgar, în accepția bună a cuvîntului, adică pe înțelesul celor mai mulți.

Prin București nu mai vii de loc ?

Un rînd de impresie cu privire la schița trimeasă și o caldă rugăciune de a face corectura dumneata însuți.

Cu cele mai afectuoase îmbrățișări, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

[1] *Patima,* publicată în *Viața românească,* V, nr. 11, noiembrie 1910, p. 226—230.

[2] *„Europa" pentru un călător român din 1825, Viața românească,* V, nr. 10, octombrie 1910, p. 23—38.

[3] *Cum să muncim cu spiritul? Higiena și estetica muncii intelectuale, idem,* p. 97—104.

[4] *Idem,* p. 130—137.

[5] În *Viața românească* apar articolele lui C. Stere : *Neoiobăgia d-lui Gherea,* I. *Cum și cu cine discută d-l Gherea,* nr. 11, noiembrie 1910, p. 239—255 și II. *„Cuvinte uitate",* nr. 12, decembrie 1910, p. 420—447.

50

1910, noiemvrie 21, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea dumitale către Botez și scrisoarea anonimă, adresată *V.r.* Mi le-a trimes Botez de la București.

Iaca ce e cu *Blana lui Isaia* [1].

Geneza acestei schițe este următoarea. Acum 4 ani mi-am făcut un palton la croitoria *Perlmuter,* în fața palatului. L-am plătit vreo 250 de lei, sumă enormă pentru mine. Chiar în ziua în care l-am cumpărat, l-am schimbat la cafeneaua Kübler cu un palton jerpelit.

Tocmai în trenul spre Tîrgovişte am băgat de seamă nenorocirea. După 3 zile de căutări desperate, l-am găsit la un inginer Megedeu. Am suferit din pricina aceasta şi de atunci mă muncea gîndul unei schiţe sau nuvele cu acest subiect — şi, pentru ca nefericirea să fie şi mai dureroasă, m-am gîndit s-o transpui în sufletul unui umil funcţionar, pentru care o astfel de pierdere era o adevărată catastrofă. N-am cetit *Mantaua* lui Gogol, nici înainte de a scrie *Blana lui Isaia,* nici după, nici astăzi. N-am cetit-o. Am însă o vagă amintire de a fi mai auzit despre o astfel de întîmplare. De unde am această amintire ? Mi-a povestit-o cineva ? Am citit undeva ceva despre dînsa ? Nu pot spune. Înainte însă de a scrie schiţa pe care o purtasem multă vreme în mine, îmi pare foarte bine că-ţi aduci aminte că te-am întrebat (cine mai era cu noi ?) dacă nu cumva aţi auzit sau aţi citit o nuvelă cu acest subiect. Îmi pare rău că e duminică, librăria închisă. Nevastă-mea îmi spune că a văzut la fereastră *Mantaua* de Gogol, tradusă în româneşte. Mîine dis-de-dimineaţă mă voi putea convinge însumi de plagiatul meu inconştient.

Îţi restitui scrisoarea [2] adresată direcţiei de d-l M. H. E a direcţiei.

Acest incident e un mic nor trecător pe seninul sufletesc pe care mi-l procură de vreo 3 zile citirea *Amintirilor entomologice* ale marelui savant, filozof, poet, J. H. Fabre. De m-oi putea învrednici, săptămîna viitoare poate voi trimete ceva pentru „pe marginea acestei cărţi" [3].

Şi iată-mă plagiator. Mă doare. Dar are Fabre doctorie bună în cartea lui.

Cu o caldă îmbrăţişare, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

P.S. La *Miscellanea* răs[p]undeţi cum vreţi [4]. Necunoscînd *Mantaua* lui Gogol, nu ştiu pînă unde se întinde asemănarea dintre schiţa mea şi nuvela lui. După ce voi fi cetit-o, dacă voi găsi o asemănare atît de izbitoare cît pretinde autorul scrisorii anonime, voi face la publicarea în volum o notă sau nu o voi publica de loc, ci în locul şi sub titlul ei o notă [5].

I.A.B.-V.

Bucureşti, 6.XI.1910

ANEXĂ

Domnule director,

Citind cartea lui Gogol *Le Manteau* *, am rămas surprins de asemănarea izbitoare ce există între partea I[-a] a acestei cărţi şi una din nuvelele publicate mai an la *Viaţa românească,* sub titlul *Blana* şi iscălitura domnului *Brătescu-Voineşti.*

Bănuind o simplă întîmplare, un capriciu al firii, am reluat nuvela domnului Brătescu şi am cercetat-o cu tot interesul cerut de bănuiala mea. Rezultatul, vă mărturisesc, a fost că domnul Brătescu a uitat a pune sub titlul *Blana* dacă nu altceva cel puţin : prelucrare după Gogol.

Aş înţelege ca doi scriitori din ţări diferite să fie atraşi de acelaşi subiect, să se găsească întîmplător într-un mediu asemănător, în impre-

---

* Mantaua.

jurări care să le insufle aceleaşi sentimente, pe care să le fixeze prin aceleaşi imagini ; dar cînd factura întreagă a scrierii, mijlocul în care eroul îşi duce viaţa, împrejurările în care iau naştere şi se dezvoltă diferite fapte sînt aceleaşi, ba chiar coincid, desigur nu mai poate fi vorba de o simplă întîmplare.

Cînd a fost vorba de o asemănare între bucata *Puiul* a aceluiaşi scriitor şi schiţa unui scriitor francez [6] — îmi pare — se putea[u] obiecta cele spuse mai sus, cu atît mai mult că era de o valoare literară netăgăduită, iar prefacerea era făcută în aşa fel că i se putea[u] aplica vorbele pe care le-a rostit Goethe la adresa lui Byron, care se servise de Faust : *„Lord Byron m'a pris mon Faust et l'a fait sien ; l'oeuvre est entièrement renouvellée"* *. Dar aici nu e cazul. Cartea lui Gogol e şi superioară şi completă. Domnul Brătescu a luat numai o parte, pe care ne-a redat-o trunchiată — de ce a neglijat restul ?

Singurul merit al domnului Brătescu cred a fi că ne-a redat în mod imperfect cîteva pagini din realismul dureros al operei lui Gogol. E aşa departe eroul d-lui Brătescu de Akaki Akakievitsch [7] al lui Gogol, cum ar fi asemănarea între un trandafir adevărat şi unul artificial — fie el chiar de mătase. Iar folosul, în cazul că s-ar fi spus publicului cititor adevărul, ar fi fost dacă ar fi putut cîştiga de parte-i dorinţa de a atrage luarea aminte asupra frumoasei opere a autorului *Revizorului.* Acum, mai cu seamă, cînd publicul bucureştean este sub impresia piesei lui Gogol [8], ar fi un omagiu adus amintirii marelui întemeietor al şcolii realiste ruse, făcînd cunoscute opera şi omul.

Iar noi, profani ori diletanţi, care cînd şi cînd ne lăsăm ocupaţiile de toată ziua spre a ne desfăta sufletele în grădina îmbălsămată a literaturii, am dori aşa mult să fim mai bine iniţiaţi în misterele acestui cult..., căci deziluzia e cu atît mai mare cînd pătrundem singuri în altar, unde sîntem nevoiţi a ne uita cu dezgust şi neîncredere la icoanele de altădată !...

Departe de mine gîndul de a cerca să ştirbesc reputaţia şi autoritatea literară a domnului Brătescu ; în dorinţa tocmai de a afla tot adevărul, toate circumstanţele atenuante, vă rog, cu insistenţă, a ne da o lămurire în această privinţă. În caz contrar aş bănui că sau în redacţia *Vieţii româneşti* nu se cunoaşte opera lui Gogol — e cam veche, de pe la 1840 — ceea ce ar fi mare rău, sau că nu s-a dat atenţie deosebită articolului, cînd a fost trimis spre publicare — deopotrivă de condamnat ; sau, în sfîrşit, că, toate *condiţiile îndeplinite,* bucata s-a publicat pentru vreun motiv oarecare. Cred că ar trebui să ştim şi noi motivul, care ne priveşte pe toţi deopotrivă... ; cei care ne dau hrană sufletească sînt datori a o cerceta cu aceeaşi grijă ca şi pe cea trupească, dacă nu mai cu grijă.

---

* Corect : ...renouvelée. Traducerea : Lordul Byron mi l-a luat pe Faust şi i-a dat o interpretare personală ; opera este în întregime reînnoită.

În speranța că nu va fi nevoie a mă adresa aiurea și că lămurirea va fi completă și grabnică, după cum cere împrejurarea, rămîn al domniei voastre,

M. H.
vechi cititor al *Vieții românești*

[1] Schiță publicată în *Viața românească*, IV, nr. 3, martie 1909, p. 305—310.

[2] Se dă în anexă.

[3] Proiectul a fost abandonat.

[4] *Viața românească* nu răspunde scrisorii anonime, acuzația de plagiat adusă lui I. Al. Brătescu-Voinești fiind cu totul neîntemeiată. Afirmația scriitorului că ar mai fi auzit „despre o astfel de întîmplare" ne îndreptățește să credem că el citise cu ani în urmă nuvela lui Gogol și că pierduse apoi din vedere acest lucru. Imaginația i-a fost însă pusă în mișcare de nuvela lui Gogol chiar de cînd a scris *Microbul*, care și el are unele contingențe cu prima parte a nuvelei citate.

[5] Lucrarea este încorporată în volumul *Întuneric și lumină* fără nici o notă explicativă. Scriitorul va fi însă multă vreme obsedat de această acuzație, căci la 8 martie 1932, în conferința ținută la Facultatea de litere din București, nu uită să amintească, dezvoltînd cele relatate în cuprinsul acestei scrisori, de geneza schiței *Blana lui Isaia* (vezi *Conferință* din volumul *Din pragul apusului*, Editura „Cartea românească", București, 1940 p. 90—95).

[6] Aluzie fie la schița *Les émotions d'un perdreau rouge (Emoțiile unui pui de potîrniche roșu)* de Alphonse Daudet, fie la schița *Les Perdrix (Potîrnichile)* a scriitorului Jules Renard.

[7] Ortografia franceză a numelui personajului central al nuvelei lui Gogol, lucrarea fiind consultată de autorul scrisorii în versiunea din această limbă.

[8] Faptul este consemnat și în *Cronica teatrală* a lui N. D. Cocea, din *Viața românească*, IV, nr. 11, noiembrie 1909, p. 280—288.

51

1910, nov. 23, București

Iubitul meu

Am cetit azi *Mantaua* lui Gogol în traducerea din edițiunea Bibliotecii pentru toți. Spendidă e novela lui Gogol și acum îmi dau seama că în adevăr schița mea seamănă cu o parte din acea nuvelă, ba mai mult, subiectul e identic : un mic funcționar, umil, care din nenorocire își pierde o haină după care multă vreme rîvnise. Și cu toate acestea..., dar mai întîi, e evident că dacă aș fi cunoscut nuvela lui Gogol, aș fi făcut o mică notă sau aș fi început-o cu declarațiunea că s-a mai întîmplat și altora o asemenea nenorocire, în special unuia Akaki Akakievici. Totuși schița tot aș fi scris-o, pentru că în schița mea... E ! dar mi-e silă să vorbesc despre o lucrare a mea. În conștiință mă simt împăcat. N-am cunoscut novela lui Gogol. Dacă schița mea are vreo valoare (pentru cel ce ar bănui că am cunoscut *Mantaua* lui Gogol), acea valoare

îmi va îndulci vina ; dacă nu are valoare, această lipsă de valoare îmi va fi socotită ca o circumstanţă agravantă.

Dar cum s-ar vedea toată această comedie din Sirius ?

Cu cordiale îmbrăţişări, *Ioan Al. Brătescu-V.*

carte poştală

52

1911, ianuarie 23, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iată, îţi alătur aci o nuvelă [1] pentru numărul de fevruarie şi te rog să-mi răspunzi un rînd de impresii. Cum pînă la apariţia acelui număr este vreme destulă, ai putea să dispui să mi se trimeată şi mie ultima corectură, ca să nu se strecoare vreo greşeală de tipar.

În curînd vei primi o altă nuvelă, *Predoslovenie* [2] întitulată, şi care aş vrea să fie publicată la începutul volumului nou.

Aici se întîmplă în poli[ti]că lucruri foarte interesante. Mulţumesc lui Dumnezeu că am ajuns să pot considera numai ca interesante, lucruri care altădată mă indignau.

Să te fac să zîmbeşti. Versuri făcute după un salut respectuos şi o afectuoasă strîngere de mînă :

Eu ştiu că eşti un por[c] dăcîine,
Dar te salut cu tot respectul,
Căci azi te văd doar sub aspectul
Alegătorului de mîine.

Cu dragoste de frate, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Nuvela *Niculăiţă Minciună*, care apare în *Viaţa românească*, VI, nr. 4, aprilie 1911, p. 5—24.

[2] Titlul definitiv : *Întuneric şi lumină. Predoslovie*. Apare mai întîi în *Viaţa românească*, VI, nr. 2, februarie 1911, p. 161—165, apoi prefaţează volumul de nuvele şi schiţe, cu acelaşi nume.

53

1911, ianuarie 25, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Recitind nuvela ce am încredinţat lui Stere [1], mi se pare (ba sînt sigur) că vei găsi şi dumneata că trebuie făcute următoarele reparaţii de condensare şi permutare şi te rog fă dumneata aceste reparaţiuni. Aşadar ca în text :

— Niţă, l-a trezit cucoana Miţa, — plăteşte birjarul c-aşteaptă. Aşa a încolţit pentru întîia dată în sufletul amicului nostru gîndul aducerii unui reghiment de artilerie în oraş. *(De aici trebuie să urmeze aşa) :* Şi e mult şi greu pînă apucă de intră o idee în capul omului, că pe urmă creşte, mai ales cînd e singură... Şi aşa s-a întîmplat cu domnul Niţă. La început, cînd din aducerea reghimentului nu i se înfăţişa decît profitul său personal, şi-a mărturisit gîndul

cu sfială numai cucoanei Miţii şi cîtorva prieteni ; dar această sfială a pierit treptat-treptat, pe măsură ce se-ncredinţa că tot oraşul ar trage cîştig din împlinirea visului său. *(Urmează tocmai ca în text : azi... mîine... poimîine pînă la inclusiv : „Alea sînt guri, nu glumă". De aici urmează aşa) :* Şi iaca aşa, zi cu zi, clipă cu clipă, ideea s-a hrănit, s-a întremat, a crescut şi a pus stăpînire pe toată mintea domnului Niţă ; iar cînd s-a încredinţat că nu era neajuns care nu s-ar fi putut vindeca prin aducerea reghimentului, sfiala de la început a pierit de tot, ba s-a prefăcut în hotărîrea cu care acum declara ritos :

— Nu vezi, domnule Alecule... *(şi aşa mai departe)* [2].

Mi se pare evident că această schimbare e necesară. Expus aşa, lucrul e mai în concordanţă cu procesul sufletesc al domnului Niţă. Fă, te rog, aceste schimbări şi vezi dacă nu ţi se pare şi dumitale tot aşa. Mie mi se pare că se petrece cu prilejul descrierii unui lucru (adică trebuie să se petreacă, pentru ca descrierea să fie bună), o operaţie analoagă cu aceea a aşezării cuburilor cu care se joacă copiii, de le pun unele lîngă altele pentru producerea unei imagini. Nu e indiferent unde pui fiecare cub, ci trebuie pus într-un anumit loc ca să-ţi producă exact imaginea. Tot aşa, dat fiind că ai să spui cutare lucruri, pe care le ştii, nu e indiferent[ă] ordinea în care le spui, nici ordinea în care le află cititorul ; ci trebuiesc spuse exact, îmi vine să zic fatal, într-o anumită ordine. A ! dar bag de seamă că asta e o obrăznicie, o impietare pe domeniul dumitale.

Cu multă şi frăţească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

Mii de mulţumiri *Vieţii româneşti* pentru suma de 400 lei ce mi-a trimes.

[1] *„Un reghiment de antilerie"*, care apare în *Viaţa românească,* VI, nr. 1, ianuarie 1911, p. 46—54.

[2] Rectificările sînt operate în textul publicat în *Viaţa românească,* numărul citat, la p 47—48.

54

911.I.31, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ai dreptate. Obiecţia mi-am făcut-o şi eu. Deşi mai sus explicasem ce înţelegea d-l Niţă prin *ambiţ*. Ridicolul cuvîntului rămîne şi strică. M-am gîndit în toate felurile şi n-am găsit altă soluţie decît să înlocuiesc cuvîntul *ambiţ* pretutindeni. D-l Niţă nu zice ambiţ la *ideal,* zice *fală* şi *evlavie.* *„Omul dacă nu trăieşte pe lumea asta şi pentru o fală, pentru o evlavie...* Şi prin urmare la sfîrşit : „Ah ! Miţo, Miţo, s-a dus fala mea, Miţo, evlavia mea, Miţo...", fără „mi-ai mîncat" [1].

Pentru a o judeca trebuie recitită, uitînd cum era, ca şi cum ai citi-o pentru întîiaşi dată. Eu cred că e bine aşa. Dacă nu crezi...

Fă, te rog, dumneata corectura ultimă.

Corectura m-a găsit scriind altă nuvelă.

Cu dragoste, *Brătescu-V.*

[1] În cuprinsul nuvelei *„Un reghiment de antilerie"* şi în final, la locurile indicate de scriitor, nu se înlocuieşte cuvîntul „ambiţ" prin „fală" sau „evlavie".

55

1911, fev. 14, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ți-am trimes o bucată, întitulată *Intuneric și lumină,* și nu știu dacă vei fi primit-o. Vreun rînd de apreciere nu se poate pretinde, negreșit : *inter arma silent musae* *, cu toate că de la mine la dumneata s-ar nimeri și întrebarea : *tu quoque* ** !

Aș vrea doar să știu dacă ai primit-o. Sînt atît de zăpăcit, încît te pomenești că am pus pe adresă București în loc de Iași.

Cu frățească dragoste, *Ioan A. Bră.-V.*

carte poștală

56

1911, mai 17, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Știu bine că trebuie să fii foarte ocupat și totuși îndrăznesc să-ți fac o rugăminte. Eu nu mă pricep de loc la chestia asta. Aș vrea să știu dacă nuvelele publicate în *Viața rom.* după *Lumea dreptății* fac un volum cît cel trecut [2] —, mai ales dacă s-ar publica cu literă ceva mai mare și cu spațiile de pe margine mai mari. Dumneata ești singurul care ai putea să-mi dai această știre în mod exact.

Pe de altă parte, pentru că... nu pentru că mi-e sete de faimă... aș vrea să știu cum și în ce fel le-am putea edita. La Iași ? la București ? Se ocupă chiar *V.r.* de acest lucru sau trebuie să mă ocup eu ? Dacă mă ocup eu, cui să mă adresez mai bine ?

Nu te supăra, răspunde-mi și crede-mă că toate acestea nu le fac decît constrîns. Trebuie plătită într-un fel contribuția la ticăloșia clipei în care trăim.

Aștept, iar pînă atunci îmbrățișări frățești,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Adresa acestei scrisori și a celei care urmează se reduce la : G. Ibrăileanu, profesor, Iași.

[2] Pentru a răspunde scriitorului, G. Ibrăileanu calculează numărul paginilor nuvelelor și schițelor pe care acesta le publicase în *Viața românească* după apariția volumului *In lumea dreptății,* în următoarea notă anexată scrisorii :

Contravenție	:	4	[pag.]
Nicușor	:	5	„
Din carnetul unui jurat	:	4	
Inimă de tată	:	6	„
„Călătorului îi șade bine cu drumul“	:	7	„
Taină	:	5	„

* Muzele tac în vreme de război, aluzie, posibil, la polemica ce se angajase între social-democrați și poporaniști după apariția broșurii *Renegații* de C. Graur.
** Complet : *Tu quoque fili !* = și tu, fiul meu !

Blana lui Isaia	: 5½	[pag.]
Scrisorile lui Mişu Gerescu	: 15	„
Privighetoarea	: 2	„
Patimă	: 4	„
„Un reghiment de antilerie"	: 9	„
Întuneric şi lumină	: 4½	„
Niculăiţă mincinnă	: 19	„
	: 90	[pag.]

2050 litere pe o pag. de revistă
1290 o pagină de volum
2050 × 90 = 184.500
184.500 : 1290 = 159
184.500 : 1040 = 179

57

1911, mai 26, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Zici că *V. r.* vrea să editeze, adică primeşte să editeze noul meu volum [1]. Sînt foarte recunoscător. Mă angajez ca corectura s-o fac eu însumi. Dacă s-ar pune sub presă în timpul vacanţiei, aş avea timpul s-o fac cu grijă. Şi volumul ar apărea la toamnă, în septembrie. Într-una din zilele acestea mă voi duce la Bucureşti, la Socec, şi voi cere să-mi arate diferite modele şi preţurile, pe care ţi le voi comunica, redacţia fiind mai competentă decît mine în asemenea materie.

Dacă, precum scrii, *V. r.* îmi poate avansa pe socoteala volumului vreo 600 de lei, i-aş fi foarte recunoscător.

Pe lîngă bucăţile după care ai calculat mărimea volumului, mai am două bucăţi, anume : *Bietul Tric,* o schiţă publicată în *Românul* [2] din Transilvania şi o glumă, *Metamorfoză,* care poate intra în acelaşi volum. În total, cu titluri, goluri, vreo 13—14 pagini.

Lucrez în fiecare zi la Faustul modern şi pe el cresc lăstare ca *Niculăiţă.* Şase îmi trag mintea în şase părţi. Află deocamdată titlurile : *Om cu greutate, Cinstit negustoreşte, Atîta lucru vreau şi eu, Automobilul judeţului, Spirit practic* şi *Visul unui rabin* [3].

Viaţa românească le va primi pe rînd pe fiecare.

Pînă atunci şi totdeauna, cu frăţească dragoste,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

[1] Volumul de nuvele şi schiţe *Întuneric şi lumină.*

[2] Ziar politic, organ al partidului naţional român din Transilvania, Arad, 1911—1916, cotidian. Din 1918 reapare ca foaie săptămînală.

[3] Cu titlurile indicate de I. Al. Brătescu-Voineşti, nici una din nuvelele menţionate nu a văzut lumina tiparului. Se cunoaşte doar soarta uneia din aceste nuvele şi anume

Automobilul județului, al cărui material, parțial prelucrat, este încorporat în *Scrisoare către D. D. Pătrășcanu*, din volumul *Firimituri*, Editura „Cartea românească", București 1934, p. 57—80.

58

1911, noiemvrie 27, Tîrgoviște

Iubite d-le Ibrăileanu,

Da, pot traduce. Ce bucată? Am și eu pe Russu, ediția Minerva, cu prefață de Bogdan-Duică [1]. Răspunde-mi imediat ce bucată e de tradus [2].

Am primit și scrisoarea de valoare cu 600 lei. Să mă vestești la timp să-ți trimet cele două bucăți care nu au fost publicate în *V. r.* și care trebuie să intre tot în volum.

Ce vă faceți în vara aceasta? Scrie-mi o scrisoare mai lungă. Prea ești zgîrcit la scris cu mine.

Cu dragoste, *Ioan Al. Brătescu-V.*

carte poștală

[1] Ediția scrierilor lui Alecu Russo, îngrijită de G. Bogdan-Duică, apărută în 1910.

[2] Vezi scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 23 august 1911.

59

1911, 23 aug., Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Revenind din străinătate, am găsit scrisorile dumitale. Am plecat pentru vreo 3 săptămîni, pentru că aveam absolută nevoie de a ieși din cercul preocupărilor mele, de a căruia strîngere simțeam că mă înnăbușesc. Credeam că voi găsi în călătorie leac împotriva unei descurajări absurde, de care mă simt năpădit de vreo 3 luni încoa; dar n-am găsit leacul căutat; mă găsesc în aceeași stare de dezgust de mine, de alții, de toate. Îmi vine să crez că sînt grețurile sarcinii lucrării începute, părăsite, reîncepută și repărăsită...

Nu mă simt în stare de a face nici măcar traducerea articolului lui Russo. De aceea îți voi trimete chiar acum cartea, spre a însărcina pe fecundul, de invidiat de harnicul și fecundul Sadoveanu [1]. Ferice de oamenii normali și sănătoși, pe care nu-i rod îndoielile, șovăielile și descurajările.

În privința volumului n-am făcut nici o mișcare. Dacă se găsește cineva la *V. r.* care să-și ia asupră-și însărcinarea aceasta, bine; dacă nu, rămîne că am primit de la *V. r.* suma de 600 de lei asupra prețului de editură a 2000 de volume a nuvelelor publicate în urma *Lumii dreptății.*

Ți-am spus că mai sînt 2 bucăți apărute aiurea decît în *Viața românească*. Să mi se ceară la timp și le voi da.

Am văzut, cu părere de rău, din cuprinsul scrisorii dumitale precedente că nici dumneata nu te găsești într-o stare de [sic!] sufletească mai veselă decît a mea.

Cu multă frățească dragoste, *Ioan A. Brătescu*

[1] M. Sadoveanu publicase deja în *Viața românească*, VI, nr. 6, iunie 1911, p. 329—349, tălmăcirea scrierilor lui A. Russo: *Piatra teiului, Legendă, Fragment dintr-o călătorie*. El acceptă să traducă și *Iașii și locuitorii lui, în 1840*, care apare în *Viața românească*, VII, nr. 9, septembrie 1912, p. 292—314.

60

1911, noiemvrie 27, Tîrgoviște[1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că întîrzii atît cu răspunsul la scrisorile dumitale. Ocupațiile și lenea și ticăloșia. Sînt bine cu sănătatea. Citesc foarte mult. Acum m-am băgat în Gomperz, *Les penseurs de la Grèce*[2]. Vreau să cunosc filozofia și în general cultura greacă. În fiecare zi cuget și uneori scriu la lucrarea despre care ți-am vorbit, *Ideile lui nenea Mache*[3]. E un om pe care patimile și nevoile și o mare nefericire l-a[u] adus la filozofie. Visez deci o carte de filozofie pe care s-o înțeleagă cei mulți, căci orice om filozofează, dar filozofează prost, pentru că adevărata și înalta filozofie e din pricina limbagiului inaccesibilă celor mulți. Nenea Mache o să fie un filozof pe care o să-l priceapă cineva, fără să fie în primejdie de a căpăta o meningită. E! dar de s-ar putea ca opera unui scriitor să iasă așa cum o trăiește el în capul lui!...

Dumneata ce mai faci? Ce mai gîndești? Mă rog, la Iași e profesor I. Petrovici? Nu știu dacă e același care a scris în *Viața românească Ideile filozofice ale matematicianului Poincaré*[4], dar un I. Petrovici a prezentat la Teatrul național o piesă, *O viață sfărîmată*, foarte bună. Dacă e în Iași, dacă-l cunoști, piesa ar merita din toate punctele de vedere să fie publicată în *V. r.*[5].

Dacă s-ar întîmpla cumva să vii prin București, nu uita să mă vestești. Aș face tot posibilul să viu și eu, să stăm de vorbă îndelete.

Cu multă dragoste, *Ioan A. Brătescu*

[1] Scrisoarea este trimisă pe adresa: G. Ibrăileanu, str. Română, Iași.

[2] Opera capitală a elenistului german Theodor Gomperz, publicată între 1893 și 1909.

[3] Unul din titlurile provizorii ale romanului *Mache Dumbrăveanu*.

[4] Apărut în *Viața românească*, V—VI, nr. 12, decembrie 1910, p. 383—401, nr. 1—3, ianuarie-martie 1911, nr. 24—41, 205—224, 348—368. Studiul aparține într-adevăr profesorului de filozofie modernă I. Petrovici de la Universitatea din Iași.

[5] Piesa nu este publicată și nici recenzată în *Viața românească*.

61

28 dec. 1911, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Scrisoarea dumitale m-a hotărît să las de-o parte romanul la care lucrez acum cu dragoste în fiecare zi, de un rînd de vreme, și să scriu alăturata schiță[1] la care de mult mă gîndeam. Bună o fi? Trebuie ceva schimbat? A! ce mult mi-ar plăcea dacă ne-am putea întîlni ca să-ți citesc cele

optzeci de pagini prescrise* din *Viața și ideile lui Mache Dumbrăveanu*. Aș vrea să ți le citesc ca încercare, să văd ai continua să citești o carte după citirea acestor optzeci de pagini sau ai lăsa-o la o parte, plictisit? Zic așa pentru că aceste optzeci de pagini vor fi cele mai puțin vii din toată cartea. Să nu te temi, eu cred că cu sîrguință (desigur cu mare greutate), dar cu perseverență poți să faci plăcută și pe înțelesul tutulora *Critica rațiunii pure*. Adică ce, asta să fie prima carte în care să se arate evoluția credinței, sistemului de judecată despre lume a unui om? Și ce, nu se poate evita răceala unei teorii, făcînd pe cititor să asiste la toate faptele care concură la formarea acelei teorii în sufletul eroului?.. Cîteodată-mi pare rău de tot ce-am scris pînă acum. Ce n-aș face eu acum cu materialul risipit, firimițit [sic] în schițele și nuvelele mele...

Ce face Stere? Unde e? Vine desigur la București la 8 ianuarie. Merg și eu. S-ar putea fără mine?

Cu multă dragoste frățească, *Ioan A. Brătescu-V.*

[1] Este vorba, probabil, de schița *Moș Niță Hîrleț*, care apare în *Viața românească*, VII, nr. 1, ianuarie 1912, p. 49—53.

62

23 ianuarie 1912, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

M-am întîlnit mai deunăzi al București cu P. Lăcusteanu [1], factotum-ul Editurii revistei „Flacăra" [2], și din una-n'tr-alta a venit vorba despre schițele și nuvelele mele, publicate în urma apariției volumului trecut. Mi-a spus că, cu mult entuziasm, s-ar angaja să le editeze „Flacăra". Negreșit, i-am răspuns că sînt angajat cu Editura „Vieții românești", de la care am primit un acont de 600 de lei.

Acum, prietinește și fără înconjur, te rog răspunde-mi dacă „V. r." ar fi vexată dacă i-aș restitui suma plătită și aș da publicarea acelor nuvele „Flacărei". O să te întrebi și o să mă întrebi și pe mine de ce. Îți răspund sincer. Desigur, de la Editura „Flacărei" voi căpăta mai puțin decît de la „V. r.". Nici n-am vorbit cu Lăcusteanu o vorbă măcar despre această parte a chestiunii. Dar m-a apucat așa o absurdă, o ridicolă dorință de a vedea reunite într-un volum acele bucăți. E absurd, criticabil, mic, — dar e așa. Cu care mă întîlnesc mă întreabă de noul volum și vai! sînt și eu o biată pațachină, ca toți scriitorii care vor să-și vadă volumul în vitrina librăriei. E scîrbos, dar e așa...

Acum, ca să uiți puțin meschinăria celor de mai sus, ascultă una nostimă.

Sîmbătă, la comitetul teatral, Duiliu Zamfirescu, după ce ne-a citit o scenetă într-un act, fără grozavă importanță, a adus pe tapet „o chestie extrem de importantă", pe care o punea în „vederea domnului *director gene-*

---

* În sensul rar folosit de hotărît, definitivat.

ral al teatrelor". Îi părea bine că e de față și domnul Brătescu-Voinești, care probabil e prietin personal cu persoana de care va vorbi, fiind colaborator cu acea persoană de la revista *Viața românească.*

(Uitam să-ți spui că D.Z. e un om foarte plăcut, frumos, curat și citește bine : joacă citind și vorbește minunat, chiar cînd n-are dreptate).

Dar : „la chestie !"

D. Z. a scos dintr-un ghiozdan un volum cu coperta albăstrie.

— Mă rog (ne-a întrebat cu o privire circulară), cunoașteți dumneavoastră acest volum ?

Eu îl cunoșteam, ca unul care în vacanța Crăciunului l-am citit cu entuziasm, o dată pentru mine și de vreo trei-patru ori pentru ai mei și vecinii mei. Ceilalți nu-l cunoșteau. Era volumul lui Sadoveanu : *Un instigator* [3].

Ar fi prea lung să-ți reproduc tot discursul lui D. Z., prin care indica atenției *directorului general al teatrelor* incalificabila purtare a lui Sadoveanu. A citit cîteva pagini, intonînd admirabil tendința *subversivă* a autorului ; și se minuna, și nu găsea cuvinte ca să-și exprime îndeajuns mirarea, cum putea continua de a fi slujbaș al statului un om „cu atît mai primejdios cu cît are talent", care în acest mod lucrează la minarea statului, la „întreținerea spiritului care a produs cataclismele din 1907..."

— Dar știți dumneavoastră că două corpuri de armată străină stau* gata la graniță să intre în țară ? ! Acesta e un fapt istoric pe care vi-l certific eu, care în acele momente...

D. Z. înțelegea ca cineva să scrie ce-i trăsnește prin gînd ; să descrie proprietarii prefăcuți în bivoli și înjugați la plug, egumeni care-și înjură vizitiii și nu le dă [sic] o firimitură din bunătățile cu care se îmbuibă, — să arate că stăpînirea și reprezentanții ei strică sufletul oamenilor și le încurcă rostul, — dar acel om care scrie astfel de lucruri să-și dea dimisia din slujba ce ocupă. Nu poate, pe de o parte să mănînce din bugetul statului, iar pe de altă parte să lucreze la zdruncinarea lui. El, dacă ar fi ministru, l-ar da afară.

Cînd i s-a tăiat răsuflarea, văzînd că ceilalți nu iau cuvîntul, l-am luat eu. Zic :

— Domnule Zamfirescu, asta nu e nimic. Eu am cunoscut pe unul care, fiind magistrat și fără a-și da dimisia, a scris o carte în care descria o anchetă deschisă împotriva unor țărani, arătînd cum erau de nedreptățiți, de maltratați, de schingiuiți. Cartea se chema *Viața la țară,* iar autorul, *Duiliu Zamfirescu.*

D. Z. nu și-a pierdut cumpătul, s-a înflăcărat mai rău :

— Nu e același lucru ! Cele ce descriam eu erau pe atunci regula generală ; azi lucrurile s-au schimbat, azi nu mai există nici un proprietar, nici un arendaș sau rare excepțiuni, foarte rare...

Aș fi putut să tac, dar l-am întrerupt :

— Adevărat că s-a schimbat ceva, dar ceea ce s-a schimbat mai cu seamă e autorul, care acum e victima iluziei, exprimată în zicătoarea franțu-

---

* Stăteau, regionalism.

zească: *Chacun juge d'après soi* *. Cum o să creadă în continuarea răului altora, acela cu care soarta s-a purtat ca o soră?

În vremea asta pe chipul lui Brezeanu [4] se putea citi o grozavă oboseală, pe al lui Leonescu [5], o adîncă încordare, pe al directorului, seriozitate, iar pe al amicului meu Evolceanu [6], un zîmbet, care sporea de cîte ori își întîlnea privirea cu a mea.

D. Z. a reluat cuvîntul, citînd cazul lui Spiridon Popescu, inspector al învățămîntului!!!, care ca și acest domn ațîță la dezordine.

Zic:

— Domnule Zamfirescu, dezordinea de cele mai multe ori e o ordine care nu ne convine.

— În sfîrșit, văz că dumneata ești sub înrîurirea conducătorului revistei la care colaborezi împreună cu acest domn. Eu însă îmi mențin părerea și dacă aș fi ministru l-aș da afară.

— Iar rostul lucrurilor ar preface fapta dumneavoastră spre triumful cauzei pe care o apără autorul.

Discuția a devenit generală.

Evolceanu a fost de părerea mea; directorul de părerea lui Zamfirescu. Apoi, treptat, discuția s-a generalizat, s-a deplasat...

E foarte drăguț D.Z. Am ieșit la braț. N-avea cuvinte să-și exprime părerea de rău că fiind invitat undeva nu putea prînzi cu mine.

Bineînțeles, iubite domnule Ibrăileanu, aceste lucruri ți le-am scris dumitale ca unui bun prietin și nu pot fi destinate publicității, cu toate că se vorbea atît de tare, încît se auzea din coridorul plin de solicitatori de tot felul.

Cu toată dragostea, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

P.S. Pentru Stere. Într-o zi la birt discutam despre relativitatea cunoștinței. El vrea să mă facă să înțeleg că nu putem ști cum sînt lucrurile din afară de noi, că noi nu percepem decît senzațiile noastre proprii (calitative), pe cînd afară din noi etc., chestia cunoașterii lucrului în sine.

Eu îi spuneam că, după părerea mea, vorbele *cunoaștere în sine* n-au nici un înțeles, sînt un nonsens; că nu poate exista nici o cunoaștere care să nu fie condiționată de organismul cunoscătorului; că mi-e imposibil să cred în același timp în evoluție, în treptata perfecționare a simțurilor, și tot în același timp că această perfecționare m-a dus la *necunoaștere*.

Mai deunăzi în fața unui telefon mă gîndeam. La optzeci de kilometri de aci a vorbit frati-meu. Știu bine că a vorbit. Nu mă pot îndoi că el *a vorbit* și a zis deslușit: „Sosesc mîine seară". Cuvintele lui au făcut să vibreze membrana telefonului. Această vibrare, împreună cu acțiunea himică [sic] a bateriei electrice, s-au prefăcut și au determinat de-a lungul unei sîrme o perturbare moleculară pe distanța de 80 de kilometri. Ori în ce punct al firului de sîrmă, în timpul convorbirii, de-aș fi căutat vorbele lui frati-meu nu le-aș fi găsit, oricît aș fi cîntărit, aș fi disecat și analizat firul. Dar la

---

* Fiecare judecă după sine.

celălalt cap, la care ascultam eu, acea perturbare moleculară petrecută în sîrmă s-a reprefăcut în cuvintele, în timbrul, în intonația lui frati-meu! N-o fi așa cu toate impresiile noastre[7] ? Kant, vrînd să lupte contra scepticismului lui Hume, a dat naștere unui scepticism și mai mare și mai amar, lăsînd să se creadă că ar putea exista o *cunoaștere în sine*, pe care omul însă nu o poate realiza... A ! înțeleg că nu cunoaștem toate raporturile dintre lucruri, că nu cunoaștem toate însușirile lor, că simțurile noastre sînt uneori supuse la iluzii, da ; dar că toată frămîntarea pe care o arată teoria evoluției m-a dus și mă va duce la o eternă necunoaștere ! *Il y a de quoi se prendre la tête et se la fouler aux pieds* * !

Cu dragoste frățească, *I.A.B.-V.*

[1] Locusteanu, Petre (1883—1919), ziarist și minor scriitor satiric, în 1912 administratorul revistei *Flacăra.*

[2] Revistă literară, artistică și socială de orientare eclectică, apărută la București între 1911 și 1916 și între 1921 și 1923.

[3] Apărut în Editura „Flacăra", București 1912.

[4] Brezeanu, Ion (Iancu) (1869—1940), actor român de mare prestigiu.

[5] Leonescu, Vasile (1866—1927), artist și autor dramatic.

[6] Evolceanu, Dumitru (1865—1938), profesor de filologie clasică la Universitatea din București.

[7] Acest pasaj în care este combătut agnosticismul kantian prin exemplul cu telefonul este reprodus aproape textual în *Scrisoare, Viața românească,* VII, nr. 2, februarie 1912, la p. 224—225.

63

1912, ianuarie 29, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Negreșit că primesc ca volumul să fie publicat de „Viața românească". Dacă ți-am scris despre chestia cu „Flacăra", e că mă gîndeam că poate în anul acesta să mîntui romanul și atunci nu aș putea să ies cu două volume deodată ; și vedeam că Editura „V.R." nu dă nici un semn că ar fi hotărîtă să editeze ea. Prin urmare e bine înțeles că „Flacăra" nu mai are ce căuta.

Acum iată ce te rog. A ! dar mai întîi în privința ortografiei. Dacă crezi că trebuie ortografia academică, bine. Și eu prefer ortografia academică. Cît despre propunerea lui la Academie, — să mă ferească Dumnezeu ! Am pățit-o o dată și nu mă mai prinde. Înțeleg ca meteahna scrisului să nu producă cuiva nimic, — înțeleg ca meteahna scrisului să fie socotită celui care suferă de dînsa ca un *capitis diminutio,* care-l face impropriu de a ocupa situațiile ce se împart cu dărnicie celor care n-au nici o valoare și nici o competență, dar care cel puțin nu suferă de meteahna scrisului ; dar ca după ce ai scris un volum, socotit de cunoscători ca bun, prin refuzul de a-l premia, tu, Academie, care te pretinzi că ești instituția încurajatoare a artei

* Sînt destule motive ca să-ți iei capul și să-l calci în picioare.

şi dispensatoare de valori, să discreditezi o operă, — să mă slăbeşti ! Pînă aici ! Sînt umilinţe pe care nu le poate răbda nici cel mai larg suflet. Dacă Academia n-ar mai avea de premiat decît ce voi propune eu spre premiare, ar face o mare economie. Nici mort !.. Şi mi-e ruşine de ce scriu şi totuşi nu.

Iată ce te rog. Nu s-ar putea să se imprime cu caractere niţel mai mari, cu spaţiuri mai mari de pe margini şi cu mai puţine rînduri într-o pagină ? Uite, am făcut o socoteală ; aş putea zice, de cînd mama m-a făcut, atît calcul n-am făcut. Am luat o carte franţuzească, *L'intelligence des abeilles* a lui Maeterlink, am luat şi volumul meu *În lumea dreptăţii,* am numărat paginile, rîndurile dintr-o pagină şi literele dintr-un rînd şi iată ce am constatat :

Cartea franţuzească	Cartea mea
Pagini 313	Pagini 286
Volumul e de două ori mai gros decît al meu.	
Rînduri într-o pagină 23	Rînduri într-o pagină 35
Litere într-un rînd 30	Litere într-un rînd 38
Înmulţirea acestor ţifre dă că în volumul acesta sînt în total litere 205.970.	Înmulţirea acestor ţifre dă un total de litere 382.668
Cu 205.970 de litere a ieşit un volum care pare de două ori mai mare decît al meu.	E pentru mine un adevărat mister că cu 382.668 de litere, iar la pagini numai cu o diferenţă în minus de 27 de pagini, volumul meu pare abia la jumătate cît cel francez.

Am dus calculul mai departe şi, împărţind numărul literelor de pe o pagină cu numărul total de litere, am ajuns la acest rezultat, care e aproape de necrezut :

Imprimat volumul francez cum e imprimat volumul meu, el ar avea 153 de pagini ; faţă cu al meu ar părea o broşurică de nimic.

Volumul meu, imprimat ca cel francez, ar fi de 450 de pagini, adică o dată şi jumătate cît cel francez.

Dar de ce toate calculele astea, aproape tot atît de agreabile cît un calcul hepatic ? Pentru că nu sînt de prisos. Negreşit că, făcîndu-le, nu-mi scapă din minte că faţă cu eternitatea în timp şi în spaţiu tot volumul meu şi toată frămîntarea mea nu face [sic] mai mult decît punctuaţia unei muşte. Dar în lumea noastră relativă, lucrul e în legătură cu altele pe care le considerăm importante. Socotim că scrisul corespunde unei necesităţi şi împlineşte un rost mare. Scrim ca cetitorul să citească. Cerem de la el sacrificiul de a ne citi. Atunci să-i înlesnim acest sacrificiu. Să ţinem prin urmare seamă de slăbiciunile lui, vreau să zic de inferioritatea lui. El cînd dă 2 franci, se uită şi la dimensiunile şi la grosimea cărţii. El n-are nici vreme, nici gust să facă comparaţiile şi socotelile pe care le făcui eu. El judecă după înfăţişarea externă. Să-l ademenim prin urmare printr-un volum mai voluminos (admiră, te rog, jocul de cuvinte !). Pe urmă, el vrea, şi-i foarte legitimă dorinţa, să citească cu înlesnire, să nu-l doară ochii citind, să nu fie

silit să strîngă din sprîncene ca să-şi încordeze atenţia, să nu confunde rîndurile. Deci condiţiile de tipărire trebuie să se supuie dorinţii cetitorului de a nu fi abătut din drumul celei mai slabe rezistenţe, *si j'ose m'exprimer ainsi* *.

Chiar dacă condiţiile acestea ar scumpi editarea încît să nu mi se mai cuvie nimic, tot o [sic] prefer [1]. Îţi alătur pe lîngă aceasta 3 bucăţi, publicate aiurea decît în *V. r.* Crezi că gluma merită să fie publicată ?

Ah ! niciodată profesia mea nu mi-a părut mai grea (profesia de avocat) decît acum cînd am atîtea lucruri de scris şi atît de puţin *timp slobod şi fără de valuri* **.

Mai am o rugăminte de făcut. Aş dori să am şi eu o corectură, neapărat.

Şi acum la revedere. Rău ne-a risipit soarta.

Cu drag, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

P. S. Nu mai ştiu cîte bucăţi sînt toate : 1. *Din carnetul unui jurat,* — 2. *Inimă de tată,* — 3. *Contravenţie,* — 4. *Nicuşor,* — 5. *Taină,* — 6. *Blana lui Isaia,* — 7. *Patima,* — 8. *Călătorului îi şade bine cu drumul,* — 9. *Privighetoarea,* — 10. *Scrisorile lui Mişu Gerescu,* — 11. *Întuneric şi lumină,* — 12. *Nenea Guţă,* — 13. *Bietul Tric,* — 14. *Metamorfoză,* — 15. *Niculăiţă Minciună,* — 16. *Un reghiment de antilerie,* — 17. *Moş Niţă Hîrleţ.* Astea parcă sînt.

În capul volumului, neapărat *Întuneric şi lumină.* Precuvîntare. Titlul volumului ?... Ştiu eu ?... *Întuneric şi lumină* ?... *Umbre şi raze* ? *Firimituri* ?... Alege dumneata din aceste trei titluri care socoteşti mai nemerit. Parcă cel din urmă.

[1] Editura „Viaţa românească" a satisfăcut în parte dezideratele scriitorului. Rîndurile dintr-o pagină au fost reduse la 30, iar literele dintr-un rînd la 35.

64

1912, februarie 7, Bucureşti

Iubite domnule Ibrăileanu,

Scriind la roman şi, la fiecare recitire (spre a mă repune în starea sufletească în care mă găseam cînd am lăsat condeiul), constatînd că tai şi las la o parte o mulţime de lucruri „de utilizat aiurea", bag de seamă că e o întreagă parte de teorie care n-are ce căuta în roman. S-o lepăd cu desăvîrşire nu-mi vine. Mă gîndesc că ea ar putea, lucrată cu oarecare meşteşug, să servească drept o vulgarizare a unor idei filozofice.

De aceea, mi-a trăsnit în cap să scriu o serie de scrisori unui prietin de şcoală [1]. Toate la un loc ar putea alcătui o cîntare a minţii. Rînd pe rînd va fi vorba de antinomiile raţiunii, de creier, de evoluţie şi adaptare, de religie, *de omni re scibile et de quibusdam alliis* ***...

În a dintîi trebuie să fie vorba de valoarea cunoştinţei noastre [2].

---

* Dacă îndrăznesc să mă exprim astfel.

** Cunoscută expresie a lui Miron Costin din *Letopiseţul Ţării Moldovei.*

*** Corect : *De omni re scibili et quibusdam aliis* = despre toate lucrurile care pot fi ştiute şi chiar despre multe altele. Expresie folosită pentru a demasca falsa erudiţie.

Citeşte, vezi dacă-ţi place şi, dacă găseşti că e destul de pe înţelesul celor care *nu sînt destul de familiarizaţi cu limbagiul filozofic*, dacă găseşti că e destul de atrăgător [sic] ca să fie citită, dacă merită să vază lumina zilei în coloanele *V. r.*, publică, — dacă nu, te rog, înapoiază-mi manuscrisul. Pe coperta revistei stă anunţat că manuscrisele nu se înapoiază. Gentileţea dumitale mă asigură că vei face cu mine această excepţie.

Cu toată dragostea, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] *Scrisorile* sînt adresate, prima lui Ion A. Rădulescu-Pogoneanu, a doua lui G. Ibrăileanu, a treia nu poartă dedicaţie, iar a patra şi ultima lui „nenea Mache", personaj fictiv din romanul *Mache Dumbrăveanu.*

[2] Apare în *Viaţa românească,* VII, nr. 2, februarie 1912, p. 219—230. Precizăm că numărul din februarie al *Vieţii româneşti* apare cu întîrziere.

65

1912, fevr. 9, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Titlul *Întuneric şi lumină* e bun. Ordinea poate ar fi aşa : 1. *Întuneric şi lumină,* 2. *Nicuşor,* 3. *Scrisorile lui Mişu Gerescu,* 4. *Călătorului îi şade bine cu drumul,* 5. *Blana lui Isaia,* 6. *Metamorfoză,* 7. *Bietul Tric,* 8. *Moş Niţă Hîrleţ,* 9. *Niculăiţă Minciună,* 10. *Privighetoarea,* 11. *Contravenţie,* 12. *Din carnetul unui jurat,* 13. *Inimă de tată,* 14. *Nenea Guţă,* 15. *Taină,* 16. *Un reghiment de antilerie,* 17. *Patimă* [1].

Mi se pare că ar mai fi şi altele. Nu sînt sigur.

Vreau să fac unele schimbări necesare. De aceea te rog să mi se trimeată şi mie o corectură, pe care imediat o voi înapoia. Imediat.

Conferinţa nu merită nici măcar o neînsemnată menţiune. Am vorbit despre Eminescu, scurt şi banal [2].

Ce crezi despre planul *Scrisorilor,* în genul celei ce ţi-am trimes ? Sînt f. curios să cunosc impresia dumitale.

Cu multă dragoste, *Brătescu-V.*

carte poştală

[1] După aceste indicaţii a fost stabilită succesiunea nuvelelor şi schiţelor în volum.

[2] Cum scriitorul nu pierde de obicei nimic din ceea ce a formulat odată, ci „utilizează aiurea", conferinţa s-a transformat probabil în *Amintire dureroasă* sau *Luceafărul,* ambele publicate în volumul *Din pragul apusului,* Editura „Cartea românească", Bucureşti 1943, p 43—50, 163—201.

66

1912, fev. 14, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea dumitale, care nu e nici lungă, nici proastă, după cum o catigoriseşti dumneata. Ea îmi slujeşte foarte mult. În scrisoarea mea

discuţiunea nu este epuizată. A doua scrisoare va cuprinde, tot în acelaşi chip, *viu* (căci dumneata mi-ai făcut mare plăcere spunîndu-mi că scrisoarea mea e vie), urmarea discuţiei pînă la epuizare.

Cred că greşeşti zicînd că *numen, cunoaştere[a] în sine, îndoiala* dacă există ceva în afară nu dau naştere la scepticism. Cred că nu trebuie zis nici : *în lături cu metafizica,* pentru că orice cunoştinţă mai completă decît a majorităţii e într-un sens metafizică. Ceea ce cu drept cuvînt a discreditat metafizica sînt explicaţiunile nesprijinite pe o cunoaştere amănunţită şi exactă şi controlată prin experienţe a realităţii, cu alte cuvinte generalizările pripite.

Cred că viaţa este împlinirea unei năzuinţe de cunoaştere de sine a substanţei acestei lumi (cel puţin aşa apare ea pe pămîntul nostru), năzuinţă mai mult sau mai puţin împlinită, după cum vieţuitoarea e mai sus sau mai jos pe scara zoologică.

Pe acest fir se poate înşira... Sau mai bine pe această temelie se poate clădi un sistem de filozofie admirabil, cu o morală nespus de binefăcătoare. Cu el se pot explica toate lucrurile ce par inexplicabile.

Dar trebuie plecat dintr-un punct sigur, care nu poate lăsa loc nici unui fel de scepticism. Iar chestia *numenului, a cunoaşterii în sine,* a îndoielii dacă ceva există în afară de noi, dă loc nu numai la scepticism, dar şi la arbitrar, la incoherenţă, la nebunie.

În capul meu nu poate intra în acelaşi timp credinţa în adaptare la mediu, în influenţa mediului asupra formării simţurilor, şi tot în acelaşi timp îndoiala dacă există sau nu există în afară de o fiinţă vreun mediu extern ei, care a influenţat modul ei de a fi. Sînt noţiuni care se exclud. Ori e adevărat că mediul a înrîurit asupra fiinţelor, şi atunci există, ori nu există, şi atunci n-a putut influenţa. Tot aşa nu pot crede în perfecţionarea simţurilor pentru producerea *necunoaşterii.*

Şi ce splendid de idealistă filozofie se poate clădi pe baza realistă de la care plec. N-ai idee !

Dar un sistem de filozofie nu face o ceapă degerată dacă el nu poate fi priceput decît cu primejdia căpătării unei meningite, sau dacă necesitează în prealabil pentru cetitor canonul învăţării unei terminologii înspăimîntătoare.

Sper că o să-ţi placă (după ce le voi fi terminat) cum voi vorbi pe înţelesul tutulor despre pricina antinomiilor raţiunii, despre absurditatea termenului *infinit* şi despre multe lucruri care par de neînţeles, pentru că acei care vorbesc sau scriu despre ele parcă fac într-adins ; vor să convingă şi aleg stilul şi modul de exprimare cel mai încîlcit posibil... Filozofia, ori aduce cu ea o mai justă înţelegere a lucrurilor şi atunci trebuie să fie limpede ca cleştarul, sau e o încîlcire mai mult şi atunci trebuie lepădată.

O ! cîte am în minte, cîte am văzut, cîte am păţit, cîte am de scris... şi în fiecare zi trebuie să-mi firimiţesc sufletul alergînd la judecătorie şi la tribunal pentru căpătarea a 10—20 de lei, pentru ziua de azi şi de mîine. Numai extremul interes pe care-l prezintă minţii mele toată problema vieţii şi a lumii mă împiedică de a-mi jăli soarta cît s-ar cuveni... Putea-voi duce pînă la sfîrşit şi romanul, care mi se pare din ce în ce mai important, şi aste 10—12 scrisori ?... Bine ; — de unde nu, sănătate !...

Pînă acum văd că tot mai merge. Revenind de la tribunal, unde mă otrăvește îngustimea de spirit și a colegilor și a judecătorilor, îmi pot regăsi echilibrul sufletesc după 200 de acorduri la pian : do, mi, sol, do—do, mi, sol, do !... Dar... *fugit irreparabile tempus* *, peste un an, doi, trei, va trebui să renunț la una din cele două ocupații, avocatură sau literatură.

A ! dar văd că astea sînt doleanțe scîrboase.

Cu multă dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*

Da, vreau corectura *Scrisorii.*

67

22 fevr. 1912 [După ștampila poștei : Tîrgoviște]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea și carta dumitale poștală. Aș putea răspunde : de vreme ce sîntem de acord asupra consecințelor, asupra tablei de valori, asupra sensului vieții, — e indiferent dacă avem diferite teorii a[le] cunoștinței.

Aș putea răspunde așa : dar altuia, nu dumitale.

Dumitale îți răspund : teoria cunoștinței e baza unui sistem de judecată — și după cum va fi baza, așa va fi de trainică sau de șubredă întreaga clădire.

Și acum, ce trăinicie poate avea o clădire ridicată pe următoarea temelie :

1) Există 2 feluri de cunoașteri : o cunoaștere condiționată, nevalabilă, și o *cunoaștere în sine,* neaccesibilă.

2) Există 2 rațiuni : una pură care duce la absurd și alta practică, izvorîtă dintr-o cunoaștere nevalabilă.

Peste cîteva zile vei primi a doua *Scrisoare* [1], în care arăt pricinile antinomiilor lui Kant. E gata, dar nu-mi place. Nu e destul de vie, e prea teoretică. Vreau s-o fac [sic] încît să se citească singură, fără nici o strădanie din partea cititorului.

Ce frumos e articolul dumitale către Caragiale [2] ! L-am citit de cîteva ori. Minunată bucata *Pentru „Flacăra“* [3] din *Miscellanea.*

Aștept corectura *Scrisorii.* Aștept și corectura volumului. Mai în fiecare bucată e cîte ceva de schimbat, adică de corectat.

Și acum, iată ce mă țiu de mult să-ți spun. Nu e cu putință să iasă revista mai regulat ? Lucrul nu e fără însemnătate. Scoaterea revistei e pornită din dorința sinceră, dezinteresată, de a cultiva și a educa poporul sau o parte a lui. Ei bine, unul din cele mai mari cusururi ale românului e lipsa noțiunii de timp. *Viața românească* întreține prin neregularitatea și tardivitatea apariției ei această lacună a educației românului. Ar fi de un folos, cel puțin egal cu acel al cetirii nuvelelor, împrejurarea că fix și precis, ca apariția unei stele la meridian, în ziua de 1 al [sic] fiecărei luni, omul să primească numărul

---

* Timpul fuge ireparabil.

din *V. r.* Mie mi se pare că asta ar fi de un grozav efect educativ. Nu s-ar putea ajunge la acest rezultat scoţîndu-se o dată un număr dublu, pentru 2 luni [4] ?

Cu multă dragoste, *Ioan A. Brătescu-V.*

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 17 iulie 1912.

[2] În *Viaţa românească,* VII, nr. 1, ianuarie 1912, p. 98—101, articol scris cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naşterea scriitorului.

[3] *Idem,* p. 133—136, notă sclipitoare de vervă şi ironie în care, o dată cu combaterea afirmaţiei că versurile lui T. Arghezi, publicate în *Viaţa românească,* sînt „năzbîtii", se face procesul moravurilor literare ale acestei reviste.

[4] Se pare că propunerea a fost acceptată, deoarece pentru prima oară în acest an apar cuplate numerele 5—6 şi 7—8 ale *Vieţii româneşti.*

68

1912, fev. 27, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Mulţumesc pentru mandat. Am primit şi scrisoarea şi cărţile dumitale poştale. Ortografia din corectura ce mi-ai trimes e bună. Să se urmeze cu ea. Îmi place foarte mult litera. E vădeaţă, desluşită, vine în ajutorul sărmanului cititor.

Am cetit măgăria din *Flacăra* [1]. Mă mir din partea lui Banu [2], pe care-l bănuiam om de ispravă. Ştiu acum că el figurează de formă pe copertă ca director. Toate le face şi desface la acea revistă un domn Lăcusteanu, care e şi pe la *Viitorul* [3] *şi Voinţa* [4], cel mai tipic arivist, unul din mulţii care cred că şiretenia e inteligenţă şi îndrăzneala valoare şi impertinenţa spirit şi aşa mai încolo.

Am trei scrisori şi patru telegrame prin care Banu mi-a cerut colaborarea la *Flacăra.* În urma atîtor insistenţe i-am dat o schiţişoară. Îndată ce am văzut însă reclama americană şi procedurile de scamator, de panamagiu ale factotum-ului de la *Flacăra,* înţelegi uşor că m-am căit şi mă căiesc că am căzut în această cursă.

Sînt de părere că nu trebuie răspuns absolut nimic în *V. r.* [5]. Aşa oameni trebuie lăsaţi să se asfixieze în propria lor scî[r]nă.

Eu, ca vechi prieten al *V. r.,* nu întrebuinţez împotriva *Flacărei* nici o altă răzbunare decît aceea de nu mai colab[o]ra niciodată. Şi dacă şi Sadoveanu ar face aşa...

În curînd îţi voi trimete a doua *Scrisoare* [6]. Am prefăcut-o încă o dată şi tot nu mi se pare destul de concretă. E o parte de teorie, cu chestia infinitului, care trebuie însufleţită.

Cu multă dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] La rubrica *Ecouri* din *Flacăra,* nr. 19, februarie 1912, p. 152, se dă un răspuns injurios, în special la adresa lui G. Ibrăileanu, la nota *Pentru „Flacăra",* citată cu entuziasm de I. Al. Brătescu-Voineşti în scrisoarea din 22 februarie 1912.

[2] Banu, Constantin (1873—?), politician liberal şi autor de versuri facile sub pseudo-pseudonmiul Mefisto; a fost directorul revistei *Flacăra* pînă în februarie 1922.

[3] Ziar din Bucureşti, oficiosul partidului naţional-liberal.

[4] Titlul complet: *Voinţa naţională*, ziar liberal din Bucureşti.

[5] *Viaţa românească* se abţine într-adevăr de la orice răspuns. *În Post-Scriptum. Ceea ce nu putem admite*, din nr. 2, februarie 1912, p. 316, C. Stere informează publicul cititor că în viitor *Viaţa românească* refuză să mai polemizeze cu această revistă, deoarece „cînd deosebirea de apreciere a unui literat atrage după sine grosolănii şi insulte ca acele din *Flacăra* (No. 19), discuţia nu mai poate face parte din literatură." Cu consecvenţă, la rubrica *Revista revistelor* din *Viaţa românească* este ingnorată *Flacăra* de la această dată şi pînă în mai 1922, cînd C. Banu nu mai era directorul revistei. Notăm că *Post-Scriptum*-ul lui C. Stere este trecut sub tăcere de *Flacăra*.

[6] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 17 iulie 1912.

69

1912, martie 11, Tv.

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce mai faci? Îmi pare rău că nefiind tocmai bine (o gripă sau româneşte o troahnă tătărască), nu m-am putut duce azi la Bucureşti, la întrunire, unde m-aş fi întîlnit cu Stere, de care mi-e dor.

Ce se face cu volumul? N-am mai primit nici o corectură de la cea trecută, ultima.

Ce te faci de Paşte?

Eu unul aştept vacanţa cu mare nerăbdare.

Cînd crezi că va apare volumul?

Aştept un rînd de răspuns şi pînă atunci te îmbrăţişez cu dragoste,

Brăt.-V.

carte poştală

70

1912, martie 18, Tv.

Iubite d-le Ibrăileanu,

Nu cred să pot trimete *Scrisoarea* a 2-a [1] pentru numărul de martie. Sînt sigur, adică, de imposibilitatea de a o trimete.

Am fost săptămîna asta şi bolnav de foarte hărţuit.

Acum, în aste cîteva zile de vacanţie, să vedem ce voi putea face. Îţi mulţumesc cu recunoştinţă pentru grija ce pui pentru corectură.

Acum, recitind *Scrisorile lui Mişu Gerescu*, mi-au plăcut. Aceluia care nu va gusta tot ce am pus eu în ele, n-am ce-i face... Cred însă că figura lui nenea Antonache va place fiecăruia.

Cu multă frăţească dragoste, *Ioan A. Brăt.-V.*

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 17 iulie 1912.

71

19.IV.912 [După ștampila poștei : Tîrgoviște]

Iubite domnule Ibrăileanu,

De o săptămînă nu am mai primit corectură. Ce s-a întîmplat ? Te rog vezi dumneata. Lucrez și în curînd îți voi trimete. Aș dori să-mi văz apărut acest al doilea volum de nuvele. Președintele Academiei [1] m-a sfătuit în mod extrem de afabil și cu mare insistență să-l prezint. Ce zici ? Mi-a spus că ceea ce s-a întîmplat în trecut li s-a părut atît de nedrept încît a determinat schimbarea regulamentului ; așa că azi, pentru decernarea premiilor literare, nu votează decît secția literară.

Aștept corectură. Îmi făgăduiseși pentru fiecare zi.

Cu multă frățească dragoste, *I.A.B.-V.*

carte poștală

[1] Iacob Negruzzi.

72

[Nedatată. După ștampila poștei : Tîrgoviște, 10 mai 1912]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Dă drumul volumului așa, numai cu 200 de pagini [1]. A fost anunțat de atîta vreme și cum acum sînt înhămat la *Scrisori* și la roman, nu știu de aș putea în curînd să mai scriu vreo bucată. Și apoi nu știu dacă înțelegi stare[a] sufletească ciudată, care te face, tocmai pentru că trebuie un lucru, să nu-l faci de loc. Am rămas în hotărîrea de la început : nu mai este nici o vorbă de prezentare pentru vreun premiu. Nici nu mă gîndesc. Prin urmare să iasă. Vreau să dau drumul odată acestor firimituri. Îmi stau parcă de-a curmezișul.

Ce mai faci ? Eu de cîtăva vreme sînt într-un hal de enervare bolnăvicioasă, de mi-e silă de mine. Nu e ușor de trăit pe lume.

Cu multă frățească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voi.*

P. S. Îmi dai voie ca a doua *Scrisoare* să ți-o adresez dumitale ? Răspunde.

carte poștală

[1] Volumul de nuvele și schițe *Intuneric și lumină,* care are efectiv 213 pag.

73

[Nedatată. După ștampila poștei : Tîrgoviște, 7 iunie 1912]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce mai faci ? Ce mai nou cu volumul ? Nu mai știu nimic. Te rog răspunde-mi un rînd cînd îl voi putea avea.

În fiecare zi stau de vorbă cu dumneata în *Scrisoare*[1], pe care ţi-o scriu şi n-o mai sfîrşesc.

Trebuie să fiţi în ropot cu serbările[2].

Aştept cu nerăbdare o veste bună despre volum.

Cu dragoste, *Bră.-Voi.*

carte poştală

[1] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 17 iulie 1912.

[2] Inaugurarea la Iaşi, cu deosebit fast, a monumentului lui Alexandru Ioan Cuza, anunţată de *Flacăra*, nr. 32, din 26 mai 1912, p. 249, în articolul *Serbările de la Iaşi.*

74

1912, iunie 27, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Oi fi supărat, amărît (cine e ferit de amărăciuni ?) şi vin să adaog şi eu prin această scrisoare încă o doză. Crede-mă că o fac constrîns. Am să fiu cu dumneata foarte sincer.

Peste 2 zile se închide tribunalul. Intru în vacanţă în situaţia următoare :

Numerar 82 de lei ;

Somaţie de la Credit să-mi plătesc ratele întîrziate, căci la caz contrar îmi va vinde casele ;

Somaţie de la percepţie pentru plata contribuţiilor ;

Somaţie de la doctor să plec din preajma tribunalului măcar 15 zile, dacă vreau să nu mă dărîm.

Ce e de făcut ?

În desperare, mă adresez dumitale. Văd pusă în comerţ a 7 mie din *Lumea dreptăţii.* Cine ţine contabilitatea Editurii ? Mi se mai cuvine ceva din editarea ei[1] ?

Cîte exemplare s-au tras din noul meu volum ? Nu s-ar putea să găsesc cui să cedez editarea a atîtor volume cît va socoti că se vor vinde ?

Suferi, dragul meu, urmările gentileţii dumitale, căci dumneata mi-ai propus Editura „Vieţii româneşti", în condiţii frăţeşti.

Nu mai e nevoie să-ţi explic durerea cu care-ţi scriu aceste rînduri, care trivializează nişte raporturi atît de ideale ca acele dintre noi. E mai bine de o lună de cînd îţi scriu şi nu mai isprăvesc o *Scrisoare*[2] destinată publicităţii. Şi, în loc să-ţi trimet pe aceea, împrejurările mă silesc să ţi-o trimet pe aceasta. E o ticăloşie.

Primeşte, te rog, o frăţească strîngere de mînă,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

[1] Pe verso plicului scrisorii se găseşte următoarea notă, scrisă de mîna lui M. Carp :

Ediția I-a	2.000 exemplare a 1,50 lei (25% remiză librari)	
Cheltuieli :	1.400 lei Brătescu	
	1.736,95 lei tipar, hîrtie, expediție	
	3.136,95 lei	
Încasat :	2.819,75	
Rămas dator		
Brătescu	317,25	
Ediția II-a.	4.000 exemplare	
Cheltuieli ·	400 lei Brătescu	

[2] Vezi nota 1, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești din 17 iulie 1912.

75

1912, iulie 5, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu cunosc destul de bine pe domnul Carp [2], de aceea, în loc de a-i scrie dumisale, îți scriu dumitale, cu toate că simt sincer o mare mîhnire că, în loc de a întreține cu dumneata numai relațiunile pur intelectuale, cum s-ar cuveni, sînt nevoit să le pîngăresc cu chestii de acestea. Desigur și Dumneata vei fi simțind, cum simt și eu, o invincibilă idiosincrazie pentru afaceri. Dacă n-aș fi așa, aș fi azi om bogat. Dumnezeu știe că eu n-am încasat în profesiunea mea de avocat nici măcar a cincea parte din onorariile ce mi s-au fixat de diferiții clienți. Am cîștigat procese importante ; s-au dus oamenii, nu i-am mai văzut. Unuia nu i-am pretins dreptul meu, pe unul n-am dat în judecată. Pe de altă parte, dragostea de cugetare mă face să nici nu doresc prea multe afaceri. Sînt singurul avocat din acest barou care nu am secretar, adică samsar. Și, în sfîrșit, prin naștere, prin fire, nu mă pot constrînge la privare de la unele gusturi. Am încercat, dar n-am putut reuși, să mă privez de tot ce depășește strictul necesar. Iată de ce în loc de stare am datorii și de ce mi se întîmplă să intru în vacanță cu desăvîrșire lipsit de mijloacele de a suporta încetarea muncii.

În desperare ți-am scris scrisoarea trecută. Neștiutor de toate cheltuielile Editurii, neștiind că prețul volumului se redusese la 1,50, îmi făcusem următoarea socoteală. Văd în comerț spre vînzare a 7 mie din *L[umea] dr[eptății]*. A 2 lei, asta face 14.000. Am primit 3.900. Poate mi s-ar mai cuveni vreo 2.000 de lei. Acum, în urma contului, văd că socotelile mele erau greșite, că nici nu s-au acoperit cheltuielile făcute. Deci am greșit.

Sînt nedumerit asupra unui lucru. Suma de 600 de lei ce am primit asupra noului volum e socotită în cei 3.900 de lei arătați în cont sau nu ? Din corespondența noastră nu pot să-mi dau seama nici de cum.

Îmi pare bine că-ți place volumul. Mie însă nu-mi place mai mult *Călătorului...* decît toate. Și poate că n-ai dreptate în ceea ce spui despre români față de evrei. Eu nu cred că sîntem învinși de evrei. Ne-aș socoti învinși atunci cînd exemplare de seamă ale nației noastre ar fi evrei. Exemplare[le] acestea încă nu se cheamă Finkelștein sau Bercovici sau Fuhn sau Goldenberg. Se cheamă deocamdată Grigorescu, Eminescu, dr. Marinescu,

Babeş, Vlaicu, Enescu, Vlahuţă, Goga, Coşbuc. Şi nu e nici o primejdie în această privinţă. Evreii şi la noi, ca pretutindeni, au încă în sufletul lor o ierarhie de valori care nu se va schimba în curînd ; iar pe acela care s-ar încerca să-i convingă că lumea se cîrmuieşte şi înaintează de idei şi ar lupta să-i aducă pe acea cale, evreii l-ar crucifica din nou.

Şi apoi îţi mărturisesc că niciodată nu am preferat un român ticălos unui străin de ispravă. Primejdia a mare a neamului şi a omenirii întregi este concepţia ticălos materialistă, care conduce pe cei mai mulţi şi pe însăşi [sic] conducătorii în care sperăm. Această concepţie materialistă, pusă în aplicare, produce rezultatul că cinci milioane de oameni se istovesc pentru a face să trăiască o minoritate de trîntori. Această concepţie aplicată ajunge la cea mai revoltătoare repartiţie de bunuri. Această concepţie permite să se lăfăiască, în situaţii nemeritate şi uzurpate, nulităţi care nu fac nimic ; iar aceia care-şi slujesc neamul, prefăcîndu-şi în cîntice propriile lor chinuri, să fie îngropaţi cu talerul. Această concepţie te face să regreţi trecutul ; căci îţi mărturisesc că prefer de o mie de ori o societate în care dedesub[t] să fie sc[l]avi, iar deasupra să fie splendidele nume ale eternei culturi greceşti, decît o societate în care a dispărut numele sclaviei, nu însă şi realitatea ei, o societate care tolerează opresiunea celor mai mulţi, pentru ca deasupra să se lăfăiască în trîndăvie o minoritate de X care nu fac nimic pentru neamul lor, nimic.

E poate o deşertăciune ca toate deşertăciunile, dar gîndul că, asfixiat de gheara nevoii, mai găsesc încă timpul şi putinţa de a conlucra (modest) la vaza neamului meu, mă anesteziază la toate netrebniciile vieţii. Are chiar un mare haz întorsătura de lucruri care face ca fii[i] acelora care se uitau de sus şi lăsau să moară de foame pe Eminescu, să zică acum graseind : „neamul nogtru caghe a pgodus pe Eminescu".

Încolo sînt bine. Romanul progresează şi în fiecare zi făţuiesc şi răsfăţuiesc *Scrisoarea* către dumneata.

Petrecere bună. Îmi pare foarte rău că nu mă pot învrednici de a petrece o vacanţă împreună.

Cu frăţească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-V.*

P. S. Felicitările mele Universităţii pentru numirea dumitale [3]. Să trăieşti !

[1] Scrisoarea aceasta şi alte patru care urmează sînt expediate la Mănăstirea Neamţ.

[2] Mihai Carp, colaborator permanent al *Vieţii româneşit,* administrator al revistei şi Editurii „Viaţa românească".

[3] Numirea lui G. Ibrăileanu ca profesor titular la catedra de literatură română a Universităţii din Iaşi.

76

1912, iulie 17, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îţi trimet aici alăturat *Scrisoarea* deschisă [1] pe care, de vei găsi-o vrednică de publicat, te rog să faci să se publice în *V. r. ;* dacă nu, te rog să mi-o înapoiezi. Precum şi spuneam altădată, vreau să fac vreo 12 scrisori care în

total vor avea o legătură. Titlul tutulor la un loc ar fi *Sensul vieții, încercare*[2] sau altul la care mă voi gîndi. Voi încerca în celelalte scrisori să dovedesc că Viața este împlinirea unei năzuințe de a cunoaște ; că substratul tutulor întîmplărilor e o voință, nu însă absurdă și inconștientă și fără scop, cum pretinde Schopenhauer, ci o voință care tinde la o cunoaștere din ce în ce mai deplină. Mă voi încerca să analizez și să dovedesc factorii care au conlucrat și conlucrează și conștient și inconștient la îndeplinirea necontenită [a] acestei năzuințe. Apoi, în ultimele scrisori, voi încerca să arăt pricinile care stînjinesc împlinirea acestei năzuințe și vădit treptata lor învingere.

Am ales forma asta a scrisorilor pentru că îmi permite să spui lucrurile mai pe înțelesul tutulora. Mi-e groază de scrierile care impun cititorului o anumită preparare și familiarizare cu un limbagiu special.

Romanul e aceeași idee, prefăcută în dramă.

Scrie-mi un rînd dacă-ți place această scrisoare.

La revedere cu bine, *Ioan Al. Brătescu-V.*

[1] Cu titlul *Scrisoarea II-a,* se publică în *Viața românească,* VII, nr. 7—8, iulie-august 1912, p. 96—105.

[2] Proiectul a fost abandonat.

77

1912, august 4, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Te rog sărută frumos mîna fiecăreia din doamnele și strînge afectuos mîna fiecăruia din prietenii care au iscălit carta poștală ce am primit de la mănăstirea Neamț. Sînt extrem de măgulit ; vorbele nu pot reda calda tremurare și dulcea tremurare pe care mi-o pricinuiește gîndul că ați petrecut citindu-mă.

Îmi pare rău că nu sînt în măsură, drept recunoștință, să vă trimet una din cele cinci schițe și nuvele care mă chinuiesc de multă vreme, dar care nu sînt încă bine coapte. Da, am cinci proiecte : *Georgescu G. G.*, *Cinstit negustorește, Visul unui rabin*[1],... dar bag de seamă că fac o mare prostie. Ce-o să înțelegeți dintr-un titlu, care poate nici nu va rămîne ?

Teamă mi-e însă că cele mai frumoase bucăți ale mele vor fi acelea pe care nu le voi fi scris...

Îmi pare foarte rău că nu ești sănătos cum s-ar cuveni. Nici eu nu sînt grozav, dar, mulțumesc lui Dumnezeu, nu sufăr de insomnie, dimpotrivă, afară de nopțile în care mă trezește durerea [h]iperacidității stomacale, dorm șapte ceasuri în șir, pe aceeași parte.

Aștept cu nerăbdare studiul dumitale asupra lui Vlahuță[2] și îndată ce-l voi fi citit îți voi spune părerea mea asupra lui.

Acum lucrez la trei lucruri deodată. La roman, la o traducere silnică[3] și la a treia scrisoare, adresată domnului O. Zarzara[4]. Am primit de la dînsul o scrisoare persiflantă, la care răspund. Poate că această serie de scrisori să fie pentru mine vioara lui Ingres, dar eu țiu la ele și sper că toate

la un loc, cînd vor fi terminate, vor avea o unitate mare, care nu se bănuiește măcar din aceste 2 scrisori publicate pînă acum.

Planuri multe, planuri mari, planuri frumoase... dacă n-ar fi nici ele m-aș fi înecat de mult în mocirla vieții de aici, unde nu e nici un căpitan cu tîmple albe, ci numai și numai Gheorghii [5]. Și mi-e necaz pe ei, nu de altceva, dar sînt așa de ridicoli și așa de meschini, încît partea lor de urîciune îmi ascunde partea vrednică de compătimire. Săracii!

Mi-a revenit deunăzi amicul meu Iozef Bailăr [6]. A venit să mi se jeluiască de o nemulțumire pe care îmi pare rău că n-am cunoscut-o mai din vreme c-o puneam în *Contravenție.* Știi cît iubește el pe Iză, nevastă-sa, ovreica grasă cu mutră de păpușă speriată. Mai deunăzi domnul Iozef a venit, a bătut la ușa biroului, a intrat legănîndu-se și răsucindu-și pălăria; după oarecare codeală mi s-a plîns așa:

— Nevastă m-a trimes, — iu n-aș fi venit; dar ea mi-a zis: „du-te la domnă Iunel, ală e om bun, spune-i cum devine, poate ne-nvață ceva". Și așa am venit.

— Ce e?

— Știți că mai-nainte la hanu galben, peste drum de noi, a ținut cîrciumă, astă, Iorgu Lăzescu, om bun și el și nevastă. Trăiam bine; nu ceartă, nu nimic. U dată n-am auzit o vorbă rea, ferească Dumnezeu. Acum de la sfîntu Gheorghe s-a mutat, în locul lui, Vasile Cristu, bulgaru. Trebui să-l cunoașteți dumneavoastră, mai-nainte a ținut hanul de la Parțacof... Așa oameni răi, așa oameni mujici și el și nevastă și băieții din prăvălie! Toată ziua se leagă de noi, toată ziua ne-njură și pe mine și pe nevastă. Murdării, coji de raci, aruncă sub fereastra noastră. Pentru ce? Ce i-am făcut? Nimic. „Jidove, jidane, jidaucă, jidancă!" ori de cîte ori ne vede. Pentru ce? Nu poate nevastă să facă un pas afară din casă fără s-o înjure... Ea are așa obicei să umble pe trătar... Iu nu mă plimb pe trătar. Toată ziua cu treburi, duc gaz aici, duc colo, umblu destul; dar ea, femeie grasă, toată ziua să stea în prăvălie nu face. Așa, după masă, are ubicei: umblă pe trătar, ca să facă mișcare. Și bietu tat-su, l-ați cunoscut, tot așa avea ubicei, după masă umbla pe trătar; i-a rămas astă de la tat-să. Ce, n-are voie? Cum o vede: „Jidaucă! jidincă! să plimbă jidaucă!" și el și nevastă și băieți din prăvălie. U dată, de două ori, în toate zilele, de la Paște și pînă acum. Iză intră în casă și plînge și plînge... Iu cînd o văz plîngînd, așa-mi face, nu știu cum să zic; mai bine... D-aia mă rog, ce mă-nvățați să fac? Ce pot să fac?

. . . .

Am fost la Vasile Bulgaru pe care-l cunosc, e alegător la colegiul al doilea. Am chemat și pe nevastă-sa și pe toți băieții din prăvălie și le-am spus că Iză Bailăr e vară al doilea cu nevastă-mea și mi-au făgăduit că n-or s-o mai amărască. De ce s-o mai întîmpla o să te țiu în curent.

Pînă atunci cu îmbrățișări dumitale și cu multă dragoste prietenilor,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Observăm că la proiectele de nuvele și schițe, ale căror titluri fuseseră indicate în scrisoarea din 26 mai 1911, se adaugă acum titlul unei nuvele noi, *Georgescu G. G.*, care a fost de asemenea abandonată.

[2] Apariția lucrării lui G. Ibrăileanu, *Opera literară a d-lui Vlahuță*, în Editura „Viața românească", a fost anunțată la *Miscellanea* din *Viața românească*, VII, nr. 4, aprilie 1912, p. 137.

[3] Nu se poate identifica, nefiind publicată.

[4] Personaj din romanul *Mache Dumbrăveanu*.

[5] Personaje din *Întuneric și lumină. Predoslovie*, căpitanul cu „tîmple albe" întruchipînd pe „învinsul" societății, sensibil la frumusețile literaturii, Gheorghiu pe „învingător" și ca atare insensibil și grosolan sufletește.

[6] Personaj din schița *Contravenție*.

78

1912, sept. 7, Tîrgoviște [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce mai faci ? Ce mai fac ceilalți prieteni ? N-am mai primit de mult nici o știre de la dumneata și nici volumul asupra lui Vlahuță [2], pe care-l aștept de mult.

Nu știu care din prietenii care au fost pe la mănăstirea Neamț în vacanța aceasta, întorcîndu-se în București, a spus cuiva de la *Flacăra* că eu mi-am luat angajament cu dumneata de a nu mai colabora acolo, raportînd în totul ceea ce ți-am scris eu dumitale, cu prilejul obraznicei notițe din acea revistă.

Acum am primit patru scrisori consecutive de la acea revistă, cu rugăciuni, cu stăruințe, cu fixări de onorar lunar, ca să colaborez cu orice preț. În sfîrșit, deunăzi, Banu mi-a trimes aci într-adins pe Irimescu [3], cu misiunea de a mă executa. De la el știu că lui Banu i-ar fi spus cineva de corespondența dintre noi și că directorul *Flacărei* ține cu orice preț [sic]. Irimescu era însărcinat să-mi avanseze și un acont. Azi din nou altă scrisoare.

Precum vezi, un prietin mi-a creat această situație dificilă de a mă pune între dumneata și Banu. Nu ezit nici un moment de a te prefera pe dumneata și rostul acestei scrisori nu este altul decît de a te ruga să reflectezi care din vizitatorii din vara aceasta sau care dintre prietenii dumitale a putut comite această indiscreție, pentru a ști să te ferești de el pe viitor. Eu unul nu am vorbit cu nimeni despre scrisoarea mea către dumneata ; și de cîte ori verbal mi-a cerut Banu să-i trimet ceva pentru *Flacăra* m-am scuzat că n-am nimic gata, că sînt prea ocupat cu altele... N-aveam nici un interes să mă stric cu el, declarîndu-i categoric că nu vreau să mai colaborez la fițuica lui.

Acum indiscreția necunoscutului prietin o să mă silească să-i răspund că nu voi mai colabora. Cuvintele lui Irimescu : „domnul Banu m-a însărcinat să vă spun că aparițiunea vreunei prime bucăți aiurea decît în *Flacăra*, ar însemna confirmarea celor ce i s-au spus..." mă împing la o declarare categorică lui Banu.

Îmi pare rău că nu am nimic gata de trimes *V. r.*

Cu frățească dragoste și cu vorbe bune prietenilor,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Scrisoarea este reexpediată de poştă de la Mănăstirea Neamţ la adresa din Iaşi a lui G. Ibrăileanu : str. Lascăr Catargiu, nr. 12.

[2] *Opera literară a d-lui Vlahuţă*, teza de doctorat a lui G. Ibrăileanu, a fost tipărită în Editura „Viaţa românească" dar a ars în depozit în 1912. Ea a fost publicată apoi în *Viaţa românească*, VIII—IX, nr. 10 şi 11—12, octombrie-decembrie 1913, p. 19—44, 152—178 şi nr. 1—3, ianuarie-martie 1914, p. 13—32, 212—226, 327—345.

[3] I. Irimescu-Cîndeşti, ziarist, care publicase în *Flacăra*, nr. 9, din 17 decembrie 1911, 1911, p. 67, interviul *De vorbă cu Brătescu-Voineşti.*

79

1912, oct. 9, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că am lăsat să treacă atîta vreme de la scrisoarea dumitale fără să-ţi răspund.

Sînt mîhnit, amărît şi bolnav.

Îmi lipseşte ceva şi nu ştiu ce. Copiii, pe care i-am dus la Bucureşti şi i-am lăsat în pensioane ? Un prietin, cu care să pot vorbi altceva decît despre fuziune, împăcare, reluare de raporturi şi toată flecăria fără interes a politicii ?

Mi se pare uneori că s-a stricat ceva în mine, de vreme ce toate îmi par fără interes. Mă oboseşte conştiinţa şi mi-ar fi silă fără ea. Toată starea asta, toate îndoielile, tot zbuciumul acesta vreau să ţi-l zugrăvesc pe larg într-o scrisoare lungă, pentru care o să-ţi cer ospitalitatea *V.r.* [1]. Te voi vesti cînd va fi gata, trimeţîndu-ţi-o. Deocamdată nu am nimic. Sînt turbure ; aştept ziua limpezirii, cînd mă voi putea privi mai obiectiv.

Bine de oamenii al cărora suflet n-are nevoie de o temelie largă. Eu nu pot să fac nimic, sînt ca o busolă stricată, îndată ce mi-am pierdut credinţa adîncă, îndată ce nu înţeleg rostul profund şi etern parcă al lucrului ce am de săvîrşit. E desigur un mare cusur, o micşorime, o nebunie să cauţi un temei etern unei fapte trecătoare ; o nebunie sau o prostie la fel cu stăruinţa cu care maimuţa caută în dosul oglinzii realitatea propriei ei imagini.

Ce bine ne-am înţelege amîndoi !

O chestie trivială.

Botez în ultima lui scrisoare îmi făgăduia pentru luna septemvrie ceea ce-l rugasem în iulie. Nu ştii ce mare bine mi-ar face editorul ultimului meu volum, dacă mi-ar putea plăti acum o mie de lei care, împreună cu cei 600 primiţi, ar reprezenta partea cuvenită mie din cele 3.000 de exemplare trase. Nu i-aş cere dacă n-aş fi constrîns de Creditul urban, care mă ameninţă cu scoaterea casei în vînzare.

E foarte bună nuvela lui Pătrăşcanu [2] şi bucata lui Sadoveanu [3] asemenea.

Cu cea mai călduroasă îmbrăţişare, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Nu apare în *Viața românească*. E posibil să se refere la una din cele două scrisori publicate în 1914, sub titlul *Politică*, prima la Tipografia „Poporul", cea de-a doua la Editura „Flacăra".

[2] *Înzăpădiți!* în *Viața românească*, VII, nr. 9, septembrie 1912, p. 277—289.

[3] *Toamna*, *idem*, p. 348—351.

80

[Nedatată. După ștampila poștei: Tîrgoviște, 10 noiembrie 1912]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Deunăzi m-am pomenit cu o scrisoare de la Al. Ducea, funcționar la Academie, secretar sau casier, prin care mă ruga să mă duc să-l văz, avînd să-mi comunice ceva.

Ducea e coleg de clasă cu mine.

Ieri m-am dus să-l văd și iată ce mi-a spus:

„Anul acesta se decerne de Academie marele premiu Năsturel; te-am chemat ca să te sfătuiesc să-ți depui toate scrierile pentru acest premiu. *Întuneric și lumină* întrunește condițiile regulamentului, fiind apărută în anul acesta. Scoate o nouă ediție din *Lumea dreptății*. Văd că în comerț e a 6 mie apărută în 1908. Dacă-ți mai rămîn exemplare din acea ediție schimbă coperta și fă a 7 mie, editată în anul acesta, și depune-o, împreună cu *Întuneric și lumină* și cu conferința *Pe marginea cărților* [1], pentru marele premiu Năsturel. Sînt în măsură să te asigur că ți se va acorda negreșit, mai ales avîndu-se în vedere nedreptatea ce s-a făcut în rîndul trecut. Sînt convins că ți se va acorda, nu cu majoritate, ci cu unanimitate."

Mă raport[ez] la dumneata, iubite domnule Ibrăileanu, și te rog să-mi dai povață. Ce să fac? Mai sînt volume din a 6 mie? Se poate schimba coperta? Cum să facem? Dacă lucrul e posibil poruncește să se facă și trimete-mi, te rog, cît mai degrabă 20 de exemplare din această nouă ediție și 20 de exemplare din *Înt. și lumină.*

E de prisos să-ți spui că prietenul meu mi-a recomandat discreție.

E nițică pehlivănie în această afacere; dar nevoia adaptării la mediu și imposibilitatea de a reuși, cu respectul tutulor scrupulelor...

Dă-mi o povață.

Aștept răspunsul dumitale și, pînă atunci, te rog să primești o cordială îmbrățișare,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

P.S. Mă simt cu totul buimăcit de această neașteptată propunere. Douăsprezece mii de lei!! Ceea ce mă face să mă codesc e credința că nu aș merita acest premiu, siguranța că dacă acordarea lui ar depinde de mine, nu mi l-aș acorda; iar ceea ce mă îndeamnă să mă propun e siguranța că s-a acordat în trecut pentru lucrări și mai mediocre.

Răspunde-mi degrabă. Și rupe, te rog, această ticăloasă scrisoare.

[1] Poartă ca subtitlu: *Cuvîntare ținută în seara de 23 septembrie a.c. la Congresul Asociației române pentru înaintarea și răspîndirea științelor*, Tipografia „Gutenberg", București 1911.

81

15 ianuarie 1913, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că răspund atît de tîrziu scrisorilor dumitale. M-au împiedicat diferite mizerii, printre care și grafofobia. Din Societatea Scr. R. nu mai fac parte. Mi-am dat demisia, *nemaivoind să fac parte*. Ce vor fi făcut cu demisia mea nu știu, nici nu-mi pasă.

Nu știi cît îmi pare de rău că nu pot satisface dorința dumitale și datoria mea de a scrie un articol despre marele nostru dispărut, Haret. Nu mă simt în stare și orice aș scrie ar fi mai prejos de venerațiunea ce port memoriei lui.

De multe ori, în convorbiri cu unii și cu alții, mi-am exprimat părerea că avem un singur om politic cu totul superior, pe el. Da, îți mărturisesc că el era singurul om în fața căruia mă simțeam umilit. Mă umilea măsura lui, conștiința lui de datorie, curățenia sufletului lui evlavios și uriașa lui putere de muncă.

În vremea noastră de americanism și de scepticism, care admite toate, era singurul om care nu glumea cu anumite lucruri, care disprețuia zeflemeaua, care nu confunda șiretenia cu inteligența, — singurul om pentru care realitatea sufletească era mai de preț decît realitatea materială, singurul suflet de apostol, pe care pusese complect stăpînire marea și fără de preț credință că mîntuirea neamului nostru nu stă atît în îmbogățirea lui, cît în însuflețirea lui.

De trei ori am recetit articolul lui asupra inteligenței animalelor, din ultimul număr al *V.r.* [1], nu atît pentru observațiile cuprinse într-însul, cît pentru notele intime asupra vieții lui. Închideam din cînd în cînd ochii ca să-l văd la vie, în trăsură, în tren... [2].

Pe dată ce voi avea ceva voi trimete *V.r.*

★

Deunăzi la teatru, Duiliu Zamfirescu mi-a spus :

— Pînă acum am vorbit despre dumneata. Ai pus 12 inși în mare încurcătură. Din nefericire anul acesta nu e alt premiu de literatură decît marele premiu, care nu e divizibil...

Văzînd că tace, zic :

— Și trebuie desigur să fie dat lui Vlahuță pentru studiul asupra lui Grigorescu [3].

— Nu, despre Vlahuță nici nu e vorba, deși Delavrancea e încredințat că va face să-i fie dat, dar a depus și Murnu traducerea *Iliadei*... [4].

Și, întorcîndu-se către ceilalți care erau de față, a început să laude, să laude traducerea lui Murnu, că e așa, că e pe dincolo : extraordinar... ex-tra-or-di-nar..., muncă colosală, operă de uriaș....

Înțelegi bine că n-am zis nici *pis*.

De unde vezi că am un concurent redutabil la premiu : pe Homer ; zic așa pentru că toată priceperea lui Murnu nu făcea un ban fără *Iliada*.

Și mă pricep atît de puțin să-mi pledez cauza pe lîngă membrii care conferă premiul, încît toate iluziile, toate planurile zac în baltă...

★

Nu eşti hotărît să mai vii niciodată în Bucureşti ?

Aş face tot ce mi-ar sta prin putinţă şi peste putinţă ca să stăm toată vremea împreună.

Cu frăţească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Titlul articolului : *Cîteva observaţii asupra inteligenţii animalelor*, în *Viaţa românească*, VII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1912, p. 169—182.

[2] Pasajul de la „Nu ştii cît îmi pare de rău..." şi pînă aici, fără nici o modificare, este publicat de G. Ibrăileanu în *Viaţa românească*, VIII, nr. 1, ianuarie 1913, p. 129—130, sub titlul : *D. Brătescu-Voineşti despre Haret*. Vezi şi scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 19 ianuarie 1913.

[3] *Pictorul N. Grigorescu, viaţa şi opera lui*, Editura „Casa şcoalelor", Bucureşti 1910 şi ediţia franceză, în traducerea lui Leo Bachélin, Bucureşti 1911.

[4] Cîntecele XIII pînă la XXIV, tipărite la Bucureşti în 1912.

82

1913, ianuarie 19, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îţi mulţumesc pentru graba cu care răspunzi scrisorii mele şi pentru prietineasca solicitudine de care e plin răspunsul dumitale. Mulţumesc de asemenea pentru cei 160 de lei ce mi s-a[u] expediat de *V.r.* şi care au sosit atît de la timp.

Premiul se decerne de o comisiune specială : *comisia marelui premiu Năsturel*, alcătuită astfel :

Secţ. literară : Bianu, Delavrancea, Negruzzi, D. Zamfirescu ;

Secţ. istorică : I. Bogdan [1], Kalinderu [2], Onciu [3], M. Sutzu [4] ;

Secţ. ştiinţ. : Babeş, Hepites [5], Istrate [6], Mrazec [7].

Îmi vine să cred că voi avea neapărat votul lui Hepites şi Istrate ; poate pe al lui Negruzzi, deşi Murnu e colaborator la *Convorbiri*. Nu ştiu ce să cred de Bianu. Ştiu că Delavrancea va lupta pentru Vlahuţă, iar Duiliu pentru Murnu. Cunosc prea puţin pe Kalinderu şi Onciu. Nu cunosc de loc pe Bogdan, Sutzu, Babeş, Mrazec.

Mă voi duce însă să văd pe fiecare, de vreme ce se cuvine şi aşa e obiceiul. Premiul se dă în luna mai, mi se pare. Pînă atunci e destul timp.

Negreşit că poţi reproduce ce vei socoti vrednic din scrisoarea mea precedentă.

Bietul Haret ! şi biata noastră ţară ! Acum, mai mult decît oricînd, aveam nevoie de el, — acum, cînd mi se pare că nu tragem învăţămintele ce s-ar cuveni să tragem din izbînda bulgarilor. Poate că greşesc, poate judec rău (şi d-aia mi-e necaz pe depărtarea care ne desparte şi ne împiedică de a sta de vorbă), dar mi se pare că ne ducem de rîpă. Avem un excedent de 110 milioane. Din cîte suferinţe, din cîte privaţii era făcut acest excedent ? În cîte case a intrat perceptorul cu silnicie, în ţipetele femeilor şi ale copiilor... 110 milioane ! Ce nu s-ar fi putut face cu atîţia bani ? Cîte şcoli s-ar fi putut înfiinţa şi îmbunătăţi ? Cîte dispensare ? Şi acum toţi banii aceştia se cheltuiesc pe armament ; ba ne mai împrumutăm cu încă 150 de milioane în acelaşi scop !

O fi bine ? Oare grozăvia armatei noastre ne-a apărat de a fi înghiţiţi pînă acum de Austria sau de Rusia ? Oare armarea noastră pînă în dinţi e cea mai grabnică, cea mai strigătoare din nevoile noastre ? Şi cheltuielile astea nu înseamnează amînarea vindecării altor rele mai crude ? Mai de preţ să fie un un [sic] laş şi ticălos în zale, decît un viteaz fără zale ? Mă gîndesc la broasca ţestoasă, cu o carapace deasupra, cu alta pe dedesubt, tîrîndu-se greoi prin mocirlă, şi la pasărea, rudă cu ea, fără arme de apărare, zburînd în văzduh. Mă gîndesc la toate animalele din geologie paradoxal de înarmate pentru atac şi apărare, la pieirea lor şi la biruinţa necontenită a făpturii celei mai dezarmate. Ce a făcut cu putinţă această biruire, dacă nu şi sporul de putere de cunoaştere, sporul de suflet ? Mă gîndesc la omul care, acum aproape o sută de ani, a venit în ţara noastră şi a pricinuit o mişcare grozavă, neuitată. Îl chema Gheorghe Lazăr. Şi n-a venit nici cu puşti, nici cu tunuri, — a venit cu suflet.

Acum mai mult ca oricînd aveam nevoie de Haret ; acum mai mult ca oricînd mă rog lui Dumnezeu să ne dea urmaşi ai lui Haret, care să înţeleagă că mărirea şi tăria unui neam stă în ridicarea cît mai multor suflete [8].

Nu te-aş ierta toată viaţa să ştiu că ai venit în Bucureşti fără să mă înştiinţezi.

Te îmbrăţişez ca un frate, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Filolog şi istoric (1864—1919), profesor la Universitatea din Bucureşti. Membru şi preşedinte al Academiei Române.

[2] Kalinderu, Ioan (1840—1913), magistrat şi publicist. Membru al Academiei Române din 1893.

[3] Corect : Onciul, Dimitrie (1856—1923), istoric, profesor la Universitatea din Bucureşti, director al Arhivelor statului. Membru al Academiei Române din 1905 şi preşedinte al Academiei Române.

[4] Sutzu, Mihail C. (1841—1933), numismat, guvernator al Băncii Naţionale. Membru al Academiei Române din 1908 şi şeful secţiei numismatice a Academiei Române.

[5] Hepites, Ştefan C. (1851—1922), profesor şi inginer, fondator şi director al Institutului meteorologic central. Membru al Academiei Române din 1902.

[6] Corect : Istrati, Constantin I. (1850—1918), medic şi chimist de renume, întemeietorul şcolii de chimie organică a Universităţii din Bucureşti şi membru al Academiei Române.

[7] Mrazec, Ludovic (Louis) (1867—1944), mineralog, profesor la Universitatea din Bucureşti. Membru al Academiei Române din 1905 şi preşedinte al Academiei Române.

[8] Fragmentul de la „Bietul Haret !" şi pînă aici completează nota *D. Brătescu-Voineşti despre Haret*, citată în nota 2, scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voineşti din 15 ianuarie 1913.

83

1913, aprilie 23, Tîrgovişte

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ce dor mi-e de dumneata nu-ţi poţi închipui. Am sperat că voi putea să viu să stau vreo cîteva zile la Iaşi, în cursul acestei vacanţii ; dar, precum vezi, a trecut vacanţa fără să-mi fi putut împlini dorinţa.

Am fi petrecut împreună, sînt sigur, ceasuri inefabile, rătăcind prin împrejurimile Iaşului. Cîteva ceasuri de convorbire cu dumneata mi-ar fi adus în suflet o rază de lumină, care m-ar fi ajutat să pun în orînduială enormul bagaj de gînduri ce se zbat în mintea mea.

Nu v-am mai dat semne de viaţă, dar te rog să crezi că n-am stat degeaba. Am cetit mult, am cugetat şi nădăjduiesc [că] în cursul anului acestui[a] voi putea să termin 2 lucrări şi anume: *Viaţa lui Mache Dumbrăveanu* şi *Zi cu zi*[1]. Cea dintîi este povestirea vieţii unui om care a suferit mult, dar pe care suferinţa l-a înălţat; iar în cea de-a doua sînt însemnările zilnice ale gîndurilor. Aş vrea să fac pînă la sfîrşit, ca pînă acum, să asiste cititorul la elaborarea unui sistem de cugetare; să i se pară că el îl cugetă.

Ce mai faci? Ce mai gîndeşti? Cum mergi cu sănătatea?

Ticăloasa mea sănătate merge şchiopătînd. Mi-o cîrpesc pe ici pe colo cum pot, cu urodonal, cu regim de lapte.

Citesc acum o carte foarte frumoasă, foarte bine scrisă. De mult n-am mai citit ceva aşa de bine scris. Dacă nu ai citit-o încă, ceea ce e puţin proba[bi]l, ţi-o recomand: *Le rêve et l'action* de Dromard[2].

Ce dumnezeu! Te-ai hotărît să nu mai ieşi din Iaşi de loc? Nu e nici o speranţă ca pînă în iunie să ne întîlnim la Bucureşti?

Scrie-mi, scrie-mi o scrisoare mai lungă, provoacă-mă şi îţi voi răspunde poate printr-o scrisoare deschisă. Nu ţi-am mai văzut scrisul de nu se ţine minte.

Multe vorbe bune lui Stere.

Cu frăţească dragoste, *Ioan Al. Brătescu-V.*

[1] Nu a fost tipărită.

[2] Lucrare a psihiatrului francez G. Dromard, publicată la Flammarion, Paris 1913.

84

[Nedată. După conţinut: aprilie sau mai 1913]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îţi sînt dator cereri de iertare pentru necuviinţa de a nu fi răspuns la două cărţi poştale, prin care-mi c[e]reai să-ţi trimet o bucată literară. Iartă-mă, am fost şi sînt încă prea zbuciumat de evenimentele astea[1] pentru a putea scrie literatură propriu-zisă, aşa de zbuciumat încît, iată, am fost şi necuviincios faţă cu un bun prietin ca dumneata.

Îţi trimet această *Scrisoare*[2] şi în curînd încă două, ultimele[3].

Simţeam şi simt trebuinţa de a mă descărca de acest material de cugetări pacifiste înainte de a mă reapuca de literatura propriu-zisă, pe care să nu crezi că am abandonat-o. Răspunde-mi un cuvînt pentru a-mi dovedi că m-ai iertat.

Pînă atunci cu toată dragostea, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*

[1] Începutul celui de-al doilea război balcanic.

[2] Nu se publică, pentru motivele indicate de I. Al. Brătescu-Voineşti în scrisoarea din 28 mai 1913.

[3] Apar în *Viaţa românească,* X; *Scrisoarea III-a,* în nr. 1—2—3, ianuarie-martie 1915, p. 40—52, *Scrisoarea IV-a* şi ultima în nr. 7—8—9, iulie-septembrie 1915, p. 101—115.

85

1913, mai 28, Tîrgoviște

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu, scrisoarea ce ți-am scris deunăzi nu se poate publica acum. E o lașitate, știu, să ascunzi fapte de acestea, să nu le aduci la cunoștința tuturora ; dar ce să fac ? Fostul supus turc, azi senator, e unchiul unui băiat bun, prietin cu mine, cu noi. Mi-aș aprinde paie în cap. Păstrează *Scrisoarea* pentru mai tîrziu, dacă-ți pare interesantă. Poate că s-ar putea publica fragmente acum. Bunioară, dupe terminarea istoriei Săcuenilor. Nu-mi aduc bine aminte, dar mi se pare că de acolo de unde ți-am scris parcă : „Zilnic văd exemple. Nu știu pe care să le aleg din multele care-mi dau năvală la vîrful condeiului...", de acolo s-ar putea reproduce pînă la sfîrșit [1].

Îți alătur o schiță [2]. Cum o găsești ? Faptul cu împușcarea cîinilor e adevărat. Persoana trăiește, e un fost secretar la domenii ; dar puțin îmi pasă. Aștept de mult de la dumneata o scrisoare mai lungă. Am petrecut de minune cu dumneata săptămîna trecută, recitind *Spiritul critic*. Scriu în fiecare zi la două lucruri deodată : la ceva care se cheamă *Zi cu zi* și la *Viața lui Mache Dumbrăveanu.* Alături cresc alte schițe, pe care ți le voi trimete pentru *Viața românească,* pe măsură ce le voi fi sfîrșit.

Precum vei fi aflat, Academia m-a încurajat admirabil să continui pe calea literaturii, acordînd premiul lui Homer [3]. Îmi rămîne nădejdea că dupe ce voi fi murit în sărăcie, la înmormîntarea mea un membru al Academiei poate că-mi va ține o cuvîntare bine simțită. Pe mine, precum vei vedea, faptul Academiei nu mă descurajează ; dar, în general, lucrul e cel puțin curios și scriitorii de lucrări originale sînt puși într-o foarte grea situațiune, căci oricît de bune ar fi lucrările lor, se va găsi cu înlesnire în literatura universală o lucrare mai bună, care tradusă... Se pare că macedonismul traducătorului a contribuit în mare parte la acest rezultat. Nu mai știi ce să crezi. Desigur vina e a mea. Nu m-am dus să văd pe absolut nici unul din membrii comisiei, absolut nici unul.

Îmi pare rău că ai fost bolnav. Eu însumi timp de 3 săptămîni am fost foarte rău. Acum în urmă ajunsesem să cred că am cancer la stomac. Dupe 3 săptămîni de cură la Carlsbad și de regim numai de cartofi cu unt mă simt mai bine.

Aștept scrisoare cu drag, iar pînă atunci te îmbrățișez frățește,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

ANEXA

1913, mai 10, Tîrgoviște

Scrisoare

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ai luat plicul, ai deschis grăbit, crezînd că conține vreo schiță pentru *Viața românească* și, încredințîndu-te că e numai o scrisoare, te sperii de proporțiile ei. Ți-o scriu pentru că am nevoie de descărcare și n-am alt prietin căruia să-i fac destăinuiri mai cu drag.

Ai citit, poate, dacă citești gazete, că am adresat o telegramă deputatului de Dîmbovița, cerîndu-i să interpeleze pe ministrul de in-

terne, în privința arestării unor țărani. Țăranii sînt din Săcueni și fiindcă istoria lor e vrednică de cunoscut de un poporanist, am să-mi petrec un ceas povestindu-ți-o.

Săcuenii e un sat pe marginea rîului Ialomița, la depărtare de vreo opt kilometri spre răsărit de Tîrgoviște. Moșia Săcueni a fost a statului. La '64, pe o parte din ea s-au împrop[r]ietărit locuitorii, iar restul de vreo 1 500 de pogoane se arenda de stat, dupe stăruințele politicianilor, la diferiți agenți electorali, care se pricepeau la agricultură cum ne pricepem noi amîndoi la cizmărie. Cel din urmă arendaș, devenit în urmă prop[r]ietar, e un fost negustoraș de nimic, care avea o prăvălioară cît o latrină, în care făcea dever de 2—3 lei pe zi ; dar era șmecher, gălăgios, putea să aducă șase-șapte voturi la vreme de alegeri. Român neaoș din Tîrgoviște, dar cînd a fost să tragă sorțul s-a făcut supus turc și a scăpat astfel de serviciul ostășesc. Mai în urmă, dupe ce s-a văzut scăpat, a cerut împămîntenirea. Există în dezbaterile parlamentare discursul lui Ion Brătianu, în Senat, prin care se opunea la această împămîntenire. A venit legea vînzării moșiilor statului. Oamenii din Săcueni au făcut tot ce le-a fost cu putință ca să li se vîndă lor moșia. Avocați de toate nuanțele politice le-au luat bani în acest scop. Pentru justificarea unei mulsori mai abundente, odată li s-au adus din București un funcționar al Ministerului de Domenii și un inginer, care au făcut un simulacru de proiect de parcelare. În loc să se vîndă lor, moșia s-a vîndut arendașului, acum împămîntenit, pe un preț ridicol, plătibil în rate. Nepricepîndu-se la agricultură, lucra pămîntul așa cum au apucat țăranii din moși strămoși. În schimb însă a spart toate izlazurile și le-a prefăcut în locuri de cultură, așa încît oamenii nu mai aveau unde să-și pască vitele. Pe marginea Ialomiței sînt zăvoaie ale statului pe care tot el le lua în tăiere. Parchetele tăiate de cinci ani se arendau spre pășunare. Licitația trebuia ținută la primărie. Se prezentau țăranii la licitație, — licitația se amîna pe duminica viitoare ; a doua duminică iar se amîna ; iar duminica a treia aflau că parchetul s-a dat deja în arendă prop[r]ietarului la prefectură. Rămăsese un singur izvor de cîștig, două hanuri în Săcueni, la care se procopsiseră cîțiva oameni. Prop[r]ietarul, în loc să dea ceva pentru repararea bisericii sau a școlii, și-a trîntit la răspîntie un han de piatră, cea mai frumoasă clădire din toată comuna Săcueni, și a introdus și monedă fiduciară, care n-avea curs decît la hanul lui. Așa steteau lucrurile la '907. Atunci s-au răsculat locuitorii, în cap cu cîrciumarul. Au prins pe prop[r]ietar la moșie și, fără să se atingă de el, i-au cerut să le cedeze lor moșia. S-a trimes armată și s-au adus legați 40 de inși, care au fost ținuți arestați 3 luni. I-am apărat eu la Curtea cu jurați, care i-a achitat. Printre acești 40 de păcătoși, trei erau feciorii a doi țărani ale cărora nume se găsesc încadrate la primărie cu mențiunea : „morți pe cîmpul de onoare în războiul pentru independența țării". Și erau arestați și dați judecății pentru consfințirea dreptului de proprietate al aceluia care se făcuse supus turc ca să scape de armată. Nu-ți povestesc basme, dragul meu, lucrurile se pot controla orișicînd. Fostul

supus turc a vîndut moşia Săcueni pe un milion şi e actualmente reprezentant al ţării în Senat.

Dar istoria nefericirii celor din Săcueni nu s-a isprăvit. Partea aleasă lor la '64 merge pînă la rîul Ialomiţa. Proprietatea fiind a statului, au plan de împrop[r]ietărire în regulă, în care e figurat lămurit pămîntul ce li s-a dat lor. Cum îţi spusei, spre miazăzi, acest pămînt se învecineşte cu Ialomiţa. Cu timpul, din pricina unor leşi * făcute de alţi prop[r]ietari mai în sus, apa a început să mănînce din pămîntul locuitorilor. În fiecare toamnă şi în fiecare primăvară, la fiecare viitură a apei, pămîntul lor era ştirbit. Azi un pogon, mîine două, la anul nouă, în timp de 15 ani li s-au mîncat 40 de pogoane. Ajunsese apa pînă sub casele oamenilor, care dormeau cu spaima că peste noapte pot fi luaţi cu totul. În vremea asta zeci şi sute de plîngeri au adresat prefecturii, cerşindu-i ajutor. Dacă plîngerea era din partea unui prop[r]ietar mare, desigur prefectura ar fi luat măsuri ca să împiedice întinderea răului ; dar aşa, pentru pămînturile unor pîrliţi... Aşa au mers lucrurile pînă în toamna trecută, cînd din pricina ploilor năpraznice, deodată Ialomiţa îşi părăseşte drumul de pînă acum şi se întoarce la vechea albie din '64, restituind ca prin minune ţăranilor pămîntul ce le mîncase. Există, după cum ţi-am spus, plan, cu puncte fixe care nu s-au strămutat, cum e drumul Ploieştilor, plan care vorbeşte luminos şi care nu lasă nici o urmă de echivoc. Ţăranii reintră de astă toamnă în stăpînirea pămîntului lor, băgîndu-şi vitele pe prundişul pe care a crescut iarbă şi mărăcinat. În vremea asta prop[r]ietarul riveran al ţăranilor moare, proprietatea intră în mîna unei nepoate, care se căsătoreşte în martie trecut cu un advocăţaş din Tîrgovişte, prieten al stăpînirii actuale. Azi s-a căsătorit, mîine s-a dus la moşie şi cu concursul administraţiei a luat vitele oamenilor, iar pe ei i-a dus cu jandarmii la parchet. După intervenirea mea li s-a dat drumul. Acum, din nou, pentru a doua oară, i-a dus legaţi, pe o vreme de ploaie, să nu te-nduri să dai un cîine afară. Li s-a dat drumul, dar s-au dat porunci straşnice primarului şi jandarmilor să-i împiedice de a face acte de stăpînire de acele locuri, iar pe mine, care am fost arătat de prop[r]ietar ca instigator al ţăranilor, m-au poftit foarte politicos şi cu o nespusă afabilitate procurorul la parchet, prefectul la prefectură, şi m-au rugat să domolesc pe ţărani şi, dacă cred că au vreun drept asupra pămîntului, să le pornesc proces contra prop[r]ietarului riveran. Două ceasuri de elocvenţă, de indignare, de rugăciune, de epuizarea tuturor mijloacelor de persuasiune n-au putut să-i clintească din hotărîrea fermă de a reda prop[r]ietarului posesia pămîntului ce şi prefectul şi procurorul recunoşteau că e al ţăranilor. Ceea ce e şi mai frumos (ah ! ce mare artist e natura ! ce imaginaţie de poet ar fi putut născoci aceasta ?), prop[r]ietarul riveran, care tăgăduieşte dreptul ţăranilor, care pune de-i arestează, e din Săcueni. Bunicu-său

---

* Lese, pluralul corect al substantivului leasă = zăgaz de nuiele făcut pentru oprirea apei sau pentru a împiedica peştii să treacă în josul apei.

era plugar, tat-său a fost slujbaş şi jălbar pe la judecătoria din Tîrgovişte, iar el advocat.

Aşa e că e interesantă istoria Săcuenilor ? Săracii de ei şi păcătoşii de noi ! Cînd izbucnesc revoltele, căutăm numaidecît instigatori *„studenţi, mîna Rusiei“*, toate idioţeniile şi nu ne dăm seama că pricina revoltelor e acumularea treptată şi pe nesimţite a vexaţiunilor de fiecare zi, de fiecare ceas, săvîrşite contra ţăranilor, vexaţii trecute cu vederea, ba de cele mai multe ori ajutate şi patronate de administraţie. Tot aparatul administrativ, Cameră, Senat, miniştri, prefecţi, su[b]prefecţi, toată şleahta de funcţionari îmi par reprezentanţii dominatorilor împotriva dominaţilor. Şi, pentru justificarea tutulor nedreptăţilor, tutulor confiscărilor de drepturi, se recurge la nişte sofisme, la nişte argumentări farisiace [sic], care te scot din răbdări.

În afară de cazul Săcuenilor, în fiecare zi văd sute de exemple.

Nu ştiu din multele care-mi dau năvală la vîrful condeiului pe care să-l aleg.

Iacă :

Un arendaş trece de 3—4 ani peste locurile unor ţărani, rămase pînă anul acesta necultivate şi pe care păşteau vitele ţăranilor. Anul acesta vor să şi le cultive. Nu mai vor să îngăduiască pe arendaş să treacă peste locurile lor, fac un şanţ la capătul locului. Arendaşul astupă şanţul şi trece înainte. Conflict. Ţăranii sînt aduşi legaţi la parchet, de unde, dupe o arestare de cel puţin 24 de ore, li se dă drudrumul. Administraţia menţine pe arendaş în dreptul de trecere. Dacă întrebi, pentru ce ? ţi se răspunde : „Rolul administraţiei e să păstreze *statu quo*. Dacă ţăranii pretind că locul pe care trece arnedaşul e al lor, n-au decît să-l dea în judecată. Avem justiţie, să se adreseze la ea şi desigur că vor cîştiga, pentru că dreptul de trecere nu se capătă prin faptul trecerii, ci trebuie stabilit cu acte şi cum arendaşul n-are act... N-are, zici dumneata, să şi-l arate, dacă are ; iar dacă n-are de ce să treacă peste locurile oamenilor ? — Asta nu e treaba noastră ; eu, administraţia, nu sînt judecător, asta e treaba justiţiei ; dar eu nu pot tolera ca ţăranii să-şi facă dreptate singuri. Dacă acest fapt s-ar generaliza...“.

Aşa vorbeşte fariseul şi nu trece nici o săptămînă şi iată că în altă localitate se iveşte altă neînţelegere. Ţăranii trec, de cînd s-au pomenit cei mai bătrîni dintre ei, pe un drum care duce la locurile lor de muncă. N-au alt drum pe unde să se ducă sau, ca să iasă pe alt drum, ar trebui să facă un ocol de 5 kilometri. Dar drumul pe care trec de cînd s-au pomenit e pe marginea moşiei prop[r]ietarului. Ţăranii nu vor să se învoiască pe moşie pentru că condiţiile sînt foarte oneroase. Ca răzbunare şi mai ales ca mijloc de constrîngere, prop[r]ietarul taie cu şanţ drumul. Ţăranii astupă şanţul la loc şi încearcă să treacă înainte. Sînt aduşi cu jandarmii şi ţinuţi închişi cel puţin 24 de ceasuri. Parchetul le dă drumul. Administraţia dă concurs prop[r]ietarului, împiedicînd circularea pe acel drum. Întrebi, pentru ce ? Ţi se răspunde : „Mai întîi, ţăranii n-au dreptate în fond, pentru că servitutea de trecere nu se capătă prin faptul trecerii, ci prin act şi n-au nici un act. Şi apoi, dacă socotesc că au vreun drept, să se adreseze justi-

ției. De ce sînt judecătorii, tribunale, curți ? Dar să-i lăsăm să treacă așa în silnicie pe proprietatea altuia ! Dacă s-ar generaliza acest fapt..."

Și acei care-ți răspund așa și care justifică și legitimează această fariseacă atitudine a administrației sînt liberali, sînt democrați. Toată ziua nu vorbesc decît : democrație, popor, neam, dreptate, reparație socială, trezirea conștiinței neamului ! Mizerabilii ! A ! cum înțeleg de profund vorba țăranului : „ori vorbește cum ți-e fapta, ori te poartă cum ți-e vorba". Aceste vorbe mi le închipuiesc spuse, cu lacrămi în ochi, cu tremurare în glas, de un biet țăran desculț, care stă umilit, cu capul gol, înaintea unui surtucar mincinos. Știe păcătosul de el cum poate să-l încurce cu vorba, cum poate să-l amețească, cum poate să-l dezarmeze cu minciunile. Și se roagă ticălos : „ori vorbește cum ți-e portul, ori te poartă cum ți-e vorba".

Dumneata vei fi zîmbind de revolta mea. De multe ori îmi propui să privesc și eu aceste lucruri *sub specie aeternitatis* *. Nu pot că sînt avocat. În fiecare zi aflu cîte o ticăloșie și nu știu ce sfat să dau bieților oameni, care vin să ceară un sprijin, o povață. Ce să le spui ? Ce să-i povățuiesc ? Iată într-unul din cazurile de mai sus. Au venit țăranii la sprijinul, la povețele mele. Ce să fac ? Să mă las pradă imboldului intereselor mele și, exploatînd naivitatea lor, să-i povățuiesc să facă proces, care va dura cinci-șase ani, dacă nu mai mult ? Tribunalul amînă procesele din mai în decemvrie și din decemvrie în iunie. În vremea asta la fiecare înfățișare și de două-trei ori între înfățișări, în afară de onorarii, țăranii vor veni cu ouă, cu unt, cu pui, cu fel de fel de plocoane, de care se vor fi privat pe ei și pe copiii lor. Vor pierde atîtea zile de muncă, vor cheltui atîția bani cu drumurile, cu martorii, cu cercetări locale ; iar la sfîrșit, peste 6—7 ani, cum justiția nu e mult superioară administrației și cum prop[r]ietarul va avea grijă să-și asigure concursul unuia sau mai multor advocați influenți și pricepuți, țăranii poate [sic] să piarză. Bine e să-i bag în proces ?

Să-i îndemn să se învoiască cu prop[r]ietarul ? Să le spui : „Resemnați-vă ! Măcar că aveți dreptate, supuneți-vă ! Așa sînt întocmite lucrurile, încît cei mici numai cu mare greutate pot căpăta dreptate. Fericiți cei năpăstuiți că acelor va fi împărăția cerului ! Poate o da Dumnezeu ca lucrurile să se mai schimbe peste cîteva sute de ani."

Bine e să îndemni pe cineva la resemnare în mizerie, cînd te gîndești că omul se poate obiciuni, se poate adapta și în mizerii de care ne sperie gîndul ? Nu da, Doamne, omului cît poate să rabde !

Să-i îndemn la răzvrătire ? Să le vorbesc așa : „Măi creștini, de cînd s-au înmulțit oamenii pe pămîntul ăsta, puterea unora și slăbiciunea altora i-a împărțit în două tabere : una mai mică, tabăra asupritorilor, și alta mai mare, tabăra asupriților. Asupritorii au întocmit așa lucrurile, încît să le străjuiască, să le apere cît se poate mai bine drepturile pe care au apucat să puie stăpînire. Toate dregătoriile țării în scopul

* Sub aspectul veșniciei.

ăsta sînt întocmite și mai toate dregătoriile sînt date pe mîna stăpînitorilor. Voi faceți parte din tabăra asupriților și vă luptați, după cum firesc e, să micșorați asuprirea. Să nu vă închipuiți că cei ce vă stăpînesc o să vă dea de bunăvoie ceva din drepturile lor. Se găsesc pe ici colo printre ei oameni miloși, ale cărora suflete simt durerea voastră, și oameni cuminți, care își dau seamă că e chiar spre binele și spre întărirea lor să se poarte blînd și omenește cu voi. Cei mai mulți, însă, sînt hrăpareți, înguști la inimă și la minte ; cred că tăria lor în păcătoșia voastră stă, că cu cît veți fi mai obijduiți și mai apăsați, cu atît mai ușor or să vă stăpînească. „Calul slab, zic ei, nu se zbate în ham".

Acum, dacă vreți să rămîneți în ticăloșia în care vă găsiți, rămîneți, măcar că nu e numai paguba voastră dar și a neamului nostru. Dacă vreți să rămîneți cum sînteți, umblați în judecăți cu cheltuială, cu străgănire * și fără siguranța izbînzii ; sau, mai bine, duceți-vă de dați în genunchi asupritorului vostru și rugați-vă de el, răscumpărați cu bani dreptul vostru ; și, dacă nu vrea, răbdați !

Iar dacă vreți să ieșiți din ticăloșie, dacă vreți să biruiți puterea cercului de fier care vă înăbușă, apoi să știți că el nu plesnește fără opintire. Drepturile nu se cerșesc, drepturile nu vin de-a gata ; drepturile se cîștigă cu strădanie și se păstrează cu strășnicie.

Duceți-vă îndărăt și stăpîniți-vă dreptul vostru ! Nu vă lăsați ! O să vă ia, o să vă închidă și cum v-a da drumul, începeți din nou ! Împotriviți-vă cît veți putea și fără vărsare de sînge, nu lăsați să vi se încalce dreptul ! Va fi greu cîrmuirii să scoată armata să vă împuște. Prefectul, numai de s-ar nemeri să fie nebun, ar face acest lucru ; iar de-l va face, atît mai bine pentru voi și pentru ceilalți de seama voastră. Vor pieri din voi unul, doi, dar răscularea sufletească ce va stîrni moartea acelora va trece dragostea și mila tutulor de partea voastră ; iar neclintirea, nesovăirea voastră vor pune pe asupritorul vostru pe gînduri, îl vor face să simtă și să înțeleagă că nu e el cel mai tare.

Chiar dacă cîrmuirea și-ar pune în pizmă și ar duce samavolnicia pînă la capăt și v-ar ucide pe toți, tot va fi un cîștig pentru urmașii voștri și pentru ceata asupriților din care faceți parte. Grozăvia samavolniciei, la care va fi fost silită cîrmuirea prin neclintirea voastră, o va face să fie mai cu luare aminte pe viitor.

Bruma de drepturi de care vă bucurați s-a dobîndit și s-a păstrat de înaintașii voștri cu frămîntări. Frămîntați-vă și voi pentru urmașii voștri !"

Cu cea mai mare sinceritate îți spun că stau în cumpănă, care din aceste povețe să dau celor ce se găsesc în asemenea împrejurări și aleargă la sfatul meu. Mă gîndesc că, dacă e adevărat că lipsește un dreptar superior la care să raportăm viața noastră, dacă e adevărat că singurul dreptar e fericirea noastră și a alor noștri, dacă e adevărat că însăși fericirea e un lucru relativ care atîrnă de înțelegerea fiecăruia,

---

* Sîcîială, piedică ridicată în calea unei acțiuni.

— atunci sînt deopotrivă de legitime şi de vane şi asuprirea şi resemnarea şi revolta ; mă gîndesc apoi la puterea de vindecare a naturii, la partea de contribuţie a răului pentru înfăptuirea binelui ; fără prea multă imaginaţie şi fără nici o înclinare spre paradoxe, îmi pot închipui că, pe cînd unii din noi fac aci jos antisemitism, undeva sus Christ stă prieteneşte de vorbă cu Iuda şi-i mulţumeşte pentru trădarea lui, fără de care n-ar fi fost răstignit, fără de care doctrinei lui i-ar fi lipsit elementul cel mai puternic de răspîndire : compătimirea pentru nefericita lui soartă ; şi mă întreb cu spaimă la ce ne slujeşte infirma noastră minte.

La revedere, cu o frăţească dragoste,

Ioan Al. Brătescu-Voineşti

[1] In forma redusă, aşa cum propune I. Al. Brătescu-Voineşti, *Scrisoarea* nu a fost publicată în *Viaţa românească*. Fiind în totalitatea ei inedită, o publicăm in extenso în *Anexă*.

[2] *Fariseu...*, schiţă publicată în *Viaţa românească*, VIII, nr. 5, mai 1913, p. 225—230.

[3] Referire la marele premiu Năsturel de 12.000 lei, acordat, în 1931, de Academia Română lui G. Murnu, pentru cîntecele traduse din *Iliada* lui Homer. I. Al. Brătescu-Voineşti concurase şi el cu volumele *In lumea dreptăţii* şi *Intuneric şi lumină*. Vezi *L'Académie Roumaine en 1912—1913, Discours et rapports officiels*, Bucureşti 1913, p. 53—54.

86

11.I.1916, Bucureşti

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă, dar nu-ţi pot trimete *Sorana* [1] şi-ţi spui cu francheţă pentru ce.

Viaţa românească nu publică numai bucăţi literare, ci (cum e firesc din pricina evenimentelor prin care trecem) şi articole politice, prin care se tinde la îndrumarea opiniei publice într-o direcţie pe care eu o socotesc greşită.

Respect fără nici o rezervă părerile lui Stere şi ale prietenilor grupaţi în jurul lui, fiindcă nici o clipă n-am pus la îndoială buna lor credinţă ; dar ţiu şi la părerile mele şi, fiind un convins pacifist, încredinţat că interesul şi al ţării noastre şi al omenirii întregi cere ca acei care se pregătiseră admirabil milităreşte să iasă învinşi, spre a se dovedi în mod luminos de convingător toată absurditatea şi inutilitatea militarismului — fără nici un pic de ură, nici împotriva nemţilor, nici măcar împotriva ungurilor —, doresc din adîncul inimii înfrîngerea lor.

Şi fiindcă această dorinţă a mea izvorăşte din consideraţii de ordin superior, umanitare, mă socotesc dator nu numai s-o exprim, dar şi să lupt pentru împlinirea ei.

Şi acum înţelegi ce act de inconsecvenţă ar fi, pe de o parte să doresc înfrîngerea puterilor centrale, iar pe de alta să dau un concurs tacit celor care doresc contrariul, colaborînd la revista prin care-şi propovăduiesc părerile.

Încă o dată iartă-mă şi te rog să crezi că, împrejurarea că evenimentele actuale ne-au rînduit în cîmpuri deosebite, nu ştirbeşte întru absolut ni-

mic stima și dragostea ce-ți port și dumitale și lui Stere și tutulor prietenilor grupați în jurul vostru.

În așteptarea sfîrșitului acestei urgii — opera adîncii înțelepciuni a cîrmuitorilor de pretutindeni—, te îmbrățișez frățește,

Ioan Al. Brătescu-Voinești

[1] Este vorba de actul III al dramei, primele două acte fiind deja publicate în *Viața românească*, IX, nr. 4—5 și 6, aprilie-iunie 1914, p. 48—68, 284—302. I. Al. Brătescu-Voinești a revenit asupra refuzului exprimat în această scrisoare, din moment ce actul III și final al piesei este publicat în *Viața românească*, X, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1915, p. 212—226. Nepotrivirea între data scrisorii și cea a numărului citat al *Vieții românești* se explică prin apariția cu mare întîrziere a acestui număr, dovadă recenzarea în cuprinsul lui, la rubrica *Revista revistelor*, a unor periodice din ianuarie-februarie 1916.

87

1919, 4 mai [București]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Da, neapărat, în cel mai scurt timp îți voi trimete ceva pentru *Însemnări literare*[1]. Cum să-mi repugne direcția revistei[2]? Ce întrebare e aceasta? Dimpotrivă, mi-e dragă și o stimez tot ca și-n trecut, fără absolut nici o deosebire. Sînt hărțuit și de gazetă[3] și de niște rapoarte pentru Academie[4] și de alte fleacuri.

În cursul săptămînii viitoare vei primi neapărat o bucată[5].

Pînă atunci și întotdeauna cu frățească îmbrățișare,

Brătescu-Voinești

[1] Revista care apare la Iași între 2 februarie și 21 decembrie 1919, înlocuind *Viața românească*, a cărei apariție se suspendă între 1916 și 1920.

[2] Pe copertă apar ca redactori M. Sadoveanu și G. Topîrceanu.

[3] *Dacia*, ziar pe care-l conducea din 1918 împreună cu A. Vlahuță.

[4] În 1918 fusese ales membru al Academiei Române.

[5] Nu publică nimic în *Însemnări literare*.

88

8 fevruarie 1920, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți trimet bucata făgăduită[1]. Desigur cetind-o îți vei zice, precum îmi zic eu însumi, că ticăloșia războiului și a vremilor turburi care-l urmează a adus o adîncă stricăciune resorturilor noastre sufletești.

Ne mai vom vindeca vreodată?

Al dumitale bun prietin, *Brătescu-Voinești*

[1] *Rătăcire*, publicată în *Viața românească*, XII, nr. 1, martie 1920, p. 5—10.

89

19 februarie 1924, București

Iubite domnule Ibrăileanu,

Pînă ce mă voi putea învrednici să-ți trimet o bucată de care să se poată împărtăși cetitorii *Vieții românești* — ce nădăjduiesc nu prea tîrziu se va întîmpla —, primește deocamdată această bucată [1] nepublicabilă, numai pentru dumneata și fratele Sadoveanu.

Mi-ar părea bine să aflu că cetirea ei ți-a descrețit cîteva clipe fruntea.

Cu multă dragoste frățească, *Brătescu-Voinești*

[1] Manuscrisul povestirii poartă titlul: *Letopisețul tainic al părintelui Pintilie, Canonul comisului Dinu Matraca.* Apare, cu retușări minime față de copia trimisă lui G. Ibrăileanu și cu o notă în care redacția cere iertare scriitorului de a fi călcat consemnul publicării ei postume, în *Convorbiri literare,* LXXV, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1942, p. 9—12. Scrisă în stilul *Hronicului Măscăriciului Vălătuc* al lui Al. O. Teodoreanu, încercarea aruncă o lumină cu totul neașteptată asupra unor preocupări fie și sporadice ale lui I. Al. Brătescu-Voinești.

90

1928, ianuarie 30, București [1]

Mult iubite domnule Ibrăileanu,

Îți mulțumesc cu recunoștință pentru frumoasa dumitale *Scrisoare* [2].

Eu — și desigur și alți scriitori — nu am putut scrie nici o bucată pînă mai întîi nu mi-am închipuit, în fața mesei de scris, un grup restrîns de prietini, cărora le povesteam prin viu grai... De cînd am cinstea și plăcerea să te cunosc, imaginea dumitale nu a lipsit niciodată din acest restrîns grup de prietini, ba erai cel mai aproape de mine, în fața mea. Dupe fiecare frază ridicam ochii să citesc în ochii dumitale aprobarea sau dezaprobarea... Și mă revăd la Tîrgoviște și retrăiesc înfrigurarea ce mă chinuia, dupe expedierea unei bucăți pentru *Viața românească,* pînă la sosirea răspunsului dumitale.

Dragul meu prietin...

Consonanța sufletelor noastre, mai mult decît unanimitatea afirmațiunilor celor cu care ades vorbesc despre dumneata, mă face să cunosc modestia dumitale și suferința ce-ți pricinuiește violarea ei. Iartă-mă că te fac să suferi spunîndu-ți că înrîurirea preocupării mele de opinia dumitale a fost atît de mare, încît te poți socoti, fără nici o jenă, colaborator al tutulor bucăților ce am scris de cînd ne cunoaștem, și că nici una din emoțiunile ce am putut eu procura cetitorilor, nici toate la un loc, nu pot egala emoțiunea simțită de avocatul obscur din Tîrgoviște — căruia împrejurarea că scrisese cîteva bucăți de povestiri îi era socotită ca un *capitis diminutio,* ca o discalificare — la cetirea studiului ce ai scris asupra operei sale [3]...

Încă o dată cu mulțumiri și cu expresiunea dragostei și stimei mele,

Brătescu-Voinești

[1] Adresa acestei scrisori și a celei din 19 martie 1928: G. Ibrăileanu, profesor universitar, Iași.

[2] *Ioan Al. Brătescu-Voinești. Scrisoare adresată iubitului nostru colaborator cu ocazia sărbătoririi sale și cetită în ședința festivă de la 26 ianuarie 1928*, la rubrica *Miscellanea* din *Viața românească*, XX, nr. 1, ianuarie 1928, p. 136—139.

[3] Cu cele exprimate în această scrisoare, I. Al. Brătescu-Voinești, atingînd vîrsta bilanțurilor, își plătește datoria de recunoștință și față de cel de-al doilea mare îndrumător al activității lui literare, G. Ibrăileanu. În articolul *Ce datoresc C. L.*, publicat în numărul jubiliar al revistei *Convorbiri literare*, ianuarie-aprilie 1927, p. 39—42, el își exprimase deja recunoștința față de Titu Maiorescu, pentru rolul pe care acesta îl jucase în prima perioadă a activității lui literare.

91

27/2 — 1928 [București]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți trimet pentru *Viața românească* o schiță [1] pe care, dă-mi voie să ți-o dedic dumitale. Dacă ai vreo observație de făcut, o primesc cu drag. Nu e nevoie să-ți cer să rogi pe cel ce va face corecturile să nu lase să se strecoare erori.

Mulțumiri, îmbrățișări și dornice chemări,

Brătescu-Voinești

[1] *Moarte grabnică*, care apare în *Viața românească*, XX, nr. 3, martie 1928. p. 331—334. Schița este într-adevăr dedicată lui G. Ibrăileanu.

92

București, 19/III, 1928

Iubite domnule Ibrăileanu,

Te rog frumos să adaogi la bucata *Ghiorghiță al Anghelinei* [1], imediat dupe titlu, dedicația : *Pictorului Ștefan Popescu* [2].

Sînt sigur că o vei face cu plăcere, de vreme ce aprobi fără nici o rezervă dedicarea unei bucăți acestui prietin, care e nu numai un mare artist, ci și un om foarte de treabă.

Negreșit, amîndouă bucățile nu vor apărea în același număr, ci în numere deosebite,— afară numai dacă veți fi luat hotărîrea contrarie, căreia eu nu voi putea decît să mă supun.

Cu frățească strîngere de mînă, *Brătescu-Voinești*

[1] Publicată în *Viața românească*, XX, nr. 4, aprilie 1928, p. 5—12.

[2] Pictor și profesor la Școala de belle-arte din București (1872—1948). Precizăm că schița lui I. Al. Brătescu-Voinești nu poartă nici o dedicație.

93

București, 2/IV, 1928 [1]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Mă grăbesc să răspund scrisorii dumitale, mai ales pentru a-ți anunța că sînt în curs de a-ți satisface dorința, scriind o nuvelă, care va fi cea mai lungă din cîte am scris pînă acum [2]. Dacă mi-o dărui Dumnezeu „mai slobode vremi", nădăjduiesc că la finele lunii să fie gata.

În privința cuvîntului *bădie*. Se zice și *bădie* și *bădiță* și *bădică* și *bădișor* — tot așa cum pe aici se zice și *nene* și *neicuță* și *neicuțule* și *nenișorule*. Le-am auzit pe toate ; iar copilul așa zicea : *bădie*.

În privința observației de-a doua. Ar fi foarte ușor de introdus. Am vrut însă într-adins să las pe cetitor în nesiguranța dacă în adevăr am visat. De aceea, de unde la început scrisem [sic] : „tîrziu, spre ziuă... am *găsit* chipul în care să-l vestesc", — mai pe urmă am înlocuit cuvîntul *găsit* prin *mi s-a arătat*. Poate te interesează să știi cum s-a întîmplat exact, căci lucrul e autentic. În realitate, spre ziuă, cînd nu eram nici treaz nici adormit, cineva m-a sfătuit să-i spui c-am visat așa. Cine e acel cineva ? Dumitale ți se întîmplă vreodată comèdii de astea ? Mie mi s-a întîmplat de multe ori să descopăr în somn lucruri pe care în zădar mă chinuisem să le aflu treaz [3].

Fiul meu e aici. Îți va răspunde el însuși.

Cu frățești salutări și cu prietinești strîngeri de mînă tu[tu]lor,

Brătescu-Voinești

[1] Adresa scrisorii : G. Ibrăileanu, *Viața românească*, str. Alecsandri, Iași.

[2] După *Ghiorghiță al Anghelinei*, I. Al. Brătescu-Voinești nu mai publică nimic în *Viața românească*.

[3] Discuția are ca punct de plecare schița citată mai sus.

◇ I. CANTACUZINO

1

15.V.07.

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Cronica de față este bună din toate punctele de vedere, de altmintrelea este scrisă de doi autori foarte competenți în această chestie.

Devotat, *Dr. Cantacuzino* [1]

[1] Savantul I. Cantacuzino devine codirector al revistei *Viața românească,* după plecarea lui Paul Bujor. Se pare însă că responsabilitatea pentru partea științifică a fost mai mult formală.

Cronica la care se referă ar putea să fie: Miron S. și Arbore Ecaterina, *Mortalitatea copiilor la săteni* apărută în „Viața românească", II (1907), nr. 5 (mai), p. 317—323.

◇ MIHAI CARP

1

16 iulie 1907

Te rog trimite-mi revista aice, pe adreşa „Hotel Teodoru". Salutări la toţi.

Carp

2

Iaşi, 22.VIII. '909

Amice Ibrăileanu,

Nu-ţi pot trimite imediat cei 50 lei ce i-ai dat lui S.[anielevici] [1], pentru că chiar azi a trebuit să-i mai dau alţi 50, şi cu alte mici cheltuieli absolut necesare s-a epuizat tot fondul revistei ; ba chiar am dat personal o poliţă de 200 lei lui Iliescu [2]. Cum vezi, încasările merg slab de vacanţă. Dar cred că-ţi trimit peste vreo trei-patru zile.

Lui Jean Bart trebuie să-i scrii tu ; S. [anielevici] nu vrea să-i scrie pentru că el îi făgăduise 100 de lei (p. bucata [3] din nr. 7 (fără să-ţi spună ţie că-s numai 8 pagini). Dă-i însă lui Jean Bart toate lămuririle cum am vorbit noi ; i-aş fi scris eu, dar cred că de la tine vine mai potrivit. Chiar acum îndată nu-i pot trimite nimic, cel puţin pînă peste vreo săptămînă. Iar Pastia [4] nu i-a trimis nici cei 60 de lei ce-i hotărîsem pentru nr. 7, pentru că nu a avut bani. Scrie-i dar că stăm slab cu încasările vara, dar că îndată ce vom putea, îi vom trimite. Sanielevici trebuie să-ţi trimită o scrisoare a lui Jean Bart, care se plînge că-i cel mai nenorocos (recte... nedreptăţit) dintre colaboratorii noştri, şi că chiar pentru *Datorii uitate* [5] nu a fost plătit suficient. Cred însă că, după ce-i vei spune că-l plătim ca pe Sadoveanu şi Brătescu, se va mai consola.

Cu Botez nu m-am putut vedea, pentru că a plecat la Bîrlad chiar în sara cînd am venit eu ; dar zice (Pastia) că el se întoarce în Anglia şi că a venit de frica tifosului pentru copii (cred că de dor !...). Peste vreo două zile se vor întoarce la Iaşi şi atunci vom vedea ce putem face cu toate celelalte multiple afaceri.

Pe aice e răcoare (la voi, desigur, e frig) şi eu încă nu ştiu dacă şi cînd voi veni (se zice că Ministerul ezită să închidă şcolile).

Roagă pe Lenţa să se mai ducă pe la noi şi fetele să-mi scrie despre Radu dacă i-a trecut indispoziţia de stomac.

Cele cuvenite la toţi, *Mihai Carp*

[1] H. Sanielevici lucra pe atunci în redacţia *Vieţii româneşti.*

[2] Pe atunci Petre Iliescu era proprietar al tipografiei Dacia din Iaşi, unde se imprima *Viaţa românească.*

[3] Jean Bart a publicat în *Viaţa românească,* IV, 1909, nr. 7, iulie, p. 55—62 o parte din : *Din al doilea jurnal de bord. Intîlniri în arhipelag.*

[4] Mihai Pastia. Vezi nota 4 la scrisoarea a III-a a dr. N. Quinezu.

[5] *Datorii uitate* a lui Jean Bart a apărut în *Viaţa românească,* III, 1908, nr. 1, ianuarie, p. 78—90 şi nr. 2, februarie, p. 212—238.

3

Iaşi, 25.VIII.'909

Amice,

Am căutat pe Ionaşcu [1], dar el încă nu a venit, aşa că afacerea cu bursa se amînă.

Pentru banii ce-i ceri, voi căuta să fac împrumut. După cum e şi de aşteptat acum, către finele vacanţei, nu prea vin bani la revistă, iar cereri cît lumea ; în afară de ceea ce trebuie să-ţi trimit, Sanielevici (care e plătit deja cu 200 lei pe septembrie) îmi cere pe mîine 100 lei, căci joi pleacă la Bucureşti. Pentru expediţie [2] îmi trebuie vineri 300 lei : Agîrbiceanu cere bani pentru 3 nuvelete ce-a trimis acum, iar colaboratorii de pe ultimele 2 numere (lista noastră de la mănăstire) nu au fost achitaţi de Pastia, pentru că nu a avut bani.

Mă văd dar silit să împrumut zilele acestea iarăşi vreo 1500 lei pentru ca să am cu ce face faţă nevoilor pînă la finele lui septembrie, cînd socot că au să plătească o mulţime de abonaţi şi cînd în orice caz pleacă trasările.

Banii tăi poate ţi-i voi aduce eu ; se poate să venim (cu Kernbach şi cu Botez) pentru o zi ori două la mănăstire. Botez e la Bucureşti ; s-a dus să vadă ce-i la Ministerul de Instrucţie şi se întoarce joi, aşa că poate pe sîmbătă să venim. De venirea celorlalţi ai noştri nu mai e de vorbit ; mama spune că după cum a trăit pînă acum toată vacanţa va trăi şi de-acum înainte. Eu nu cred să mai pot veni în cursul lui septembrie pentru mai mult timp, chiar dacă şcolile se deschid la 1 octombrie ; s-a început bucătăria măruntă a administraţiei, fel de fel de vacsuri, care te încurcă şi te ţin pe loc.

De altfel se pare că primejdia bolii [4] nu-i tocmai mare, dacă te păzeşti. Un intern de la spital mi-a spus că nu prea mor mulţi şi chiar cei care mor sînt mai ales din evrei şi săraci, care nu numai că nu se caută, dar chiar se ascund de doctori şi zac prin casele lor murdare ; iar părintele Buznea, şeful... cimitirului, mi-a spus că foarte puţini au fost morţi de boli contagioase. Dar în sfîrşit... Dacă vom putea cumva veni, vin eu nu tocmai de frica bolii, dar de plăcere.

Eu pînă azi n-am primit nici o ştire de la mănăstire şi nu ştiu de ce ; spune fetelor să-mi scrie cum o duce şi ce face Radu, să nu se uite la mine că sînt aşa de leneş la scris.

I-ai scris lui Jean Bart ? Mi-a spus Sanielevici că ţi-a scris şi el cum stă chestia. Dacă voi împrumuta zilele acestea bani, îi voi trimite şi lui. Nu ştiu ce să fac cu nişte cărţi ce a luat Sanielevici de la Barasch şi le-a trecut la

revistă (la Barasch : *Philosophie de l'art*[5], în total 10,50). Adică nu știu dacă pe Blasco Ibanez[6] l-a luat pentru revistă și, cît despre *Filozofia artei*, nu am vorbit cu S. (dar nu cumva a înțeles greșit chestia cărților), dacă nu cumva a avut vreo înțelegere cu tine ? Nu vreau să iau nici o măsură pînă nu am răspunsul tău. (De asemeni s-a mai trecut la revistă cartea luată de Neculau : *Le Socialisme à l'étranger*[7], și una luată de... Teodorescu ![8]... Dar pe acestea pur și simplu nu le primesc în cont.)

Pe aici plouă și e răcoare, așa că pe la voi, desigur, e frig. Dacă o fi tot așa, nu știu cum o să stați mai tîrziu. (Eu acuma și umblu aice și ziua cu pardesiul.)

Revista cred că o expediem vineri. Salutări la toți.

Carp

[1] Traian Ionașcu, actualmente membru corespondent al Academiei R. S. România.

[2] Pentru trimiterea numerelor *Vieții românești* abonaților și librăriilor.

[3] Ion Agîrbiceanu va publica în *Viața românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, p. 383—388, schița : *Anghelus* și în *Viața românească*, V, 1910, nr. 2, februarie, p. 195—199, schița *Viscolul*. Apoi, în *V. r.*, V, 1910, nr. 3, martie, p. 329—357 și nr. 4, aprilie, p. 5—29 povestirea : *Popa Man*. Probabil la acestea se referă Mihai Carp.

[4] Tifos exantematic.

[5] *Philoshophie de l'art* a lui Hyppolit Taine. (De fapt este vorba aici de librarul din Iași, Barasch.)

[6] O recenzie asupra romanului *La Horda* al lui Vincente Blasco-Ibanez va publica Henric Sanielevici abia în *Viața românească*, X, 1915, nr. 7—9, iulie-septembrie, p. 68—100. Pînă la această dată nimic despre V. Blasco-Ibanez în *Viața românească*.

[7] Ioan Neculau, colaborator al revistei *Viața românească*, a publicat o recenzie la cartea lui J. Bardoux ș.a, *Le socialisme à l'etranger* în *Viața românească*, IV, 1909, nr. 7, iulie, p. 148—149.

[8] Ion Teodorescu, colaborator al *Vieții românești*. Nu a publicat în numerele la care se referă Carp nici o recenzie.

4

Iași, 29/VIII '909

Amice,

Am împrumutat 1.500 lei și i-am cheltuit mai curînd decît erau cele mai pesimiste așteptări ale mele, și anume, am dat : 300 ție, 200 Jean Bart, 300 Iliescu, 300 Const. Botez (îi dăduse frate-său în Berlin și acum rămăsese Iancu fără parale, așa că a trebuit să-i dau, deoarece împrumutul l-am făcut împreună !...) 100 Agîrbiceanu și 300 expediția — adică tocmai 1.500... Dar ceilalți colaboratori de pe numerele 6 și 7 tot nu-s achitați, mai ales că Pastia a pierdut și lista ce i-am dat-o și trebuie să facem alta. Să mai împrumut iar bani ? Îs procentele așa de mari, încît parcă ți-i și ciudă ! Am mai făcut un apel către abonați, după cum probabil ai văzut ; poate în urma lui să mai putem achita din colaboratori, căci după sfîrșitul lui septembrie știu că o să avem bani, așa că pînă atunci mi-i mai greu.

Botez a fost pe la București — (Să nu uit să-ți spun că el e cam supărat de operația pe care am făcut-o împreună în condică în chestia suplinirilor și spune că are să ridice chestia din nou, căci tu, bine, ai făcut un sacrificiu, dar pentru dînsul e jignitoare operația fără să fie consultat ; înseamnă adică că a luat niște bani pe care nu era drept să-i ia ?) Cu Sanielevici se poate regula numai concediu ; Octav va fi adus — sigur — spune I. Botez — în Iași.

Noi, cu I. Botez și Kernbach, poate să venim peste vreo 5 zile la mănăstire. Deși eu cam stau la gînduri, căci Kernbach s-a obosit deunăzi, cînd a fost cu indivizii, și a avut vreo două zile temperatură (are și o deranjare de stomac cu niște cîrnați de la Tanasache !...) ; Botez însă ține mult să vină cu automobilul. Eu poate să vin singur luni ori marți, dacă fetele nu pot pleca singure. (Tata e ocupat, îmi scrie Tinca ; dar bineînțeles, vin numai pentru o noapte.)

Pe Radu vreau să-l las numaidecît la mănăstire. Botez a vorbit cu dr. Bordea în tren și acesta i-a spus că toiul tifosului are să vină pe vremea ploilor de toamnă ; de altfel poate de-abia de acum începe pericolul în Iași căci de-abia acum a început să se încuibe tifosul prin mahalale, mai ales în Tătărași.

Dar nu știu dacă m-me Stere, după cele ce mi-a spus K., nu e prea necăjită ca să-i mai dau și eu pe cap pe Radu. Dacă vin eu luni ori marți, voi mai vorbi în chestia asta ; dacă însă nu vin, atunci te rog pe tine, care ești acolo, și care poți vedea și vorbi ; dacă socoți că nu-i tocmai acuma momentul să-i mai dau bătaie de cap cu Radu, ia-l mai bine la voi, bineînțeles numai cu consimțămîntul m-me Stere.

Eu în orice caz, cu trăsura ori cu automobilul (dacă se hotărăște K. de hatîrul lui I. B.) vin zilele astea. Nu pot să stau mai mult timp, dar așa măcar ca să vă văd.

Chestiile noastre cu Școala militară stau deocamdată pe loc ; școala e închisă pînă la 1 octombrie, dar corespondență cu ministerul avem, de aceea dimineață fac cancelarie.

Dacă oprești trăsura, trebuie să cauți vizitiu (ori poate omul de la Stere știe să mîne) căci servitorii noștri nu stau peste 1 septembrie. Iar cine ia pe Radu poate să ia — în contul meu — și dadaca lui, ori alta în loc. Dar sînt atîtea chestii că mă și plictisesc să mai scriu. La revedere în orice caz

Mihai

5

Miercuri, 2 septembrie 1909, Iași

Amice Ibrăileanu,

Răspund scrisorii tale, pe care mi-a adus-o poșta de azi dimineață, și care începe cu ironie pentru a sfîrși cu indignare... și cu anunțul ultim că la voi sînt 20 grade...

În ceea ce mă privește nehotărîrea ce se vede din scrisorile mele relativ la venirea mea la mănăstire : luni, marți, miercuri, ori joi ; cu trăsura, cu automobilul, ori... cu amîndouă deodată..., mă mir de ce o găsești așa de curioasă. Mai întîi o oarecare încurcătură poate să iasă de-acolo că era vorba de două veniri ; una pentru o zi ori două și alta pentru un timp mai lung. Apoi venirea pentru o zi ori două atîrna prea mult de alții, ca s-o pot hotărî eu (de ve-

nirea pentru un timp mai îndelungat, cred că nu mai e de vorbit ; aice fac dimineața cancelaria regulat), atîrna de Kernbach, de I. Botez, de libertatea tatei, de posibilitatea fetelor de a veni singure sau nu, de oarecare răspunsuri la ministerul de război, de comandantul liceului militar din Iași... așa că dacă ai acorda cîte o zi fiecăruia din acești factori, tot epuizezi cele 6 zile de lucru ale săptămînii... Apoi, cu automobilul ? cu trăsura ? Evident, după cum va fi cu putință ; crezi că acuma știu sigur cînd și cum am să vin, dacă vin ?

Mi se pare însă că vom veni duminică și *se poate* să venim cu automobilul și cu Kernbach, după cum iarăși *e posibil* să venim cu trăsura și numai Botez și cu mine... Și adică la ce numaidecît să știu cînd vin anume și cu ce vehicul ? Parcă toată viața noastră nu-i și ea un lanț de posibilități și nesiguranțe !...

Se poate — cum zice cuconul Calistrat.

Decît iar mă întorc și... nu mai zic nimic.

Despre bani, nu ai de ce să te superi, nu e vorba de nici un „argument" și de nici o apropiere cu Pușlamachi [1] ; el e trecut în condică, pentru că așa a cerut frate-său, iar tu nu ești trecut în condica revistei, ci într-un cont particular. Nu a fost în informația pe care ți-o dădeam relativ la epuizarea celor 1.500 lei nici o intenție de a... combate ; poate am scris prea laconic, dar eu voisem numai să-ți spun că nu s-au achitat colaboratorii pentru n-rele 6 și 7, în intenția cărora luasem 1.250 lei (și 250 pentru tine, aparte, deși în aceeași poliță) ; și pricina a fost că I. Botez mi-a cerut 300 lei pentru fratele lui după ce încasasem polița, așa că cei 300 lei dați lui mi-au stricat toată combinația, și ca să mai fac imediat un alt împrumut nu am voit.

Teodorescu [2] nu a recenzat cartea și am să-l pun s-o plătească. Lui Neculau de data aceasta i se trece. Cele două volume de Taine, luate de Sanielevici, erau pentru Jean Bart (mi-a spus-o S. din întîmplare) și i le voi trece la contul lui.

Se zice că *Evenimentul* [3] pregătește alte acte fotografiate contra lui Stere. Kernbach a auzit — nu știu de la cine — că Holban [4] a dat cuiva (din redacția lor) bani ca să se ducă la Herța, cel de la care a cumpărat Stere casa ce-a avut-o în str. Română. Dacă îți aduci aminte, Malhașovici bîiguia nu știu ce într-o vreme de casa lui Herța și de Stere. Probabil că Holban, căruia amicul Malhașovici îi va fi dat indicații, speră să mai găsească ceva de exploatat și acolo.

O veste tristă e că Kernbach e mereu bolnav și slăbește mereu ; spre seară are mai în fiecare zi temperatură, cu stomacul o duce mizerabil. Aș vrea să-l fac să stea cîteva zile în casă, să se mai odihnească, căci osteneala îi pricinuiește temperatura și slăbiciunea, dar nu-i chip. Deși acum a venit Moțet [5], K. se duce tot așa de regulat la slujbă. Dacă nu-și ia un concediu de cîteva luni și nu se duce undeva la mare e greu de tot.

I. Botez e la Bîrlad pînă sîmbătă cînd vine în Iași cu trenul de 2 ca să venim a doua zi la mănăstire.

Lui Lebrun [6] îi trimit azi onorariul.

Pentru întoarcerea fetelor, tata va aduce, o dată cu aceasta, părerea mea. Vă salut pe toți

Carp

[1] Iancu Botez.
[2] Vezi nota 8 la scrisoarea a III-a.
[3] *Evenimentul*, ziar, Iaşi, 3 februarie 1893—1920.
[4] A. D. Holban (n. 1836—?), scria şi atunci la *Evenimentul*.
[5] I. Moţet era funcţionar la prefectura de Iaşi. Kernbach era pe atunci prefect.
[6] Francis Lebrun a publicat în *Viaţa românească*, IV, (1909), nr. 6, iunie, p. 328—333, articolul *La Morbidezza*.

6

Iaşi, 13 septembrie '909

Amice,

Sanielevici, după cum ţi-a telegrafiat din gara Iaşi, a plecat azi la Galaţi ; în urma răspunsului tău nemaiputînd rămîne în Iaşi, s-a grăbit să-şi reia catedra şi mai ales să fie mai curînd în Galaţi pentru a nu scăpa nu ştiu ce suplinire la filozofie.

Eu îi spusesem deja că aceasta ar fi cea mai bună soluţie : să scrie la noi din Galaţi şi să-şi facă acolo lecţiile, aşa că răspunsul tău hotărîtor nu i-a fost cu totul neaşteptat. Totuşi l-a cam afectat ; îşi făcuse oarecare visuri că mai curînd ori mai tîrziu tot va fi cîndva în Iaşi, iar acum deodată se vede nevoit să se întoarcă la Galaţi. Mai ales aceasta îl nemulţumeşte : întîi pentru că de cînd cu chestiile lui, cu şcoala evreiască, urăşte Galaţii şi apoi pentru că are să apară pentru cei de-acolo „ca un fel de redactor de vacanţă". Chiar şi faţă de nevastă-sa se simte cam greu fiindcă (după ce toată vacanţa a lipsit, rămînînd în Iaşi) o asigurase că se vor muta în Iaşi.

Toate aceste însă mi le spunea nu cu vreo duşmănie, ori ca imputare cuiva, ci mai mult ca un fel de mîhnire că nu are şi el oarecare noroc pe lumea asta. Vorbeam amîndoi despre aceasta şi-mi era milă de el cum îşi aşeza în grabă lucrurile ca să plece. I-am dat 50 franci pentru drum ; probabil că avem să-i plătim încă vreo 150 cît costă împachetatul şi transportul lucrurilor, dar asta peste vreo lună, cînd şi le va lua, după ce îşi va găsi casă în Galaţi. Cred că e drept să-i plătim noi întorsul.

Revista rămîne acum pe sama lui Kernbach şi a mea. Adică pe a lui K. nu prea. El e bolnav rău, deşi se duce la slujbă, la cerc şi la Tuffli. Aseară cînd ieşeam de la cofetărie era să cadă jos, noroc că l-a apucat repede Jakotă [1], care era mai aproape. L-am suit într-o trăsură şi s-a dus acasă. Şi mă gîndeam cu durere cum se duce singur în casa lui pustie, cum trece nopţile fără nici un ajutor. Tare mi-i frică pentru el. Nu ştiu dacă nu ar putea Stere să-i obţină un concediu de vreo 6 luni pînă pe la aprilie (poate ar putea să-i spună lui Brătianu cum stau lucrurile) ; acuma parcă ar dori şi K. un concediu ; vede singur că e bolnav, dar nu înţelege ce-i ; mă tem însă că în curînd lucrul are să ajungă de notorietate publică ; oricine-l vede, întreabă ce-i cu el. Dacă vorbeşti tu cu Stere, dacă se poate obţine concediul, scrie-mi ca să-l conving pe K. să facă cerere.

Pe Octav l-au nenorocit cei de la minister ; i-au pus suplinitor din oficiu cu 80%, aşa că-i rămîne din Bîrlad 60 lei, iar la Iaşi Boteni îi plăteşte 100 ;

bietul băiat e exasperat și se gîndește să renunțe la Iași. A telegrafiat lui I. Botez la mănăstirea Neamț, dar nu are nici un răspuns. Bine mai stăm la ministerul de Instrucție !... (Lui Bogrea[2] i-au admis suplinitorul lui...)

Mîine trimit lucrurile pe adresa ta. Lența va ști cum să le distribuie. (Dintre jucării tramvaiul e pentru Radu, iar Maricicăi i-am luat singura trăsurică pe care am găsit-o.) Pe aici cam plouă. Salutări

Mihai

Manicatide[3] ne dă o cronică medicală, chestia tifosului. Dar știi că el combate pe Slătineanu[4] (și direcția sanitară, adică I. Cantacuzino). Ce facem ? Eu sînt de părere s-o punem ; ceilalți n-au decît să-l combată, să discute. Are și două hărți ale Iașului cu localitățile infectate de tifos. Spune și lui Stere de cronica aceasta și scrie-mi repede ce să fac ; dacă se poate, chiar telegrafic, căci M. așteaptă răspuns cînd să trimită și manuscrisul (care încă nu-i gata).

[1] Mihai Jakotă, fost prof. de l. latină la liceul internat din Iași. Traducător în românește al *Războiului peloponeziac* de Thukhidide.

[2] Vasile Bogrea, ilustrul filolog de mai tîrziu, fost prof. la Universitatea din Cluj, colaborator de mare erudiție al revistei *Dacoromania*.

[3] Într-adevăr, M. Manicatide va publica în *Viața românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, p. 407—422, un articol intitulat : *Epidemia de febră tifoidă din Iași.*

[4] Al. Slătineanu era pe atunci profesor la Facultatea de medicină din București. (De altfel și el colaborator al *Vieții românești.)* În *Revista științelor medicale*, V, 1909, nr. 10, octombrie, p. 949—953, apăruse un studiu al lui Alexandru Slătineanu și C. Popescu, intitulat tot *Epidemia de febră tifoidă din Iași,* articol ce va fi recenzat în *Viața românească,* IV, 1909, nr. 10, octombrie, p. 158. În articolul din *Revista științelor medicale* era criticată cronica dr-ului M. Manicatide.

7

Iași, 14 septembrie 1909

Amice Ibrăileanu,

Azi am iscălit statele la Liceul internat și am văzut că ție ți-au pus suplinitor (Bogrea) și pe septembrie. Auzisem de la Octav că Bogrea e detașat la Iași, dar nu știam că tu ai cerut concediu și pe... septembrie. Cînd i-am spus lui Tomida că de ce să plătești tu suplinire pe septembrie, mi-a răspuns : „Ei, lasă, că s-or înțelege ei“ (adică voi doi). Prin urmare te înștiințez. Dacă ai de scris lui Bogrea, el e în Iași ; ori dacă vrei să-i vorbesc eu ceva, scrie-mi. Te salut.

Mihai

Din poeziile lui Vlahuță îți trimit ediția a II-a și *Iubire.* Proza care-ți trebuie să o găsesc. *Goana vieții* nu știu ce s-a făcut, iar *Filele rupte* s-au împrăștiat printre cărți. Vrei să-ți cumpăr aceste două volume ?

8

Iași, 16.IX.1909

Amice Ibrăileanu,

Ți-am trimis *Evenimentul*[1] de-aseară cu articolul lui Cosmovici. Individul, evident, nu merită nici răspuns, nici atenție ; e însă ceva cu aparență de dreptate : nu i s-a publicat în *V. r.* răspunsul („dreptul sfînt al apărării !"...). Asta poate să impresioneze. Mă gîndesc la ofițerii mei de la Școala militară, pentru care Cosmovici e... profesor universitar, și care sînt majoritatea cititorilor din țara aceasta. Nu știu dacă nu ar trebui o lămurire (la *Miscell.*) pe tema că pentru a publica un articol într-o revistă (cu totul altceva e un ziar !) nu-i destul ca el să fie un răspuns, trebuie să fie și bine scris și just ; apoi lui *Cosmovici* noi i-am refuzat, înainte de orice polemică, și pe cînd revista noastră avea *valoare* (vezi *Evenimentul* cu articolul citat), de vreme ce Cosmovici umbla să publice la noi[2].

Dar asta e părerea mea, care mă pun din punctul de vedere al impresiei pentru cei mulți ; dacă socoți că-i mai bine să-l lăsăm naibii — cum vrei.

În orice caz trimite în grabă *Miscellanea* ca să poată ieși revista la 25. Sanielevici a plecat fără să fi tras nici o coală, așa că acum trebuie să trag o coală pe zi. Sau măcar scrie-mi cîte pagini are să fie *Miscellanea,* ca să pot face exact repartiția pe coli.

A trimis Hoisescu articolul[3] *Organizarea mondială a comerțului petrolului ?* Trebuie să fie interesant, dar nu se poate pune acum căci are 34 pagini de revistă, ceea ce ne-ar sili să renunțăm la 3 articole (Lebrun, Sanielevici și cronica agricolă) și ar face revista lipsită de variație, iar de împărțit articolul lui Hoisescu nu-i chip, căci e dată și descrisă producția pe țări și nu ar avea nici un haz să punem, de pildă, acum Statele Unite și Rusia, iar în n-rul viitor Galiția și celelalte. Articolul trebuie să intre tot, deodată. Deci rămîne pe alt număr[4].

Iată de altfel cum am prubuluit n-rul, modificînd puțin așezarea lui Sanielevici[5] :

Coala I	Sadoveanu	16	
Coala II	Sadoveanu	5	
	Minulescu	2	
	Riviera	9	
Coala III	Riviera	1	
	Nat. Iosif	1	
	Sandu-Aldea	7	
	Codreanu	1	(două sonete, lăsînd 3 pe altă dată)
	Lebrun	6	
Coala IV	Lebrun	7	
	Agîrbiceanu	8	
	Eftimiu	1	
Coala V	Sanielevici	10	(ori, mai bine, dacă ai trimite tu)
	Duca	6	
Coala VI	Manicatide	13	
	Ionescu-Sisești	3	(Cronica agricolă)
Coala VII	Ionescu-S.	8	
	Coresp. Ardeal	5	
	Bucovina	3	

Coala VIII	Bucovina	3	
	Miscel.	13	(Am lăsat loc rezervat ; poate Ardealul e mai mare...)
Coala IX	Recenzii	16	
Coala X	Revista revistelor Mişcarea intelectuală	16	

Cum vezi, avem să avem 16 nume şi, în genere, tot bune. Iar la sfîrşit am lăsat un joc de vreo 10 pagini pentru orice eventualitate. Aştept observaţiile tale ori modificările, dacă ai de făcut (deşi eu cred că... e perfect !...) Cu prietenie

Mihai

Trebuie să dezlegăm, domnule director, şi o chestie materială cu Sanielevici. El, tot luînd înainte, e achitat acum cu 200 lei pe septembrie şi a luat, în contul lui octombrie, 150 lei. Cum îl ştiu foarte strîmtorat şi cum bietul om şi-a cărăbănit degeaba şi oarecum din pricina noastră mobilele, iată ce propun : el are de luat 100 lei pe septembrie (1/2 lună ca secretar de redacţie... la Bucureşti) ; dacă dă un articol şi vreo miscellanea ori recenzie îi contăm pentru asta cealaltă sută ce-a luat pe septembrie. Iar cei 150 ce i-a luat în contul lui octombrie îi socotim pentru transportul şi împachetatul mobilei (el mi-a spus că 80 lei costă împachetatul) şi pentru drumul lui înapoi la Galaţi.

Aştept răspunsul tău pentru a opera în acest sens în condică. Cum vezi cu soluţia asta el ar fi, la finele acestei luni, chit faţă de noi, rămînînd să convenim apoi pentru colaborarea viitoare.

După ce gătesc de scris, primesc o c.p. de la Sanielevici că nu mai trimite articol pentru n-rul acesta, ci pentru cel de octombrie. Ce facem ? Ar fi mare nevoie de un articol de critică literară [6]. Nu cumva poţi să-l dai tu ? Dacă îţi mai trebuie ceva de Vlahuţă, telegrafiază-mi azi.

[1] Vezi nota 3 la scrisoarea 5.

[2] Leon Cosmovici, fost profesor la Facultatea de ştiinţe a Universităţii din Iaşi şi membru corespondent al Academiei Române. În *Viaţa românească*, IV, 1909 nr. 5, mai, p. 246, I. Athanasiu, publicase o notă intitulată *Din ereziile ştiinţifice ale d-lui L. Cosmovici, profesor la Facultatea de ştiinţe din Iaşi.* La această notă a răspuns Cosmovici în *Evenimentul.*

În *Viaţa românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, p. 433—442, acelaşi I. Athanasiu revine la „Cronica ştiinţifică" cu date noi într-un articol intitulat, din nou, *Din ereziile ştiinţifice ale d-lui dr. L. Cosmovici, profesor la Facultatea de ştiinţe din Iaşi.*

[3] Constantin Hoisescu a publicat prima parte a articolului *Situaţia petrolului în industria şi comerţul lumii* în *Viaţa românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, p. 389—400 şi partea a doua în nr. 10, octombrie, p. 77—101, din acelaşi an al *V. r.*

[4] Vezi nota 3 de mai sus.

[5] Sumarul revistei *Viaţa românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, este, omiţînd ce am mai citat în notele de mai sus, la această scrisoare, următorul : M. Sadoveanu, *Apa morţilor*, I, p. 328—349 ; Natalia Iosif, *Cîntec*, p. 350 ; *Ioan Russu-Sirianu, Riviera Austriei*, p. 351—360 ; Ion Minulescu, *De vorbă cu mine însumi*, p. 361—362 ; C. Sandu-Aldea, *Umbra*, p. 363—370 ; M. Codreanu, *Sonete (Spre Venus, Chronos, Eterna trinitate)*,

p. 371—372 ; Francis Lebrun, *Peisagiile și arta la pictorii primitivi din Toscana*, p. 373—380 ; Victor Eftimiu, *Soarele*, p. 381—382 ; Ion Agîrbiceanu, *Anghelușt*, p. 383—388 ; Gh. din Moldova, *Postume. Face-m-aș. Pe mare*, p. 401 ; I. G. Duca, *Cronica externă. Evenimentele din Grecia*, p. 402—406 ; apoi vezi nota 3 la scrisoarea a VI-a ; G. C. Ionescu-Sisești, *Cronica agricolă. Măsuri împotriva secetei*, p. 423—432 ; N. D. Cocea, *Cronica teatrală, Teatrul Davila*, p. 443—448 ; Un român bucovinean = George Tofan, *Scrisori din Bucovina*, p. 449—452 ; I. Rusu-Șirianu, *Scrisori din Ardeal*, p. 452—458 ; la p. 459 un necrolog nesemnat : *George Kernbach ;* P. Nicanor et Co., *Miscellanea*, p. 460—465 (scrisă probabil de Ibrăileanu) ; Urmează de la p. 466 pînă la p. 479 recenzii ; apoi revista revistelor (p. 480—486).

[6] Vezi nota 5 de mai sus. H. Sanielevici n-a mai trimis articolul promis.

9

Iasi. 17.IX.1909

Amice,

După cum ți-am spus, S. nu mai trimite articolul și am nevoie de 10 pagini. Cred că tu nu vei putea trimite. Ce să fac ? Ar fi nevoie de ceva științific (numai dr. Manicatide e de acest fel), pe cînd și Riviera lui R.-Șirianu și Lebrun e literatură și critică.

Să pun pe Athanasiu (urmare) cu greșelile lui Cosmovici ? E tocmai 10 pagini. Dar nu știu de ce s-a tot amînat. Aștept răspunsul telegrafic [1]. Te salut.

Mihai

[1] L-a pus. Vezi nota 2 la scrisoarea a VIII-a.

10

Iași, 18.IX.'909

Amice Ibrăileanu,

I. Simionescu ne-a trimis prin Bogdan „pentru recenzie" un *Anuar științific* în care el are o introducere de trei pagini [1]. Se plînge de public că nu le recunoaște munca (numai gazetele politice prodiguiază titluri de savant partizanilor, iar ei cei cu munca fără reclamă și trîmbițe etc.). Apoi chiar revistele serioase, care se pretind „științifice și literare" preferă să recenzeze cărți străine (lustru !... etc...) în loc să pomenească de ale muncitorilor (fără trîmbițe) români... (aluzie directă la noi), ceea ce iese din concepția greșită a conducătorilor că un titlu și un nume străin face mai mare impresie și pe autorul recenziei îl arată mai erudit. Și alte baliverne pe care ți le poți închipui.

I-am făcut revista-revistelor (ca *Anuar* ce e) pe care ți-o alătur. O făcusem numai cît e scris cu peniță subțire, dar după ce am cerut și părerea lui Octav Botez, dacă e bine să polemizez, am mai adăugat și partea din urmă. Dar nu îndrăznesc s-o pun ; las să hotărăști tu, sau poate s-o schimbi.

Ceva grav : nu avem recenzii românești [2]. Am telegrafiat Izabelei și mi-a răspuns că trimite franceze, așa că românească vom avea numai pe a lui Sanie-

levici [3] (*Cartea de școală a lui Teodoru și Candrea*), dacă trimite... Dar e drept că nici nu apar cărți ! Nu cumva ai tu ceva ?

Răspunde-mi urgent la tot ce ți-am tot scris. Îți cer lămuriri pentru că nu îndrăznesc să iau asupra mea răspunderea și sînt absolut singur. Să nu vă fac vreo neplăcere. Te salut.

Carp

În acest moment vine Bogdan și-mi spune că inițiativa *Anuarului* [4] e a lui Poni — ca să știi.

[1] A apărut, la rubrica *Revista revistelor* o recenzie, nesemnată, a *Anuarului științific al României*, Iași, 1909, foarte puțin favorabilă, în *Viața românească*, IV, 1909, nr. 9, septembrie, p. 480—481.

[2] Recenziile din același nr. 9, citat mai sus, sînt : C. Rotică, *Poezii*, Vălenii de Munte, 1909 ; Artur Gorovei, *Zmei și zîne*, București, Socec ; Haralamb G. Lecca, *Ulcica (Boule de suif)*, traducere din Guy de Maupassant, București, Biblioteca pentru toți, toate semnate M. C. (= Mihai Carp) ; apoi Nicolae Mazăre, *Harta etnografică a Transilvaniei*, Iași, 1909 (cu supliment), *Herodot*, traducere românească publicată de N. Iorga, Vălenii de Munte, 1909 (semnate amîndouă : G. P. = Georgio Pascu). Restul recenziilor privesc cărți străine.

[3] Henric Sanielevici nu a mai publicat această recenzie.

[4] Vezi nota 1 de mai sus.

11

Iași, 20.IX.1909

Amice,

Îți trimit azi *Neamul românesc* de pe septembrie și Octav îți trimite *Conv. lit.* În *Conv. crit.* nu-i nimic.

Octav crede că ar trebui ceva la „Miscel". despre Congresul studențesc (vei vedea de ce, după ce vei citi *Neamul*) și despre Congresul băncilor populare [1].

Numărul are să întîrzie și din cauza revistelor străine (Pușlamachi și frate-său !...). Te salut

Carp

M-am întîlnit cu dr. Leon. Mi-a spus să pun „Cronica știin." a lui Athanasiu (a auzit de la Bujor că este și partea a II-a și mă întreba mirat că nu o punem ? Probabil s-a plîns Athanasiu lui Bujor). Poate s-o pun în n-rul acesta. Poate să pun și o 1/2 din Hoisescu, dacă nu vine Cocea curînd [2].

[1] Nu este nimic în *Miscelanea* la care se referă M. Carp.

[2] Vezi nota 5 la scrisoarea a VIII-a.

12

Iaşi, 26 septembrie 1909

Amice,

Deoarece, după cît ştiu, tu nu poţi veni o dată cu Stere, luni, în Iaşi, cred că scrisoarea aceasta te va găsi la mănăstire.

Azi am lucrat cu colonelul la repartizarea orelor la profesori şi la lista celor noi ce trebuie numiţi. (Vom avea anul acesta cl. a V-a reală şi modernă, clasele a VI-a şi a VII-a reale cu divizionare şi cl. a VIII-a reală.) Ţie ţi-am dat clasele a VI-a şi a VII-a, ambele rînduri, adică 12 ore ; eu am luat clasele a V-a şi a VIII-a, adică 8 ore de română.

Cu ocazia acestor repartizări iar a spus colonelul că-ţi va face adresă ţie şi lui Riegler că, ori să vă luaţi în primire catedrele, ori să vă daţi demisiile. De-abia l-am oprit să nu vă facă imediat adresele, spunîndu-i că nu are nici un rost de vreme ce voi nu aţi cerut nici un concediu. A rămas dar ca cea dintîi cerere de concediu din partea voastră să fie prilejul unei astfel de adrese ; şi colonelul e foarte hotărît.

Nu ştiu dacă ţi-a spus Botez, dar intervenţia pentru concediul tău prin Ministerul de Instrucţie nu se poate face. Dar tot Botez mi-a spus că a vorbit cu Stere şi că a rămas hotărît lucrul că dacă nu-l voi putea eu împiedica pe colonel de a-ţi cere demisia cînd vei veni cu o cerere de concediu, atunci va scrie Stere lui Ionel şi concediul se va aproba de la minister, chiar dacă referatul nostru va fi... neutru (căci am să-l împiedic pe colonel de a se pronunţa contra, ci am să-l fac în sensul ca ministerul să hotărască). Îţi scriu deci cum stau lucrurile ca să ştii şi o dată ce vei înainta la liceul militar cererea ta de concediu să scrie şi Stere la Bucureşti.

Totodată să ştii că mi l-a băgat pe Scriban, deşi mai mulţi profesori i-au spus colonelului că nu face ; îi făgăduise. Dar neavînd anul acesta bifurcare, şi deci latină, decît la clasa a V-a, tocmai cele 8 ore de latină ce voiam să le dau lui conu Calistrat, trec la amicul August !... Deci, dacă ar putea Stere să scrie şi de data asta lui Ionel (Scriban e grecenist !...), poate am putea rezolva chestia după placul nostru.

Pînă azi, sîmbătă 26, ora 3 p.m., nu am „Miscelanea" ; deci revista nu va apărea decît marţi, deşi restul e gata tot. Te salut

Carp

Şcoala se deschide la 1 octombrie ; la 30 septembrie sînteţi convocaţi voi profesorii (după-amiază). Cînd vii ?

Evian-les-Bains, 5.VIII.1910

Am avut toată bunăvoinţa să fac recenzii ; imposibil ; sînt atîtea de văzut aice !... Îţi scriu dintr-o mare localitate ciocoiască de băi ; ce lux, ce lux !...

Noua mea adresă e : Stresa (Lago Magiore, Italia. Poste restante. Salut

Mihai [Carp]

13

Iaşi, 19 iunie 1915

Amice Ibrăileanu,

Cu pelerina, cred că ţi-a scris Braunştein ce-a fost. Deşi îi dădusem adresa la mănăstirea Neamţ, ţi-a trimis-o la Agapia ori la Varatic. Sper că vei fi primit-o şi dacă îţi place, reţine-o, dacă nu — înapoiază-i-o, căci aşa am vorbit cu el.

Am abonat la *Opinia* pe d-na Stere ; cred că a început a-i şi veni ziarul.

Cu Paloşul [1] tău — nu-i la tata ; al meu e pierdut şi altul nu am găsit în tot Iaşul ; ţi-am comandat la Socec şi îndată ce vine, ţi-l trimit.

Socoteala lui Topîrceanu [2] e aceasta : la colaborare, acum după n-rele 5—6 mai datoreşte 108 lei, iar ca secretar de redacţie e achitat pe iunie şi 20 lei din iulie.

Iată cum stă chestia cu biletul de liber parcurs : revista are două fotografii, a lui Timotescu şi a lui Topîrceanu ; dar nu are decît un singur carnet, care, ori e la unul, ori la celalt. Cum însă pe încasator îl mîn mereu din oraş în oraş, este nevoie ca la dînsul să stea carnetul ; nu-i pot impune să rămînă într-un oraş mai multă vreme, ca în acel timp să trimită carnetul. Ceea ce-ţi spusesem cu Teodorescu e altă combinaţie, cu „Mişcarea" — care pe noi nu ne priveşte. Ce faci cu zaţul căci Constantinescu în fiecare zi îmi cere materie.

Pe aice a plouat bine şi acum e vînt şi răcoare. Salutări la toţi.

M. Carp

Lui Cioflec [3] îi trimit tot azi 30 lei — tot ce are de luat.

[1] Romanul lui Radu Rosetti.

[2] Topîrceanu, care era pe atunci secretar de redacţie la *Viaţa românească*, a publicat în această revistă, V. r., X, 1915, nr. 4 aprilie, p. 56—57, poezia *Despărţire ;* în nr. 5—6, mai-iunie, din acelaşi an, p. 324—326, G. Topîrceanu semnează doar o recenzie la A. Steuerman, *Spini*, poezii, Bucureşti, 1915.

[3] Este vorba desigur de cărţi cumpărate de la Cioflec, R.

14

Bucureşti, 2.XII.1915

Dragă amice,

Am depus azi pe biroul Camerei cererea lui Florea ; petiţia îşi va urma cursul ei şi la vreme vom face, sperăm, ca d-l Florea să intre în cetăţănia română.

Cu scribii voi face tot ce voi putea. Salve.

M. Carp

1

28 iunie 1913

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Am fost ieri la redacție să văd dacă nu s-au primit acolo vești de la cei care s-au dus. După cît mi s-a spus, d-voastră nu știți nici cît mine. Nădăjduind că nu vă fac o neplăcere, v-am trimis adresa lui d-l Topîrceanu. De altfel nici eu nu prea știu mult despre dînsul, nici unde va fi fiind, nici ce va fi făcînd. Cîteva rînduri aruncate pe o carte poștală nu m-au putut lămuri îndestul. Ceea ce știam mai de mult e că a plecat din Iași nepregătit pentru ceea ce i s-a întîmplat, că nu și-a regulat de loc afacerile și că, pe lîngă celelalte necazuri ale lui, trebuie să fi suferind și de o grozavă lipsă de bani. Știu bine că o să se supere strașnic pe mine cînd o afla ce fac acum. Dar asta n-are a face. Principalul e să nu sufere prea mult acolo unde va fi fiind [1]. Adresa actuală o știți. Dacă primesc alta mai sigură, v-o comunic imediat.

Cine știe cît suferă !

Am mai auzit ieri că e lipsă mare de versuri la revistă. Cum am sosit acasă, mi-am cercetat saltarele și am constatat și într-însele aceeași lamentabilă lipsă. Cum însă cea mai simțită dintre toate e lipsa de bani, am luat o hotărîre eroică : să-mi înnăbuș gîndurile care nu mă mai lasă în pace, să trec peste tradiționala lene și să fac versuri ca să iau bani.

Lucru foarte dificil — totuși posibil — fiindcă am vrut. Desigur nu e tot ce pot da mai bun. Și mi-e greu să dau ceva fără sprijinul sever al lui d-l Topîrceanu. D-voastră judecați și... evaluați. Sînt în stare să scriu o revistă întreagă !

Poate ceea ce am să vă mai spun e una din zecile de copilării pe care le grămădesc zilnic una peste alta. Dispun de atîta timp liber și nu știu ce să fac cu el ca să treacă mai repede. Trece așa de greu vremea cînd am atîtea lucruri triste în minte și-i așa de penibil lucrul ăsta ! Dacă sînt bună de ceva, vă sînt la dispoziție. Ceva corecturi, ori mai știu eu ce treburi mai sînt pe la d-voastră pe acolo ! Bineînțeles numai pe timpul cît vor fi duși acei cărora la sînt încredințate treburile astea, și dacă-s duși.

Știu să fac și socoteli, domnule Ibrăileanu, și nu mă dau îndărăt de la nimic, numai să fiu de puțin folos cuiva, și mie însămi.

De-am făcut o greșeală scriindu-vă, vina nu e de tot a mea. Fără d-l Topîrceanu nu pot face nimic ca lumea.

Ţineţi, vă rog, seamă de cele ce v-am scris. Iar, de e vorba pe ales, lăsaţi-le cele ce mă privesc pe mine deoparte şi gîndiţi-vă la d-l T.

De vreţi, faceţi-mi şi mie cunoscut ce hotărîţi şi vă rog mult de tot iertaţi-mă !

A dumneavoastră, *Otilia Cazimir*

Una din bucăţile pe care vi le trimit[2] a mai fost o dată sub ochii d-voastră. I s-au găsit atunci mici neajunsuri pe care m-am silit să le-ndrept. Poate n-are ce căuta o „viziune de iarnă" în mijlocul verii. Dar, fiindcă se zice că omul înţelept cumpără iarna car şi vara sanie...

[1] La concentrare, în campania din Bulgaria din vara anului 1913.

[2] În *Viaţa românească*, VIII, 1913, nr. 7—8, iulie-august, p. 74, Otilia Cazimir publică o singură poezie intitulată : O *noapte*.

2

1 noiembrie 1916

Stimate d-le Ibrăileanu,

Iertaţi-mă că vă necăjesc dar e vorba de interesul lui Topîrceanu şi cînd e vorba de aşa ceva nu mai ţin socoteală de nimic.

Sînt cîteva zile de cînd am primit o scrisoare de la dînsul. V-aş trimite-o, **dar n-am încredere în copilul cu care trimit scrisoarea şi pentru nimic în lume** n-aş vrea s-o pierd. Îmi scrie că e „sain et sauf", că să-l aştept liniştită căci are să se întoarcă şi că sînt foarte bine trataţi acolo. Adresa e mai clară decît cea pe care a copiat-o, probabil în grabă, d-l Sevastos. Asta e şi pricina pentru care vă scriu. Dacă-i trimiteţi bani, trimiteţi-i pe adresa pe care v-o dau eu :

Plenic G.T. 3/7 Putah Uceastac. 2°. Armia. Tilovo Upravlenie. Bulgaria.

I-am scris de două ori pînă acum şi-i voi scrie mereu. Nu vroiam să vă **scriu pentru că aşteptam să vină d-l Mateescu[1] şi să vă trimit prin el adresa Nu ştiu însă unde s-a mistuit d-l Mateescu. Nici n-a venit, nici nu mi-a răspuns la o scrisoare în care-l rugam să se-ntîlnească cu d-voastră ca să vorbească de chestia pachetului pentru Topîrceanu. De două luni lucrez şi-i pregătesc toate cîte cred că-i trebuiesc acolo. Şi-i păcat cînd văd că vremea trece, că-i frig, că el n-are nimic la dînsul şi că aici la mine stau toate şi aşteaptă să plece. Am cumpărat toate cele absolut necesare.**

Mi s-a spus de către oameni pricepuţi cum că mijlocul cel mai sigur ca pachetul să-i ajungă, e să intervină cineva la ministrul Olandei la Bucureşti. Un curier pleacă la cîteva zile o dată. Ministrul Olandei are grija supuşilor bulgari din România. Ar putea avea trecere la bulgari pentru ajutorarea unui supus român prizonier în Bulgaria. Lucrul acesta se face, nu prin poştă însă.

N-aş vrea să trimit pachetul într-un noroc. Dacă s-ar pierde, mi-ar trebui alte două luni de muncă pînă să le fac toate la un loc.

Altceva : se zice că medicamente nu se pot trimite. D-voastră nu ştiţi cumva cine cenzurează pachetele la Bucureşti ? E o chestie importantă asta. Trebuie să se păzească de holeră şi de tifos exantematic ; pentru asta e nevoie de tinctură antiholerică şi de toate cîte trebuie pentru menţinerea curăţeniei.

Cum băi cred că n-au, i-aş trimite ceva pentru frecţii. Nu s-ar putea strecura în pachet o sticlă cu Franzbrandtwein ? Sînt lucruri mici, dar, în cazul lui, de mare importanţă. Pînă şi săpun de rufe vreau să-i trimit.

D-voastră iertaţi-mă că vă iau din vreme cu necazurile mele. Încercaţi să aflaţi condiţiile în care pot trimite pachetul, şi, de credeţi că cele ce propun eu merită vreo atenţie, interesaţi-vă şi de ele.

Aş vrea ca pachetul să plece cel mai tîrziu la începutul săptămînii viitoare. Dacă aflaţi ceva, vă rog mult anunţaţi-mă, să ştiu ce să fac.

Cu toată stima, *Alexandra Gavrilescu*
str. Bucşinescu 6 Loco

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a XI-a din fondul Topîrceanu.

3

Începutul lui noiembrie 1916

Stimate d-le Ibrăileanu,

Iar vin la d-voastră ca să vă cer sfaturi. Nu ştiu ce să fac. Ieri am întrebat pe Lili cînd să trimit pachetele şi de nu-i prea tîrziu să le duc azi. M-me Stere[1] îmi răspunde azi şi mă pune în mare încurcătură. Mai întîi, domnul care ia pachetele — căci nu le ia d-l Popescu, nu poate lua mult bagaj. Eu am de dat două pachete în greutate fiecare de peste 5 kg. Apoi, spune M-me Stere, d-l Stere e de părere că nu e nevoie de trimis lucrurile fiindcă pot să nu ajungă sau ajung prea tîrziu, şi că Topîrceanu, cum avea bani la plecare, trebuie să-şi fi cumpărat de toate acolo.

Din toate acestea rezultă că omul care ia pachetele — dacă le ia ! — le va trimite fără să se intereseze de vreun mijloc mai sigur de expediere.

Vă spun lucrurile aşa cum sînt şi vă rog mult sfătuiţi-mă ce să fac, căci eu nu mă pricep. Să duc lucrurile la M-me Stere ? Dar sînt multe, căci am cumpărat şi cojocel şi ghete, şi s-o speria domnul care e vorba să le ia.

Eu persist în ideea că lucrurile pe care i le trimitem are să-i prindă bine. Văd că toţi spun altfel. Ce e de făcut ?

Mult, mult vă rog răspundeţi-mi. Eu aştept cu pachetele (două) gata.

V-a arătat Mateescu scrisoarea ? Nu-i aşa că e bună ?

La d-voastră mi-i nădejdea. Nu-i aşa că n-aveţi să mă lăsaţi în încurcătură ?

Alexandra Gavrilescu

[1] Maria Stere, soţia lui Constantin Stere.

4

Decembrie 1916

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

N-am avut de mult mulţumirea să vă întîlnesc deşi aş fi vrut să aflu de la d-voastră ce s-a făcu cu leafa lui Top. de la Universitate. Era vorba de mult

să încercați d-voastră s-o luați ca să i se trimită acolo. Nu știu nici cîți bani i s-a trimis atunci. D-l Botez [1] a spus lui Mateescu că i-a trimis leafa pe-o lună.

Pachetele — m-a asigurat Lili — se vor fi primit. I-am plătit pentru luna decembrie un surplus de hrană (prin Crucea roșie) și aștept un răspuns de la el ca să-i plătesc mereu, în fiecare lună, și chiar să-i plătesc mai mult, atît de mult ca să fiu liniștită că are hrană destulă. De-am ști că are și bani, am fi mai liniștite și bine ar fi de-am putea să trimitem și leafa.

Primiți, o dată cu mulțumirile mele, și asigurarea celei mai perfecte stime.

Margareta Gavrilescu [2]

D-na Papadat [3] mă roagă să vă transmit salutări. Au rămas la Focșani de bunăvoie. O d-ră sosită din Focșani spune că d-na Papadat ar fi primit o scrisoare de la Top. ; nu știu de-o fi adevărat.

[1] Octav Botez. Leafa lui Topîrceanu de la Universitate era cea de bibliotecar la Facultatea de drept.

[2] Margareta Gavrilescu este sora Otiliei Cazimir.

[3] Hortensia Papadat-Bengescu.

5

[August ? 1920]

Stimate d-le Ibrăileanu,

Topîrceanu m-a pus pe foc să vă trimit azi fotografia mea pentru prospect [1]. Mă execut — cu plăcere.

Vă mulțumesc mult pentru toată atenția și bunătatea d-voastră pentru mine.

Otilia Cazimir

[1] Într-adevăr în broșura *Viața românească. Cîteva cuvinte către public*, „Viața românească", S. A., Iași, 1920, la p. 5 apare și portretul Otiliei Cazimir. Ea este trecută, la p. 19 a aceleiași broșuri, și printre membrii Asociației literare și științifice „Viața românească".

◇ ANICUȚA CÎRJĂ

1

Iași, 24 iunie 1913, Str. Negruzzi 2

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă rog din suflet să-mi scuzați inoportunitatea, dar sînt împrejurări atît de grave, care ne silesc să ne dezvăluim sentimentele cele mai ascunse. Apelez la dv. ca la singurul om pe lume de la care sper să aflu o veste bună. Știu bine că țineți mult la Topîrceanu — și probabil că și el — care vă purta atît de multă dragoste — să vă fi vorbit vreodată de mine. Îmi păreți un om prea bun și îngăduitor — ca să vă supărați de demersul meu — singurul care mi-a rămas ca să dobîndesc puțină liniște.

Sînt sentimente cărora nu se poate comanda, oricare ar fi situația indivizilor în care s-au sădit, cu atît mai mult eu sper să am o scuză, căci atunci cînd l-am cunoscut pe Topîrceanu, n-am cunoscut și toată situația lui. Mi-a spus totul cînd era prea tîrziu să mai revin la imposibilitate.

Vi le expun toate astea ca să nu mă judecați rău și să mă pricepeți. Am luptat să mă vindec — vă asigur — aveam a face însă cu unul din oamenii pe care cu cît îi cunoști mai bine te atașezi mai mult de ei. Și apoi sîntem tineri amîndoi și, chiar un păcat să fi făcut, lumea trebuie să ne ierte de vreme ce pînă și D-zeu a iertat păcatele ; și fiindcă nu e om fără păcat.

Am fost la țară în tot timpul din urmă ; îmi scrisese odată că pleacă în concentrare, în ziua de 16. Am venit în Iași în ziua de 15, ca să-l văd înaintea plecării ; nu mai era aici. Acum, cu mobilizarea asta pripită — ne-am reîntors de tot în Iași și nu-i pot afla urma și nu sînt om ; că nu se știe ce ne așteaptă. Credeam c-o lăsa adresa, la redacția revistei ; am cercetat prin d-l Sevastos ; nu știe nimic. Ori i-o fi scris și nu vrea să-mi spună, ori i-a scris să nu spună nimic. Dar e degeaba ! Chiar de-ar trebui să plec la București să întreb din om în om, tot o să aflu !

Cum am venit în Iași m-am înscris și eu și sora mea la Crucea roșie ; nu ni s-au dat încă ordine, dar dacă plec, vreau să-i știu de soartă, vreau să-i fiu aproape, să-l încurajez la o nevoie. Se teme poate ca prezența mea acolo să nu-i fie jenantă, dar vă asigur pe ce am și eu sfînt pe lume, că o să fiu cuminte — numai să-i pot fi aproape — că nimeni n-o să descopere-n mine alt interes decît acel al carității. Dv. trebuie să vă fi scris, trebuie să știți în ce regiment e ; vă rog cu toată insistența de care sînt capabilă să-mi comunicați și mie măcar atîta lucru, ca să știu unde-l pot găsi, unde să plec. Dacă ar fi să plec înainte de a avea vreo veste, dați-mi voie să vă las înscris am-

bulanța la care voi fi atașată, sperînd că sinceritatea și insistența rugăciunii mele o să vă convingă că merit un cuvînt de la dv. V-am făcut — fără voia dv. — duhovnicul meu — avînd speranța că nu vă supărați. Topîrceanu mi-a spus de atîtea ori că sînteți nespus de bun ; el m-a învățat să vă stimez și de aceea mi-am pus acum în dv. toată încrederea și speranța.

Rugîndu-vă să mă lăsați să vă mulțumesc dinainte pentru bunăvoința ce aștept, vă rog să fiți convins de sentimentele mele cele mai sincere, de cea mai profundă recunoștință și să-mi fie iertată îndrăzneala ce mi-am impus de a vă scrie și a vă forța să fiți confidentul necazurilor mele, rămînînd devotata dv.

Anicuța Cîrjă

◇ IORGU IORDAN

1

16 august 1911

După o mulţime de tărăgăneli şi supărări (cu diploma, pe care tot n-am luat-o) şi după ce-am suferit emoţiile cele mai variate şi mai stranii, m-am mai liniştit puţin, căutînd să văd mai lămurit şi mai în amănunt organele şi funcţiile acestui monstru enorm, care este Berlinul.

Vă salut cu dragoste,

I. Iordan

Am aflat la Iaşi că vi s-a trimis bursa mea, deşi cam tîrziu şi cu luarea unei dobînzi, pe care, la drept vorbind, eu v-o datoram !

[1] Carte poştală adresată lui G. Ibrăileanu.

2

Tecuci, 27.VII.'912

Iubite domnule Ibrăileanu [1],

Vă trimit aici o recenzie neînsemnată în sine şi care nu interesează decît prin aceea că broşura recenzată vorbeşte despre Caragiale, şi anume foarte prost. Ceea ce este mai grav însă este că într-un alt plic v-am trimis nişte note despre *Histoire contemporaine* a lui A. France. Puteţi deduce de aici că pe la noi — pe la Tecuci — temperatura trebuie să se fi urcat simţitor, judecînd după aceste efecte... literare ale căldurii.

Şi acum să încep a-mi justifica acest pas, căci, serios vorbind, cred că e o îndrăzneală cam mare să vorbesc — să spun adică *ceva* — despre autorul acesta atît de misterios pentru multă lume. Dar, dacă aş căuta să fiu drept, ar trebui să spun că şi dv. aveţi o parte din vină în această crimă. Dacă vă aduceţi aminte, acum doi ani, după ce v-am stupefiat aproape spunîndu-vă că am încercat să citesc pe A. France şi n-am putut, m-aţi dus la Barasch [2] şi m-aţi „corupt" — expresia e a dv. — dăruindu-mi cele 4 vol. de de *Hist. contemp.* Le-am citit atunci, şi dacă mi-au plăcut, dovedeşte faptul că în doi ani literatura franceză, cîtă am putut-o citi, se reduce aproape exclusiv la A. France. În vara aceasta, neavînd ce face, am luat să citesc din nou *Hist. contemp.*, şi vă pot asigura, fără intenţii criminale, la început. Neavînd ocupaţie alta însă şi fiind mai ales obosit, am citit Vol. I cu foarte mare încetineală şi atenţie în acelaşi timp ; aceasta-mi dădea răgaz să cuget

şi eu asupra celor citite. Şi aşa, pe la mijlocul vol. al II-lea, eram atît de preocupat de ceea ce-mi suggerase [sic] cartea, încît, a putea continua în linişte citirea celorlalte volume, m-am hotărît să notez ceea ce-mi umbla prin cap. La urmă, crezînd că aş avea de spus ceva cît de cît interesant, m-am pus să sistematizez notele acelea răzleţe şi aşa au ieşit cele vro 30 pag. de caiet, pe care vi le trimit. Nu-mi fac iluzii despre ele ; ba încă, imitînd pe Bergeret, care, vă aduceţi aminte ce spune cînd lucrează la Virgilius Nauticus al său, aş fi dispus să recunosc că ceea ce am imobilizat pe hîrtie nici pe departe nu seamănă cu ceea ce aveam — ori credeam că am — în cap. De aceea las la aprecierea dv., căreia mă voi supune fără a crîcni, dacă aceste pagini pot şi merită să vadă lumina în *Viaţa românească.* [3]

La Durău, cum vedeţi, n-am mai venit, deoarece am fost tras pe sfoară de prieteni, cu care hotărîsem să vin şi care — ei, s-au distrat prin excursii, încît le-a convenit să renunţe mai uşor decît mă aşteptam la proiectul nostru. În schimb însă voi pleca din nou la Berlin — cu bani împrumutaţi — fireşte, deoarece, pe ziua de 1 dec. viitor s-a anunţat examenul suplimentar de lb. germană, pe care sper să-l iau. Acuma mai stau poate cîteva zile, pentru a vedea ce fac pe anul care vine ; aş vrea să găsesc o suplinire din oficiu, căci am nevoie de bani. Dar mă tem că voi spera în zădar, căci am mai avut de constatat bunăvoinţa d-lor actuali faţă de mine.

Vă trimit salutările mele respectuoase.

I. Iordan

[1] Nota lui I. Iordan : „Am stat mult la îndoială pînă m-am hotărît să mă adresez dv. cu aceşti termeni, care de altfel sînt cei mai sinceri din punctul meu de vedere ; mi-am adus aminte însă de cele 5 scrisori ale dv. către Gherea şi-aceasta mi-a dat curaj.

[2] Librar şi anticar din Iaşi, din acel timp.

[3] Nu i s-au publicat aceste însemnări referitoare la *Histoire contemporaine* a lui Anatole France în *Viaţa românească.*

3

Iaşi, 1915, sept. 14

Prea stimate domnule Ibrăileanu,

Cu toate că m-am însurat, tot mă mai ţin de fleacuri. Dovadă articolul pe care vi-l trimit o dată cu rugămintea de a vă da părerea asupra lui, cu aceeaşi nepărtinire şi seriozitate cu care ne apreciaţi compoziţiile pe vremea cînd eram elev.

M-am gîndit că ceea ce fac acum ar putea să vă strice liniştea ; totuşi nu ştiu ce m-a făcut să mă adresez, ca şi în trecut, tot d-voastră, şi nu la redacţie, ci acasă. Vă rog să-mi iertaţi această intervenţie inoportună.

Vroiam să continui cu o autocritică a produsului trimis d-voastră ; ştiind însă că judecata despre sine însuşi greşeşte totdeauna prin ceva, am renunţat la dînsa. Închei această scrisoare rugîndu-vă să primiţi salutările mele respectuoase

I. Iordan
Str. Păcurari 60

P. S. N-am dat nici un titlu rîndurilor de față ; s-ar putea numi oricum, căci n-au un conținut bineprecizat. Mă gîndeam să le intitulez „Note pe marginea unei gramatici“ [1], ori „Cum se scrie și cum se vorbește românește“ ori, în fine „Cronică literară-filologică“. Nu țin la nume mai mult decît la rîndurile acestea.

I. I.

[1] Nu au apărut în *Viața românească !*

4

Bonn, 5 noiembrie 1921

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Aveam intenția să vă trimit o scrisoare, deci ceva mai multe rînduri decît cuprinde această c. p. Cînd am văzut însă că aș fi umplut cîteva pagini cu banalități, scrise așa cum știu eu să le scriu, am renunțat, cu părere de rău mai mult pentru dumneavoastră, care sînteți desigur curios să aflați lucruri interesante de pe aici. Probabil că vă întrebați, de ce numaidecît banalități ? De cînd am sosit aici — aproape 6 săptămîni — am fost aproape necontenit preocupat de chestiuni în legătură cu gospodăria de acasă, precum și cu cea... universitară. Fără voia mea, scrisoarea pe care v-aș fi scris-o în asemenea condițiuni ar fi fost prea mult influențată de aceste preocupări, care pe dumneavoastră în nici un caz nu vă interesează. Așa se face că vă trimit numai aceste cîteva rînduri, ca să vă arăt în chip material că, cu toată aparenta răceală din ultimul timp, eu mă gîndesc des la dumneavoastră și cu aceeași dragoste și admirație, pe care ați știut să mi le insuflați din primele timpuri ale cunoștinții cu dumneavoastră.

De cîteva zile au început cursurile la universitatea de aici și, în calitate de student regulat înscris, le frecventez cu aceeași exactitate ca acum 10—12 ani. Ce păcat însă că numai din acest punct de vedere seamănă „studenția“ mea de acum cu cea de atunci ! Acum sînt student numai în înțelesul etimologic al cuvîntului : „studiez“ ! De visat și de umblat după „cai verzi pe pereți“ de cei frumoși, cum erau pe vremuri, nici vorbă nu poate să fie ! (Cum vedeți, am greșit cu cîțiva ani în minus socoteala, greșeală pornită, probabil, din instinctul de... conservare, care ia forme cam curioase de la o anumită vîrstă înainte. Ce ziceți ?)

Primiți, vă rog, salutările mele călduroase, doamna sărutări de mînă, iar domnișoara salutări. Cucoana mea de asemenea vă trimite tuturor urările ei de bine.

I Iordan

◇ G. KERNBACH

1

6 august 1906

Iubite Nicanor & C-nia,

Am avut astăzi o surprindere, de altmintrelea nu neobişnuită. Am găsit în buzunarul hainei scrisoarea prin care îţi răspundeam la cartea-poştală ce mi-ai trimis. De frică să nu fi evoluat (eu) dintr-o săptămînă-ntr-alta, o rup fără s-o mai recitesc şi mă pun să-ţi scriu din nou. Această împrejurare explică răceala mea, pe o temperatură de 27—32°.

Impresiunile mele asupra nr. 5. Fie faptul că-i cunoşteam mai tot cuprinsul, fie împrejurarea că l-am primit cu o mare întîrziere, fie lipsa poeziei lui Goga, care mi-a lipsit într-adevăr, l-am găsit mai puţin interesant decît aş fi dorit. Aţi dat cel mai nimerit răspuns ce se putea da „abilităţilor" celor de la *Viaţa literară* [1].

Impresiunile altora? Mai toţi intelectualii lipsesc din capitală. În genere revista e foarte bine apreciată: ar fi de dorit să se îngrijească stilul, limba (Mîndrescu [2] o spune această părere culeasă din cercul profesorilor) şi ar cîştiga dacă ar putea apare în capitală (părerea lui Sadoveanu care s-a amendat adăugînd: „din punct de vedere tecnic"). Nu pot să ştiu părerea lui Nădejde, căci coana Pica lipseşte de mult din Bucureşti, aflîndu-se la Bran, în Transilvania, unde s-a dus şi Nădejde pentru toată luna august. O „doamnă" a rămas încîntată de articolul ultim al lui Duca [3], pe care l-a găsit très bien, cînd l-a văzut acum un an sau doi, la congresul de la Bacău al băncilor populare. Un „bărbat de ştiinţă", care poartă şi cu muzele un comerţ ilicit, mi-a spus că articolul [4] meu e foarte just şi că „trebuia scris".

Nădejde se aşteaptă să apară articolul [5] lui chiar în nr. 5 şi se mira că nu-i trimiteţi corecturile. Ar fi de dorit să apară măcar în acest număr.

Toate articolele pe care le începusem şi despre care îmi aminteşti, sînt acum aşa de departe de mine... Chiar şi poezia cu bunicul. N-am lucrat nimic şi nici nu simt nevoia de a mă exterioriza. Totuşi, în gînd, pun la cale altele şi poate chiar pentru acest nr. (7). Să trimit „o cronică economică" [6]. Expoziţia — exhibiţia daco-romană cum o numesc afişele secesioniste ale d-rului Istrati — am văzut-o de două ori. Aspectul general foarte estetic, trăgîndu-se tot folosul din situaţiunea topografică a localităţii; încolo un haos fără nici un fir conducător: lipseşte pînă acum un catalog de orientare, care să te împiedice de a scăpa din vedere cele cîteva lucruri în-

tr-adevăr interesante, răzlețite în mulțimea producțiunii industriei artistice, sau, dacă vrei, a artei industriale. Peste cîteva zile toate pavilioanele vor fi terminate și se va putea începe o dare de seamă. Voi face-o ? Știu eu !

Tatușescu [7] mi-a promis să termine pentru luna viitoare un articol asupra neurasteniei la sate. Tot așa, Izabela Andrei [8], a plecat de aici, dîndu-mi făgăduința că va termina la Bacău un articol asupra psihologiei copilului. Poate să-ți trimit și eu vreo două duzini din bucățile unei „poetese" din care vei alege ce-ți va conveni.

Cu publicitatea revistei nu se poate face nimic cu agențiile din cauză că nu au încredere în aparițiunea ei „regulată" și prelungită. Am fost la cîteva. Singurul lucru ar fi să dobîndim încrederea cîtorva firme serioase, după care celelalte vor veni. La societățile de asigurare, de pildă, avem prieteni la care am putea și ar trebui să recurgem. Acum nu e nici unul aici, dintre acei pe care îi cunosc și i-aș putea aborda eu.

Ai văzut : „cum ne cunoaștem noi" ? Dacă socoți că trebuie să răspundem ceva, scrie-mi numaidecît. Tot în același scop trimite-mi și scrisoarea lui Montandon [9]. Dar dacă individul dorește numai să se puie în relațiuni intelectuale cu noi, apărîndu-și situațiunea lui profesională de specialist român, atunci scrie-mi numai în rezumat aceea ce ne spune.

Dintre celelalte „trimiteri" mă bucură mai ales Ranetti [10]. Cu stilul lui vioi, ușor și spiritual, este indicat pentru tema ce și-a ales-o și care nici nu trebuie să lipsească dintr-o revistă ce nu apare la București. Nu mă îndoiesc că Sterea continuă cu aceeași vervă călătoria lui în Ardeal, pe care *Neamul românesc* (sau *Sămănătorul ?*) o ia peste... De altmintrelea mi se pare că el (Sterea) este singurul poet de la *V. r.*, cu toate că Iorga îl găsește poet pînă și pe Vlădan [11].

Eu sînt în tratative a face să apară de la septembrie un ziar politic... cu soluții... Pînă-n două săptămîni lucrul urmează să se decidă definitiv, și dacă nu reușesc, atunci poate tot ne vom revedea în septembrie la Iași, unde vom da la iveală plănuita foaie săptămînală.

Sfîrșesc așteptînd un răspuns lung, lung, care să mă despăgubească de lipsa minutelor ce am petrecut împreună la taraba lui Iliescul Grom. Nu uita să-mi scrii cine m-a mai înjurat pentru faimosul articol și dacă este ceva de răspuns. Lui Stere, dacă mai este acolo, spune-i că cu cît sîntem mai departe, cu atît mi-i mai drag, — și că inverso nu-i adevărată. Primește, împreună cu Carp, salutările mele prietenești.

G. Kernbach

6 august

[1] cf. P. Nicanor et Co : *Din abilitățile „Vieții literare"* I (1906), nr. 5 (iulie), p. 303.

[2] Simeon Mîndrescu (1868—?), profesor de limba și literatura germană la Universitatea din București.

[3] G. Duca, Cronica externă *(Situația în Franța)*, *V. r.* I (1906), nr. 5 (iulie), p. 315—321.

[4] Gheorghe din Moldova, *Schiță*, *V. r.* I (1906), nr. 5 (iulie), p. 240—241.

[5] Articolul lui Nădejde, I. : *Geschichte des rumänischen Volkes von N. Iorga*, a apărut în *V. r.* I (1906), nr. 6 (august), p. 395—420.

[6] Sub pseudonimul Rareş, Victor C., Gheorghe din Moldova publică în *V. r.* I (1906), nr. 5 (iulie), p. 211—226 articolul: *Cum ne cunosc străinii. Metoda de observare cu ilustrări în text.*

[7] Dr. Tatuşescu, colaborator al *V. r.*

[8] Izabela Andrei, căsătorită Sadoveanu.

[9] Montandon M., colaborator al *V. r.*

[10] Ranetti, George (1875—1928), scriitor şi publicist român.

[11] cf. Vlădan Eugen, *Scrisoare, V. r.* I (1906), nr. 5 (iulie), p. 257—258.

2

11 oct. 1906

Iubite amice Ibrăileanu,

Cum Duminecă dimineaţă voi fi în Iaşi, găsesc de prisos să-ţi mai trimit articolul[1] acum, reţinîndu-l să-l mai poleiesc, deoarece desigur pînă luni, mi-l dai la tipar. Aş dori să-l cetim împreună, să fie şi Stere care a văzut expoziţia de mai multe ori, pentru a vedea ce-i de capul lui. Partea a doua, care ar fi urmat să fie o analiză mai amănunţită a fiecărei industrii, a trebuit s-o las în părăsire, de vreme ce în ultimele zile nu m-am mai putut duce la expoziţie, fiind vremea defavorabilă şi eu răcit. În schimb, am căutat să bag în el cît mai multe lucruri, cu care a ajuns la considerabilul volum de 22 file ale mele, scrise pe ambele părţi, ceea ce face, cred, o coală şi jumătate de tipar. Despre celelalte propuneri vom vorbi acolo, de unde chiar dacă ar fi să mă reîntorc, totuşi voi sta cîteva zile. Aşadar: rendez-vous pentru Duminecă la oare 10 a.m. în tipografie la Iliescu, iar pînă atunci primeşte salutările mele.

G. Kernbach

Joi

P. S. Să se trimeată revista D-lui Th. Cudalbu, preşedintele secţiei comerciale a Trib. Ilfov, care mi-a spus că înţălege să se aboneze (probabil de la nr. 1).

c. p.

[1] cf. Kernbach, George: *Expoziţia jubiliară, V. r.* I (1906), nr. 9 (noiembrie), p. 347—370.

3

Iaşi, 9 iulie, 1907

Amice Ibrăilene,

Părintele Carp[1] mi-a adus tardiv corectura la telegramă aşa că prima parte a articolului lui Slătineanu[2] a apărut corectat de mine şi cu titlul „un naturalist optimist" ; tot aşa se va întîmpla şi cu corectura restului dacă doctorul, căruia îi scriu acum nu se execută pînă mîni la 11. Bineînţeles că eu îi scriu numai ca să-i spun ce s-a întîmplat. După Hogaş va urma *Ursi-*

toarele[3], pentru că eu n-am avut vreme să scriu absolut nimic, iar articolul lui Russu[4] trebuie cetit, și are o mulțime de tabele care cer muncă multă la zaț; apoi mi se pare că întreaga lucrare este o extragere din volumul lui *Români în statul ungar*. Am depus sîmbătă jurămîntul și acum nu am cele două slujbe pe care le știi, ci altele: Prefect și Director. În vederea excursiei fac astăzi recomandarea.

Petrecere bună și n-ai nici o grijă... dar nici o nădejde.

Kernbach

c. p.

[1] Părintele Carp, tatăl Elenei G. Ibrăileanu și al lui Mihai Carp

[2] cf. Slătineanu, Alexandru: *Un naturalist filozof, V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 28—38.

[3] Vezi nota 13, Scrisoarea nr. IV.

[4] Russu-Șirianu, *Scrisori din Ardeal. Biruințele de la Beiuș. Înțelegerea cu socialiștii. Școalele confesionale române. Serbări culturale, V. r.* II (1907), nr. 9 (septembrie), p. 386—391.

4

Iași, 12 iulie, 1907

Iubite Amice,

Să nu-ți pară scrisoarea mea descusută, că doar mă pun să-ți scriu după 10 ceasuri de Prefectură, Directură, corectură etc. Hai să-ncep metodic:

Excursia. În cursul săptămînii sper să vie numirea lui Moțet[1], așa că *din această parte,* aș putea pleca peste 2—3 zile. Azi i-am scris lui Lupu[2], de la care am primit o scrisoare, că-l voi aviza telegrafic cu 2 zile înainte, spre a ne întîlni (cu el) în drumul către mănăstiri. În scrisoarea lui îmi scrie îndoielnic: 1) directorul Prefecturii este internat pînă la 29 iunie în Sanator la București; 2) Morțun[3] l-a sfătuit să facă (împreună) excursia în august că în iulie plouă. Pe Löbel[4] nu l-am văzut de mult; ultima oară îi scăzuse entuziasmul. Pe Pătrășcanu, care a fost pe aici, îl găsim la Piatra, Pe I. Botez la Dorna, avizîndu-i. Chiar fără aceștia am fi noi doi, cu Sadoveanu și Hogaș; ține corespondența cu ei, eu îl iau în primire pe Lupu. Dixi.

Revista. Nour[5] mi-a scris că rămîne pe nr. viitor; i-am răspuns să trimeată din vreme (Nu știu însă de va primi scrisoarea, adresa fiind franțuzește); în schimb a trimis Rusu-Șirianu ceva mai acceptabil decît Secula[6], așa că din Ardeal vom avea în acest nr. doi corespondenți spre a nu-l face pe Rusu să-și piardă munca. Fondul se compune astfel: Sadoveanu[7], Ranetti[8], Slătineanu[9], Gh. din Moldova[10], Hogaș[11], — *Schițe din Dobrogea*[12] și *Ursitoarele*[13] = 76 pagini. Închipuiește că n-am mai avut o poezie: pe Vaida (corijat) l-am rătăcit, iar din celelalte nu mi-a plăcut nici una. *Nu-ți aduci aminte ce corectură zicea Sterea că trebuie făcută la bucata Schițe din Dobrogea, relativ la rușii de acolo?* Articolul lui Slă-

țineanu a ieșit binișor, cu toate că n-a mai trimis restul corecturii : cîteva nume proprii stîlcite și *aliniate* prea multe...

Restul nr. se va forma astfel : Coresp. din Bucovina[14], Coresp. din Ardeal (2), Cronici bucureștene, literară, științifică, medicală (bucata lui Irimescu[15] cu titlul adoptat), ... și externă. Punctele înseamnă cronica internă, pentru care i-am scris lui Sterea să mi-o trimită pînă astăzi ; mai scrie-i și d-ta, altmintrelea îl lăsăm și e păcat. Va urma Miscellanea pe care încă o aștept și apoi restul, din care nu am decît ce mi-ai lăsat de la Izabela și ce mi-ai trimis de la Cantacuzino. Scrie celorlalți și-i execută. Eu am prea multe pe cap : pînă și Bogdan m-a lăsat două zile. Sînt absolut singur, dar tot nu desperez ca alți colaboratori...

Tipărite avem trei coale, mîni a 4-a, iar în picioare Cubelca știe. Mîne-sară va fi zățuit tot fondul, corespondențele toate și două cronici.

Am înnebunit scriind astăzi ; iartă-mă că ai vești așa de rare, dar nu pot altfel. Salutare, petrecere bună și nu mai duce grija Revistei, ci te hodinește.

Kernbach

P. S. *Cronica Internă*

[1] C. Moțet, funcționar, fost coleg de școală cu M. Sadoveanu

[2] Este vorba de dr. N. Lupu, colaborator al *V. r.*

[3] Morțun, Vasile, G., colaborator al *V. r.*

[4] Löbel.

[5] Nour, Alexis : *Presa noastră și problemele ei, V. r.* II (1907), nr. 8 (august), p. 392—399.

[6] Secula, Septimiu Sever : *Scrisori din Ardeal. O aniversare și Világos. — Manopere „patriotice". Spre Sicilia și Supplenlibellus. — Din inimă,* în *V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 83—88 ; Ibid. p. 88—90 ; Leandru, *Scrisori din Ardeal : Afacerea Vaida și Comisia de imunitate. — Alianța cu socialiștii.*

[7] M. Sadoveanu, *Însemnările lui Neculai Manea, V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 5—24.

[8] Ranetti George, *Grădina mea — Fabulă V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 25—27.

[9] Slătineanu, Alexandru : *Un naturalist filozof V. r.* II (1907) nr. 7 (iulie), p. 28—38.

[10] Gheorghe din Moldova, *Poveste V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 39—40.

[11] C. Hogaș, *În Munții Neamțului V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 41—58.

[12] D. Munteanu-Rîmnic, *Note și schițe din Dobrogea V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 59—62.

[13] S. Fl. Marian, *Ursitoarele — Din mitologia română — V. r.* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 63—67.

[14] Gt., *Viața românească în Bucovina. Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1910, V. r.,* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 77—82.

[15] Irimescu S. : *Rezultatele obținute în spitalul de tuberculoși, V. r.,* II (1907), nr. 7 (iulie), p. 105—107.

5

Iaşi, 18 iulie, 1907

Dragă Ibrăilene,

Degeaba mai voi telegrame anunţînd material nou pentru acest nr. Sînt 2 zile de cînt *sînt trase* 6 coli şi a 7-a zeţuită, dar nu se poate trage din cauză că... tot aştept „Cronica Internă"... Şi dacă n-ar lipsi Recenzii şi Revista revistelor, nr. ar fi ieşit la 18 sau maximum 20 a lunii. Nimeni însă nu trimite nimic, cu toate telegramele date. E desgustător. Degeaba vin la redacţie de 4 ori pe zi: pe Carp nu l-am văzut de trei zile. Bogdan tot vine mai des...

Să ştii că „Cronica Internă" o aştept numai pînă vineri dimineaţă, sîmbătă trag coala. Salutare.

G. Kernbach

Iubite amice Ibrăileanu,

Te rog pune răspunsul la poştă chiar în ziua primirii acestei scrisori; este posibil să plec pentru cîteva zile la ţară şi să-l am aici, înainte de plecare.

Iată despre ce este vorba! În nr. de ieri *Adevărul* publică o scrisoare a d-lui căpitan Bosi, adresată lui C. Mille, în care este vorba de *Viaţa românească* şi de V. C. Rareş [1]. Eu, din partea mea, me ne fischio; doresc să ştiu însă dacă „direcţia" socoate nimerit un răspuns, în care s-ar putea de altmintrelea scărmăna mai multe lucruri. Pentru nr. acesta e prea tîrziu, probabil totuşi aş dori să ştiu de cu vreme, spre a profita de impresiunea momentului. Aşadar răspunde imediat.

Pe cînd erai încă la mănăstire — după cum am înţeles din vorba părintelui Carp — ţi-am adresat în strada Română mai multe contribuţii pentru „acea tribună de adevăr, etc." Un articol de Tatuşescu [2] şi $^1/_2$ duzină poezii de nevastă-sa. N-am primit nici o confirmare a transportului. Iar cu Stere n-am putut vorbi, deoarece nu l-am văzut decît un minut. Acest bărbat de Stat era foarte ocupat cu direcţia naţionalistă şi mai ales economică a vieţii româneşti (direcţia neamului în genere e rezervată lui Iorga), pentru a putea sta mai mult de vorbă şi a-i răpi clipele atît de preţioase pentru scopul nobil şi măreţ, etc. El mi-a dat un bilet pentru C. Românească din Fălticeni care-şi exprimase către mine dorinţa de a publica în „Viaţa" dureroasele impresiuni [2] adunate într-o călătorie prin Maramureş, unde proprietatea a trecut în mîini străine şi poporul se desnaţionalizează. Şi fiindcă el se temea că însuşirea lui de bărbat de stat conservator i-ar închide de plano accesul tribunei poporaniste, m-a făcut să-i procur acel salvconduct (brr!) de la direcţie.

Nu ştiu dacă aţi primit epigrama de Rosetti [4]. Chiar de nu l-aţi primit tot ar trebui zis ceva, fiindcă şi acest talent este unul dintre acele care-şi datoresc substanţa mai mult reclamei. După cum poţi vedea, în cele alte 70—80 epigrame sînt cel mult trei, iar restul jocuri de cuvinte şi calambururi. Se cuvin dar cîteva cuvinte acestui calamburghez, dacă nu eşti dispus să scrii un articol mai substanţial în care să faci să iasă prin exemplificări diferenţa dintre adevărata epigramă şi calamburul ieftin.

Prin legătură de idei, îţi comunic — pentru uz personal — următoarea epigramă comisă de curînd :

În geam la librării
Expus un nou poet român...
Legat volumu-i în viţel —
Dar autoru-i mai bătrîn !

Şi acum o legumă *de saison*, de care vei face uz dacă vei socoti de cuviinţă :

DOR DE ŢARA

Frunză verde de mohor
Doru-mi-i de ţară, dor...

Ţara mea din ce-i făcută ?
Dintr-o mie, dintr-o sută
Bunuri, răle, ce-am lăsat.
Visuri cîte le-am visat.

Iară ţara unde mi-i ?
Unde-n lume eu veniiu.
Iară unde-i ţara mea ?
Unde curge Dunărea.

Şi-i norodul istovit
Pe-un pămînt blagoslovit !

Gh. d. M.

Berlin 1894

Sfîrşind, te rog, mai dă-mi noutăţi despre „Viaţa". Cînd apare ? Ce sumar are ? De ce Volenti [5] n-a fost încă hospitalizat acolo ? Vine în nr. acesta ? Etc. Cine a mai trimes ? Xenopol n-a răspuns nimic lui Rareş (ca să-i trag vro tangentă cu apropiată ocazie) ?

Multe prietenii, *G. Kernbach*

P. S. Ştii că toată Europa şi cele 2 Americi s-au ocupat de ultimul „roman" al lui Ibsen [6]. Chiar *Săptămîna* [7] a atins psihologia fetei înamorate de un moşneag. Mie mi se pare mult mai interesantă psihologia acelui valoros moşneag care s-a numit Ibsen. Nu crezi că ar fi nimerit să se deie şi în „Viaţa" textul scrisorilor cu oarecare aprecieri ? Eu am tot la îndemînă scrisorile traduse de *Figaro* [8] cu învoirea lui Brandes [9]. Sînt insuficiente. Informează-te unde le-a dat la iveală Brandes şi procură revista ; poate are amănunte care nu se găsesc aiurea.

Văd că Ugo Ogetti [10], un critic şi literat italian cunoscut, a publicat un volum de călătorie *Romania* (astfeliu ortografiat). Să fie vorba de ţara noastră sau de Romagne ? Interesează-te. Dacă-i vorba de noi ar trebui o dare de seamă.

G. Kernbach

[1] Vezi nota 6 a Scrisorii nr. 1.

[2] În *V. r.* X (1915), nr. 10—12 (oct.-dec.), p. 11—24, apare articolul lui Tatuşescu, *Războiul european în contra alcoolului.*

[3] Din Anul I al *V. r.* (1906), nr. 4 (iunie), p. 87—101, C. Stere începuse a publica seria de articole intitulate *Patru zile în Ardeal. Impresii fugitive.* A continuat în nr. 5 (iulie), p. 263—277 ; nr. 6 (august), p. 425—442 din acelaşi an şi în Anul II (1907) nr. 1 (ianuar), p. 75—85 şi în nr. 2 (febr.), p. 297—309.

[4] cf. P. Nicanor & Co., *D. Radu Rosetti despre D. Radu D. Rosetti,* în *V. r.* I (1906), nr. 8 (oct.), p. 263—264.

[5] Volenti publică în *V. r.,* I (1906), nr. 7 (septembrie), p. 9, poezia *Lui X...*

[6] Ibsen, Henrik (1828—1906), scriitor norvegian, reprezentant de seamă al dramei realiste.

[7] *Săptămîna,* revistă săptămînală, 2.XI.1901 — 18.VI.1910, scoasă de G. Panu.

[8] *Le Figaro,* cotidian francez. Apare la Paris din 1825.

[9] Brandes, Georg (1842—1927), istoric literar şi critic danez.

[11] Ugo Ogetti.

6

3 august 1907

Dragă Ibrăilene,

Ţi-am cetit zeflemelele din scrisoarea către Bogdan ; eşti nedrept : eu sînt ocupat aici peste cap. La Bucureşti am pierdut 4 zile, iar aici, jumătate de Prefectură e în concediu, începînd cu directorul, care se întoarce în sara de 8 august. Atunci însă va trebui să plec eu ca să-mi duc familia la Constanţa. După cum vezi, excursia, dacă nu ai renunţat la dînsa, o vom putea face cu începere de la 13—15 august. Dacă-ţi zice inima, pune-o la cale pentru acea dată şi răspunde-mi şi mie cui să mai scriu. Pînă atunci sînt ocupat pînă peste cap.

V. r. — N-ai dreptate să ne învinui de întîrziere, cînd cei mai mulţi dintre colaboratori indispensabili nu s-au ţinut de cuvînt şi s-au trimis proza lor după 20 iulie. Din nr. 8 s-a tipărit pînă acum o coală şi sînt zăţuite aproape 3 : Sadoveanu [1], Iorgovanu [2], Vlahuţă [3], Brătescu-Voineşti [4], parte din Stere [5] şi dintr-un articol ştiinţific pe care mi l-a dat dr. Cantacuzino (nu-i de el), cînd am fost la Bucureşti. Cred că ar mai trebui o poezie ; în acest scop l-am căutat şi găsit, din fericire, pe Şt. O. Iosif. Mi-a spus că pregăteau ceva pentru nr. 8, dar a trimis la *Sămănătorul,* fiindu-i greu să publice la noi, din cauza polemicii cu Scurtu. Era într-o stare foarte de plîns : i-am lăsat 40 de lei şi mi-a promis să-mi trimită cît de curînd ceva, poate actul I din Tanhäuser [6] (Wagner) pe care îl are gata, dar cu condiţiunea absolută, pe care i-am concedat-o, *ca în acelaşi nr.* să nu să mai insiste asupra *Sămănătorului.*

L-am întîlnit şi pe Vlahuţă, din întîmplare, în gară. Şi eu îi scrisesem să ne dee ceva asupra lui Grigorescu [7]. Mi-a promis însă cu condiţie ca să nu se publice în acelaşi nr. cu poezia lui. I-am spus că aceasta este şi zeţuită şi atunci l-am convins să ne deie ceva asupra lui Grigorescu, ceva

cald și sînt, pentru *Miscellanea*, promițîndu-mi și un articol cu amintiri personale.

Stăruie, te rog, pe lîngă corespondenți (Tofan, Nour, acestuia din urmă i-am re-scris astăzi) să se execute mai curînd, de asemenea frații Botez și Carp. Este vreme ca revista să iasă la 15. De la Russu-Șirianu am și primit corespondența în urma întîlnirii mele cu el la București.

Stau 5—6 zile aici, caută de-mi răspunde și nu te extenua. Salutare

G. Kernbach

P. S. Aceasta-i a 5-a scrisoare ce scriu azi pentru revistă.

[1] M. Sadoveanu, *Insemnările lui Neculai Manea* (sfîrșit), *V. r.*, II (1907), nr. 8 (august), p. 145—157.

[2] cf. Iorgovan N., *Cum era pe vremuri la noi în Bucovina*, în *V. r.* (1907), nr. 8 (august), p. 158—167.

[3] Vlahuță Al., *Nunquam ridendi*... II (1907), nr. 8 (august), p. 168—169.

[4] Brătescu-Voinești, Ioan Al., *Din carnetul unui jurat*, în *V. r.* II (1907), nr. 8 (august, p. 218—221.

[5] C. Stere, *Socialdemocratism sau poporanism*, *V. r.*, II (1907), nr. 8 (august), p. 170—193.

[6] Wagner, Richard: *Tannhäuser sau Lupta cîntăreților de la Wartburg.* Dramă muzicală în trei acte. Trad. de Șt. O. Iosif, în *V. r.*, II (1907), nr. 8 (august), p. 194—205.

[7] Articolul *Grigorescu* de A. Vlahuță a apărut în *V. r.* II (1907), nr. 9 (septembrie), p. 364—376.

7

17 august 1907

Dragă Ibrăilene,

Astăzi se trage coala IV cu sfîrșitul lui Stere, apoi Iosif și începutul lui dr. V. Stănescu [1] (ale cărui corecturi Cantacuzino nu le-a trimis, cu toate scrisorile și telegramele, așa că corectura a trebuit să o fac eu, cum a dat D-zeu). În coala V urmează Stănescu, Brătescu-Voinești [2] și Morariu [3], care sînt toate zățuite; de asemenea este zățuit: corespondențele din Basarabia și Ardeal [4], Cronica literară [5] și științifică [6], precum și ceva din Recenzii. Aștept *Cronicile bucureștene* în care privință am vorbit ceva cu Ranetti la Constanța. Au sosit de asemenea *Cronica externă* [7] și o cronică pedagogică de la I. Botez [8]. Cum vezi, vom ieși fără *Cronica internă.* Grăbește însă cu *Miscellanea* (Vlahuță mi-a trimis ceia ce i-am cerut în privința lui Grigorescu: o notă lirică cam slabă [9]) și mai îndeamnă-i și dumneata pe ceilalți să-și trimeată Recenziile și Revista Revistelor, doar vom ieși în luna asta. Altă dată nu-mi mai iau pe cap așa belea dezgustătoare. Eu mi-am dat osteneala ca *acum*, în vacanță să putem veni la curent și cînd colo ieșim tot mai tîrziu din cauza amicilor din redacție...

Iosif (bucata lui costă 80 lei) mi-a trimis alăturata scrisoare, la care am răspuns în chip evaziv, zicînd că trebuie să o supun celor care admi-

nistrează. D-ta informează-te de la Sadoveanu şi decide, deşi mi se pare cu neputinţă înainte de a vedea manuscrisul. Eu socot că e scris în colaborare cu soţia sa. Mai socot că ne-am putea lipsi de „dreptul" de a trage opera în ediţie separată.

Pe Sadoveanu nu l-am putut vedea la Bucureşti, dar am primit o scrisoare de la el în care mă întreabă despre excursie. I-am răspuns să ieie înţelegere cu d-ta şi eu mă voi executa. De aceea, dacă decideţi ceva, înştiinţează-mă din vreme. Salutare... am corecturi de făcut.

G. Kernbach

[1] cf. Stănescu Virgiliu, *Ideile profesorului St. Leduc, V. r.* II (1907), nr. 8 (august), p. 206—217.

[2] cf. Brătescu-Voineşti, Ioan, Al., *Din carnetul unui jurat, V. r.*, II (1907), nr. 8 (august), p. 218—221.

[3] Morariu C., *Viaţa românească în Bucovina. Foaia poporală „Deşteptarea" V. r.* II (1907), nr. 8 (august), p. 222—228.

[4] Leandru, *Scrisori din Ardeal. Organizarea partidului naţional — Conferinţă naţională. Serbările de la Băseşti. Alegerea de la Beiuş. Asociaţiunea la Bistriţa, V. r.* II (1907), p. 229—231 şi Alexis Nour, *Presa noastră şi problemele ei, V. r.* II (1907), p. 232—238.

[5] cf. *V. r.*, II (1907), p. 239—242 : G. I., *Cronica literară* (Reportajul în literatură). Este vorba de *V. r.*, nr. 8 (august) 1907.

[6] cf. *V. r.* II (1907) nr. 8, p. 243—248 : Dr. D. Călugăreanu, *Cronica ştiinţifică (Ultramicoscopul în biologie).*

[7] Ibid. p. 253—256 : I. G. Duca, *Cronica externă (Vizitele Regelui Eduard).*

[8] cf. I. Botez, *Agitaţia profesorilor secundari V. r.* II (1907), nr. 8 (august), p. 249—252.

[9] P. Nicanor & Co., Neculai Grigorescu, *V. r.*, nr. 8, p. 257—258.

8

Iaşi, 20 august 1907

Dragă Ibrăilene,

Îţi trimit cu poşta de azi 2 manuscrise (Iosif [1] şi Adam [2]). Decide şi fixează preţul. Parcă ar merge. Ranetti n-a trimis încă a doua cronică, ori că cronicele încep cu acea literă. Dacă va veni mai tîrziu bine, dacă, nu şi nu, tot trecem de 10 coli (din cauza d-tale : Brătescu etc.).

Te rog trimite la Bucureşti lui Ranetti „cronica" neutilizată, pe care mi-a spus că o va însera în *Furnica*. Salutare şi răspunde la scrisoarea trecută.

Kernbach

c. p.

Urgent trimite Rev. Rev. şi Mişcarea şi Bibliografie.

[1] cf. St. O. Iosif şi D. Anghel, Legenda Funigeilor. Poem dramatic în trei acte *V. r.* II (1907), nr. 9 (sep.) p. 297—307.

[2] În *V. r.*, III (1908), nr. 2 (febr.), p. 330—331, recenziile lui I. S.: Ioan Adam, *Năzuinţi, Povestiri,* Minerva, 1908, şi Ioan Adam, *Pe lingă vatră.* Pilde şi glume ţărăneşti. Bucureşti, 1908.

9

1 sept. 1908

Dragă Ibrăilene,

Faci numai pozne :

Ţii corectura d-tale de-o săptămînă ; desigur că-i adaugi un post-scriptum de vro două coli ; dar munca ţi-i degeaba, căci eu am pus de se trage azi coala VI-a, aşa că articolul d-tale nu poate lua o întindere mai mare decît acea primitivă ; destul că şi aşa ne-ai întîrziat cu tragerea colilor IV şi V, care aşteaptă proza d-tale eminentă [1].

Revista este gata zăţuită cu partea de fond şi o parte din cronici : artistică, economică, internă. Duca a trimis pe cea externă şi o avem şi cea veselă (Caleidoscopul). De la fraţi este numai Rusu, pe Tofan nici nu-l mai aştept, aşa că trebuie să trimiţi recenziile, revistele etc...

Cînd vine Carp ? Este de făcut sumarul volumului.

Salutare, *G. Kernbach*

[1] cf. G. Ibrăileanu, *Semnificaţia socială a operei lui Caragiale, V. r.* III (1908), nr. 10 (oct.) p. 54—73.

10

1 iulie 1909

Viaţă primitivă. Mă plictisesc convenabil. N-am decît pe Heine şi Dicţionarul lui Codrescu [1]. Casă şi masă bune. Am s-o şterg probabil în Transilvania. Dacă îmi scrii imediat, mă găseşti încă la hotel comunal Dorna-Candrenilor, Bucovina Austria. *Viaţa românească* nu mă mai găseşte aici.

Salutare tuturor prietenilor.

G. Kernbach

c. ilustrată

[1] Teodor Codrescu, *Dicţionar francez după Aaron, Poenaru şi Hill,* 1859.

11

20 iulie 1909

Azi plec şi de aici unde m-am plictisit cinci zile. Selişte, băile Ocna Sibiului ; ceva mai bine. Mai sui probabil, pe Dunărea, spre Mehadia.

Salutare, *G. Kernbach*

c. ilustrată

[1906 ? august 1908 ?]

Dragă Ibrăilene,

Îţi trimit aici corectura pentru *R. R.* româneşti, chiar cu preţul de a întîrzia apariţia *cu două zile* (trimite-le mîni marţi) pentru pricinile următoare :

1. Răspunderea ce mi-o laşi este prea mare.
2. Orice prostie este organică.

Fă numai corecturile care te privesc şi celelalte lasă-le pentru noi ; ar fi de dorit ca să nu fie modificat cadrul.

Carp poate rămînea acolo pînă la telegramă. Pastia pleacă *probabil* duminică ; cu două zile înainte ar fi destul să vie Carp. Salutare şi poate la revedere,

G. *Kernbach*

P. S. Asupra par. 2 oarecare lămuriri : Socot că ar putea să rămîie aşa cum le-ai dat, afară de finalul „N. r.", care ar trebui modificat.

◇ ANA CONTA KERNBACH

1

Strada Pojărniciei 2 (Toma Cozma), 23/12 1909

Stimate domnule Ibrăileanu,

În septembrie trecut, dl. Carp mi-a cerut să nu iau nici un angajament în privința tipăririi versurilor lui Gh. din Moldova, pînă la întoarcerea în Iași a dv. și a d-lui Stere. D-lui se gîndea desigur, cum ne-am gîndit noi toți, că *Viața românească* ar putea dînsa edita două volume de poezii ale unuia din întemeietorii ei entuziaști.

Sînteți bun d-voastră Domnule Ibrăileanu, să-mi dați vreo știre în această privință [1] ? La ce hotărîre s-au oprit Consiliul de administrație și proprietarii revistei ?

Cu acest prilej vă mulțumesc cu recunoștință că ați primit să faceți parte din Consiliul de familie al fetiței lui Gh. Kernbach, pe care l-ați apreciat și care vă prețuia mai presus de oricine.

Primiți, stimate domnule, încredințarea considerațiunii mele depline.

Ana Conta Kernbach

[1] *V. r.* nu a editat un volum de scrieri ale lui Gheorghe din Moldova.

2

5 ianuarie 1910

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Vă trimit volumul lui Heine și vă rog la *clasarea* poeziilor lui George, în cele două volume, să mă întrebați și pe mine.

Totodată vă mai rog să spuneți d-lui Soroceanu care-mi scrie tot prin dv., că nu pot să-i dau dicționarele, căci nu-s la mine. Ele se vor fi găsind, nu le-am văzut, în casa din Str. Muzelor, într-o odaie unde țin să intru *numai eu,* pînă la regularea definitivă a hîrtiilor lui George, iar eu fiind pentru moment bolnavă, nu ies din casă. Pe mai tîrziu deci.

Primiți, stimate domnule, toată considerația mea deosebită.

Ana Conta Kernbach

3

Joi 5/3 910

Stimate domnule Ibrăileanu,

Eu tocmai socoteam să ușurez situația revistei față de public, punînd alt nume decît al meu. Dacă credeți dumneavoastră altfel, eu nu pot fi decît foarte măgulită și mulțumită. Semnați deci numele meu [1].

Voiu trimite cu plăcere și versuri, dacă doriți și sînt la dispoziția dv. oricînd pentru lămuririle privitoare la volumele lui George. Deocamdată sînt bolnavă rău, de-o lună și mai bine, stau în casă, dar sper să mă-ntremez cu venirea vremei bune.

Primiți, stimate domnule Ibrăileanu, asigurarea Considerațiunii mele depline.

Ana Conta Kernbach

[1] Ana Conta Kernbach publică în *V. r.*, V (1910), nr. 3 (martie), p. 388 și în nr. 4 (aprilie), p. 87—88, cîteva maxime intitulate : *Pulbere...*

4

6 martie 1911

Stimate domnule Ibrăileanu,

A trecut anul de cînd mi-ați luat manuscriptele lui George, fotografia și corespondența lui și aș vroi să reintru în posesiunea lor... Erați așa de grăbit să dați la lumină volumele lui !...

Și dacă-mi permit să vă amintesc acest lucru o fac mai ales din gîndul de a da o mîngîiere bietei lui mame care a trecut de 70 de ani și care nu mai poate mult aștepta.

V-aș ruga deci să zoriți cu publicarea *tale quale* a celor rămase, la rigoare renunțăm la biografie, mai ales că am apucat a dona Academiei manuscriptele și sînt obligată să i le încredințez cît mai neîntîrziat.

Primiți, stimate domnule, expresiunea perfectei mele stime.

Ana Conta Kernbach

5

12 martie 1912

Stimate domnule Ibrăileanu,

Dacă puteți publica în *Miscellanea* această notiță [1] utilizați-o. Dacă nu, vă rog, mi-o înapoiați *numaidecît.* Aș putea-o publica aiurea.

Nu știu dacă ați primit niște versuri pe care le ceream îndărăpt, dacă nu le publicați. Vă rog să nu mă tratați ca pe un începător și, dacă nu le publicați, să mi le restituiți, versuri și proză, prin poștă. Trimiteți-le nefrancate,

Vă mulțumesc, *A. C. Kernbach*

Carte de vizită

[1] Este vorba de nota : *George Enescu,* publicată în *V. r.*, VII (1912), nr. 2 (februarie), p. 284—285, semnată P. Nicanor et Cie.

6

17 Martie 1912

Stimate domnule Ibrăileanu,

Rîndurile „Enescu"[1] iscăliţi-le ori nu, cum credeţi. Ştiam că *Miscellanea* nu se iscăleşte, după cum ştiam că-n *altă rubrică,* nu primiţi dări de samă de întîmplări curente. Aceasta e toată psichologia anonimatului meu.

Întrucît priveşte dacă să folosiţi drept prefaţă la volumul lui George scrisoarea lui Hasdeu, totul depinde de ţinta pe care o urmăriţi. E destinat volumul celor din lumea după moarte? În acest caz, scrisoarea lui Hasdeu, poate fi bine venită. În cei 15—20 de ani de cînd Hasdeu trăieşte în societatea morţilor, va fi căpătat multă autoritate şi o recomandaţie iscălită de el ar putea sluji... Dacă însă dv. căutaţi cetitori printre cei dincoace de Styx, atunci o scrisoare de acum 20—25 de ani şi porniţi dintr-o năvalnică admiraţie pentru... sora lui George, d-na Tatuşescu, nu mai are mare rost...

Dar eu nu văd — şi n-am văzut niciodată, necesitatea unei prefeţe la volumul lui George. Doar nu e un începător! Gh. din Moldova nu e un poet mare şi nici un mare prozator, dar îşi are locuşorul său, larg sau îngust, mare sau mic, şubred sau temeinic aşezat, cum va fi! cu mult înainte de apariţia „Vieţii româneşti". Că pe dv. personal vă interesează sufletul lui şi voiaţi să-l studiaţi, că ţineaţi să exteriorizaţi în acel studiu sentimentele dv. de pietate pentru un mort, sentimentul de frăţie pentru cel care ca şi dv. şi-a ros aspiraţiile personale de acelaşi ideal social, probabil sterp şi netangibil, sentimentul de simpatie pentru omul care vă preţuia aşa de mult, aceasta e altceva! În legăturile de la dv. la el publicul nu are ce căuta şi nu cere să intre. Eu cel puţin aşa văd lucrul.

Mă iertaţi că spun lucrurile cam verde...

Aşteptăm volumul lui George. Vă rog să-mi puneţi la dispoziţie, la librăria Iliescu vreo 10—15 volume,

Cu multă şi înaltă consideraţie, *Ana Conta Kernbach*

[1] Vezi nota 1, Scrisoarea V.

7

20 martie 1912

Mult stimate domnule,

Oricît de măgulitoare ar părea vorbele cu care isprăviţi dv. ultima scrisoare „aşadar mă supun"... trebuie să protestez împotriva lor. Hotărît lucru n-am ştiut să mă fac înţeleasă! Şi cum sînt foarte ostenită şi bolnavă de vreo 15 zile voi formula cel mai scurt ceea ce am de spus.

1) Am protestat împotriva scrisorii lui Hasdeu drept prefaţă, nu că n-aş şti cine e Hasdeu, ci că aş da o însemnătate exagerată sentimentului lăturalnic care a inspirat-o, ci fiindcă găsesc că ea ar micşora pe George. Da! Cînd se publică tot ce-a scris un om în 25 de ani şi i se pune drept prefaţă curentul cu care a fost selectat debutul său... asta înseamnă a-l trata pe autor de veşnic debutant.

2) Am zis că nu văd necesitatea, necesitatea şi nici utilitatea ceea ce-i o nuanţă preţioasă, unei prefeţe... Cînd am zis-o ? După $2^1/_2$ ore de consfătuire asupra volumului, după ce am aflat de la d. Carp că sînteţi ostenit şi ocupat, după ce mi-aţi scris dv. *negru pe alb, că, ceea ce trebuia să alcătuiască prefaţa dv.* va apărea cîndva în „V. r."... Vra să zică hotărîrea dv. era deja luată şi *nu* scrisoarea mea v-a determinat să renunţaţi la prefaţă. Distincţiunea aceasta e de mare valoare! Ar fi fost din partea mea o nepoliteţă să vă fi spus acest lucru mai înainte; pe cînd acum, *bătînd în struna* dv., n-am căutat decît să vă descarc conştiinţa de o obligaţiune pe care dv. o contractarăţi în vremuri cînd puteţi lucra mai mult; n-am făcut decît să grăbesc apariţia unui volum, care desigur vă stă pe suflet, şi de a cărui existenţă stă legată liniştea mamei lui George.

Dar cum volumul aparţine, în ediţia aceasta *Vieţii româneşti* şi cine are cheltuiala şi necazul, se cuvine să aibă şi cinstea şi răspunderea, eu revin la atitudinea mea veche, *aceea de a nu mă amesteca* întru nimic în publicarea pe care-o faceţi dv., şi de aceea vă rog să consideraţi *scrisoarea mea precedentă ca neavenită* şi să procedaţi faţă de volum ca şi cum n-aţi cunoaşte părerile mele. Fac acest pas îndărăt pentru a rămînea consecventă cu mine, în a lăsa *publicarea* volumului unor mîni mai îndemînatice decît ale mele.

Primiţi, stimate domnule, toată consideraţia mea deosebită

A. Conta Kernbach

8

28 mai 1912

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Mi-am permis să vă cer, alăturasem şi timbrele necesare pentru răspuns, veşti despre notiţa mea relativ la Facultatea de pedagogie din Bruxelles.

Ţin să ştiu *dacă* o publicaţi sau o pot folosi pentru altă revistă. Am nevoie să mi le prindeţi şi de aceea vă alătur aci timbrele poştale necesare pentru răspuns (a doua oară o fac, vă rog de iertare).

Primiţi, mult stimate domnule, asigurarea perfectei mele consideraţiuni.

Ana Conta Kernbach

◇ MARIANA CONTA KERNBACH

1

26/II 922

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Ţin să vă mulţumesc de bunăvoinţa ce-aţi arătat lăsînd să cadă din pana dv., cîteva rînduri pentru mama, fie chiar şi-n *Miscellanea* [1].

Căci mama mea, Ana Conta Kernbach, a fost, după cum desigur vă amintiţi, colaboratoarea revistei ce acum conduceţi. Şi a fost timp de 12 ani, adică chiar de la-nceput, pe cînd scrierile ei erau publicate, ca şi ale lui Gh. din Moldova, alături de un Goga, un Vlahuţă, un Caragiale.

După război, ce e drept, articolele semnate Ana Conta Kernbach aşteptau uneori cu lunile pînă să vadă lumina tiparului, revista fiind veşnic preocupată de noile talente ce aveau nevoie de încurajare. Totuşi, după cum era de aşteptat, revista şi-a făcut datoria cu prisosinţă : cîteva rînduri de dv. fac cu mult mai mult decît un articol semnat de oricare altul.

Primiţi, stimate domnule Ibrăileanu, expresiunea consideraţiunii ce vă păstrez.

Mariana Conta Kernbach

[1] Într-adevăr, în *V. r.*, XIV (1922), nr. 1 (ianuarie), p. 137, P. Nicanor et Co. semnează necrologul : *Morţii noştri* (Ana Conta Kernbach, Ernest Triandafil).

◇ N. QUINEZU

1

9 ianuarie 1906

Iubite I.[brăileanu],

Iată hîrtia şi tiparul. Iată preţul [1] :

mia (1000)	50	lei
700	45	lei
500	35	lei

În acest preţ intră şi coperta şi broşatul. Formatul e hîrtia de faţă (16 pag.). Sper că ţi-am răspuns pe deplin. Răspunde imediat.

Al tău, *dr. N. Quinez* [2]

M-a pus dracul să-mi cumpăr un flesc (?) de cele ca a tale de gumă arabică şi nu mă pricep cum să-i desfac muştiucul de cauciuc ; dă-mi desluşiri

Dr. Quinezu

[1] Scrisoarea este redactată pe verso unei pagini de revistă, avînd mărimea de 20×14,5 cm. Hîrtia este velină mată. Pagina pe care a scris dr. N. Quinez e albă, verso e tipărită.

[2] Doctorul N. Quinezu era unul din membrii fondatori ai „Asociaţiei literare şi ştiinţifice «Viaţa românească»" şi a făcut muncă de administraţie în primii ani ai apariţiei revistei *V. r.* Fost coleg de liceu şi bun prieten al lui G. Ibrăileanu.

2

Veneţia, 23.IX.1907

N-a rămas biserică şi lagună pe care să n-o fi văzut şi vizitat !

dr. N. Quinezu

3

St. Nicolas (Haut-Valais ; Suisse), 6.XI.1908

Iubite I.[brăileane],

Presupun că-n vreo sîmbătă seara ai fost în nedumerire asupra existenţei mele. Pe cît vezi încă trăiesc, ba încă am terminat de citit *l'Ile des Pingouins,* care fie zis în treacăt, nu face mare cinste lui Anatole France şi mi-a trezit dorul pentru *Rôtisserie de la Reine Pedauque.*

Localitatea unde sînt (St. Nicolas) e capitala văii, iară comuna mi-a pus la dispoziţie 5 odăi şi un salariu să-i caut bolnavii ; deci am putut realiza o iarnă la munte pentru soră-mea şi pentru nepotu-meu. Deci am putut să-mi ridic piatra de moară ce mă apăsa sufleteşte.

„Da, dar ai sacrificat *V. r.*"

„Nu, dragul meu, căci în condiţiile familiale în care m-aş fi aflat la Iaşi n-aş fi fost bun nici de-o ceapă degerată pentru *V. r.*, pe de o parte ; iar pe de alta, mă-ndoiesc că *V. r.* să aibă nevoie numai de bunăvoinţă ; cred că mai folositoare priceperea tehnică, specialistă. Şi de aceea părerea lui Iancu Botez — de-a avea funcţionari specialişti la administraţie — o găseam bună şi dreaptă ; şi sper că se va realiza."

Ultimele ştiri despre *V. r* le am de la un număr (cel cu poeziile lui Codreanu) [1] ce l-a primit nepotul meu la Randa [2]. De atunci încolo nimic. Deoarece nepotu-meu are plătit abonamentul — spune administraţiei să trimită, restul numerelor ce n-au fost primite, aici, pe adresa mea.

Acum altă chestie, pentru ce am tăcut atîta vreme ? Fiindcă nu voiam să-i stric lui Ţurcanovici [3] care mă înlocuia la Roman. Acum cred că concursul a avut loc şi că postul e ocupat de un altul. Dacă nu, tăcere din partea ta. Pastia [4] s-a întors din voiajul lui pe mare ? Dacă da, dă-mi adresa lui, sau pune-l să mi-o dea. Sper că s-a domesticit cu voi mai ales de cînd Sanielevici a capitulat [5].

M-me Stere şi „ciocoiul" [6] ce mai fac ? Dar „marele om de stat" de la prefectură [7] mai dă pe la redacţie ? În sfîrşit, dacă vei avea vreme şi bunăvoinţă, sper că mi-i da noutăţi (sau vechituri) despre toţi şi despre toate care mă interesează aici tot aşa de mult cum mă interesau cînd eram acolo. Ai tăi şi tu cum mergeţi ? Prietenie la toţi şi ţie, al tău

dr. N. Quinezu

[1] Este vorba de *Viaţa românească*, III, 1908 nr. 8, august, p. 171—173, unde Mihai Codreanu publică prima dată poezii în *V. r.* Sub titlul general : *Sonete*, apar aici : *Corbii, Amon, Somnul razelor* şi *Călăreţul.*

[2] Localitate în Elveţia.

[3] Medic pe atunci la Roman.

[4] Mihai Pastia lucra pe atunci în administraţia *Vieţii româneşti,* după ce lucrase cu Henric Sanielevici la revista acestuia *Curentul nou.*

[5] H. Sanielevici a capitulat renunţînd să mai scoată *Curentul nou.*

[6] „Ciocoiul" este Gh. Kernbach (Gheorghe din Moldova).

[7] „Marele om de stat de la prefectură" este C. Stere.

4

St. Nicolas (Haut-Valais), Suisse, 19.XII.1908

Acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău, stăpîne, că ochii mei au văzut, în sfîrşit, apariţia volumului tău [1].

Dorindu-ţi cele multe volume înainte şi sănătate, cu prietenie, al tău

dr. N. Quinezu

[1] Volumul lui G. Ibrăileanu este: *Spiritul critic în cultura românească*, Iaşi, 1909. Probabil că încă din decembrie 1908, Ibrăileanu îi anunţa lui N. Quinezu apariţia acestui volum. Cartea a apărut într-adevăr la începutul anului 1909.

5

30.VIII.1911, *St. Nicolas. Haut Valais, Suisse*

Dragă Ibrăilene,

Nu ţi-am răspuns imediat deoarece scrisoarea ta mi-a sosit cînd nepotumeu se pregătea să plece la Paris; Izabela Sadoveanu, pe de altă parte se pregătea şi ea de plecare, pînă chiar şi Pascu avea a pleca chiar a doua zi. Şi fiind în preajma atîtor despărţiri, m-am gîndit că ţi-oi putea răspunde şi mai tîrziu.

Ah! Pascu! „quel chameau“ * mi-a adus Pastia aici! Nici Homer în homericul lui rîs, nici Dante în *Infernul* lui, nici Schakespeare [sic], nici Molière, nici chiar Caragiale n-au putut inventa un tip ca Pascu. S-aveţi un aşa tip în mijlocul vostru şi să nu ştiţi să profitaţi de el — e o dovadă că începeţi a uita să rîdeţi şi: „le rire c'est le propre de l'homme“ ** parcă zice marele Rabelais.

Cînd s-a-ntoarce Pascu în ţară e de datoria ta ca critic şi literat să-l pui în relaţiuni mai intime cu Caragiale, căci e păcat să se piardă neutilizat un asemenea tip, pentru literatură.

Străinii care vin aici sînt în majoritate italieni, totuşi sînt şi englezi. Iată judecata lor asupra lui Pascu: o familie engleză ne întreabă: „How do you call your... friend, we don't like“ *** (fraza din urmă spusă c-o mină parc-ar ţine o broască în mînă!). O domnişoară italiană: „Il vostro compatrioto e schiafoso **** (greţos). O altă domnişoară, bătrînă, directoare de şcoală şi victimă a mojiciei lui Pascu a avut o exclamaţie dantescă: „Il povero, non avuto una madre! ?“ *****. O ţărancă de-aici, servitoare la hotel, care în afară de limba ei maternă ştie şi limba italiană, pe cînd făcea camera unei familii italiene, asistă la discuţia ce se încinsese în sînul acestei familii asupra purtării lui Pascu. Şi această ţărancă conclude toată discuţia: „E stupido!“ ****** [sic]. Cît pentru transformarea lui s în ş, asta-i specialitatea lui Pascu.

Cred că ai de ajuns elemente să-ţi închipuieşti pe Pascu aici şi suma de plictiseală, dezgust, rîs etc., ce mi-a dat.

Dar să las pe Pascu de tristă şi umoristică memorie şi să-ncerc a răspunde scrisorii tale. Cît priveşte „domnişoara sentimentală şi senilă“ [1], am ca obiecţie o constatare de fapt: Duşmanii acestei „domnişoare“ o socot ca pe un Moloch [2] (aici am întrerupt scrisul şi am luat pe *Salambô* din bibliotecă şi am citit întreg capitolul), în ale cărui gheare, dacă au nenorocirea să intre,

---

* „ce încăpăţînat arţăgos“.
** „Rîsul este particularitatea omului“.
*** „Nu ne place cum îl numeşti pe prietenul tău“.
**** „Compatriotul dumneavoastră e greţos“.
***** „Săracul, n-a avut o mamă ?“
****** „E stupid“.

sînt pierduţi pe veşnicie. Cunoscuţii acestei „domnişoare" o cred că-i un om de-o energie puţin comună, de-o inteligenţă luminoasă, de-o pricepere psihologică ascuţită, de-o erudiţie întinsă, de-o putere de muncă admirabilă şi că toate aceste calităţi n-au decît un cusur : că nu-s răsplătite după cum merită. Iar prietenii acestei „domnişoare sentimentale şi senile" cred... dar nu vreau să-mi stric reputaţia de „momîie egipteană discretă !". Cît priveşte „mistificările naturii" trebuie să recunosc că ele îmbracă uneori o formă aşa de plăcută şi gingaşă, qu'on ne peut pas leur en vouloir *. Închipuieşte-ţi un tată care, umplîndu-şi inima de bucuria vieţii, care se ridică în copilul lui, uită că propria-i viaţă se macină spre hrana trupească şi sufletească a tot ce are el mai scump în viaţă. Privind tinereţea care se ridică, uită că el îmbătrîneşte, iar, într-o bună dimineaţă, uitîndu-se în oglindă se vede-mbătrînit : „mistificare a naturii" ; „abuz de încredere" din partea d-sale ; „nedreptate stupidă" etc., etc. !

Cunosc un tată, care are un copil, un înger de de frumuşeţă (expresiunea aparţine Izabelei Sadoveanu), drăguţ ; care în calitate de profesor are cîteva generaţii de copii a căror suflet şi inteligenţă le-a înrîurit adînc, aşa că elevii aceştia, vorbesc cu dragoste şi respect ca de un adevărat părinte ; care, în calitate de scriitor, a aruncat lumină în inteligenţa colbăită a cititorilor şi le-a umplut sufletul cu dragoste pentru bine, adevăr şi frumos. Cînd acest „tată" mi s-ar jelui că nu se poate lua în serios şi considera ca un domn matur, i-aş răspunde c-o butadă : „stimabile, dă pe onorabilul pretenţios din tine afară !"

Dragă Ibrăilene, mi se pare că-ncep să fiu lung şi plicticos cu scrisoarea asta ! totuşi nu-i pot pune capăt fără să vorbesc şi de „celalt versant". Da, mi-aduc aminte şi îl văd. Dar cu toată poezia ce i-o dă trecutul, nu-l pot vedea ca tine. Şi ca să vezi cum îl văd, am să-ţi istorisesc o întîmplare de-aici.

Într-o zi de primăvară am ieşit la plimbare cu soră-mea. Primăvara toate cărăruşile îs pline cu tot soiul de gîze. Şi fiindu-mi sufletul înăcrit de-atîta măreţie a naturii, mă uitam mai cu plăcere la micile vietăţi ce mişunau pe cărare. Una din ele mi-a atras atenţia că purta o larvă cel puţin de două ori mai mare decît dînsa. Şi am urmărit-o să văd unde se duce şi ce are să facă. A ajuns la un loc viran — cum am zice noi oamenii — şi aici era un tunel. A depus larva la gura tunelului, apoi cu repejune a făcut înconjurul locului viran, cercetîndu-l cu atenţie. Presupun c-a iscodit locul, să vadă dacă nu-i vreun duşman prin apropiere. Pe urmă a luat larva în labele ei, dar nu cum o adusese, adică de-a curmezişul, ci a luat-o în lungul ei şi cu capătul liber a început a o vîrî în gura tunelului. A intrat ca un sfert de larvă ; pe urmă, împinge, băiete ; se încordau firele ei de picioruşe ca nişte fire de oţel. Muncă zadarnică. A lăsat larva şi[a] stat — cum am zice noi oamenii — pe gînduri, căci după ce-a lăsat larva şi-a plecat căpuşorul între labele de dinainte. Mult însă n-a stat pe gînduri. A apucat din nou larva şi a început s-o scoată afară. Iar după ce-a scos-o, a lăsat-o din nou

---

* „Încît nu le poţi reproşa nimic".

în gura tunelului și s-a pus pe goană să iscodească de nu-i vreun dușman prin apropiere. Terminată iscodirea, a intrat în tunel unde n-a zăbovit mult și a ieșit din nou, dar numai pe jumătate din gura tunelului. Cu labele de dinainte a cuprins capătul de larvă ce-i era la îndemînă și a început să tragă larva în tunel. Gîză și larvă au dispărut în adîncul pămîntului. Chiar atunci i-am spus soră-mi : presupune că gîza va fi avut o inteligență omenească, prin urmare principii în virtutea cărora larva trebuia să intre în tunel numai împinsă din afară înăuntru. Larva n-ar fi intrat niciodată în tunel, ar fi rămas afară uscîndu-se frumoasă și strălucitoare în soare, dar toată energia potențială de viață specifică cuprinsă în ea ar fi fost distrusă pentru totdeauna.

Dragă Ibrăilene, cînd mi-aduc aminte de „celalt versant", mă văd o gîză cu principii !

Alăturez niște cărți poștale tipărite in Tokyo, pentru fata ta. Nevestii tale și ție — prietenie.

N. Q. [*uinezu*]

Unde-i m-me Stere ?

[1] Este vorba de Salambô eroina din romanul cu același titlu al lui Gustav Flaubert.

[2] *Moloch,* în ebraică *Molek,* pretinsă divinitate canaaniană căreia i se aduceau sacrificii omenești (de copii mai ales) ; prin extensiune : monstru.

1

17 ianuarie 1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Te rog să mă ierţi că îţi răspund abia acum. Ieri am venit de la Bucureşti, unde fusesem după ce am trecut pe la Buzău şi am votat pe Carp ; am găsit cele 2 scrisori ale d-tale, şi-ţi mulţumesc pentru cinstea ce-mi faci ; gata să răspund cînd mă ia Atanasiu (fostul prefect de Covurlui) la Ivăneşti să-i caut un bolnav. Acum chiar întors, găsesc a treia scrisoare a d-tale şi mă grăbesc a răspunde. Colaborez cu dragoste, numai după puterile mele. Primul articol nu-l pot da gata înainte de 1 februarie[1]. Revista cunosc una : *Revue d'hygiène* nu-s abonat la ea. Cealaltă revistă trebuie s-o caut. În orice caz una tot cu caracter de medicină ori hygienă socială. Voi cerceta. Eu sînt abonat la jurnale nu la reviste. De puteţi mă abonaţi la aceea ; la cealaltă după ce voi scrie.

Aţi făcut foarte bine de v-aţi despărţit de *Curentul nou*. De altfel toată vlaga erai dumneata acolo. Destul am greşit odată cu evreii. Să mai greşim a doua oară ? Nu.

Te salut cu prietenie ca-n timpii cei dintăi.

Lupu

[1] Lupu Nicolae, *Alimentaţia ţăranului (Studiu igienico-social)* în *Viaţa românească* I (1906), nr. 2 (aprilie), p. 217—240.

2

Huşi, 906, febr 14

Iubite prietene

(Şi prieten ca-n timpii cei dintăi ; ceaţa uşoară nevizibilă şi neexprimată, dar existentă ce a fost să acopere un timp ideala imagine a prieteniei dintre noi, s-a nimicit pentru mine, la izbucnirea bună a acestui luminos soare de idealism de acum, soare alcătuit, din amalgama acestor inimi fierbinţi şi solide criere a amicilor *, care după o adunare de comori de 15 ani, s-au hotărît a le face să radieze în afară)

* C. & I. Botez, căci d-ta şi Stere, radiaţi de mult.

3

906, febr 17

Iubite domnule Ibrăileanu,
(nu mă pot dezbăra al dracului)

Am primit scrisoarea. La partea-ntăi am plîns. Dar cred că dacă nu mai este entuziasmul inimei tinere, este la d-ta capabilitatea omului de vîrsta tare, de experienţă-ncercată şi de aleasă cultură ; şi pe cît cea dintăi putea folosi marilor chestii, pe atît mai mult pot cele din urmă.

I-am citit lui Atanasiu. A rămas convins că cei de la Galaţi au minţit. Dar pentru o complectă convingere a lui, că nu sînteţi contra votului universal de la Galaţi unde are şi el o părticică, trebuie să vin cu el la Iaşi, ceea ce voi face, căci el peste 20 zile se instalează definitiv la moşia lui din apropiere. De altfel mi-a făgăduit că dă tot sprijinul lui *Vieţii româneşti.*

Iată articolul [1]. A luat dimensiuni colosale. De altfel eu muncesc la el de vro 2 luni, cu adunare de material cu tot. Protocolul are vro 30 coale de hîrtie. E aici tot ce am observat eu în lunga mea viaţă la ţară, ca copil neîncercat şi ca adult învăţat şi experimentat. Dacă ar fi să-mi fac eu singur recenzia, şi pe cît mi-e permis să mă exprim eu singur asupra operei mele, apoi am să-ţi spun, că această chestie, n-a fost încă aşa în tot complexul ei tratată, şi nici cu o aşa competenţă de *simţire* (ştii d-ta că eu sînt grandoman). De aceea, şi pentru că, corespunzător acestui articol, eu fac şi un tablou grafic [2] pentru expoziţie, *vroi numaidecît să scot aparte extras 2000 de exemplare, pe hîrtie bunicică,* după ce va ieşi în revistă. Te rog pe d-ta vorbeşte să le scoată de-acum căci în acest caz mă costă numai hîrtia.

Cred că articolul va ieşi în două numere deşi e de preferat să iasă în unul. În acest caz, vei face d-ta scindarea aşa ca să nu sufere înţelesul articolului, bunăoară pe la pagina *65* la 3 steluţe ar fi cel mai nemerit.

Să nu cumva să semene formatul revistei cu cel al *Curentului nou,* căci e prea antipatic. Ar fi bine să se prezinte revista estetic. Peste cîteva zile vă mai trimit liste de abonaţi.

Dacă pe alocurea nu poţi citi, deşi m-am muncit să scriu citeţ, descifrabil, ia-l pe fratele meu Iorgu, că el înţelege scrisoarea şi are să fie încîntat de acest rol.

Ţi se vor părea curioase poate, diatribele mele contra evreilor exploatatori căci numai de aceia mă anin, ţin să nu fie schimbate, afară doară dacă interese superioare cer ca directorii revistei să nu primească asemenea diatribe, ceea ce ar fi trist, căci chestia evreiască nu se prezintă azi, cum se prezenta înainte ; atunci ei erau persecutaţi, azi o parte din ei sînt exploatatori şi persecutori nemiloşi ai unei jumătăţi de ţară *. Şi din prietenia mea cu Löbel şi cu Caufman, nu pot trage deducţii asupra prieteniei bandei

---

* Aprecierea Dr. N. Lupu se referă la faptul ştiut că trustul arendăşesc Mochi-Fischer-Juster stăpînea în arendă întinse suprafeţe arabile în judeţele din nordul Moldovei, contribuind la exploatarea ţărănimii lipsite de pămînt.

Fişeriste cu bieţii de ţărani, al căror apărător m-am făcut şi trebuie să fiu ca în articolul meu.

Dacă d-ta crezi, că nu e numaidecît nevoie şi că articolul nu capătă mai mare putere, şi nici nu e o dovadă de mai mare curaj de păreri, ca lîngă semnătură să fie adăugat, titlul de medic primar poţi să-l ştergi şi să laşi numai numele.

Te rog nu uita de tirajul a *2 mii de exemplare a parte pe comptul meu.* Răspunde-mi de primirea articolului, şi de rest cum şi de părerea d-tale asupra lui, căci pîn-acum n-am decît părerea mea şi mă tem de ea.

Al d-tale bun prietin

Lupu

P.S. Manuscrisul dacă se poate, să mi-l înapoiezi.

Lupu

Al 2-lea

P.S. La bibliografie şi izvoare, te rog să complectezi cu datele necesare punctul 10. Iar punctul 16 dacă ţi se pare prea naiv, poţi să-l suprimi.

Lupu

[1] Este vorba de *Alimentaţia ţăranului,* vezi *Scrisoarea nr. 1* din 17 ianuarie 1906.

[2] cf. *Viaţa românească,* I (1906), nr. 2, p. 233.

4

906, mart. 2

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit azi o scrisoare de la d. Stere. I-aş fi răspuns lui dar nu ştiu adresa. Te rog chiar să mi-o comunici (căci nu mai este după cît îmi pare 2 Română) căci am să-i răspund. Telegrafic cum mi-a cerut am acordat mici modificări articolului [1] meu. Îţi trimit aici, nişte date pe care mi le-a cerut şi te rog să i le dai. Îţi alăturez pentru d-ta o scrisoare a unui bun prieten al meu şi bun om, ca s-o citeşti. Am scris lui Pastia [2] o scrisoare şi mi-a răspuns... Sanielevici în ton obraznic, vorbind de *crivism,* de extrema lui corectitudine etc. (în articole publice vorbeşte de extrema lui cultură, logică etc.). I-am răspuns şi l-am rugat să roage pe viitor, pe Pastia să răspunză. Pastia trebuie scos de sub nefasta tutelă a lui Sanielevici. Pastia e un om admirabil, nu însă singur. Cît a avut pe Popescu [3] nu s-a rătăcit. Acum se rătăceşte.

Reclama revistei a făcut efect şi cred că se va vinde şi se vor abona. *Revue d'hygiène* încă n-am primit-o.

Aştept cu nerăbdare primul număr. Primul *Către cetitori* îmi pare cam lipsit de legătură între partea I-a şi a II-a.

Te salut şi poate la revedere în luna asta,

Lupu

[1] Vezi scrisoarea nr. I din 17 ian. 1906, nota 1.

[2] Pastia M.

[3] Este vorba probabil de Spiridon Popescu.

5

906, iunie 5

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit invitaţie de la d. Stere să scriu un articol despre *pelagra la noi.* Zilele acestea am fost în Bucureşti pentru a-mi culege material. Acolo m-am întîlnit cu d-rul Cazacu [1], care mi-a spus că face şi el *tot* pentru *Viaţa românească* un articol despre pelagră, sua sponte. Articolul lui va fi de 2 coale de tipar şi e foarte documentat, căci el are la îndemînă mult material. Aşa că eu nu ştiu ce să fac. Pe de altă parte cum Cazacu e în Bucureşti să nu fie tentat să-l deie la revista [2] lui Cantacuzino. El îmi spunea că dacă iese articolul mai mult ştiinţific atunci poate să-l deie acolo. Dar eu rămîn încurcat. De aceea cred că e *bine* să-i scrii d-ta ori d. Stere ca să-l angajezi *formal* să deie articolul la *V.r.* Pe mine mă veţi informa ce trebuie să fac.

În Bucureşti revista e mult lăudată. Am întîlnit însă şi tipuri ca un d. „Găluşcă" [3] care strîmbau din nas şi ziceau că nu e suficientă literatură cantit. şi calitativ.

Voci din public :

Sp. Popescu mi-a spus că i-a zis Bogdan-Duică, care e admirator al revistei, că ar trebui atacaţi şi criticaţi protivnicii (Iorga & Co.) mai cu mănuşi. *Popa catolic* din Huşi, om de o cultură vastă, neamţ din Bavaria, cunoscător straşnic al literaturii româneşti, îi admirator al *V.r.*, care, zice el, va deschide o eră nouă în viaţa socială, politică a României, a zis că trebuia în numărul de mai, amintit ceva de jubileu şi dacă aţi putea pune ici colo cîte o ilustraţie, revista n-ar avea rival.

Pe la 16 iunie vin şi eu la Iaşi, căci obştea satului meu are proces cu un proprietar, bulgaro-muntean, lacom şi hrăpăreţ care vra să li ieie cîteva fălci de pămînt, poi n-ar avea destul de mult! În rezumat deci : *angajaţi-l* pe Cazacu prin o scrisoare şi un răspuns din parte-i să scrie pentru *V.r.* Vesteşte-mă de rezultat şi pe mine ca să ştiu să-l scriu eu ori nu.

Cu sănătate, *Lupu*

[1] Dr. Cazacu P., colaborator al *V. r.*

[2] *Revista ştiinţelor medicale* (mai 1905—1916).

[3] Găluşcă Constantin (1890—1922), filolog român. A publicat o ediţie a Psaltirii Voroneţene *(Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück,* 1913).

6

906, Huşi, oct. 13

Iubite prietine
(şi pentru a răspunde tentaţiei inexorabile),
domnule Ibrăileanu,

După cum vei fi auzit (!), la congresul ştiinţelor sociale am citit un raport care a stîrnit entuziasm. Cum eu îmi închipui, că mai mult conţi-

nutul acestui raport, decît modul meu de citire, și prezența mea — simpatică de altfeliu — (nu-s grandoman, dom-le !), a stîrnit entuziasmul ; și cum pe de altă parte am făgăduit d-lui Stere și conștiinței mele să dau la *V.r.* măcar 2 articole pe an (de recenzii nu mai vorbesc, că mi-i rușine, dar am să fac), m-am gîndit că ar fi lucru de onoare atît pentru mine cît și mai ales (!) pentru *V.r.* ca articolul să fie imprimat acolo. Cum însă articolul și-a făcut, citit, proba de capacitate, deoarece a făcut de tot nervos pe ilustrul d. Disescu [1], și a strîmbat de tot fața venerabilului d. Kalinderu [2], ăla de la Domeniile Coroanei, articolul [3], nu eu, are cîteva pretenții, anume :

a) Deși în cîteva reziceri aparente, să nu fie mistificat (în orice caz nu mai mult ca *Alim. țăranului,* cu care am fost mulțumit).

b) Să fie imprimat în întregime în nr. 9 de pe noiembrie. Aceasta pentru că acest articol trebuie să apară și în volumul Congresului ; și pe de o parte sigur trebuie întăi să apară în *V.r.* și apoi n-aș mai vra pentru acel volum să-l mai scriu o dată, că l-aș trimite tipărit. Cred că ai să-mi împlinești aceste dorințe. În acest caz, te rog, scrie-mi cît de curînd care e data cea mai tîrzie, la care pot trimite (sau la rigoare aduce) articolul pentru a apărea în nr. de pe noiembrie. Are 49 pagini de 1/2 coală, cu scrisul meu care e rar. În colo cum te lauzi ? Citesc cu ardoare judicioasele d-tale articole din *V.r.* E de prisos să te felicit. Le citește cu interes și vărul d-tale care e magistrat la Huși. E magistrat foarte corect, cinstit și la locul lui. În privința lui ca și în multe alte privințe noi ne-am înșelat la Iași. De aceea n-ai să-i faci năcazul să nu-i primești vizita, căci are intenție să vie la Iași la d-ta, nu numai în virtutea rubedeniei, dar mai ales în a admirației. Ai să mă ierți că ți-am vorbit despre lucruri pămîntești (rude etc.). Tot la *V.r.* trimite *Cazacu* un studiu foarte documentat asupra *Locuințelor țărănești* [5]. Cred că l-a trimis. Despre acel studiu d-rul Proca [6] a zis că e un capitol de *higienă care încă n-a fost scris.*

Prietenii ceilalți ce mai fac ? Roagă pe M-me Stere să-mi trimită scrisorile lui Sandfeld [7].

Dorindu-ți sănătate și chef la muncă, rămîn al d-tale devotat cirac (de mult doreai să fiu).

Dr. Lupu

P.S. Te rog nu uita de răspuns.

Lupu

[1] Disescu Constantin (1854—1932), jurisconsult și om politic român, profesor de drept constituțional și administrativ la Universitatea din București.

[2] Kalinderu Ioan (1840—1913), administrator al domeniilor Coroanei, om de încredere al regelui Carol I.

[3] Dr. Lupu Neculai, *Rolul medicinei față cu boalele care izvorăsc din starea economică a războiului, Viața românească,* I (1906) nr. 9 (noiembrie), p. 382—404.

[4] cf. *Scrisoarea nr. 1* din 17 ian. 1906, nota 1.

[5] cf. Dr. Cazacu P., *Locuințele sătenilor, Viața românească,* I (1906), nr. 10 (dec.), p. 540—551.

[6] Dr. Proca Gheorghe (1867—1943), medic român, fost profesor la Facultățile de medicină din Iași și București, pseudonim literar O. Carp.

[7] Sandfeld (Jensen), Kristofer (1873—1942), lingvist danez. S-a ocupat în mod special de limba română și de problemele lingvisticii balcanice.

7

906, oct. 17

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți trimit raportul așa cum a fost scris de la început (am schimbat 2 vorbe, în loc de raport, am zis articol, și în loc de cetitorul acestor rînduri, am zis scriitorul autor...). Domnilor etc. nici nu este. Cred că în notă se poate pune așa: „această lucrare a fost prezentată la Congresul științelor sociale", sau așa ceva. Să pui numai că „materialul din această lucrare a servit la alcătuirea unui raport etc.", nu vine bine, căci va fi imprimat și în volumul Congresului tot ca atare (modificări nu-i pot face radicale, căci nici timp n-am nici nu știu cum aș face, fără să știrbesc din *tot*). De altfeliu, în *Revista generală a învățămîntului*[1] s-au imprimat cuvîntările lui Teodoru, Beiu, Bogdan-Duică, care vor apare și în volumul Congresului ca atare, încît nu știu ce piedică ar fi, ca să nu fie prezentat ca același, raportul meu și în *V.r.* și în volumul congresului. În orice caz iaca ce te rog:

Dacă e nevoie de anumite modificări pentru *V.r. faceți-le*. Păstrați-mi însă manuscrisul, și îndată ce veți isprăvi, *trimteți-mi manuscrisul* (dacă difere de ceea ce veți imprima), ca să-l trimit la București. Dacă nu și în *V.r.*, cel puțin în volumul Congresului, trebuie să apară așa cum a fost citit și prezentat.

Cred că pînă la 1 noiembrie am manuscrisul îndărăpt.

Cu dragoste, *Lupu*

[1] *Revista generală a învățămîntului*, București, 1 iunie 1905—1943.

8

906, dec. 22

Iubite d-le Ibrăileanu,

Te rog răspunde-mi curînd dacă la 26 și 27 decembrie d-ta, Stere și Botez, vechii mei „lari și penați" sînteți în Iași, căci aș dori să viu să mai vorbim.

Multă sănătate și prietenie, *Dr. Lupu*

c. p.

9

907, ian. 28

Iubite și stimate prietene,
d-le Ibrăileanu,

Iaca m-am executat. Ți-am trimis faptele sociale. De-or fi bune le-i da, de nu le-i modifica după cum știi d-ta. Am trimis și scurta recenzie din

Revista de higienă. Dar acum am să te rog şi am să te somez să execuţi ceva: *Scrie lui Sandfeld.* Frate-meu mi-a spus că nu i-aţi scris şi că nesolicitat, e puţin de sperat că va scrie. Şi e necesar să scrie şi el mai ales acum cînd *Convorbirile* se... organizează.

Te salut, *Lupu*

11

19 aprilie, 1907

Iubite prietene,

Pentru că te-ai angajat să-ţi aperi „ciracii", vroi să-ţi procur materie pentru un spirit drastic dacă se va putea. Ştii că *Epoca* [1] lui Filipescu, ţine hangul opiniei lui Ghibănescu şi se împrumută reciproc, în motive de injurie a mea. N-ai putea să legi acest fapt, cu incidentul de la *Făurei*? Aştept încrezător în puterea de imaginaţie, de spirite a d-tale, spiritul.

Al d-tale „Cirac", *Lupu*

[1] *Epoca,* ziar, Bucureşti, 16 noiembrie 1895—1938. Proprietar: N. Filipescu Prim redactor: Barbu Ştefănescu-Delavrancea.

◇ CONSTANȚA MARINO MOSCU

1

[Începutul lunii noiembrie 1906]

Domnule Ibrăileanu,

Deși n-am avut cinstea să vă cunosc decît din scrierile dv., cunoscînd însă bine pe Elena [1], capăt în această ocazie, mai mult curagiu să mă adresez dv., d-le Ibrăileau, cerîndu-vă ajutoru[l] într-o cestiune [sic] foarte delicată și sperînd că veți fi bun a-mi ajuta, dînd deosebită atenție celor ce vă voi scrie și rezolvînd această afacere (care întrucîtva vă privește) cum e frumos, drept și *cinstit*. Publicarea romanului *Mariana Vidrașcu* (a domnului Sadoveanu ?) trebuie, după orice judecată se impune, să înceteze de orice acest roman e luat — aproape plagiat — (judecînd după primul fragment) din un volum al meu care, din imprudența mea, cum veți vedea mai departe, a ajuns în mîinile d-lui Sadoveanu. Volumul de care vă vorbesc, domnule Ibrăileanu, e un *manuscris* care conține amintirile din copilărie pînă acum — fără a fi, ceea ce se zice, *un jurnal* — așa ceva absolut intim în care îmi notam și-mi exprimam în scris impresiile de altădată — de acum — redam, atît cît pot — anumite stări sufletești, c-un cuvînt era acel volum un lucru *cu totul al meu*, destinat, de nu-mi stătea în apropiere, să stea *veșnic la întunerec*.

Ocazia prezentîndu-mi-se de a citi Izabelei Sadoveanu (distinsei critic literar — prietena și fosta mea profesoară) micile mele încercări literare, aceasta, găsind că sînt scrise cu oarecare talent, m-a încurajat, îndemnîndu-mă, rugîndu-mă chiar, a-i citi *ce mai* scrisesem. Nu pot spune, domnule Ibrăileanu, care a fost sentimentul care m-a îndemnat să citesc o parte din acel volum prietenei mele. D-nul Sadoveanu, fiind și el de față, și insistînd a nu mă feri să-i citesc ceva, ce de altfel îi era cunoscut (fiind dintr-un sat cu mine) [2] am socotit că *acea* parte putea fi auzită și de d-sa și le-am citit la amîndoi. Prietena mea găsind că cele scrise de mine erau lucruri f. interesante, *insistă* a-i încredința caietu[l] pentru a-l citi singură, în întregime. O încredere neînțeleasă, oarbă, bolnavă chiar, mă determină a lăsa acel volum, atît de scump mie, în mîinile Izabelei Sadoveanu, de a cărei discrețiune nu mă îndoiam. După un interval de cîteva zile, cerînd volumul d-nei Sadoveanu, aceasta îmi spuse că-l dăduse d-lui Sadoveanu și că d-sa plecase la Folticeni luînd cartea ! Am fost, domnule Ibrăileanu, penibil impresionată de acest lucru. *Tot* ce scrisesem în acel volum făcea, cel mult, să fie citit de cea mai intimă prietenă, dar... ce mai puteam face ? ? — *bonne*

mine ! Contam să atenuez impresia ce-mi făcuse acea surpriză, gîndindu-mă că, dacă-n adevăr pag. mele conţineau lucruri interesante, d-nul S., ca scriitor (artist înainte de toate), va aprecia ce trebuie, aşteptîndu-mă *cel mult* la observaţiile d-sale, la aprecieri etc., contînd mult pe discreţiunea lui (inherentă [sic] profesiei !), cînd, astă-vară, la Văratic (Bălţăteşti), întîlnind pe d-nul Sadoveanu întîmplător, îi cerui manuscrisul. D-lui îmi răspunse : — *à votre disposition* — şi nu-mi trimise nimic. Primii însă o scrisoare în care d-nul S., spunîndu-mi că găsise lucruri extrem de interesante în vol. meu, mă roagă a-i permite să se servească de acel material *brut*, care-i parvenise în chipul de mai sus. Vă puteţi închipui, domnule Ibrăileanu, că am *refuzat*. D-nul S. revine cu o a doua scrisoare, spunîndu-mi că, fiind *prea* mult impresionat de acel conţinut, mă roagă a-i da voie să *scrie* (notaţi bine, *să scrie*) deoarece artistul are momentele lui ! La ce eu răspund că dacă cu adevărat, *ca artist* simte *nevoia* să scrie sub impresia imediată (înţeleg bine acest lucru) să scrie (de altfel ce puteam face ? Manuscrisul era în mîna lui d-nu[l] Sadoveanu), implorîndu-l în acelaşi timp a nu publica decît într-un timp foarte îndepărtat, după moartea mea — în fine. Îmi reamintesc fraza care i-am spus-o relativ la aceasta : *o operă bună are oricînd valoarea ei.* La ce d-nu[l] S. nu mai răspunde. Comunicînd în urmă cu d-na S., aceasta îmi vorbeşte într-un chip foarte elogios de broderia d-lui S., făcută pe canavaua mea. Am rămas trăsnită. D-na S. mă linişti asigurîndu-mă că d-nul Mihai Sadoveanu nu numai că a dat o formă literară *acelei scrieri, dar a schimbat-o de necunoscut*, şi apoi..., adaugă d-na S., romanul va fi publicat tîrziu, *îţi va fi citit desigur înainte de a apărea !* Nu ştiam ce să fac pentru a împiedica publicarea. Totuşi nu puteam să-mi închipui că se va face aceasta şi încă fără să ştiu. Am aşteptat pînă la 15 septembrie, ca d-nul S. să-mi trimită manuscrisul şi, vorbindu-i tot atunci d-nei Sadoveanu (Izabela) de acest lucru, aflai apropiata publicare a romanului, vorbindu-mi de aceasta ca de un fapt *împlinit !* Dv. care înţelegeţi *tot*, e inutil să vă spun de ce sentimente fusei cuprinsă atunci. Scrisei în grabă d-lui S. că mă *opun* cu totul (— scrisoarea-răspuns a d-lui Sadoveanu aş întrebuinţa-o de ar fi nevoie ;) îmi propune colaborare ; neprimind aceasta scrisei o a doua [scrisoare] rugînd a nu se publica. D-nul S. găsi atunci de cuviinţă să nu mai răspundă şi romanul apăru ! [3] Judecînd după primul fragment, nu-i, domnule Ibrăileanu, decît o *traducere* — tot e vîrstat — n-are unitate, se cunoaşte *bine* colaborarea a trei persoane — fondul al meu — traducerea X ? (deoarece era scris în original în limba franceză), apoi condeiul d-lui Sadoveanu se cunoaşte în unele locuri ca de ex. : în pag. 181 — „nişte focuri şi nişte clăci (absol. orig.) la straturile de flori să se *ducă vestea*", prezentul istoric e absolut al d-sale cum şi legăturile, *„de şi"*... D-lui a înţeles a-şi apropia în chipul care vi l-am spus materialul *brut* (deşi nu-i tocmai aşa *brut*) şi a nu ţine seamă de nici un drept al meu, crezînd poate, pentru că eu nu mă învîrt în lumea literară, că nu voi şti şi nici măcar nu voi putea pricepe toate defectele unei asemenea publicări. D-sa nu vedea decît succes (moral) deoarece, fiind o traducere a unor bucăţi rupte *din sufletul meu*, nu putea decît să placă cunoscătorilor cum şi marelui public. D-nul S. n-a *ţinut* măcar să schimbe localitatea — desigur pentru a marca cu aceasta originalitatea romanului.

Cine nu știe, cine nu mă cunoaște după cele cîteva rînduri de la început chiar. Profund indignată de cele ce vă spusei, mă adresai d-lui S. rugîndu-l a înceta cu publicarea romanului. D-nul S. refuză net, propunîndu-mi iar colaborare, refuză sub cuvînt că eu i-aș fi permis *să scrie* și că romanul d-sale fiind cu *totul* altceva, prin condescendență ar putea fi trecut ca o colaborare în *caz extrem*. După multe *tocmeli* am convenit ca d-nul S., pentru ca acest lucru să nu-l regrete amar, de l-ar încerca, să supuie aprecierii dv., domnule Ibrăileanu, manuscrisul meu și romanul (cvasioriginal) al d-sale. *Am toată încrederea* în dv., d-le Ibrăileanu, și nu recurg deocamdată decît la judecata dv., care, desigur, nu mă va mai lăsa să alerg mai departe. Vedeți, citiți, comparați și judecați dacă această lucrare — luată după volumul meu — *fără voia mea,* poate fi publicată, neconsiderînd prejudițiile [sic] care mi-ar aduce, așa cum încearcă să facă d-nul S. D-sa, pe cuvîntul d-sale *de cinste,* mi-a promis a supune aprecierii dv. această afacere a cărei soluție o aștept cu nerăbdare. Nu aș voi, pentru unii și pentru alții, să ne pierdem timpu[l] constituind jurii, făcînd polemici, cînd această afacere se poate arangea [sic] *à l'amiable?* Zgomotul ar dăuna sărmanului artist. Vă rog, cu această ocazie, a transmite Elenei amicițiile mele, asigurînd-o de cea mai bună amintire care-i păstrez. Pe dv. vă salut rugîndu-vă a ierta derangementu[l] [sic] ce vă cauzez.

Constanța G. Moscu
(Mariana Vidrașcu)

Batiște 1, București

[1] Soția lui G. Ibrăileanu.

[2] Din Pașcani.

[3] *Mariana Vidrașcu* a apărut în *Viața românească,* I, 1906, nr. 8, octombrie, p. 165—183.

[febr. 1908]

Ați triumfat, domnule Ibrăileanu. Un atom din masa celor ce vă apreciază se bucură de acest sfîrșit.

Am primit cartea poștală și vă mulțumesc de graba ce ați pus să-mi răspundeți, acum mai ales cînd sînteți atît de ocupat și preocupat de lucruri importante. În acele cîteva rînduri nu ați neglijat, domnule Ibrăileanu, să-mi spuneți, să-mi reamintiți că nu ați citit acel caiet și că-l veți citi. Pentru că vă scriu acum, țin să vă rog, domnule Ibrăileanu, a o face altă dată, atunci cînd veți avea puțin timp disponibil, așa ar fi în vacanțele de peste an. Țin iar să vă repet că nu ambiționez publicarea acelei nuvele de vreme ce ea nu pare a fi în gustul mulțimii[1]. Eu, creatoarea, am redat așa cum am văzut și *simțit eu*[2], fără a mă preocupa de vreo formă, nici chiar de oarecare prejudecăți (literare), c-un cuvînt, n-am *putut* face nici un fel de tranzacție cu conștiința.

Nu știu pe cine am auzit zicînd odată că mulțimea e din instinct ostilă originalului, ar ajunge să-l persecute pentru a-l pedepsi de a fi în-

cercat să deranjeze *obiceiurile* ei de admirație. În caz cînd, după criticile care le știm, socotiți că-i inutil a mai revedea acel caiet, vă rog a fi bun să mi-l înapoiați. Am nevoie de acele pag. pentru un altfel de încercare. Am citit pe pagina din urmă a revistei că manuscrisele nu se înapoiază ; cu mine, de data asta, vă rog mult a face o excepție. Vă mulțumesc și vă salut.

Constanța Moscu

Aci alăturat vă trimit din caricaturile tînărului Moscu [3] ; el n-a învățat niciodată desen. Nu știu dacă nu văd prea mult, ca pupăza, dar mie mi se pare că n-ar fi lipsite de ce trebuie caricaturii.

[1] Probabil este vorba de bucata *Natalița*, publicată în *Viața românească*, III, 1908, nr. 9, sept., p. 323—351.

[2] Sublinierile, pe tot parcursul acestei corespondențe, aparțin autoarei.

[3] Fiul Constanței Marino Moscu, Alexandru Moscu

2

Buzău, 2/15 martie [1908]

Domnule Ibrăileanu,

Sînt nerăbdătoare să vă spun că răspunsul dv. m-a făcut să simt o nespusă mulțumire sufletească. Acea mulțumire, domnule Ibrăileanu, mi-abate datorită faptului că mi-ați promis a publica acea încercare [1] (simțul autocritic îmi zice că-i în mare parte o încurajare) cît interesul deosibit [sic] ce-mi arătați dîndu-mi sfaturi prețioase de care voi căuta, domnule Ibrăileanu, să profit cît mai mult posibil.

Că veți avea răbdarea și bunătatea să corectați acea povestire sînt încîntă și nu știu cum să vă mulțumesc. Astfel, *parée des plumes du paon*, voi avea chiar curajul să mă lepăd de acel pseud. și să apar sub numele meu ! [2] Că nu scriu dialogul cum se scrie știu, domnule Ibrăileanu, puținul spirit de observație m-a făcut să văd acest lucru. Dorința de a mai avea părerea dv. și îndoiala ce în același timp aveam ca nu cumva acel manuscris să treacă din mîna dv. iar în acea a prezentatorului din cauza *lungimii* înainte de altele... m-a făcut să nu țin seamă de formă. Cum bucata e în mare parte dialog, aș fi făcut desigur un volum... Meșteșugul — tehnica literară — iată ce-mi dă de gîndit, domnule Ibrăileanu e *tot* ce mi-a luat curajul de a da la lumină vreuna din încercările mele literare. Am citit o mare parte din scriitorii care mi-i recomandați, nu de ajuns însă și se vede că fără profit din cauza multor împrejurări care disputau lecturii aproape toată atenția mea. Din literatura românească am citit pe cea *veche*. Din literatura românească nouă, din pleiada scriitorilor tineri, cunosc aproape toate scrierile prietenului de odată și compatriotului de întotdeauna — Sadoveanu, nuvelele lui Brătescu-Voinești etc. O mare parte din scrierile lui Vlahuță le-am citit, domnule Ibrăileanu, atunci cînd nu le pricepeam de ajuns și de atunci nu mi-a lipsit timpu[l], dar întotdeauna dispoziția să mai revin. Ca și dv., domnule Ibrăileanu, îi datoresc lui Vlahuță multă încurajare. Curiozitatea m-a împins să-i cer părerea asupra unor mici în-

cercări în limba franceză. Vlahuță mi-a răspuns următoarele: „E un păcat că d-na nu scrie în românește. Găsesc gîndire și multă simțire în încercările d-sale și o îndemn să le publice. Aș dori să văd ceva scris în românește." — N-am avut curajul s-o fac. Îmi permit, domnul Ibrăileanu, să vă trimit două din bucățile care le-a citit și care au plăcut poetului. Cînd veți avea timp și veți fi dispus, vă rog a-mi afirma și părerea dv. în care știți cît mă încred.

Revin, domnule Ibrăileanu, rugîndu-vă să faceți cu manuscrisul ce veți crede bine și așa cum înțelegeți dv. Vă repet, în acele pagini *nu-i* decît amintirea vie care am păstrat-o de acea ființă *aleasă*. Să nu vă mire *și să nu* credeți că exagerez unele din sentimentele ei, că gîndirea nu ar fi a unui copil de vîrsta aceea. Pe atunci abia o înțelegeam și astăzi, reamintindu-mi vorbele ei, aș zice că ar fi fost o filozoafă. În povestirea aceea, cu atîtea lipsuri, să țineți, domnule Ibrăileanu, seama și de timp — (am scris-o în trei zile) — și-n fine *de contradicțiile* care, în lipsă de meșteșug, dacă erau bine întrebuințate, îmi pare că ar fi putut da o notă originală acelei scrieri.

Așteptați, domnule Ibrăileanu, și alte bucăți? Vă asigur că nici pe asta n-aș fi avut îndrăzneala să v-o trimit dacă, ca și pe altele, aș fi citit-o de cîteva ori. Graba cu care am pus-o în expediție îi datorez mulțumirea care am. Am scris mult, domnule Ibrăileanu, ca să hrănesc casa și sobele. Am încă cîteva încercări care, cercetate, distilate, ca să zic așa, ar avea poate în ele ceva de ales. Pe acestea vi le voi aduce, domnule Ibrăileanu, cînd voi veni la Iași, în aprilie. Tot atunci cînd voi avea plăcerea să vin să vă văd. Acum primiți încă o dată mulțumirile mele și salutări. Din acestea veți face parte și Elenei.

Constanța Moscu

[1] Vezi nota 1 de la scrisoarea a II-a

[2] Nuvela *Natalița* a apărut sub semnătura: Constanța Marino. Este de fapt debutul acestei scriitoare la *Viața românească*.

3

22/6 noiembrie [1908?]

Domnule Ibrăileanu,

Cu toată oboseala drumului și aceea care mi-a dat-o schimbarea vieții în zilele din urmă, îndată ce am ajuns acasă, m-am grăbit să dezgrop manuscrisele de care v-am vorbit. M-am citit, domnule Ibrăileanu, toată noaptea am citit mai cu atenție de cum am scris și, spre ziuă, în liniștea din jurul meu, am putut să mă gîndesc mai bine dacă trebuie sau nu să vă trimit acele manuscrise. Așa cum sînt ele, domnule Ibrăileanu, îmi apar *mie*, ca un rug de cioate, uitate de vremuri într-un colț neumblat de pădure... O rază de soare care s-a furișat printre crengile copacilor și picăturile de ploaie care s-au scuturat de pe frunzele acestora pe rugul de cioate au făcut pe unele să prindă mușchi, iar din altele au crescut chiar lăstare... Așa cum *cum e acea* grămadă de lemne, îmbrăcată în verdeață, privită de departe,

ea pare „la locul ei", mulţumeşte ochiul, e frumoasă chiar... Rugul acesta răzleţit, împrăştiat, acele cioate curăţite, geluite, vor rămîne ce sînt ele... nişte cioate !...

Aşa sînt scrierile mele, domnule Ibrăileanu. Am convingerea că tăiate, revăzute, cizelate, potrivite în vederea gustului unei lumi... vor pierde din sălbăticia lor (literară !) şi vor rămîne nişte *pagini scrise* în care n-ar fi de văzut şi de discutat altceva decît calitatea hîrtiei, culoarea cernelii şi chiar caligrafia !...

Eu, domnule Ibrăileanu, n-am încercat niciodată să invent, să imaginez, cînd e vorba de analiză. Eu n-am scris decît sub o impresiune oarecare şi, cînd ceea ce scriu, impresionată fiind, *nu redă adevărul* decît pentru *mine,* atunci, domnule Ibrăileanu, consider acest fapt ca o lipsă de talent. Cei ce n-au talent nu trebuie să scrie... Impresiile mele din caiete au aceeaşi gîndire (fel), acelaşi stil pentru că e aceeaşi simţire şi dacă aceasta nu-i destul de *puternică,* ca o *parte* măcar să se poată comunica unei *părţi* de lume, atunci ? !...

Pentru că dv. sînteţi în concediu şi-mi puteţi sacrifica zece minute şi că eu sînt tare limpede la cap în aceste momente, că voi scrie mai mult rugîndu-vă să ţineţi samă întrucîtva de părerea mea asupra căreia eu *simt* că nu voi putea reveni. Autorul *n-are voie* să-şi judece lucrarea, aproape nu mai are *voie* să se gîndească ce anume l-a îndemnat s-o scrie. Asta am înţăles eu din ce mi-aţi spus. Aţi fost, domnule Ibrăileanu, atît de amabil cu mine, mi-aţi vorbit cu atîta răbdare şi atît de uşor v-aţi scoborît la nivelul inteligenţii mele, explicîndu-mi tot ce credeţi că eu n-am priceput, încît dv., mă faceţi să îndrăznesc a vă arăta că ceea ce-mi cereţi nu voi putea face... pentru că eu, nici chiar de *dragostea artei,* nu pot fi altfel de cum sînt. Să luăm de exemplu, şi vă rog să-mi daţi voie (de la distanţă şi în scris măcar) să vă spun cîteva cuvinte asupra nuvelei *Ada Lazu* [1]. Mi-aţi spus că d-nul G. D. M. [2] mi-ar fi dat o notă mare (nouă, aşa mi se pare). De ce credeţi că m-am bucurat atunci ? De o mare parte din bucuria oricărui autor ? Nu, domnule Ibrăileanu ; m-am bucurat pentru că acest *domn,* acest *bărbat* a înţăles sufletul acelei *fiinţe* greu de înţăles de lumea semenilor lui. De s-ar publica sau nu acea bucată, eu tot mulţumită voi rămînea, ştiind că *Cineva* măcar a putut concepe acea stare sufletească *stranie,* o recunosc, totuşi... foarte, dar *foarte* adevărată. M-a durut desigur cînd am văzut unele din observaţiile d-lui Stere şi m-am bucurat de altele (în ceea ce priveşte factura care am corectat-o puţin fără să sufere întregul). Aşa de ex. d-sa observă că Jenny n-ar fi nume nemţesc ? !... L-aş fi putut uşor schimba, dar nu-l *pot* pentru că Jenny *e* nemţoaică orice ar zice d-nu[l] Stere. S-a născut la Breslau, a crescut la Bruck şi a îmbătrînit în serviciul unei cunoştinţe...

Un pasaj unde veştejeala şi scuturătura petalelor unor flori fac pe cel ce le privesc să se gîndească cum totul se trece... dispare... l-a găsit d-nul Stere prea... nu ştiu cum să zic ?... dulceag ?... *greţos poate* (iertaţi-mi expresia ; nu găsesc cuvînt mai propriu)... D-sa n-a scris remarca dar a exclamat *Vai !* Mă credeţi, de vă voi spune că *aceea* era impresia *acelei* fete *eterate* în faţa unui buchet de flori scuturat, mă credeţi ? Un dialog pe care d-nul

director îl vede *nenatural* a fost totuşi redat cu *fidelitate ;* l-am auzit eu, domnule Ibrăileanu, eu pot zice : *J'ai vu de mes yeux vu... et j'ai tout entendu !* Vă repet, dacă bucata s-ar publica, mi-ar face desigur plăcere, dar de nu s-ar publica decît cu schimbări în analiză, atunci, prefer să treacă la coşul intelectual !

Să poţi pătrunde de sentimentele tale (aşa cum sînt ele) o lume *numai prin felul de a le reda* e foarte greu, e un dar care-mi lipseşte desigur ! E greu şi iar tare vor ca sufletele *unor femei* veşnic vibrătoare, bolnave înainte de a fi avut motive să se îmbolnăvească să poate fi uşor înţălese *de toţi* bărbaţii. Dintre femei o mare parte vor înţălege, dar nu-i suficient. Mi-aţi spus-o.

„Mama Eţi[3] ar fi prea scurtă de publicat aşa singură."

Dacă pentru a fi publicată în cea întîi revistă *din lume* mi s-ar cere cîteva rînduri *încă,* aş refuza. În *Mama Eţi* am caracterizat în cîteva cuvinte (încercare de schiţă) concepţia ei de Dumnezeu, de lume, de viaţă, etc. E tot ce *ştiu* şi ce *pot* spune de acea fiinţă care s-a *învîrtit şaptezeci de ani pe acei cîţiva metri de* pămînt — mănăstirea. Aş fi putut imagina situaţii din care să reiasă *iar* şi *iar* ceea ce am spus în acele pagini. Mie mi s-a părut *umplutură.* Dacă pentru esthetizarea [sic] unei scrieri aş trebui să renunţ la o mare parte de adevăr, să invent, să imaginez, acolo unde simţul *meu* îmi zice că nu trebuie, prefer să nu mai încerc. Eu nu sînt poet, domnule Ibrăileanu, eu, *cît pot,* cercetez sufletul în adîncul lui şi cînd întorcîndu-mă din o asemenea expediţie mulţumită de a fi găsit ceea ce *era de găsit,* îmi dau sama de o îndoială oarecare asupra adevărului, desigur, nu vă voi ascunde că mă simt mîhnită. Totul în literatură rezidă dar în *felul* de a *spune* nu în esenţa lucrului ? Eu credeam că e mai greu !... *Felul,* d-le Ibrăileanu, nu, nu-l am. Şi nici speranţa să-l capăt vreodată ; partea *cealaltă* mă preocupă prea mult în detrimetul acesteilalte. Eu socotesc că e mai bine să fac ca şi pînă acum, să scriu *pentru mine.* Spovedaniile acestea nu sînt supuse unei *şcoli* şi pierd mai puţin din sinceritatea lor. De altfel îmi dau bine seama că *Mama Eţi,* de ar fi fost chiar mai extinsă, nu se putea *publica ;* acel nume atît de caracteristic figurează şi în *lucrarea d-lui Sadoveanu*[4]. Ar fi *„le bout du fil"* pentru cei ce-i vreau răul.

M-am gîndit, cînd scriam, m-am gîndit, că pe acest motiv (sau pe un altul) va fi refuzată acea schiţă. Aş fi putut schimba *numele* căci cele trei străbunici, care m-au crescut, aveau fiecare cîntecul ei. *Mama Eţi* (dulceţi), băninica (bătrînica)... tot ce am pus în gura celei întîi ar fi putut fi spus de aceasta din urmă ; ştiam, dar... încă aşa ceva n-am scris pentru că eu văd, aud cînd scriu şi mi-am închipuit că, schimbînd numele, n-aş da *nota justă.*

Mulţumindu-vă din toată inima de prieteneasca primire, vă salut

Constanţa Marino

Vă rog ca în răspunsul dv. să fiţi bun a-mi spune dacă v-a plăcut nuvela *Cobzarul* a lui Cezar Titus Stoika[5]. Cred că-i inutil să vă spun, dar aş dori ca doamna Sadoveanu să nu-mi cunoască şi părerile astea din urmă.

C. Moscu

[1] *Ada Lazu* nu a apărut în *Viața românească*. S-a publicat pentru prima dată în volum: Constanța Marino, *Ada Lazu*, București, Minerva 1911, 181 p. (Vezi și nota 1 la scrisoarea a XI-a).

[2] G. D. M. este probabil Gheorghe din Moldova (Gh. Kernbach).

[3] *Mama Eți* s-a publicat întîia oară în volumul *Ada Lazu* (Vezi nota 1 la scrisoarea de față). S-a republicat apoi în volumul de nuvele *Natalița*, București, Șteinberg, s.a. (în colecția Căminul, nr. 2), p. 105—111

[4] În *Mariana Vidrașcu*.

[5] Al. Cezar Titus Stoika (n. 12 ianuarie 1891), avocat și publicist. Autor al unui volum de nuvele și schițe: *Mirajele sufletului*.

4

[ianuarie 1909]

Domnule Ibrăileanu,

Vă trimit, aici alăturat, o nuvelă care am scris-o zilele astea. Am intitulat-o *Datorie*[1]; nu sînt însă mulțumită cu acest titlu abstract. L-am pus pentru că-i cuvîntul *tare* care termină nuvela și totodată una din cauzele care, după mine, a determinat acea dramă. Dacă găsiți această nuvelă publicabilă și dacă dv. sînteți mai bine inspirat, schimbați *titlul*. Vă mai rog a-mi trimite manuscrisul *Mama Eți*. Am recitit cu atenție acea schiță și *mie* îmi pare că nu-i rău și că într-o revistă cu format mic, ca schița să pară lungă, ar putea fi publicată. O rog pe Elena să-mi facă acest serviciu și pe dv. vă rog a i-l da acel manuscris și a mă ierta că n-am ținut samă (de data asta numai!) de tot ce zice revista la pagina ei din urmă.

Aș dori mult să știu dacă d-nul O. Botez e profesor în Iași; rugați-o pe Elena să-mi răspundă. Salutări.

C. Moscu

[1] *Datorie* va apărea în *Viața românească*, IV, 1909, nr. 1, p. 14—21, sub semnătura Constanța Marino.

5

Buzău, 1 ianuarie 909

Domnule Ibrăileanu,

Răspunsul dv. mi-a fost o plăcută surpriză. Mă întrebați dacă îngădui numai cîteva schimbări de cuvinte[1]; mai trebuie oare să mă întrebați asupra schimbărilor de cuvinte? *Lanțul?* vă e frică, domnule Ibrăileanu, de o evocare primejdioasă?... un cățel legat de un lanț!? Asta-i impresia care o dă simbolizarea acelei legături dintre mamă și copil? Într-un lanț un *inel* e legat de celalt; așadar, într-un lanț (figurat) cred că copilul nu poate fi mai mult legat de mamă ca mama de copil. Dacă lanțul e de fier, de aur sau de platină, tot lanț e și mie mi-ar fi plăcut să nu specific *metalul:* am făcut-o însă, am pus lanț *de fier* pentru a da ideea *trăiniciei* (cu aur și mai puțin încă cu platină nu mi-i deprinsă urechea; ar fi fost apoi prea scump de dat pe mîna Anei). Trebuie să găsiți și dv. un pic de

logică în ceea ce spun mai sus. Nu știu bine cum am redactat frazele care termină nuvela, în fuga condeiului voi fi spus vreun cuvînt mai mult... sau mai puțin, nu știu... le copiez aici și dacă în manuscris e tot așa atunci *eu* nu pot să scriu mai bine ca să nu mă depărtez de ceea ce mi-a plăcut mie să scriu.

Ana umblă de un timp îmbrăcată în negru, încinsă ades cu un lanț (de fier ar putea fi scos) la al cărui capăt e legat copilul cel mai mic (adică cum e încinsă ea e legat copilul) ; ea se primblă [sic] etc., etc. Și atunci cînd e întrebată de ce poartă negru (ideea asta nu mai poate dispune lectorul să vadă cățeluș...) ea răspunde : A murit Lanțul, spune ea (se subînțălege că cineva o întreabă) *privind spre copil* cu același surîs trist mi-a fost datoria. Dacă-s cam neînțăleasă, cum credeți dv. că ar fi mai bine redactat acest sfîrșit ? — Ținînd bineînțeles seamă că-i o *nebună* care vorbește.

V-aș ruga, domnule Ibrăileanu, să corijați un cuvînt în acel cîntec. Eu am scris :

„O ! dacă n-ai nimic a-mi spune,
Ce (tot) alergi în calea mea..."

Nu-i bine așa și trebuie : „De ce alergi în calea mea." Cîntecul se repetă și veți binevoi a corija în două locuri. Această romanță e mai veche decît mine și-mi rămăsese ceva vag în minte.

Îmi scrieți, domnule Ibrăileanu, că ați citit *Ada Lazu* [2] și că găsiți părți foarte bune și altele slabe. Sînteți deci perfect de acord cu d-nul Stere. Aranjarea bucăți[lor] ar trebui să fie alta, trebuie schimbări, transpuneri altfel... *Ada Lazu* îmi apare ca nuvela lui Nicu Gane la „Junimea", cunoașteți această istorioară ? Nu-i nimene în Iași să n-o știe... Închinîndu-mă pînă la pămînt comprehensiunii artistice a celor ce m-au citit, nu mă pot lepăda de credința, de superstiția ce-o am asupra dispoziției spiritului fiecărui om în parte în timp ce criticul *stă deoparte.* Mentalitate, i-ar zice cei ce întrebuințează cu drag cuvîntul *la modă.* Cum știți unul din d-nii critici (după cum am înțăles, unul care are glas tare) mi-a găsit un dialog *nenatural* și totuși acel dialog chiar a fost redat cuvînt cu cuvînt de mine, care l-am auzit. Am început bucata cu sfîrșitul. Mi s-a părut mie mai artistic și un mijloc de a stîrni interesul lectorului. Acest fapt nu se poate număra între o mie și una de *artificii* literare de care văd că se servesc mulți autori. Mi-ar fi fost mult mai ușor, domnule Ibrăileanu, să încep povestea de la capăt cu... „a fost o fată ca nici o fată"... Ce lesne aș fi dus lectorul prin acțiune pînă la sfîrșit ! Dacă cu slabele mele mijloace l-am cotit, *sans heurts,* e că motivul și multe din variațiile lui au fost luate din lumea reală și mi-au arătat destule drumuri... E curios, desigur, ca tot acel examen de conștiință să se poată face... în tren ! De obicei, în așa împrejurări, autorul își așează subiectul sub un trei stufos ori la gura sobei (dacă-i iarnă !) îi aduce pe față cea mai frumoasă lumină de Rembrandt și în lungi, în nesfîrșite tablouri și decoruri subjectul [sic] gîndește... Sînt, domnulle Ibrăileanu, în acea nuvelă, analize sufletești care nu pot eu crede să nu vă fi plăcut și cărora puțin le pasă de unde cade lumina... „Vă sfătuiesc să nu scrieți aiurea bucăți mai slabe" îmi spuneți dv. Domnul Moruzi [3], o veche cunoștință a mea, îmi scrisese odată, rugîndu-mă să-i trimit

ceva din încercări. Cînd am fost la Iași l-am întîlnit și mi-a repetat rugămintea. N-am promis, n-am refuzat, dar pe urmă m-am gîndit *q'une fois n'est pas coutume* și că asta n-ar însemna să scriu aiurea. Bucata[4] care am trimis-o domnului M., ca și *Datorie*, e scoasă din paginile mele uitate... Nu sînt eu în stare s-o cîntăresc *just*, dar eu, ca și orbul, am simțul artistic în detrimentul arhitecturii literare... Se poate să fie *bunișoară* acea nuvelă; în ce privește analiza, ea poate să mulțumească criticul și să nemulțumească publicul, sau invers. După cît știu, are să se publice acea bucată, care-i un fragment..., și pentru revistă, vă rog să nu vă îngrijiți, e totuși demnă de o aspirantă. După cît îmi dau seamă, domnule Ibrăileanu, gustul publicului are multe fețe; autorul trebuie dar *să știe* a mulțumi pe fiecare? Așa de ex. *Fericirea*[5] d-lui Spiridon Popescu n-a plăcut de loc în sudul țării; un cititor asiduu a[l] revistei *Viața românească* pretindea că-i forțat acel „babillage" a[l] copilului, căci copilul, *la acea vîrstă* nu poate avea atîta continuitate în gîndire... Apoi, zicea el, e din cale-afară de *dulce*, ceva care te leșină. *Printre gene*[6] a plăcut mult, mai mult ca Margareta[7] (asta-i și umila mea părere). Dv., domnule Ibrăileanu, ca totdeauna, sînteți citit cu mult interes și nota gingașă din această din urmă scrisoare[8] mi s-a părut ca niște flori scuturate pe o statuie de bronz; se cădea lui Vlahuță. *Taina*[9] mi se pare că evocă „freamătul codrului" gingașului Korolenko[10]. Stăruințele sînt acele care le primbla autorul.

Îmi ziceți să scriu; am înaintea mea mult material brut și nehotărîrea îl întrece. Dacă nu m-ați încuraja dv., cine știe... aș lăsa călimara să se usuce și mi-ar rugini condeiul. Schița *Mama Eți*[11] o găsiți scurtă; așa trebuie să fie căci dv. *știți* bine. Ceva mă îndeamnă să încerc marea cu degetul pentru că mi-i *dragă* acea bucățică.

Altă dată, cînd aveți timp, spuneți-mi, vă rog, dacă ați citit *Cobzarul* d-lui Stoica[12]. Acum a scris o altă nuvelă care vă va trimite-o în curînd.

Vă salut, *Constanța Moscu*

[1] Se referă tot la povestirea *Datorie*. Vezi nota 1 la scrisoarea a V-a.

[2] Vezi nota 1 la scrisoarea a IV-a.

[3] Dumitru C. Moruzi (n. 2 iulie 1850), publicist și folclorist. În acel timp redacta partea literară a ziarului ieșean *Cronica*.

[4] Nu găsim nicăieri o colecție a ziarului ieșean *Cronica* din 1909.

[5] Spiridon Popescu a publicat în *Viața românească*, III, 1908, 11, noiembrie, p. 159—163, schița *Fericire*.

[6] *Printre gene*, povestire a lui M. Sadoveanu, a apărut în *Viața românească*, III, 1908, nr. 11, noiembrie, p. 188—205.

[7] *Duduia Margareta*, a lui M. Sadoveanu, s-a publicat în *Viața românească*, II, 1907, nr. 12 decembrie, p. 321—330; III, 1908, nr. 1, ianuarie, p. 5—14; nr. 2 februarie, p. 175—194 și nr. 3, martie, p. 351—369.

[8] Constanța Marino Moscu are în vedere cronica lui G. Ibrăileanu, intitulată: *Din trecutul nostru* de A. Vlahuță, publicată în *Viața românească*, III, 1908, nr. 11, noiembrie, p. 254—261.

[9] Ioan Al. Brătescu-Voinești publică în *Viața românească*, III, 1908, nr. 11, noiembrie, p. 236—241, povestirea *Taina*.

[10] Vladimir Galactionovici Korolenko (1853—1921). A scris printre altele: *Visul lui Makar* (1885), poemul în proză *Muzicantul orb* și multe povestiri pline de gingășie și umanism. În *Viața românească*, XIV, 1922, nr. 1, ianuarie, p. 5—21, nr. 2, februarie, p. 201—218, nr. 3, martie, p. 383—404, nr. 4, aprilie, p. 15—28, nr. 5, mai, p. 225—241, nr. 6, iunie p. 321—346, i se publică lucrarea *Fără grai*, în traducerea lui A. Frunză.

[11] Vezi nota 3 la scrisoarea a IV-a.

[12] Al. Cezar Titus Stoica nu a publicat nimic în *Viața românească*. Vezi și nota 5 la scrisoarea a IV-a.

6

[1910]

Mulțumesc, domnule Ibrăileanu, că v-ați gîndit să recomandați lui Sadoveanu ce-i spusesem Lenței într-una din scrisorile mele de la mănăstire. Cred că n-are să mai fie nevoie și iată de ce: Cu Sadoveanu mă înțelesesem pentru o colaborare în *bucata* aceea. Tovărășia asta, prin mai trecut. Nu mi-a scris nimic pe urmă. L-am întrebat într-o zi dacă mai persistă și-n caz că *nu* îl rugasem să-mi trimită manuscrisul. Mi-a răspuns că mă înțelege de ce m-am răzgîndit; apoi, într-un chip foarte inteligent, caută să mă convingă că o colaborare, așa cum o înțelege, ar aduce necazuri. Eu, domnule Ibrăileanu, știam aceasta, fără *să mi-o spună* și mă miram că vrea Sadoveanu să colaboreze. Îmi spune-n urmă că-i mai bine, și mă sfătuiește și el să revadă manuscrisul (ca stil și altele poate). I-am răspuns că acea bucată, nefiind destul de bună pentru revistă, aveam de gînd s-o scot în volum și-l rugam să revadă dacă crede el că-i *bine*. Ieri am primit o scrisoare de la dînsul în care-mi spune că e mult ocupat acum și nu poate lucra; îmi promite însă acest lucru pentru mai tîrziu „cînd crede că va lucra cu mare plăcere". Eu înțeleg în toate astea un chip delicat de a refuza. Sadoveanu știe, cred, că a revedea e a lăsa să se străvadă cele *două* feluri de a scrie atît de mult încît iar ar ieși bucata în dungi. Să-i spun eu asta, m-ar face iar capricioasă, schimbătoare, mai știu eu cum... Cred, sînt aproape *convinsă*, că Sadoveanu *nu* va încerca să revadă lucrarea și aș vrea, țin mult, să-l dispensez de jena de a mi-o spune într-un an poate. Mi-ați fi, domnule Ibrăileanu, de mare folos, în această afacere. Dacă iar întîmplător îl întîlniți la Iași, *și de v-ar vorbi poate*, repetați-i vă rog, încă o dată, că bucata aceea e slabă, neglijabilă, în fine. Nu ne înțelegem bine, vreau să zic destul de bine cu Sadoveanu pentru că prea bine ne înțălegem. Nu v-aș fi plictisit din nou, domnule Ibrăileanu, cu această afacere, dar acea bucățică din viața mea mi-i dragă [1]; dacă dv. n-ați fi avut amabilitatea să-mi spuneți, prin Lenuța, că veți vorbi, tot nu vă scriam poate.

Salutări, *Constanța Moscu*

[1] Tot despre jurnalul intim al C. Marino-Moscu care a stat la baza *Marianei Vidrașcu* a lui Sadoveanu e vorba și aici.

7

Buzău, 12 martie 910

Domnule Ibrăileanu,

Mai mult ca oricine cred în una din cauzele care v-au împiedicat să răspundeți scrisorii mele din urmă. Am făcut pe cît era posibil, neschimbînd personalitatea lui Marian, explicația reîntovărășirii, și v-o trimit aci alăturată ca s-o judecați. Omul acela cam pe *dinafară* sclavul voinței femeii lui, alcoolicul abrutizat, lipsit de voință, șovăitor, doritor să-și mărească averea, să reintre în banii pierduți... Marian nu putea, așa deodată, să ia altă față, să înțeleagă bine, să *știe ce vrea,* în fine... Îl roade grija că Trif. îi va lua moșia din palmă, îl îndoiește gîndul că singur nu o va putea lua, din prejudecăți, dintr-un fel de cinste *a lui.* Îl atrage perspectiva unui viitor frumos, îl îndeamnă, îl captivă, de pot zice așa, că Trifănescu nu știe plugăria și că de astă dată va face și el ca Trif. la acsize... În partea întîi, domnule Ibrăileanu, *nu pot* schimba *nimic* și iată pentru ce: Aș tăia șirul istorisirii printr-o descriere în care, cum mi-ați cerut dv., să *concentrez* felul și chipul lui Trifănescu de a fi și de a face. Trifănescu e *același* șarlatan; desigur însă starea sufletească a soților Marian, pregătită de dînsul, e mereu *alta,* e diferită, și cum ați văzut, merge în *crescendo.* Lectorul, criticul chiar, s-ar putea aștepta să se dezlănțuie, la sfîrșit, necazurile, chinurile, atît de mult comprimate. Asta-i *natural* desigur. Adevărat e (și mi se pare că încă o dată adevărul servește asta) lucrul nu se întîmplă astfel; tovarășii își întind mîna și Aglaia zice „bonjur", pe cînd Marian privește în altă parte. Dacă lucrul nu s-ar fi petrecut astfel, cred că așa l-aș fi *imaginat;* e mult în armonie cu întreaga lor stare sufletească. Dacă cu război s-ar fi terminat *prima tovărășie,* a doua, oricare ar fi fost explicațiile, inventate sau adevărate, ar fi fost *inexplicabil,* convin. Aș dori să știu, domnule Ibrăileanu, dacă această lucrare [1], așa cum e dreasă, *(cu ață „la fel")* se va publica sau *nu* și v-aș ruga să fiți bun a-mi răspunde, cît de scurt la întrebarea mea. Peste 3—4 zile mă duc la București pentru cîteva zile și aș dori ca pînă atunci să-mi rînduiesc ce am de făcut. Salutări.

Constanța Moscu

[1] Lucrarea este nuvela intitulată *Moștenirea.* În volum a apărut abia în anul 1923: *Tulburea,* nuvele, Editura „Viața românească", p. 83—114.

8

[28 martie 1910]

Să nu vă speriați, domnule Ibrăileanu, de atîta hîrtie scrisă... Rîndurile dv., în acel ton sincer și categoric, m-au surprins dîndu-mi o deosebită dispoziție să vă răspund tot astfel și să vă spun clar, așa cum nu m-ați ascultat dv. niciodată, *tot* ce cred în chestia de care-mi scrieți. Îmi amintesc de părerea mea asupra *republicării* acelui roman [1], v-am spus-o, v-am și scris-o, mi se pare, dv. sau lui Sadoveanu, că de aș face vreodată colaborare, apoi ar fi numai cu dînsul, pentru că numai el cunoaște, și ca să specific,

vede și simte Pașcanii așa cum sînt ei. Într-una din zilele trecute, răsfoind niște file vechi, demne să iasă din cartoane, și să capete o formă, m-am gîndit la o *colaborare*. Colaboratorul să fie cineva cu care să mă pot înțelege, să ne ajutăm, să ne sfătuim pentru a scoate la lumină un *tot* care s-o merite. Mă gîndeam, domnule Ibrăileanu, la vreunul din scriitorii noștri cu oarecare talent, din acei care au înclinări spre descriptiv. Am scris lui Sadoveanu, rugîndu-l să mă sfătuiască cu cine să mă întovărășesc în tovărășia atît de greu de stabilit... Răspunsul lui Sadoveanu, care de astă dată se erijează în critic, l-am înțeles perfect și-l păstrez ca o pagină aleasă. Nu era însă ceea ce-i ceream eu. Sadoveanu îmi face teorii pe care le-am mai auzit și le-am citit cîndva și care, din întîmplare, mi-au rămas în minte. Se miră, Sadoveanu, cum cred eu că într-un roman trebuie descrieri !... Doamne ! Am văzut ades descrierea susținînd o acțiune șovăitoare și am citit chiar *romane,* din care cernîndu-se descrierea, n-ar mai rămînea nimic. Cînd descrierea pasiunilor ar putea suplini pe aceea a naturii, adică, vreau să zic, cînd lectorul n-are nevoie de acel dulce repaus și, pasionat de ceea ce se petrece în sufletele acelea sare chiar descrierea naturii, *à la bonheur,* [sic] mă închin talentului acelui scriitor. În bucata mea însă e liberă descrierea naturii și, vîrstată cu cealaltă, ar da ceva frumos. Eu „văd" natura, o simt, dar poate că o simt prea mult și nu găsesc cuvintele cu care s-o descriu. Eu sînt convinsă, domnule Ibrăileanu, că o colaborare nu iese *din bucăți* (cum zice S.), atunci cînd colaboratorii se înțăleg și, lucrînd într-o *perfectă armonie,* opera nu poate fi lipsită de unitate. Sadoveanu crede că, vorbind de colaborare, m-aș fi gîndit la acele pagini, de tristă memorie, prin felul cum au fost ele scoase la lumină. Repet, dacă la acele pagini m-aș gîndi vreodată, de nu le-aș revedea singură, ar fi desigur cu *Sadoveanu* dacă, cum spuneți dv., *el ar binevoi să primească.* El persistă *încă* să spună că aceea era *opera* lui ! Și, vedeți, domnule Ibrăileanu, aici încep să mă zburlesc... Închipuiți-vă că întîlniți în drumul dv. un copil frumos, bine dezvoltat, o fetiță ca Maricica, frumos gătită, îmbrăcată într-o hăinuță de o culoare potrivită cu fața ei... o priviți, admirați acel copil, dar ce admirați ? Copilul, haina, sau copilul în haină ?... Dv., d-le Ibrăileanu, veți *vedea numai* copilul, altuia va rămînea ochii la haină, și alții iar vor admira ansamblul. Ce-ați simți și ce-ați zice dv. cînd vi s-ar spune că numai sub capela fabricată de Porges Maricica-i frumoasă. Sub acea capelă pe care mata o vezi că nu-i potrivită pe capul ei... „Opera" ceea, așa cum începea, nu era nici mult, nici bine garnisită. Forma era aceea dată de mine (memorii), numele erau vii (dar asta-i cel mai puțin), analiza unor stări sufletești era *peste tot,* cît a putut fi în acele 16 pag., *a* mea. Traducerea, cîntecul de la vrana poloboculuì și *gîndirea mea* îmbrăcată în fraza lui Sadoveanu care avusese grijă să mute unele personaje *în alt strat social,* personaje cu care, desigur, nu s-ar fi putut bine servi în situații foarte delicate. Așa, de ex., cucoana Sofica, cu mîinile-n șolduri, e aceeași care mai tîrziu tramează o întreagă serie de situații în care nu s-ar putea imagina o persoană de rînd... Aceasta era dar amintirea proprie a lui Sadoveanu ? El habar n-are de firea cucoanei Sofica și descriind-o *așa* trebuia să schimbe toată *culoarea* acelor amintiri. El hazarda mult căci, mai tîrziu, s-ar fi înnămolit acolo unde eu merg pe asfalt. Unde-i, d-le Ibrăileanu, *opera* de care tot spune Sadoveanu ? Ce-a pus de

la d-lui ? Ce ?... Stilul ? Ați citit cu atenție partea I scrisă-n franțuzește ? *Traducerea* era greoaie și inversiunile frazelor se simțeau. Dacă Sadoveanu dădea altă *formă* acelei scrieri, dacă de la început s-ar fi simțit vreo pornire spre pregătirea unei acțiuni, dacă punea și de la dînsul ceva, măcar în sufletele acelor ființe, atunci da, mă închin, și di [sic] abia de atunci începea *colaborarea.* Dar cum ar fi putut sta alături lucruri imaginale cu acele *reale ?* Sadoveanu poate cunoaște *bine* Valea Siretului, poate să-i fi rămas în minte culoarea dealului de la Sodomeni, într-un apus de soare (atunci cînd avea 16—17 ani), dar cum poate el *ști* ce simțea conul Panaite Marino atunci cînd el, Sadoveanu, avea 4—5 ani ! El a cunoscut alt *Marino,* nu pe acel om bun, duios, artist !... Sadoveanu știe pe „Panaite" din *Oameni și locuri* [2] și *încearcă* să-i dea această culoare în *Mariana Vidrașcu !*

Vă rog, domnule Ibrăileanu, să reluați într-o zi, cînd veți fi dispus, acele pagini și să le citiți unui „sadovenist" (cu condiția însă ca acela să fie un *fin* literat) și întrebați-l care-i partea lui S. în acea scriere și care-i străină ; vă va spune, desigur, căci, îmbrăcată cum e, gîndirea mea tot se *simte.* Îmi explic ușor de ce n-ați fost *atunci* acel „sadovenist" și vă rog să pătrundeți bine credința mea. Îmi închipui că dv. habar n-aveați la început de sursa acelei scrieri, era o *inovație* în felul de a scrie a[l] lui Sadoveanu, subiectul era trăgător și ați primit-o cu mulțumire. Mai tîrziu, cînd ați aflat tot, stăpînit întrucîtva de prima impresie (a subiectului cred) greu v-a venit să-mi dați dreptate *mie,* față de scriitorul Sadoveanu... și de aceea ați persistat... și eu tot așa făceam în locul dv.

Îmi permit, domnule Ibrăileanu, să vă spun credința mea pentru că v-ați plîns cîndva că nu spun niciodată ce simt și ce cred. N-am făcut-o, aveți dreptate, pentru că în începuturile de discuție cu dv. nu mă ascultați.

Sadoveanu îmi scrie, între altele, „nimeni nu putea să colaboreze cu mata, ca să facă, de pildă, un roman din memoriile acelea. Unde te oprești ? Ce înțeles dai vieții ? Ce izvorăște din acel *tot* organic ?" Ce cuminte ar fi fost să mă întrebe *altfel.* Sursa semnificației vieții ar fi fost, domnule Ibrăileanu, ca aceea care, vă vine la Iași o imaginație, cît de vie, n-ar fi găsit-o, decît cu greu, sau de loc, căci ea izvorăște din cea mai *adîncă* parte sufletească. Văd clar că Sadoveanu *vrea* să înțeleagă altfel colaborarea decît așa cum de obicei se face și-i de dorit să se facă, și-n acest caz e greu, imposibil. Eu una cred că colaboratorii trebuie să lucreze împreună, să se consulte, să discute, să scrie unul, într-o zi, șapte, opt, zece, douăzeci de pag. chiar, cînd se simte *dus*... și a doua zi, tot acela să șteargă un cuvînt care ar face o disonanță în armonia întregii bucăți. Cuvinte din acele cu care erau presărate primele pag. din *M. V.* Nu știu care era urmarea, îmi amintesc însă de o părere a Izabelei. Dacă ne-am înțălege vreodată bine cu S. asupra *felului* de a scrie (desigur că nu-mi iertați acest cuvînt), mi-l permit însă cu S. numai în această împrejurare, atunci ne-ar rămîne încă cîteva amănunțimi de stabilit, despre acele am vorbi la timp. Și pentru că insistați, domnule Ibrăileanu, asupra „iscăliturii" ca asupra unui lucru *important* în colaborare, vă asigur că atitudinea mea de atunci, de n-ar fi fost dictată de alte considerații, aceea că lucrarea era așa scrisă cum *era,* m-ar fi oprit de la cinstea de a colabora cu „S". În ce privește „tovărășia", cred că acea lucrare e ca

un pahar *prea plin* care s-ar revărsa dacă aş mai adăuga o petală de roză chiar...

De-ar fi să ne înţălegem cu S., avem, domnule Ibrăileanu, un fel de *Rougon-Macquart*, o adevărată epopee, cum ziceţi dv. Dacă „tovărăşie" nu vă place, vă rog să-mi spuneţi tot aşa de categoric, căci aş dori să ştiu, fără întîrziere. E inutil să vă repet că tot ce stă scris aici rămîne *absolut între noi.* Acum sîntem cu S. cum ne-ar fi şăzut bine să fim întotdeauna. Noi trebuie să fim prieteni ; aerul Paşcanilor trebuie să fi pus asta-n noi. Salutări

Constanţa Moscu

Sînt indiscretă cînd vă întreb *care ar fi explicaţia* întreruperii şi a reînceperii romanului sub numele Marino-Sadoveanu ?

[1] Jurnalul intim al Constanţei Marino-Moscu.

[2] Volumul lui Sadoveanu, *Oameni şi locuri*, s-a editat în 1908.

9

[10 aprilie 1910]

Aş dori mult, domnule Ibrăileanu, să nu mai faceţi cu mine politeţe şi altă dată să nu mai căutaţi a trece drept atare pornirea care eu aş fi crezut-o absolut naturală. Exigenţe am înţăles că eu nu pot avea şi tocmai de aceea îmi pare tare rău că vă pierdeţi cîteva momente de linişte scriindu-mi şi, mai ales, spunîndu-mi că o faceţi atunci cînd sînteţi extenuat. Am înţăles că „tovărăşie" nu se publică şi cu *Mariana Vidraşcu* iar am înţăles ce vreţi : Ceva bun şi frumos pentru revistă, pentru public. De ar scrie Constanţa Moscu ori M. Sadoveanu, ori amîndoi, începe să fie indiferent. În caietele mele am material care strigă : roman ! Unde-i arhitectul ? Mi-ar plăcea un roman *plan*, fără scăderi lîngă înălţări uimitoare.

Sînt şi eu bolnavă şi nu pot gîndi în acest moment cum ar fi bine. Plec miercuri la Bucureşti, pentru o zi numai, şi după ce mă voi întoarce, de mă veţi întreba, poate că voi şti să vă spun ceva precis.

Aş dori să aud că indispoziţiunea a fost trecătoare. Salutări

Constanţa Moscu

10

[23 august 1911]

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă scriu convinsă fiind că scrisoarea mea n-are şi nu va avea, mai ales în ochii dv., nici un sens. Îmi spun acest lucru de alaltăieri, de cînd v-am citit, şi totuşi voinţa mea e şi de astă dată mai slabă... Ca să-mi iert pornirea, mă agăţ, domnule Ibrăileanu, de ideea că vă datoresc oarecum dv. (care mi-aţi pus condeiul în mînă) o explicaţie a greşelilor mari ce aţi găsit în cartea mea [1]. Poate că ele se vor mai reduce întrucîtva ; nu faţă de dv.

ca *critic,* ci ca *om.* Știți, de altfel, că eu pentru „oameni" scriu. Că volumul meu, în special *Ada Lazu,* v-a făcut să vă gîndiți la nuvela domnului Brătescu-Voinești, desigur că ar trebui să mă măgulească ; știu cît țineți la acest scriitor și numai de a figura pe o coloană. Chiar în chipul cum figurez [2], pentru că vă cunosc bine, domnule Ibrăileanu, îmi închipui că mi-ați făcut o mare cinste. Unii pretind că v-ați servit de acest nume pentru a stabili o zdrobitoare comparație, pentru a arăta mai bine celor ce credeau că nu vor vedea moșiroi lîngă munte !

Îmi am convingerile mele și-n ele mă încăpățînez mai ales atunci cînd, pentru a nu pierde cu totul curajul, trebuie s-o fac. Ca să mi le distrugă, unii mă întreabă (într-un chip foarte logic de altfel) de ce, domnul Ibrăileanu, revine cu numele domnului Brătescu, oriunde d-sa găsește slăbiciunile ce le vede, d-sa în nuvelă ?

De ce ? am răspuns eu ieri, cam enervată, de ce ? pentru ca să mă trîntească mai de sus, iată de ce !

Acum, domnule Ibrăileanu, dați-mi voie să-mi corijez față de dv. greșelile din nuvelă ; față de public, de s-ar putea chiar, n-aș mai încerca, vă asigur.

Prima greșeală e lipsa de mediu. Am vrut să-i lipsească Adei Lazu mediul pentru că o femeie a cărei stare sufletească e provocată *de la început chiar,* numai de o singură și puternică cauză, se închide într-însa, evită, *fuge* de mediu și singura ei legătură, foarte slabă de altfel, cu mediul, e numai bărbatu-său. Dv., citind cartea mea, ați imaginat desigur pe Ada Lazu într-un mediu, mare chiar, în luptă cu multe conflicte și de aici părerea de rău din rîndurile acestea : „Ce interesantă *ar fi fost* (?) zugrăvirea puternică a acestui conflict cu un mediu inferior, vulgar" etc. Poate că ar fi fost bun, frumos și reușit (mai ales de nu era scris de mine) dar... deocamdată eu dau *pe față* aceea creîndu-și un alt mediu acolo unde era totuși unul... Apoi pe femeia, în afară de medii, dezgustată de mediu propriu-zis, înainte de a fi trăit într-însul ; dar totuși, de *căutați* bine, într-un mediu : în interiorul ei, în casă... unde se știe că se petrec de multe ori cele mai zguduitoare drame fără ca mediul propriu-zis, dar numai o minimă parte din el, să le fi provocat. Și apoi, produsul unui *întreg* mediu e doar Iancu Lazu chiar... Desigur, domnule Ibrăileanu, că transportînd, mutînd, potrivit situațiile multiple și foarte variate în care o femeie se poate găsi în de-a lungul vieții și în afară de mediu ajungeți să creați, în minte, adevărate capodopere, dar că nu le-am creat *eu* nu-mi puteți reproșa într-o critică, nu-i așa ?... Eu aș fi dorit să vă văd judecînd pe Ada Iazu *acolo unde era ea, în casa ei, în durerea și-n chinul ei...* Am restrîns tot în afară, în aparență, ca să zic așa. Dv. trebuie să fi înțeles de ce, și eu țin să v-o spun : pentru că în conflictele sufletești, în adevăratele conflicte e un cineva, e numai ceva ce le provoacă. Mulțimea conflictelor are darul să atenueze oarecum durerea unuia singur. Vreau să zic, domnule Ibrăileanu, cu alte cuvinte, că ființa chinuită, mai ales în căsătorie (care presupune ades o viață) e oarbă, e surdă, e nesimțitoare la celelalte lovituri, mai puțin dureroase, venite din afară, și, de le primește, nu le simte atît de mult pentru că și gîndirea, ca și simțirea ei sînt ca și otrăvite de cea întîi... Desigur că Ada „într-un mediu inferior și vulgar a[l] societății" ar fi fost o ființă intere-

santă, ar fi fost de compătimit, dar nu de plîns. Eu n-am vrut să dezbat aici problema căsătoriei în general și privită din multe puncte de vedere. Numai atunci mi-ar fi trebuit mediu, iubire, căsătorie, poate chiar și adulter. Eu am luat, cum ați zice dv., *un caz*. O căsătorie care, vă asigur că există, că *poate* exista în multe exemplare, dar nu am vrut să dezbat *căsătoria*. Asta-i greu. Pentru ca să abordez așa problemă, pe hîrtie mai ales, și s-o mai dau și publicității, mi-ar mai trebui cîțiva ani de observație și darul care nu mi-l găsiți.

Mi-ați spus cîndva că trebuia să încep cartea „cu începutul vieții Adei".

Dv. știți că fiecare nu poate da decît ce are. Ar fi fost mai *poetic*, desigur, mai artistic să fi pus pe coana Catinca la gura sobii, într-un jilț, făcînd fileuri și istorisind, ca ceva de demult, povestea Adei. Sadoveanu ar fi început cu începutul ; el e maestru în d-astea, eu ? de unde am putut. Sufletul omenesc nu mi-l pot eu închipui ca un clavir care ar fi impresionat și ar răspunde după măsura și puterea loviturilor de afară. Dezgustul Adei de Iancu și de viață, cum vedeți, a mers în sens invers cu tipicul, vreau să zic, cu gradația ce-mi cereți. Sufletului e greu să i se impună regule ! Dacă toleranța la care ajunsese Ada față de Iancu n-ar fi fost în perfect acord cu starea ei fizică, poate că ar fi fost ceva mai greu de înțeles. Vă repet, domnule Ibrăileanu, țineam să-mi mai explic dacă nu să-mi corijez din greșeli față de dv. ca critic. Ca s-o fac, nu m-am servit de judecata, ci de simțirea mea literară. Salutări. Mulțumiri,

C. M. Moscu

[1] „Cartea mea" este volumul de nuvele *Ada Lazu*, Buc. 1911, 181 p., editată de Minerva. O recenzie a acestui volum a apărut în *Viața românească*, VI, 1911, nr. 7, iulie, p. 137—138. Recenzia era semnată : C. A. [C. Alexandrescu ?], nu de Ibrăileanu cum crede Constanța Mariano-Moscu.

Volumul *Ada Lazu* era semnat : Constanța Marino și avea în paranteză subtitlul *Nuvele*. Această carte a Constanței Marino-Moscu avea în cuprins : *Ada Lazu*, *Mama Eți*, *Natalița* și *Datorie*.

[2] Pe verso copertei revistei *Viața românească*, printre numele colaboratorilor.

[29 august 1911]

11

Domnule Ibrăileanu,

Răspunsul dv. mi-a făcut mare surpriză și plăcere. Nu mă așteptam să-l primesc și nici să citesc ceea ce el conține. Nu-i desigur răspunsul criticului căruia mă adresasem și asta mă face să-l prețuiesc nespus de mult. Văd omul care, oricît ar vrea să se arate nepăsător de mîhnirea altuia, nu poate și caută într-un chip indirect s-o aline. Mă grăbesc dar să vă cer iertare de greșeala mea. Trebuie să conveniți însă că ușor mă puteam înșela asupra criticei *în sine* deoarece, cu variante, era aproape tot ceea ce mi-ați spus dv. cîndva asupra nuvelei Ada Lazu [1]. Deși sînt foarte puțin modestă cînd îmi închipui și mai ales cînd am îndrăzneala să v-o spun că trebuie

să fi vorbit cu cineva de la revistă, în acest sens, și acel cineva o fi găsit de cuviință să facă un fel de critică „de vacanță". Dacă-mi cer, domnule Ibrăileanu, iertare că v-am crezut autorul criticei, atunci cînd nici nu știați *măcar* că are să fie publicată vreo recenzie asupra *volumului meu* și erați în concediu, vă rog de două ori să mă iertați de o grosolană greșeală ; aceea de a vă fi pus un moment pe seamă felul de redacție al acelei critici. Oare tot bunătatea dv. vă îndeamnă să-mi arătați favorabilă mie critica și de bună credință criticul ? !

Concepția, concepția, de trei ori concepția, după care suspină X-ul, poate să fie oare vizibilă încît să înnăbușe ce poate-i frumos altfel ? E greu să ții seamă de tot *ce ar vrea* criticul... Dacă un suflet e ceva mai simțitor, într-însul se răsfrîng aspirațiile și toate suferințele celor ce-l înconjoară și această oglindire se face fără *voia lui* și sufletul lui e așa făcut că reacționează (și trebuie să reacționeze) cerînd opera precum (vechea comparație) toate frumusețile preamăresc aerul curat și limpede, razele lunii, parfumul florilor, crează trilurile privighetorilor (cu toate că privighetoarea n-are săraca nici o concepție și cu toate că ea nu-și lucrează frazele atît de mult ca să aibă... stil !). Dar desigur că n-am ceva mai bun de făcut decît să întîmpin tot și să zic : privește și treci !...

Cît aș dori să vin la mănăstire. De la bărbatu-meu am primit dezlegarea dar mă tem de Pantelimon. Dacă m-aș putea strecura cu un geamantan (intact) și cu cîțiva franci, aș fi foarte mulțumită să pot sta vreo 20 de zile. Aș aduce și ceva de citit și atunci v-aș ruga, domnule Ibrăileanu, să nu fiți de *tot* în vacanță...

Rog pe Lența să-mi dea cîteva detalii : 1) Dacă nu-i prea multă lume. 2) Dacă aș putea găsi o chilie unde să nu fi fost vreun bolnav. 3) Cît m-ar costa, aproximativ o lună de trai, la mănăstire.

Încă mii de scuze și salutări la amîndoi.

Constanța Moscu

[1] Vezi nota 1 de la scrisoarea XI.

12

[martie 1912]

Domnule Ibrăileanu,

De rușine că mă țineți degeaba pe lista colaboratorilor revistei și amintindu-mi că mi-ați cerut odată o poveste „cu dragoste" v-o trimit [1]. „Hai s-o așăz la Mănăstirea Neamțului, mi-am zis eu, poate că, de-o fi în gustul domnului Ibrăileanu (ca parte literară), să-i placă și mediul". Am cam trecut în domeniul domnului Hogaș ; după ce-a descris d-sa Mănăstirea, cine mai are drept s-o facă ? N-am trecut însă prea mult, după cum vedeți, sînt cît se poate de econoamă în descrieri unde Hogaș e neîntrecut. Salutări

Constanța Marino

[1] Este vorba de povestirea *Păcatele fratelui Daniil,* publicată în *Viața românească,* anul VII, 1912, nr. 4, aprilie, p. 91—95.

13

[mijlocul lunii aprilie 1912]

Aveți dreptate, domnule Ibrăileanu, conversația celor doi călugări nu era interesantă și pierdeam efectul frumos de la urmă punînd vorbele în gura lor. Nu știu, dv. ați scos ideea asta: „ca ștreangul după gîtul unui condamnat" sau i-a scăpat zețarului. Mie îmi place căci mătăniile, pentru călugări ca Daniil, ce-s? Nu-i ștreang oare? Mai găsesc scos: „ca lăutarii Mănăstirea". E bine că ați scos această idee, căci lăutarii tulbură în chip *deosebit* mănăstirea. Dacă mănăstirea ar fi fost plină numai de Daniili, da, atunci era bine.

Salutări, *Constanța Moscu*

Vă trimit dv. corectura[1] ca să tăiați „ștreangul" dacă nu vă place, altfel o trimiteam direct la redacție.

[1] Corectura la nuvela *Păcatele fratelui Daniil.* Această nuvelă a apărut apoi și în volum, în colecția *Căminul* — „bibliotecă literară științifică" — 2, la editura Șteinberg. Volumul intitulat *Natalița* — nuvele — este semnat: Constanța Marino și cuprinde bucățile: *Natalița, Mama Leia, Păcatele fratelui Daniil, Datorie, Mama Eți.* Volumul nu are an de apariție. (Vezi și nota la scrisoarea a XII-a).

[26 mai 1912]

14

Domnule Ibrăileanu,

Sînt mulțumită și vă rog să mă credeți că n-aș ști să spun ce mă mulțumește mai mult; vestea ce-mi dați sau altceva din cele 4 rînduri ale dv. Îmi amintiți de jurnal. Vă închipuiți, d-le Ibrăileanu, ce adîncă impresie mi-a făcut această simplă întrebare? Mi s-a părut, deodată, că cineva foarte aproape mie, după o lungă despărțire, mi-ar fi zis (într-un chip deosebit): „Constanța, spune-mi viața ta". De erați în acel moment aici, vă înșiram cele 9—10 volume și vă ziceam: luați-le, citiți-le și ardeți-le. Cînd mă gîndesc cîteodată că un om, ca dv. ar putea citi și înțălege și simți ce-am scris eu acolo, atunci, în suflet, mi-i cald, curat așa cum i-i omului după un pahar de vin. De ce să citească alții? — oameni din aceia ce nu știu niciodată ce se petrece într-înșii și mai puțin îi interesează cei din jurul lor, de ce? Îmi trăiesc viața, vine oare cineva să mă întrebe cum mi se scurg zilele și cum îmi trec lunile și cum fug anii? Nu. Atunci de ce, la tipar, i-ar interesa? — numai pentru că-i tipărit doar. Noi înșine sîntem cărți, dar cine știe, cine poate, cine înțălege și cine vrea să ne citească?! Mi-ar fi drag odată, de s-ar putea, să stăm la umbră, noi trei, și eu să *mă* citesc. Nu-i un colț din sufletul meu care să nu fie zugrăvit. Cînd răsfoiesc cîteodată caietele, mi se pare că-n mine n-a mai rămas nimic. Pentru mulțumirea mare ce mi-ați făcut azi, domnule Ibrăileanu, vă datorez cîteva momente de viață literară *netipărită.* Vă rog însă, vă rog

mult, din toată inima, nu-mi scrieți nimic relativ la aceasta. V-am spus ; înconjurul nu mă citește, poate c-ar face-o dintr-un interes stîrnit de alții și atunci... cum ar fi ? cum ar fi cînd eu aș avea conștiința acestui lucru și cînd eu m-aș vedea înțăleasă pe dos ? E singura ofensă care nu mi-am provocat-o niciodată singură. Mi-a mai rămas ceva bun : trăiesc din mine și trăiesc, vedeți ?

Acum, domnule Ibrăileanu, vă rog să fiți bun a corecta în două locuri manuscrisul. 1) „Păcătuit-ai cu gîndul și cu trupul". Cred că ar fi bine duhovnicul să întrebe numai atît : „Păcătuit-ai ?" 2) „De ce stă fratele cela de atîta timp nemișcat înaintea Maicii Domnului ?" întrebai eu *cîndva* (mi se pare că acest cuvînt lipsește acolo în manuscrisul trimis dv. ; am observat în urmă). „E bolnav, îmi șopti acesta, numai la Maica Domnului se închină, împodobește icoana cu brad și apoi rătăcește prin codrii și cată... cată un duhovnic". Vă rog, știu că abuzez, dar vă rog să vedeți dacă paragraful din urmă e exact așa. Poate că n-aveți timp, o rog pe Elena să corijeze [1].

Am fost la Iași, da, am fost ca să văd murind pe moșul Costică. N-am putut veni să vă văd, eram tîmpită de supărare. Ce pagini frumoase are moșul Costică în viața mea ! E posibil să plec în Rusia, joi 17 mai (ca să aduc pe Titi). Dacă nu plec, ca să-mi treacă zilele mai bine și mai iute pînă s-o întoarce el, aș veni la Iași. Sau mai tîrziu. Mă gîndesc că acum e umbră în grădina cea mare.

Sărută cu drag pe Lența și matale, domnule Ibrăileanu, expresia bunelor mele sentimente

Constanța Moscu

[1] Tot despre povestirea *Păcatele fratelui Daniil.* Vezi nota de la scrisoarea a XII-a.

15

[ianuarie 1914]

Domnule Ibrăileanu,

Ziua de mîne mi-a inspirat nuvela asta [1]. N-am mai văzut pînă acum, în literatura noastră, psihologia fetei bătrîne și, pe cît o știu, de la Ziolecka și Steininger [2], cam asta este. Subiectul e imaginat dar ar putea fi verosimil. Știu observația ce aveți să faceți ; în primul rînd acea cadență... proză ritmică... cum să-i spun ? Mi-a fost imposibil s-o scriu altfel ; nu știu de ce *auzeam* așa ideea... poate că gîndul poeziei ce-i Rozmarin ori la țară ori... altceva nu știu. E curios. Poate că mai tîrziu aș putea-o preface. Acum gîndesc în versuri...

Cînd plecați la Berlin ? Salutări

Constanța Moscu

[1] Este vorba de schița *Rozmarinul,* care nu a mai fost publicată nicăieri.
[2] Nu știm la ce se referă.

16

[1 martie 1914]

Domnule Ibrăileanu,

Cîndva, prin sărbători, n-aş şti spune cînd, pentru că ades noţiunea timpului îmi lipseşte cu desăvîrşire, v-am trimis, să vedeţi ca subiect, o schiţă intitulată *Rozmarinul*. Îmi închipui că aţi primit plicul, era recomandat. Vă întrebam dacă acel subiect, *astfel* lucrat, ar fi interesant. Pe atunci, ca de multe ori, mi se plimba prin minte o flaşnetă şi-n urechi parcă-mi bătea toaca de la vecernie. Aţi văzut în ce curioasă cadenţă e scrisă toată schiţa (parc-aş fi din ceata minulesciană). N-am de gînd să lucrez ad-hoc (ştiu şi am mai văzut în paginile dv., adresate Hortensiei, cît vi-i de frică de *ad-hoc!*) Vreau să revin asupra acelei încercări, şi, după ce o voi termina, de voi găsi-o bună de arătat... Dacă n-aţi rupt de atunci paginile, vă rog să mi le trimiteţi ; nu mai am primul manuscris şi nu-mi amintesc [1]. Nu-i nici un păcat de le veţi fi distrus. Cel mult un bine. Ca-n Sparta ! Vă mulţumesc oricum şi vă salut.

Constanţa Moscu

[1] Schiţa nu a apărut în *Viaţa românească*.

17

[11 martie 1914]

Domnule Ibrăileanu, da, credeam că aţi rupt schiţa aceea [1] şi eram aproape convinsă pentru că şi întîia dată era însoţită de cîteva cuvinte în care vă spuneam ce am de gînd şi vă vorbeam de acea curioasă cadenţă care mă urmărise tot timpul. Relativ la ce-mi scrieţi asupra caietelor (care vă reprezintă în *tot* o figură geometrică şi în parte, am plăcerea s-o constat, un element de psihiatrie), nu ştiu, nu mi-e permis să hotărăsc nimic acum cînd am pe masă, lîngă călimară, digitală şi eterul. De voi ajunge la vară, de voi putea, dar cine ştie, căpăta la aer puterea de rezistenţă necesară ca să-mi corectez viaţa, pe hîrtie, voi face-o. Acum sînt bolnavă de o boală mai grea decît altele pentru care tăcerea e un balsam. De voi muri (parcă-i dintr-un roman foileton !) lăsaţi-l pe Sadoveanu să publice ; după mine, în toate înţălesurile vorbei, are drepturi : ne-am încălzit la acelaşi soare, am băut apă de la cişmeaua cu soldatul şi poate mai e pe undeva prin colţul sufletului, colb de pe drumul satului şi parfum de toporaşi din grădina de la curte. Încolo, mai tîrziu, de voi mai exista, i-aş putea face un serviciu, acela de a-i pune lucrarea în *ton*. Aşa cum se arăta, era în perfectă disonanţă şi stilistică şi de fond. N-aţi voit să credeţi atunci, dar sper că v-aţi convins că asta era una din cauzele îndîrjirii mele (atît de puţin artistice şi totuşi... în folosul artei !). Dacă nu ajung „ceasul acela", cum ar zice Mihai, atunci, de dragostea artei şi în amintirea unei pseudocolaboratoare a *V. r.*, faceţi din acel manuscris (înalt de 1/4 metru cub !) un autodafé în cele două sobe. La acea cremaţiune a unui suflet simplu vor asista toţi complicaţii şi paradoxalii de pe pereţii din odaia dv., va asista

și Gioconda... Ce public! Eu, astălaltă, nu-l voi avea niciodată. Acest sfîrșit va fi și o nouă dovadă de-o prietenie din Moldova de demult.

De ce vă scuzați de o anumită purtare și invocați cauze care nu sînt. Cînd cineva e liber în acțiunile sale, un fel sau altul de a se purta nu poate fi decît o manifestare a sentimentelor și eu găsesc, domnule Ibrăileanu, că ați fost mai mult decît corect cu mine. Dacă v-ați potrivi să răspundeți tuturor colaboratorilor, să analizați manuscrisele tuturor și să mai trimiteți și pe acele proaste îndărăt (ce pretenție absurdă!) n-ați mai putea lucra, nici gîndi, nici scrie pagini splendide celor ce merită în adevăr. Vă mulțumesc de excepția ce vă văd dispus să faceți cu mine retrimițîndu-mi *Rozmarinul* și vă salut

Constanța Moscu

Voi scrie fără ideea ad-hocului; *elle ne peut germer sous les yeux et en la proximité de ces terribles ennemis :* digitala și eterul.

P. S. Știu că vă interesează „stările sufletești", după ce v-am citit scrierea — Vlahuță[2] — vă văd un drept mare să treceți veșnic și poate chiar să vă mai uitați prin domeniul sufletului. Iată ce mi-o amintește iar și ce mi-ar da azi prilej să scriu o pagină mică. O dată cu scrisoarea dv. mi-a adus azi factorul o alta, de la o cunoștință din copilărie, de la o persoană din acelea care trec prin viață așa cum trec în depărtare peisaje frumoase pe lîngă ferestrele unui tren; în frumusețea unui peisaj cîte alte frumuseți nu presupui, dar... trenul fuge și-n urmă lasă fum... în minte îți rămîne doar icoana. Dacă sunetele sînt colorate, apoi vorbele au cîteodată o dublă lumină și culoare și parfum. Scrisoarea de azi, descusută în felul ei, reală, probă a lipsei unei îndeletniciri, mirosea a ghiocei și nu știu cum... avea și parfumul cărților vechi de la Văratec. E apoi din acele ce te fac să vezi că pe lume e mai bine să meditezi, de mai poți. În fundul jilțului cu mîinile încrucișate în poală și cu ochii mici te uiți într-un loc din casă și surîzi (cine ar ști să-l spună și care pictor ar reda acel surîs?), reiei scrisoarea, o recitești — scrisori de astea se recitesc de nenumărate ori. Vrei să răspunzi, trăiești o clipă frumoasă din tot ce se încheagă-n minte, nu poți scrie, rămîi inertă, ochii ți se plimbă peste toate și umezi se așază la întîmplare pe covorul din perete; sînt culori și vezi litere și gîndire și scrisoarea toată și te apucă un neastîmpăr; ai vrea să spui multe, într-o vorbă, ființei ce pare că te cunoaște — numai astea sînt păsările rare — taci, cuvintele nu spun destule și asupra *mărinimiei* oamenilor e atît de mult de vorbă. Și cînd recitești scrisoarea îți pare o variantă, nu mai are culoare și miroase a tabac. C-un gest, în care-i toată oboseala unei vieți, înlături plicul, lași capul pe spătarul jilțului și te uiți în tavan. Nu știu ce să răspund acelei scrisori. S-o vedeți, e din acele ce s-ar mai citi ca o rugăciune, sau e bună de aruncat în foc. Așa gîndesc și iar recitesc scrisoarea.

[1] *Rozmarinul.*

[2] Teza de doctorat a lui Ibrăileanu: *Opera literară a d-lui Vlahuță.* De fapt Constanța Marino-Moscu are în vedere publicarea în *Viața românească,* VIII, 1913, nr. 10. octombrie,

p. 19—44 ; nr. 11—12, noiembrie-decembrie, p. 152—178 ; IX, 1914, nr. 1, ianuarie, p. 13—32 ; nr. 2, februarie, p. 212—226 ; nr. 3, martie, p. 327—345 a studiului : *Opera d-lui Vlahuţă.*

18

[după 11 martie 1914]

Domnule Ibrăileanu, ca să vă retrimit încercarea mea *Rozmarinul* am numai o singură scuză, aceea că orice artă, pentru a fi adusă la oarecare grad de perfecţiune, înţălege şi studiu care, desigur, îl hotărăşte singur talentul. Dacă în muzică se exercitează cu degetele şi oarecum şi celelalte facultăţi necesare şi dacă-n pictură trebuie să ajungi la acea deprindere a liniilor încît să schiţezi un om căzînd de sus, cred eu că şi-n literatură e nevoie să înnegreşti şi să rupi multă hîrtie (a rupe *singur* e cazul cel mai fericit desigur...) Îmi place să-mi răspund din partea dv. : „fă-o, doamnă, cît vrei şi cît îţi face plăcere şi trimite aici ceva care să merite"... Dar de v-aş mărturisi că nu pot judeca întotdeauna şi nu pot găsi decît greşelile cele mari şi că nu pot uita că-mi sînteţi profesor (ce mare clasă aveţi de dirijat !) îmi veţi ierta abuzul de astăzi ?

Mi-aţi spus cîndva că acel prim exerciţiu era prea schelet ; ca atare vi-l trimisesem să vedeţi numai dacă pot încerca să lucrez asupra subiectului care mi-i atît de drag. Repet dar, remarc ca abuz să vă retrimit, după acea indicaţie, un al doilea exerciţiu mai complet (dacă aşa ar face toţi începătorii, pe biroul dv. n-ar mai avea loc nici chiar Anatole France) şi vă rog să-mi spuneţi *cînd veţi fi dispus* — dacă în încercarea asta par a fi apropiat ce vreau eu : atmosfera satului văzută cu *ochi liberi,* starea sufletească a Smărădiţei [de]primată, copleşită ca să zic aşa, de alte stări care o aduc la întîia criză şi care pregătesc pe a doua şi ultima. Vreau să ştiu, domnule Ibrăileanu, dacă pornind de la ideea asta „peţitorii lui Stavăr întreabă *oriunde* şi de bani" am reuşit oarecum să dau impresia sărăciei morale a eroilor mei coborîndu-mă numai o singură treaptă pînă-n sufletul lor şi dacă Graur dă chipul omului cu mai multă simţire hîrţuit [sic], însă între cele două datorii atît de diferite între ele şi-n fine dacă sînt pe aproape să dau, acestui produs al imaginaţiei mele, oarecare plasticitate. Vă rog dacă nu puteţi imagina şi simţul dv. muzical nu poate primi această strofă să fie *cîntată* să mi-o tăiaţi, să nu-mi ziceţi s-o scot, e la locul ei, la ţară, ştiţi bine, textul se adaptă la muzică nu muzica la text. Şi cu asta, domnule Ibrăileanu, permiteţi-mă să vă mulţumesc încă de multe ori, pe lîngă delegaţia ce-am dat Lenţei de cîteva zile şi să vă rog să primiţi salutările mele amicale

Constanţa Moscu

19

[16 martie 1914]

Domnule Ibrăileanu, ce am de gînd să vă spun azi mă reţine de la stilul oficios şi oficial ce-am adoptat de cînd vă cunosc, stilul ce nu per-

mite digresii la care, din păcate, sînt mult predispusă fără să știu de le-ar îndura cititorul. Pentru că *oamenii*, cu ale lor defecte, vă interesează în chip deosebit și pentru că acest studiu, servit de aptitudini speciale, vă ajută să fiți un fel de personaj dintr-o dramă a lui Goethe, de data asta e inutil să-mi păstrez stilul. Motivul scrisorii acesteia e foarte curios ; e ceva ce n-aș încerca să spun altcuiva care n-ar înțălege sau ar înțălege rău. Sînteți deci singur chemat să-mi explicați un fapt psihologic destul de interesant. Știți că aveți în față o nebună ; cu acest *passepartout* mi-i permis să cred că pot ușor trece. Mai ușor ca alții în domenii interzise multor muritori. Cele două foi, ce vă trimit aici, nu sînt un manuscris de publicat (nici chiar de citit în trei) ele sînt foarte simplu și destul de complicat efectul unei stări ; o impresie profundă mi-o poate da și atunci (faceți-vă cruce!) am iluzii auditive, și ca să zic mai frumos, deși efectul nu explică, armonii auditive ! de care, dacă aș asculta, aș scrie *în acest fel* mai mult decît Hugo ! Cîteodată subconștientul, să-i zic așa, ca să-mi dau un punct de reazăm, mă servește bine. Am scris *Natalița* sub impresia puternică ce mi-o dăduse o figură (care-i seamănă) de pe tăblia unui pat. Nu corectați forma din „fantasia", *La capătul vieții* [1] e, cum zic muzicanții : fantezie pe o temă originală ! nu evocați pe Nerval și nu vă amintiți de Varhaeren ; eu nu știu ce am scris, dar spuneți-mi, ce-i asta ? [2]

Vă mulțumesc de invitația repetată. Cred că pe la finele lui martie vă găsesc tot în casa asta, da ? Lența nu mi-a scris de mult și eu azi sînt foarte grăbită. Salutări

Constanța Moscu

[1] Schița *La capătul vieții. Fantazie,* nu a apărut în *Viața românească.*

[2] În același plic se află și schița *La capătul vieții. Fantasie,* în manuscrisul C. Marino-Moscu.

20

[3 mai 1915]

Domnule Ibrăileanu,

Cu refuzul matale atît de persistent m-aș putea împăca numai dacă m-aș deprinde a-l considera ca atare ; pînă atunci însă, ajutată oarecum de tot ce am aflat de la d-nul Pătrășcanu [1], port în gînd nehotărîrea matale pe la crîng, prin casă, în tot felul de lumini și-n întuneric și, vezi mata, de aceea mai încerc să vă amintesc și Lenței și matale că Buzăul e totuși un port ; dar, un port pentru vase mînate de furtuni. Azi am primit, de la Lența, narcise și toporași într-o cutie mare cu hațmațuchi (eu i-am cerut). În scrisoarea ei mă surprinde căci pare a-și închipui posibilă o vizită la Buzău, deși aceasta nu figura în programul întocmit de proprietarul sanatoriului ca și de împrejurări desinate [sic] toate pe fața matale atunci cînd nu mai spuneai nimic. Îmi pare rău și ne pare rău la toți din casă de imposibilitatea asta.

D-nul Pătrășcanu, plecînd, ne-a promis să revină săptămîna asta sau duminica viitoare și pentru că nu se gîndește la tot ce mă gîndesc eu, ne

vindea blana ursului, promițîndu-ne vizita matale în care i-am spus, mai dinainte, că nu cred. Amicale salutări.

Constanța Moscu

[1] D. D. Pătrășcanu.

21

Vineri ora 5¼ sara [mai 1915]

Domnule Ibrăileanu,

M-am întors acum de la gară. Lența a găsit un loc bun în vagonul cel mare de lîngă restaurant și mi-a promis că după cafeaua cu lapte de la 4 nu va mai lua în tren decît un ceai. Te rog, domnule Ibrăileanu, să n-ai grijă, trecerea între cele două vagoane e acoperită așa că Lența nu riscă să răcească și de vreun pas alături nu mai poate fi vorbă.

Azi am stat mai tot timpul în crîng. I-a plăcut Lenței Buzăul, Crîngul și casa mea mai mult decît îmi închipuiam și regreta foarte sincer că mata nu vrei să vii măcar pentru cîteva zile aici. Față cu subita schimbare în hotărîrea ce luaseși în sara din urmă, schimbare care mi-a părut mie a fi datorită unor impresii postume acesteia, nu mai îndrăzneam, desigur, să insist. Azi, cînd am văzut atît de frumos Crîngul, iar m-a cuprins dorința să repet invitația, chemarea (te rog pe mata să completezi, în gînd, cum s-ar mai putea zice, căci eu sînt grăbită să alătur aici o piesă mai convingătoare ca tot ce aș spune și să-ți reamintesc, domnule Ibrăileanu, că șezătoarea va avea loc de mîne într-o săptămînă). Mi-am permis să subliniez tot ce ar fi de natură să te transporte pe mata la Buzău și să ne bucure de *surpriza* asta pe toți cei din casă. Domnul Pătrășcanu vine duminică la noi ; dacă l-ai însoți și mata în plimbarea asta ? Ar fi un sfert de drum făcut spre Iași și poate satisfacerea unei curiozități de a afla mai bine dacă atunci cînd tac nu spun minciuni. Amiciții

Constanța Moscu

22

[29 august 1915]

Domnule Ibrăileanu,

Nu vă speriați, nu vin cu nici un gînd de publicare (ar fi și din alte puncte de vedere imposibil ; nu puteți avea un imediat control al impresiilor muzicale și de la tipografia *V. r.* lipsesc diezii). Am scris Povestea [1] sub impresia unei expediții într-o sală de clavire (scoase din uzaj) și am tradus nocturna — scrisă altădată în franțuzește — (impresia asta o am de cîte ori o ascult). Vă trimit ce-am scris ca să vedeți ce pot să mai încerc în acest gen.

Ce mai faceți ? Am aflat de la toți cunoscuții și prietenii dv. că indomptabilii nervi au cedat, că ați reluat iar direcția, de fapt, a revistei și că „distracția“ asta le e, la toți, de cel mai bun augur.

La noi, domnule Ibrăileanu, tot cum știți ; dimineața trec sacalele primăriei, pe urmă bem cafea, citim, cîntăm, mîncăm (ah ! mult mai mîncăm !), dormim și auzim prin somn Buzăul vesel trecînd din Crîng spre Casă. Sandu a pictat pentru mata și pentru Lența un tablou care reprezintă intrarea unei case vechi. (Eu îi zic tabloului : „A fost odată o casă".)

Dacă vreodată, cînd aveți timp și dispoziție mi-ați spune și mie ce vă rog m-ați mulțumi foarte mult.

Așteptam zilele astea pe Lența și pe Maricica, n-ar avea decît o singură scuză, de n-ar veni la Buzău : aceea de a pleca mai iute la Neamț. Amicale salutări

Constanța Moscu

[1] În același plic sînt două schițe în manuscris : *Impresii* și *Povestea unui clavir.* Amîndouă aceste schițe nu au apărut în *Viața românească.* O povestire cu titlul asemănător : *Scrisorile din clavecin* a apărut în *Adevărul literar și artistic,* XIII, 1934, nr. 687, 4 februarie, p. 1, col. 2. În această revistă, între anii 1927 și 1938, Constanța Marino-Moscu va publica multe schițe și povestiri pline de suavitate.

23

[10 octombrie 1915]

Domnule Ibrăileanu,

Dacă credeți că sînt în stare să înțăleg oamenii, de ce vă mai scuzați de tăcerea atît de îndelungată ? Din răspunsul dv. văd că involuntar am contribuit și eu cu ceva la amînare, neexprimîndu-mă, în scrisoarea precedentă, așa cum gîndeam. Cînd v-am scris dv. de piesa care-o isprăvisem, n-am întrevăzut imediata cîntărire a piesei [1] de către comitetul de lectură ; cele cîteva încercări literare — numai acestea — mi-au dat îndrăzneala și m-au îndemnat să cred în posibilitatea altei judecăți a lucrului la care aș fi ținut *par dessus tout ;* era părerea dv. Așa cum se prezintă și poate, mai mult, așa cum *văd* eu tot, ar trebui ca piesa mea să fie ireproșabilă pentru ca să am curajul s-o trimit la Iași : 1) Mi-a spus Lența că dv. aveți acum mult amestec la teatru. 2) Chiar dacă piesa, literar judecată, n-ar fi rea, nu *vreau* ca dv. să interveniți la Comitet ; nu vreau să vedeți mutre pe lîngă care ați trece uitîndu-vă în altă parte.

Duminică a fost la noi Galaction ; Arghezi a fost așteptat dar în locu-i am primit o telegramă care-i seamănă : „accident idiot, ochi umflat foarte, scuze"... Nefericitul Arghezi. Galaction a ascultat, cu o admirabilă răbdare, toată piesa ; a lăudat tipurile, viața, mișcarea și dramatismul și a găsit că-n unele dialoguri *e prea mult stil* și, în general, prea multă unitate în piesă. Act. al II-lea și al III-lea i-au plăcut cu deosebire. Mi-a cerut piesa ca s-o dea la Teatrul „Regina Maria" (Voiculescu). Pentru cu totul alte motive am refuzat ; cum ar înțelege muntenii piesa asta îmbibată de moldovenisme ? Nu există, în Muntenia, „Cucoana Catinca", aristocrata scăpătată, care se susține din pomana cîtorva familii între care trăiește și cărora, într-un fel de schimb, le face fel de fel de servicii... Maria Sihni — după care am luat pe Cucoana Catinca — tutuia pe Manolache Morțun și pe alți *boieri* de la Folticeni, sta

în capul mesii la nunți și la petreceri, după ce în ajun înlesnise întrevederi ori făcuse torte în alte case. Petrecerile muntenești sînt fastuoase, pe cînd la noi, în Moldova de Sus, mai păstrăm încă obiceiul petrecerilor improvizate care se termină cu un chef. Dacă piesa mea ar fi „jucabilă", succesul ei, cum v-am spus, s-ar lovi, în primul rînd, de critica obiceiurilor pe care muntenii nu le-ar înțălege decît ca niște stîngăcii; poate și de asta ezit să trimit piesa la București. În act. al III-lea, care-i numai din cinci scene, am un fel de rechizitoriu in extremis foarte vehement, acolo unde știu că publicul s-ar aștepta la *un de ces grands pardons*, la mai mult sau mai puțin clasica înmlădiere sufletească din ultimul moment (aceea care împacă sala dar nu pe unii spectatori). La mine în piesă în actul al III-lea, tot zbuciumul unei vieți (care zbucium dă moartea eroinei) e pus în cîteva vorbe și grozăvia care se evidențiază e că acel ce l-a provocat și întreținut în mare parte din cauza inteligenței lui mărginite și a lipsei de simțire, e recunoscut perfect *inconștient* de crima ce, în definitiv, săvîrșise. Galaction mi-a spus că aș fi trebuit să fac piesa în 4 acte, așa ca să explic întrucîtva *ce anume* a determinat chinul și zbuciumul acelei femei. Mie mi se pare inutil, absolut inutil ; din actul al II-lea se vede bine că între acest bărbat și această femeie e *o lume* și ar fi fost umplutură, peltea ca să mai fabric un act cu o viață casnică, care spiritul cel mai inventiv n-o poate imagina altfel decît așa cum poate fi dacă... nu sînt *accesorii* care n-au stat în intenția și-n subiectul meu. E hazardat sfîrșitul piesei mele, dar e impresionant și nu cred că ar putea zice cineva, chiar deprins cu „împăcările", că nu-i verosimil. Despărțirea de viață, de copii, trebuie să fie îngrozitoare și cînd știu că un *om* te-a adus aici, cînd tu n-ai voit să ajungi, îmi suna fals și-n suflet și-n minte iertarea din urmă.

Închid deocamdată piesa în bibliotecă ; îi va veni rîndul în împrejurări mai prielnice poate și vă mulțumesc, domnule Ibrăileanu, de interesul ce-mi manifestați ; aceasta, ca oricînd, mă măgulește și mă încurajează... nu la scris, dar în bravada [sic] vieții.

Să vin acum la altă ordine de idei ; nu vreau să fac mahalagisme în chip natural, nu voluntar ; mă țin întotdeauna departe, dar, ce-i de făcut dacă spațiul cîteodată se restrînge ?! Mi-a spus Lența că ați primit așa cum vi s-a dat neînțălegerea mea cu domnul Pătrășcanu și dacă în ce-l privește pe domnul P. nu am nimic de regretat asupra acestui incident, deoarece noi nu l-am provocat cu nimic, îmi pare foarte rău (nu înțălegeți, vă rog, regretul cerebral, ci mîhnirea sufletească) să aflu că fără nici o altă considerație și nici o probă alta decît încrederea în ce vi s-a spus, m-ați putut, într-un moment, judeca altfel de cum poate vă închipuiți că sînt. Dacă tot ce a fost ar atinge inteligența mea și de aici judecata care, la orice om e supusă deviațiilor, nu m-aș mîhni, dar cum incidentul creat, dezvoltat și răspîndit de singur d-l P. ar privi *numai simțirea* mea, înțălegeți cît de rău îmi pare că l-ați primit atît de ușor și fără restricții. Dacă v-aș ști un om în balanța judecății căruia s-ar amesteca sau s-ar putea confunda sentimentele cu alte considerații, dacă o prietenie de demult — cu orice nuanță a ei — nu ar mai lăsa loc unei alteia, nu aș da nici o atenție celor ce se întîmplă dar, domnule Ibrăileanu, în întunericul în care trăiesc, mi-am topit toată ceara din suflet și am ars toate lumînările din candelabrul minții mele ca să găsesc oameni

la vatra cărora să-mi adăpostesc cînd și cînd simțirea în forma ei cea mai durabilă și mai frumoasă și, înțălegeți ușor, cît mă doare cînd mă izbesc de astfel de îndoieli. *Eu* n-am fost recunoscătoare d-lui P. ! Mai mult încă ; am fost insolentă, am făcut și intrigă în casă, sînt o „nebună". Ce anume v-a făcut să puteți asculta toate astea cînd poate după tot ce știți de mine și de sentimentele mele aș fi meritat măcar schimbul subiectului acelei conversații pentru ceva mai real, mai de nediscutat. Mă puteți închipui pe mine nerecunoscătoare unui om care venea să mă ajute într-un moment atît de greu întocmai cum vin „salvatorii" din romanele foileton ; să împiedice cu o clipă înainte asasinatul sau sinuciderea eroului. Oare d-nul P. nu-și dă el seamă ce mici, ce infim de mici și ridicole sînt toate incidentele astea pe lîngă sentimentul care i-a dictat tentativa ? Cît de lipsită de inteligență, de judecată, ce monstru moral aș trebui să fiu pentru ca la încercarea d-sale de a asigura viitorul copiilor — singurul scop al existenței mele — eu să răspund cu insolență și celelalte.. Dacă d-nul P. nu-mi presupune *inimă,* oare nu socotește că am destulă inteligență și tact ca să pot și să știu *primi,* dacă nu *aprecia* (hélas !). A fost în toate astea o cauză absolut străină de tot ce privea arta lui Titi și scopul ce-l urmăream. Păcatul meu a fost că am înțăles-o perfect și cum, la mine, sentimentul dreptății merge alături cu alte sentimente, cu riscul indispoziției d-lui P., n-am putut-o primi așa cum mi-o prezintă d-sa. D-nul Pătrășcanu ținea ca, înaintea întregului auditoriu, Titi să mulțumească cu muzica lui pe d-na Sabina Cantacuzino. Această doamnă nu a pus niciodată mîna pe piano, nu cunoaște nici un instrument, dar cînd poate și cu cine poate, pozează în critic muzical pentru că „a auzit pianiști și aici și în străinătate". Titi a cîntat bine ; ca muzicantă vă spun : neașteptat de bine, un program întocmit anume pentru buni cunoscători și cum acel program — în mare parte muzică veche — cerea o interpretare cu totul deosebită de operele moderne, n-a fost desigur în gustul d-nei Sabina care pare că a spus la sfîrșitul audiției o imensă prostie, pe care, din delicatețe față de d-nul P., n-aș fi relevat-o dacă d-sa n-ar fi spus-o oricui transformînd-o într-un fel de repros lui Titi : „Băiatul acesta cîntă bine, are memorie extraordinară, școală bună, dar n-are temperament ; ar trebui dat unui profesor *neamț* să-i dea cîte un pumn în spate" (urmat de gest). D-na Cantacuzino debita asta pe cînd, alături de d-sa, cunoscători ca Mărgăritescu [2] (criticul muzical cel mai bun din țară), Dinicu [3], d-na Saegiu [4], d-ra Theodory și alții felicitau și făceau elogii lui Titi. Porneam încîntată, fericită de la acea audiție, cînd d-nul P., foarte nemulțumit, îmi spune părerea d-nei C. Mai întîi am rîs, pentru că trebuie rîs de oameni care-și dau ifose, dar, văzîndu-l atît de enervat, am căutat să-l fac să înțeleagă că acea părere nu conta de loc... De aici enervarea d-lui P. a crescut și a doua zi m-am pomenit într-un fel de diatribă care, dacă nu m-ar fi găsit sub impresia ce-mi lăsase neașteptata reușită, nu știu cum aș fi suportat-o chiar venind de la d-nul P., între care și mine erau mormane de considerații frumoase. D-nul P. mi-a spus textual : „Eu țin foarte mult la părerea Sabinei C. asupra judecății mele în orice ; *eu* i-am lăudat pe Titi și Titi n-a fost în gustul ei ; convin că Titi a cîntat bine, dar eu *pierd* în fața acestei femei". L-am rugat atunci pe d-nul P. să nu facă amalgam din două chestii atît de deosebite... S-a înfuriat și ploaia de cuvinte ce se revărsă prin fața d-nei Galaction, ca să mă ajungă

trebuia să se strecoare prin considerațiile de mai sus și prin toată adînca mea cunoștință de oameni. Dacă Titi, în locul succesului care l-a avut, ar fi făcut fiasco, d-nul P., care-i purta interes, nu putea fi mai supărat decît de faptul că eu persiflam părerea Sabinei și-i serveam necontenit părerile și aprecierile care le auzise doar atît d-nul P., cît și doamna și d-șoara Cornelia. Mi-a cerut d-nul P. cu insistență să nu vorbesc acasă de discuția noastră (nu-i așa că mă credeți cu destulă judecată ca să n-o fi făcut chiar dacă nu mi-o cerea d-sa) însă primele vorbe cu care m-a întîmpinat d-na P. la dejun, unde eram invitată, au fost acestea : „Să nu-ți pese, dragă m-me Moscu de părerea Sabinei, habar n-are de muzică ; așa-i pornit Mitică ; crede că dacă femeia asta-i din lumea mare, dacă are «salon», trebuie negreșit să înțeleagă și muzică ; Titi a cîntat admirabil, toți o spuneau în jurul meu și apoi a avut și atîtea elogii. Mitică s-a supărat pentru că eu i-am făcut semn că Sabina vorbea pe cînd se cîntă și de aicea enervarea lui ; las' că-i trece". Am dedus din tot că acești oameni discutase chestia asta și că nu era de tăcut nimic afară de *nuanța* aceea de care-mi vorbise și care-i dăduse toată starea aceea d-lui P. (părerea d-nei S. asupra d-sale, nu asupra lui Titi și a artei lui). La dejun d-nul P. a stat cu capul în pumni fără să scoată o vorbă alta decît cîte o săgeată aruncată d-nei P. asupra toaletei care i se păruse a fi prea excentrică (deși nu era). Vă închipuiți ce se petrecea în mine ? *După* toate astea d-nul P. mi-a cerut să las și să îndemn pe Titi să rămînă la București pentru a se duce să cînte la d-na Procopiu. I-am spus că trebuie să țin samă dacă nu de sufletul băiatului, dar de acel al muzicantului măcar care trebuie menajat și am amînat vizita la d-na Procopiu[4]. După cîteva zile de la plecarea noastră din București am primit de la d-nul P. o scrisoare în care își recunoștea „greșelile" și se scuza. Tot în aceea îmi anunța că Sandu va fi subvenționat de regină (v-am trimis scrisoarea la Iași ca să vă împărtășesc bucuria mea). I-am telegrafiat atunci și i-am mulțumit din toată inima. Au trecut apoi vreo două săptămîni în care timp d-nul P. n-a mai dat semne de viață și cînd eu sînt acuzată de a fi scris d-nei P. acele faimoase scrisori citite și interpretate de d-nul P. așa cum i-a convenit pentru a-și da o cauză inexplicabilei d-sale schimbări. *Știu* ce am scris și nu retractez nimic ; afară de alte lucruri care nu priveau chestia asta am spus, aproape în toate, că dacă d-nul P. continuă a fi decepționat de Titi noi ne simțim jenați de protecția d-sale. Aceasta era desigur sensul pentru că nu putea fi altul. După acele două săptămîni a primit Titi o telegramă de la d-nul P. în care-i anunța că a doua zi va trebui să cînte la palat și își anunța sosirea. A venit la 12 noaptea. Am apreciat așa cum trebuia această frumoasă mișcare și nu m-am ferit să i-o spun. Totodată l-am întrebat dacă nu-i e grijă că Titi, în starea sufletească în care era după tot ce fusese, nu va cînta bine și mi-am arătat mirarea că încă o dată se expunea... Aș fi fost ipocrită, falsă dacă nu omoram în cele cîteva vorbe de mai sus viermele care, în adevăr, tot mă rodea. Atît a trebuit ca să-mi arunce în față d-nul P. : că i-am făcut intrigă în casă, că la audiție atenția noastră toată a fost pentru d-nul Giurgea nu pentru d-sa. Am ripostat, desigur, că d-nul G. ne surprinsese cu extrema lui amabilitate și nu puteam răspunde altfel. „Va să zică eu sînt un mitocan, eu care am făcut atît pentru d-ta."

D-le Ibrăileanu, ați fost vreodată ajutat în vreun chip, v-ați manifestat recunoștința fără ca protectorul dv. s-o înțăleagă, vă închipuiți măcar ce

complex de sentimente cuprinde omul cu simțire aleasă sub o nedreaptă învinuire ? N-am știut ce să mai răspund, dar în momentul acela am blestemat în gînd nenorocitele împrejurări care mă expuseseră să am nevoie pentru copii de o atît de bună și totuși atît de îndoielnică protecție. Deși Titi nu studiase aproape de loc în acele două săptămîni și cu toată starea sufletească ce-i ghiceam, a trebuit să se hotărască a cînta la Palat, deși de data asta era foarte posibil ca Titi să nu mai poată fi la înălțimea talentului lui. Mi-am arătat grija nespusă care mă chinuia și pe care d-nul P. a înțăles-o ca o ambiție a mea și mi-a spus : „Dv. voiți cu tot dinadinsul să loviți în copii !" A cîntat Titi tot atît de bine la Palat ca și la d-na Procopiu după care ședință d-nul P. l-a sărutat cu multă dragoste. Alt gest care mă putea face să uit purtarea d-sale față de mine *personal* dacă pentru a v-o explica, dv. și Lenței, la care știe că țin mult, n-ar fi procedat în chipul care m-a mîhnit atît de mult. De ce n-ați avut buna inspirație — ca să vă convingeți — să-i cereți d-lui P. scrisorile mele adresate d-nei P. ? V-aș ruga s-o faceți dacă ar mai veni vorba și mai dinainte vă pot spune *eu* răspunsul d-sale : „Sînt de mult acolo unde se varsă coșul de hîrtii inutile". N-au nici o importanță, desigur, dar cunoscînd toate astea veți adăuga la cunoștința dv. de oameni o pagină încă. Știu că dreptatea mea o veți vedea în alte ocazii, dar îmi pare rău că dreptatea mea cam vine, ca și altădată, în chip postum ! V-am ostenit, domnule Ibrăileanu, știam eu că am să vă fac așa cînd am început scrisoarea dar simțeam nevoia să cunoașteți amîndoi *adevărul* din incidentul nostru. Lența are altceva de scris acum.

Închid iute scrisoarea ca să nu mai încep alte pagini și vă salut cu toată prietenia mea. Sărutări Maricicăi și Valentinei.

Constanța Moscu

[1] Constanța Marino-Moscu va mai vorbi de această piesă de teatru care nu a fost nici jucată nici publicată.

[2] Mihai Mărgăritescu, compozitor și critic muzical (1861—?), a colaborat cu excelente critici muzicale la : *Gazeta artelor, Revista idealistă, Flacăra* etc. În 1907 scoate el însuși o revistă : *Biblioteca muzicală română.*

[3] Dimitrie Dinicu (1868—1936), marele violoncelist.

[4] Soția lui Nicolae Saegiu, fost profesor la Școala politehnică din București († 1937).

[5] Soția lui Ion Procopiu, fost director al ziarului *L'Indépendance roumaine.*

24

[26 octombrie 1916]

Domnule Ibrăileanu,

Credeam că vă voi putea spune ce penibilă impresie am avut aflînd de distrugerea redacției revistei ; acel colțișor nu-mi reprezenta, în mulțimea de rafturi numai prețiosul depozit al intelectualității atît de variate. Eu vedeam într-însul un fel de oază a unor spirite ades rătăcite în deșertul existenții. Eram la cafea cînd am citit jurnalul și am rămas acolo, lîngă masă, inertă și fără nici un gînd, pînă ce-au venit copiii să mă scoale. Am voit să vă scriu, dar vedeți ? nu vă pot spune mai nimic din ce simt. În toate astea mi se deslușește numai ceva : asupra cui cade răspunderea dezastrului ? Salutări și amiciții

Constanța

25

[17 noiembrie 1915]

Domnule Ibrăileanu,

Tot acum mi-am permis să vă trimit piesa ca s-o citiţi dv. Ca să nu vă obosiţi vă rog să treceţi peste indicaţii care n-au importanţă mare decît pe scenă şi care de multe ori pot fi schimbate de directorul respectiv, de regizor. Cum nu-mi vine a crede că piesa mea va ajunge la teatru, vă rog să treceţi peste toată cerneala roşie. Vă sînt recunoscătoare de răbdarea ce aveţi cu mine şi vă salut amical [1].

Constanţa M.

[1] În acel timp Ibrăileanu făcea parte din comitetul de lectură al Teatrului Naţional din Iaşi şi în timpul cînd Sadoveanu era concentrat gira şi direcţia teatrului. Nu ştim care era titlul piesei. Nu a publicat-o nicăieri.

26

[13 mai 1916]

Domnule Ibrăileanu,

Îmi spune Titi că i se pare a te fi auzit pe mata vorbindu-i de tiparul bucăţii care am trimis. [1] Cum nu mă aşteptam să fie publicată, n-am recitit paginile acelea cu atenţia care se cuvine şi, dacă Titi n-are iluzii auditive, — aş ruga să mi se trimită mie prima corectură pe şpalt, pentru a schimba *cîteva cuvinte.* Promit să fiu harnică. La mănăstire, de voi avea dispoziţia în care m-a pus gîndul plecării şi mai ales acel al timpului cît îmi propun să stau acolo, atunci sper să pot lucra ceva de samă. Salutări

Constanţa Marino

[1] Bucata s-a publicat într-adevăr în *Viaţa românească,* XI, 1916, nr. 4—5, aprilie-mai, p. 115—122 şi se intitula : *Cuptorul lui Sima.*

27

Joi 26/9 [9 ianuarie 1920]

Domnule Ibrăileanu,

După vreo patru ani de tăcere scrisoarea matale de astăzi îmi face impresia unei viori pierdute şi regăsite, printr-o întîmplare, pe care artistul nu mai e deprins să cînte. Construcţie aleasă, alcătuire fără seamăn învăluite toate în acel nevăzut şi fără de nume ce pune Timpul şi între oameni. Scriind după atîta vreme ai avut, cred, emoţia artistului ce-şi regăseşte lucrul, nu însă aceea a muzicii însăşi. O merit emoţia matale, domnule Ibrăileanu, mi-e azi un fel de premiu pentru inalterabila prietenie de care puteţi să nu vă îndoiţi nici mata nici Lenţa. Dar gîndul unei semănări în vînt m-a preocupat de un an încoace, părea că eram ca şi acea imagine, de pe dicţionarul *Larousse,* care suflă-n vînt sămînţa ştiinţei (ori puf de scai pe lume !). M-a mîhnit şi mi-a dat un fel de jenă tăcerea dv., atunci cînd, după nenumăratele scrisori, scrise

numai din mulţumirea ce aveam s-o fac şi, în timpul ocupaţiei, expediate la voia întîmplării, nu am mai primit nimic deşi, surprinzător, scrisorile vă parvenise. Trei, patru vorbe am primit de la Lenţa în aceşti 4 ani! Şi acele un simplu răspuns la o expediţie de parale! De *Însemnări*[1] ca şi de *Viaţa românească* am aflat din ziar şi de asta vă asigur că nu-i greu să-mi închipui cărui fapt anume e datorită reamintirea de astăzi, *tocmai de asta-i* mai emoţionantă.

M-a bucurat nespus de mult reapariţia rev. *Viaţa românească*. Cînd am citit am avut impresia că văd anunţată, că aflu, în fine, reîntoarcerea de departe, de pe alte tărîmuri, a unei vechi şi bune prietenii. E curios cît de adînc a pătruns revista asta în nervii, în sufletul cititorilor; era o necesitate pentru ţară şi, bine a venit!

Efigia? Caricatura[2] nu spune oare mai bine cine-s oamenii? Mi-ar face Sandu una... Ce mai fac? Nu fac niciodată ce vreau şi-mi pare că făcînd întotdeauna ce trebuie am început să trec, pe nesimţite, într-un fel de domeniu practic. Ştii mata că am scris cîteva nuvele, vreo două-trei schiţe; acum, *minunat* ilustrate de Sandu, le scot în volum[3] şi, în toată activitatea asta, ceva nu-i bine lămurit. Voi lua parale, iar scuza acestui gînd e că le voi întrebuinţa ca să pot trăi la vară undeva departe, spre Moldova, în Neamţ poate; la mai nobilă ocupaţie „marota" matale pusă, în parte, pe hîrtie; distracţia mea de predilecţie în orele libere. (Da, ore libere, domnule Ibrăileanu, dau lecţii de clavir!)

Băieţii n-au plecat din cauza scăderii valutei, dar vor trebui să plece la primăvară. Titi se duce la Praga unde am cerut înscrierea la Conservator şi Sandu ţine morţiş la München.

Avocatul Moscu e sănătos şi, spun cei ce-l văd la tribunal, că-i merge foarte bine.

Dacă mai rămîne loc în „Asociaţie" înscrie-mă, domnule Ibrăileanu, asta-mi va aminti că am mai fost şi mă va stimula la lucru: dacă însă sosesc prea tîrziu cu cererea adeziunii, nu-i nimic, un nume obscur mai puţin.

Domnului Pătrăşcanu am să-i mai scriu să treacă pe Calea Victoriei, sînt etalate atîtea fotografii frumoase... Nu glumesc, voi încerca să trimit una. Voi scrie mîine, poate, poate, azi am 7 eleve la rînd şi voi fi obosită deseară.

Aştept de la Lenţa şi de la Maricica slova lor. Salutări amicale

C. Marino

[1] *Însemnări literare*, revistă ieşeană (2 februarie-decembrie 1919), săptămînală. Redactori: M. Sadoveanu şi G. Topîrceanu.

[2] Ibrăileanu îi ceruse, în scrisoarea la care răspunde aici Constanţa Marino-Moscu, o fotografie pentru broşura ce a apărut apoi, în luna august a anului 1920: *Viaţa românească. Cîteva cuvinte către public*", Iaşi şi Bucureşti, *Viaţa românească*, 1920, 32 p.; broşură în care sînt inserate „efigiile" unei mari părţi a colaboratorilor revistei ieşene. „Efigia" Constanţei Marino-Moscu lipseşte din această broşură. Numele ei este citat însă la pagina 18.

[3] Volumul se va intitula: *Tulburea, nuvele*, Bucureşti, *Viaţa românească*, 1923, p. 178 in 8°. Ilustraţii de Alexandru Moscu. Despre acest volum va vorbi deseori, în scrisorile următoare, Constanţa Marino-Moscu.

[4] La paginile 18—19 ale broşurii citate la nota 2 a scrisorii de faţă este o listă de nume cuprinse sub titlul : *Asociaţia literară şi ştiinţifică „Viaţa românească"*. La ea se referă Constanţa Marino-Moscu.

28

[18 ianuarie 1920]

Domnule Ibrăileanu,

Aici alăturata e de la Liviu Marian [1], nepotul tatei şi feciorul folcloristului. Am copilărit împreună. Acest Liviu era pe atunci mic şi eu eram prietenă cu Lenţa ; eram mare ! Ne-am revăzut pe urmă, dar cum avocatul nu-mi prea simpatiza rudele care mă simpatizau pe mine, din '94, mi se pare, n-am mai ştiut nimic unii de alţii. O întîmplare a făcut să ne scriem. Iată ce spune aici : (cum priveşte revista atît cît şi pe mine şi cum n-am secrete de familie şi nici altfel), trimit chiar scrisoarea lui să vezi mata tot ce propune şi să ai bunătatea a-i răspunde la Cameră sau prin mine deoarece el e acum acasă, la Suceava, şi va trece în curînd pe la Buzău. Cred că manuscrisele nepublicate ale lui Florea Marian ar conţine lucruri interesante. Şi Liviu e meşter în *sonete* dar n-are între acestea. Trimit aici cîteva *inedite*, aşa cum mi-a scris să fac. Are traduceri frumoase însă au fost publicate. Te vei lămuri mata mai bine din scrisoarea lui. Sînt foarte zorită şi încurc desigur. Nu-mi reîntoarceţi scrisoarea.

Am aşteptat răspunsul d-lui Pătrăşcanu şi a venit ! E foarte gentil coconu Mitică ; ştiind cît de puţin mă digeră, mi-a fost o surpriză chiar plăcută, zău. Noi sîntem din acei ce se cunosc cu ani înainte de a se înţălege. Nu-i mai spune lui conu Mihai că m-am plîns lui L. [2] care îi e prieten ; trebuie să închidem toate templele. Dar e foarte adevărat că pe cît aţi fost de buni cu băieţii, pe atît a fost conu Mihai de rece ; un sloi a fost Mihăluţă ; de ştiam nu-i dădeam altădată „bols". Cu afectuoase salutări

Constanţa Marino

[1] Liviu Marian (n. 25 mai 1883), fiul folcloristului. Doctor în litere din 1927. A scris : *Suflete stinghere* (nuvele şi schiţe), Buc., Minerva, 1910 ; *Printre stropi,* Suceava, 1912 ; *Prozatorii noştri,* crestomaţie, 2 vol., 1921 etc., etc.

[2] Eugen Lovinescu ?

29

[finele lui ianuarie 1920]

Domnule Ibrăileanu,

M-ai făcut să scriu [1], să pozez (înaintea obiectivului se înţălege !) şi oarecum să mă îngrijesc de punctuaţie chiar ; te rog să-mi spui că ai observat-o ; am să mă bucur !

Trimit azi manuscrisul cu portretul şi viaţa unui grec. Mai sînt şi alte două portrete aicea mai slab conturate. (Bătrînul şi Toader.) Am scris domnului Pătrăşcanu şi duminică va avea şi restul. Salutări amicale

Constanţa

[1] Constanța Marino-Moscu se referă la povestirea *Neculai Moțatu*, publicată în revista *Viața românească*, XII, 1920, nr. 2, aprilie, p. 266—273. Această nuvelă s-a publicat apoi și în volumul *Făclii în noapte*, Buc., „Cartea românească", 1930, p. 5—20. Prin urmare nu a apărut și în volumul de la „Viața românească" : *Tulburea*.

30

[23 ianuarie 1920]

Domnule Ibrăileanu,

Te rog nu te speria de atîta corespondență ; sînt supusă vechilor obiceiuri și, cînd vreun motiv mă îndeamnă, cu atît mai mult. Mai întîi, domnule Ibrăileanu, trebuie să-ți spun că acel „dv." al matale, zis și repetat fără milă, mă ține la 11 metri de domnul profesor universitar, de domnul director al revistei *V. r.* și mai ales de domnul Ibrăileanu, căruia, de va continua pe acest ton, desconsiderînd vechea cunoștință și legăturile de prietenie în care s-a pomenit ca un lucru peste care își încîlcește păianjenul din întîmplare un fir, îi voi răspunde exact la fel și nu-mi va fi ușor lucru.

N-am nici o bucată care s-ar putea zice „gata" la *V. r.*, am însă multe începuturi, multe file înnegrite, în fine. Voi căuta să trimit la timp. E curios ce se petrece cu mine și literatura mea. Nu scriu pentru a-mi vedea numele imprimat, în sumar, alături de „nume" ; nu scriu cu gîndul unui profit (aș fi putut-o face cu mult în urmă cînd aceasta mi-ar fi dat poate o altă direcție vieții). Scriu întotdeauna sub o impresie bună ce stîrnește, trezește, ca să zic așa, sentimente cu totul străine de ea. Eu scriu tot așa cum mă așez la pian ca să cînt o pagină ce mi-e dragă, pentru că, să presupunem, poșta de dimineață mi-a adus o veste bună. Vezi mata, *Neculai Moțatu* [1] e în întregime imaginat și am scris filele acelea într-o zi și într-o seară pînă le 12. Am întîlnit, în satul unde am trăit aproape doi ani, un grec bătrîn de care mi s-a spus că venise de mulți ani în țară la un moș al său, care avea, în Bălănești, o prăvălie cu marchitănie, cărți și păcură... Unchiul a murit și nepotul său a pierdut tot cu chefurile. O dată cu alte două scrisori, simpatice, am primit și prima matale scrisoare ; chipul atît de inteligent în care mi-ai prezentat relaxarea comunicației noastre epistolare cum și veștile, plăcute, din celelalte două scrisori mi-au luminat deodată mintea și am putut imagina o viață alta a grecului, dincolo și dincoace de mare pe care n-am văzut-o decît în ilustrații și în pinacoteci !

O colaboratoare atît de capricioasă nu prea merită să-și aibă numele pe o pag. a celei mai bune reviste românești, nu-i așa ?

„Nemulțumirile" de care-mi scrii mata au în gîndul și în sufletul meu și alt nume și altă culoare chiar ! e mai mult o părere de rău, un colț întunecat acolo unde eu mă deprinsesem să văd lumină. Mata, domnule Ibrăileanu, în toate astea n-ai desigur să-ți reproșezi nimic ; mata ai răspuns întotdeauna, de la locul matale, să înțălege, profunziei sentimentelor mele ce se revărsau (în dragostea trecutului și în nevoia prezentului) și care omenește și natural te atingeau fără a te cuprinde. Iaca, iar mă pomenesc vorbind de altceva. Voiam să te întreb, domnule Ibrăileanu, dacă ați însărcinat pe cineva cu abonamentele, dacă nu cred că le-aș putea face cu destul succes deoarece,

în chip inexplicabil, lumea de aici, fără a mă cunoaște bine, are pentru mine multă deferență și simpatie chiar ; îmi închipui că propunînd abonamentele nimeni nu mă va refuza. *Nu știu care-i prețul abonamentului ;* am scris d-lui Pătrășcanu, dar n-am primit răspuns și cred că ar fi bine să se facă multe și cît mai iute. Dacă s-a autorizat vreo librărie de aici, eu voi plasa printre cunoscuți și la țară.

Voiam să te mai întreb, domnule Ibrăileanu, dacă ai dat mata vreun curs scrisorii cu propunerea și „ineditele" lui Liviu Marian [2]. Deoarece Camera nu începe zilele astea, de ai avea mata timp, i-ai putea răspunde direct la Suceava : Liviu Marian, deputat.

Și cu asta, ridicîndu-mi ochii în sus, salut prietenește pe domnul Ibrăileanu.

Constanța Marino

[1] Vezi nota la scrisoarea a XXIX-a.

[2] Liviu Marian. Nu a publicat nimic în *Viața românească*. Vezi și nota 1 la scrisoarea a XXVIII-a.

31

Buzău, miercuri 10 martie 1920

Domnule Ibrăileanu,

Vin cu multe, foarte multe mulțumiri din partea tînărului Ghimbășianu care-i încurajat de părerea matale. El zice că-i era grozav de frică să nu păcătuiască în ritm, cît de rest, spune el, vîrsta și viața îi vor da ce-i lipsește deocamdată. Nu-i rudă cu profesorul matale ; e un biet băiat de croitor, artist și acesta în felul lui. Moare de foame, cu cei șase copii, și cu toate că lucrează bine, nu vrea cu nici un chip să lase casa care o locuiește — cu chirie — de treizeci de ani și să se mute mai în văzul lumii. Astfel n-are decît cîțiva clienți care-l cunosc iar ceilalți nu au încredere să intre în cocioaba lui. Băiatul acesta s-a pripășit de cînd era mic pe la noi. E coleg cu Sandu. A învățat cu mare greutate pentru că n-a putut niciodată învăța pe cartea lui. Văzîndu-l că-i plăcea casa noastră, l-am tot chemat, pe copil, pînă s-a deprins. Era sălbatic și acum vine ades de ascultă pe Titi ceasuri întregi. Ar urma literele, la București, dar n-are cu ce-și plăti gazda. A luat o slujbă la *episcopie* și are încredere că va face cîndva literatură bună.

Să revin acum la chestiile literare de care ți-am scris matale și al căror răspuns neașteptat, o mărturisesc, m-a mulțumit dublu, triplu chiar, pentru că afară de *felul* cum ai primit mata *ideea* acestei publicații, scrisoarea asta din urmă, ca și precedenta, poartă, într-un cuvînt, marca aceea moldovo-prietenească care știu *eu* că o merit prin sentimentele mele și care mă dezgheață pînă a scrie mai în voie și poate chiar mai bine din cînd în cînd („tot egoism", te vei gîndi mata). Din caiet am început, cînd eram la Bălănești, istorisirea copilăriei, de la primele *imagini* și primele noțiuni, de tot ce era în juru-mi. Din istorisirea asta, cum nu se poate mai simplă, pentru că așa o cere subiectul, m-am pomenit — fără să vreau aproape — cu analiza unui suflet de copil a cărui dezvoltare și culoare e datorită în mare parte *mediului.*

Primele imagini ca şi noţiunile toate din jurul meu, tot se petrece între chilie, biserică şi grădinuţă. Copilul nu *vede* natura decît mai tîrziu la un moment cînd orizontul începe a se depărta treptat şi asta ţine mult de simţirea înnăscută şi de mediul care o dezvoltă în anumite condiţii, cum erau acele de care m-am bucurat eu. Descriind copilăria mea, descriu şi pe cei ce mă înconjurau. Fac portrete fizice (psihice apar ele singure din acţiunile lor) fără ca descrierea aceea simplă să se îngreuneze ori să se vadă, ca o aţă albă, intenţia autorului. Lucrarea e deocamdată subiectivă şi cu toate că poate şi mai frumos şi mai literar obiectivînd-o, îmi pare, domnule Ibrăileanu, că *fantoma* aceea, dintre mine şi viaţa mea, m-ar înstrăina oarecum de aceasta, m-ar face să *gîndesc* necontenit că fac literatură şi s-ar pierde mult din frescheţa şi acea emoţie cu care lucrez. M-am gîndit să lucrez în chip subiectiv şi, după un număr de pagini, să prefac istorisirea obiectivînd tot. Alt inconvenient : Vei fi observat mata că ceva de multe ori neglijat în literatură şi neglijabil pentru unii şi ce are pentru mine oarecare însemnătate sînt *numele* la care ţin să nu fie de plumb, să aibă locul lor în armonia şi cadenţa unei fraze. Ce muncă ar fi să găsesc numele potrivite şi armonice, dar timpurile verbelor cît lucru mi-ar mai da ? Ar fi tot de făcut, numai la consideraţiile de mai sus mă gîndesc şi cred că-mi vei da şi mata dreptate. Nu vreau să mi se *înfigă* în minte gîndul că scriu povestea altcuiva. Am vreo opt caiete (subţiri), scrise în vara anului 1918, din care îţi voi trimite matale, zilele astea, copia primelor două sau trei caiete pentru a-ţi face o idee de formă şi literatura acestei lucrări. Dacă eşti de părere să obiectivez, atunci voi relua lucrul şi istorisirea se va intitula *Viaţa Mariei Doru.* (Mă gîndesc însă că am la *Sburătorul* un mic roman în opt scrisori (între două fete) ; pe una din ele care-mi seamănă *sufleteşte,* o cheamă Maria Doru şi pe cealaltă, care-mi seamănă la chip, o cheamă Ana Mirea.) [2] Eu voi găsi un nume *sonant* şi frumos. Numele din titlu poate fi schimbat dar mă gîndesc să-l hotărăsc bine, de la început, ca să nu sufere, în urmă, rotunjimea frazelor cu vreun nume schimbat. Dacă lucrarea ar rămîne subiectivă, atunci aş spune simplu : *Amintiri.*

Te rog, domnule Ibrăileanu, să-mi scrii părerea matale după ce vei citi paginile care le voi trimite cel mai tîrziu duminică (pînă atunci n-am timp să copiez şi caietele, cum sînt scrise, amintesc în caligrafie, de manuscrisele lui Brătescu-V.). Şi adică de ce-mi dai mata cu atîta rezervă sfaturi bune de care ştii bine că am ţinut seamă altădată şi am să ţin şi acum. (Altfel aş îndrăzni să public ?) De ce atîta grijă de fotografia aceea ? Mata m-ai înţăles foarte bine cînd mi-ai spus că nu-i vorba de nici o exhibiţie şi dacă m-ai înţăles atît de bine de ce nemulţumirea matale că voi lipsi dintre fotografiile scriitorilor. N-am nici un regret, doar acela că efigia mea stîrnea curiozitatea concetăţenilor mei, atît. În privinţa abonamentelor am să-ţi spun, cu ruşine pentru munteni şi buzoieni, că punînd de 10 zile acest anunţ : „Persoanele care doresc să se aboneze la revista *V. r.* (scris cu roş !) se vor adresa d-nei C. M. Bd. Brătianu, 16..." nu mi-a venit nici o cerere în astea 10 zile ! E sigur că buzoienii citesc forţaţi literatură. Ei bine, am să le rup mînecile. Se înţelege că toţi colaboratorii trebuie să plătească abonamentele. Cum *V. r.* are cu duzina, ce-ar fi ? Eu nu l-am trimis încă pentru că am aşteptat să prind pe abonaţii buzoieni să-i încasez şi să trimit o dată suma.

Ce ocupat trebuie să fii mata, domnule Ibrăileanu, şi cîtă grijă pe lîngă asta. Eu n-am pe zi un ceas liber. Lecţiile se înmulţesc şi foarte hotărîtă să refuz, cînd văd atîta insistenţă, cedez şi de multe ori îmi pare rău. (Chiar ieri am sfătuit pe două să facă mai bine broderie ori ceva ce pot şi le-am refuzat lecţiile.)

D-l Sanielevici îmi scrie: „Sînt de părere să lăsaţi cu totul lecţiile de piano". Nu ştie d-l Sanielevici că eu de pe acum mă văd, la bătrînţe, ca *mademoiselle* Marie pe care am schiţat-o, fără greş, în al cincilea caiet. Lecţii se pot da oricînd şi se poate scrie numai atunci cînd sufletul nu-i adormit ori letargic din cauze o mie.

Am primit chiar acum scrisoarea Lenţei şi a Maricicăi; le răspund după lecţii, tot astăzi. Cu salutări amicale şi multe mulţumiri.

Constanţa Marino-Moscu

[1] Publicarea în *Viaţa românească* a *Amintirilor Caterinei State*.

[2] Micul roman era de fapt povestirea, sub formă de scrisori, *Lumini şi umbre* şi a apărut într-adevăr în *Sburătorul*, I, 1920, nr. 47, 3 aprilie, p. 484—488 şi în nr. 48, 10 aprilie, 510—514. Amîndouă eroinele citate aici apar în această povestire.

32

î *Duminică 14 aprilie 1920*

Domnule Ibrăileanu,

Numai atît am avut timp să copiez din cele două caiete şi, o dată cu expediţia acestor pagini, am să-ţi fac o rugăminte după care contez, ca întotdeauna, pe mata. Te rog, domnule Ibrăileanu, să citeşti *mata singur* paginile şi dacă acestea vor interesa şi pe Lenţa şi pe Maricica să le dai şi lor, dar nimănui altcuiva din redacţie deocamdată.

Nu mă pot judeca, domnule Ibrăileanu, decît pînă a-mi da seama dacă în scrierea asta am pus ceva din ceea ce am vrut, din ceea ce am simţit mai mult. Măsura în care voi fi reuşit sau *nu* s-o fac rămîne s-o vezi mata o dată cu alte multe „elemente" literare care pot face o bucată nu numai publicabilă, dar bună.

În lucrarea asta mă arăt ca unul din cei mulţi „copii ai mănăstirii" (rămaşi pe urma vreunei nenorociri sau... „fiinţe ale păcatului"!) care, aproape toţi, se trezesc în viaţă aşa cum m-am trezit şi eu. În acest preludiu — primii ani ai copilăriei — am vrut ca-n istorisirea mai mult decît simplă să înfirip, *să urezesc* un suflet. Cele întîi imagini şi cele întîi acţiuni au răsunat, se vede? (bucuria aceea de tot ce-i în juru-mi şi intenţia de ceva mai rău...) plăcinta în jurul căreia se învîrte maica îmi trezeşte, par ricochet, simţul frumosului (admiraţia mea pentru chipul mamei Eţi). Suprasensibilitatea mea nu suportă glasul ascuţit al maicii Epraxiei şi mă duce în camară „de unde de-abia se mai aude". Gustul precoce pentru singurătate rezolvat de singurătatea însăşi îmi dă senzaţii în tăcerea cămării în care-mi place mirosul de cărţi vechi. Sensibilitatea s-ar putea vedea de cine ar vrea să ia seama (afară de dv. toţi care mă cunoaşteţi, hélas! destul...) şi-n sentimentele ce-mi dau rudele; răceala lor o simt, dar n-o înţăleg *încă* cînd spun: „Nu

mai mă duc la Jenică pentru nu știu cum". Mintea, în dezvoltarea ei, mă face cercetătoare și o vagă intuiție mă îndeamnă să cercetez ce-i *mamă*; intuiția, vagă, la început, se preface în dorință și atunci scol maica, noaptea, ca s-o întreb dacă mama mea, din lume, seamănă cu icoana din iconostas. Mediul e de-abia schițat, așa-mi pare că cere subiectul însuși; copilul vede tot, dar *vede* mai precis lucrurile și tot ce-i în jurul lui atunci cînd acel tot e în legătură cu vreo acțiune a lui chiar. Am observat copii ca să pot spune cu atîta siguranță acest lucru. La viața din mănăstire care s-a gravat, ca pe o placă sensibilă, reduc toată viața din Iași pe care o văd și o înțăleg numai prin Văratic; singură mama e ceva nou și nepăsarea și răutatea ei o primesc în plin și, poate că, prin comparație cu bunicile, o urăsc. Am scris, cu inimă, scena unde bătrîna spune că-și va vinde și mohairul și camilancele ca să ducă pe „copilă să-și vadă mama la Iași". Și aceea unde spun că a cheltuit pe drum cei cîțiva galbeni „din comînd". Cred că figurile maicelor sînt bine prinse; una e deșteaptă și mai rece; cealaltă e bună și blîndă și mai proastă. Viața din mănăstire cu poveștile sfinților, cu stafii și strigoi îmi trezește imaginația și mi-e de ajuns să văd un om, în blană mare, ca să trăiesc un basm. Plecarea din Văratic, cu mama, cred că n-are greșeli, ca și viața mea la popa Gheorghe. Sînt acolo cîteva subtilități chiar. Chitara (cum se scrie în românește: guitară sau chitară?) singură îmi evocă mănăstirea și atunci îmi trec pe dinainte tot ce-am lăsat. Asociația de gînduri e deja un progres mental; văd o clipă în C. Panaite pe cel ce m-a dezrădăcinat din mănăstire și pot judeca pe acel om după puterea mea și nu-l urăsc. Ca psihologie asta aș vrea să conțină pag. ce le trimit astăzi; restul nu-l pot judeca decît în lucrările altora și nu întotdeauna, trebuie s-o spun. Din primii ani ai copilăriei, de la Văratic, mai am puțin de scris. Vine apoi viața la Pașcani, unde mediul e observat, copilul e mai mare și felul lui de viață îl îndeamnă să-și apropie *lucrurile* în lipsa oamenilor. Apoi, o dată cu adolescența, începe și observația mai adîncă, dragostea de natură, de frumos și... Amorul! Domnule Ibrăileanu, ți-ai fi închipuit mata că *eu* am să descriu vreodată starea aceea? Iată, de ex., ce scriu de cea întîi dragoste (aveam 14 ani și citisem toate romanele de la „Librăria românească" din Pașcani: *Cei trei mușchetari, Contele de Monte Cristo, Caterina Cernaro* și *Izabela regina Spaniei"*: „Spre seară, cînd încetau oamenii lucrul la mașină, mă plimbam, ca prin niște *ulițe* strîmte și tăcute, printre girezi pe care, în închipuirea mea, le vedeam înalte și triste ca palatele misterioase din foiletoane. Și cînd se lăsa soarele după dealuri și se strîngeau oamenii la masă, Tanasache (așa-l chema, zău!), mașinistul, se închidea în vagonul cu unelte și, în scurt, venea schimbat într-o haină albă și pe cap cu o pălărie mare ce-i umbrea frumos chipul de călugăr. Cu flautul la subsuoară se lăsa, lîngă mine, pe un maldăr de snopi cu frînghie și tras pînă sus, pe gireadă, de boi ce nu-i vedeam din înălțarea noastră. Ce nouă impresie de libertate și stăpînire îmi da suișul acela lin și dulce; îmi părea că zburăm peste lanuri. Dealurile și pădurea erau ale mele și gîndul că de sus le vedeam pe toate mai bine mă făcea să uit cu totul de unde plecasem și să mă socotesc, acolo sus, în altă lume, în lumea mea. Tănăsache își aruncă pălăria între snopi și, într-o destindere a mușchilor lui încordați, își ridică, ca într-o invocație, brațele în sus împreunîndu-și mînele în părul negru și bogat. Îl priveam tăcută, dintr-o parte, și

aşa cum i se profila, în apus, chipul, căruia barba îi da o înfăţişare de apostol, îmi părea că văd pe Christ în pustiu. În clipa aceea îmi era drag Tănăsache ca şi atunci cînd cîntă, şi acest sentiment dispărea îndată ce-l zăream în haina-i albastră şi-l auzeam ocărînd fochistul !"...

Aproape ca făinăreasa matale, nu-i aşa ? Aşadar, domnule Ibrăileanu, paginile ce trimit acum sînt numai pentru prietenii mei, nu pentru redacţie ; vreau să vezi mata de conţin „elemente literare" suficiente pentru a vedea imprimeria ! Nu mi-a fost uşor să scriu atîtea pag. din concepţia strîmptă şi presimţirile unui copil. Mai tîrziu se va vedea cum acest suflet, astfel plămădit, se izbeşte de viaţă !... Din cele 9 caiete, scrise la Bălăneşti şi aici, am transcris (s-ar zice ? !) numai 1¼. N-am avut timp, sînt foarte ocupată cu lecţiile, mai scriu şi pentru celelalte două reviste cîte ceva, aşa că, să mă ierţi, domnule Ibrăileanu, că-ţi pun matale sub ochi caligrafia aceea strîmbă şi nervoasă. De-ai şti ce zorit am făcut-o pentru că promisesem şi, din vechile obiceiuri, mi-au mai rămas doar cîteva. Cu prietenie

Constanţa Marino

Vedeţi ochii mamei ? Păstraţi acolo fotografia !

33

27 aprilie 1920

Domnule Ibrăileanu,

Am copiat caietul, mai caligrafic, îndreptînd şi adăugînd cîte ceva şi am mai copiat o parte din Amintiri [1], care o trimit o dată cu prima parte şi te rog, asupra acesteia, să-mi scrii mata cînd vei putea. Acum, domnule Ibrăileanu şi prietene, vin cu o propunere : aş vrea să editez un volum de nuvele şi schiţe [2] la editura *V. r...* Am zece bucăţi ilustrate splendid (dacă nu pot zice mai mult) de Sandu. Pentru acele desene *trebuie* neapărat hîrtie *bună* ca să nu se piardă nimic din frumuseţea lor. Condiţiile de tipărire vor fi desigur acele ce le faceţi tuturor, socotind că volumul, *ilustrat*, e mai costisitor mult decît altfel. Condiţiile vor fi acele ce le veţi fixa. Eu am să pun numai două : 1) Să se pună hîrtie bună. 2) Să mi se restituie desenele curate ; ţin pentru că Sandu — în acestea — s-a întrecut. Dacă editura primeşte cartea, te rog să-mi scrii mata ; ştiu că n-ai timp de trecut cu astfel de corespondenţă, dar eu te rog numai pentru cîteva cuvinte.

Aici alăturat pomelnicul bucăţilor ilustrate [3] :

1. *Tulburea* (aşa va fi intitulată cartea şi deasupra va avea un desen ; voi trimite eu coperta dacă conveniţi).
2. *Marseilleza*
3. *Rozmarinul*
4. *Tîlharul*
5. *Spre Văratic*
6. *Cuptorul lui Sima*
7. *Maica Epraxia*
8. *Larghetto în re de Mozart*
9. *Moştenirea* şi *La străbunica* ori *Cuconu Manolache Rezmeriţă* (una din două, care vei alege-o mata, sau amîndouă chiar de vei găsi bine).

În ce privește manuscrisul, urmarea *Amintirilor [Caterinei State]*, cînd îl vei citi mata, îmi vei scrie.

Ce mai faceți ? Pe mine m-a cuprins un dor nebun de emigrare ; nu mă mai ține în loc nimic, ceva mă îndeamnă spre alte tărîmuri. Deocamdată mă duc cu gîndul și cînd pleacă acesta, eu nu-s bună de nimic. Nu vreau să te rețin mult, cum mi-i obiceiul, și te las, domnule Ibrăileanu și prietene, salutîndu-te afectuos.

Constanța Marino-M.

[1] *Amintirile Caterinei State,* s-au tipărit în *Viața românească,* XII, 1920, nr. 7, septembrie, p. 59—81 ; nr. 8, octombrie, p. 241—251 ; nr. 9, noiembrie, p. 393—398 ; și apoi după o întrerupere, care i-a provocat multe supărări autoarei, în *Viața românească,* XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 265—272 ; nr. 12, decembrie, p. 379—389. După ce s-a întrerupt publicarea *Amintirilor Caterinei State* în *Viața românească* (după cum vom vedea din scrisorile următoare), Constanța Marino-Moscu a reînceput (mai tîrziu) publicarea lor în revista *Adevărul literar și artistic,* VIII, 1927, nr. 365, 4 decembrie, p. 1, col. 3—4 și p. 2, col. 1—2 ; nr. 366, 11 decembrie, p. 3, col. 3—4 și p. 4, col. 1 ; nr. 368, 25 decembrie, p. 5, col. 3—4 și p. 6, col. 1—2 ; IX, 1928, nr. 372, 22 ianuarie, p. 4, col. 2—3 ; nr. 416, 25 noiembrie, p. 1, col. 3—4 și p. 2, col. 1 ; X, 1929, nr. 422, 4 ianuarie, p. 1, col. 3—4 și p. 2, col. 1 ; nr. 455, 25 august, p. 3, col. 2—4 ; nr. 457, 8 septembrie, p. 4, col. 3—4 După o altă întrerupere, avînd și alt titlu : *Valul, Amintirile Caterinei State* au continuat să apară în Adevărul literar și artistic, XII, 1931, nr. 526, 4 ianuarie, p. 5, col. 3—4 și p. 6, col. 1—2 ; 527, 11 ianuarie, p. 5, col. 3—4 și p. 6, col. 1—2 ; XIII, 1933, nr. 674, 5 noiembrie, p. 4, col. 1—2 ; nr. 675, 12 noiembrie, p. 3, col. 6—7 și p. 4, col. 1—2.

[2] Vezi nota 3 la scrisoarea a XXXIII-a.

[3] Volumul *Tulburea, nuvele* (vezi nota nota 3 la scrisoarea a XXVII-a), așa cum a apărut, conține următoarele bucăți : *Tulburea, Marseilleza, Cuptorul lui Sima, Spre Văratic, La străbunica, Tîlharul, Larghetto, în re, de Mozart, Moștenirea, Maica Epraxia, Cuconul Manolache Rezmeriță, Lumini și umbre* și *Mai bine.*

34

21 iunie 1920

Domnule Ibrăileanu,

Văd că Lența e în plimbare ; ce-o fi căutat ea pe Bărăgan și la Brăila ? La Sibiu se duce desigur pentru două lucruri : băi ori slugă. În cîteva cuvinte dintr-o carte poștală, trimisă din gara Buzău, îmi promite numai să-mi scrie din Sibiu. Promisesem Lenței să-i trimit niște scrisori publicate în *Sburătorul* [1]. Sînt aceleași care le-aș pune în volum dacă materialul n-ar ajunge... (Ați observat că lipsește din foile depuse *Cuptorul lui Sima ?)* [2]. Am toată colecția și-mi lipsește numărul cu nuvela aceea. Știu că se găsește la redacție. Dacă se pune în volum și nuvela asta, în scrisori, scrie-mi mata să trimit desene.

Pleacă Titi peste două zile și peste 6 pleacă și Sandu ; cam zbîrnăie nervii de grija drumului și vieții lor în loc străin. Ce faci mata și Maricica ?

Mai odihnește-te, domnule Ibrăileanu, (un sfat dat în fugă și într-un mare neastîmpăr). Cu afectuoase salutări

Constanța Marino-Moscu

În drum am găsit un abonat: N. Petrovici, avocat, Brăila. Trimite-i mai întîi prospectul

[1]În *Sburătorul*, revistă, literară, artistică și culturală (director: E. Lovinescu), I, 1920, nr. 47, din 3 aprilie, p. 484—488, a apărut bucata: *Lumini și umbre*, în adevăr sub formă de scrisori. Urmare și sfîrșit apare tot acolo în nr. 48, 10 aprilie, p. 510—514.

[2] Vezi nota 3 la scrisoarea a XXVII-a.

35

Finele lunii iunie 1920

Domnule Ibrăileanu,

Admițînd că s-ar putea aranja tot în privința tiparului, îmi amintesc de un termen și de... titlu. Am mai găsit patru, între care, al doilea îmi place cu deosebire pentru că spune mult din ce conține volumul.

1. *Oglindiri*
2. *Făclii în noapte*
3. *Suflete-n lumină*
4. *Ceasuri grele*

Dacă dintre acestea n-ai găsi nimic de ales, declin și mă adresez oamenilor cu imaginația mai vie, cu toată încrederea. În privința celeilalte publicații [1], sînt de părere, domnule Ibrăileanu, că fiecare fragment ar mai trebui să aibă un subtitlu, astfel ar fi mai interesant și aceasta va preciza conturul istorisirii. Așa, de ex., primul fragment ar putea purta ca subtitlu: *În sunetul clopotelor*, al doilea fragment, acel din Pașcani, ar putea fi: *Pe malul Siretului* sau alte multe care le-aș găsi ușor și la timp. Toate astea le aveam în minte cînd m-am coborît din tren și totuși nu le-am spus. Nu-i de mirat; eu nu reușesc să spun niciodată ce gîndesc; o fac mai tîrziu sau n-o fac de loc. Aștept scrisoarea matale, în privința publicațiilor, atît aveam de spus. Salutări afectuoase.

Constanța Marino-Moscu

[1] *Amintirile Caterinei State* nu au apărut în *Viața românească* cu subtitluri.

36

Marți 6 iulie 1920

Domnule Ibrăileanu,

Am primit azi dimineață telegrama matale; aseară a isprăvit Sandu desenele pentru nuvela *Lumini și umbre* [1]. Mă grăbesc să le trimit. (Îmi plac foarte mult amîndouă; observă mata cîtă căldură e pe lanul cel de grîu și cîtă expresie în ochii eroului). Cred că vor fi prea multe bucăți în

volum și-n cazul acesta s-ar putea sacrifica *Rozmarinul*[2], cum am spus, deși desenele din nuvela aceea sînt admirabile.

Stau și mă uit la acest portret și parcă nu-mi vine să cred că-i de Sandu ; mata ai crede văzîndu-l ? (După ce l-ai auzi... ai jura poate.) Ce drac îi duce mîna oare și ce suflu străin îl inspiră ? De vor fi bine executate desenele, cartea, grație acestora, va cîștiga întreit. Au plecat amîndoi băieții. Titi trebuie să fie de azi în Bohemia și Sandu a pornit aseară în Ardeal. Va lucra trei luni în plină natură și apoi va pleca la Florența. Știi mata în cît timp a făcut portretul ? În 2 ore ! Nu mă mulțumea pentru că n-avea în ochi destulă expresie. La urmă, înfrigurat de drum și preparativele lăsate baltă, a făcut pe acest din urmă după ce ștersese trei. În privința celorlalte nu mai am nimic de zis ; te rog însă, domnule Ibrăileanu, să atragi mata atenția șefului să nu-mi strice desenele ; țin la ele foarte mult. Sînt curioasă ce titlu ați ales. Mie-mi plăcea *Făclii în noapte*[3] foarte mult. Probabil că acum s-a hotărît titlul. Nu te rog pe mata să mi-l spui — știu că ești extrem de ocupat și lucrul n-are atîta importanță, te rog însă, domnule Ibrăileanu, spune-i Maricicăi să mi-l scrie ; astfel îl voi afla înaintea altora și mă voi bucura la timp. Credeam că voi suporta ușor plecarea băieților, dar... e greu. Am fost bolnavă cîteva zile, bolnavă rău chiar. Acum m-am liniștit și voi începe lecțiile și lucrul. Spune-i, te rog, Maricicăi sau Lenței dacă ți-au plăcut desenele și ele îmi vor scrie. Cu amiciție și afectuoase salutări.

Constanța Marino

[1] Nuvela *Lumini și umbre ;* vezi nota 1 la scrisoarea a XXXIV-a.

[2] Nuvela *Rozmarinul ;* vezi nota 1 la scrisoarea a XVI-a.

[3] Constanța Marino-Moscu va publica într-adevăr un volum de nuvele intitulat *Făclii în noapte,* dar tîrziu, în 1930, și nu la „Viața românească", ci în editura „Cartea românească", București, s.a., 203 p. in 8° mic. Volumul acesta are ca subtitlu : *Schițe și nuvele.* El cuprinde : *Neculai Moțatu, La spovedanie, Mirto, De crăciun, Agripina Mirza, Factor rural, Colea Gîrleanu, Un vierme, Domnul Radu, Altădată, La mînăstire, Minunea de la Bogoslov, La pîndă, Pentru biserică, Cînd vin lăstunii, De mulțumire, Reveica, Rîșchitorul, Serata umbrelor, Rădăcini, Purim.*

37

30 ianuarie '921

Domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă, te rog, că trecînd peste consemn, vin, ca prin zece uși largi deschise, direct la mata. Cred că înainte de a citi ce am să-ți scriu ghicești de ce e vorbă. De volum vreau să te întreb, domnule Ibrăileanu ; am curiozitatea să aflu ce poate pînă acum vei fi aflat mata. Astă-vară am trimis, la redacție, materialul care probabil s-a *citit* — parte din el s-a recitit — și s-a găsit bun de tipărit. Cum fusese de la început vorba să-l ilustrez, mi s-a cerut — telegrafic — ilustrații, le-am adus, am discutat titlul volumului și l-am trimis, după o *nouă* cerere venită de la redacție. Și după ce tot fusese hotărît, considerînd scumpetea ilustrațiilor de executat, fără să-mi

ceară comitetul, am propus singură, pentru o tipărire *artistică*, condiții unice. Mai trebuiau încă patru ilustrații. Domnul Sevastos [1] mi le-a cerut și le-am trimis chiar la adresa matale după cît îmi amintesc (spun acest lucru pentru a arăta că hotărîrea publicării persista). Am aflat apoi că d-nul Pătrășcanu a luat volumul și ilustrațiile la București și că la tipărire avea să-i vină rîndul după cărțile de școală și după tipărirea volumelor d-lui dr. Mironescu [2] și D. Botez [3] (de altfel așa s-a și anunțat pe pag. din urmă a revistei *V. r.* în două rînduri chiar și menționez că volumul era de mult la Bucur.[ești] cînd a anunțat revista apariția: „în curînd *Făclii în noapte*"). Am așteptat și în urmă am scris d-nului Pătrășcanu, *care nu mi-a răspuns.* Ducîndu-se și Sandu la București, în fața acestuia d-l Pătrășcanu a chemat pe zincograful Marvan care i-a spus că ilustrațiile ar ieși bine pe o hîrtie „bunișoară". Văzînd că apariția întîrzia și cum știam sigur că d-nul Pătrășcanu nu-mi va răspunde, am întrebat pe d-nul Benvenisti [4] care mi-a răspuns textual: „desenele sînt la zincograf și imediat ce se va isprăvi lucrarea vi se va tipări volumul". Cînd am fost, acum cîteva zile la București, domnul Pătrășcanu a fost cu mine de un laconism care nu avea loc. Mi-a arătat o hîrtie *oribilă* pe care era exclus să se poată gîndi cineva a pune desene ca acele ce le cunoști mata. Fără să întreb mi-a spus că nuvela *Mai bine* [5] e cea mai bună din volum. Se înțălege că nu m-am oprit la critică — fusese deja făcută la Iași — am trecut, așa cum intenționam, la partea tehnică a lucrului. D-nul Pătrășcanu nu mi-a propus hîrtia cea urîtă, dar mi-a arătat-o o dată cu niște desene, de Teișanu [6], foarte frumoase dar aplicate cu un gust ce poate plăcea numai copiilor pînă la opt ani pentru care părea a fi cartea aceea de basme. Mi-a arătat apoi, ca o oglindă unei potîrniche, volumul d-lui D. Botez și, uitîndu-se pe foile acestuia, mi-a spus: „hîrtia asta-i bună dar nu se poate!" Din tot ce ți-am spus matale pînă acum, dacă încă nu știi nimic, ce-ai înțăles? Eu înțăleg mult, cînd mă gîndesc bine. Dacă volumul odată plecat la București nu s-ar fi anunțat, aș fi crezut că administrația s-a izbit de greutăți tehnice, dar din moment ce volumul s-a anunțat *de curînd*, din moment ce se tipăresc pe hîrtie *bunișoară alte cărți* înscrise *după mine*, din moment ce mi s-a spus, în două, trei rînduri, că desenele sînt *în lucru* și, afară de asta, cînd știu bine că în cartea aceea, exceptînd două schițe mai slabe, sînt lucrări bune (le-ar fi primit altfel redacția de la Iași?), cînd știu că desenele sînt unice și cartea, tipărită în condiții alese, ar avea succes; cînd de alte condiții nici n-a fost vorba și critica, cea mai autorizată, mi-i pînă la un loc asigurată? Ce-i logic, domnule Ibrăileanu, să cred de acest volum care cade așa deodată și fără motiv (altfel nu i s-ar fi lungit agonia) drept în baltă [7]. Cred într-o lipsă de interes a d-lui Pătrășcanu; procedeul ce l-a ales pentru a nu-mi tipări volumul nu-l poate tolera firea mea dreaptă și sinceră. Oricînd am primit să mi se spună orice în față decît cu un înconjur care, fără să vrei, te duce și te pierde în labirintul deducțiilor. La cîte presupuneri n-a dat loc acest chip de a proceda și cîte fire nu s-au ivit gata să fie prinse. Așa, de ex., am aflat de curînd că o bună (!?) prietenă [8] a mea pentru care eram pînă ieri „l'unique appui moral" și care mi-a repetat de multe ori credința ei în acest fel: „de tine fuge instinctiv tot ce-i rău, tot ce-i fals, tot ce nu-i în ordine și tot ce-i pervers" a mințit, în chip demn de starea ei,

asupra felului meu de a-mi trece timpul la Buzău. Invenția viza vădit literatura mea. Deși știu că partea comercială a revistei e la București, îmi închipui, între altele, că persoana asta umblînd mult prin librării, unde are editate cele două cărți, o fi figurat poate ocazional, într-un pasager comitet de lectură ce s-o fi instituit pentru revederea textului meu! Părerea asupra literaturii mele i-o știu de mult așa că... Dacă, trecînd peste toate, ți-am scris, d-le Ibrăileanu, am făcut-o, repet, numai din curiozitatea de a afla. Vreau să cunosc oamenii după felul lor de a se purta. De se va tipări sau nu volumul, crede-mă că acum mi-i perfect egal, ba chiar nu-mi mai face plăcere și am să-l retrag pentru a-l publica mai tîrziu cînd voi putea s-o fac pe seama mea. Dar convină și mata, care ai spiritul dreptății, a fost sau nu o nedreptate și procedeul mai este oare din ziua de azi?

Nu vreau să mai afle nimic domnul Pătrășcanu, e absolut inutil să se mai vorbească asupra acestui lucru. Timpul va lumina singur multe lucruri. Am convingerea însă că de aș avea *eu* un mare, mare talent literar, repet: de aș avea, tot n-aș reuși decît cu infinite greutăți să fac un pas înainte. Cu vederile, principiile și în general cu firea mea ancestrală e bine să-mi fac dintr-un fel de viață a mea o carapace opacă prin care să nu mai pot privi afară. Am văzut pînă acum prea mult...

Încă odată, te rog, domnule Ibrăileanu, să mă ierți că te-am deranjat; sînt în scrisoarea asta lucruri care nu le pot spune d-lui Sevastos. Cu amicale salutări.

Constanța Marino-Moscu

[1] Mihail Sevastos era pe atunci secretar de redacție la *Viața românească*.

[2] I. Mironescu a publicat în 1920 volumul de nuvele *Într-un colț de rai*.

[3] Demostene Botez a publicat în 1920 volumul *Floarea pămîntului*, în editura „Vieții românești".

[4] Simion Benvenisti era director comercial al editurii „Viața românească", la București. El se ocupa și de librăria Vieții românești din București.

[5] Nuvela *Mai bine* a apărut în volumul *Tulburea*, p. 155—178.

[6] M. Teișanu, pictorul (n. 29 noiembrie 1883). A ilustrat, printre altele, *Luceafărul* lui Eminescu, cărți de V. Eftimiu și I. Barbu etc.

[7] Vezi scrisoarea a XXXVII, nota 3.

[8] Hortensia Papadat-Bengescu.

38

5 februarie '921

Domnule Ibrăileanu,

N-am răbdare să aștept răspunsul matale ca să hotărăsc ridicarea materialului de la editură; și, ca să nu se ivească cine știe ce alte neînțelegeri sau rele interpretări, transcriu aici scris[oarea] ce am expediat tot acum domnului Pătrășcanu.

D. P.,

Voi veni zilele acestea să iau albumul și textul volumului și, cum e posibil ca d-ta și d-ra Stoica să nu fiți în acel moment în librărie, te rog

foarte mult să încredințezi acest bagaj *numai* domnului Benvenisti (d-ta știi valoarea lucrărilor lui Sandu, ca și mine, și vei înțălege de ce-i recomandația asta). În privința tipăririi, am satisfacția să-ți spun, domnule Pătrășcanu, că nu mi-i de loc o *surpriză* că nu s-a făcut; că valoarea lucrărilor lui Sandu, de ar fi apărut acum sau postum unui alt volum pe care era să-l ilustreze, va fi aceeași și că, nepublicîndu-mi vol., spre surpriza multora, n-am de gînd să mă supăr pe *V. r.* și nici pe redacția de la Iași, care a fost cu mine, în toată afacerea asta, pe cît de corectă, pe atît de atentă. La București n-aș fi cerut (dacă alte interese, cu totul elastice, opreau tipărirea) *decît* să fiu anunțată la timp și atunci acel simulacru, și inutil și obositor, n-ar mai fi avut loc. Salutări

C. Marino-Moscu

39

[Mai 1921 ?]

Domnule Ibrăileanu,

Sînt satisfăcută că tonul întrevederii de astăzi s-a menținut oarecum în tragicomic; era acel ce mărturisesc că am voit să-l am pentru a marca nemulțumirea ce mi-a dat redeschiderea unei chestii pe care o socoteam, după toate aparențele, închisă. Reamintirea aprecierilor matale asupra istorisirii mele a fost o idee iscusită și delicată în același timp care mata știai bine că va fi reținută și va avea oarecum darul să neutralizeze restul... Acum vorbesc serios, domnule Ibrăileanu; nu mai glumesc în plîns și nici nu mai plîng glumind. Nepublicarea, *cu urmare*, a unei atare lucrări [1] a făcut ca această să piardă sută la sută desigur. Ne înțălesesem să împart lucrarea în trei: copilăria, adolescența și tinerețea în fine. Am avut satisfacția să aud că istorisirea ar fi plăcut la toți acei ce au văzut, în chipul simplu de a spune, nu numai povestirea în sine, ci și acea analiză sufletească (nu prea ușor de dat fără șovăire) atunci cînd autorul se pune din punct de vedere obiectiv. Am trimis manuscris *la timp*, ca pentru vreo trei publicații înainte, de unde voiam să întrerupt istorisirea primei copilării pentru a începe, ceva mai tîrziu, adolescența. Ar fi fost și mai natural și mai bine și mai frumos chiar să fie așa. Vorbesc atît de larg asupra acestui lucru convinsă fiind, d-le Ibrăileanu, că mata ai înțăles perfect că în ordinea aceasta voiam să păstrez o formă, o estetică a bucății însuși [sic], fără vreun gînd de profit. Cînd am trimis manuscrisul, am întrebat de convine, de se publică. Nu mi s-a răspuns absolut nimic și am dedus că istorisirea lua sfîrșit! Nu mi-am închipuit nici o clipă că dau rînd altora — după cum spui mata — pentru că vedeam aceiași tineri autori revenind în sumar cu publicații care n-ar fi suferit prea mult sărind vreun număr sau două... Și mai mult încă, observam (cu părere de rău, după toate aprecierile matale) că revista conținea, relativ cu altădată, foarte puțină literatură în proză. Repet, istorisirea se înfiripă, se dezvoltă și se preface mai departe într-un mic roman; poate fi ea interesantă și scrisă cu simțire și cu ceva gîndire chiar; am totuși impresia că, scizionată așa cum a fost, m-am oprit tocmai acolo unde nu trebuiam (ca un cîntăreț în mijlocul unei

respirații, ori ca o elevă, emoționată, în mijlocul lecției ; am pus *punct* acolo unde trebuiam neapărat să pun punct și virgulă ! Asta mă face să ezit a trimite mai departe ce am lucrat. Am mai avut apoi un sentiment (vecin cu mila) și de mine și de revistă și de redacție chiar auzind cîtă osteneală și *imensă cheltuială* trebuie pentru a da o față „scribilor" ca să fie înghițiți de marele public. În ce mă privește, nu pot decît să ajut într-un singur chip : nepublicînd în editura dv. volumul și încetînd publicarea *Amintirilor.* Astfel vom conexa „procesele" noastre și, neavînd unul vină mai mare ca cellalt, ne vom împăca în fața tribunalului iar „cheltuiala de judecată" va fi acel rămășag cîștigat *de mine* din momentul cînd m-am prins (vezi : *Le roman de Rosa Berghem, Revue Mondiale*[2], febr., mart., april... anul 1921 ; vezi romanul : *La fille d'Eléazar, Revue des deux mondes*[3], janvier, Février, Mars... Întreruperea se face *numai* dacă romanul ajunge la sfîrșitul anului sau se sare cel *mult* un număr, atunci cînd este avalanșă de material). Am cîștigat, e sigur, nici nu mai cerceta.

Salutări și amiciții și să știți că vizita de ieri mi-a făcut deosebită plăcere și m-a amuzat foarte mult. Vă mulțumesc.

C. Marino-Moscu

[1] Din nou este vorba de *Amintirile Caterinei State.* Vezi nota 1 la scrisoarea a XXXIII-a .

[2] *Revue Mondiale* este continuarea, din 1919 a publicației *Revue des revues* (fondată în anul 1890, la Paris, de către E. W. Smith). *Revue des revues* și-a schimbat titlul în anul 1901 în *La Revue* și în 1919 în *La Revue Mondiale.* În *La Revue Mondiale,* XXXII, 1921, vol. XL, nr. 1, 1 ianuarie, p. 52—66 ; nr. 2, 15 ianuarie, p. 181—193 ; nr. 3, 1 februarie, p. 318—333 ; nr. 4, 15 februarie, p. 428—446 (și în continuare) José Germain și Emile Guerinon publică o proză lungă intitulată : *Le roman de Rosa Berghem.*

[3] *Revue des deux Mondes* (1 august 1828, la Paris) avînd redactori la început pe Maurey și Ségur-Dupeyron.

Într-adevăr, în *Revue des deux Mondes,* anul XC, 1920, din 15 octombrie, p. 673—709 ; din 1 noiembrie, p. 48—83, Elissa Rhais publică o nuvelă intitulată : *La fille d'Eléazar.*

40

Duminică 8 august 1921

Parcă am fi, domnule Ibrăileanu, în „ceasul răfuielii" din lumea de apoi ! Numai scrisoarea matale — atît de prietenească — îmi extrage astăzi mărturisiri care nu le-aș face altfel. Inteligența matale profundă ca și cinstea ce-o poate oricînd contrabalansa nu te-au lăsat, domnule Ibrăileanu, să persiști în ceea ce un moment ai dat *ca unică* piedică a publicării Amintirilor. În toată buna credință îmi pare, repeți și astăzi, că și manuscrisul n-a sosit „la timp" ; văd că o spui în plină convingere (de convingeri am eu respect oricum) pentru că probabil s-o fi întîmplat în sertarele redacției. Ceea ce, în perfectă ordine, nu-i de loc exclus să se poată întîmpla. Manuscrisul urmare *a porțiunii publicate* a fost expediat la redacție cu mult, mult, mult înainte ca partea publicată să fi apărut ; probe : face parte din *același caiet*

din care s-a publicat ultimele pagini și faptul că d-nul Sevastos îmi indică, printr-o scrisoare, *unde* am rămas, e indubitabil. Este dar, la redacție urmarea într-un caiet sau două și apoi alte patru cinci sau șase caiete (subțiri și broșate cu albastru), vreo două sau trei publicații *desigur*. Apoi faptul că *nu mi s-a mai cerut* manuscris în timp de 4—5 luni nu spune — în intenția de a publica — siguranța că acolo se găsea manuscris? Ce mică mă văd eu acum și ce tare mă roșesc cînd fără să vreau sînt împinsă într-un fel de pedantism care nu-i al meu și-n care mă simt stînjenită! Luminez tot, domnule Ibrăileanu, pentru că altfel aș duce cu greu pachetul de „fobii" care mi-l pui în spate. Am așteptat o vorbă, dacă nu de la mata, de la redacție cel puțin, și pe cînd așteptam soseau numerele noi cu versurile tinerilor scriitori care reveneau din două în două numere! Am scris pentru a întreba de se mai publică *Amintirile;* ți-am scris matale, domnule Ibrăileanu, și ți-am trimis un eșantion din coresp. d-lui Pătrășcanu cu mine. Nici o vorbă de răspuns! Am scris de vreo *zece* ori... Mata ai înțăles perfect — am remarcat imediat — nu-i nici sciziunea istorisirii acolo unde nu trebuia, nici chiar întîrzierea apariției vol. care m-au indispus; ai înțăles fără de greș că aparența acestui fel de a face m-a supărat, o mărturisesc, și, vezi mata, acum îmi pare rău pentru mata chiar că trebuie să revii dînd mîna întreagă acelei colaboratoare căreia nu-i întindeai decît un deget. Mata, domnule Ibrăileanu, ai un suflet tare delicat și ești bun; mata ai putea fii și manifestant de n-ai fi în grija continuă dacă cutare sau cutare o merită pe deplin. Pe mata, domnule Ibrăileanu, mi te-am simțit de trei ori bun prieten: atunci cînd ai avut grija băieților și ai fost cu ei atît de generos; atunci cînd m-ai chemat, ca pe o soră, să te ajut în boală și într-o seară — de mult — cînd m-ai oprit, o dată cu cuconul Calistrat [1], la o farfurie de sarmale și pe urmă, conducîndu-mă acasă, mi-ai spus: „Hai, m-me Moscu, să mai facem o bucățică de drum, așa mă plimb eu și cu Pătrășcanu, pînă la Mitropolie, să stăm mult de vorbă" și-n fine te-am văzut prieten, domnule Ibrăileanu, în boala fetei! cele trei-patru rînduri — deși inspirate de Maricica — nu putea fi îndoială că-s redactate de un bun prieten. Altfel și altădată, nu știu de ce, am rămas pe jumătate de scaun și cînd nu mi-ai răspuns la atîtea scrisori am înghețat de tot. Material pentru trei-patru publicații este la revistă.

În ce privește apariția vol., ai înțăles și aici perfect cîtă dreptate am să mă dezgust și să țin să-l retrag pentru a-l publica aiurea. Dacă mi se fac atîtea dificultăți în apariția lui, pot eu nădăjdui că va fi bine lansat de editură? (E tot atît în interesul acesteia să-l publice și vezi? Nu se poate și eu știu mai bine ca toți, știu exact ca d-nul P. de ce nu s-a putut.) Cu ce încredere să aștept tipărirea cînd d-nul P. îmi spune enormitatea că reclama singură va costa 5—6.000 lei?!! și cînd, la asigurările că mi se va face reclamă și altfel, d-sa persistă să creadă că mă cobor din Marte pe pămînt și mă pomenesc editînd cărți (la *V. r.).* Cît s-a abătut d-nul P. de la regulamentul editurii cînd, în timp de un an, de pe lună pe lună, m-a amînat cu tipărirea? Cît s-a abătut anunțînd și denunțînd cartea? Nu avea hîrtie? Oare nu era mai clar și chiar mai cinstit să spună de la început: „Nu-i hîrtie, nu putem edita o carte în felul acestui volum." Am scrisori de la editură în care mi se promite tipărirea pînă în „două săptămîni". Am

un întreg dosar în care figurează și coresp. d-lui Pătrășcanu, veșnic în contrazicere cu d-sa. Sînt acolo date hotărîte și fixe și-mi închipui că-n lipsă de hîrtie asta nu se poate făgădui. E logic ? Eu n-am vrut să uzez de drepturile autorului (negru pe alb), eu înțălegeam să scot vol. în condiții artistice *perfecte*. (D-l P. promite 10 vol. pe velină, vezi cîtă socoteală face, pe cînd eu nu am făcut pînă acum nici una.) Mă așteptam ca vol., în primul rînd, să fie lansat de *autoritatea* revistei, prin cunoștințe și prieteni, prin mine și, îndrăznesc să spun, pentru că am destul conștiința lucrului. Prin conținutul lui însuși, fie ca literatură, cît și ca artă în desen și compoziție și, la urma urmei, numai prin cîteva bacșișuri aruncate celor mici. N-a primit d-l P. în ruptul capului ideea ca Marian și Comp. Dunăreanu-Terzimann [2] să mă ajute *gratis*. De ce n-a primit ? Poate ca să nu scadă suma aceea de 5—6.000 de lei hotărîtă reclamei ? ! Sigur că o așa reclamă dă contractului alt colorit, dar... nu vreau să mai discut asupra ; e afacere de registre și poate că nu mă pricep ! N-a primit d-l P. nici ideea ca Lovinescu să-mi facă critica în ziare. Ai auzit și mata cînd mi-a spus, de 10 ori · „L. nu-ți va face critica decît în revista lui." De unde știe d-nul P. că nu va face-o ? L. mi-a spus de patru-cinci ori că-mi așteaptă volumul ; ce să cred ? Cînd am spus că în Ardeal aș fi mult ajutată de o bună cunoștință cu rude influente printre ziariști, n-a primit nici ideea asta. Oare tot pentru a mă face să cred că suma aceea o va debursa editura și va avea, cu volumul meu, „mari, mari, foarte mari cheltuieli ?" Aproape să uite d-nul P. că scriu la *V. r.* și să mă asigure că *V. r.* se va spăla și ea pe mîni ! D-nul P. nu mi-a înțăles nici o clipă toată delicatețea în această chestie și totu-i mai curios e că aceasta a fost luată drept cea mai patentă nepricepere în subtilul proces de editură... M-am crezut între bune cunoștințe și prieteni și n-am vrut să uzez, ca oricare autor, de hotărîri în scris ce dau drepturi, de contract, de semnături. Am socotit că orice pretenție se poate face, în familie, verbal ; că se va considera valoarea lucrului în complexul lui. Mi s-a părut că prin lipsa mea de pretenție puneam un ornament la edificiul editurii și, ca să nu-mi șterg impresia, n-am negociat lăsînd la apreciere, nu fără a ști aprecia just. O probă de comerț pur îmi pare a fi fost înțălegerea asupra traducerii [3] ; n-aș fi de loc observatoare dacă n-aș fi văzut — ca ziua de afară — că avuseseși gîndul traducerii volumului, dar că nu era nimene desemnat (mata nu dezminți de altfel observația mea). Domnul P. mă întreabă : „Cît cîștigi mata cu lecțiile de piano într-o lună ? — Două mii exact. — Ei, haide (pe ton de mare hatîr !) noi îți oferim suma asta ca să traduci cartea într-o lună ! Și adaugă imediat : „Mă mai gîndeam eu la cineva, dar mata ești aici și poți să începi traducerea mai iute !" Am hohotit în mine ; în ulița strîmbă din Pașcani nu se fac altfel tranzacțiile. Mi s-a părut că aud : „ia mai iute cartea că altfel..." Se poate ca d-nul P. să fi avut în vedere altă traducătoare și atunci oricît ar fi de bună traducerea mea, va face cum face și cu volumul, avînd, în același timp, cea mai aparentă bunăvoință. Nu mi-i frică, să mă crezi că mi-i frică de comerțul cu d-nul P. „Voi che entrate, lasciate !"... Eu voi traduce cartea pentru a mă distra și țin să se facă o *comparație*. Vezi ce puțin negustoriță sînt ? Cît despre apariția vol. în septembrie, nu-mi prea vine să cred dacă această hotărîre supremă vine de la d-nul P. ! Ce ! de-abia m-a tîrît pînă-n

„didactice“, pînă într-un *real* motiv și acum... Nu, nu cred pînă nu voi vedea... Doar măsura de represalii să-l fi hotărît — acel *donnant — donnant* care pe mine mă crispează toată cînd mă gîndesc. Îți trimit, domnule Ibrăileanu, o nostimă misivă a moșului Iarnick [4] (îmi scrie de două ori pe lună !). Nu o mai înapoia, te rog ; am citit-o. Mai trimit o schiță schimonosită de imprimerie (în viața mea nu le mai trimit nimic dacă nu corectează șpaltul) e vorba de d-na Josephina Sturdza — prietena lui Maupassant — a murit, în mizerie, la Bîrlad. Dacă îmi va veni azi hîrtia, încep să scriu pentru mine, vă avertizez ca să nu se întîmple încurcături și, pentru a găsi termenii, am să mă adresez unui talmudist din Buzău, un evreu care ne e prieten. Ca să lucrez, cred că am să stau aici și luna septembrie. Aștept băieții peste vreo săptămînă.

Salutări amicale, *Constanța Marino-Moscu*

[1] Calistrat Hugaș.

[2] Liviu Marian și N. Dunăreanu împreună cu Terzimann aveau o tipografie în acel timp.

[3] Ernest zis Jérôme și Charles zis Jean Tharaud (1874—1953 și respectiv 1877—1952). Scriitori francezi. *A l'ombre de la Croix* a apărut în franceză în anul 1917. Au mai scris, tot împreună : *Dingley, ilustru scriitor* (1902), roman încoronat cu premiul Goncourt ; *Le Royaume de Dieu* (1920) ; *L'an prochaine à Jérusalem* (1924) ; *Les Grains de la Grenade* (1928) etc.

În limba română a apărut o traducere făcută de Adolphe Clarnet intitulată : *Umbra crucii. Roman de moravuri evreiești,* București, Cultura Națională, 1922, 164 p. in 8°.

La traducerea în limba română a romanului *A l'ombre de la Croix* a acestora se referă și se va referi și mai încolo C. Marino-Moscu.

[4] Ioan Urban Jarnik, fost membru de onoare al Academiei Române.

41

Luni [august ? 1921 ?]

Domnule Ibrăileanu, te plictisesc cu corespondența ! Mi-am amintit scriind că matale îți era grija ca Th.[araud] că nu ceară „mult“ pentru autorizație și tot scriind m-am gîndit că ar fi loc să facem o nobilă șmecherie : N-ar fi mai bine, dacă duceți grija asta, să mă adresez eu lui Th.[araud] și să-l rog pentru autorizație. — „Frumusețea cărții, interesul ce stîrnește etc., etc., m-au îndemnat să vă traduc în limba mea pentru dragostea de a vă populariza, și mai știu eu ce“ ...Alt preț ceri unei *edituri* și cu totul altul unei artiste calică. Mai spuneai mata că veți scoate un număr mic de volume traducere. Asta pentru a-l hotărî pe Th. să nu fie pretențios ? Parcă cine are să vină să cerceteze numărul volumului odată autorizația dată și prețul fixat ? Ori aveți de gînd cu : *tant pour cent ?* S-a scris lui Th. ? Eu am lucrat mai intens zilele astea din urmă, am fost puțin indispusă, dar tot am scris. Dacă vrei mata, îți pot trimite ca să-ți dai sama cum o fac. Motivul scrisorii de astăzi nu-i acesta totuși. Persoana care mi-a împrumutat cartea o cere și te rog, d-le Ibrăileanu, să scrii d-lui Pătrășcanu să-mi trimită *grabnic* alt volum, o dată cu o sticlă de cerneală *bună.* (Cerneală neagră.)

Ce găsesc aici e un fel de spălătură și cu greu se citește pe hîrtia proastă din caiet. Pe aici nimic, doar norii care se alungă necontenit și se duc spre „Cuibul Moldovei". Nu plouă ! Văd ades pe d-na H.P.B. [1] ; nu cred nici un cuvînt din cîte-mi spune, vede ceva nou și interesant în sceptimismul meu, continuă să fie prietenoasă și, pentru că nu pierd nimic, o ascult. Băieții mă cheamă ca să mă duc cu Sandu în Cehia. Nici nu gîndesc. Acum aș vrea să am liniște, să mănînc lucruri bune, să dorm și să scriu în pace. Am refuzat. Dacă ai vreo ocazie, de acolo, cere-mi caietul sau caietele ; le voi trimite ca să le răsfoiești mata și să vezi stilul. Dacă se duce Lența la tîrg să-mi ia și mie un kilo... Nu, nu, e prea complicat, o voi face de aici.

Salutări *C. Marino*

[1] Hortensia Papadat-Bengescu.

42

[Finele lui august 1921]

Domnule Ibrăileanu,

Probabil că nu ai primit o scrisoare care ți-am trimis-o la întîmplare, printr-o maică necunoscută. Altfel cred că la întrebările mele, pentru că priveau chestii interesante și pentru *V. r.*, îmi răspundeai. Te întrebam, domnule Ibrăileanu, dacă n-ar fi mai bine și mai avantajos editurii să cer eu autorizația de la Tharaud ; cred că alte condiții se pot face unei persoane care traduce din dragostea de popularizare și pentru dragostea lucrului însuși și cu totul altele unei edituri. Am scris cu certitudinea că adversarul meu etern nu va primi ; totuși eu voi intra în corespondență cu Th. pentru traducerea unei alte cărți [1]. Îți trimit, domnule Ibrăileanu, două caiete de traducere. Mai am și lucrez înainte astea două zile pînă ce mi se va lua cartea împrumutată. Am cerut, prin scrisoarea trimisă cu maica, să telegrafiezi mata pentru alt volum. Lipsa răspunsului mă face să cred, cu tot dinadinsul, că n-ai primit nimic. Noi contăm să plecăm joi (am scris astăzi la Neamț pentru trăsură). Voi lucra vreo 20 de zile acasă în care timp sper să pot termina. Te rog să-mi spui de-ți place traducerea. Cuvintele subliniate sînt *de explicat* (ka ehlavuiks, mezoujath etc.), încolo te asigur că nu lipsește *un cuvînt*, că traducerea e absolut fidelă, poți controla.

În privința volumului mă remit cu totul matale (cu d-l Crușoi [2] nu voi mai ieși la capăt niciodată). Mata vei face conceptul de contract, mata vei hotărî *tot*, mata vei fi bun să amintești d-lui P. că *„les affaires sont les affaires"* și că delicatețea nu-i nepricepere oricînd. Aștept.

Cît mai stați la mănăstire ? De aici se cară multă lume și Varaticul reintră în vechiul său farmec. Îmi pare tare rău că plec. Iau cu mine urzeala unei lucrări frumoase : *Varaticul* [3]. Sper s-o scriu îndată ce mă voi întoarce de la Praga. Te rog, domnule Ibrăileanu, să-mi scrii de-ți place traducerea. Hortensia pleacă astăzi, sau mîine, luni. I-a plăcut Varaticul și casa mea poate pentru că-mi place mie. Salutări tuturor și matale.

Constanța Marino-Moscu

[1] Nu a mai tradus şi altceva din fraţii Jérôme şi Jean Tharaud. De altfel nici traducerea de care este vorba aici nu a mai apărut. Vezi nota 3 la scrisoarea a XL-a.

[2] D. D. Pătrăşcanu ?

[3] *Văraticul* a apărut, cu titlul schimbat: *Spre Văratic* [sic] în *Sburătorul*, I, 1920, nr. 2, 26 aprilie, p. 21—31 (cu subtitlul *Amintiri şi impresii*) şi s-a publicat în volumul *Tulburea*, cu titlul *Spre Văratic*, p. 35—43.

43

[Sfîrşitul lui august 1921]

Domnule Ibrăileanu,

În dezinteresul meu şi tot pe atît în dragostea mea de a traduce mi-am făcut în grabă o socoteală rea ; s-ar putea ca o altă traducere să fie primită de editură, să fie preferată traducerii mele şi atunci voi avea de regretat timpul şi hîrtia. Trimit aici alăturat „un eşantion" de traducere şi, dacă vă convine, vă rog să răspundeţi. Cred că voi veni mîne, după dejun, la Agapia. Nu-s sigură, plecarea mea, ţine de multe aşa că rog pe Lenţa şi Maricica, de au ceva în vedere, să nu mă aştepte. Salutări

C. Marino-Moscu

44

[August ultima parte 1921]

Domnule Ibrăileanu,

Mă grăbesc să-ţi spun că poate pentru prima dată nu mă voi putea ţine de cuvînt şi nu voi putea isprăvi lucrul în timpul fixat. Nu-s de vină, toate împrejurările mă ţin pe loc ; zgomot, mişcare, căldură, supramusafiri şi imposibilitate de a mă izola (nu pot scrie în pădure şi nu pot găsi o cameră unde să mă izolez cîteva ceasuri pe zi). Am cerut astăzi stareţei permisia să stau cinci ore pe zi în casa bunicăi. Mi se dă răspunsul ; „după liturghie". De voi obţine, sper să pot lucra dar nu-mi vine să cred (poate că-i este grijă stareţei să nu-mi afirm posesia... sufletească !) Îmi pare foarte rău pentru că traduc relativ iute, dar mă aştept la mari întreruperi care ar conta în timpul fixat de editură. Dacă zarul nu va hotărî să vă dezistaţi (?), te rog răspunde-mi la telefon. Am mare grabă să mă iscălesc. Salutări

C. Moscu

45

Marţi seara,
[finele lunii august 1921]

Domnule Pătrăşcanu,

Din conversaţia de astăzi a reieşit limpede credinţa mea în chestia nepublicării vol. în timp de un an [1]. Discuţiile ar fi inutile, lumina e destul de departe... Aşa că, pentru a termina această afacere şi în consideraţia că editura *V. r.* mi-a prejudiciat reţinînd, anunţînd şi nescoţînd cartea, cer editurii, deoarece aceasta nu are nevoie, să-mi vîndă desenele zincografiate, cu

prețul cu care s-au executat la zincografia Marvan. În ce privește traducerea, voi continua să fiu tot eu, ca-n orice afacere ; voi traduce — fără gîndul măsurii timpului și acel al cîștigului — în timp ce mata vei găsi alt traducător — după cum am perceput ideea. Din cele două traduceri comitetul de editură va alege pe cea mai bună și, dacă nu ar fi a mea traducerea, eu îmi voi fi iscălit sentința. Salutări

C. Marino-Moscu

[1] Tot despre volumul de nuvele *Tulburea* este vorba.

46

16 septembrie '921

Domnule Ibrăileanu,

Peste o zi-două termin traducerea și trebuie pe urmă s-o revăd și chiar să copiez unele pagini. Aș vrea să știu dacă s-a primit autorizația și în ce condiții [1] (dacă asta nu-i să vreau să aflu prea mult...). Mi s-a scris de la editură că au pus vol. sub tipar, dar cînd le-am cerut formatul copertei ca să potrivesc desenul iar m-am înglodat ; nu mi s-a răspuns nici o vorbă ! În privința copertei, am să-ți spun, domnule Ibrăileanu, că țin să schimb titlul care nu are decît o slabă legătură cu cartea și nu explică de loc desenul ce vreau să-l pun deasupra și care-i foarte frumos. Eu țin, foarte mult, la titlul *Tulburea* [2]. E ceva nou și atrăgător, apoi, pentru nuvela asta, am desenul hotărît pe copertă. *Făclii în noapte?* Da, psihologia tuturor necunoscuților din volum dar... e ceva cam dulceag, cam prea titlu de carte de cucoană... *Tulburea* e ceva mai slav și mai nordic, deși-i țigănesc curat !

Acum altceva, domnule Ibrăileanu, cuvintele jidovești ca : *Bosch, Haschauch, bethamidrasch, Schabes, goy* și altele am de gînd să le notez în josul paginii dar cum să le scriu ?, așa cum se pronunță, ori să le las scrise *în nemțește* așa cum sînt în text ? Am lăsat în alb și numai după ce-mi vei răspunde mata am să le scriu. O samă de alte cuvinte — de notat — vor fi explicate de d-l Tannenhaus care a învățat *Talmudul !* Acum, cînd am pătruns mai adînc în inima acestui roman, îmi dau seama că începutul e incomparabil și ca observații și ca descrieri ; e un șir de tablouri minunate, rare, puternic redate, însă un stil... vai ! Aș crede că-i o sacadare voită de n-aș vedea bine și alte neglijențe pe care mata nu mi le-ai primi de la mine desigur. O mulțime de repetiții supărătoare, de cuvinte și fraze și chiar evenimente întregi. Ce-i lipsește romanului acestuia e elevația. N-are nici un culminant, acum văd bine și sfîrșitul îmi pare pus și adunat cu toată voința și puterea toată. Ce frumos s-ar fi *concentrat* acest sfîrșit dacă mai devreme bunicul afla de sacrilegiul nepotului, dacă se făceau mari rugăciuni de iertare ale adunării și dacă bunicul, purtînd gîndul în minte neîncetat, ar fi înnebunit mai iute nu în porții. În tot, cartea asta are o culoare și un parfum deosebit și, ce-i mai interesant, e că din vol. acesta greu se poate afla de-i filosemit Th.[araud] sau chiar îi urăște. Ce ne pasă ; e o carte de interes social și-i frumoasă desigur. Încă ceva : Să facă Sandu o ilustrație pentru *Umbra*

crucii?[3] Scena unde fuge copilul prin vijelie și-i urmărit de umbra crucii. Eram să-i spun s-o facă, cum însă m-am hotărît să nu mai comunic cu editura decît prin mata, în chestiile mai importante, te întreb.

Și acum, domnule Ibrăileanu, termin punîndu-ți întrebarea cea mare: îmi deschizi ușile, porțile și portițele și-mi dai voie să-ți scriu o scrisoare „de mata" (cum ziceam între noi fetele de cl. a III-a primară cînd ne făceam una alteia portretele). O am în gînd de mult, și cînd ai fost la noi la Varatic, dar... vezi mata, cu toată prietenia ce-mi arăți, simt încă bine pe mîinile mele fierul zăvoarelor de la ușile care mi le-ai pus în față pînă ieri. N-am să-ți scriu, domnule Ibrăileanu, decît dacă-mi dai voie și dacă, în învoiala matale nu voi simți nici măcar uși de perdea și dacă, de la distanță, te voi simți și vedea dispus să mă asculți. „N-are să fie rău de mata" de vei face așa cum zic eu!

Mă reîntorc să pieptăn traducerea și te las, domnule Ibrăileanu, salutîndu-te prietenește.

Constanța Marino-Moscu

Ce-i cu pariul?

[1] Într-o scrisoare datată: București, 25 oct. 1921, adresată d-nei Constanța Marino-Moscu, Bulevardul Brătianu 16, Buzău, se spune: „Binevoiți, vă rog, a vă prezenta la „Banca Românească" din Buzău, spre a vă ridica suma de lei 2.000 (două mii) onorariul traducerii: Tharaud, *L'ombre de la croix,* pe care traducere vă rugăm a ne-o remite cu prima poștă. Editorul ne-a cerut 1.000 franci francezi pe care îi vom da, deși e cam mult. Cu toată stima.

„Viața românească"

Această carte poștală are ca antet: „Viața românească" S. A. Institut de Arte Grafice și Editură — Librărie și Papetărie, București, Calea Victoriei, 37.

[2] Cu acest titlu a și apărut.

[3] Romanul fraților Tharaud: *Umbra crucii.* (Vezi scrisoarea a XL-a, nota 3).

47

Joi, 27 octombrie '921

Prietene și domnule Ibrăileanu,

Trec prin clipe care vor hotărî culoarea și numărul zilelor mele de mai tîrziu. Îți închipui că în astfel de împrejurări am lăsat roatele și tot trepidantul firii mele și, egoist, am luat de capăt cîrja care mă va duce să cercetez sigur pe cărări pierdute și prin beznă... Extrasul pur prietenesc al scrisorii matale mă oprește o clipă în drum și-mi amintește, prietene, că într-o zi, după o serie de alte zile, în care m-am gîndit la mata, la sufletul matale, la viața matale și a celor de primprejur mi s-a părut, cum ni se pare nouă, blestemaților suprasensibili, sentimentali și spontani, că între cei mulți prieteni ai matale eram singura care, cu puterea-mi cercetătoare, și poate mult cu acea a unui departe și, fără modestie, poate ceva mai clar cauzele stării matale care, pentru mine, (în chip intuitiv la început și bazată acum pe observații — neobservate!) mi-a părut și-mi pare a nu fi nici astenie nervoasă și nici

„boală“ (cuvînt care-mi pare că a pătruns în cei patru pereți ai casei, lunecă veșnic pe lîngă mata și veșnic răsună, fals, în armonia cu gîndurile și simținerea matale cea mai intimă). Nu-ți încreți fruntea, prietene ; ți-am cerut și mi-ai dat voie să-ți scriu „de mata“ (prietenia ar fi exclus ideea de a-ți cere voie ; am avut-o însă și-ți va arăta că simt și noaptea „barierele“ chiar cînd acestea ar fi făcute din fire de păienjeniș !) De cînd te-am cunoscut nu aud decît : „Sînt bolnav“. În primul timp, cînd te vedeam mai rar și pe cînd aveai puterea să-mi sugestionezi și mie, ca tuturor, părerea care, datorită grijii noastre se prefăcea ușor în credință, te compătimeam din tot sufletul. Natura, cum ți-am spus mai sus, m-a înzestrat — din nenorocire poate — cu darul cercetării și, crede-mă că nu-i nimic în lume care să-mi vină și să pot vedea sub formă de pachet... Te-am observat neîncetat — atît cît se poate observa de la distanță — pentru că nu-ți observam fizicul — o, nu ! Îți urmăream îndărătnic toată puterea și supralimpezimea judecății, subtilitatea unică și inalterabilă parcă, sentimentalismul, sufletul în fine în părțile lui, ca să zic așa exterioare, periferice și vizibile acelor ce au în ochi lupa și-n simțire diafragma prieteniei care simt că o am eu. Să nu-mi spui cumva că prin nu știu ce legi spiritul și sufletul ating culmi în detrimentul celuilalt ! Eu, chiar eu, nu primesc de la nimene explicația asta simplistă la care mă îndoiesc de te vei fi gîndit vreodată de cînd crede toată lumea — o dată cu mata — că ești bolnav ! Cînd ai depresiuni, cînd nici nu știi ce vrei și ce simți, n-ai simțit totuși în mata ceva, *ca o putere* pe care — ca un avar de aur — o ții ascunsă undeva departe în mata și de la care, în toată încrederea bolii matale, speri neîncetat ? Spune-mi că n-ai simți puterea aceea, spune-mi că te-ai împrăștiat tot sub ochii doctorilor, ai familiei, ai prietenilor buni și... iartă-mă, dar n-am să te cred ! Acea putere te susține neîncetat, te oprește să nu înnebunești [...] cînd ai alături exantematic, cînd arde deasupra matale, cînd treci nopți întregi citind ; tot acea putere te îndeamnă la întreprinderi serioase, la planuri de viitor ; tot aceea te trezește din depresiunile în care singură sugestia te face să cazi și pe aceeași o simți, o știi și noi, cei deprimprejur, care cercetăm, ți-o surprindem în gest, în ochi, în apucăturile matale din momentele cînd sugestia e pe alături... Eu (zic eu cu jumătate de gură) socotesc că tezaurul acela bine păzit e puterea vitalității matale în care, de s-ar cerceta cu de-amănuntul, s-ar găsi, în aliaj, o oarecare doză de voință chiar (îmi trebuie mult curaj s-o afirm *après tout)* pe care noi, cei ce ținem la mata, ți-am cere s-o speculezi cu mai mult folos. „Suferințele“ matale îmi pare că au multă, foarte multă înrudire cu acele ale plantei exotice transplantată în umezeală și frig. Nu ești al solului de aici, prietene, și nu ești al mediului chiar, și asta ți-i o mare parte din „boală“. Cu ani în urmă a luptat tinerețea, dar vîrsta... pare a-și cere drepturile ei ! Cum, nu te vezi niciodată, chiar niciodată ca o ultimă expresie a unei rase al cărei sînge s-a răsfiltrat prin timp ? Exact ceea ce-ți simte organismul în climat, trebuie să resimtă și spiritul și sufletul matale în comerțul cu marele mediu în care trăiești, care însă nu-ți seamănă, nu ți se apropie și stăvilit la toate stavilele unei producții mai noi, mai puțin încercate, trebuie neapărat și printr-un instinct să-ți stea departe chiar atunci cînd se apropie sau în aparență numai se apropie mai mult. Mentalitatea matale e cu totul deosebită, are în ea două părți, afară de altele, care rar se îngăduie sau, de se întîm-

plă, la alții, e imperceptibil chiar pentru ei. Să creadă cine poate că superioritatea covîrșitoare ar exclude vreo suferință creată de ea însuși [sic], eu n-o pot crede și de ar fi să am într-o zi vreun rol într-un atare conflict, aș lua locul celui ce tinde și niciodată durerosul loc a celui ce descinde... Cît dă de lucru unei alte minți și unui suflet un spirit și o simțire aleasă și ce sentiment necunoscut multora trebuie să aibă cel ce încearcă ori caută cu tot dinadinsul să se niveleze în mediu! Cîteodată îmi reprezint pe acest din urmă ca pe slujbașul însărcinat să tragă sforile fantoșelor în teatru *Guignol*. Penibil rol și searbădă slujbă stoarsă și de iluzii chiar!

Și eu am încercat vag neaclimatarea în mediu și mai puțin în loc. Mă simțeam odată nebun atrasă spre Rusia (nu numai pentru că-i aspirasem prin toți porii literatura; era o altă atracție curioasă de care nu mi-am dat seama decît tîrziu, vai! foarte tîrziu, altfel transplantarea n-ar fi fost prea grea!). Mata apoi parcă te-ai încumeta să inversezi ordinea și legile naturii, parcă ai vrea să fie vîrful copacului mai stufos sau egal de stufos cu tulpina!...

Mata ai ajuns la o culme, n-o simți? N-o vezi în mata și mai ales, ca într-o oglindă magică, nu te vezi și nu te cauți în alții? (Numai așa te-ai putea vedea bine, de te-ai găsi numai!...) O! ai multă putere vitală și, considerînd aceasta, viața ce-ți faci e un păcat!

La Varatic astă-vară, pe o bancă din pădure, vorbeau doi studenți ieșeni de cursurile de la Universitate. Între altele i-am auzit spunînd: „Ibrăileanu are să vină de patru-cinci ori... — Îi bolnav, răspunse cellalt. Îmi venea să le strig: nu-i adevărat, nu-i bolnav! Ar fi aflat cine sînt și s-ar fi jenat poate. Am tăcut dar nu-ți închipui cum îmi sună în urechi cuvîntul „bolnav", spus de alții, pe cînd rostit de mata și de ai matale îmi pare că alunecă pe lîngă ureche și nu-i mai prind nici sunetul și nici înțălesul chiar. Te-ai deprins cu ideea că ești nervos, deprimat, bolnav, și-mi pare că ai simți un fel de jenă să spui că ai adormit într-o noapte mai devreme, că nu ești răcit și să mărturisești că nu mai tremuri neîncetat de frica microbilor. Sînt toate din afară de mata, au venit din loc, din mediu, din împrejurări și le poți alunga. Acestor artificialități, care cred eu că din cauzele de mai sus te-au copleșit, opune-le toată artificialitatea unei îngrijiri care se va sfîrși, ca și acestea, să fie inherentă [sic] organismului dacă nu întregii firi. Și dacă conflictul ți-ar istovi puterea de voință, întărește-o cu tonicul: obicei. Un psihiatru ar fi spus unui nervos: „Ești bolnav de nervi pentru că vrei să fii, cînd nu te vei mai complace în starea asta, te vindeci". Brut, crud, de necrezut aproape, totuși în mare parte adevărat.

Amintește-ți, dar poate nu-mi vei fi luat seama, cît eram de deprimată cu vreo 9—10 ani în urmă. De vedeam în juru-mi ființe bune, suflete duioase, ochi umezi, grija copiilor pe seama cuiva în care aș fi putut avea încredere poate că alunecam pe panta spre care mă ducea conflictul vieții mele sufletești. Cînd mi-am dat bine seamă că aici puteam suferi, puteam plînge ca o fîntînă, puteam posti, existam pentru că voiam, dar puteam dispare fără a lăsa vreun gol, m-am înspăimîntat gîndindu-mă la copii — știi doar — și atunci a fost o luptă aprigă între voință și starea mea. M-am îngrijit singură și vezi? Biruința o suport greu pentru că aceasta, în luptă, a distrus o parte frumoasă din mine, dar văd bine că-i de folos altora și

cînd lumina asta pătrunde ceva mai departe, pînă-n fundul minții, simt o mulțumire și-o mărturisesc. Mata, ca și mine, ai datoria să te îngrijești, să lupți și... să te învingi tot pe mata! pentru Maricica. Știu cît îți iubești copilul și trebuie să te gîndești la ceea ce i se petrece în sufletul plin întotdeauna de grija sănătății și a vieții matale. Fata are multă simțire și face parte din ființele care, ca plantele agățătoare, se prind acolo unde simt un sprijin... E timpul cînd fetița trebuie să-și vadă părinții ca cei mai buni prieteni, cînd atmosfera ambiantă trebuie să-i fie caldă sau încălzită de elementele spiritului și a simțirii părintești. Fetele au mult din partea tatălui lor așa că nu vei avea de ghicit decît ceea ce prin rezerva impusă de starea matale și ocupații o vei îndemna să-ți tacă. Uită-te cum scrie fata (îți cer cuvîntul să nu-i spui că ți-am trimis scrisoarea). Scrisorile ei toate sînt frumoase și mult simțite și în ele sună același laitmotiv : singurătatea. Mata, indispus ades, nu-ți poți apropia de ajuns copilul ; mama ei, ocupată cu gospodăria și veșnic cu grija sănătății matale, nu mai poate da partea din viața ei care se cuvine copilului și afară de asta îmi pare că Maricica are cu mata mai multă afinitate, cum și fata mea o are cu tatu-său. Ce se face acest suflet tînăr, avid de dragostea aceea ce se manifestă în cea mai simplă vorbă și-n cel mai mic gest? Crezi oare că-i ajunge grija matale de exploziile din Chitila? Crezi că-i ajunge paloarea feții, slăbiciunea și spaima prin care te-a trecut la boala ei? Aceste manifestări — nobile și mari — sînt pentru altă vîrstă — le va înțălege și le va simți profund după 5—6 ani. Acum trebuie să te aibă necontenit alături ; să-i vorbești, să-i spui, s-o distrezi, s-o plimbi, să aibă pentru mata, afară de dragoste, acea încredere ce-o capătă copiii în părinții care-i înțăleg. Altfel fata se va dispersa pe nesimțite așa cum se revarsă prin iarbă un izvor de munte căruia albia îi e prea strîmtă. Își va plasa bogăția de sentimente aiurea, ca și mine, acolo unde auzeam o vorbă bună și prindeam un surîs. E o sentimentală — o plîng — și-i într-o vîrstă cînd sufletul, de nu se îmbolnăvește... se poate crispa pe veci. Ați trimis-o, de mică, la teatru, biblioteca nu i-a fost deschisă numai la un raft, din împrejurări cu totul deosebite, i-ați trezit imaginația și visului ei i-ați pus aripi... N-o lăsați acum în răspîntii de drumuri să-și aleagă singură calea sufletească... Are nevoie, are imperioasă nevoie de necontenite atenții, de trainice noduri sufletești.

Iartă-mă că ți-am scris atît de larg asupra unei chestii la care-s foarte sigură că te-ai gîndit și primește sfatul cu toată prietenia cu care ți-l trimit.

Invitatia matale mi-a făcut, ca idee, nespusă mulțumire. Citind-o știam că nu voi putea răspunde. 1) Ți-am spus la începutul scrisorii : sînt supraamărîtă de o chestie de care depinde viitorul fetei și zilele cînd voi trebui să mă odihnesc în jilț ori... din mila vreunui cunoscut, în vreun azil de babe! 2) Am enorm de lucru ; afară de literatură am douăzeci de lecții de clavir (ai fi crezut acum 9 ani că voi recăpăta energia asta ?). 3) Venind, mi-e frică să nu mi se întîmple ca întotdeauna. Gîndesc mult timp înainte și mă bucur, ca un copil, de pelerinajul meu la Iași. Sosesc, vă văd, mă bucur și deodată-mi pare că pe mata te plictisesc și te găsești obligat să stai seara cu mine cînd ai avea ceva mai bun de făcut ; că pe Lența o obosesc pentru că mă socotește „musafir" și că Maricica, deși ține la mine și eu la ea, după două vizite resimte ceea ce resimt și eu ades cînd ies din pro-

gramul zilelor uniforme. Stau acasă dar să știi că invitația prietenească culeasă din scrisoarea matale, bob cu bob, m-a mulțumit.

V-am spus oare că Sandu a reușit, *mit Erfolz*, la Praga și a ocupat unul din primele locuri între cele cinci puse la concurs. Acum am primit o scrisoare în care-mi spune că bătrînul Jarnik se va duce la locuința lui să vadă „de-i confortabil instalat". E tare bun moșul Jarnik și mai mult decît amabil.

Aici în scrisoare trimit, pentru d-nul Topîrceanu, căci o va gusta, o cerere în căsătorie care întîmplător mi-a căzut în mînă. Autentică. Cu bune și prietenești salutări.

C. Marino-Moscu

Titi stă aici pînă-n martie, are un examen greu de preparat și a socotit că-i mai nimerit, în iarnă, să-l prepare aici. O scrisoare răspuns la toate chestiile literare trimit tot azi la redacție, pe adresa matale.

48

Joi 27 octombrie 1921

Domnule Ibrăileanu,

Am isprăvit traducerea mai de mult dar, cum aflasem că n-a venit editurii autorizația autorilor sau a editurilor P. Nourrit [1], n-am trimis-o. Numele le las scrise *în nemțește*... așa cum erau și în textul francez, deoarece jidovii noștri le pronunță, în jargonul lor, cu totul altfel de cum sună în ebraică și cum sînt exact scrise în nemțește. Multe cuvinte sînt explicate de autori în text chiar, iar altele le-am explicat (ajutată de un talmudist) în josul paginii. Cred că traducerea e bună. Ilustrarea copertei se va face după o prealabilă înțălegere, de asemenea ne vom înțălege și asupra episodului sau al tabloului ce trebuie ales. Cînd a fost Titi la București, d-nul Pătrășcanu era de părere să se facă, de fiecare capitol, cîte o ilustrație. În acest caz aș trebui să trimit lui Sandu cartea o dată cu toate indicațiile. Am scris mai de mult lui Tharaud, însă foarte scurt, cerîndu-i numai autorizația, tot pentru editură, și condițiile în care am putea-o avea.

Din *Amintiri* mai am vreo 10 publicații, de se vor parcela cum văd! Mai am în caietele de la redacție și aici. La Varatic ne înțălesesem altfel, cu totul altfel asupra publicării. Voiam să dau toată copilăria și o bună parte din adolescență, asta reprezenta vreo 3—4 publicații mai lungi de $3^{1}/_{2}$—4 foi fiecare. Apoi aș fi întrerupt definitiv în revistă ca să am restul inedit în volum. Așa cum m-a fărămițat simpaticul meu coleg sînt aproape de distrugere. Istorisirea pierde colosal din interes și chiar nu poate stîrni interesul cititorului de mai tîrziu. Se țin minte, impresionează 3—4 pagini din care n-ar lipsi mult din ceea ce poate aminti, dar o pagină și jumătate de dialog sau o descriere izolată de corpul întreg nu se poate grava decît în minţile predispuse... Îți mărturisesc, domnule Ibrăileanu, că m-a supărat parcelarea. Știu că fără a împieta se putea face altfel și era bine, frumos și în interesul tuturor. Nu, istorisirea — de vreți s-o mai publicați — de-i bună — nu trebuie întreruptă și reluată după cîteva numere; trebuie pu-

blicată în trei numere încă și trebuie continuată apoi în volum. Dacă se poate face așa, rămîne încă mult, mult inedit (din care vei tăia fără să se simtă) rămîn părțile cele mi emoționante, cele mai zguduitoare chiar și acestea iau, pe la sfîrșit, altă formă chiar, iau forma de roman. Sînt tablouri, portrete și oglinzi sufletești altele decît acele pe care le cunoști din caietele de pe masa de noapte...

Nu-i necesar să trimit acum urmarea ; este la redacție manuscris și știu eu că acela nu-i de tăiat. Cu volumul meu — povestea cu cocoșul roș — am să mă plîng iar. Ai auzit și mata solemnele promisiuni. Mi s-a scris pe la 25 sept. că s-a dat vol. la tipar la o tipografie unde, spune administrația editurii, se tipărea ciupit și de unde au trebuit să ridice tot după ce se tipărise prima coală (șpalt). Acum m-au mutat la tipografia „Poporul" de unde — după o lună — de-abia mi se trimite de corectat șpaltul (așa m-am înțăles) unei nuvele și două schițe ! Nu mă întreba, domnule Ibrăileanu, cum sînt culese !... Deși după text (nu după manuscris) sînt mizerabil culese, cu litera pătată și ciupită în nenumărate locuri. Crede-mă că atîta dezinteres e ofensător ; un dezinteres care, de nu-i chiar rea-voință, îi seamănă foarte mult. Am scris editurii de nenumărate ori și foarte categoric că, de nu se poate scoate volumul în condițiuni bune, prefer să mă mut aiurea căci această carte nu suportă să fie pasabil executată ; cartea cere — în partea ei artistică — o execuție absolut îngrijită — ceea ce nu pot bănui din tot ce văd pînă acum. Mata înțălegi că o execuție slabă dăunează tuturor, dar în primul rînd autorilor, nu-i așa ? Ca să fim conștiincioși, execuția și lansarea vol. va hotărî dacă și eu și Sandu vom persista în proiectele noastre de relații mai multe și mai strînse cu editura *V. r.* Am și hotărît ca în comanda, verbală, ce i s-a făcut pentru *Cu paloșul* să fie tot atît de exact cum a fost editura cu apariția volumului meu. Cu amicale salutări.

C. Marino-Moscu

În rămășagul nostru ori am pierdut, ori am cîștigat amîndoi. Produc o colecție de *Revue des deux Mondes* și de *Revue Mondiale* [2] în care istorisirile, nuvelele mai lungi, romanele au o neîntreruptă urmare și mata vii cu *Revue de Paris* [3]. Ceea ce va face că atunci cînd ne vom întîlni la Iași vom plăti împreună o cutie de bomboane. Just ?

[1] P. Nourrit, editorul cărții *A l'ombre de la croix* a fraților Tharaud.

[2] *Revue des deux Mondes* și *Revue Mondiale* (vezi scrisoarea a XL-a, notele 2 și 3.

[3] *Revue de Paris* (1829 ; director dr. Véron).

49

29 octombrie 1921

Domnule Ibrăileanu,

Iată ce primesc astăzi de la editură [1]. Pe cît m-a nemulțumit deprecierea lucrului, pe atît mi-i de mare satisfacția că am înțăles tot exact și din timp (o probă sînt rîndurile prevenitoare în care spun acum cîteva zile adm. edit. din București și matale, în urmă, că în curînd vom trebui să încetăm orice comerț cu edit. *V. r.*). Dacă în angajamentele ce ne-am luat

— verbal — unii față de alții, angajamente care, după purtarea edit. față de mine în chestia cu vol., nu au nici o seriozitate și angajatul își poate permite o atît de largă libertate, îmi iau și eu, cu multă seninătate, pe aceea de a-mi face focul în trei zile cu manuscrisul-traducere. Îți repet, domnule Ibrăileanu, ceea ce ți-am spus astă-vară în două trei scrisori: „De veneai să-mi spui: «m-me M., te rugăm să traduci cartea asta pentru noi, vom avea grijă să-ți apară frumos volumul, ori te vom plăti cu vorbe bune» aș fi primit" pentru că a scrie mă distrează și-mi face mare plăcere. Dar cînd domnul P., provocat de multe ori prin scrisorile adresate matale la Agapia și prin acele ce i le-am scris de aici, — la o înțălegere pe hîrtie și semnată nu răspunde încăpățînat. Cînd nici măcar — ca o compensație — nu are nici cea mai mică grijă de volumul care urma să-l editeze și, fără o vorbă, îmi trimite 2.000 lei (care stau la bancă), cînd și d-sa știe și eu tot așa de bine știu cum se plătesc toate traducerile și-n special acele comandate de editura *V. r.* chiar (fie ele cu preț fix sau cu atît la sută) găsesc, cum ți-am spus mai sus, că-i o depreciere strigătoare a lucrului și nu trebuie să cauți mult ca să vezi și ofensa de a nu fi voit de loc să mai audă de chestia asta deși, repet, a fost de atîtea ori provocat.

Planul de a traduce cartea făcut în chilia mea — (atunci cînd m-a întrebat cît cîștig pe lună cu piano) — nu putea fi doar socotit ca un angajament, cînd eu nu știam ce am de lucru și de voi duce traducerea la sfîrșit. Am și persiflat suficient oferta pentru ca d-nul P. să înțăleagă bine că nu putea fi vorba. Era dar de datoria d-sale să mă întrebe — mai ales că era provocat — *în ce condiții* traduc? Apoi... era vorba cît cîștig eu într-o lună! Or, eu am lucrat mai mult (de trebuie să fac comerț de dugheană!). Nu mă importă de loc că Tharaud e plătit cu 10.000 lei (fie el chiar 5.000 !!!) pentru noi e mult, pentru el... sînt cîteva dejunuri bune în Rue de la Paix [2].

Asta mi-a fost o lecție bună. De aici înainte nu voi mai putea crede decît în făgăduința de literatură pe care o vei mai trimite mata la tipar. Te rog să mă înțelegi bine: Editura putea să mă plătească mai puțin sau nimic dacă știa să se poarte frumos cu mine. Acum nu mai primesc nici o *condiție*, retrag volumul și Sandu — de-i vorba de astfel de angajamente verbale — nu se va mai ocupa cu ilustrarea cărților editurii. Salutări amicale

C. Marino-Moscu

Te rog anunță pe d-nul P. să-și ridice banii de la bancă. Mulțumesc.

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a XLVI-a. Cartea poștală citată la acea dată era în plicul cu aceasta de față.
[2] Stradă din Paris.

50

30 octombrie '921

Domnule Ibrăileanu,

Cred că n-am fost destul de explicită în scrisoarea din urmă relativă la ruperea oricăror relații cu editura *V. r.* Acest sfîrșit, trebuie să convii

şi mata, e bine hotărît de purtarea editurii (al d-nului Pătrăşcanu) şi nu-i o surpriză nici pentru mata cred. Am prevenit în nenumărate scrisori pe d-nul Clejan că nu înţăleg apariţia volumului[1] decît în condiţii *bune* şi am lăsat editurii libertatea să aleagă între cele două soluţii: să tipărească vol. în timp hotărît şi, repet, în condiţii *bune* şi să-l lanseze larg, ori să-mi restituie materialul după atîta aşteptare care mi-a *dăunat sub orice raport.* Or, în urma tuturor „solemnelor" promisiuni ale d-lui P., făcute şi faţă de mata, mă pomenesc — cum am spus — tîrziu de tot — cu un şpalt dezastruos tipărit, cu litera pişcată, ştearsă şi-n fine cu o vădită neglijenţă în tiparul fiecărui rînd. Am scris imediat domnului Clejan rugîndu-l să dispună ca să se înceteze tiparul şi dezgustată de atîta manifestă rea-voinţă, cer cu insistenţă şi în scrisoarea din urmă ca în zece altele să nu se mai tipărească volumul. N-am primit de astă dată nici un răspuns, dar dosarul cu promisiunile editurii îl am de anul trecut şi pînă acum! Socoteşti mata că mai pot avea încredere (ba mai mult încă: mai pot avea *curaj*) să las volumul în editura *V. r.?* Oare un volum trebuie numai tipărit şi aruncat în vreun colţ de librărie? Ştiu că editura care cheltuieşte, are interes să-l lanseze, dar tot atît de bine ştiu că acelaşi interes ar prezida tiparul, întocmirea etc.; şi văzînd cum merge tot, de la chipul cum s-a primit, pînă la tipar, deocamdată îmi stîrneşte cea mai mare neîncredere pe cînd o capăt din ce în ce mai mult în alte perspective. Am cerut şi cer şi prin mata insistent să mi se restituie materialul şi, dacă acesta nu-mi va parveni în termen *de zece zile*, voi fi forţată s-o fac într-un chip în care, din alte consideraţii şi reflexe asupra lucrului, nu vreau să uzez precipitat.

În ce priveşte traducerea, voi beneficia — cum ţi-am spus — de neseriozitatea hotărîrilor, avînd de parte-mi tot dreptul s-o fac. Domnul P. m-a întrebat, la Varatic, cît cîştig cu piano într-o lună?! I-am spus: — Cîştig 2.000 lei. — Noi îţi plătim cu 2.000 traducerea. Am rîs în mine şi, ca să nu răspund pe loc cum ar fi trebuit, m-am pus cu totul la adăpostul împrejurărilor, spunîndu-vă că mai înainte trebuie să văd *cum* voi traduce cartea, de voi isprăvi-o etc. Ţi-am scris imediat matale, la Agapia, persiflînd „tîrgul din uliţa strîmbă" din Paşcani; cred că-ţi aminteşti. A încercat domnul P. şi cum ştiu tot atît de bine astăzi ca şi atunci cît se plăteşte o traducere de 300 pag. bine făcută îmi pare că editura a nesocotit şi asta nu-mi convine.

Te rog, domnule Ibrăileanu, să înţălegi şi să reţii nuanţa: Dacă editura spunea: 1) „Dăm *un premiu* de 2.000 lei aceluia dintre colaboratorii revistei noastre care va traduce vol. X", aş primi acum 2.000 lei. 2) Dacă în tot acest timp d-nul P. m-ar fi întrebat: „M-me M., eşti mulţumită cu cît ţi-am propus, în treacăt, la mănăstire?", *poate că aş fi primit.* Dar nu primesc de loc chipul în care am fost cvasiangajată şi chipul în care mi s-au trimis banii. Ce-mi reprezintă traducerea asta? Vreo cinci săptămîni de distracţie şi cheltuiala cîtorva texte. De-i vorba însă ca d-nul P. să uzeze şi abuzeze de presupusa-mi nepricepere în materie, atunci prefer să aţîţ foc cu manuscrisul şi-ţi jur că nu-mi pare rău. Ori aranjăm tot în chip prietenesc — dar atunci sincer prietenesc — şi la repetatele-mi scrisori mi se răspunde aşa cum se uzitează între oameni, fie într-un fel, fie în altul (fie că poate edita, sau nu), ori sîntem autor şi editor şi atunci e nevoie de

tot procesul dintre aceştia la tipărirea unui volum sau la traducerea unei cărţi. D-nul P. a găsit „avantajos“ să nu răspundă niciodată şi, între acestea, să aleagă altă cale — cam întortocheată ce-i drept — care din primul rînd n-a convenit observaţiei, judecăţii şi la urma urmei gîndului meu de cîştig. Aşa că d-nul P. nu va fi surprins găsind în purtarea mea — în chestia traducerii — ceva ce cam seamănă cu purtarea d-sale în aceea cu volumul meu. Eram de altfel hotărîtă — chiar de nu surveneau aceste din urmă perturbări — să încetez orice „afaceri“ cu Editura şi în încetarea asta înţelegeam şi pe Sandu pe care nu-l voi expune, rece, la toate nemulţumirile care le-am avut eu. Ca şi cu mine, cu S. n-a făcut d-nul P. nici o convenţie serioasă. „Sînt provinciali şi ei nu prea ştiu“, ori „sînt delicaţi şi nu îndrăznesc !!“. Nu, lucrul, şi mai ales lucrul atît de frumos, trebuie stimat în valoarea lui ; artistul se mulţumeşte cîteodată şi cu „vorbe“, dar... să le audă atunci, să fie mulţumit cînd îşi poate permite măcar de acestea, dar aşa... mulţumesc !

Te las şi te rog, domnule Ibrăileanu, cu prima ocazie să scrii domnului P. hotărîrea mea cum şi rugămintea să-şi ridice banii editurii de la banca unde i-a trimis. Cu multe mulţumiri şi salutări prieteneşti

C. Marino-Moscu

[1] Tot despre apariţia volumului de nuvele *Tulburea* este vorba

51

14 noiembrie '921

Domnule Ibrăileanu,

Ai înţăles just ce mi-a hotărît atitudinea în chestia Tharaud. Rămîn hotărîtă să rup orice „înţălegeri“ cu editura. Este în tot o evidentă reavoinţă care, la urma urmei, îmi dăunează sub orice raport. Că *V. r.* a trecut sau trece printr-o criză, o cred, dar au fost momente cînd nu existau piedici, cînd s-au scos volume înscrise în urma mea, cînd eu am fost anunţată şi apoi... Nu s-a putut scoate volumul — indiferent cauzele, *de ce* nu mi s-a restituit textul ? Poţi afla, poţi şti şi poţi spune mata ? E ridicol, la urma urmei, să aştept un an şi jumătate cînd altă editură, în condiţii neaşteptate, vrea să-mi publice vol. Care consideraţie alta decît acea a prieteniei m-ar fi oprit pînă acum să ridic tot şi cu orice chip. Mata nu m-ai ajutat de loc în chestia asta şi-ţi spun drept, foarte drept, asta m-a atins. Eu nu pot veni la Iaşi ; nu primesc nimic de la editură pînă nu se hotărăşte într-un chip cu volumul. Eu nu înţăleg să primesc adaosuri şi bacşişuri şi mata ştii foarte bine că dacă, cedînd unor alte sentimente, aş fi ridicat banii de la bancă, în ruptul capului n-aş mai primi surplusul... Înţălege-mă, domnule Ibrăileanu, eu nu-s rapace, eu nu-s negustoriţă, eu nu mă tocmesc. Am ţinut însă, cu pierderea mea, să-i arăt d-lui P. că l-am înţăles şi, dacă am scris de aprecierea celorlalte traduceri, am făcut-o gîndindu-mă tot la intenţiile d-lui P. Eu nu ştiam preţul traducerii romanului englezesc făcută de d-şoara M. V.[1] ; ştiam doar de traducerea piesei *Regele Lear*[2] şi de angajamentul lui Sanielevici[3] cu editura pentru traducerea ro-

manului cu Lichtenberger. Cum dezinteresul, evidenta rea-voință și prețul făceau un snop, un tot, am scris. Nu, nu mata mi-ai promis 2.000 lei, mata ascultai tăcut, fumînd denicotinizate, pe cînd d-l P. se frămînta prin odaie și, după ce-mi spusese că „mai am pe cineva", căuta cu tot dinadinsul să mă facă să pricep că traducînd mă voi îmbogăți ! ...Cînd mi-a spus că mai are pe cineva, m-am și hotărît, în gînd, să refuz și proba mare stă în scrisoarea care ți-am trimis-o, a doua zi chiar, la Agapia, în care persiflam propunerea făcută în acel chip și-ți spuneam că voi traduce fără nici o condiție, pentru mine. Mi-ai cerut s-o fac și asta m-a hotărît, nu faimoasele „condiții". Am scris cu plăcere și cu gîndul că, de va fi bine și frumos, voi fi răsplătită în alt chip pe lîngă un preț oarecare ce urma să se stabilească consecvent lucrului și poate chiar valorii lui. Să mă crezi că sînt jenată cînd atîta lume mă întreabă „ce-i cu volumul ?" Așa că rămîne hotărît. Ori rupem și tăiem cu briciul orice relații editoriale și chiar literare, (dacă „interesele" editurii din București ar avea reflexe asupra literaturii de la Iași), ori d-l P. își calcă pe suflet, dă hîrtie potrivită lucrării, are sau dă în grijă cartea unui priceput și accelerează tot *ca pentru d-sa*. Atunci vom scrie, *pe hîrtie*, condițiile, data precisă a apariției vol., iar editura, care are tot interesul să lanseze cartea, o va face, sînt sigură, pînă aici a fost greu.

În orice caz, domnule Ibrăileanu, te rog să pui capăt acestei povești. Cu amicale salutări,

C. Marino

În primul caz te rog să previi mata editura ca printr-o ocazie oarecare să ridice vol. *Cu paloșul* [4], care-i la Sandu. Adresa : Pan A. Mosku, Kamenicka 49/III, Praha VII (Cehoslovacia). Nu se poate trimite cu poșta, pachetele riscă de multe ori.

[1] Traducerea romanului englezesc făcută de domnișoara M. V. Nu știm la cine și la ce se referă Constanța Marino-Moscu.

[2] *Regele Lear,* tragedie în 5 acte și 25 tablouri, de William Shakespeare, a fost tradus de Mărgărita Miller-Verghi și s-a editat în București, Minerva, 1911. Domnișoara M. V. va fi fiind Mărgărita Miller-Verghi și Constanța Marino-Moscu face o confuzie ? (Vezi nota 1 de mai sus).

[3] Henric Sanielevici nu a tradus nici un roman al lui André Lichtenberger (scriitor francez — 1870—1940 — ; a scris printre altele, romanele : *La mort de Cortinthe* (1900), *Père* (1901), *Le sang nouveau* (1914), *Biche* (1920) etc.).

[4] Romanul *Cu paloșul* al lui Radu Rosetti a apărut, în editura „Viața românească", în anul 1924 (3 volume), la București. În revista *Viața românească,* XVI, 1924, nr. 8, august, p. 271—272, O. B.[otez] îi face o recenzie.

52

21 noiembrie 1921

Domnule Ibrăileanu,

Am primit astăzi cîteva rînduri de la domnul Sevastos care-mi cere urmarea *Amintirilor*. În ultima scrisoare către mata îmi pare a fi fost, în

chestia asta, destul de categorică. Sînt suprasăturată de purtarea incalificabilă a editurii în publ. volumului meu ilustrat. Nu mai am nici încredere nici curaj să reîncep ceea ce (trebuie să știi mata) n-am tolerat cu o răbdare în care nu mă recunosc, decît dintr-o deosebită considerație și alte sentimente ce ți le păstrez matale, care erai oarecum amestecat în chestia vol., pentru că mata l-ai recomandat întreprinderii comerciale din București. Ca să se termine echitabil cu apariția acelui vol. și pentru a accelera tot, ți-am propus, domnule Ibrăileanu să mă substitui scurt, foarte scurt timp în comerțul cu d-nul P., să iei oarecum sub auspiciul matale tipărirea și mai cu seamă lansarea volumului [1]. Considerînd și după timpul trecut și după scrisori, vremea de cînd așteaptă acel biet volum să fie tipărit, — pe cînd altele — noi înscrise — apar în duzină și, considerînd apoi chipul deosebit, unic în analele editoriale, în care a fost reținut de editură (reținere care, trebuie să știi mata, că mi-a dăunat și material și *moral* mai ales), am întrezărit, în cererea mea, oarecare drept, un drept care nu există în nici un text de lege dar al cărui legislator, nobil, e sufletul. Totuși îți mărturisesc foarte sincer: mi-a trebuit destul curaj ca să-ți propun după ce eu, ca colaboratoare a revistei, mă deprinsesem să nu mă bucur de nici un interes altul decît acel al publicului care m-a supracompensat și de acel al altor oameni care și-au închipuit că-mi pot spune ce este fără a dăuna nimănui și mai puțin încă literaturii ce se poate prevedea că voi face de aici înainte de voi trăi! Gîndul că fără nici o osteneală și fără vreo schimbare în viața zilnică și în acea sufletească ai putea patrona, auspicia și te-ai putea interesa pentru literatura mea, rezumînd tot la *trei* rînduri către domnul P., mi-a dat acel rar curaj să atac chestia asta. Aș fi așteptat-o de la mata care ești bun și înțelegător, nu ca prietină... O! Nu! ca colaboratoare numai. (M-am deprins să nu amestec prietenia cu afacerile; centralizarea asta ar fi greu de suportat și nici n-am prea ști unde sîntem!) La scrisoarea în care-ți propuneam acest lucru n-am primit — fără surpriză — nici un răspuns și crede-mă că nu reveneam dacă d-l Sevastos — care probabil n-a aflat nimic — nu-mi cerea urmarea din manuscris. Dacă publicațiile mele (vol. ilustrat, amintirile și alte două volume pe care mai am să le revăd și să le corectez) pot avea sprijinul care-mi trebuie, care-i și natural să-l aibă un autor de la revista la care scrie, voi lucra înainte, voi mai trimite două publicații de cîte 6—7 pag. una și apoi în maximum trei luni — *de voi trăi* — voi scoate sau veți scoate volumul. Iar de trebuie să mi se făgăduiască pentru a nu tăcea... și de trebuie să mai rămîn același glas în deșert, fug, fug domnule Ibrăileanu, fără să mă uit înapoi. Deci nu-i nici în interesul meu nici al altei edituri să mai public în revistă afară de n-rul care va apărea. Aveți toată libertatea să alegeți. Trebuie să știi mata că ceea ce-ți cer nu-i numai să-mi iei grija momentană a tiparului, a lansării și dezagramentul comunicației mele cu d-nul P. Ca să scriu bine, frumos îmi trebuie, *mi-i necesară* manifestarea unui interes care știu eu bine că-l merit în literatura mea, dar de care — ca colaboratoare — o repet — nu m-am bucurat pentru că oricînd a fost cerșit de mine și niciodată spontan. În toată perspicacitatea și subtilitatea matale ți-a scăpat sau n-ai voit să-mi oferi acest prețios dar pe tava convingerii matale? Și cît îi este de prețios, scump celui ce-i vine neașteptat! Din contra, am simțit perfect și întot-

deauna grija matale să nu-mi *dai nas*. De ce? Iată un lucru la care nu vreau să mă gîndesc, nu vreau să săp chiar de aş găsi în fund o comoară de adevăr. O! de cîte ori am trimis revistei scrieri care, să zicem aşa, aveau cel puţin o egală valoare literară cu anumite bucăţi ale altor autori. Văzut-am eu vreodată fruntea revistei? Chiar nici atunci cînd, în lipsă de ceva mai bun, n-rul ar fi început cu o poezie! Tot, tot, tot m-a descurajat imens şi părăsirea clară, evidentă în chestia vol. ilustrat mi-a secat curajul de altădată. Convin şi eu, ştiu chiar sigur, că natura nu mi-a dat talentul care-şi creează loc deosebit în spaţiu ca şi pe revistă, dar... cînd o scriere e bună, rămîne bună, nu-i aşa? Şi cînd o recunoşti şi mata chiar pînă a mi-o spune chiar în scris şi cînd şi alţi pricepuţi o recunosc ca şi mata, mă doare cînd mă văd ca o a şaptea roată la car ori, ca acum în urmă, cînd îmi văd publicaţia scizionată fără milă şi fără să fiu întrebată chiar în porţiunea unde trebuie să fie continuitate. Ţi-am spus eu matale odată că din viaţă nu pot tolera: dezinteresul sub forma lui impasibilitate, prostia şi răutatea şi din drumul mare — cînd întîlnesc vreuna din aceste ierburi rele — prefer să trec pe cărări.

O! Cu nici un chip n-aş vrea să merg, cu vol. meu ilustrat, pe urma vol. amabilului şi bunului dr. M. [2] a cărui carte se sprijină numai pe valoarea-i intrinsecă şi-i fără ajutor „estetic", cum spunea un autor. Îmi pare, domnule Ibrăileanu, că asta-i ultima spovedanie. Ori vrei să înţelegi cu sufletul şi atunci tot indică să faci aşa cum te rog eu, ori de nu, îmi iau catrafusele şi plec. Nu, nu amestec prietenia mea cu afacerile! Prietenia şi recunoştinţa pentru manifestări prieteneşti sînt inalterabile chiar de nu ne-am scrie, chiar de nu ne-am mai vedea. De „acolo" de la prietenia noastră în culoarea ei aleasă şi pînă la masa cu hîrtii... e cale lungă, cu multe drumuri. Dacă-i greu de realizat ceea ce-ţi cer, te rog fără înconjur să-mi scrii şi iar să-mi scrii dacă ai primi să scrii serios d-lui P. să înceteze jocul „de-a puia gaia". Asta-i tot.

Chiar acum am primit o probă de tipar şi probă de ilustraţie!! E simplu: oribil. Îţi aminteşti invitaţia d-rului Ureche să i se caute figura pe o pată neagră de ziar? Ei bine, aşa-i. Una din ilustr. redusă *la sfert* şi cealaltă, o pată! Eu nu mai înţăleg nimic, zău nu. Aş vrea să întreb telegrafic, pe d-nul P.: „De ce se ilustrează un volum?" Dacă nu vor să facă lucru bun, de ce încep cînd am prevenit şi prin scrisori şi telegrafic că *rău* nu înţăleg să apar. Forma cărţii e bună, hîrtia e potrivită pentru orice altă carte, dar nu pentru un vol. ilustrat! Astă-noapte pleacă Titi la Bucureşti să se înţăleagă; ori prefer să ridice volumul *căci nu vrea cu nici un chip* d-l P. să apar aşa cum trebuie. Mai spune-mi, d-le Ibrăileanu, că sensibilitatea îmi va da mania persecuţiei! De ce n-a tipărit cu jumătate de an în urmă, de ce se dezinteresează şi mai ales... de ce a căutat cu tot dinadinsul să paralizeze tot pînă după apariţia altor şi unor anumite volume? Acum cred că îmi va veni rîndul. Cum? Asta-i cu totul altceva!... Am răsturnat ziduri, am rupt bariere, am sfîşiat perdele şi am ajuns pînă la mata ca să-ţi spun tot ce cred şi tot ce simt. Poate că voi muri săptămîna asta şi mata nu ştiai încă pînă unde te înţălesesem. Cu prietenie.

C. Marino

Ți-am scris că poate voi muri; să nu crezi că-s bolnavă. Nu, am însă credința că peste puțin nu voi mai fi. Te rog să mă crezi, *pe cinste*, că nu insist de loc în soluția propusă. Am spus-a ca o singură posibilitate.

[1] În afară de recenzia la volumul *Ada Lazu* (vezi nota 1 la scrisoarea a X-a, nu s-a mai scris nimic în *Viața românească*, în faza ei ieșeană, despre Constanța Marino-Moscu.

[2] Amabilul și bunul dr. M. este I. I. Mironescu. Volumul lui I. I. Mironescu, la care se referă Constanța Marino-Moscu, este *Într-un colț de rai* și a apărut în editura „Viața românească", București, 1921.

53

Luni, 6 februarie 1922

Domnule Sevastos,

Trimit alăturat o porție din *Amintiri* care trebuie publicată pentru ca alte două părți să se reliefeze una prin alta. Partea întîia e mai delicată și a doua e necesar să-i urmeze. Aceste 40 pag. vor face just 6—7 de revistă.

Am expediat traducerea [1] la București. Cînd se va dezgheța Moldova sper să vin și eu la Iași.

Salutări amicale și multe mulțumiri

C. Marino-Moscu

[1] *Umbra crucii* de J. și J. Tharaud.

54

13 februarie '922

Domnule Ibrăileanu,

În revolta justificată de atitudinea incalificabilă a lui Sadoveanu am răspuns Comitetului prin mata. Acelei revolte i-a urmat, în chip natural, o clipă de acalmie în care am avut putința să mă gîndesc și să prind bine firul acelei „bunăvoințe". Și astăzi, cînd pot vedea și mai bine, cînd pot hotărî ce am de făcut, îți scriu (deși din scrisoarea d-lui Sevastos văd că amestecul, în editură, e oarecum redus). Te știu, domnule Ibrăileanu, stîlpul cel mare al *V. r.* și de aceea, socotind zvonurile care circulă asupra acestei societăți, vin prietenește la mata să te rog să intervii cît de cît și *la timp mai ales* în chestia asta pentru ca ea să nu înmulțească umbrele care s-au aglomerat grozav.

Editura, neînțelegînd ultimu-mi gest atît de nepotrivit cu atitudinea acesteia (și care recunosc și eu că prin excesiva-i delicatețe frizează prostia...) a socotit, și de data asta, absolut greșit că d-na M. va tolera tot. Ca să închid penibilul incident trecut, am făcut tot, tot ce s-a putut ca concesii: un contract fără dată și fără nici un termen de execuție bine stabilit. Am neglijat voit o sumă de puncte, doar s-o isprăvi povestea... Credeam că în sfîrșit editura va aprecia. Așa! Parcă toate viețuitoarele înțăleg... O fi socotit desigur atitudinea mea ca un capriciu sau, judecînd după mentali-

tatea d-lui P., ca o nepricepere în materie. Pentru *asta,* pentru șiragul de perle răspîndit unde nu trebuia, îmi merit pedeapsa și iat-o vine sub forma unei monumentale prostii, a unei inconștiențe sau a unei naivități *voite* care ascunde o intenție demnă de sufletul rece al d-lui Sadoveanu. De toate amintirile ce mi le-a stîrnit și cu deosebire demnă și de aproape înrudită cu naptul caietului meu de amintiri. M-am gîndit mult, am înlăturat cum trebuia tot păienjenișul în care-și învăluie Sadoveanu intenția și am văzut clar — cum văd că-i ziuă — tot, tot ce este! Se vede că nu-s încă de pe lumea asta căci mă cutremur de scîrbă muntenească! Eu am *lucrat* traducerea și conștiincios și cu pricepere și cu intenție literară. O spun fără nici o modestie pentru că știu bine în ce chip am făcut-o. Am căutat să evit acea *pesanteur* care îneacă toate traducerile, am dat frazei o cadență și o muzicalitate care lipsește în multe locuri din orig. chiar; am ales cuvintele și în sfîrșit, înțălegînd bine spiritul limbii franceze, nu m-am depărtat de loc de idei, n-am scăpat o vorbă, dînd totuși frazei o turnură ușoară și stilizînd plăcut. Ce se mai cere, afară de asta, unei traduceri? Să n-aibă neologysme [sic]? Nu contest, vor fi *cîteva,* vor fi poate cuvinte trecute în limbă pe care urechea d-lui S., deprinsă cu alt limbaj, nu le-a tolerat? De ar fi fost să aleg între picanteriile de plumb din cronici și cuvintele trecute în limbă n-aș fi ezitat nici un moment. Da, au fost expresii care, pur românește traduse, ar fi îngreuiat grozav și care erau ca de acolo în turnura frazei mele. Cum nu vreau să las nimic nelămurit, cerc să întrevăd și posibilitatea îndoielilor d-sale asupra *prozei mele* românești propriu-zis. Ei bine, și aici ca în toate scrierile construcția frazei mele românești e aceeași și-i oarecum franțuzească fără a fi pe lîngă româneasca suprapusă a d-lui S. Asta-i limba mea, așa vorbesc eu, așa scriu și-s înțăleasă și nu se plînge nimene și limba mea place pentru că-i aceea a *simțirii,* a gîndului care se scurge prin condei. Înțălege asta d-l Sadoveanu? Știe că fiecare om are alt ritm în scris cum are alt ritm în mers, în gînd, în suflet. Nu, nu știe și de asta tot ce nu-i scris măcar pe aproape de felul lui nu poate fi bun; o știu de mult! Dacă citea Codreanu lucrarea sau vreun alt bun cunoscător al limbii franțuzești și își făcea observațiile, mă închinam și le primeam altfel oferite bineînțăles. Dar S. care nu mă poate traduce pe mine în Amintiri, S. să judece traducerea asta? Dacă făcea o critică lui Vissarion, lui Sandu-Aldea și altor scriitori din această manta, mă închinam pînă la pămînt, dar într-o traducere ca asta... s-a compromis, credeam că pricepe și știe mai mult!

Toate explicațiile astea sînt pentru mata, domnule Ibrăileanu, eu știu perfect că tot se hotărîse înainte de a se citi manuscrisul și nu m-aș mira de loc, dar de loc, dacă în acest *„coup monté"* * piedestalul nu l-ar fi pus domnul Pătrășcanu, geniul meu cel rău și geniul rău care va strica multor oameni... Aceasta a prins cu d-l S., care se știe că nu de mult a suferit crize nervoase. Sede că S. n-a mai avut timp să se gîndească la imposibilitatea acestei incursii, se vede că n-a avut loc, timp și dispoziție să mai întrebe și pe *alți oameni* dacă în analele literaturii s-a mai scris sau se mai știe că un autor ia lucrarea altuia și, fără să sufle o vorbă, se pune pe lucru pentru a-i strica celuilalt. De ce atunci să nu vină 6—7 scriitori la rînd

care să-şi apozeze şi *numele* şi proza! Dacă S. n-ar fi călcat un pas afară din Paşcani, dacă n-ar fi citit în viaţa lui o carte şi n-ar fi văzut decît rudele de la Săbăoani, nu i-aş ierta încă să facă aşa prostie cum nu-i poate ierta orice om care gîndeşte cît de cît. Răutatea poate orbi, asta-i sigur. Oricît ar trăi de ascuns în carapacea d-sale, oricît ar mai avea de scris la romanul *Str. Lăpuşneanu* [1] nu îi e doar atît de prinsă judecata încît să nu-şi dea seama că ceea ce a *încercat* nu s-a făcut *încă* decît în urma cererii traducătorului sau cu consimţămîntul lui şi că prin această tentativă, inspirată de rele intenţii, poate să-şi atragă dezagramente care s-ar reflecta cu deosebire asupra editurii. Şi dacă nu i-a plăcut ceva de ce nu a marcat, de ce nu mi-a atras atenţia, de ce n-a îndreptat singur după ce mi-ar fi cerut învoirea, de ce? De ce a trimis, pe furiş, manuscrisul la Bucureşti cu menţiunea să fie „retuşat" de Rebreanu. Ce amestec poate avea Rebreanu — pe care-l stimez ca autor — în literatura şi lucrarea mea? Da, acest amestec nu are decît un înţăles: Rebreanu nu-i un autor de neglijat. *V. r.* vrea să-l menţină cu orice chip şi nemulţumindu-se cu „trimiterile" sale face din lucrarea mea un Casso? Să ştie editura că-i cu noduri şi Rebreanu va vedea şi... scapă.

Te rog, domnule Ibrăileanu, şi te rog foarte serios să intervii la Bucureşti să mi se restituie cele 7 caiete de traducere dacă nu-s socotite bune. Iar dacă, după cum a opinat Comitetul de la Iaşi, sînt bune de tipărit, să previi mata, la timp, ca să mă dispensez de orice amestec şi nu primesc nici o virgulă străină. De altfel — pentru că mă învîrt în atîta nesiguranţă şi fălsărie — vreau să recitesc ori singură, ori în comitet lucrarea *Umbra crucii.* Cum mai pot fi eu sigură *acum* de ce conţin paginile mele!! Dacă nu-s *publicabile,* să mi se trimită înapoi şi cu aceasta în mînă voi urmări, cu un anumit scop, orice traducere ar apare. Pot să n-am suspiciune cînd se procedează aşa şi cînd, din nenorocire, mai sînt şi precedente? Mai am aici primul manuscris al traducerii după care voi controla pe cel ce se plimbă, din care se taie, se spînzură, se denaturează şi eu... aş fi chemată să iscălesc o lucrare mutilată astfel? Ori editura din Bucur. a contat că aş facilita extraordinar un alt lucru? Primind să semnez lucrarea „retuşată" aş fi exact atît de naivă cît a fost S. grăbindu-se să ia pripita hotărîre care a dezvăluit intenţii. Se vede că ţine să apărem totuşi în faţa juriului pe care nu l-am văzut atunci numai pentru că s-a grăbit să restituie caietul. Ei bine, de data asta nu mai merge aşa. *C'est ignobile!* Aşa strigă tot în mine în urma acestei mizerii. Te rog dar, domnule Ibrăileanu, intervino imediat pentru ca exasperarea mea să nu se traducă în fapte. Ori nu se publică lucrarea, ori se publică fără nici o retuşă şi *nu se publică* necitită de mine. Salutări,

C. Marino-Moscu

[1] *Strada Lăpuşneanu* s-a tipărit în volum la Iaşi în anul 1921.

---

* Lovitură premeditată.

55

Mănăstirea Varatic, 18.X.'927

Domnule Ibrăileanu,

Vin cu o rugăminte. Văru-meu, Liviu Marian, îmi scrie astăzi că e vorba să candideze pentru o catedră de limba română [...] şi că, la reuşita acestei candidaturi mata, înainte de oricine, ai avea cuvîntul. Îmi mai spune că el, prin lucrări în materie, doctorat şi vechime ar avea întrunite toate drepturile ce se cer. Acest fapt singur mi-a suggerat [sic] gîndul şi mă îndeamnă să-ţi atrag atenţia asupra lui, *fără a insista în rugămintea mea.* Scriu şi adresez la redacţie pentru că am uitat adresa „proprietăţii". Cu această ocazie îţi comunic, domnule Ibrăileanu, că am dat de un fir încurcat care ar duce poate la *Albumul literar* [1]. Un bibliofil — maniac — [...] ar putea avea cartea. Acest fir mi l-a dat domnul Zirra [2], directorul Conservatorului, la ultima lui vizită la Varatic. Aştept acum să-mi dea adresa pe care i-am cerut-o de curînd.

La Varatic sînt zile de primăvară ; e cald, soare şi cu culorit [sic] de care nu se pot bucura, vara, cei mai fideli vilegiaturişti şi iubitori de natură. După ce a fost Lenţa la mine, am vrut să vin şi eu la Agapia, contînd că veţi amîna plecarea. Mi s-a răspuns însă, la telefon, că eraţi plecaţi de două zile. V-aţi mutat în proprietate ? Cum vă pare schimbarea ? Maricica a reuşit să se înnegrească la mare ? I-a făcut bine plaja ? Copiii mei sînt în ajunul plecării din Varatic şi din ţară, cred. Gîndul mă cam îngheaţă şi caut, cum pot, să nu-i dau importanţă, dar nu reuşesc. Nu ştiu de ce, în acest an, aştept cu grijă singurătatea din iarnă, deşi am luat toate măsurile s-o populez cu vizite, cărţi, scris şi plimbări lungi cu căruţa silvicului, care zice că „trebuie plimbaţi caii". Am comandat un fotoliu laaarg, ceai mi-au trimis Zirrii, lemne sînt multe în pădure şi soba cea nouă îmi mută gîndul la baia turcească. Rău aţi făcut că n-aţi primit invitaţia mea la Varatic. Otilia Cazimir şi d-nul Topîrceanu au spus că vor reveni (o probă că nu s-au plictisit). S-ar putea să vin la Iaşi, în iarna asta. Mă cheamă Liviu insistent[...] ca să mai ascult concerte şi să văd teatru. Trecînd prin Iaşi, îmi voi aminti de pelerinajele mele de altădată. La Crăciun are să vină familia Sturdza la mine şi la Agapia va sta familia Zirra. Ce păcat că mi s-a luat clavirul ; aş fi avut şi teatru şi muzică bună la Varatic. Aşteaptă factorul să termin scrisoarea. O închid cu toate gîndurile mele bune pentru Lenţa şi Maricica şi matale bune salutări.

Constanţa Marino Moscu

[1] *Albumul literar,* de fapt : *Album ştiinţific şi literar,* Bucureşti, 9 februarie 1847 — martie 1847, săptămînal. Redactor : C. N. Brăiloiu. Editat de C. A. Rosetti şi Vinterhalder. (După cum spune M. Eminescu într-o notă la finele exemplarului revistei *Propăşirea* de la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu" din Iaşi, *Albumul ştiinţific şi literar* ar fi fost o continuare a *Propăşirii).*

[2] Al. I. Zirra (1884—1946), compozitor român, fost profesor de armonie şi director al Conservatorului din Iaşi (de la 1907). Culegător de folclor muzical şi autor al unui *Tratat de armonie,* Craiova, 1928 şi a mai multor opere, printre care : *Alexandru Lăpuşneanu.*

56

Sîmbătă, 26.XI '927
M-rea Varatic

Domnule Ibrăileanu, nu te bucura prea tare cum nici eu nu îndrăznesc încă să mă bucur ; d-na Zirra îmi scrie că ar fi găsit *Albumul lit.* [1] cu poezia care te interesează atît de mult. Încă o dată, nu te bucura pînă-n fund, pînă nu vei avea-o. Mie nu-mi vine să cred că aş fi avut şi eu o dată noroc să se întîmple ceva, aşa cum doream. De altfel iată ce-mi scrie d-na Zirra [2]. Altceva, care să te intereseze, n-am de spus şi termin salutîndu-te prieteneşte.

Constanţa Marino Moscu

[1] Nu ştim ce poezie din *Albumul ştiinţific şi literar* îl interesa pe G. Ibrăileanu, dar în anul I, 1847, nr. 1, 9 februarie, p. 6 este o poezie : *Sburătorul*, semnată V. A.[lecsandri]. În nr. 2, 16 februarie, p. 14—15 este publicată poezia : *Ucigaşul fără voie*, de Gr. A.[lexandrescu], la p. 15 o altă poezie nesemnată : *La o mască.*

[2] Într-adevăr, scrisoarea d-nei Eliza Zirra, trunchiată, se află în acelaşi plic cu aceasta de faţă şi conţine aceeaşi informaţie, ca şi a Constanţei Marino-Moscu.

57

Mănăstirea Varatic, 18.I.'928

Domnule Ibrăileanu, fără să-mi pot explica îndeajuns un proces al simţirii mele, de cîte ori m-am gîndit în timpul din urmă la ceea ce vreau să-ţi scriu astăzi, nu mi-am amintit de timpul de cînd ne cunoaştem ; de sentimentele bune ce mi-ai arătat, în tot interesul ce puneai în conducerea literaturii mele, de grija ce aveai să mă stimulezi la lucru bun, de imparţialitatea care, într-un moment, a pus peste toate un colţ de umbră şi de regretul meu... Nu m-am gîndit — pentru că nu m-am putut gîndi — decît la o clipă, smulsă unui moment dintr-o zi. Mi-am amintit, domnule Ibrăileanu, de clipa aceea cînd, la Buzău, mi-ai spus cu un accent pe care nu ţi-l surprinsesem pînă atunci : „Madame Moscu, sînt abătut. Aş vrea să mă plimb în pădure. Ştii ce ? Hai să ne plimbăm de cinci lei". Singură amintirea asta a făcut să se îndepărteze amintirea, mai vagă, ce-o puneai ostentativ între critic şi colaborator şi a adus iar, peste colţul de umbră, lumina caldă a prieteniei care mi-a spus-o gîndul spontan mai bine şi mai mult ca orişicare alte manifestări. Şi amintirea asta, ca şi piramidele de prăjituri, ca şi grija matale şi a Lenţei să-mi daţi la masă tot ce-mi plăcea, mă îndeamnă astăzi să-ţi scriu, să-ţi spun şi să te rog prieteneşte ceva ce, considerînd celelalte relaţii, nu m-aş încumeta poate să încerc. Ştii bine, deşi nu m-ai întrebat astă-vară, că scriu, de un an, cartea amintirilor mele [1]. Mata, prin purtarea matale cu mult înţeles, m-ai învăţat să nu dau la lumină ceva îndoielnic. Or criteriul judecăţii mele, în lucrarea asta, e unul singur : Am scris aşa cum am simţit şi n-am scris decît ceea ce am observat şi am simţit, agrementînd se înţelege lucrarea mea cu descrieri de mediu şi alte garnituri literare indispensabile pentru a-i da formă şi contur. Dar... de aici pînă la

aceea ce aş vrea să fie, pînă la ceea ce trebuie să fie o lucrare în acest gen e o distanţă pe care *eu* numai în spaţiu aş putea-o măsura şi în care, înţelegi mata, e situată *arta* de a reda. Şi judecata şi simţul matale estetic, artistic, cum să-i zici ? o vor vedea *de este* în chip mai mult decît indubitabil.

Acum glanez lucrarea şi zău că aş face-o cu mai multă răbdare, cu mai multă băgare de seamă, cu mai mult interes chiar, dacă aş şti că primeşti să-ţi citesc aceste pag. Ştii, ţi-am spus odată mi se pare, că eu nu pot trăi decît retrospectiv sau în viitor. În acest scop chiar am nevoie de gîndul acesta ca de un element care ar ajuta mult lucrului meu. Că această lectură s-ar face peste scurt timp, în primăvară sau mai tîrziu mi-e perfect indiferent ; gîndul singur îmi va colora cerneala şi condeiului îi va pune aripi. Nu vreau, cu nici un chip, să te deranjez, domnule Ibrăileanu, nu vreau să-ţi iau din timpul atît de preţios şi, de n-aş şti că ai momente pe care le dăruieşti altora ; cu toată dorinţa mea de mai sus n-aş încerca. Aştept de la mata cîteva rînduri în care te rog ca, fără pic de menajament, fără umbra unei rezerve, să-mi spui prieteneşte dacă lucrul te interesează ; aş simţi altfel o jenă care m-ar paraliza.

Aş vrea să-ţi adresez scrisoarea asta acasă. Redacţia îi dă parfum de colaborator (şi nu-l vreau...), dar tot astăzi am absenţe. Am uitat complet şi strada şi n-rul casei şi nu vreau să dau de lucru poştaşilor din Iaşi.

Am scris Lenţei atunci, îndată după ce ţi-am scris şi matale, în privinţa publicării cîtorva fragmente. Nu mi-a răspuns. Mi-am închipuit că mutarea şi tot cortegiul ei au împiedicat-o. Să-i spui, domnule Ibrăileanu, că ursoaica de la Varatic îşi conservă simţirea în ozon. Amiciţii şi gînduri bune Maricicăi şi Lenţei şi matale rugămintea să mă ierţi dacă te-am deranjat sau dacă, într-o clipă numai, ţi-aş da *embarras* cu propunerea mea. Amiciţii.

Constanţa Marino-Moscu

[1] Tot la *Amintirile Caterinei State* se referă, dar, probabil, are în vedere editarea în volum (care nu s-a mai realizat) a acestei scrieri.

58

Mănăstirea Varatic, 14.II.'928

Domnule profesor şi detaşat prieten,

Îţi închipui oare la ce atribuiam îndelungata matale tăcere ? La două cauze şi singurele care te-ar fi putut îndemna să taci. 1) La lipsa protocolului din precedenta. 2) La dezinteresul cu care ai fi primit, poate, propunerea mea. Nu spune că n-am dreptate ; ea e palpabilă aproape. Mata, în toată prietenia — care-i drept că mi-ai manifestat — ai pus oricînd un fel de barieră şi care era cu atît mai perceptibilă cu cît n-o stabilise firea matale, ci numai voinţa de a păstra o distanţă pe care sentimentele mele chiar n-ar fi încercat s-o parcurgă. Am avut apoi astă-vară expresia voită a unui jucat dezinteres cînd, ştiind că reîncepusem să scriu atît de bine te-ai ferit să mă întrebi ori să-mi vorbeşti ceva în acest senz... E oare logic ce spun ? Am *eu* sau nu dreptate ?... (Ce folos că mi-o găseşti în multe împrejurări dacă nu

mi-o spui ?...) Dacă aş avea cea mai mică grijă că nu mă înţelegi, crede-mă, prietene, că nu ţi-aş scrie atît de prieteneşte şi atît de liber. Dar... nu mai sînt colaboratoare a revistei şi nu-mi mai pot „lua nas“ ; aşadar acele „accesorii“ ale relaţiilor literare dispar în acest caz lăsînd în urmă bune, curate şi netede sentimente de prietenie pe care barierele — de carton — le umbreau. Sînt mulţumită că tot aşa consideri şi mata lucrul (dovadă scrisorica de ieri, mică şi strînsă într-un plicuşor scos parcă din pălămida lăzii — parfumată cu sulfină — a unei maici amorezate). Şi totuşi e o „scrisoare“ din acelea ce, în prietenie, mulţumesc, fac bine şi restrîng inelele lanţului unor alese sentimente. *Numai* aşa ai putut răspunde motivului care m-a îndemnat să-ţi propun lectura *Amintirilor*[1] şi îţi mulţumesc foarte mult. Desigur că nu sînt grăbită — cele două vol. vor apare tîrziu în toamnă[2] — (pari a fi oarecum jenat să mă amîni). Crede-mă că prevăzusem şi de aceea tot eu am hotărît, mai dinainte, „pe la vară“, de vom trăi, cum zici mata. Şi, zău, nu ţi-a fost grijă că întrebările din scrisorică, atît de prietenos formulate, şi care dau libertatea unor tot atît de prietenoase răspunsuri, vor umfla plicuşorul mic şi îngălbenit, nu ? Desigur că nu. E o frumoasă armonie, căutată parcă, simbolică chiar, între plicul cu aspect vechi, cu cerneală ştearsă — ca de vreme — şi amintirile bune de cînd ne-am cunoscut. Şi-i de mult. Şi vrei să ştii cum am „petrecut“ iarna ? Nici nu-ţi închipui cu cîtă plăcere îţi spun cînd mă gîndesc cît de bine înţelegi tot. (Ce mare, ce neasemuit *bun* e comerţul epistolar cu fiinţele care înţeleg just orice cuvînt, să fiu neurolog l-aş prescrie melancolicilor.) Nu mă refer la scrisoarea asta, nici la altele în viitor ; nu mă refer la nici una din scrisorile mele şi mă gîndesc numai la acele ce pot schimba unii oameni. Nici nu ştiu cînd a trecut iarna !... Aş vrea să opresc ceasul ; dar toaca... toaca ceea... tot îmi spune, în ritm diferit numai, că a mai trecut o zi... Programul vieţii mele, la Varatic, e acelaşi, dar în fiecare zi îmi pare nou. O scrisoare — fie ea chiar comprimată şi condensată într-o scrisorică —, un cer frumos, o lectură interesantă schimbă, de la o zi la alta, uniformitatea aparentă a vieţii mele de care toţi cei ce mă cunosc, tot în aparenţă, mă plîng. Mă scol de obicei la 5 dimineaţa şi maica — dresată după doi ani de aceeaşi slujbă — lunecă în odaie cu tablaua pe care e oricînd o ceaşcă mare cu cafea turcească, după care fumez trei-patru ţigări la rînd uitîndu-mă în tavan şi gîndind la atîte şi atîte lucruri. Citesc, la lumina lămpii, *Revue de Paris*, din *Conferencia* şi mă uit la ilustraţiile din *Die Woche*[3]. La 7 mă scol şi, în nedumerirea maicii, exprimată de două ierni în capăt în fel şi chip, dau uşile şi ferestrele de perete... „Vai di mini ! mare rîsipă di lemne mai faci mata !“ (Asta o aud, cu mici variaţii de cuvinte, în fiecare zi.) După baie şi cafeaua cu lapte, după ce tot ozonul, cît poate intra, umple camera, închid uşi şi ferestre ca să încep a înnegri foi rupte dintr-un text. (De cînd nu m-ai întrebat nimic, mi-i ruşine să spun cuvîntul „scriu“. Vezi ce faci ?) Şi-i cald în chilie şi linişte mare în jurul meu. În unele din aceste momente am sentimentul unei păci cu mine şi cu toată omenirea, cu viaţa toată chiar. În două trei rînduri m-am surprins vorbind singură şi zicînd : „o ! ce bine-i la Varatic !“ În liniştea asta desăvîrşită aud numai din cînd în cînd croncănitul ciorilor de pe crucile bisercii Sf. Ioan şi rareori un glas surd în depărtare : „gaaz, gaaaaz hai la gîîaz !“ La 12 dejunez oricînd fără poftă şi alerg înaintea poştei pînă dincolo de pădurea de

argint ori pînă-n dealul Ciorii. Cînd sînt „zile bune“ (așa le zic eu acelora ce-mi aduc scrisori) mă reîntorc, comand o „ceașcă mare“, îmi pun un pachet de țigări alături, citesc și recitesc scrisorile, fumez, sînt bine dispusă și dacă pe geam vine soarele și-mi luminează colțul mesei pe care scriu atunci îmi parfumez batista, încui portița și rup din text un maldăr de foi. Am cunoscut în toamna asta, aici la Varatic, o ființă rară, o alcătuire interesantă și, în orice caz, produsul acelui timp. O fată foarte inteligentă, de-o sensibilitate maladivă, de o bunătate care întrece închipuirea. Ca să-ți închipui din ce pastă e, am să-ți spun că doi din frații ei s-au omorît „din dragoste“, că amîndoi erau muzicanți și pictori, că unul din distracție a plecat într-o zi cu trenul care-l ducea spre iubita lui pe cînd biletul îi era luat spre altă destinație ; că fata asta plînge sub impresia ce-i dă frumusețea naturii și că renunțînd la o slujbă bine plătită în București, a rămas în iarna asta aici pentru că, într-o zi, a auzit pe mamă-sa zicînd : „Cine știe, Aglăiță, de-oi mai trăi pînă la anul“. D-ra Vasiliu e sănătoasă fizicește (îți închipui că, altfel, cu tot interesul ce-mi stîrnesc asemene naturi, m-aș feri). Ea face parte din programul zilelor mele ; vine în fiecare zi, spre seară, și stă pînă la vremea mesei. Vorbește foarte elegant și-i o ființă subțiată nu de mediu, dar de natură. Cîteodată, mai rar anul ăsta decît anul trecut, vine și cîte o babă căreia îi dau ceai cu rom turnat „din greșeală“ și care-mi spune : „Și pi atunci, pi cînd era starit la Mănăstirea Neamțului X.“ Asta-i „data“ cu care am observat că-și încep multe istorisirile vieții. Unele spun viu, frumos, interesant, cu dar chiar și-mi pare rău că n-am adunat pe hîrtie tot ce-am auzit pînă acum. Dar... Ce-ar zice I.P.S.S. ? Apoi sînt întîmplări locale și, scoase din mediu, n-au sens.

Am fost la București unde pot spune că am trăit cîteva zile bune pe care, *après tout*, știu că am meritat să le trăiesc. Adina [4] a avut un neașteptat succes. Critica, chiar și aceea a criticilor moderniști (v. *Adev. lit.)*, a spus mai bine decît ne așteptam. A vîndut în cîteva zile 3/4 din expoziție. Aprecierile pictorilor cuminți — a celor reputați mai buni — sînt că fata asta ar avea „mai mult decît talent“. Au hotărît-o în unanimitate gravurii. Am fost invitată să citesc, la Ateneul Iorga, vreuna din schițele publicate în *Ad. lit.* [5]. Sorana Țopa [6] a citit săptămîna trecută *La pîndă* [7], care a plăcut, după cum spunea profesorul Grigorescu, președintele Ateneului *.

Domnul Sevastos, amabil ca oricînd, mi-a înlesnit să citesc piesa, care o știi, Soranei Țopa și soților Blazian [8]. Ei sînt de părere că e bine construită, că acțiunea e sigur condusă, dialogul ireproșabil și limba frumoasă. S. Țopa mi-a cerut, de vreau, să-mi joace *ea* piesa, să dramatizez cîteva scene. Făcusem din eroină o învinsă a firii ei însăși și S. Țopa cere să fie o învinsă a împrejurărilor. Cum am prezentat-o eu e absolut nordică ; dacă-i pun revoltele delirante ale timidului exasperat și comprimat pînă într-un moment, atunci occidentalizez. Voi vedea.

Da, mult și bine și iute am uitat că toate astea... La București am cunoscut pe Brătescu-Voinești care mi-a spus că citește „cu interes și cu plăcere deosebită“ *Amintirile Caterinei State* [9]. A fost la expoziția Nuței [10]

---

* (A spus mai mult dar... nu-ți pot repeta.) (Nota Constanței Marino-Moscu.).

și apoi s-a dus la *Adevărul* unde și-a spus impresiile d-lui Sevastos. Acesta la rîndul lui, mi le-a repetat ca să-mi facă plăcere. N-am fost nici la teatru, nici la concerte, nici la cinema măcar. Reținută în sală, lîngă fată, de la 9—1½ și de la 3—8½, de-abia aveam timp să mîncăm și să mă odihnesc de schimbarea vieții și de emoțiile ce le-am avut. M-am întors alaltăieri și încă am obsesia clocotului vieții din București.

Lenței, dacă n-a primit scrisoarea mea și *de asta* nu mi-a răspuns, am să-i scriu iar. Aș vrea s-o fac chiar acum, dar un răspuns cerut în grabă de Nuța mă forțează să amîn pe altă seară, ceea ce, în mersul poștei Varatic-Neamț, presupune alte trei zile de interval. De aceea nici să nu-i spui Lenței că i-ai luat înainte. Scrisoarea asta e doar un răspuns și eu am rigidiul principiu (moștenit de la o nemțoaică, trebuie să mărturisesc) să răspund în decurs de trei zile. Principiul se topește ades în plăcerea ce-mi fac să răspund după o zi sau chiar imediat. Vezi, domnule Ibrăileanu, cînd pot scrie așa cum ți-am scris astăzi simt o mare mulțumire. Cuvîntul strecurat prin ideea cenzurii ce-o impun unele împrejurări, ecoul de dincolo de „barieră" n-are sens.

Și acum mă închin cu adîncă plecăciune și cu multe mulțumiri pentru perspectiva amenințătoare în care primești să-ți încerci răbdarea.

C. Marino-Moscu

[1] *Amintirile* nu au mai apărut în volum.

[2] Cele două volume sînt de fapt unul singur: *Făclii în noapte.* Vezi nota 3 la scrisoarea a XXXVI-a.

[3] *Conferencia?* și *Die Woche. Die Woche* = Săptămîna a început să apară în anul 1896 și publica literatură și articole de popularizare relative la mișcarea literară și artistică mondială.

[4] Adina Moscu, fata Constanței Marino-Moscu. Pictor și grafician.

[5] Constanța Marino-Moscu a publicat în *Adevărul literar și artistic* următoarele schițe: *Artistul,* în anul IX, 1930, nr. 482, 2 martie, p. 5, col. 2—3; *Con' Alecu,* XIV, 1935, nr. 743, 3 martie, p. 6, col. 3—5; IX, 1928, nr. 410, 14 octombrie, p. 3, col. 1—3, schița: *Cum mi-am petrecut vacanța;* VIII, 1927, nr. 340, 12 iunie, p. 1, col. 3—4 și p. 2, col. 1—3, schița: *De Crăciun...;* apoi schița: *Din sara ceea de Crăciun* în XII, 1933, nr. 681, p. 3, col. 6—7 și p. 4, col. 1; *Factor rural,* în IX, 1928, nr. 407, 29 septembrie, p. 3, col. 1—2; *Fantezia în fa de Chopin,* în XVIII, 1937, nr. 877, 26 septembrie, p. 8, col. 3—4; *Frumusețe,* în XI, 1930, nr. 518, 9 noiembrie, p. 5, col. 2—3; *Ilie Răcoare,* în XIII, 1934, nr. 698, 22 aprilie, p. 5, col. 1—2; *Ion groază...,* XV, 1936, nr. 808, 31 mai, p. 4, col. 1—7; *Jurămîntul lui Katz,* XVIII, 1937, nr. 879, 10 octombrie, p. 10, col. 2—3; *La pîndă,* VIII, 1927, nr. 347, 31 iulie, p. 1, col. 3—4 și p. 2, col. 1—2; *La spovedanie,* IX, 1928, nr. 386, 29 aprilie, p. 5, col. 3—4; *Minunea de la Bogoslov,* IX, 1928, nr. 396, 8 iulie, p. 4, col. 2—3; *Năzuinți,* XIV, 1935, nr. 736, 13 ianuarie, p. 3, col. 6—7 și p. 4, col. 1—2; *Pașaportul,* XIV, 1935, nr. 752, 5 mai, p. 1, col. 6—7 și p. 2, col. 1—2; *Pentru biserică...,* VIII, 1927, nr. 361, 6 noiembrie, p. 5, col. 3—4; *Pungașul,* IX, 1928, nr. 450, 21 iulie, p. 1, col. 3—4 și p. 6, col. 1; *Rădăcini,* IX, 1929, nr. 472, 22 decembrie, p. 3, col. 3—4 și p. 4, col. 1; *Scrisoare din mănăstire. Rîșchitorul* (d-lui Liviu Rebreanu), VIII, 1927, 13 noiembrie, p. 3, col. 1—2; *Scrisori din mănăstire. Cînd vin lăstunii,* VIII, 1927, nr. 343, 3 iulie, p. 1, col. 3—4 și p. 4, col. 1; *Scrisori din mănăstire. De mulțumire,* IX,

1928, nr. 390, 27 mai, p. 3, col. 1—2 ; *Scrisori din mănăstire. La m'năstire,* VIII, 1927, nr. 333, 24 aprilie, p. 6, col. 1—2 ; *Scrisori din mănăstire. Reveica,* VIII, 1927, nr. 336, 15 mai, p. 4, col. 4 ; *Scrisorile din clavecin,* XIII, 1934, nr. 687, 4 februarie, p. 1, col. 2 ; *Stan Potcoavă la liceu,* XVIII, 1937, nr. 864, 27 iunie, p. 7, col. 1—4 şi p. 8, col. 1—4 ; *Ţigara,* IX, 1928, nr. 418, 9 decembrie, p. 3, col. 1.

[6] Sorana Ţopa era pe atunci societară a Teatrului Naţional din Bucureşti. Făcuse conservatorul la Iaşi şi avea un subtil talent de tragediană.

[7] *La pîndă* apăruse prima dată în *Adevărul literar şi artistic.* (Vezi nota 5 la scrisoarea de faţă).

[8] Henri B. Blazian, criticul de artă (n. 1902). A colaborat cu cronici artistice şi la *Viaţa românească.*

[9] Vezi nota 1 la scrisoarea a XXXIII-a.

[10] Vezi nota 4 la această scrisoare.

◇ I. I. MIRONESCU

1

Tazlău, 30 iulie, 1906

Stimate domnule Ibrăileanu,

Abia mai ieri, am isprăvit de cetit cărţile care mi le-aţi dat. După fiecare nuvelă de-a lui Maupassant oftam ; uneori, iertat să-mi fie, îl suduiam, căci nu mă puteam ţine să nu zic şi eu în felul meu :..., că bine mai scrie ! Am început să lucrez ceva, dar oricîtă silinţă mi-aş da, văd eu bine că : „nu sînt vrednic să-i dezleg nici aţa încălţărilor sale !"

Vă doresc sănătate d-voastră şi familiei.

Mironescu [1]

c. p.

[1] Este vorba de nuvela *Sandu Hurmuzel*, publicată în *V. r.* II (1907), nr. 3 (martie), p. 434—459.

2

Tazlău, 4 august 1904

Domnule Ibrăileanu,

Zău, c-aş fi bun de stupit în ochi, de n-aş fi gîndit la aşa ceva. Păi cîtă lume nu zice : „de-aş fi rege !" aşa şi eu, cam în felul acesta am vrut s-o aduc, dar unde dai şi unde crapă ! Se cunoaşte că eram, cînd v-am scris, aşa... cum te lasă Maupassant, după ce-i citeşti vrăjile... Îs la jumătatea lucrării, cel mai tîrziu pe la 10 august am să v-o trimit.

Cu mult respect, *Mironescu*

c. p

3

Roznov, 17 august 1906

Stimate domnule Ibrăileanu,

Ieri am isprăvit lucrarea [1], de lucrat din topor ; azi o iau din bardă. Îi cam lungă, vreo douăzeci de file, aşa că se poate întîmpla să nu ies cu ea gata pînă la 10 a.c. după cum v-am scris.

Titlul încă nu i l-am fixat. De nu i l-oi fixa eu pînă atunci, cînd o fi să v-o trimit, am să vă scriu d-voastră, cam care ar fi potrivite şi li-ţi alege pe cel care-ţi crede, că-i mai nimerit. Acum, de s-ar întîmpla să fie bună ; să nu-mi fie munca degeaba şi d-voastră aşteptarea în zadar.

Vă păstrez cinste deosebită, *Mironescu*

c. p.

[1] Vezi nota 1 la *Scrisoarea nr. 1*

4

Tazlău, 7 septembrie, 1906

Domnule Ibrăileanu,

Azi e săptămîna de cînd v-am trimis lucrarea mea şi n-am primit răspunsul nici aşa, nici aşa. Bună ori rea, cum ar fi fost, de-atunci tot mi-aţi fi răspuns ; îmi vine a crede însă, că n-aţi primit-o pînă acum. Eu am dat-o, cum mi-aţi spus ; recomandată de imprimat, în plic cu colţurile tăiate, dar ştiu eu ?... Ori poate că aţi găsit-o beteagă tare şi vă vine mai bine, să nu-i mai luaţi vorba ; dar eu iar vă rog, să-mi spuneţi verde, căci mai bine mi-o prinde...

Vă doresc sănătate, *Mironescu*

c. p

5

Piatra, 8 septembrie, 1906

Domnule Ibrăileanu,

Vă mulţumesc că mi-aţi atras atenţia asupra părţilor slabe ; acuma trimiteţi-mi-o înapoi, s-o mai clocesc puţin, căci vă mărturisesc sincer, că m-am grăbit a v-o trimite ştiindu-vă în aşteptare. Ş-apoi am socotit, că mult mai bine-i, cînd îmi arată şi altul lipsurile. Am muncit o lună şi jumătate şi drept e, că-mi mai trebuie vreo lună de netezit. Cît priveşte unele părţi, îmi pare rău, că nu pot eu să vă întreb mai amănunţit ; dar am să vă scriu într-o scrisoare închisă, pe marţi sau miercuri. Altă bucată nu ştiu de-oi mai începe, căci trebuie să m-apuc să învăţ ciolanele. Dar de mi-aş vedea pe asta gata...

Cu stimă, *Mironescu*

c. p.

6

Tazlău, 11 sept. 1906 ?

Domnule Ibrăileanu,

Dragoste flăcăiască n-am făcut, căci, nici n-am avut cînd şi chiar de-aş fi avut... mi-am temut spinarea... Dar pe cît o cunosc, o cunosc din auzite

și din văzute; căci de vreo 7—8 ani, cît eram pe-acasă, am fost nelipsit de la petrecerile satului. La horă, la nunți, la cumătrii, am avut ocazii să văd multă dragoste țărănească. Cînd eram în armată am asistat chiar la scene intime de dragoste, de cea dogorită de dor; mă duceam în zilele de sărbătoare, prin crîșmele, prin tavernele, unde știam eu c-așteaptă camarazii să le vină cei din sat, stăteam cu ei, le luam seama, dar toate scenele de dragoste mi s-au părut banale. Căci la drept vorbind, tot dorul se descarcă în îmbrățoșări, în sărutări cu atît mai intense cu cît îi focul mai mare, vorbă puțintică și cît e, mai mult nimicuri, răspunsuri stîngace. În culmea dragostei camaradul își cinstește puica cu vin ori cu rachiu, mănîncă pîine cu zahar și se sărută. Dar nu pupături săci așa cum se pupă boierii. Ci uite cum: flăcăul ia o gură de rachiu ori de vin, își sărută mîndra și-i varsă în gurița ei băuturica caldă dintr-a lui (?) și apoi îi dă să mănînce zahar de pe limbă ca să se îndulcească. Cică-i strașnic de bun! Nu știu; n-am încrecat niciodată, părinte duhovnice, dar așa se spune, că nu-i nimic mai bun pe lume decît asta. Apoi se dă frîu liber sentimentelor, predomină humor-trivialitatea pe cît e permisă față de fată; își jură credință unul altuia, fata plînge, flăcăul oftează, și poezia-i tot pe-aproape; fragmente de cîntece, produceri spontane, dar mai mult tăcere, să-nțăleg din privire, — dragostea mare-i mută. Cam acestea îndeobște caracterizează dragostea țărănească între flăcău și fată (mai complicată ceva între flăcău și nevastă). În scena cea cu Sandu și Maranda, am ținut eu seama de-aceste, dar am lăsat la o parte tocmai nota caracteristică dragostii țărănești (rachiu și zahar din gură și humor-trivialul) căci m-am gîndit c-ar strîmba din nas mulți și poate cu dreptate. (D-voastră să-mi scrieți ce părere aveți). Am vrut să-i dau naivitatea unei scene de dragoste, așa cu întrebări și răspunsuri banale; am insistat mai mult asupra jurămîntului de care aveam nevoie, eu poate că am văzut scena, am trăit-o cumva, dar multă atenție nu i-am dat și nici n-am reușit în scena asta. De ce? Desigur că nu-i meșteșug în felul aranjării, nu-i viață, stilul nu-i îndemînatic.

D-voastră însemnați ce-i bun și ce-i rău și trimiteți-mi-o mie să văd eu cum trebuie de făcut.

Cît privește despre scrisoare, am să înlocuiesc numaidecît versurile cele de la sfîrșit, pe care le-am pus eu, din pricină că versurile acele rupte dintr-o doină, mi-au plăcut mie mult, așa de mult încît credeam, că pentru oricine tot dorul și toată jelea cuiva s-ar putea rezuma într-acele patru rînduri. Și-afară de asta m-a mai îndreptățit să le pun și faptul, că-mi părea mai aproape de obiceiul ce-l au soldații (ori fetele către flăcăi cînd scriu) de-a cita unde se potrivește și cîteva versuri dintr-un cîntec, ori făcute chiar de dînșii... dar acolea nu merge. Am să schimb.

În colo despre codru și „la fîntîna lui izvor" nu cred că-i ceva exagerat; căci pentru noi codru-i frate scump și nici nu-mi pot închipui, că s-ar putea Braniște (adică Tazlău) fără hora asta și Brănișteni fără dor de Cătălin (adică de Măgură).

Ce ziceți despre versurile din ilustrata lui Rostopască, merg ori nu merg? Eu le-am pus căci în ele se oglindește perfect (pentru mine, nu știu pentru alții) poziția lui Rostopască între mahalagism și-o reminiscență din sat: între „foliță" și „complimente". Dacă credeți că nu-și au rostul să-mi scrieți. Orice

mai găsiţi rău arătaţi-mi ; c-apoi mi-or arăta alţii şi mi-a fi neplăcut. Las-că nici bine nu poate să fie, căci ca orice treabă merge greu la început. Acum aş mai începe eu ceva, d-le Ibrăileanu, însă cum am de cetit şi-afară de asta mă muncesc să aflu vreun mijloc, să fac cunoscut macar celor mai mari, că nouă locuitorilor din Tazlău ni se face mare batjocură de nişte jidani, care ne stăpînesc moşia şi ne-au întunecat satul cu Fabrica lor. Pînă la atîta am ajuns încît aruncă rugumătura de ferestrău şi băligarul de la cai, pe apa Tazlăului, apa din care s-adapă satul, căci la noi nu se pot face fîntîni fiind sarate. Ni s-a umplut Tazlăul de rugumătură, nici vitele n-au apă. [...] Am să scriu vreo jalbă să se publice la vreo gazetă... [...] Ce mă învăţaţi să fac ? Căci nimeni nu se mişcă fiindu-le frică la toţi de ameninţările celor mari.

Aşteptînd răspuns vă salut respectuos, *Mironescu*

pl.

7

Iaşi, 28 aprilie, 1907

Iubite domnule Ibrăileanu,

Sărbătorind pe prietenul nostru Ion Mironescu ca o mulţumire caldă pentru simţirile ce ne-a scormonit în suflet cu *Sandu Hurmuzel,* şi ca un bun îndemn pe acelaşi drum, ne aducem aminte de d-ta, care l-ai chemat şi l-ai ales şi de care cu toţii sîntem legaţi prin neuitate amintiri şi bune învăţături primite.

Ca întotdeauna viu în gîndul nostru, vorbim de vremurile trecute şi închinăm cu drag un pahar în sănătatea d-tale.

G. Dornescu
Sc. Nechifor
Theodor Th. Gheorghe
Ion Moţoc
N. N. Iancul
Ion Alexandrescu
Justin Teodorescu
M. Petrovici
Ioan Manoliu
Gh. I. Mareş
Aurel Pioneanu
I. Mironescu

pl

8

Iaşi, 26 septembrie, 1909

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vara asta am fost ceva mai liber, aşa c-am avut timp să alcătuiesc o bucată de vreo douăzeci şi şase de pagini de ale mele. Subiectul e ales tot din viaţa de la ţară ; e vorba de-un vechil [1] de moşie. Credeam că, vă voi găsi în Iaşi, la venirea mea, ca să v-o pot ceti ; rămîne însă pînă la octombrie, cînd am auzit că vă veţi întoarce. V-aş fi trimes-o la Neamţ, însă ştiţi d-voastră cum

scriu eu... şi n-am nici timpul s-o transcriu, căci nu mă lasă prepararea pentru concursul de internat la care aş vrea să mă prezint.

Respectuoase salutări, *I. I. Mironescu*

c. p.

[1] Este vorba de *Vechilul*, publicat în *V. r.*, IV (1909), nr. 12 (dec.), p. 416—426 Critica lui Mihail Dragomirescu din *Falanga literară şi artistică* I (1910), nr. 7 din 21 febr. 1910, la rubrica „Mozaic critic", va fi amărît desigur pe I. I. Mironescu. Fapt este însă. că în nuvela *Vechilul* nu este vorba nicidecum de o scenă de senzualitate, ci dimpotrivă.

9

Charlottenburg, 23 ianuarie, 1914

Stimate domnule Ibrăileanu,

Noi ne găsim de cîtea zile în Berlin [1] ; ca orice gospodărie la început ne vine cam greu, mai ales că sîntem între străini. Schimbările politice din ţară desigur că nu v-au dat răgaz să plecaţi ; nădăjduiesc de-a vă revedea aicea, în curînd.

Adresa mea : Niebuhr Strasse 63
Gartenhaus II Treppe — Charlottenburg

Salutări, Mironescu

Respectuoase sărutări de mînă lui M-me Ibrăileanu

c. ilustrată

[1] I. I. Mironescu plecase la Berlin pentru desăvîrşirea studiilor de specialitate.

10

Charlottenburg, Niebuhr strasse 63 II tr.
21.II.914

Stimate domnule Ibrăileanu,

E mai bine de-o lună de zile, de cînd am plecat din Iaşi ; mă găsesc tare bine aici şi foarte mulţămit cu noul fel de viaţă : căsnicia.

După cum vă spuneam, îmi pusesem în gînd să mă ocup aici cu Patologia şi Terapeutica experimentală ; aşa şi fac. Lucrez într-un laborator pentru specialitatea asta şi sînt tare bucuros şi cu tragere de inimă, căci şi „geheimrat-ul" şi eu sîntem mulţămiţi unul de altul. De dimineaţă şi pînă seara, cu hodină de un ceas la prînz, lucrez neîntrerupt, mai cu seamă că profesorul meu, după ce-a văzut că cunosc cum trebuie, rînduiala în laborator, m-a luat ca colaborator. Şi apoi cu neamţul nu-i de şuguit ; ori lucrezi, ori te trimite la plimbare.

Mi-a scris şi profesorul Riegler ; foarte bucuros şi el c-am putut izbuti să intru sub conducerea unui om, aşa de cunoscut, cum mi-i neamţul în ştiinţă.

Îmi mai spune c-a făcut o cerere decanului pentru crearea unui al II-lea post de asistent la clinica lui. Nu prea are însă mare nădejde că va fi luată în considerație, căci nu-l cunoaște pe noul Ministru al Instrucțiunii. Dacă nu v-aș face prea mult năcaz, mi-aș lua îndemnul să vă rog să interveniți, nu direct la Ministru, ci prietenește, pe lîngă directorul general al învățămîntului, care după cît am auzit ar fi Simionescu ; rugîndu-l că, dacă-i cu putință și legal să prevadă în budgetul, care se alcătuiește acum și postul de asistent cerut de profesorul Riegler.

Dacă însă ar fi ceva la mijloc, ce v-ar opri de-a face o astfel de intervenire, atunci să nu vă fie cu necaz, căci eu știu destul de bine, că atunci cînd vă stă în putință, cu dragă inimă-mi dați mînă de ajutor. Cu sănătatea cum o mai duceți ? Nădăjduiesc că sînteți bine și de asemenea și familia. Aș dori să primesc cîteva rînduri de la d-voastră, însă știu că n-aveți timp ; așa că, orice întîrziere în răspuns și oricît de lungă ar fi întîrzierea nu-i și nici nu poate fi cu bănat din parte-mi.

Cu multă dragoste de d-voastră vă salut respectuos,

Mironescu

Vă trimit tot astăzi un număr din *Oesterreichische Rundschau* și *Berliner Tageblatt* — unde se vorbește despre România și rostul ei în Balcani.

E foarte interesant cum ne privesc nemții.

pl.

11

Sîmbătă 31/I, 1920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Tocmai cînd a venit Cioflec la mine să-mi transmită rugămintea ca să „nu mai dorm somnul cel veșnic", m-a găsit către sfîrșitul unei bucăți, pe care mîine, către seară nădăjduiesc s-o dau gata curățită și pieptănată. Bucata va avea vreo 20 de pagini de-ale mele ; dacă s-ar putea și dacă v-a plăcea aș dori să meargă în numărul acesta, dacă va mai fi loc. Sperez să v-o trimet luni prin cineva, așa că marți cel mai tîrziu o veți avea. De vreo patru zile mă chinuiesc cu dînsa ca de-o facere grea. După aprecierea lui Cioflec [1] și-a domnișoarei Bujoreanu [2] se pare că pruncul e „născut la termen" și-i „viabil" [3].

Cu carul de vești vine d-rul Cazacu.

Vă doresc sănătate la toți, *Dr. I. Mironescu*

pl. exp. pers.

[1] Romulus Cioflec, prieten al scriitorului și artiștilor de la *V. r.*

[2] Dr. Iulia Bujoreanu, a doua soție a lui I. I. Mironescu.

[3] În această scrisoare este vorba de bucata *În drum spre Braniște,* apărută în *V. r.* XII (1920), nr. 2 din aprilie, p. 238—245.

12

2.III.1920

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cred că-n volumul acesta ar trebui să intre toate bucăţile, cu toate că unele din ele sînt mai slabe. Las însă la aprecierea d-voastră dacă ar merge sau nu şi *Vechilul* care mie-mi pare cea mai slabă. La corectura I ar trebui însă să le mai revăd eu înc-o dată căci am de făcut nişte schimbări nu numai de cuvinte, ci chiar de fraze, prin unele locuri trebuind să mai adaug, din altele să mai scot cîte ceva.

Titlul volumului : *Schiţe şi amintiri* nu-l găsesc tocmai potrivit ; acesta ar putea rămînea ca subtitlu cumva în paranteze ; mi-ar părea mai potrivit să-i dau alt nume, de exemplu :

„Vremuri şi oameni", sau :
„Bucurii şi amaruri", sau :
„Din lumea mea", sau :
„La o cumătrie", sau :
„Senin şi furtună", sau :
„Buni şi nebuni".

Ori altfel cumva. Dar dacă credeţi că nu-i nevoie, rămîie cum vreţi d-voastră.

Întrucît priveşte catedra... mă silesc să vă ascult, voi tipări şi ceva fiţuici, căci asta se cere la noi, şi voi sta gata ca „o fecioară cu candela aprinsă", — dintr-acele bune din Sfînta Scriptură.

Mi-i dor straşnic de Iaşi şi nu ştiu de voi mai veni degrabă, căci cel puţin pentru-un timp familia se găseşte cu mine.

Nu găsesc nici într-un chip nici casă, nici slugi, aşa că sînt de ajuns de necăjit.

Cu mult dor să vă revăd, *I. Mironescu*

sc. f. pl.

13

T. Ocna, 13 mai, 1920

La 13 mai 1920, scriitorul expedia din Tîrgul Ocna lui G. Ibrăileanu o ilustrată în termenii următori :

„Strună şi nu tocmai !"

Mironescu

c. ilustrată

14

Tazlău, 12 august, 1926

Iubite domnule Ibrăileanu,

Or fi vreo zece zile de cînd am primit scrisoarea matale şi-am cetit-o la lumina focului de la coliba din poiana Brusturatului. Rîdeam cu lacrimi ;

Frunză [1], tolănit la pămînt cu barba sprijinită-n pumn, iar Sadoveanu (venise și el cu vreo trei zile mai înainte), așezat pe-un căpătăi de brad, izbucnea din cînd în cînd într-un fel de hohot urmat de-un țiuit lung-lung.

Ne hotărîsem chiar de atunci să-ți construim și matale o cabină de scînduri, așa cum avem noi fiecare și să te aducem cu osîrdie ca pe un arhanghel, să trăim în adevăr cîteva zile de odihnă și de taclale. Eu cu Frunză (și cu consoartele noastre) a doua zi cum am venit de la Iași ne-am și construit o cabană de scînduri cu trei cabine (a treia pentru Sadoveanu, care mă anunțase că vine la Tazlău). Fiecare cabină e prevăzută c-un pat lat acoperit cu-n rînd de cetină. Avem cu noi pături, oghialuri și dormim ca-n casă. Ne-am mai făcut pe urmă, la umbră de brazi o masă de sufragerie, unde pot ospăta o dată, cel puțin douăzeci de persoane și-am organizat o bucătărie, unde Frunză a zidit o vatră admirabilă. Tot de mîna lui e săpată și pivnița la o rădăcină de molid, în care ținem gustări, rachiuri și vinaturi foarte răci. În felul acesta am trăit nesupărați de ploi vreo zece zile ; chiar și Sadoveanu își aranjase cabina minunat construindu-și diverse mese și scaune, căci lucrează cu multă îndemînare. De vreo zece zile însă ploile se țin lanț, ba la urmă și zi și noapte turna necontenit. Am fost obligați să ne coborîm în sat cu tot tarhatu, lăsînd colibele în seama unui moșneag (un fel de moș Bodrîngă). Aproape o săptămînă am stat în casă așa cum se zice „de vorbă la un pahar de vin". Nu mai vorbesc de mine, dar Sadoveanu și chiar și Frunză ajunseserăm să facem chiar comicării. În special ne-am îndeletnicit cu boscăriile. Să-l fi văzut pe cuconu Axinte cum făcea exerciții de „iuțeală de mînă" și prindea gologanii din văzduh, curat ca un meșter boscar. Mîncam cam de vreo patru ori pe zi, fiecare ospăț fiind precedat de un rînd două de rachiuașuri și gustări : pește sărat, pastramă, usturoi, ridichi etc. Între mese stăteam tolăniți la taclale.

Cum vedeți nici pe vreme de ploaie n-am dus-o rău. Ieri însă (11 august) a plecat Sadoveanu și cum a plecat s-a și arătat soarele și-a venit vremea cea bună. Desigur, că azi, mîine, ne mutăm iar la locuința noastră din poiana Brusturatului, unde vom mai rămînea probabil scurt timp, căci în program avem de făcut niște excursii prin împrejurimi (Măgura, Geamăna, Goșman) și apoi propunerea matale de-a ne întîlni pentru vreo cîteva zile după 15 august, ne-a pus pe gînduri. Nu știu cum să facem. Femeile ne sînt o mare încurcătură în planurile pe care le facem. Amîndoi pornim de la principiul că o excursie așa cum ne-o propui mata, nu se poate s-o facem decît ușurei și numa-n trei. Întrucît mă privește, se pare că am găsit soluția : cam pe la 20 august nevastă-mea pleacă la o soră a ei în Basarabia. Cu Frunză însă-i mult mai greu. E sigur că nevastă-sa nu pleacă nicăieri și singură nu vrea să rămîie. De cîte ori reluăm în discuție propunerea matale, isprăvim oftînd. Te vom înștiința la timp de aranjamentul ce se va putea face. Foarte probabil că voi veni numai eu.

Pînă acum, cu toate că și eu și Frunză ne-am făcut mese separate de scris, totuși n-am scris nimic. Sadoveanu s-a ținut de capul meu să-i dau un articol despre „profilaxia sifilisului" pentru gazeta lui. I-am spus verde că nu pot să colaborez la o revistă subvenționată de averescani, cu atîta mai mult, pentru că-s țărănist militant. Sadoveanu s-a supărat și m-a întrebat de două ori pe-un ton foarte ridicat (așteptîndu-se la un fel de ultimatum din partea mea) dacă eu aș putea crede vreodată că el e „ave-

rescan" ? Atunci i-am spus sincer, că am convingerea, că nu-i averescan cu sufletul, dar e de ajuns de regretabil, că-i alături de Goga. După o discuție cam violentă, mi s-a impus să fiu mai îngăduitor și atunci am convenit să-i răspund eu la o serie de chestiuni, din care el a tradus pe înțelesul poporului niște sfaturi de apărare împotriva sifilisului, iscălind : Dr. V. Vladimir. Zilele acestea mi-i în gînd să revăd o bucată scrisă pentru Sevastos, dar tare mi-i greu să ies din făgașul lenei și al visurilor.

Pînă la ultima întîlnire vă doresc sănătate și bună petrecere

(I) Mironescu

sc. f. pl.

[1] Axinte Frunză, profesor la Liceul „C. Negruzzi" din Iași.

15

[Fără dată]

Stimate domnule Ibrăileanu

Îmi sînteți duhovnicul meu, căci de mi-ți citi și lucrarea asta, apoi drept îmi cunoașteți sufletul, pe toate părțile cu toate păcatele și capul cu toate prostiile. Vă rog dar ca pe-un „a toate știutor" dintru cele ale mele, de mi-ți găsi ușernică lucrarea, să-i dați foc pe loc, să nu mai afle și alții ce-a țîșnit din capul meu ; iar mie să-mi spuneți fără cruțare, și-am să vă ascult. În cuvîntul d-voastră am sprijin, căci vă cunosc cine sînteți.

I-am pus titlul O *viață prigonită*. Dacă nu-i potrivit, să-mi scriți, poate găsesc altul. Pe lîngă că lucrarea o fi... dar am și scris-o rău ; dacă nu pot mai bine. Cuvintele neînțălese le-am mai repetat pe contrapagină.

N.B. Cuvintele subliniate, înseamnă că ar trebui scrise cu alte caractere.

Vă doresc multă sănătate și aștept răspuns grabnic.

Mironescu

sc. f. pl.

16

Iubite și stimate domnule Ibrăileanu,

În adevăr că „m-a durut inima", cînd am primit bilețelul d-voastră, adus de domnul Oțetea. M-a durut, căci nimic nu-mi stă-n putință, ca să vă dau votul ; dar d-voastră pot să vă spun ce este.

Prin septembrie am fost vizitat de rectorul Bogdan, care mi-a spus precis, că nu mai candidează la rectorat, nemaiavînd drept după lege. După vreo două-trei săptămîni, am avut nevoie să capăt două locuri la cămin pentru doi nepoți ai mei. M-am dus la Dragomirescu care m-a rugat cu acel prilej să-i dau votul pentru rectorat ; i-am spus că-i voi da răspunsul peste vreo săptămînă. În intervalul acesta n-a mai apărut nici o candidatură.

Mă întîlnesc pe stradă, după săptămîna cerută pentru gîndire cu Dragomirescu. Lehemetisit și nefiind nici un alt candidat, i-am promis votul. În săptămîna care a urmat, concomitent se trezesc pe lume doi candidați ; întăi Gratzoski și la cîteva zile Bratu. De Gratzoski am scăpat spunîndu-i că nu-l pot vota, prea-i idiot !

Se zvonește de candidatura lui Bratu ; îl întreb pe Rîșcanu, ce-i cu Bratu ? Îmi spune că nu-l interesează. La vreo două zile, vine însă Rîșcanu la mine și-mi spune că mă roagă mult Costăchescu *să-l votez pe Bratu ;* ce mai puteam face ? Promisesem solemn lui Dragomirescu. Nici într-un fel nu-mi puteam călca cuvîntul ! Atîta mi-a bătut capul Rîșcanu și-atîta m-a enervat, încît chiar am avut vreo trei zile nereguli și tachicardii ; îmi venea să iau cîmpii ! Niciodată nu mi-ar fi venit în gînd, că Bratu care-i și senator al jud. Baia, ține cu orice preț să fie și rector. Dar ce să-l mai judec ? De Bratu mă leagă o serioasă stimă prietenească ; ca să nu-i dau votul lui Dragomirescu de care nu mă leagă nimic, m-am folosit de prilejul, că-n adevăr mi-era rău și nu m-am dus la vot ! Zadarnice au fost toate intervențiile din partea lui Dragomirescu ; eram mulțămit că prin absența mea nu-i făceam vreu rău prea mare lui Bratu.

Acuma însă, cînd am primit rîndurile matale, în adevăr mi-am mușcat mîinile. Și... totuși nu mai pot face nimic, decît ca din nou să nu mă prezint la vot !

De altfel... scări, emoții, discuții... sînt atîtea motive, care-mi pot servi drept paravan. Ce păcat, că-n realitate sînt bolnav !

Acuma, ți-am spus totul... te rog iartă-mă !

Respectuoase salutări. *Mironescu*

pl. exp. pers.

◇ AL. PHILIPPIDE

1

Iași, 10 martie 1906

Domnule Ibrăileanu,

Lăsați pe colaboratorii revistei *Viața românească* să scrie cu ortografia fonetică și nu-i siliți să scrie cu *u* și cu *i* în loc de ŭ și ĭ pentru motive academice, căci altfel aveți să deveniți niște burtăverde ridicoli [1].

A. Philippide

[1] *Viața românească* nu a acceptat acest unghi de vedere.

◇ AL. A. PHILIPPIDE

1

Berlin, 7 decembrie 1922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Sînt de trei săptămîni în Berlin. Nădăjduiesc să rămîn aici o bună bucată de vreme. Doresc, în orice caz, să nu mă întorc devreme în țară. Mă îndeletnicesc deocamdată cu lectura literaturii scandinave, care sună mult mai dur și mai adevărat în limba germană. Am vizitat cîteva teatre. N-am fost prea mult și prea puternic impresionat. Sînt și aici cabotini (în toate ramurile, nu numai pe scenă). E, însă, parcă mai interesant aici cabotinajul ca pe la noi. E, probabil, mai original.

La Universitate, pentru un moment, nu se mai fac înscrieri. Nici nu mă grăbesc. Am timp.

Am rămas dator revistei cu oarecare (modeste) sume. Mă voi achita, în curînd.

N-am avut, dar aș fi putut avea, și nu [e] exclus să pot avea încă, dificultăți, sau mai bine zis preocupări în privința prelungirii passeportului [sic]. Deocamdată l-am prelungit. Dar, cum voi mai avea nevoie iarăși, am găsit și am precise indicații cu privire la aceasta — că mi-ar fi de mare folos aici o carte de corespondent al *Vieții românești* la Berlin. Sînt, de fapt, singurul colaborator al revistei aici și n-ar fi greu să devin reprezentant de drept.

Această carte de corespondent trebuie tipărită în *franțuzește*, semnată, parafată și copios ștampilată pentru a avea un cît mai oficial caracter posibil. Cu această carte de corespondent voi putea fi înscris la Biroul presei din Berlin — cu diverse ajutoare pe care le am aici — și cred că voi avea înlesniri pe la teatre și — ca ziarist — voi putea — independent de orice altceva — să stau nesupărat în Berlin cît îmi va plăcea.

Vă rog, deci, stimate domnule Ibrăileanu, fiind convins că aceasta nu vă va răpi prea mult din timp, să vă ocupați d-voastră de aproape de această chestie, așa ca să pot avea cartea de corespondent în cel mult trei săptămîni.

Cartea de corespondent spuneți să mi se trimită pe adresa d-lui Victor Beldiman, für Philippide, Europa-Verlag, Jëgerstrasse 11, Berlin W. 8. Însărcinați în același timp pe Teodoreanu sau pe Demostene să mă anunțe de trimitere pe adresa : Al. A. Ph., Goethestrasse 56 bei Kneusel, Berlin-Charlottenburg.

O dată cu mulțumirile mele, primiți respectuoasele mele salutări

Alexandru A. Philippide

P.S. N-ar fi nevoie, cred, să mai adaug că, prin serviciul pe care revista mi-l aduce, mă voi simți la rîndu-mi obligat — asigurîndu-i astfel regularitatea scrisorilor pe care i le voi trimite din republica germană...

2

Berlin, 7 mai 1923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă rog să-mi scuzați tăcerea mea de cîteva luni. După oarecare dificultăți (pe care am avut plăcerea să le înving fără ajutorul nimănui) am fost înscris la Universitate. Îmi împart vremea între cursuri, bibliotecă, din cînd în cînd cîte un bun spectacol la un teatru sau o evadare din Berlin în parcul de la Sans-Souci. Acum cîtva timp am petrecut cinci zile neuitate în Dresda. Dacă ar fi universitate acolo, m-aș muta pentru o bucată de vreme în capitala „Elveției saxone".

Am două proaspete articole, pe care aș dori să le public sub titlul general de *Considerațiuni confortabile* [1]. O rubrică pe care aș intenționa s-o deschid în *Viața românească*.

Cum însă sînt condiționat și de alte considerațiuni mai puțin confortabile dar foarte importante, de care viața scumpă din Germania mă silește să nu fac abstracție, vă rog să-mi comunicați, sau să spuneți lui Demostene Botez să-mi comunice, suma pe care revista mi-ar oferi-o pentru cîte un articol.

Vă salut, *Al. A. Philippide*

Goethestrasse 56^{IV}, b. Kneusel

Berlin-Charlottenburg

[1] Un studiu cu titlul *Considerațiuni confortabile*, de Al. A. Philippide, a apărut în adevăr în *Viața românească*, XVII, 1925, nr. 7, iulie, p. 5—7, avînd ca subtitlu: *Culmi.* Atît însă.

◇ SP. POPESCU

1

București, 10 ianuar, 1905

Ibrăileanu,

Am avut o consfătuire la Nădejde [1] cu dînsul și cu Teodoru.

Ei sînt *pentru*. Nu cred că Gherea ar colabora: el e hotărît să stea jumătate an în străinătate și altă jumătate în țară. Totuși cred ei că i-ar putea smulge, din cînd în cînd, cîte un articol. Ei cred că revista trebuie să calce a liber-democratism.

Iașul — provincia ar omorî revista; deci e neapărată nevoie să iasă în București = capitală. Cantacuzino ar primi poate, direcția, dacă ar fi nevoie de un director. Asta ar însemna (ieșind în capitală, chiar numai cu concursul lui Cantacuzini, Brătianu etc.) că-și asigură abonamente grase în lumea mare — lucru ce nu-i de lepădat. Sînt cine să se îngrijească de lucrurile mari și mici ale revistei și deci ar avea toți sorții să poată răzbate pretutindeni și să trăiască. Revista *trebuie* să iasă — asta o recunosc toți, și dacă, pînă una-alta... toți se învoiesc și se apucă de scris. Eu le-am spus că din vorba noastră nu reieșea că am ține morțiș să iasă la Iași, dar ținem să iasă — asta-i tocmai și ceea ce vor și ei, cu singura deosebire ca să iasă în București pentru o mie și o sută de motive. Scrieți băieți — că noi, ceștia de la București (mă-nțelegi) scriem. Nădejde și Teodoru [2] și-au luat sarcina de a organiza apariția; dar în vremea asta trebuiesc îngrămădite articole. Toma [3], Sadoveanu [4] etc. sînt în mîna lui Nădejde. Intră în corespondență cu Nădejde (la *Voința* [5] nu știu numărul casei lui din str. Viitorului) și luați înțelegere.

Sănătate și... psihologie de clasă!

Sp. Popescu

pl.

[1] Ioan Nădejde (1854—1928), fost socialist din grupul „generoșilor", redactor al *Contemporanului*, autor al unor manuale de filologie, drept, botanică, geologie.

[2] D. A. Teodoru (1866—1910), colaborator al presei muncitorești dinainte de 1900, acum secretar general în Ministerul Instrucțiunii Publice.

[3] Probabil Iorgu Toma (1871—1935), care traduce în *V. r.*, 1906, nr. 6, p. 366—372: *Lenore* de G. A. Bürger.

[4] Scriitorul M. Sadoveanu.

[5] *Voința Națională*, ziar al partidului liberal, al cărui redactor era Ioan Nădejde.

2

București, 17 februarie 1905

Ibrăileanu,

Am fost astăzi și am vorbit. E pentru. Crede că până la 1 martie va trimite. Sadoveanu va da [1]; cu schimb de plată sau nu... se va vedea în urmă. Eu nădăjduiesc să fiu gata până la 1 mart — nu pot însă spune nimic asupra calității și de aceea să te îngrijești pentru cazul cînd nu va fi bună, ca să ai ce să pui în loc. Eu doresc să te ții strict de vorba avută în privința ipotezei pe care o pusei. Am vorbit cu Vlahuță [2] și el mi-a spus: „pentru Bujor [3] nu mă dau în lături de la nimic". A primit scrisoarea ta (N) [4].

Cu dragoste, *Sp. Popescu*

c. p.

[1] M. Sadoveanu publică în *V. r.* 1906, nr. 1, p. 78—100, nuvela *Pustiul.*

[2] Al. Vlahuță publică în *V. r.* 1906, nr. 1, p. 15—20, schița *Datorii vechi,* iar în nr. 2, p. 262, un *Sonet.*

[3] Paul Bujor (1862—1952), profesor la Facultatea de Științe Naturale a Universității din Iași, scriitor, codirector al *V. r.* alături de C. Stere.

[4] Probabil Nădejde I.

3

București, 20 decembrie, 1905

Dragă Ibrăileanu,

Este adevărat că m-am retras. Tu spui că-ți pare rău și eu îți spun că și mie îmi pare rău. Una plănuisem noi și alta a ieșit — ceva mai mult decît o porcărie. Cu un secretar de redacție nebun, cu un (același) critic evreu... [...] Toți spun că-i păcat de articolul tău și nici nu-și pot închipui că mai poate fi vorba de nr. 2. Eu nu văd altă scăpare decît să se mute de la Galați *C. N.*, să fii tu (dacă iesă la Iași) sau altcineva secretar de red. ca să nu se strecoare nebunii. Chiar dacă aș da, asta s-ar întîmpla numai după cîteva numere, în care n-ar figura Sanielevici ca secretar de redacție. Aci e vorba să mai apară încă două reviste, una a lui Lovinescu, alta a lui Chendi. *C. N.* a avut darul să sugereze cultivarea spanacului pe o scară mai întinsă. [...].

Tiparul încă e oribil; e chiar bătaie de joc și corectura.

Sp. Popescu

c. p.

4

București, 3 februarie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

Din bucata trimisă [1] (la Manea), dacă crezi, poți lăsa partea de la început (în cazul cînd ar fi prea lungă). Poate ar fi bine de pus un sub-

titlu : *Intrarea în sat*. Cu Teodoru deja vorbisem și mi-a făgăduit un articol [2]. Tot cu el o să înjgheb o listă de probabilități. Lui Ciocîrlan am să-i scriu eu, după ce va apare nr. 1 și după ce-i veți trimite un număr (el e înglobat în *Sămănătorul*).

Salve, *Sp. Popescu*

[1] *In Măstăcani...*, apare în *V. r.* 1906, nr. 2, p. 197—212, fără subtitlul propus de Spiridon Popescu.

[2] Nu a apărut.

5

București, 12, februarie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

M-am executat : am șters cu partea cu descrierea satului, care era umplutură și care se va face, bucățică cu bucățică în cursul romanului. Am mai adaos tot ce privea „Intrarea in sat", pentru ca să fie un capitol complect. Dacă se va putea, aș dori să se publice toată bucata, în cazul cînd vei găsi bună și partea adausă. Bucățile urmează în ordinea paginelor, fără locuri albe, ca în manuscris. Pentru adrese să scrie Stere [1] lui Otnescu [2] la clubul liberal,

Sp. Popescu

c. p.

[1] Const. Stere

[2] Otnescu

6

București, 17 februarie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

Adresa I. Rusu-Șirianul [1], deputat și redactor [...]. Nădejde dă (în cîteva zile) un articol de chestia dreptului român vechi [2]. La clubul liberal, prin ajutorul lui Nădejde, am căpătat făgăduința de a se alcătui o listă de probabilități. Cu Teodoru nu pot face nimic ; chiar și astă sară (3 februar) l-am țigănit și mi-a spus să mă duc la el ; asta n-o pot face din pricină că amîndoi copiii mei sînt bolnavi de vărsat de vînt (de aceea să arunci cartea asta pe foc și să te speli cu ceva desinfectant). Am lipsit 3 zile din București, am fost la Galați. Titlul romanului e „Învățător nou", ori „Om nou în sat vechi", ori numai „Om nou" [3]. Pune în loc de subtitlu, sau pe lîngă el și I (înaintea lui). Nu se poate vorbi acum cucoanei Pica [4]. Despre 1000 de exemplare, las-o mai domol !

Salut pe cucoana și pe tine, *Sp. Popescu*

c. p

[1] I. Rusu-Şirianu (1864—1909), publicist ardelean. În această perioadă era director al *Tribunei poporului* din Arad. Publică în *V. r.* I (1906) numerele 5, 6, 7 şi 8, p. 278—286, 443—452, 255—262, 563—571, *cronicile ardelene : Din Ardeal.*

[2] Articolul nu a mai apărut.

[3] În subsolul scrierii *În Măstăcani..., V. r.*, I (1906), nr. 2 (aprilie), p. 197, se specifică : „fragment din romanul *Om nou* care va apare în cursul acestui an".

[4] Sofia Nădejde.

7

Bucureşti, 27 februar. 1906

Dragă Ibrăileanu,

Fragment. M-am lehămitit de dus pe la *Voinţa* şi club, făgăduiesc dar nu fac ; n-am nici o lefterea. Pe Toma îl cunosc puţin. Nădejde îl cunoaşte bine şi-s prieteni. Eri a vorbit Nădejde cu I. I. Br. [1] şi a dat ordin ca să dea adresele *Voinţei.* Nădejde spune că n-ai dreptate. În notiţele istorice asupra începuturilor de cultură [2], că nedreptăţeşti pe munteni, că n-ai de unde cunoaşte. Aşa de pildă în Serbia a fost o cultură foarte mare din care s-au înfruptat muntenii mai mult ca moldovenii de la poloneji, tot aşa de la unguri, de la Italia etc. De aceea spune că I. I. Br. cere să trimiteţi cîteva exemplare la *Voinţa* ca să vadă şi să le miroase... Articolul program se poate publica în *Voinţa* în foileton [3]. Cum găseşti adaosul ? Am trimis manuscrisul cu adaos, pe care să-l culegi dintre foile vechi.

Salutări, *Sp. Popescu*

c. p.

[1] Este vorba de I. I. Brătianu (1864—1927), fruntaş al partidului liberal.

[2] Cf. *Cîteva consideraţii asupra spiritului critic în cultura românească,* apărute în *Curentul nou,* I (1905), nr. 1, p. 13.

[3] *Voinţa naţională.* Articolul-program al *V. r.* n-a apărut în acest ziar.

8

Bucureşti, 3 mart. 1906

Dragă Ibrăileanu,

Azi am stabilit cu Teodoru să mă duc eu la el într-o seară în care mă va înştiinţa ca să stabilim o listă de profesori. De institutori mi-e groază ; nu ştiu la care s-ar putea trimite [1]. În scrisoarea precedentă ţi-am scris că-i fragment şi credeam că se înţelege de la sine că-i fără „va urma". Titlul *Om nou* (roman) fragment, fără „va urma", să iasă în nr. 2, fără să fie anunţat în nr. 1 [2].

Sănătate, *Sp. Popescu*

c. p.

[1] D. A. Teodoru şi Spiridon Popescu alcătuiau liste de eventuali abonaţi.

[2] Fragmentul *In Măstăcani...* a apărut într-adevăr în *V. r.*, I (1906), nr. 2, p. 197—212, fără a fi anunţat anterior.

9

Bucureşti, 2 aprilie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

G. Bogdan-Duică mi-a făcut următoarea propunere : să-i daţi abonamentul în schimbul cîtorva articole la revistă. Cît de curînd are un articol prin care vrea să scoată la lumină un poet moldovean [1] şi ar fi dispus să scrie în *Viaţa românească*. Eu cred că e un mare cîştig. Adresa lui : Ştirbei-vodă 202, Bucureşti. Să facem transacţia asta şi o să fiţi mulţumiţi, îmi spune el.

Sp. Popescu

c. p.

[1] *Un poet moldovean pierdut*, *V. r.* I (1906) nr. 3 (mai), p. 403—412.

10

Bucureşti, 18 aprilie, 1906

Dragă Ibrăileanu,

M-am încurcat c-un articol pentru *Rev. g-lă a înv.* şi m-am tot scremut la el pînă aseară, cînd mi l-au făcut harcea-parcea în comitet. Am început să copiez şi să pieptăm o schiţă, pe care o vei primi cel mai tîrziu sîmbătă ?? Nădejde spune că negreşit trimite pentru nr. 3 despre cartea lui Iorga, dar că nu-i e posibil să se mărginească la două pagini, cum îi cereţi voi. Sînt părţi — spune el — minunate în Iorga (despre aşezarea statelor româneşti etc.) dar sînt şi părţi slabe — unde-i vorba de filologie, de dezvoltarea economică în trecut etc. Va avea nevoie poate de trei articole : a) privire generală, b) părţi bune, c) părţi greşite [1]. Nădejde, Teodoru şi cu cîţi am vorbit, găsesc foarte bună revista, Nădejde spune că oculta e încîntată. Nu ştiu dacă şi C. C. Mitiţă [2] va fi încîntat de chestia regenţei dar băieţii ceia tot sînt nu ştiu cum !... eu nu pot scri ce vor ei, ci aceea ce pot eu şi-mi vine mai îndemînă ! Alte obraze n-am mai întrebat, pentru că mă tem, mai ales după nr. 2 să nu creadă că aştept să-mi laude bucata mea. Să trimiteţi nr. 1 şi nr. 2 la un Dr. colectivist, al cărui client sînt cu mărunţişurile mele, cu nădejdea că o să trimeată abonamentul îndată. Adresa lui : Dr. Botescu, Calea Griviţei 119, Bucureşti. Mi-a spus că se abonează. Să ştii, bre, că nu glumesc : sîmbătă 22 trimit, cel mai tîrziu ; e altă chestie dacă ţi-o plăcea,

Sănătate la toţi, *Sp. Popescu*

pl.

[1] *Români, armâni, rumeri și părerile domnului N. Iorga despre ei*, *V. r.* (1906), nr. 5, p. 61—78 și *Geschichte des rumänischen Volkes von N. Iorga*, *V. r.* I, (1906), nr. 6 (august), p. 395—420.

[2] Dimitrie (Mitiță) A. Sturza (1833—1914), politician reacționar burghez, istoric, numismat și fost secretar perpetuu al Academiei Române.

[3] Este vorba de recenzia lui C. Stere la cartea lui Em. Culoglu, *Puterea regală* (Răspuns d-lui D. A. Sturdza), apărută în *V. r.*, I (1906), nr. 2, p. 334—338.

11

București, 17.II.1907

Ibrăileanule,

Despre individul, pe care mă-ntrebi, N.[1] nu știe nimic (nu-l cunoaște nimeni la *Voința*[2]). Pe altă cale (de la un profesor, originar din Macedonia) am aflat că individul a fost amestecat în mișcarea corpului didactic macedonian contra lui Haret, prin urmare, la un moment dat a fost takist. De atunci încoace e secretarul Comitetului macedo-român din București; nu-mi poate preciza nimic, pentru moment, ce atitudine a avut de atunci încoace. Am făgăduința lui de om cinstit (așa-l cunosc eu) că va cerceta și are mijloace și-mi va comunica. Pînă atunci să nu-i publicați (i-am arătat profesorului, cartea poștală) articolul. Acest profesor îmi făgăduise înainte de carta poștală un articol în chestia macedoniană; azi mi-a reînnoit făgăduința. Am mai trimis din *Moș Gh.*[3]; ai primit? Sînt îngrijorat că n-ai primit; în poștala ta nu-mi răspunzi.

Popescu

[1] Inițiala N. corespunde numelui lui Nădejde Ioan.

[2] Este vorba de N. Batzaria.

[3] cf. Sp. Popescu, ***Moș Gheorghe la Expoziție. Din psihologia celor mulți***, *V. r.*, II (1907), nr. 4 (aprilie), p. 44—70 și nr. 5 (mai), p. 212—235.

Rîndul al doilea de foi, numerotate tot ca și rîndul trimis întîi, de la 1, 2, pînă la 15, trebuie numerotat cu 25, 26... 39. Rîndul acesta presupune făcuta numerotație, de care vorbesc, și continuă mai departe. Moș Gh. mai are de mers la masă, la mitropolie (și face reflecția) ca să vadă clopotul cel mare. După masă merge la teatru cu Ion. Sara se-ntîlnește cu fetele la expoziție. Ce-o vedea el acolo, nu știu, pînă cînd nu l-oi vedea pe poarta expoziției. Cît o sta acolo, iarăși nu știu. Numai cînd om fi înăuntru, om vedea. Cîte pagini or ieși, iarăși nu știu. Cum o găsești pînă aici? Cartea noastră poștală n-are rost; *Voința*[1] nu-i a lui: i s-a impus și s-a supus. Iscălitura directorului îl miră mai mult: *Voința* nu-i organul stîngei nici *Viața* nu-i a dreptei, ori a unei grupări: e personală. „Voi pune ramă — zice el — cartea poștală". Și el și Teodoru[2] găsește că *V. r.* face o mare greșeală că, față de Haret[3] are o atitudine dușmănoasă: ba că-i prea multă pedagogie, ba că-i sătul de min. de instr. etc. „Cei din Iași" habar n-au de importanța reformei lui Haret; nimeni n-a studiat-o. Dau cu piciorul în

toată munca lui. Filipide[4] își publică dicționarul în *V. r.?* Să nu-mi pierz manuscrisul, că n-am copie. Despre Bațaria (ori cum îl cheamă) am aflat că-i secretarul societății „Macedo-Române" și că nu-i compromis cu nimic pînă acum, decît, cu patru ani în urmă era amestecat în mișcarea corpului didactic macedonean contra lui Haret. De atunci încoace nu s-a manifestat nici într-un fel. A fost văzut pe la întrunirile publice liberale, ceea ce încă n-ar însemna mare lucru. Eu cred că, dacă aveți grabă, ați putea să-i publicați articolul.

Trimit restul din *Moș Gheorghe*. Pagina 77 e așa cum se prezintă; pagina 88 e dedesubt. Mie mi se pare că „moș Gheorghe" e prea după program; dar n-am ce face: imaginile din el sînt absolut exacte — sînt copii după natură, bineînțeles, după natura pe care o găsesc *eu* în moș Gh.

[1] Vezi nota 7 la scrisoarea nr. 1 (Spiridon Popescu).

[2] Vezi nota 4 la scrisoarea nr. 1 (Spiridon Popescu).

[3] Spiru Haret (1851—1912), ministru al Instrucțiunii Publice cu merite deosebite în dezvoltarea învățămîntului românesc.

[4] A. Philippide (1859—1933), profesor la Universitatea din Iași. Filolog român. A lucrat la alcătuirea *Dicționarului limbii române*, între anii 1897—1905.

[5] cf. N. Batzaria, *În munții și văile Epirului, V. r.*, II (1907), nr. 6 (iunie), p. 393—404.

12

București, 1 aprilie, 1907

Dragă Ibrăileanu,

N-am nimic contra reducerilor — e doar epoca reducerilor. Cel mai bun titlu ar fi „Jubileul lui Moș Gheorghe"; dar mă tem că s-ar vedea mai dinainte tendința cu care-i scris — cel puțin mă aștept la atacuri asupra socialiștilor de la *V. r.* Cum ziceți și voi. De azi într-o săptămînă poate să fiu acolo. Ciocîrlan a fost ieri la mine. Prima carte poștală e la Teodoru — spune că se face cu Pompeiu[1].

Al tău, *Sp. Popescu*

c. p

[1] D. Pompeiu (1873—1954), matematician român cu renume mondial, semnează în *V. r.* II (1907), nr. 3 (martie), p. 534, o cronică științifică: *Berthelot și activitatea lui științifică.*

◇ G. PASCU

1

Iași, 13 ianuar 1905

Stimate d-le Ibrăileanu,

Sînt ani de zile de cînd trîmbițe funebre vestesc, cît îi pămîntul românesc de lat, că Iașul moare, și sînt ani de zile de cînd intelectualii ieșeni păreau a confirma, prin tăcerea lor, această nenorocire! Dar vremurile încep parcă să se schimbe. *Arhiva*, după o depresiune de cîțiva ani, începe să se rădice iarăși, dar din nefericire acestei reviste îi lipsesc elemente tinere. Aceste elemente tinere tocmai se găsesc la *Curentul nou* al dv. Este curios însă cum această *revistă ieșană* apare la *Galați!* Este curios cum atîția intelectuali ieșeni pornesc cu scrisul lor în alte părți! Este nu numai curios, este chiar dureros! Iașul are astăzi nevoie mai mult poate decît oricînd de a avea un organ, *unul și bun*, care să-i reprezinte intelectualitatea și puterea și cinstea. Și doar, pentru *D-zeu*, avem atîția oameni care pot face aceasta! Avem atîția profesori universitari și secundari! Avem mai ales, prin Universitate, posibilitatea de a atrage necontenit atîtea elemente tinere și vrednice! Iată de ce, cred eu, este de neapărată nevoie ca *Curentul nou* să apară în Iași. Aducînd revista în Iași, dv. ați putea constitui un cerc în care discuțiile cele mai importante ar reuși desigur s-atragă tot mai mult spre dv. elementele tinere din Iași, cari-s doritoare, v-asigur, de o mișcare intelectuală adevărată, tînără, entuziastă. Din aceasta ar cîștiga mai ales *Iașul*, care, cine știe, ar putea deveni iarăși centrul gravitații intelectuale românești!

Dacă acestea erau cumva și ideile dv., atunci scuzați, vă rog, că v-am deranjat de la alte lucruri mai folositoare.

Al dv. fost elev, *G. Pascu* [1]

[1] *George Pascu* (1882—1949), lingvist și istoric literar, și-a luat licența în 1907 iar doctoratul în 1908. A ocupat în mai multe rînduri funcția de bibliotecar și director al bibliotecii Universității din Iași. A fost titularul catedrei de istorie a literaturii române vechi și dialectologie română. Devine un colaborator activ al *Vieții românești* mai cu seamă în primii ani de apariție și a publicat studii, cronici și recenzii din domeniul lingvisticii și folclorului.

2

Stimate d-le Ibrăileanu,

Recunosc că în privința ortografiei[1] am făcut o *prostie.* Nu m-am dus însă în special la d. Philippide pentru a-i da... ștafeta. M-am întîmplat ieri la Universitate tocmai cînd d-sa ieșa de la curs și am stat oleacă de vorbă, în care timp i-am spus și de ortografie.

Țineam (acum *nu* mai țin) să deosebim în scris pe *i* și *u* de *ĭ* și *ŭ,* fiindcă aceste grupe de sunete se deosebesc și în realitate. Dacă deosebirea lor nu se vede de Academie *astăzi,* ea se va vedea mîne. Sînt convins apoi că lucrurile cele mai mărunte reflectă întregi direcții și că noi nu ne putem lua după Academia de astăzi, de care ș-a bătut și-și bate necontenit joc D. Philippide, ai cărui elevi sîntem, în definitiv, toți cei mai tineri de la *Viața rom.* Credeam în sfîrșit că revista noastră trebuie să dea tonul *justei* măsuri și în ortografie.

Știu foarte bine că ortografia este totdeauna un *mijloc* și că *ideile* pe care le-mbracă sînt *scopul ;* dar credeam că și acest mijloc poate fi ajustat, perfecționat.

Procedarea mea a fost procedarea unui om care-și apără *sincer* anumite *principii,* de cari este pătruns pînă în măduva oaselor. Scrisoarea v-am dat-o, fiindcă... adresantul era cunoscut. Acum însă, cînd îmi dau mai bine samă de împrejurări, recunosc că v-am supărat și că sînt vinovat, după cum vă supăr și acum cînd, în loc să cetiți o nuvelă de Sadoveanu, vă silesc să cetiți aceste rînduri scrise du premier jet.

În tot cazul aș dori ca, acum după ce mi-am făcut *mea culpa,* d. Stere să *nu* mai știe de ceea ce s-a-ntîmplat.

Vă salut respectuos, *G. Pascu*

[1] Principiile ortografice ale lui Philippide și ale școlii lingvistice ieșene, fără îndoială acceptate de mai toți elevii și colaboratorii savantului, printre care se numărau atît Ibrăileanu cît și Pascu. Cu toată autoritatea de care se bucura autorul monumentalei opere *Originea românilor* (apărută ulterior) este foarte probabil că *Viața românească* n-a adoptat integral aceste principii, tocmai pentru a nu crea dificultăți în difuzarea revistei. O discuție pe această temă cu profesorul Philippide i se va fi părut lui Ibrăileanu inoportună.

1

1 septembrie 1919, Huşi, str. Toma Chissaoff, 1

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Cineva se plîngea zilele trecute, prin ziarul *Opinia* [1], că publicul românesc nu cunoaşte pe Knut Hamsun, premiatul *Nobel* de anul acesta. Pentru mine Knut Hamsun e o veche cunoştinţă. Mai mult, un autor preferat. De aceea am rezistat mult pînă să scriu cîteva rînduri despre el.

Despre autorii favoriţi n-ar trebui să se scrie niciodată. Ei sînt rude de aproape, cu care trăieşti în casă, care-ţi ştiu şi le ştii slăbiciunile. Expunîndu-i publicului, te faci vinovat de aceeaşi lipsă de delicateţe ca şi cum ai face o confidenţă de dragoste în public.

Afară de aceasta, aici la ţară unde mă găsesc, mi s-au strîns pe cap fel de fel de lucrări de specialitate ; cu atît mai mult, abateri diletante în ograda vecinului nu sînt permise.

Cu toate acestea, cunoaşterea frumosului conţine o forţă altruistă, încît destăinuirea lui devine irezistibilă. De aceea invit şi eu publicul român, prin articolul alăturat, la lectura lui Hamsun [2].

Luna viitoare sper să plec la Paris. De acolo voi avea plăcerea să vă trimit noutăţi.

Primiţi toată stima şi devotata mea prietenie

Al d-stră, *M. Ralea*

P.S. Îndrăznesc să vă rog să atrageţi atenţia corectorului ca să respecte locurile unde fraza începe de la capăt.

[1] Ziarul *Opinia* a apărut la Iaşi la 1 mai 1879 pînă la 23 ianuarie 1900 şi de la 15 noiembrie 1906 pînă la 1955.

[2] Articolul despre Knut Hamsun era scris de M. Ralea pentru *Viaţa Românească*, dar revista îşi va reîncepe apariţia abia în martie 1920. Între timp articolul nu s-a mai publicat.

2

Paris, 25 ianuarie 1920
Rue Tournefort 4, V-ème arrondissment

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Încă de acum o lună şi mai bine v-am trimis, prin fiul generalului Năsturel, un prim articol cu impresii din Paris [1]. Scrisoarea d-stră e datată

la Iaşi, 10 ianuarie, deci, pînă la acea dată, nu primiseţi articolul. Nu-mi explic pentru ce.

Pentru mai multă siguranţă vă mai trimit acelaşi articol copiat încă o dată. Vă anexez şi un articol, al unui foarte talentat prieten, asupra celui mai mare romancier englez contemporan: Thomas Hardy. Publicul românesc ar putea începe să se iniţieze şi asupra altor genuri de literatură decît cea bulevardieră pariziană. Afară de aceasta, tînărul de care vă vorbesc e plin de simpatie pentru curentul *Vieţii româneşti* [2]. Şi cum sper că curentul Nostru va prinde rădăcini puternice, mă muncesc prin propagandă să cîştig elementele distinse din generaţia mea la sistemul de gîndire din care fac parte. Astfel, dacă, pe lîngă aceasta, îl veţi găsi şi publicabil, voi avea plăcerea să vă fi recomandat ceva bun.

Vă mulţumesc din inimă pentru interesul ce-mi purtaţi şi pentru cumpărarea celor două acţiuni. Eu am început să lucrez. La Sorbona sper să-mi echivalez licenţa în litere din România. Acum lucrez cu C. Bouglé [3], alegînd ca specialitate *Sociologia*. Pentru cunoştinţele auxiliare acestei branşe (economie politică, ştiinţe sociale particulare etc.), m-am înscris la doctoratul în drept, secţia politic-economică. Doctoratul în litere constă aici în două teze — pe care sper să le trec în octombrie viitor. Una din ele va fi o lucrare critică („l'idée de révolution à travers les systèmes socialistes") [4] şi alta despre „Le succès comme catégorie sociologique". Despre Paris veţi afla detalii din articol. Peste zece zile vă trimit şi cealaltă scrisoare dacă *V. r.* apare lunar exact [5].

Vă rog să primiţi asigurarea perfectului meu devotament şi simpatie, al d-stră.

M. Ralea

[1] Este vorba desigur de cronica intitulată: *Scrisori din Paris* şi a fost publicată în *Viaţa românească*, XII (1920), nr. 1 (martie), p. 154—159 şi ea deschide seria *Scrisorilor din Paris* trimise de Ralea celebrei reviste ieşene. Manuscrisul acestei cronici e datat „decembrie 1919". În *V. r.* s-a datat „decembrie 1919 — ianuarie 1920".

[2] Într-adevăr, în *Viaţa românească*, XII (1920), nr. 2 (aprilie), p. 220—226, prietenul lui Ralea, D. I. Suchianu, va publica un studiu intitulat: Thomas Hardy. Este debutul lui D. I. Suchianu la *V. r.*

[3] Célestin Bouglé, sociolog francez (1870—1940), discipol al lui Émil Durkheim. C. Bouglé a fost prof. de sociologie la Sorbona (din 1901) şi a militat pentru ideile democratice şi laice. A scris printre altele: *La démocratie devant la science* (1904), *Leçons de sociologie sur l'évolution des valeurs* (1922), *Le socialisme français* (1933), etc.

[4] S-a tipărit la Paris în editura Rivière în 1923 cu titlul modificat: *L'Idée de la révolution dans les doctrines socialistes. Thèse.*

[5] A doua *Scrisoare din Paris* a apărut în *Viaţa românească*, XII (1920), nr. 2 aprilie, p. 317—323.

3

Paris, 20 fevr. 1920

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Am primit toate trei scrisorile de la d-stră. Ultima mi-a parvenit foarte repede: în şase zile. De aceea nu mai încredinţez nimănui manuscrisul cu

scrisoarea, ci vi-l trimit prin poștă cu speranța că va ajunge și mai sigur și mai repede. Întîrzierea apariției revistei nu aduce nici-un dezagrament cronicei mele trecute [1], care cuprinde destule fapte generale pentru ca să nu fie învechită după două luni. E vorba acolo de partidele politice din Franța, de cărțile lui Benoit, de aspectul general al Parisului; lucruri care nu se dezactualizează în două luni. De aceea vă rog să o publicați, dacă se mai poate, în primul număr, punîndu-i data februarie. Vă trimit alăturat o altă cronică [2] pentru numărul doi, cît și sfîrșitul articolului lui Suchianu [3].

Vă mulțumesc din inimă pentru toate cuvintele bune ce aveți pentru mine, cît și de grija ce-mi purtați.

Peste cîteva zile vă voi trimite vre(o) 10 recenzii asupra cărților noi apărute aici, scrise de mine cît și de prieteni de pe la alte facultăți, ca să le publicați ca material informativ în diferite numere, pe măsură ce veți avea loc.

Vă rog foarte mult ca să-mi trimiteți *recomandat* primul număr, de îndată ce va apare.

Mi-e foarte dor de țară și am început să mă plictisesc de Paris. Vă rog să primiți aceeași profundă stimă, simpatie și devotament.

Al d-stră *Ralea*

P. S. Afară de *Jean Cristophe* și de *Colas Breuguon* Romain Rolland nu mai are nici o bucată de beletristică. Se apropie de roman viețile oamenilor celebri: Tolstoi, Beethoven și Michel-Ange [sic]. În ultima lună a apărut o nouă carte a sa: *Les précurseurs*, articole pentru pace, publicate mai întîi în jurnale din Elveția, în timpul exilului. O recenzie asupra ei vă trimit peste cîteva zile [4].

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea II.

[2] Vezi nota 5 la scrisoarea II.

[3] Articolul lui D. I. Suchianu a apărut într-un singur număr al *V. r.* Vezi nota 2 la scrisoarea II.

[4] Nu s-a mai publicat recenzia lui Ralea. A apărut în schimb o recenzie a lui Tudor Vianu: *Romain Rolland, Clerambault, histoire d'une conscience libre pendant la guerre.* Paris, Ollendorf, 1920, în *Viața românească,* XII (1920), nr. 9 (noiembrie), p. 457—459. Probabil că Ralea nici n-a mai trimis recenzia lui.

4

12 aprilie 1920

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Cristos a înviat! Multă sănătate și veselie vă urează tînărul d-stră prieten, care s-a bucurat de un Paști trist ca orice duminică la Paris. Mă gîndesc că la Iași trebuie să fie verde și senin și că e așa de plăcut să constați cu asemenea ocazii că ai o familie!

Am primit ambele d-stră scrisori și vă mulțumesc pentru bunele cuvinte ce aveți totdeauna pentru mine. Îmi simt devotamentul și simpatia săracă cînd primesc scrisorile d-stră. Aș vrea să fac mai mult... Am primit

şi numărul din *Viaţa românească* [1]. Aspectul formal şi numele de pe copertă te lasă epatat. Îmi permit să vă spun însă că conţinutul e mult mai slab. Poezia lui Duiliu Zamfirescu [2] mi se pare pur şi simplu ridicolă ; a lui Coşbuc [3] — violenţă aparentă, fără conţinut, cum sînt exuberanţele de bătrîneţe. Multe alte bucăţi insignifiente. Pentru cronica teatrală Bucureşti n-aţi găsit pe cineva mai bine decît A. Branişte care iscăleşte platitudini gazetăreşti ? Şi mie şi altora a plăcut Philippide, de a[l] cărui talent excepţional nu trebuie să se mai îndoiască nimeni [4].

Îmi permit aceste observaţiuni ca din partea cuiva din casă care le face cu tragere de inimă, pentru renumele revistei, şi care nu le-ar formula cu nici un chip faţă de un străin, ca să scadă prestigiul revistei. În orice caz, ca informaţie culturală, *V. r.* întrece aproape toate revistele de aici. Iar pe cele de la noi !...

Peste cîteva zile vă voi trimite şi scrisorile pentru nr. 3 cît şi un studiu al lui Suchianu [5]. — Mă întrebaţi cine e. E unul din cei mai valoroşi studenţi ai generaţiei noastre. Foarte inteligent, cult şi cu sentimente largi şi îndrăzneţe. E licenţiat în drept şi litere şi face aici doctoratul în economie politică. E fiul profesorului de limba română I. Suchianu pe care probabil îl cunoaşteţi.

Mă întrebaţi despre onorarii. Nu se pot trimite mandate, cecuri — nimica pentru străinătate. E un singur mijloc : Banca Marmorosch primeşte pentru studenţi plăţi la Paris. Cînd se vor strînge mai mulţi bani, 700—800 lei minimum (şi pentru scrisorile viitoare), depuneţi-le la banca Blank sau o sucursală a ei, pentru mine care voi plăti şi pe Suchianu, Verona [6]. Scrieţi-mi ce se cuvine fiecăruia. Altfel pentru 250 lei e degeaba deranjamentul. Cum leul e cotat aici 19 centime, ar fi vreo 40 franci. Nu face nici comisionul. Astfel aşteptaţi şi alte scrisori şi-mi trimiteţi odată mai mult.

Am primit zilele trecute o scrisoare de la Rădulescu-Motru care-mi face cunoscut de mutarea lui Pogoneanu la Pedagogie, a lui Gusti în locul lui Pogoneanu şi de vacanţa catedrei de sociologie de la Iaşi, pentru care, pretind ei, vor cere lui Negulescu [7] să o păstreze vacantă pînă la sosirea mea în ţară, fiindcă aş fi singurul specialist mai indicat. Facă ce-or vrea. E sigur că aici nu voi rămînea fiindcă încă de pe acum mi-e un dor nespus de ţară. E iarăşi sigur că, din toate locurile, ţin la Iaşi unde mă leagă atîtea lucruri.

Dar cine ştie dacă catedra va mai rămîne vacantă un an şi dacă, cum spuneaţi şi d-stră, nu sunt preferaţi fel de fel de „creaţii" ale profesorilor de acolo, pe care îi preferă ca pe foştii lor elevi.

Vă rog să-mi răspundeţi un cuvînt ; ce credeţi în privinţa asta. Am început să mă satur de Paris. Scumpetea e enormă, grija materială a traiului, strică şi cele cîteva senzaţii agreabile care se pot căpăta aici. Îmi lipseşte cu totul mediul familiar cu care am fost deprins. Pe vară probabil că voi pleca în Germania.

Vă trimit salutări respectuoase şi toată simpatia mea devotată.

Al d-stră *Ralea*

[1] Este vorba de *Viaţa românească,* XII (1920), nr. 1 (martie) ; cu acest număr se reia publicarea revistei după întreruperea din timpul războiului.

[2] Poezia lui Duiliu Zamfirescu se intitulează: *Ce-a mai fost* şi-i publicată în nr. citat la nota 1 a acestei scrisori la p. 11—12.

[3] Poezia lui George Coşbuc este: *In opresores* (p. 57—58).

[4] Poeziile publicate de Al. A. Philippide în acest număr sînt: *Cîntecul nimănui* (p. 92—93) şi *Crinul* (p. 93—94). În acelaşi număr publică şi Lucian Blaga, poezia *Leagănul* (p. 38—39), Ion Minulescu: *Strofe pentru zăpadă* (p. 50), etc. Numărul acesta nu e chiar aşa de slab cum crede Ralea. A. Branişte publică la p. 148—150 *Cronica teatrală. În marginea scenei. Marchizul de Priola.* Cronica este într-adevăr plată şi şcolărească.

[5] *Scrisori din Paris. Iunie 1920. Generalităţi — Joseph Caillaux* (a treia scrisoare a lui Ralea) se va publica abia în *V. r.*, XII (1920), nr. 5 (iulie), p. 300—308. Articolul lui D. I. Suchianu este intitulat *Pedagogia istoriei* şi a apărut în *Viaţa românească*, XII (1920), nr. 5 (iulie), p. 214—232.

[6] Paul N. Verona, pictorul, colaborator al *V. r.*, la rubrica *Viaţa artistică*, între anii 1920—1921. În *V. r.*, XII (1920), nr. 1 (martie), p. 136—139, semnează articolul: *Salonul de toamnă. Expoziţia pictorilor americani la Paris.*

[7] Constantin Rădulescu-Motru, Ion A. Rădulescu-Pogoneanu, D. Gusti şi Petre P. Negulescu, toţi foşti profesori de filozofie ai lui M. Ralea. P. P. Negulescu era pe atunci ministru al Instrucţiunii publice.

5

Rue Tournefort 4, Paris, 14 iulie 1920

Iubite d-le Ibrăileanu,

Nu ştiu dacă aţi primit scrisoarea mea, a treia, care conţinea o dare de seamă despre partidul socialist francez şi un portret al lui Caillaux [1]. Dacă nu, scrieţi-mi, vă rog, să vă trimit alta care va fi pentru numărul viitor. Acum vă trimit o a patra scrisoare [2]. V-am trimis şi două articole de ale lui D. Suchianu [3], printr-o doamnă Ianculescu. Le-aţi primit ?

Acum mi-am terminat examenele la drept şi mai răsuflu. Urmez cu tezele la filozofie. Am făcut şi un mic voiaj, de o săptămînă, în Belgia: Bruxelles, Bruges, Anvers. Am rămas profund impresionat de largheţea, civilizaţia şi felul repede cum s-au refăcut după război aceşti oameni. Politeţea faţă de străini, ieftinătatea vieţii sunt mult mai apreciabile ca în Franţa.

Acum intenţionez să merg o lună pe malul mării, undeva într-un sat de pescari în Bretagne. Voi lăsa deoparte cărţile de ştiinţă şi voi lua cu mine doar un volum de versuri de Verhaeren şi un roman de Thomas Mann.

Ca noutăţi literare: un nou volum de Jules Renard [4], autorul lui *Poil de carotte*, pur şi simplu delicios. După A. France, Mirbeau, Villiers de L'Isle Adam şi R. Rolland, Jules Renard mi se pare tot ce Franţa a produs mai bun. Dacă n-aş avea atîtea pe cap, aş scri odată ceva despre el. Nimeni n-a iubit ca el, cu o umanitate blînd umoristică, pe ţărani [5].

D-stră ce mai faceţi ? Mergeţi la mănăstiri anul acesta ? Ce proiecte mai aveţi pentru *V. r.*? V-aş fi foarte recunoscător dacă mi-aţi scri şi mie cîteva rînduri. E o mare sărbătoare cînd primesc cîte ceva din ţară şi încă de la d-stră.

Vă rugam în scrisoarea trecută să-mi trimiteți prin banca Marmorosch-Blank 1500 lei, dacă se poate. 1000 lei pentru patru cronici trimise (250 lei îmi scriați că s-au cotat), cu 500 lei vă rămîn dator trimițîndu-vă încă două cronici. Asta pentru ca deranjamentul expedierii să nu se facă pentru o sumă de nimic. În plus, m-ar ușura ceva și pe mine, căci viața s-a triplat, iar valuta se menține scăzută.

Vă rog să primiți toată stima și dragostea mea, al d-stră

M. Ralea

P. S. În ultimul moment primesc scrisoarea d-stră, trimisă prin o doamnă Ianculescu și datată 22 iunie. Nu înțeleg de ce n-ați primit pînă la acea dată scrisoarea a III-a ce vă trimisesem în chestia Caillaux. Dacă n-ați primit-o de loc, publicați-o pe aceasta care v-o trimit acum, iar aceea cu Caillaux vă voi recopia-o p. numărul 6.

Opinia d-lui Rădulescu-Motru despre Aslan [6] nu mă surprinde. Mentalitatea clientelei e așa de veche la noi! Cunoașteți pe d-l Aslan? E pedagog de meserie, a trecut aici un doctorat, de universitate (ca universitatea populară la București) și e autor de volumașe de popularizare filozofică în „Biblioteca p. toți". Publică însă de vreo 15 ani articolașe la *N.R.R.* [7]. E drept însă că e mult mai matur decît mine. Are vreo 45 ani. Dar la o catedră de sociologie, unde pe lîngă filozofie trebuiesc cunoștințe juridice și economice ?!! Eu îmi caut încet și liniștit de studii. Cînd voi veni în țară, îmi voi cere dreptul. Dacă nu voi găsi un loc, mă voi întoarce aici unde pot găsi mult mai ușor un loc de agregat în provincie.

Suchianu [8] vă pregătește un nou stoc de recenzii. V-aș trimite și eu ceva mai mult decît scrisori. Am cîteva studii de sociologie în săltar, dar n-am timpul să le revăd. Poate voi trimite unul d-lui Gusti p. *Arhiva* [9], după cum mă sfătuiți și d-stră. Cînd voi veni în țară, voi munci mai mult și exclusiv p. *V. r.*

Am adunat și o serie de recenzii în franțuzește p. *L'Année sociologique* [10] care apărea înainte sub direcția lui Durkheim [11] și de la moartea [lui] e vorba c-o scoate profesorul meu C. Bouglé [12]. În această publicație mi se va încredința rubrica dărilor de seamă juridice. Afară de aceasta, tezele și examenele orale îmi iau tot timpul.

Vă mulțumesc încă o dată p. interesul ce-mi purtați și vă trimit din depărtare necondiționata mea dragoste și devotament.

Al d-stră, *M. Ralea*

16 iulie

Începutul *„Scrisori din Paris"* care tratează despre criza imperialismului politic la Spa [13] mi se pare caduc azi. Ultimile telegrame venite aseară spun că lucrurile s-au stricat și că e vorba de un ultimatum între Franța și Germania. Zvonuri particulare însă și mai recente spun că s-ar fi ajuns la o conciliațiune. Nu știu ce se va întîmpla mîine. Dacă însă împăcarea va avea loc, publicați-l, dacă nu, suprimați partea întîi.

[1] Vezi scrisoarea VI, nota. 5.

[2] Scrisoarea a IV din Paris a apărut în *V. r.*, XII (1920), nr. 6 (august), p. 445—448, avînd titlul: *Scrisori din Paris, iulie 1920,* I. *Criza imperialismului.* II. *Asupra teatrului Vieux Colombier.*

[3] Cele două articole ale lui D. I. Suchianu par a fi: *O istorie a economiei românești pentru străini*, publicat în *V. r.*, XII (1920), nr. 8 (octombrie), p. 253—260 și *O judecată engleză asupra Tratatului de la Versailles*, publicat în *V. r.*, XII (1920), nr. 9 (noiembrie), p. 399—411.

[4] Noul volum al lui Jules Renard era de fapt romanul publicat postum: *Les cloportes*, Paris, G. Cris, éditeur, 1920.

[5] Și-a făcut timp și a scris despre Jules Renard în *Scrisori din Paris. I. Literatură*, publicat în *Viața românească*, XII (1920), nr. 8 (octombrie), p. 287—292, unde, după o prezentare succintă a romancierului francez se recenzează romanul *Les cloportes.*

[6] Garabet Aslan (n. 1881— ?), fost prof. suplinitor la Facultatea de litere din București. A scris printre altele: *Educația prin sine însuși* (12 broșuri), Focșani 1907.

[7] *Noua revistă română* pentru politică, literatură, știință și artă. A apărut la București la 1 ianuarie 1900. Director: C. Rădulescu-Motru.

[8] D. I. Suchianu a publicat în *Viața românească*, XII (1920), nr. 2 (aprilie), p. 334 o recenzie la cartea lui Demètre I. Gheorghiu, *Aperçus sur la situation économique et financière*, F. Alcan, Paris, în nr. 3 (mai), p. 488—490 o recenzie a cărții lui Roberto Michels: *Amour et chasteté (essais sociologique)*; în nr. 4 (iunie), p. 137—139 o recenzie la I. Barthélemy, *La démocratie et la politique etrangère* și M. Haurion, *Précis de droit administratif et de droit public*; Landau-Aldanof, Lenine (p. 139—140); etc.

[9] *Arhiva pentru știință și reformă socială.* Organ al Institutului Social Român (București, 1 aprilie 1919). Director: D. Gusti.

[10] *L'année sociologique,* revistă franceză înființată de către sociologul francez Emil Durkheim în anul 1897.

[11] Emil Durkheim (1858—1917), sociolog francez și etician, fost profesor de sociologie la Sorbona (din 1902 pînă în 1917). A publicat, printre altele: *De la division du travail social* (1893), *Règles de la méthode sociologique (1894) etc.* A creat școală în sociologie și etică.

[12] Vezi scrisoarea II, nota 3.

[13] Vezi nota 2 la scrisoarea de față.

6

[Sfîrșitul lui septembrie 1920]

Iubite d[omnu]le Ibrăileanu,

Vă trimit „Scrisori[1] din Paris" (V) pentru numărul 7 și un studiu despre Émile Durkheim[2], sociologul francez mort de curînd, studiu pe care vă rog, dacă se poate, să-l publicați într-un singur număr. Numărul 5 (cinci) din *V. r.* nu l-am primit nici acum cu toate că mi s-a scris din țară că acolo a apărut de mai bine de 3 săptămîni. S-o fi pierdut pe drum ?

De asemenea am primit și 2500 lei prin banca Blank. Vă mulțumesc din inimă din partea mea și a lui Suchianu; ne-a ușurat oarecum bugetul încărcat de scumpetea vieții de aici și de valută. Nu știu dacă ați primit completarea studiului despre Keynes[3] de la Suchianu. Ar fi bine să publi-

cați articolul. Am văzut reviste italiene și nemțești care îi consacră lungi articole. În țară pînă și *Convorbiri literare*, care de obicei e așa de în urmă cu noutățile, a publicat despre ea ceva. După cît se vede toată opinia publică europeană se preocupă de ea. Ne-am întors ieri de la mare unde ne-am odihnit. Toamna, Parisul același, poate puțin mai nervos.

Nu mai știm ce mai e prin țară; și care e aspectul vieții politice. Mi-a scris cineva că d-l. C. Stere s-a reîntors. Va relua publicistica cel puțin? M-am gîndit de atîtea ori de ce nu grupează el odată toate simpatiile de care dispune; — cunosc mulți și în generația mea ca să constituie un grup cu programul radical socialist pe care l-a susținut toată viața și pe care ar trebui să-l afirme mai militant. Poate și o colaborare cu socialiștii n-ar fi imposibilă. E păcat ca atîția oameni care așteaptă cuvîntul său să rătăcească prin fel de fel [de] partide și fel de fel de grupări.

Am auzit iarăși că editura revistei a anunțat traducerea *Pan* de Knut Hamsun. E un gînd bun. Toate traducerile ar trebui făcute numai din nemțește și englezește, căci franțuzește toată lumea citește în original. În viitor nu uitați nici nuvelele lui Thomas Mann, romanele lui Thomas Hardy, Georges Meredith. Ce credeți despre traducerea și editarea unor tratate științifice ca psihologia lui Wundt [5], economia politică a lui Schmoller [6], finanțele lui Ad. Wagner [7], cărți pe care studentul care nu știe nemțește n-are de unde le lua?

Aristide Blank spune că a mai fundat o editură, în care e amestecat D. Gusti, cumpărînd cea mai mare casă de editură din Viena pentru aceasta. E adevărat? În decembrie cred să plec pentru trei luni [la] Berlin ca să utilizez acolo bibliografia germană pentru teză și care n-o găsesc aici. Dacă Suchianu nu merge cu mine, vă va trimite el scrisori din Paris, iar eu din Germania. Deocamdată, veți primi de la el, peste cîteva zile, o cronică economică [8] și recenzii noi.

Primiți, vă rog, toate sentimentele mele de devotament și simpatie. Al d-stră

M. Ralea

P. S. În ultimul moment vă alăturez și articolul lui Suchianu care a fost terminat în acest timp. Recenziile rămîn pentru altă dată.

[1] *Scrisori din Paris* (V) s-au publicat în *Viața românească*, XII (1920), nr. 8 (octombrie), p. 287—292. Au două subtitluri: I. *Literatură*. II. *Millerand*. Vezi și nota 5 la scrisoarea V.

[2] Articolul intitulat: *Emile Durkheim* a apărut abia în *V. r.*, XIII (1921), 7 (iulie), p. 5—24.

[3] John Maynard Keynes, mare economist englez, matematician și publicist; a scris în timpul Tratatului de pace de la Versailles cartea: *The Economic Consequences of the Peace*, unde atacă dispozițiile economice ale Tratatului de la Versailles. Cartea aceasta a provocat dispute înverșunate. Articolul lui D. I. Suchianu despre Keynes se intitulează: *O judecată engleză asupra tratatului de la Versailles* și s-a publicat în *Viața românească*, XII (1920), nr. 9 (noiembrie), p. 399—411.

[4] Romanul *Pan* al lui Knut Hamsun s-a tradus și editat (în 1922), la editura *Vieții românești* de către Luca Ion Caragiale.

[5] Wilhelm Wundt, psiholog german (1832—1920). A fost unul din creatorii psihologiei experimentale. Dintre operele sale cităm: *Elemente de psihologie fiziologică, Logica, Etica, Psihologia popoarelor*, etc.

[6] Gustav Schmoller, economist german (1838—1917). Printre altele a publicat: *Contribuții la politica socială a timpului prezent.*

[7] Adolph Wagner, economist german (1835—1917). A publicat împreună cu un colectiv un *Tratat de economie politică.* Vol. I *Principii* (1892—1893); Vol. II. *Științe financiare* (1892—1896).

[8] Articolul lui D. I. Suchianu era: *O istorie a Economiei românești pentru străini* și a apărut în *V. r.*, XII (1920), nr. 8 (octombrie), p. 253—260.

7

Paris, 3 octombrie 1920
Rue Tournefort 4

Iubite domnule Ibrăileanu,

Profit de ocaziune de a vă trimite prin d-l dr. Pascu [1] un manuscris al unui tînăr Gh. Strat [2], doctorand în științele economice. Mi se pare interesant prin actualitatea lui și prin felul cum e tratat. V-am trimis, sunt cîteva zile, „Scrisori din Paris" (nr. 5) cît și un studiu asupra sociologului E. Durkheim, pe care vă rugăm, în scrisoarea alăturată să-l publicați într-un singur număr [3]. Acum m-am răzgîndit la gîndul că publicîndu-l într-un singur număr va trebui să-l culegeți cu o literă prea mică. Așa că puteți să-l publicați în două numere cu caractere mai mari, mai vizibile, de ex.: cum sunt acelea cu care s-a[u] tipărit ultimile „Scrisori din Paris".

N-am primit nici acum nr. 5 din *V. r.* L-am căpătat însă de la un prieten și am citit conținutul. M-a impresionat în special studiul despre Maupassant al lui P. Zarifopol [4]. Deși nedrept, înfățișînd exasperat numai o lature a lui Maup. e totuși remarcabil de fin, de documentat și de bine scris. În schimb articolul lui Gh. Savel [5] mi se pare submediocru.

Am revenit la Paris de vreo două săptămîni. Orașul e splendid în lumina toamnei. Pădurea de la Versailles are o culoare de aramă. Viața e calmă, fără să fie moartă. Mă gîndesc la d-stră că dacă ați avea răgazul să veniți aici odată, măcar pentru o lună, v-ar place mult. Poate la primăvara viitoare veți avea acest răgaz. Și Iașul nostru trebuie să fie frumos acum. Mi-e așa de dor de țară!

Vă rog răspundeți-mi dacă ați primit articolele mele. Primiți toată simpatia și devotamentul meu. Al d-stră.

M. Ralea

[1] Georgio Pascu, fost prof. la Universitatea din Iași.

[2] George Strat publică pentru prima dată în *Viața românească*, XII (1921), nr. 9 (septembrie), p. 382—393 studiul: *Criza economică actuală și inflațiunea.*

[3] Vezi notele 1 și 2 la scrisoarea VI. Articolul despre Durkheim a apărut totuși într-un singur număr.

[4] Articolul lui Paul Zarifopol se intitulează: *Sentimentalul Maupassant* și a apărut într-adevăr în *Viața românească*, XII (1920), nr. 5 (iulie), p. 161—177. Articolul acesta,

bine caracterizat de către Ralea, păcătuieşte mult prin acceptarea aproape integrală a explicării talentului lui G. de Maupassant prin teoriile lui S. Freud.

[5] Gheorghe Savul publică în acelaş număr al *V. r.* un articol intitulat: *Evaluarea estetică (Scrisoarea întâia: cuvînt introductiv tratînd despre însemnătatea evaluării estetice)* (p. 236—246).

8

Paris, 29 oct. 1920

Stimate d-le Ibrăileanu,

V-am trimis acum o lună scrisoarea (V-a) din Paris şi un studiu despre E. Durkheim. Le-aţi primit?[1] Vă rog să-mi răspundeţi cîteva cuvinte prin prietenul meu Strat care vine să se prezinte la o bursă de economie politică. Am auzit că au fost burse şi pentru filozofie. Dacă aş fi ştiut, m-aş fi prezentat şi eu. Aceasta mi-ar fi uşurat mult statul aici în timpuri aşa grele.

Peste cîteva zile vă voi trimite o nouă scrisoare şi cîteva recenzii. Cum merge revista? Dar editura?

Am amînat plecarea în Germania pentru luna martie. Cu toate acestea abia aştept să văd renaşterea plină de tinereţă a vieţii de acolo.

Primiţi toată asigurarea stimei şi devotamentului meu. Al d-stră,

M. Ralea

[1] Vezi scrisoarea VI, notele 1 şi 2.

9

29 noiembrie 1920
4 Rue Tournefort

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am primit azi scrisoarea d-stră trimisă prin Ionaşcu[1]. Vă mulţumesc din inimă încă o dată pentru simpatia şi grija ce-mi purtaţi. Din partea mea dragostea şi stima ce vă păstrez e aproape familiară şi cred că va veni ziua cînd voi putea s-o dovedesc. Nu v-am trimis scrisoarea 6-a fiindcă zilele astea trec doctoratul II-lea în drept, ultimul examen oral pe care-l mai trec aici. Astfel cel mult în zece zile veţi avea scrisoarea VI-a. Tot atunci vă trimit şi un articol despre ultima carte a lui Kaustky[2] [...] cît şi primul capitol din teza mea, care poate apărea ca un studiu aparte şi care se chiamă: *Definiţia revoluţiilor*[3]. Accept să cedaţi d-lui Gusti articolul despre „Durkheim" numai dacă vă dă pe celalt despre *Sociologia feminismului* în schimb[4]. În nici un caz n-aş vrea ca să se publice ambele studii în *Arhiva*[5]

Suchianu mă însărcinează să vă întreb dacă aţi primit un articol al lui intitulat: *O istorie economică a românilor pentru străini*[6], pe care vi l-a trimis odată, în acelaş plic cu manuscrisul meu. Să se fi pierdut în drum? Din jurnale văd că institutul[7] „Vieţii româneşti" merge bine de tot. Mă bucur în plus cînd văd că spiritul ei pătrunde chiar în sufletele cele mai recalcitrante din acest punct de vedere.

Cred că oboseala d-stră sufletească e o criză trecătoare, rezultat al mizeriilor războiului. Şi al timpurilor actuale. Aşteptăm mult încă de la directiva şi sfaturile d-stră.

Fiindcă îmi scrieţi de bani şi dacă revista dispune, vă rugăm să ne trimiteţi cîte 2000 mii lei fiecăruia, mie şi lui Suchianu, obligîndu-ne să scrim pentru revistă tot anul viitor pînă la concurenţa acestor sume. Dificultatea de trai aici a devenit enormă. Abia pot trăi cu ce primesc de-acasă şi graţie unor facilităţi făcute aici studenţilor de Aristide Blank şi de legaţie. De anul trecut şi pînă acum e o enormă deosebire.

Plecarea la Berlin am amînat-o pentru 1 martie. Suchianu va merge şi el cu mine probabil. Într-un an sper să fiu gata cu tezele.

Primiţi toată simpatia şi devotamentul meu.

M. Ralea

[1] Traian R. Ionaşcu (nr. 1897), fost profesor de drept civil la Universitatea din Iaşi (1920), actualmente membru corespondent al Academiei R. S. România.

[2] „Scrisoarea a VI-a din Paris" a apărut în *Viaţa românească*, XIII (1921), nr. 2 (februarie), p. 275—279 sub titlul: *Scrisori din Paris. I. Situaţia politică în ultimele luni. II. În cartierul latin.* Recenzia asupra cărţii lui K. Kautsky nu a mai apărut în *V. r.*

[3] Articolul lui M. D. Ralea intitulat *Definiţia revoluţiei* a apărut abia în *Viaţa românească*, XIII (1921), nr. 4 (aprilie), p. 52—67.

[4] *Sociologia feminismului* nu a apărut în *V. r.*

[5] Vezi nota 9 la scrisoarea V.

[6] Vezi nota 8 la scrisoarea VI.

[7] De fapt Editura Institutului de Arte Grafice „Viaţa românească", S. A.

10

[21 martie 1921]

Mult stimate d[omnu]le Ibrăileanu,

De mai bine de trei luni n-am primit nici un cuvînt de la d-stră. Nu ştiu dacă intervine vreo cauză determinată sau n-aţi avut timp. Bănuiesc însă că sunteţi supărat pe mine că nu v-am trimis cronicele la timp. Am fost în imposibilitate absolută să le redactez vreo lună jumătate, căci preparam cîte 10—12 ore pe zi pentru examene. În urmă v-am trimis două „scrisori": una despre sciziunea partidului socialist francez şi alta despre guvernul Briand [1]. Nu ştiu dacă le-aţi primit. Mi-e frică că s-au pierdut. Acum vă trimit un mic capitol introductiv din teza mea, pe care-l cred mai de interes general, dat fiind actualitatea subiectului ce tratează [2].

Îndrăznesc să vă întreb ce s-a întîmplat cu „Durkheim" al meu. Aţi făcut schimbul cu d-l Gusti? Eu vi l-am trimis fiindcă-l credeam de actualitate: toate revistele americane, engleze şi franţuzeşti sunt pline de studii asupra lui deşi au trecut acum 3 ani de la moartea lui. În sociologie influenţa lui rămîne covîrşitoare. Se poate zice că a inventat din nou această ştiinţă.

Pe de altă parte ideea mea e că o revistă ca *V. r.* nu trebuie să aibă un caracter strict gazetăresc lăsînd la o parte studii ceva mai generale. Dealtfel

e și în tradiția ei. Studiile lui Xenopol, Philippide, Petrovici tratau chiar subiecte de specialitate.

Mi-a scris d-l Pătrășcanu în privința schimbului cu revistele *Mercure de France, Revue de Paris,* etc, etc. Am fost și aproape toate au admis acest schimb. Îi voi scri și d-lui o scrisoare specială.

Am mai auzit din țară că revista va apare bilunar de aci înainte[3]. Sigur că ar fi nimerit. Numai n-ați fi silit să recurgeți și la material mediocru ca să umpleți coloanele ?

Vă rog foarte mult să-mi răspundeți două rînduri sau să puneți pe cineva să-mi răspundă dacă ați primit cele 2 „scrisori" și alăturatul articol.

Primiți tot devotamentul și afecțiunea mea. Al d-stră,

M. Ralea

P. S. Dacă nu reușiți să aveți *Revista revistelor* completă, aș putea să v-o fac împreună cu Suchianu, spicuind din revistele germane și engleze de aici.

Peste o săptămînă vă trimit și o altă scrisoare.

[1] Vezi nota 2 la scrisoarea IX. *Scrisori din Paris. Ianuarie. I. Cabinetul Briand și politica Europei. II. Cella Delavrancea* (de fapt a VIII-a scrisoare din Paris a lui Ralea) au apărut în *Viața Românească,* XIII (1921), nr. 1 (ianuarie), p. 114—118.

[2] Se referă desigur la articolul *Definiția revoluției.* Vezi nota 3 la scrisoarea IX.

[3] Nu s-a întîmplat așa.

11

Paris, 26 martie 1921
Rue Tournefort 4

Mult stimate d-le Pătrășcanu,

Îți cer mii de scuze că am întîrziat cu răspunsul. Dar administrația revistelor de aici sunt greu de găsit. Am fost la toți și mi-au promis unii mai sigur, alții mai vag că vor face schimbul. În ce privește însă dările de seamă însă [sic], toți mi-au spus că revista-revistelor pe care o publică ei e numai pentru revistele franceze și că chiar dacă ar vrea să facă dări de seamă le-ar fi greu fiindcă nu știu românește. Atunci mă voi însărcina eu să le trimit din cînd în cînd cîte un rezumat al revistei. În afară de aceasta sunt în tratative să scriu „Lettres roumaines" la *Mercure de France* unde voi vorbi regulat de valoarea și activitatea *V. r.*

Primiți salutările mele cele mai cordiale, al d-stră devotat.

M. Ralea

12

[19 iulie 1921 ?]

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

În drum spre țară, m-am oprit cîtva timp în orașele Germaniei. Viață ieftină și nemții foarte afabili.

Vă trimit salutările mele cordiale.

M. Ralea

13

Huşi, 28 iulie 1921
Str. Toma Chissacoff 1

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Am sosit în ţară de vreo săptămînă. Sunt extrem de obosit şi puţin cam bolnav. În zece zile însă, după ce voi fi mai odihnit de lunga călătorie pe care am făcut-o, sunt la dispoziţia d-stră. Mi-ar face multă plăcere să vă pot vedea, dar nu ştiu dacă sunteţi la Iaşi ori la Agapia. De aceea v-aş ruga să-mi răspundeţi cîteva rînduri unde v-aş putea vedea.

Vă mulţumesc din toată inima pentru cinstea ce mi-aţi făcut de a-mi pune articolul [1] în fruntea revistei. Am cu mine o scrisoare din Paris [2] pe care vă voi înmîna-o odată cu alte mici bucăţi pentru „Miscellanea“ [3] la revederea noastră.

Primiţi, vă rog, profunda mea afecţiune şi devotament, al d-stră

M. Ralea

[Adaugat pe plic : „Cu rugămintea de a i se trimite în caz de absenţă la Agapia“.]

[1] Articolul cu pricina era cel atît de des pomenit în scrisorile de pînă aici : *Emile Durkheim.* Vezi nota 2 la scrisoarea a VI-a.

[2] Această a opta *Scrisori din Paris (Bilanţul filozofiei franceze contemporane)* s-a publicat în *V. r.*, XIII (1921), nr. 8 (august), p. 252—257.

[3] Aceste mici bucăţi pentru *Miscellanea* par a fi cele publicate în *V. r.*, XIII (1921), nr. 12 (decembrie), p. 439—442 şi avînd subtitlurile : *Delicateţă pacifistă, Ipohondrie, Cuminţenie, Cărvunari proudhonişti.*

14

Huşi, 4 august 1921

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Vă scrisesem acum cîteva zile o scrisoare la Iaşi. În urmă am primit scrisoarea de la d-l Sevastos în care-mi anunţa adresa d-stră. Sper că pe la 12 august să fiu la Agapia pentru două zile.

Primiţi, vă rog, profunda mea afecţiune şi devotament. Al d-stră.

M. Ralea

15

[Începutul lui decembrie 1921]

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Vă trimit un articol al unui docent universitar care lucrează aici la Sorbona : d-l Procopiu. [1] E vorba de faimoasa teorie a relativităţii despre care cred că veţi fi auzit şi care se pare că zdruncină însuşi [sic] legea gravitaţiei a lui Newton. În tot cazul, e o teorie foarte la modă ; *aici,* de la jurnale cotidiene, la reviste ori conferinţe publice, toată lumea se ocupă de ea,

cu toate că cel care a formulat-o e un neamț: *Einstein.* Am socotit că publicul român trebuie informat asupra acestei teorii și atunci am rugat pe un tînar profesor care mi-a dat articolul alăturat p. *Viața românească.* Mi se pare că cam păcătuiește ca stil și că e cam lung. Totuși e clar și va lămuri și pe alții.

N-am mai primit nimic de la d-stră de mai bine de o jumătate de an. Am speranța că unica cauză stă în ocupațiunile d-stră multiple.

Am urmărit cu o vie emoție dezbaterile validării d-lui Stere și frumosul succes care le-a urmat. Cei cîțiva care credem în cuvîntul d-sale așteptam de mult reintrarea sa în viața politică.

Peste cîteva zile vă trimit o nouă scrisoare despre mișcarea filozofică contemporană în Franța [2]. Nu știu dacă ați [primit] ultimile două: *Caracteristice etnice* și alta despre *Teatrul de anul acesta* [3]. De o bucată de vreme o oboseală nervoasă mă chinuiește rău. De aceea doresc să viu pe vacanție două luni în țară ca să mă întremez puțin.

Primiți, vă rog, toată stima și devotamentul meu. Al d-stră,

M. Ralea

[1] Ștefan Procopiu (n. 1890), doctor în fizică (1924) de la Sorbona. Acum membru al Academiei R. S. România. Articolul său era: *Relativitatea lui Einstein. Eterul și relativitatea* și s-a publicat în *Viața românească,* XIV (1922), nr. 3 (martie), p. 329—352.

[2] O nouă scrisoare despre mișcarea filozofică contemporană din Franța este, credem: *Scrisori din Paris. Curente critice și ideologice,* în *V. r.,* XIV (1922), nr. 1 (ianuarie).

[3] *Scrisori din Paris. Caracteristici etnice* au apărut în *Viața românească,* XIII (1921), nr. 5 (mai), p. 283—299. *Scrisori din Paris (Teatrul de anul acesta)* au apărut în *Viața românească,* XIII (1921), nr. 10 (octombrie), p. 132—134.

16

[decembrie 1921 ?]
Rue Tournefort 4

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

De multă vreme nu mai știu nimic de la d-stră. Cum mergeți cu sănătatea ? Nu sunt sigur că scrisoarea și manuscrisele vă vor găsi la Iași ; mă gîndesc la vechiul proiect de a merge la un sanatoriu în Germania.

Fiindcă știu că nu aveți răbdare de a scri scrisori, lăsați, vă rog, un cuvînt d-lui Sevatos ca să-mi răspundă în locul d-stră, ca să știu dacă sunteți mai bine.

Adesea sunt foarte îngrijorat și regret că n-am stat la dispoziția d-stră ca să mergem împreună în Germania. Poate însă că clima de iarnă [în țară la] noi e mult mai sănătoasă. V-a făcut mai bine.

Aici e trist și urît. Iarna e ploioasă și plină de ceață. Situația noastră devine din ce în ce mai grea. Leul a scăzut pînă la 8 centime din 20 cît era anul trecut. Vă trimit un articol asupra lui Amiel [1] și scrisori din Paris [2]. În curînd vă trimit altele și un articol politic.

Primiți, vă rog, tot devotamentul și afecțiunea mea profundă. Al d-stră.

M. Ralea

[1] Într-adevăr, în *Viața românească*, XIII (1921), nr. 12 (decembrie), p. 341—347 apare un articol al lui M. Ralea intitulat: *Centenarul lui Amiel.*

[2] *Scrisori din Paris,* de care vorbește aici Ralea, au ca subtitlu: *Curente critice și ideologice,* deci o urmare la scrisoarea a opta din Paris. Vezi nota 2 la scrisoarea XV-a.

17

27 decembrie 1921
Rue Tournefort 4

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Nu mai știu nimic de multă vreme despre d-stră. Am scris odată d-lui Sevastos întrebîndu-l cum mergeți cu sănătatea, dar n-am primit răspuns. Am speranța că venirea iernii v-a făcut mai bine și că ați căpătat mai multe forțe. Ați renunțat definitiv la proiectul de a merge în Germania. Poate că în primăvară ar trebui să faceți acest voiaj.

Vă trimit în loc de scrisoare din Paris o polemică cu Ciomac [1] care ne-a atacat în *Revista vremii* [2]. Cred necesar acest răspuns care va lămuri o mulțime de neînțelegeri și de acuzări ce mi se aduc.

Am terminat definitiv cu dreptul, imprimîndu-mi și teza, care tratează despre „Proudhon" [3]. În cîteva zile cred că va fi gata. Cred că termin și cu Literele în iunie, astfel că în toamnă să pot veni să vă dau ajutorul meu la revistă. Mai ales aici grăbesc căci șederea la Paris mă slăbește enorm și mă distruge nervozicește.

De Anul nou vă rog să primiți, atît d-stră cît și d-na toate urările mele de sănătate și fericire.

Al d-stră devotat, *Mihai Ralea*

[1] Această polemică cu Em. Ciomac se intitulează totuși: *Scrisori din Paris. In chestie personală,* și a apărut în *V. r.*, XIV (1922), nr. 3 (martie), p. 440—448.

[2] *Revista vremii* a început să apară la București de la 1 august 1921.

18

Paris, 19 februarie 1922

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-stră cu multă plăcere; nu mai primisem nici o știre de la d-stră de la plecarea mea din țară.

În chestia răspunsului lui Ciomac [1], iată ce cred eu: Nu numai Ciomac, dar și alți mulți m-au atacat ca germano-fil etc. Datoresc o lămurire pentru toți. Ciomac e un *pretext.* Aș putea să pun chiar o notă în acest sens. Aș putea poate să-i schimb și numele și să-l înlocuiesc cu un x oarecare. El nu importă acolo ca persoană decît ca un caz dintr-o mie. După aceea Ciomac nu e așa de necunoscut și nici așa de neînsemnat [2] și nici eu așa de cunoscut că să nu stau de vorbă cu el.

E sigur însă că portretul e cam excesiv și că efortul e cam mare. Dar probabil că e vina tinereții care se alarmează ușor și atacă mai mult decît chiar pericolul obiectivului.

Sincer vorbind eu aş ţine să se publice. De ce să mint? Poate pentru că îmi place articolul. Ştiu eu? Ceea ce n-aş vrea însă cu nici un chip e să nu fac cel mai mic neajuns revistei. Din acest punct de vedere dacă se iveşte cea mai mică dificultate, nici o discuţie nu e posibilă renunţ imediat. Poate că ar fi mai bine dacă aţi binevoi să aduceţi d-stră modificări în părţile ce vi se par exagerate. În curînd o nouă scrisoare din Paris [3] şi un articol de actualitate: *Iluzia bogăţiei noastre* [4]. Am publicat şi în *Gîndirea* un aricol: *Rusia şi Europa* [5]. L-aţi văzut Peste trei săptămîni, cel tîrziu o lună plec în Germania şi vă scriu de acolo noutăţi.

Al d-stră cu tot devotamentul *M. Ralea*

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea XVII-a.

[2] Lui Em. Ciomac i s-a recenzat dealtfel în *Viaţa românească,* XIV (1922), nr. 2 (februarie), p. 301—303 un volum de versuri, *Mistica roză,* volum apărut la Bucureşti, Luceafărul, 1921. Recenzia cărţii lui Ciomac e semnată: D. Razu = Demostene Botez.

[3] O nouă scrisoare din Paris este, probabil cea publicată în *Viaţa românească,* XIV (1922), nr. 4 (aprilie), p. 122—125 avînd ca subtitlu: *Economie şi politică.*

[4] Nu s-a mai tipărit în *Viaţa românească.* Poate nici n-a mai fost trimis.

[5] În *Gîndirea,* I (1921—1922), nr. 19 (februarie), p. 349—352. Ralea pulbică într-adevăr articolul: *Europa şi Rusia.*

19

[a doua parte a lunii februarie 1922]

Iubite domnule Ralea,

Mai întîi (ca să nu uit) n-am primit teza d-tale, pe care scrii că mi-ai trimis-o. [1]

Cu Ciomac... m-am încurcat rău. Văzînd că ţii să se publice [2], i-am schimbat titlul şi am dat „scrisoarea" la tipar. (Îţi trimit o mostră). Cînd să fie pusă în coală, la nr. 2, au tăbărît toţi pe mine că îţi fac rău d-tale. Că d-ta nu ştii împrejurările din ţară, că nu simţi că te-ai înjosi răspunzînd. Am cedat. Apoi, văzînd că Demostene B[otez] l-a cam lăudat într-o recenzie, m-am gîndit că d-ta ai să zici că Ciomac tot are oarecare însemnătate şi am voit să pun „scrisoarea" în nr. 3. Iar au sărit amicii, mai ales Sevastos şi Topîrceanu, care spun că d-ta eşti prea bine cotat în opinia publică ca să te pui cu Ciomac, că învinuirile lui Ciomac astăzi nu pot prinde în opinia publică, că revista în care te-a atacat nu e nici răspîndită, nici stimată, că polemizînd cu *V. r.* (care nu polemizează cu nimene, cu alţii mai însemnaţi) conferi o însemnătate lui Ciomac şi revistei lui, pe care nu o merită, că cu cît articolul d-tale e mai bun, cu atît e mai nelalocul lui; o artilerie perfecţionată contra muştelor, etc. etc. Şi refrenul: că voind (eu) să nu te jignesc, îţi fac un rău; că după ce vei veni, ai să vezi că ţi-am făcut bine. Am cedat. Şi cred că am făcut bine. Gîndeşte-te că noi n-am răspuns la o broşură a lui Sanielevici în contra noastră (pe care au exploatat-o mulţi), că n-am răspuns la atîţia (la nimene!). Apoi tocmai lui Ciomac? Gîndeşte-te că în curînd (doresc să fie foarte curînd) ai să fii asociat la direcţie. Trebuie deci să-ţi „ţii grantul". Eu ştiu că e enervant să nu răspunzi cînd ai dreptate şi ai „prins" pe adversar.

Dar — cu firea mea de polemist — de cîte ori am înghițit și eu ! Uite, aveam impresia că-l pot zdrobi pe Sanielevici, dar am răbdat. Acum văd că am făcut bine. Un lucru mă supără : că a apărut recenzia despre Ciomac. Trebuia să iasă odată cu „scrisoarea" dumitale, scoțînd scrisoarea am uitat *în ziua ceea chiar* să spun să scoată și recenzia. Cînd am spus era tîrziu. Se trăsese coala. Era mai bine ca Ciomac să fie absent în toate chipurile din *V. r.* !!

D-ta poți răspunde tuturor, în general, fără nume. Poți răspunde și lui Ciomac (d. exemplu : „unul zice că Rousseau... etc."). Scopul ți-l ajungi. Dar crezi că atitudinea de care te învinuiește Ciomac mai emoționează aici pe cineva ? De loc. Iartă desplăcerea. Crede că dreptatea e cu cei din Iași, dacă toți sînt la fel. Vox populi...

Salutări cordiale, *G. Ibrăileanu*

În nr. 3 apare Bojer [3].

[1] În Arhiva Ibrăileanu lipsește o asemenea scrisoare. Este vorba desigur de teza de doctorat în Drept a lui Ralea. Vezi nota 3 la scrisoarea XVII-a.

[2] Vezi nota 1 la scrisoarea XVII-a.

[3] A apărut într-adevăr, la rubrica : *Note pe marginea cărților* un articol al lui M. Ralea intitulat : *Johann Bojer*, în *V. r.*, XIV (1922), nr. 4 (aprilie), p. 58—61.

20

12 aprilie 1922

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Sunt în Berlin de vreo zece zile, după ce am fost și în Italia, la Florența și Roma vreo două săptămîni. De aceea atîta întîrziere în scrisorile mele. Caut însă să profit, să văd toată Europa înainte de a veni definitiv în țară, căci mai pe urmă cine știe cînd voi mai putea veni pe aici. Scrisoarea[1] alăturată o scrisesem încă din Paris și am purtat-o cu mine din neglijență, absorbit de toate atracțiile voiajului. V-o trimit acum deși și-a pierdut puțin din actualitate : voiam să ajungă înaintea conferinței din Genua.

Aici e foarte urît. Mărturisesc că sunt deprimat. O nouă mentalitate, severă, serioasă și tristă. Berlinul ca oraș e groaznic. O arhitectură hieratică ; monotonie, simetrie obsedantă.

Aștept să mă pun în curent cu toate lucrurile de aici ca să vă pot scrie „Scrisori din Berlin", despre mentalitatea lor actuală și despre curentele literare și culturale mai noi.

Nu vă pot scrie încă o adresă precisă, fiindcă nu o am ; stau la hotel.

Vă rog să primiți salutările și devotamentul meu. Al d-stră,

M. Ralea

[1] Vezi nota 3 la scrisoarea a XVIII-a.

21

Paris, 31 iulie 1922

Mult stimate d-le Ibrăileanu

De luni de zile nu mai știu absolut nimic de la d-stră. V-am trimis o scrisoare din Berlin și una din Paris la care n-am primit nici un răspuns. Cînd îmi vin numerile din *V. r.*, unde numele d-stră figurează mai des de cîtva timp [1], îmi face multă plăcere căci mă gîndesc că sunteți mai bine dispus din moment ce scrieți din cînd în cînd. Eu termin irevocabil în noiembrie. Teza mi-e aproape gata de imprimat [2]. Am primit un răspuns de la Gusti să-i trimit imediat o cerere — pe care se însărcinează el s-o sprijine — și prin care cer suplinirea catedrei lui Virgil Arion [3] pentru anul viitor. Am făcut acest lucru gîndindu-mă că n-am altceva mai bun de făcut pentru moment. Tot el zice să mă înscriu la concurs și la catedra de sociologie din Cluj care s-a scos la concurs. Însă la Cluj nu-mi convine să mă duc. Pe de altă parte, Motru mi-a scris că Găvănescu a demisionat din comisia de la Iași și că s-ar putea amîna încă concursul la care, eventual, aș putea lua și eu parte. Mi-ar conveni mai bine la Litere, fiindcă la Drept nu sunt sigur dacă Virgil Arion nu revine la catedră. Pentru moment însă am cerut suplinirea acestei catedre. Astfel că la 1 decembrie vin la Iași. Atunci voi putea să mă consacru altfel și cu alte forțe pentru revistă.

Articolul lui Paul Zarifopol din ultimul număr [4] e admirabil ca valoare literară. Dar are dreptate ? Metoda lui critică constă în a izola o lature a unui scriitor, de a o exagera și de a reduce toată opera lui la acest unic caracter, neglijînd pe celelalte. Același lucru l-a făcut și cu Maupassant.

Eu plec din Paris la 3 august. Stăm vreo lună la Fribourg în Schwartzwald și pe urmă, pînă la 1 noiembrie iarăși la Berlin de unde vin [la] Paris decît pentru susținerea tezei. Vă voi scrie prima mea adresă. Cînd vă întoarceți, la Iași ? V-aș fi foarte recunoscător dacă mi-ați răspunde cîteva rînduri.

Vă rog să primiți asigurarea întregului meu devotament, respectuoase sărutări de mînă d-nei Ibrăileanu, respectuoase salutări d-rei. Al d-stră,

M. Ralea

[1] În *Viața românească*, XIV (1922), în numerele 1—6 G. Ibrăileanu a publicat : în nr. 1 (ianuarie), p. 111—114 : *Privind viața* (Pagini dintr-un volum pus sub tipar) și semnat : C. Vraja ; în nr. 2 (februarie) p. 263—275 : *Note pe marginea cărților. „O noapte furtunoasă"* ; în nr. 4, (aprilie) p. 89—92, din nou *Privind viața :* în nr. 5 (mai), p. 249—257 publică : *„Conu Leonida față cu reacțiunea" (Note pe marginea cărților)*, iar la p. 271—275, la rubrica intitulată *Cronica literară* apare articolul : *Edițiile lui Eminescu : „Geniu Pustiu"* ; în nr. 6 (iunie), p. 433—439 apare articolul : *Răspuns d-lui Zarifopol.* Cîteva recenzii, precum și *Miscellanea* din aceste numere aparțin de asemenea lui Ibrăileanu.

[2] De data aceasta se referă la teza de doctorat în filozofie. Vezi nota 4 la scrisoarea a II-a.

[3] Virgil C. Arion (1861— ?), fost prof. de sociologie și filozofie a dreptului la Universitatea din Iași.

[4] Articolul lui Paul Zarifopol se intitulează : *Publicul și arta lui Caragiale* și a apărut în *V. r.*, XIV (1922), nr. 6 (iunie), p. 392—407.

22

Berlin, 23 Oct. 1922
Stuttgarterplatz 20, Charlottenburg

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Vă alăturez încă o scrisoare din Germania [1]. Aici, la Staatsbibliotek, nu a sosit încă numărul pe octombrie al *V. r.* aşa că nu ştiu dacă ultima, pe care v-am trimis-o, s-a publicat [2]. Acum mi-am terminat definitiv teza de la Litere despre „Ideea de revoluţie" şi mîine plec la Paris ca s-o supun aprobării. Numai de ar fi primită ! Am bune speranţe însă fiindcă lucrez la ea de trei ani. Franţuzii de la Sorbona sunt însă aşa de mofturoşi ! Astfel cred că vin în ţară definitiv de Crăciun. Am auzit că concursul p. catedra de sociologie (Litere) de la Iaşi s-a redeschis şi că înscrierile sunt numai pînă la 1 decembrie. Am făcut demersuri să mă admită şi pe mine la concurs cu diploma de doctor în drept şi lic[enţa] în litere urmînd să prezint pe cealaltă într-un interval de o lună. Ar fi aşa nedrept să pierd concursul pentru că nu pot prezenta diploma cîteva zile mai înainte ! V-aş ruga şi pe d-stră să vorbiţi cu profesorii de la Iaşi care vor fi în comisiune, poate Găvănescu ori Petrovici, să admită acest lucru. Dar v-am plictisit aşa de mult pe această chestie !

În orice caz, sunt mulţumit că termin odată. Devenise plictisitor şi nu mai puteam face nimic. Aşa voi putea să mă consacru revistei şi să-i aducem o ameliorare aşa cum doriţi d-stră.

Am văzut cu plăcere că d-l Stere [3] şi-a reluat colaborarea la revistă. De îndată ce ajung la Paris, vă comunic adresa de acolo.

Primiţi, vă rog, tot devotamentul şi respectuoasa mea afecţiune, respectele mele d-nei şi d-rei. Al d-stră,

M. Ralea

[1] Prima scrisoarea din Germania a apărut în *Viaţa românească*, XIV (1922), nr. 7 (iulie), p. 100—105, iar a doua, intitulată ca şi prima : *Scrisori din Germania*, a apărut în nr. 9 (septembrie), p. 428—434.

[2] În *Viaţa românească*, XIV (1922), nr. 10 (octombrie), p. 111—114 Ralea publică *Scrisori din Germania — Adevărata Germanie*, iar în nr. 11 (noiembrie), p. 264—266 publică din nou alte *Scrisori din Germania.*

[3] Constantin Stere publică în *Viaţa românească, XIV* (1922), nr. 8 (august), p. 193—194, nr. 9 (septembrie), p. 409—425, nr. 10 (octombrie), p. 5—20, nr. 11 (noiembrie), p. 215—227 o suită de articole intitulate în general : *Din carnetul unui solitar* şi semnate C. S.

23

8 decembrie 1922
50 Rue Gay Lussac

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Vă rog să mă iertaţi că nu v-am mai scris de atîta vreme. Formalităţile imprimării şi susţinerii tezei mă doboară ! Şi vor dura încă !

În chestia venirii mele la *V. r.*, iată hotărîrea mea definitivă. Voi veni cu orice preţ. Mă simt legat de revistă înainte *de toate sufleteşte prin convin-*

gerile mele [1] şi voiesc să lucrez pentru ea. Cît am fost în străinătate am lucrat rar şi neregulat ; odată venit acolo însă voi pune toate cunoştinţele şi experienţa de aici în serviciul revistei. Voi face slujba de redactor, voi colabora la toate rubricile sub pseudonime, ca să fie mai variate, vă voi aduce diverse specimene de organizaţie a revistelor din străinătate pentru a introduce, dacă veţi crede de cuviinţă, cronici noi ; voi îngriji să avem corespondenţi regulaţi în Paris, Londra şi Berlin, să avem recenzii bogate şi variate... etc. etc. Pe cît va fi posibil voi da toată munca şi priceperea la ameliorarea revistei. Trebuie însă să capăt şi un curs la universitate, fiindcă cariera de profesor mă încîntă tot aşa de mult ca şi publicistica. Dar pentru aceasta voi mai răbda pînă va fi un loc.

Rădulescu-Motru mi-a scris zilele astea o scrisoare prin care îmi oferă fel de fel de posturi la Bucureşti : avocatură la societăţi, o jumătate din cursul lui de psihologie, etc. E un om de treabă — i-am mulţumit — dar la Bucureşti nu mă duc — atîta vreme cît m-am angajat la revistă. *Astfel puteţi să mă consideraţi ca intrat în slujbă pe ziua de 15 februarie*, ori 1 martie. Voi termina aici într-o lună, o lună jumate şi pe urmă vreau să stau la Huşi să mă odihnesc 15 zile la părinţi, pe care nu i-am văzut de 2 ani.

În privinţa condiţiilor. Nu ştiu de ce v-a spus Suchianu că mă însor. Cel mult am intenţia în principiu. Astfel nu-mi trebuie deocamdată decît o cameră, cel mult două, căci e dezagreabil şi prea studenţesc (Uf, cum m-am săturat !) să lucrezi în aceeaşi odaie în care dormi. Dar numai dacă e posibil. Altfel sunt f. mulţumit şi cu o singură cameră în localul *V. r.*

În privinţa salariului, nu ştiu care e nivelul preţurilor în România. Aud că se poate trăi cu 3 500—4 000 lei. În jurul acestei sume. Cînd voi veni în ţară vom găsi un artificiu de organizaţie care să permită o economie din care să iasă şi salariul meu şi să nu se îngreueze prea mult „frais"-urile de administraţie. Cît mi-am făcut studiile aci am cheltuit o avere şi n-aş mai vrea, sibil şi nu ştiu dacă datoresc eu ceva revistei ori nu, dar v-aş ruga să-mi trila vîrsta mea, să mai cer ajutoare familiei. Acum de pildă îmi trebuiesc vreo 60.000 lei pentru tipărirea tezei şi nu îi am încă pe toţi. Nu ştiu dacă e posibil şi nu ştiu dacă datoresc eu ceva revistei ori nu, dar v-aş ruga să-mi trimiteţi 5 000 lei în contul colaborării.

În cîteva zile termin cu teza şi-n timpul imprimatului vă voi trimite încă 2—3 scrisori din Paris şi un articol-studiu : „Criza democraţiei şi problema competinţei" [2].

Vă rog să primiţi toată respectuoasa şi devotata mea afecţiune. Al d-stră

M. Ralea

[1] Sublinierile din această scrisoare aparţin lui M. Ralea.

[2] Nu a mai trimis.

24

23 ianuarie 1923
Rue Gay Lussac 50

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Răspunzînd la o scrisoare a d-stră de acum o lună, în care mă întrebaţi asupra venirii mele la *V. r.*, v-am scris, dîndu-vă detalii asupra condi-

țiunilor. N-am primit de atunci nici un răspuns de la d-stră și mi-e frică că insistența mea, poate de un simț prea practic, să nu vă fi jignit. Nici nu știu de ce am făcut-o. Nu e acesta caracterul meu. Vă rog mult să-mi răspundeți un cuvînt asupra acestei chestiuni. M-ați liniști de unele remușcări.

Vă trimit și o „scrioare din Paris" [1]. Un prieten mi-a împrumutat diferite colecții de reviste românești: *Gîndirea*, *Cugetul rom[ânesc]* [2], *Revista vremii* [3]. Foiletîndu-le mă conving din ce în ce că *V. r.* trebuie să ia din nou, ca înainte de război, o atitudine militantă. La noi, unde critica apreciativă e indispensabilă, o revistă nu se poate resemna la un rol pur literar. Ea trebuie să aibă o atitudine culturală, să dirijeze, să conducă. Sunt atîtea lucruri de combătut și reformat. În primul rînd *limba*. Se scrie la noi groaznic astăzi. Pe urmă aspectul actual al literaturii, artificialitatea voită și nenaturală de a înlătura *ideile* și *sentimentele* pentru senzații, etc. etc. Și cîte, cîte altele. De altfel, din cele ce am citit, celelalte reviste așteaptă și ele un rol conducător de la *V. r. Miscellanea* trebuie mărită pînă la 10—12 mici rubrici, așa cum e *Revue de la quinzaine* la *Mercure de France*. Nu credeți și d-stră? Iar recenziile sunt sărace și se analizează de obicei cărți neinteresante. Pe cît pot, cumpăr eu de aici vreo 100 de volume de mare actualitate. Le voi aduce în țară cu mine ca să alimentăm măcar pe un an această rubrică.

Mi-e frică însă că voi mai întîrzia încă cu vreo lună peste termenul anunțat. M-au omorît formalitățile. Teza mea principală a ieșit bine. Va forma un volum mare de 500 p. și va avea, după părerea specialiștilor, mai mult decît o valoare românească sau una didactică. Aștept răspunsul d-stră...

Vă rog să primiți salutările mele respectuoase și profund devotate. Al d-stră

M. Ralea

P. S. În ultimul moment primesc cei 5 000 lei pentru care vă mulțumesc din inimă. În 15 zile mă mut de la adresa aceasta. Dacă nu puteți să-mi scrieți imediat, atunci e mai bine să așteptați să vă scriu noua adresă.

[1] *Scrisori din Paris (I. G. Sorel. Alte caracteristici etnice)* a apărut în *Viața românească*, XV (1923), nr. 2 (februarie), p. 260—266.

[2] *Gîndirea* a început să apară la Cluj la 1 mai 1921 (scoasă fiind de către Cezar Petrescu, Lucian Blaga, Gib. Mihăiescu, Adrian Maniu, etc. etc.). S-a mutat apoi la București. *Cugetul românesc*, revistă lunară, București, februarie 1922—1934. Director: T. Arghezi.

[3] Vezi nota 2 la scrisoarea a XVII-a.

25

3 aprilie 1923
Avenue de Suffren 149, Paris XV

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Am profunde remușcări; nu v-am mai scris de aproape două luni. Dar în acest răstimp n-am scris nici părinților mei. Plictiseli interminabile, formalități, dificultăți, surprize dezagreabile peste tot. Unele materiale (mi-a trebuit peste 100.000 lei ca să-mi tipăresc teza), altele administrative, etc.

În fine, acum le-am trecut pe toate. Teza mea, de care sunt mulțumit și care sper că va fi o lucrare mai mult decît școlară și poate ceva mai mult decît românească, e sub tipar de 3 săptămîni. Va forma un volum în 8° de 450 p. și voi edita-o la F. Alcan ori M. Rivière [1]. Teza complimentară, care e o bibliografie a socialismului, apare în colecția școalei normale superioare. La 15 mai voi avea susținerea și la 25 mai sunt în țară. În primele zile ale lui iunie vin la Iași și sunt la dispoziția d-stră pentru *Viața românească*. De cînd am oarecare răgaz mă gîndesc tot timpul la reorganizarea părții informative, care e foarte incompletă. Voi merge zilele astea la toate revistele pentru *schimb*. Am cumpărat vreo 100 de cărți noi pentru mine, care le aduc la Iași. Din recenziile lor vom avea material pe un an jumătate. Ne vom abona la *Bibliographie de la France* [2] (400 lei anual), care recenzează toate cărțile apărute și la nevoie vom face recenzii după recenzii dacă ne vor lipsi cărțile. Tot e mai bine decît de loc. Cronicile trebuiesc reformate. Voi găsi băieți culți, inteligenți și informați de aici și de la Berlin care să ne ție la curent cu toate noutățile. Eu cînd voi veni la Iași, voi redacta regulat două cronici (una socială-politică, alta literară). Pe urmă „Miscellanea", recenzii și articole în plus. În Germania există o *Revistă a revistelor* care rezumează toate revistele, lunar. Ne vom abona și la aceea. Vom face, în fine, tot posibilul să fie compleți, variați, occidentali.

Nu știu dacă ați primit o „Scrisoare din Paris", trimisă acum două luni [3], care conținea un articol despre G. Sorel și altul „Caracteristici etnice" (urmare).

Pentru moment mă odihnesc cîteva zile, fiindcă acum am oroarea scrisului. Săptămîna viitoare vă expediez însă o scrisoare despre „centenarul lui Renan" [4]. Și mișcarea literară actuală în Franța. Tot atunci cred să termin și un articol mai lung pe care-l prepar de mai mult timp : *Criza democrației* [5].

Vă rog să-mi răspundeți și mie cîteva rînduri. Lui Suchianu îi scriți mult mai des.

Vă urez d-stră, d-nei și d-rei vacanție plăcută și „Hristos a înviat" ! Cu devotate sentimente, al d-stră

M. Ralea

[1] În *Viața românească*, XV (1923), nr. 10—11 (octombrie-noiembrie), p. 202—205 a apărut o recenzie a lui Octav Botez : „Michel Ralea : *L'idée de la révolution dans les doctrines socialistes*, Thèse, Paris, Rivière, 1923.

[2] *Bibliographie de la France*, un jurnal general al tipăriturilor și al librăriilor. A început să apară din anul 1811 și are, de fapt, trei părți :

a. O bibliografie, oficială redactată de către *Biblioteca Națională din Paris* (lista cărților primite prin „depozitul legal").

b. Informații privind editurile și librăriile.

c. Anunțuri de cărți noi.

[3] Vezi nota 1 la scrisoarea a XXIV-a.

[4] În *Viața românească*, XV (1923), nr. 7 (iulie), p. 5—24, Paul Zarifopol publică o *Notă la comemorarea lui Renan*. Nu mai apare cea anunțată de Ralea. În nr. 10—11 (octombrie-noiembrie), O. Botez publică un articol intitulat : *Pe marginea unei note la come-*

morarea lui Renan (p. 196—198), la care Paul Zarifopol revine în *Viața românească*, XV (1923), nr. 12 (decembrie), p. 304—306 cu o altă notă despre Renan intitulată : *Despre stilul perfect*. Dar în *Viața românească*, XV (1923), nr. 2 (februarie), p. 287—290, la rubrica *Miscellanea* apărea sub semnătura : Nicanor et. Co. un articol intitulat : *Centenarul lui Renan*.

[5] Abia în *Viața românească*, XIX (1927), nr. 3, p. 418—422 M. Ralea va publica un capitol din această lucrare, capitol intitulat : *Ultimul aspect al democrației*.

26

[Paris, 18 mai 1923]

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Vă cer mii de scuze ; n-am putut să vă scriu la timp, întăi fiindcă n-aveam un moment liber în afară de corecturi și pe urmă am fost bolnav în pat de o gripă.

Vă mulțumesc încă o dată din toată inima pentru grija ce mi-o purtați. Nu știu cînd aș putea să vă arăt vreodată măcar o parte din profunda recunoștință și afecțiune pe care v-o păstrez, pentru toate intențiunile bune ce ați avut pentru mine. Cred [că] în 3—4 săptămîni să sosesc în țară definitiv. Azi am depus la facultate exemplarele din ambele teze și urmează să am susținerea peste 3 săptămîni. Sunt primul român care trece acest doctorat de la război încoace. Și în total al 6-lea. S-a stîrnit o întreagă furtună de invidie și de răutate pe această temă. Vă voi povesti în țară peripețiile pe care le-am avut cu Iorga, care, deja, nu mă poate suferi.

Cum sosesc în țară intru imediat la *V. r.* Poate voi lua concediu o lună, dar în timpul acesta tot mă voi ocupa de revistă.

Zilele astea umblu pe la revistele de aici să capăt schimbul. În ce privește cărțile, aduc eu în țară vreo 150 care vor fi material de recenzii pe un an. Pe urmă voi face un aranjament cu profesorul meu, C. Bouglé, care e membru în consiliul de administrație al sindicatului librarilor. Trebuie să aranjăm însă corespondenți permanenți în Londra, Paris și Berlin. Pe urmă ne trebuiesc și reviste engleze. Cînd voi veni, vă voi expune diverse planuri de reformă.

Locul de asistent la Petrovici [1] îmi convine provizor. Îi voi scrie să-i mulțumesc. Numai de s-ar liniști pînă atunci lucrurile la universitate ! Peste cîteva zile vă trimit o „scrisoare din Paris" despre literatura franceză actuală [2].

Dacă aveți ceva comisioane înainte de venirea mea în țară, comunicați-mi-le imediat ca să am timpul să primesc scrisoarea.

Primiți, vă rog, asigurarea profundului meu devotament

M. Ralea

[1] Pe atunci Ion Petrovici era profesor de Istoria filozofiei moderne și logică la Universitatea din Iași și decan (1923—1926) al Facultății de litere din Iași.

[2] Nu a mai trimis-o.

27

[8 august 1924]

Mult iubite d-le Ibrăileanu,

Am fost imediat la Banca Iașilor (Demostene [Botez] nu e la Iași) și m-am interesat dacă polița matale cu scadența 15 iulie, girată de Ștefan Gheorghiu, e regulată. Am văzut că Demostene aranjase totul la timp.

Am schimbat adresa d-nei Olga Tocilescu și Mavrodineanu, Tg. Mureș [1], am comandat la Baraș corespondența lui Jaurès. Am trimis și articolul lui Ioanid la [șters cu lama]. De la Iliescu [2] am scos suma [șters cu lama] zece mii lei. Am achitat din ea 1000 lei lui Constantinescu [3] (pe lunile mai, iunie, iulie). Bietul om mi-a spus că are mare nevoie.

Întîlnindu-mă cu Octav Botez care se întoarce de la Turnul Roșu, unde e Jean Bart, și cum conversația se învîrtea asupra banilor pe colaborare, i-am dat lui 2500 lei să-i trimită lui Jean Bart [4] ca din ce-i datorim. Adresa lui Minulescu [5] n-o știu, așa că nu i-am trimis. Din rest mi-am permis să-mi iau și eu leafa pe august căci aveam nevoie. (Am făcut rău ?), iar 4000 lei vi-i expediez azi prin mandat poștal la Lucaci. Am dat o chitanță provizorie de 10.000 lei. Cînd veți veni, veți da una definitivă și veți distruge-o pe aceea a mea, ca să nu rămîie două chitanțe.

Socoteala banilor este astfel deci :

4000 mandat poștal
2500 Jean Bart
1000 Constantinescu
2500 Ralea
10000

Numărul pe iulie a apărut ieri (7 august) și-am dispus să vi-l trimită și d-stră. Vă trimit cu poșta și cărțile și revistele care au venit. *Mercure de France* l-am dat lui O. Botez pentru recenzie. Am aranjat și numărul pe august. Ne încurcă Minea a cărui urmare la articol are vreo 30 pagini [6].

Comisioanele odată terminate, trebuie să vă spun că ne gîndim tot timpul la d-stră și că ne e foarte dor. Iașul e pustiu și trist. Ionel Teodoreanu s-a întors și lucrează teribil la roman [7]. Pe Mironescu, Jacotă, Șiadbei, Frunză [8] nu i-am mai văzut. Acum aud că s-a întors Demostene de la țară și că pleacă în Italia. A venit o poezie bună de Nanu [9] pe care am dat-o la zețuit. N-avem însă nuvelă. Îi scriu lui Sadoveanu să dea el una [10].

Ați găsit bucătăreasă ? Transmit d-nei Ibrăileanu și Bîrgăuanu sărutări de mînă, d-stră cele mai devotate și afectuoase sentimente

M. Ralea

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am fost ieri seara la cinematograf. *Decăzută,* film frumos mai ales prin problemele pe care le pune. Am fost viu impresionate cîteșitrei de importanța mediului asupra unui suflet „destins" (Se poate face o teză de doctorat). Mă gîndesc la mata cu multă plăcere și dor. Scrie-mi ce mai faci. La Iași e urît și cald. Mîine plecăm. La revedere. Elise îți trimite complimente matale și la toți, de asemeni și eu.

Fetița [11]

[1] Abonate la revista *Viața românească.*

[2] Petru Iliescu, membru în consiliul de administrație al „Institutului de arte grafice și editură *Viața românească*".

[3] Antom Constantinescu, tehnoredactor al revistei *Viața românească.*

[4] Jean Bart a publicat în *Viața românească,* XVI (1924), nr. 1 (ianuarie), p. 20—31 schița : *Rătăcind prin Deltă,* în nr. 3 (martie), p. 405—411 : *Dincolo, peste ocean (Dintr-un jurnal de bord),* etc.

[5] Ion Minulescu publicase în *Viața românească,* XVI (1924), în nr. 4 (aprilie) p. 101—118, nr. 5 (mai), p. 161—179, nr. 6 (iunie), p. 331—358, nr. 7 (iulie), p. 26—51 și nr. 8 (august), p. 204—226 romanul : *Roșu, galben și albastru.*

[6] I. Minea, fostul profesor de istoria românilor la Universitatea din Iași, începuse să publice în *Viața românească,* XVI (1924), nr. 7 (iulie), p. 84—92 un lung studiu intitulat : *Personalitatea și activitatea literară a lui Dimitrie Cantemir.* Apariția acestui studiu a continuat în nr. 8 (august), p. 171—203 ; în nr. 9 (septembrie), p. 365—386 ; nr. 10 (octombrie), p. 80—97 și în nr. 11 (noiembrie), p. 259—273.

[7] Ionel Teodoreanu lucra la romanul *La Medeleni* (vol. I) și a început să-l publice în *Viața românească,* XVI (1924), cu începere din nr. 10 (octombrie), p. 5—34.

[8] Eugen I. Mironescu, Mihai Jacotă, Ioan Șiadbei, A. Frunză, toți „viețiști" și colaboratori ai *Vieții românești.*

[9] Alexandru Nanu. Poezia la care se referă Ralea se intitulează : *Chin...* și s-a publicat în *Viața românească,* XVI (1924), nr. 8 (august), p. 151—152.

[10] Într-adevăr M. Sadoveanu va publica în *V. r.,* XVI (1924), nr. 8 (august), p. 137—146 povestirea : *Curtea cu Juri.*

[11] Această mică scrisoare este adăugată la finele precedentei de către soția lui Mihai Ralea.

29

Pogorăni, 25 iulie [1926]

Mult stimate și iubite d-le Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-stră și am fost foarte bucuros că ați ajuns la Varatec, dar necăjit că vă plictisiți așa de tare. Trebuie să suportați regimul ca o doctorie. E tot mai bun decît Iașul pe căldurile astea. Eu sînt amărît la culme. La toate supărările mele se adaugă starea gravă a sănătății mamei. Săptămîna trecută am fost la București unde am fost chemat de-o telegramă. La celelalte boli s-a mai adăugat una gravă de piept. O vom duce într-un sanatoriu la Brașov. E o întreagă tragedie prin consecințele care urmează.

La București l-am cunoscut personal pe P. Zarifopol cu care am stat cîteva zile întregi de vorbă. Îmi place ca tip ; are finețe fizică. E civilizat și inteligent. Mi-a spus că vă admiră mult și că sunteți singurul spirit superior din țară în momentul de față, dar că îl „agasați" cîteodată cu concepția socialistă care subordonează arta moralei. Mi-a făcut confidențe că e epicureu, raționalist și că adoră *suprafața* (spre deosebire de familia Gherea cu care s-a luptat o viață întreagă și care prețuiau *adîncimea,* făcînd probleme de conștiință din orice). Am văzut însă că îl necăjește tare că ne-am indignat fiindcă l-a lăudat pe Minulescu. Pare a retracta acum [1].

Ați citit articolele mele despre d-l Stere care au apărut și care mi-au atras o serie de articole violente în *Universul, Cuvîntul* (Șeicaru) și *Viitorul.* În București n-am văzut decît pe Jean Bart și Sevastos.

Lucrez la articolul cel mare despre democrație [2] și citesc Delaisi [3] care îmi place mult deși e puțin gazetar.

Constantinescu [4] nu mi-a scris încă nimic, dar cred că are încă manuscris. Îi voi mai trimite recenzii de aici.

Nu știu dacă merg la Paris. Pe la 10 august voi merge două zile la Iași și atunci poate voi veni să vă văd și pe d-stră. Fetița vă trimite respectuoase și devotate salutări ; de la mine vă rog să primiți cele mai devotate sentimente.

M. Ralea

P. S. Veți scri oare vreo „Miscellanea" [5], fiindcă contrar scriu eu mai multe. Petrovici m-a întrebat iarăși la București dacă îi veți recenza *Raite prin țară* [6]. Dar Ionel Teodoreanu ? [7]

[1] Se pare că Ralea are în vedere notele semnate P. Nicanor et. Co. : *Mărunțișuri,* publicate în *Viața românească,* XVII (1925), nr. 1 (ianuarie), p. 157—159, unde, de fapt, se fac numai aluzii la cei care l-au lăudat pe Ion Minulescu. Articolul incriminat al lui Paul Zarifopol pare a fi cel intitulat : *D-l Minulescu și Academia* și publicat în *Adevărul literar și artistic,* VI (1925) nr. 241 (19 iulie), p. 8, col. 1—2.

[2] Articolul poartă titlul : *Democrație și creație* și a apărut în *Viața românească,* XVIII (1926), nr. 7—8 (iulie-august), p. 169—197.

[3] Francis Delaisi, sociolog francez de mică valoare. A scris printre altele : *Les contradictions du monde moderne* și *La bataille de l'or.* Probabil la una din aceste lucrări se referă Ralea.

[4] Vezi scrisoarea a XXVII, nota 3.

[5] *Miscellanea* din *Viața românească,* XVIII (1926), nr. 7—8 (iulie-august), p. 207—215 și intitulată : *„Chemarea" Institutului românesc* al *Acțiunii naționale și Critică psihologică și critică estetică* sînt semnate M. R.[alea]. Ultima miscellanee : *Coincidențe* e semnată P. Nicanor et Co. (p. 215—217).

[6] Recenzia lui G. Ibrăileanu la cartea lui Ion Petrovici : *Raite prin țară,* București, Ancora, 1926, va apare în *V. r.,* XVIII (1926) nr. 9 (septembrie), p. 378—379.

[7] În Viața românească, XVIII (1926), nr. 9 (septembrie), p. 354—365 G. Ibrăileanu publică, la rubrica intitulată : *Cronica literară : „Le Medeleni",* în care aduce binemeritate elogii lui Ionel Teodoreanu.

29

Huși, [7 august 1926]

Iubite d-le Ibrăileanu,

V-am scris o scrisoare mai lungă acum o săptămînă la care n-am primit răspuns. Nu s-o fi pierdut oare ? Sunt îngrijorat de starea d-stră neprimind nici o știre.

Vă trimit alăturat o nuvelă de Gib. Mihăescu [1]. Veți hotărî dacă merită ori nu să apară. Eu cred că trebuie, în orice caz, lăsată pe sept. Acum

este materie deajuns. Avem zețuite pînă acum aproape 13 coli, afară de articolul meu [2], *Miscellanea,* recenzii, o cronică economică pe care am trimis-o, [3] etc. etc.

Dacă ați primit cronica [...], trimiteți-o imediat lui Constantinescu. El mi-a scris că a trimis-o. Azi am primit și clișeul de la Lecca [4] pe care l-am trimis lui Sevastos. Dacă aveți ceva cărți românești de recenzat (ați primit Șerban Voinea, contra lui Zeletin !), trimiteți-le aici. *Mercure de France* și *Nouvelle revue française* le-am cumpărat din comerț. *Viitorul* și *Universul* cer mereu destituirea mea lui Petrovici pentru articolele scrise p. d-l Stere. A fost și o sărbătorire a „Soc. Scriitorilor Români“ p. Petrovici. Eu am lipsit, deși invitat și trebuie să fie supărat [5].

Gr. Coandă [6] mi-a [trimis] o scrisoare de felicitare pentru articolele Stere, așa de sinceră și caldă, că mi-au dat lacrimile.

Dacă aș putea, v-aș trimite *Le Grand écart* de J. Cocteau care e admirabil. Răspundeți-mi, vă rog, 2—3 cuvinte să știu cum sunteți și dacă ați primit scrisoarea mea (scriam acolo ceva de Zarifopol).

Revista merge bine. Sunt în corespondență regulată cu Constantinescu. Am proiecte mari de reorganizare pentru toamnă.

Fetița vă trimite devotate salutări ; primiți, vă rog, de la mine cea mai respectuoasă și caldă afecțiune.

M. Ralea

[1] Nuvela la care se referă Ralea este, probabil, *Examenul,* publicată în *V. r.,* XVIII (1926), nr. 12 (decembrie), p. 311—324. În anul 1926 Gib G. Mihăescu nu a mai publicat în *Viața românească* decît nuvela *La Grandiflora,* în *V. r.* XVII (1926), nr. 23 (februarie-martie), p. 252—291 și nr. 4 (aprilie), p. 5—29.

[2] Articolul lui M. Ralea este : *Democrație și creație.* (Vezi scrisoarea a XVIII-a, nota 2).

[3] *Cronica economică,* avînd ca subtitlu : *Situația financiară a Franței — raportul experților,* este semnată de Dan D. Hurmuzescu și a apărut în *Viața românească,* XVIII (1926), nr. 7—8 (iulie-august), p. 201—206.

[4] O. G. Lecca publică în acelaș număr, citat mai sus, al *Vieții românești,* un studiu intitulat : *Neamul românesc. (Formarea lui și influențele străine. Sinteză etnologică),* (p. 62—84). Între p. 80 și 81 este și un clișeu.

[5] Ion Petrovici a fost sărbătorit de către *Societatea Scriitorilor Români* cu ocazia împlinirii a 44 de ani (n. la 14 iunie 1882).

[6] Gr. Coandă era pe atunci directorul Băncii populare din Pitești și făcea parte din Consiliul de administrație al *„Vieții românești“.*

30

Paris, 26 sept[embrie] 1926

Mult stimate și iubite d-le Ibrăileanu,

Sunt de o săptămînă la Paris. Primele zile mi-au făcut mare plăcere, dar acum sunt melancolic ; mă simt profund bătrîn și trecutul îmi face rău. Pentru mine Parisul e Mănăstirea Varatec a matale ; sunt anii studenției mele. Ieri am fost în cartierul latin (înadins n-am voit să locuiesc acolo) și la tot pasul plîngeam și eu și buna mea camaradă Fetița. Obiectiv

vorbind însă, am multe deziluzii. Orașul a devenit, din cauza căderii francului, complet anglo-saxon, (și nu în ce are această rasă interesant). Toți portarii și mitocanii din New-York (400.000 se zice) au năvălit. Parizienii sunt exasperați și xenofobi. Gustul a decăzut complet. Numai music-hall-uri cu femei goale, estetică simplă și primitivă ca pentru sălbatici. În schimb nemții (peste 20.000) sunt bine primiți fiindcă sunt cuviincioși și relativ săraci.

Umblu toată ziua pe stradă să-mi refac trecutul (cîtă dreptate ai! Nu există decît asta). N-am fost nici la teatru măcar. Aș fi poate relativ fericit dacă n-ar mai fi atîtea remușcări care mă chinuiesc. Parisul meu e un exil. Vă rog mult, cu toată osteneala care v-o dau, să-mi scrieți cîteva rînduri dacă s-a întîmplat ceva după ce am plecat, adică dacă s-a exprimat vreo impresie sau apreciere asupra mea către d-stră. Adresa D-lui D. Roșca, Rue Sophie Germain 12 (pour M.R.), Paris. Scrieți-mi recomandat dacă voiți să vă cumpăr ceva de aici care nu se găsește în țară. La 20—25 oct., cel tîrziu, voi fi la Iași. Ce mai faceți?

Am mari remușcări că din cauza vieții mele dezordonate sufere și *V. r.* Dacă nu e prea tîrziu, voi face tot posibilul s-o servesc pe viitor. Pentru octombrie trimit recenzii, reviste, poate o Cronică [1] și ceva de la [...] Roșca. Am aranjat cîte ceva și pe viitor.

Fetița vă trimite cele mai devotate și respectuoase sentimente și eu la fel.

Al d-stră, *M. Ralea*

(Cealaltă adresă a mea e: Rue de Ponthieu 5, Hôtel de Ponthieu. O trimit pentru orice eventualitate. Scrieți-mi însă numai la Roșca).

[1] Ralea nu publică nimic în *V. r.*, XVIII (1926), nr. 10 (octombrie). În schimb în nr. 11 (noiembrie), p. 244—248 el semnează niște note intitulate: *Disociații*, iar la p. 249—255 D. D. Roșca, La rubrica: Scrisori din Paris, publică articolul: O *restaurație filozofică în Franța* (din numărul pe octombrie al *V. r.* fiind absent).

31

Paris, 11 oct. 1926

Iubite d[omnu]le Ibrăileanu,

V-am scris acum cîteva zile o scrisoare recomandată. Nu știu dacă ați primit-o. N-am primit răspuns. Mi-e frică să nu fiți bolnav. Eu stau aici pînă la 23 și două zile la Viena. La 28 sunt la Iași. Am scris și secretariatului pentru examene. Poimîine trimit, o dată cu cronica lui Vișoianu și Roșca, un articol și recenzii de mine [1].

Ce faceți? Aici e minunat, dar nu îndrăznesc să fiu fericit, fiindcă n-am dreptul. Am atîtea pe suflet! Din jurnalele românești și de la Slătineanu [2], care e aici, aflu de fuziunea național-țărănistă. Mi-e dor de Iași. Scrieți-mi imediat dacă voiți vreo carte.

Vă rog să primiți de la mine și Fetița cele mai devotate și afectuoase sentimente.

M. Ralea

P. S. În ultimul moment primesc scrisoarea d-stră. Plec de aici la 18—19 oct. și stau 3—4 zile la Viena, pe urmă la București (Str. Primăverii 44) unde aștept telegrama d-stră. Am scris secretarului să-mi puie examene la 30 și 31, dar le pot contramanda.

Vă mulțumesc din toată inima pentru informațiile pe care mi le dați. Vă mai scriu înainte de plecare.

Cu tot devotamentul, al d-stră, *M. Ralea*

[1] Vezi nota 2 la scrisoarea XXX-a. În *Viața românească*, XVIII (1926), nr. 11 (noiembrie), p. 290—292 și p. 297—298 Ralea publică două recenzii: *Paul Zarifopol, Din registrul ideilor gingașe*, Ed. Cultura Națională, Buc., 1926 și *H. Sthal, Grafologia*,* ed. Cartea românească, Buc., 1926.

[2] Dr. Alexandru Slătineanu (1873—1939). A fost prof. de bacteriologie la Fac. de medicină din Iași. Autor al unei *Teorii a revoluției* (2 vol., 1920).

32

[28 august 1927]

Iubite d-le Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-stră care mi-a făcut mare, mare plăcere. Bine că n-a fost decît atît!

Mîine plec spre acea mult visată Spanie cu vaporul prin Constanța, Constantinopol, Neapole, Marsilia. Din toate acestea va ieși cel puțin 3 numere de *Viață românească* cu amintiri de călătorie. Voi intra, cu această ocazie, oarecum în literatură [1]. Am trimis azi lui Constantinescu 4 recenzii și 5 reviste p. numărul viitor [2]. Am scris lui Oct. Botez, Mancaș, Suchianu [3] să trimită recenzii. Astfel rubricile vor fi. Eu voi trimite *Miscellancea* [4] din străinătate. Numai material de celalt dacă aveți! Numărul va fi desigur iar dublu ca să venim la curent. Pe toamnă am un plan de reorganizare ca să ieșim la curent.

Îmi scrieți că ați fost necăjit la Agapia. De ce? Casa proastă? Ar fi bine să nu mergeți la Iași de loc pînă la 1 oct. Poate se mai potolește epidemia [5] care pare teribilă.

Cu Pătrășcanu [6] va fi o istorie întreagă. A călătorit în tren cu Fetița și-și punea mari nădejdi pe articolul lui fiul său. Tocmai i-a trecut supărarea pe d-stră. Acum se va supăra iarăși? Acum trebuie să fie mai vesel la Agapia căci mi se pare că e și Ionel Teodoreanu. Păstorel [7] mi-a spus că sosește și el acolo zilele astea.. (Are o nuvelă gata). Ați citit cronica mea despre Arghezi? Nu știu dacă a ieșit bună [8].

Fetița vă trimite salutări afectuoase și eu la fel. De la amîndoi cele mai bune sentimente d-nei Ibrăileanu. Al. d-stră,

Ralea

Am isprăvit *Corespondența* lui Falubert (4 vol.). Ce formidabilă carte!

[1] Într-adevăr, M. Ralea va publica în *Viața românească*, XX, (1928), nr. 9 (septembrie), p. 230—237, continuînd în nr. 10—11 (octombrie-noiembrie), p. 182—187 și în *V. r.*, XXII (1930), nr. 1—3 (ianuarie-martie), p. 47—86 un *Memorial. Note de călătorie în Spania.*

[2] În *Viața românească*, XIX (1927), nr. 8—9 (august-septembrie), p. 204—206 Ralea are într-adevăr 4 recenzii : a) *G. G. Antonescu, Doctrinele fundamentale ale Pedagogiei moderne*, ed. Casa Școalelor, 1927 ; b) Iosif Gabrea, *Școala creatoare (Individualitate. Personalitate)*. ed. Casa Școalelor, Buc. ; c) *St. Zweig, Dikens et Balzac*, ed. Kra., Paris ; d) *Réne Lalou, Panorama de la littérature anglaise contemporaine*, ed. Kra., Paris. Notele de la Revista revistelor nu sînt semnate.

[3] Octav Botez publică în *V. r.*, XIX (1927), nr. 8—9 (august-septembrie), p. 201—202 trei recenzii : *Léon Daudet, Etudes et milieux littéraires ; Barbu Lăzăreanu, Humorul lui Hasdeu ; Albert Thibaudet, Images de Grèce.* Suchianu și Mircea Mancaș nu au nimic în acest număr.

[4] În *Viața românească*, XIX (1927), nr. 8—9 (august-septembrie) p. 197—200, la rubrica *Miscellanea*, Ralea semnează cu inițiale două subtitluri : *Crima d-lui P. Zarifopol și Errata.*

[5] Epidemia era de febră tifoidă.

[6] D. D. Pătrășcanu.

[7] Al. O. Teodoreanu. Nuvela este, credem, *Pur-sîngele căpitanului* și s-a tipărit în *Viața românească*, XX (1928), nr. 2 (februarie), p. 177—216.

[8] M. D. Ralea a publicat în *Viața românească*, XIX (1927), nr. 6—7 (iunie-iulie), p. 426—440 o Cronică literară intitulată : *Tudor Arghezi*, fiind printre primii care recunosc marele talent al lui Arghezi.

33

[10 septembrie 1927]

Iubite d-le Ibrăileanu,

Îți trimitem cele mai afectuoase salutări din Napoli și Pompei unde am ajuns în drum spre Marsilia, după 6 zile de călătorie pe mare. Vă voi spune minunățiile pe care le-am văzut la întîlnire. Printre altele Bosforul și insula Capri (închipuiți-vă Ceahlăul care ar ieși brusc din marea albastră !).

Al d-stră, *M. Ralea*

Mișu admiră popoarele și țările prin care trece și face „disociații“ [1]. Cu cele mai afectuoase sentim[ente]

Fetița

[1] „Disociații“ sînt titluri de articole publicate de Ralea în *Viața românească*. (Vezi de exemplu nota 2 la scrisoarea XXX-a).

34

[7 ianuarie 1928]

Mult iubite d-le Ibrăileanu,

Vă mulțumesc din toată inima pentru rîndurile bune ce mi-ați trimis. Sunt zdrobit de durere. Știam că biata mama era condamnată, dar nu credeam sfîrșitul așa de repede. Cînd am ajuns eu, în sîmbăta Crăciunului, murise de un ceas. S-a prăpădit în zece minute de o hemoptizie care a asfixiat-o, după ce stătuse veselă și relativ sănătoasă la masă cu toții. E o grea despărțire. Sunt și cam bolnav, din cauza emoției, de ficat. Lupu zice că e în zona apendiculară.

Vin la Iași la sfîrșitul săptămînii viitoare pe la 13—14. Cred că e mai bine să-mi reiau ocupațiile. Asta îmi mai alungă gîndurile rele. Aici n-a venit încă *Viața românească* pînă astăzi (7 ianuarie). Acum cînd vă scriu primesc o telegramă că a murit și o mătușă, o soră a tatei, de care mă leagă multe amintiri. E grozav cînd se pornește destinul. Din noi toți, tatăl meu e cel mai nenorocit.

Aștept să vă văd, iubite d-le Ibrăileanu; pînă atunci și eu și Fetița vă trimitem cele mai devotate și afectuoase sentimente.

M. Ralea

35

[11 aprilie 1928]

Mult iubite d-le Ibrăileanu,

După ce am plecat din Iași ultima dată, fără să vă pot vedea fiindcă eram bolnav de gripă, întors la București, am fost trimis cu o misiune la Geneva. De acolo m-am oprit cîteva zile pe aici [1] sperînd să găsesc puțină primăvară. Dar și aici e frig și plouă. Peste 2—3 zile plec în țară unde voi fi pe la 13 aprilie. A doua zi vin spre Iași. Cum mai mergeți cu sănătatea? Ne e foarte dor de d-stră fiindcă v-am văzut puțin în iarna aceasta. Ne-am hotărît pe vară însă să mergem, în oameni serioși, la Agapia. Vom găsi două case alături și vom sta mai mult împreună cu d-stră. Aici am stat de vorbă mai mult cu Goga pe care l-am întîlnit. Impresii foarte amestecate.

În speranța că mergeți bine acum vă trimitem și eu și Fetița afecțiunea noastră cea mai devotată. Sărutări de mînă d-nei Ibrăileanu.

M. Ralea

[1] În Italia.

36

[a doua parte a lunii aprilie 1928]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Cînd am plecat nu te simțeai tocmai bine. Dacă nu te plictisește prea mult, scrie-mi, te rog, și mie două-trei rînduri ca să știu cum te mai simți, ori roagă-l pe Bârgăuanu să-mi scrie el cîteva cuvinte.

Cînd am plecat revista era completată. Am trimis și ultimele două reviste și mișcarea intelectuală.

Ați citit răspunsul lui Zarifopol[1] din *A[devărul] l[iterar și artistic]*? Cum îl găsiți ? Eu, cam frivol și oarecum de rea credință.

Fetița vă trimite multă prietenie, eu cu afecțiune și devotament. Al d-stră

Ralea

La București plec miercuri după Paști. Cînd am plecat, i-am lăsat o lungă scrisoare lui Botez. A făcut ceva ?

[1] Răspunsul lui Paul Zarifopol, publicat în *Adevărul literar și artistic*, IX (1928), nr. 385 (22 aprilie), p. 1, col. 1—2 se intitulează : *Despre stil și nu despre altele* și este un răspuns la mai multe *Miscellanee* din *Viața românească*, XIX (1927), dar mai ales la cea din *V. r.*, XX (1928), nr. 1 (ianuarie), p. 143—155, unde Paul Zarifopol fusese criticat pentru excesul de estetică din articolele sale, publicate în *Adevărul literar și artistic*. *Miscellanea* citată aici purta titlul : *Greutățile criticii estetice* și era semnată de M. R.[alea]. Polemica era dealtfel mai veche.

37

[4 august 1928]

Iubite d-le Ibrăileanu,

Nu mai știu nimic despre d-stră. Sunteți sănătos ? Am auzit aici zvonuri că n-ați fost bine și că v-ați întors de la Varatec. Am telegrafiat lui Bârgăuanu care mi-a răspuns că sînteți bine. Cînd eram la Iași, v-am scris o scrisoare cu diferite detalii asupra ediției Eminescu (îl întîlnisem pe Minulescu) asupra primăriei, etc., etc. Ați primit-o ? Răspundeți-mi, vă rog, la Huși, măcar două cuvinte cum sunteți cu sănătatea și dacă ați primit acea scrisoare, ca să știu de nu trebuie s-o repet [1].

Numărul (mai-iunie) trebuie să fi apărut după cum mi-a scris Constantinescu, dar eu nu l-am primit. Am înjghebat materie și pentru celalt (iulie-august). Am scris faimosul meu eseu : *Definiția omului* și continuarea la călătoria în Spania [2]. Dacă aveți ceva articole publicabile, trimiteți-le lui Constantinescu. Mi se pare că aveți articolul lui Suchianu [3] la d-stră. Poate și altele.

Eu plec la 15 august în Anglia și mă întorc în jurul zilei de 1 octombrie. Pe la 16—17 voi fi în Iași, căci plec prin Cernăuți-Berlin. Voi aranja atunci totul pentru ultimul număr (iulie-august). Rămîne numai numărul de septembrie. Atunci va fi în Iași Demostene Botez, Octav Botez, Bârgăuanu etc. Poate se vor ocupa ei puțin. Cum petreceți la Varatec ? Cine mai e pe acolo ? Mi-e dor și mie și Fetiței de d-stră. Simt nevoit de a comunica cu d-stră. N-am mai vorbit de atîta vreme ! Pe aici au fost călduri caniculare două săptămîni în șir. Credeam că înebunim. Acum s-a mai răcorit. Fetița vă trimite devotată prietenie ; eu prea afectuoase și devotate sentimente.

M. Ralea

[1] Această scrisoare lipsește din „Arhiva Ibrăileanu".

[2] În *Viața românească*, XX (1928), nr. 7—8 (iulie-august), p. 78—98 apare eseul lui Ralea : *Definiția omului* și tot în același număr, la p. 144—152, continuarea la *Memorial. Note de drum în Spania.*

[3] Articolul lui D. I. Suchianu era : *Ce este cultura?* și a apărut în *Viața românească*, XX (1928), nr. 7—8 (iulie-august), p. 39—43.

38

[2 august 1928]

Iubite și stimate d-le Ibrăileanu,

Am tot așteptat vreo cîteva rînduri de la d-stră. În zadar. Probabil că vi-e greu să scrieți. Din informațiile indirecte pe care le am, am putut afla că sunteți mai bine. Tot timpul m-am gîndit să vin la Varatic să vă văd, dar am avut o mulțime de plictiseli. Acum în urmă a trebuit să merg la Predeal să văd pe sora mea care e bolnavă acolo.

Am aranjat complet numărul pe iulie și august care va apare în primele zile ale lui sept. Este totul în regulă pînă la „Mișc[area] intelectuală". Rămâne numai numărul pe sept. de făcut în lipsa mea. Am rugat pe Demostene și pe Philippide să aranjeze ei și mi-au promis. Pînă atunci va veni și Bârgăuanu la Iași. Numai mi-e frică că nu vor avea materie. N-ar fi rău de rugat Ionel Teodoreanu [1] să dea imediat un fragment de la începutul romanului pe care l-a scris.

Eu plec mîine spre Berlin prin Cernăuți. La 5 oct. sunt în țară (fără exagerare).

Sărutări de mînă d-nei Ibrăileanu. D-stră din partea mea și a Fetiței cele mai devotate sentimente

M. Ralea

[1] Ionel Teodoreanu nu a publicat nimic în *V. r.* XX (1928), nr. 9—12. Romanul lui Ionel Teodoreanu de care vorbește Ralea este *Turnul Milenei* (1928).

39

[finele lunii august 1928]

Vă trimitem salutări și vă dorim multă sănătate, din Amsterdam [1] de unde am sosit de două zile. Cele cuvenite d-nelor Ibrăileanu și Bârgăuanu.

M. și I. Ralea

[1] Carte poștală ilustrată, cu o vedere din Amsterdam, adresată, ca și următoarea, lui G. Ibrăileanu.

40

[Prima parte a lunii septembrie 1928]

Vă trimitem afectuoase salutări din orașul medieval și unic al „clericilor“ [1] și care e cel mai frumos lucru ce am văzut în această călătorie.

M. și I. Ralea

[1] Orașul „clericilor“ este Oxfordul. De altfel această carte poștală ilustrată are o vedere a clădirii : „Tom Gate, Christ Church, Oxford“.

41

[4 septembrie 1928]

Mult iubite d-le Ibrăileanu,

Am ajuns la Edinburg, unde e minunat, dar plouă. Ne gîndim la d-stră și vă trimitem cele mai devotate și afectuoase salutări.

M. și I. Ralea

42

[3 octombrie 1928]

Iubite d-le Ibrăileanu,

Am sosit în București. Pînă sîmbătă cel tîrziu sunt la Iași. Am luat informații despre d-stră și am aflat că sunteți bine acum. Aici n-am văzut încă *Viața românească* pe august. Să nu fi apărut încă ?

Cu prea devotate sentimente, *M. Ralea*

43

[2 ianuarie 1929]

Iubite d-le Ibrăileanu,

Sărbători fericite și multă sănătate ! După enorme stăruințe (la urmă am prezentat o cerere semnată de 150 deputați) am reușit să fac să-l numească la loc pe Topîrceanu [1]. Ministrul însă a fost anunțat că e foarte neglijent și că rîndul trecut n-a depus nici jurămîntul după o lună de la numire. Vă rog trimiteți să-l chieme și spuneți-i să plece imediat la București spre a depune jurămîntul.

Am vorbit la mesaj și am avut mare succes. De acum am terminat pentru o bună bucată de vreme cu politica și mă voi ocupa de *Viața românească,* pentru care am bune promisiuni materiale.

Eu vin la Iași pe la 7—8 ianuarie.

Cu afectuoase și devotate salutări, *M. Ralea*

[1] Ca inspector al cercurilor artistice.

◇ IZABELA SADOVEANU

1

Stimate domnule Ibrăileanu,

Deşi sînt şaptesprezece ani de cînd pentru prima oară am colaborat împreună (?), eu în clasa a V-a de liceu şi d-ta în a VI-a şi deşi de obicei noi *femeile* nu prea vrem să precizăm aşa anii, din moment ce trec peste zece, totuşi de data aceasta, neţinînd seamă decît că e *de mult* de cînd sînt deprinsă să întîlnesc cugetarea d-tale îndreptată spre aceleaşi ţeluri ca a mea, mă gîndesc cu plăcere că şi azi, după 17 ani, fără să ne vorbim, fără să ne cunoaştem aproape, ne întîlnim iarăşi la o nouă cotitură a vieţii în aceleaşi idei şi cu aceleaşi aspiraţii.

Da, domnule Ibrăileanu, de zece ani glasul nostru a amuţit parcă speriaţi noi înşine de prăbuşirea subită a unei opere căreia îi consacrasem toată activitatea şi credinţa tinereţii noastre. Azi vrem să reîncepem a clădi nu pentru noi ci pentru urmaşii noştri, vrem să le dăm o bază solidă pe care să reînceapă mişcarea noastră neizbutită, vrem să le dăm o ţărănime pregătită pentru realizarea idealului socialist. Dar dacă azi am lua o *cale greşită,* risipind în zadar puţinele puteri ce ne-au mai rămas, ar fi un adevărat *dezastru.* Aşa că eu socot că trebuie *să ne folosim de toate elementele ce ne-ar putea aduce* [subliniat cu roşu de Ibrăileanu] vreun ajutor în această operă grea de realizat. Polemicile trebuiesc evitate, ele risipesc în zadar o mulţime de energie şi creează o atmosferă de enervare care împiedică vederea limpede a situaţiei, creează animozităţi zădarnice între oameni de valoare ce ar putea merge alături. Apoi trebuie să fim foarte circumspecţi în ceea ce priveşte *politicianismul unora şi al* altora [subliniat cu roşu de Ibrăileanu] care ar căuta poate să se folosească de lupta noastră în alte scopuri personale.

În ceea ce priveşte pe dl. Iorga cred că eşti înşelat cum a fost şi el însuşi înşelat asupra d-tale. Iorga nu e propriu-zis nici *democrat,* nici *retrograd* şi poate deveni într-un fel sau în altul după cei ce vor şti să ia o influenţă asupra lui. E un element excelent cînd se pune în serviciul *unei cauze* [subl. şi de Ibrăileanu cu creion roşu] şi e mai bine, pentru scopul ce urmărim să-l avem prieten decît duşman. Apoi trebuie să avem *material pe 4—5 luni* [subliniat cu roşu de Ibrăileanu] ca să nu fim siliţi să punem lucrări superficiale sau bucăţi lipsite de talent spre a putea ieşi la dată

fixă. Trebuie și un *fond material* de rezistență și cred că ar fi nevoie să facem revista *pe acțiuni* [subliniat cu roșu de Ibrăileanu] pentru a-l realiza.

Programul lucrat de d-ta, Stere etc. nu mă îngrijește, vă cunosc îndeajuns pentru a nu mă îndoi de valoarea lui. Sînt însă mici greutăți de ordin secundar, dar totuși decisive pentru reușita unei reviste. Ceea ce trebue să ne preocupe nu e *apariția* revistei ci *viața* ei, *durabilitatea* și valoarea susținută de la început pînă la sfîrșit.

Insist fiindcă am încă în minte atîtea și atîtea lucrări începute cu foc, cu entuziasm și lăsate baltă imediat din cauza acestor mici dificultăți practice.

Despre Sanielevici socot că nu e nici *democrat* ci un megaloman care a crezut că se va putea ridica pe umerii foștilor socialiști, poza în *șeful* mișcării de la *Curentul nou*, despre a cărui scop el singur nu știa ce să zică, turna vorbe late : cinste, idealism, sufragiu universal etc. Nu numai că nu e naționalist dar e chiar antinaționalist, dușman al redeșteptării acestea naționale pe care o socotește neprielnică *intereselor sale* și de aci ura și rea-credința cu care atacă pe M. Sadoveanu.

În fine, închei cu asigurarea că voi fi fericită să contribui cu ceva la opera nouă pe care o întreprindeți. Că voi trimite cît de curînd un articol pentru nr. 2 și că, după ce mă voi consulta cu D. A. Teodoru, Voinov etc., voi trimite o listă a celor pe care am putea conta ca abonați, pentru ca ea să fie cît se poate de completă. *

Credința în *ideea noastră* nu-mi lipsește ci numai grija de reușita propagandei mă face să vă recomand încă o dată *socoteală* și *prudență.* Vă rog dar să contați pe mine întrucît pot folosi la ceva și te rog să primești salutări prietenoase.

Izabela Sadoveanu

[1] Izabela Sadoveanu-Evan, născută Morțun, a colaborat în adevăr sub numele de Izabela Andrei, la revista *Școala nouă* din Bîrlad, revistă pe care o scoteau G. Ibrăileanu, Panait Mușoiu și Eugen Vaian. Din toamna anului 1890 a fost colegă cu Ibrăileanu la Școala Normală superioară. Făcuse parte din cenaclul lui N. Beldiceanu, la care participase și I. Creangă. A fost una din colaboratoarele cele mai prezente în paginile revistei *Viața românească.* A făcut cronică literară la *Adevărul* și la *Adevărul literar,* a publicat volumele *Impresii literare* (1908). *Material didactic Montessori* (1916), *Metoda Montessori* (1916) ; *Teatru pentru copii și tineret* (1931) ș.a.

2

*1905 martie 11*** Speranței 53*

Multe stimate d-le Ibrăileanu,

Sînt foarte vinovată față de d-ta, dar am fost bolnavă de nevralgii, cea mai distrugătoare boală de voință ce poate exista și n-am mai putut iesi

---

* Scrisoarea nu e datată, dar e cu siguranță din 12 februarie 1906 atît după ștampila poștei cît și după conținut (înaintea apariției revistei).

** Și totuși scrisoarea este din 1906 — atît prin faptul că vorbește de apariția revistei cît și după ștampila poștei pe plic 25—29 martie 1906.

să recapăt adresele pe care ți le-am trimis încă o dată, dar văd din carta dtale poștală că nu le-ai primit.

Revista e admirabilă. Mai bună decît cele mai bune numere din *Revue de Revues.* Felicitările mele entuziaste și dorințele noastre cele mai arzătoare ca ea să dureze tot astfel. Tot Iașii noștri !...

Cred că ai văzut ce primire îi face Iorga în *Sămănătorul.* Deja te cunoaște acum și se vede forțat să te ia drept ceea ce ești. Viața literară nu se *înjosește* să vorbească de revistă, ea are alte interese mai nobile de apărat. Interesele d-lui I. Gorun și Chendi...

Pe toți cîți i-am văzut sînt încîntați de revistă și cei cîțiva studenți mai serioși vor să se aboneze și au promis să facă o propagandă activă pe unde vor putea.

Ar trebui să cereți colaborarea lui D. Voinov și Cantacuzino, dacă mă autorizați pot eu începe tratative. Cum ți-a plăcut nuvela lui Sadoveanu ? [1]

Ce rău îmi pare că nu sîntem toți la un loc, cred că la București ar fi mai ușor și mai bine de scos revista decît la Iași, vorbesc bineînțeles mai ales din punct de vedere material.

În ceea ce mă privește pe mine nu vă pot da nimic pentru nr. 2, pentru motivul că nu am ceva gata și mi-a fost imposibil să lucrez ceva demn de revistă timpul acesta. Am fost și bolnavă și foarte *ocupată :* alăptez un copil de șase luni, a trebuit să alerg ca o nenorocită pentru mutare aci, pe la ministerii și să văd o mulțime de tipuri plicticoase, m-am înhămat la niște traduceri ca să-mi mai măresc resursele etc., etc...

Am un articol de analiză literară a bucății *Crîșma lui Moș Precu,* dar aș fi vrut altăceva mai general pentru revistă. În fine cum veți crede.

Să-ți dau acum cîteva adrese :

Doctor Ștefan Irimescu
Str. Armeană, colț cu strada Licurg
Cornelia Morțun
Calea Șerban Vodă 202
Avocat G. Moscu
Batiște, nr. 1
I. Floru, profesor
Viitorul, 21
I. Teodorescu
Polonă, 123
Dr. Tatușescu
Calea Dorobanților

D-nei Cornelia Emilian
Str. Lucaci
D. A. Teodoru
Sculpturii, 11
D. Voinov
Str. Icoanei colț cu str. Nordului
I. Hussar
Str. Academiei
Inginer Adamovici
Hotel Dacia
G. Lambru
Hotel Dacia

În scrisoarea care s-a pierdut, am trimis mai multe, trebuie să [mă] mai întîlnesc cu cîțiva prieteni să-ți mai completez lista.

Primește, te rog salutările mele prietenești și cordiale.

Isabela Sadoveanu

[1] Nuvela lui M. Sadoveanu la care se referă autoarea scrisorii este *Puștiul* și a apărut în *Viața românească,* I (1906), nr. 1 (martie), p. 78—100.

3

Stimate prietene,

Ca răspuns la scrisoarea dtale 1) te rog să faci corecturile care ți se vor părea necesare 2) în ce privește onorarul, revista nefiind o întreprindere particulară, ci organul de publicitate a unei mișcări ce mă interesează tot atît ca și pe cei care ați întreprins-o, vă rog să-l fixați așa *cum îl cer interesele revistei,* fiind sigură că sînt dintre ai *dvoastră* și pun mai presus de orice dorința ca revista să meargă înainte cum a început, 3) în ce privește numele n-am iarăși nimic de obiectat, aceste sînt chestii secundare pe care le las absolut la aprecierea și înțelepciunea d-tale. Cît despre cele ce-mi scrii relativ la recenzia lui O. Carp [1], crede-mă că sunt foarte măgulită, deoarece pun opinia d-tale mai presus ca orice și aș fi deplin încîntată dacă în loc să-mi spui că scriu ca ...*un bărbat,* mi-ai fi spus că scriu *ca o femeie care ar scri bine.* Îmi pare bine iarăși că recenzia e bună fiindcă sunt la o veche prietenă și admiratoare a lui O. Carp și aș fi dorit să fiu la înălțime. Morala lui Guy de Maupassant va fi pentru nr. 8 sau dacă crezi să o lăsăm și să încep o galerie de „femei celebre" din literatura contemporană, începînd cu Marcelle Tynayre. Sunt foarte ocupată, voi să scot în editura Minervii un vol. din recenziile mele asupra cărților apărute anul acesta, traduc două romane și în plus ocupațiile mele de femeie... noroc că n-am școală. La 3 sep. plec în București și sunt foarte nerăbdătoare să vin la Iași, cînd sper să pot strînge mîna unui prieten care va fi lăsat neurastenia la mînăstire. Salutări dnei Ibrăileanu. La revedere *.

Izabela Sadoveanu

[1] Se referă, probabil, la recenzia O. Carp (G. Proca) *Rândunel. Poezii,* publicată în *Viața românească,* I (1906), nr. 6 (august), p. 507—513 și semnată Evan.

4

Stimate domnule Ibrăileanu și prețiosul meu prieten,

Te rog să nu te îndoiești de dragostea cu care urmăresc mișcarea noastră de la Iași după felul *„platonic"* în care mi-o manifest, după cum iarăși te rog să nu judeci prietenia și interesul meu pentru d-ta după rarele mele manifestări... În fine, nu voi să încep cu declarații formale și cred că e de ajuns această protestare pentru ca să mă judeci cum sînt în realitate și să mă ierți 1) că trimit așa tîrziu această dare de seamă de la congres. Aci nu am fost eu atît de vinovată cum par. În modestia mea am crezut că nu trebuie să mă impun cu articolul meu acolo unde ar fi putut scri alții mai

---

* Scrisoarea nedatată. Ștampila de pe plic: Bacău 10 sep. 1906. Și totuși în text vorbește de 3 septembrie ca de o dată viitoare.

de seamă și care au luat parte activă la congres. Abia *aseară* am aflat că m-au delegat pe mine și mă grăbesc să vă trimit această dare de seamă ce e foarte incompleclă, scrisă fără îngrijire. Dacă mai e nevoie publicați-o. Voi trimite săptămîna viitoare un articol : *Arta națională* * și, după ce voi citi articolul lui G[heorghe] din Moldova, un alt articol [despre] activitatea femeii la expoziție. Ce zici ?...

Ce faci, prietene, și cum îți mai tratezi neurastenia ? Sigur că munca excesivă și tocmai împotriva curei ce s-ar cere la o asemenea boală. Dacă aș putea avea nițică trecere la d-ta te-aș sfătui să vii să te instalezi aci în sanatorium numai *2 luni* sau măcar urmează un regim alimentar pe care ți-l voi trimite eu și cu care s-a vindecat aproape complect bărbatul meu. De ce n-ai profitat de expoziție să vii aci să consulți un specialist ? Să nu-mi răspunzi că nu crezi în medici, te rog...

Aștept cu nerăbdare să vin la Iași și să ne cunoaștem mai bine, poate voi reuși să te fac să fii mai *cuminte* și să te cauți. *Știu* eu că la boalele astea de nervi cei de primprejur au mai puțină trecere decît cei de mai departe. Termin cu o caldă strîngere de mînă pentru d-ta și d-na Ibrăileanu și cu recomandația (inutilă) *să te menajezi.*

Izabela

[Scrisoarea este însoțită de o prezentare a unui Congres (primul) al Științelor sociale].

5

Stimate prietene,

Impresia pe care o face „Revista" pe aci e mai mult un fel de „stupoare" [subliniat cu roșu de Ibrăileanu] ... cum e cu putință ca un mic grupuleț de la Iași să scoată o revistă ce după *9 numere* se menține încă la nivelul la care s-a ridicat de la primul ? !... Acesta e un lucru nou, neașteptat și nepomenit încă în moravurile noastre literare, care pune în nedomirire pe cei ce așteptau cu răbdare și încredere „momentul" pe care-l credeau foarte apropiat, în care apa intrînd în corabie, îi vor putea face, în fine, faimoasa înmormîntare clasa I. Iar pentru noi cei ce vă privim de aci, din mijlocul celor mai mărunte și mai păcătoase hărțuieli de interese și ambiții, deveniți din ce în ce mai enigmatici și mai depărtați de acei pe care obișnuiți sîntem a-i cunoaște ca *oameni de litere* și chiar de știință !... Cum la *Viața R.* * nu s-a întîmplat pînă-acum nici o dezbinare, nicio dezidență ? Nu s-a rupt nici un astru care rotindu-se să adune în juru-i un nou univers ? !... Nu sînteți români, fraților, și nici oameni... de litere... Iată de la

---

* Scrisoarea nefiind datată, promisiunea de a trimite articolul *Arta națională* ar putea constitui un indiciu pentru datare, întrucît un articol cu un asemenea titlu apare în „Viața românească", II (1907), nr. 1 (ianuarie), p. 133—138. Scrisoarea, și prin aluzia la expoziția din 1906, pare anterioară acestei date.

Convorbiri s-a rupt * (vai ! cu ce durere ?) Mişulică (zis şi Dragomirescu) şi „nou astru“ va grupa în curînd în jurul său o strălucită constelaţiune ce ne va trimite lumina sa binefăcătoare în foile unei noi reviste... Iorga ne scoate de Anul nou o *Floarea darurilor* în care neobositul purtător al condeiului ne va da o serie de traduceri făcute de iluştri necunoscuţi. Pe cînd bietul Chendi, victimă a intoxicaţiei sale proprii, va reintra în liniştea de veci cu ultimul său copil *Viaţa literară*, iar voi la *Viaţa românească*, după un an de luptă grea, vă simţiţi teferi şi viguroşi ca-n ziua cea dintîi ! Să nu mai aud deci de neurastenie şi alte mofturi d-al d-astea !... Iar dl administrator să trimită un număr din seria a 10-a dlui avocat Titulescu, Hotel Imperial, Calea Victoriei. Cît despre *articolul meu* [subliniat cu roşu de Ibrăileanu] pe care văd că, cu orice preţ, vreţi să-l supuneţi la dureroasa operaţiune a concentrării, vă declar că nu pot consimţi pentru că pacientul fiind o fire plăpîndă nu ar putea rezista... Lăsînd gluma la o parte, cred că nimic nu poate strica unei lucrări mediocre mai mult decît *feţuirea dată de altul*, aşa că te rog să publici în ianuarie cronica cea mică. Pentru februarie voi trimite cît de curînd alte două mici cronice care să poată suporta lumina zilei fără *concentrare*... Manuscrisul articolului celui *lung* te rog să fii atît de bun să mi-l înapoiezi fiind destinat să figureze ca introducere la volumul de recenzii ce mi-l va scoate Minerva cu binecuvîntarea lui Mihai...

He ! Cum aş fi vrut să vin la Iaşi să mai respir alt aer decît acesta al Bucureştilor unde toţi dospesc într-o plată şi stupidă indiferenţă şi se uită scandalizaţi la mine care după atîţia ani de viaţă şi după ce am lăsat tinereţea în urmă, mai am încă veleităţi de entuziasm şi oarecare vioiciune !... Mi-a fost însă cu neputinţă şi, gîndind la toate neajunsurile şi mizeriile cu care am de luptat, mai că-mi vine şi mie să mă scandalizez că mă mai pot încălzi pentru cîte o idee !... În răstimpul ăsta de vreme am ros vai ! scările ministerului ca să fiu mutat [?] la o catedră vacantă de aci, la care-mi dă dreptul „vechimea“ solicitărilor mele şi recomandaţia călduroasă a consiliului de inspectori, am fost însă amînată la ianuarie, adică la calendele greceşti. Şi am fost atît de plictisită de multe, multe alte neajunsuri încît trebuie ca în adevăr să fiu „un soi rău“ ca să mai am chef de scris, de citit şi de făcut propagandă feministă.

Pare că văd că vei zice, în nota cu care mă ameninţi, că nu te-am înţeles... [subliniat cu roşu de Ibrăileanu], şi totuşi te-am înţeles mai bine decît ar fi dorit diplomaţia cu care voiai să-ţi maschezi *adevăratele* d-tale sentimente pentru *femenism*, ei ! duşmane ! duşmane !

Dar mi-am răzbunat şi eu cu această chilometrică scrisoare din care vei vedea că cel puţin în limbuţie vă sîntem superioare.

Salutări afectuoase dnei Carp şi tuturor prietenilor de la redacţie, iar duşmanului o prietenească strîngere de mînă de la

Iza[bela] Sadov[eanu]

---

* Scrisoare nedatată. Ştampila poştei 2 ian. probabil 1907. Pentru anul 1907 pledează şi referirea din scrisoare „după 9 numere“.

6

Stimate prietene *,

Mihai Sadoveanu a fost aci pînă în ziua de 20 martie, cînd a fost chemat telegrafic la Fălticeni în concentrare. După cîte vei fi văzut prin jurnale a avut un incident cu Gîrleanu : un capitol din istoria moravurilor noastre literare !... Ce faceţi şi ce gîndiţi în mijlocul grozăviilor ce se petrec în ţară ? Am toată nădejdea în *voi* de acolo de la Iaşi pentru o mişcare sănătoasă şi temeinică care să utilizeze toate forţele de care au dat dovadă moldovenii noştri şi să împiedice pe viitor asemenea grozave vărsări de sînge. Parcă nu mai am putere nici să mai gîndesc atît sînt de îngrozită de suferinţele şi cruzimile aceste, şi literaţii de aci se ocupă cu intrigi şi bîrfeli de babe de mahala !... Multe şi prieteneşti salutări de la

I. Sadoveanu

[c. p. simplă]

7

Roman, 7 iulie 1907

Domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că răspund aşa tîrziu, sînt la Roman de la 25 iunie. N-am primit cartea lui Caraivan, te rog trimite-mi cît de curînd toate cărţile pe care vrai să le recenzionez. Stau aci pînă la 15 iulie, după care dată mă duc la Govora. Articolul lui Basarabescu îl dădusem la *Voinţa* de pe cînd mi-ai scris să trimit recenzia asupra lui Dunăreanu ; voiam să dau puţin refec ilustrului Il. Ch. ** Aş fi bucuroasă să vă ajut cu orice altă pentru bucătăria revistei, căci îmi închipui ce lucru colosal e pentru cei puţini cîţi aţi rămas. Unde pleci ? Mihai e la Fălticeni, după cîte ştiu. Sănătate şi frăţie.

Izabela Sadoveanu

[c. p. simplă]

8

1 august 1907, Govora

Stimate domnule Ibrăileanu,

Trimit recenzia asupra lui Gîrleanu [1] ; sînt în divergenţă de opinie cu toată presa lui, sînt însă sigură că cu d-ta sînt de acord. Volumul e absolut nul, iar laudele ce i s-au adus sînt epitete vagi care s-ar potrivi ori pe ce operă le-ai pune de complezenţă. Cît despre articolul lui Chendi în *V. L.*

---

* c. p. nedatată. Ştampila poştei 4 apr. 1907.
** Ilarie Chendi.

[Viața literară] e cu adevărat revoltător, atît e de gol de orice idee și de o banalitate plată. Săptămîna viitoare plec din Govora și voi lua toate cărțile noi apărute căutînd să le fac cît mai iute și mai scurte recenzii.

Petrecere bună, sănătate și cu bine, *Izabela Sadoveanu*

[1] Semnată cu inițialele I. S. apare în *Viața românească*, recenzia la Emil Gîrleanu, *Prima durere*, II (1907), nr. 8. (august), p. 265—268.

9

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Nimic nu mă despereaza mai mult decît recenziile operilor *marilor mei scriitori!* Bat în zadar ca Moisi cu toiagul în stînca pleșuvă și nu pot scoate nimic decît dureroasa protestare a gîndului meu obosit de a călători mereu în pustiul acestor opere. ...Te rog deci să fii indulgent cu ceea ce am putut stoarce cu atîtea chinuri și suferinți și să te mulțumești cu gîndul că d-ta m-ai pedepsit astfel.

Am regretat că nu te-am putut vedea înainte de plecare, mai ales că aș fi vrut să știu dacă ai glumit sau ai vorbit serios de o excursie la Rîșca... Dacă nu ai nimic care să te împiedice și dacă Ileana Cosînzeana îți dă voie să lipsești cîtva timp *fără grijă* de lîngă ea, ar fi bine să te ții de făgăduială. De ce nu pot să-ți dau jumătate din revoltătoarea mea putere de a mă bucura de viață ?... Astfel te-ai decide numaidecît să mergi la Rîșca și toate ar merge mai bine. Citesc acum Carlyle — ăsta e unul în care viața și puterea s-au încarnat într-un mod strălucit — cum știe el să răscolească sufletul, să trezească simțimintele din amorțeala vieții de toate zilele, să te zguduie cu indignarea lui furtunatică și să te satisfacă cu ironia lui adeseori neîndurată, pînă la cruzime. El mă răzbună de răceala elegantă a altui filozof cu care mă delectez : Jules de Gaultier, și amîndoi mă mîngîie că nu sunt acolo la *V. R.*, în atmosfera în care îmi place atît. Multe salutări la toți *.

I. Sadoveanu

[Adaos pe prima pagină, sus] : Aș vrea să am tabloul de la banchet. Roagă pe amicul Chinezu să mi-l trimită și spune-mi și cît costă. Aș fi vrut asemenea să am părerea d-tale asupra articolului meu... dar (deși nu am aerul) sînt în fond de o timiditate care mă face să fac gafe peste gafe, de care apoi mă căiesc și mă torturez mereu. *Contraziceri peste contraziceri* definești dtale...

10

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Trimit și partea a doua din articolul meu [1] care fiind cea mai importantă e cu necesitate și mult mai lungă decît cealaltă ; am făcut posibilul și

* Scrisoare nedatată. Ștampila poștei, pe plic, 16 mai 1908.

imposibilul ca să mă restrîng în interesul meu chiar, ca să aibă cititorul răbdare să meargă pînă la sfîrşit, dar n-am putut mai mult decît atît. Am citit pe Brunetière de mai multe ori deşi cunoşteam această scriere a lui mai demult ; am ţinut însă să scriu articolul întăi şi apoi să-l citesc şi să corectez de voi fi greşită în ceva ; mi se părea că astfel voi avea mai multă libertate în tratarea subiectului. Nu mi-ai mai trimis nimic spre recenzionare. Numărul din urmă e foarte bogat şi frumos. Poeziile lui Mirea sunt nişte juvaere. Nu mi-a plăcut însă de loc povestea aia cu Veteranul * ....acea nu mai e artă cu tendinţă ci numai tendinţă fără pic de artă. Sunt încă sub impresia scrisorii lui Stere din *Viitorul,* nu cred să mă fi zguduit mai mult ceva în viaţa mea ca rîndurile acele. Nu ştiu dacă eram indignată de ticăloşia vremilor în care trăim sau pătrunsă de amărăciunea omului acestuia superior şi atît închis în el însuşi şi în interiorul lui cu cei cîţiva prieteni, şi care deodată se vede silit să lase să pătrundă privirea indiscretă şi curiozitatea grosolană a publicului în intimitatea vieţii lui, în interiorul discret şi simplu din strada Sărăriei. Nu pot să-ţi spun ce-am simţit mai ales cînd mă gîndeam în ce stare trebuie să fi fost Sterea şi voi toţi acolo. Cînd eşti un om, un om ca Stere, ca să faci politică în mahalaua care se cheamă ţara românească trebuie să-ţi dezbraci sufletul de toate delicateţile şi susceptibilitatea unui om luminat, sau să înduri toate martiriile şi să ai un curaj, o energie de om în adevăr superior ca să poţi merge înainte. Din ce în ce înţeleg mai bine ce deosebire e între Stere „care face politică“ şi intelectualii noştri subţiri care stau de-o parte. Mă gîndeam mai ales la d-na Stere şi aş fi vrut grozav să fiu acolo, să fiu, să însemn ceva, să pot face o faptă grozavă, ca să mă răzbun de ticăloşia de care mi-era în acelaşi timp şi grozav de ruşine, parcă aş fi fost şi eu vinovată.

Iartă-mă, prietene, că, după ce eşti condamnat să-mi citeşti articolele, te mai asasinez şi cu scrisori chilometrice. Dar ce vrai ? Aici trăiesc ca într-o ţară de negri sau hotentoţi, a căror limbă însă din nefericire o cunosc, aşa că vai de cel dintre voi care... îmi încape în mînă.

Voi veni în timpul vacanţei la Iaşi să mai vă văd şi să mă mai cert cu prietenul G. I. şi să pup pe Ileana Cosînzeana.

Pînă atunci primeşte salutările mele cele mai prieteneşti dimpreună cu d-na Ibrăileanu şi la revedere.

Izabela

[1] Se referă, probabil, la studiul *Simbolismul* din care prima parte apare în *Viaţa românească* III (1908), nr. 3 (martie), p. 387—395, iar cea de a doua în aceeaşi revistă, din acelaşi an, nr. 6 (iunie), p. 366—377. Şi această referinţă pledează pentru datarea scrisorii scrisă între aprilie-iunie 1908.

---

* Întrucît scrisoarea nu e datată, după referirea la numărul din revistă în care apar poezii de Anghel şi Iosif, precum şi schiţa *Furtună veteranul* şi anume nr. 3 (martie), 1908, se poate conchide că scrisoarea este ulterioară acestei date.

11

Stimate domnule Ibrăileanu,

Mă iartă că te-am luat așa *à la lettre* și-ți trimit recenziile atît de tîrziu, dar începusem să citesc Carlyle și nu mă puteam decide să întrerup pentru a intra în altă ordine de idei. Asemene te rog să-mi faci observațiile ce vei crede de cuviință, acestea fiind cele întăi ale mele recenzii în materie de filozofie. Desigur vei zice că sunt prea lungi, însă aceste recenzii, ce sunt un adevărat masacru al cugetării bieților autori, trebuiesc făcute așa fel ca publicul cititor să rămîie cu ceva din ele, și pe mine m-a blesat în alte recenzii tocmai felul acela de a prescurta pînă nu mai rămîne nimic și, ca o începătoare ce sînt, am încă prea mult respect de cugetarea ce o comentez, ca să fiu cît trebuie de scurtă. Unde mai pui că sunt femeie și deci limbută și apoi de ce mă ispitești cu feminismul? Nu puteam să scriu în rezumat toate banalitățile lui C. Bos [1] și să nu răspund măcar cu ce crede Hoffding? Nu am stoicismul să tac cînd am așa mare poftă de vorbă. De ce nu mi-ai mai trimis alte volume românești de recenzionat? Cînd iese volumul d-tale îl aștept cu mare nerăbdare și o să-i fac critica în *Sămănătorul* pentru ca alături cu Aurel Popovici să te pot *enguela* ca să mă răzbun de toate săgețile înveninate ce mi le arunci în orice ocazie. *Haia Sanis* * merită în adevăr toate laudele ce i le-ai adus. Talentul lui Mihai s-a manifestat ca o putere în adevăr miraculoasă și surprinzătoare ca fond încă de la început și perfecționarea lui stă în formă, într-un sentiment mai just al proporțiilor și în stăpînirea din ce în ce mai mare a *meșteșugului* de[a] alcătui o bucată literară complectă și desăvîrșită. E de mirare cum, fără a avea cultura filozofică cerută, are *sentimentul filozofic* ce-l face să găsească nota justă a cugetării moderne în toate chestiile sociale și psihologice pe care le atinge nu *șochează* nicăieri.

Ce mai faceți, scumpe prietene? Simt nevoia să știu cîte ceva despre voi, dar ești atît de avar cu mine că niciodată nu-mi scrii un rînd în ordinele de redacție ce mi le dai, să știu ce faceți, ce face Coca, de cînd e vară și se joacă în aer. Îți mulțumesc de fotografie și te rog să mă ierți de greutatea ce ți-am dat, credeam că-i pentru Chinezu și n-aveam nici o remușcare, dar nu-mi scrii cît costă?

La revedere, *Izabela*

[1] Semnată cu inițialele I. S., în *Viața românească*, III (1908), nr. 8 (august), p. 299—302, apare recenzia la Camille Bos, *Pessimisme. Féminisme. Moralisme*, Paris, Alcan.

---

* Povestirea *Haia Sanis* de M. Sadoveanu apare în „Viața românească", III (1908), nr. 5 (mai), p. 169—205, deci scrisoarea este ulterioară.

12

1908 august 10
Bacău la Şcoala profes. de fete

Stimate prietene,

Iată mă învrednicesc să-ţi trimit în fine două articole, dintre care unul ţi se va părea foarte superficial alături de atîte altele, atît de încărcate de gîndiri şi de adînc studiate, va face însă diversiune şi apoi aşa se şi cuvine unui articol scris de o femeie, să fie mai uşuratec, mai superficial. Cît despre articolul asupra lui O. Carp *ţin să-l publicaţi,* oricîtă umbră i-ar face cele ce' veţi scrie d-ta sau „anonimul“ Şărcăleanu. Pentru numărul imediat următor vă voi trimite un articol *Morala lui Guy de Maupassant,* în care voi fi de altă părere decît d-ta asupra celor ce se degajează din opera desăvîrşitului artist.

Şi acum o lămurire. Am înţeles din vorbele lui Gheorghe din Moldova că bănuieşti ca motiv al tăcerii mele faptul că m-am *realipit* de vechea mişcare socialistă. Eu socot că chiar de-ar fi aşa, faptul acesta nu m-ar putea îndepărta de mişcarea voastră, care e complectarea celeilalte, cu atît mai mult însă cu cît cred mai *necesară* şi *mai utilă* intervenirea noastră, a intelectualilor în mişcarea poporanistă, decît în mişcarea lucrătorilor, care, de fapt, oricît de splendide conferinţe le-ar ţinea intelectualii, e şi rămîne pentru moment o *mişcare sindicală* cu caracter pur economic, în care socialismul teoretic are prea puţin amestec. Fără să ne fi întîlnit, fără să bănuiesc măcar ce gîndeşte G. Ibrăileanu, m-am pomenit fiind *de aceeaşi părere,* convingerea aceasta la care am ajuns *fatal* şi d-ta şi eu şi alţii ca noi e din acele ce nu se poate schimba sub nici o înrîurire artificială. Eu ştiu ce vreau şi pentru ce vreau astfel, deşi nu sunt decît... femeie...

Dar ce faci, scumpe prietene ? Aud că eşti bolnav de nervi şi nădăjduesc să-ţi fi făcut bine aerul şi odihna.

Răspunde-mi te rog, ce-ai regulat cu articolele mele, n-aş vrea să apară întîi critica feminină.

Primeşte dimpreună cu d-na Carp, pe care o cunosc de mult, din timpuri... o frăţească şi caldă strîngere de mînă.

I. Sadoveanu

13

Bacău 1908 august 17

Stimate prietene,

Regret că din cauza *galanterei* publicul cititor al *V. R.* nu va avea recenzia d-tale mai întîi şi apoi pe a mea. Eu eram convinsă că articolele mele vor fi pentru numărul 7, aşa că voi fi după ce vă veţi fi dat cuvîntul *dvoastră!* În tot cazul te rog să faci cu proza mea cum vor cere interesele revistei, eu ţi-o trimit pe măsură ce o voi scri, aranjeaz-o cum vrei şi cum crezi că e mai bine. În ceea ce priveşte scoaterea persoanei lui Chendi şi numele dezgustătoarei lor foiţe îţi mulţumesc chiar, căci nu ştiu cum mi-au scăpat fără să vreau, prea mă indignasem. În celalt articol regret că nu

am fost destul de clară ca să se vadă mai bine că suntem de acord, insistența este numai pentru publicul cititor, care face bucuros confuzia ce mi-o reproșez mie, deși eu nu despart critica estetică de cea literară. E foarte curios cum gîndim de la fel, dta și eu, cu deosibirea că dta ești un cap mult mai sistematic și mai profund. Închipuiești că asupra lui I. Creangă am și eu un studiu chilometric, iar în polemica lui San.-Sad. * aveam așa păreri identice încît îmi făcea impresia că le-am luat unul de la altul, cu toate că nu ne-am întîlnit de ani... și nu știu de vom fi vorbit vreodată mai mult împreună.

Mie, cel puțin, mi se-ntîmplă foarte rar să-mi placă a discuta cu cineva, mi se pare cu totul nefolositor, cu toate astea cu dta îmi face o plăcere să am altă părere în unele privinți și aș dori atunci grozav să ne-ntîlnim ca să discutăm, sînt sigur[ă] că discuția ar fi și o plăcere și un folos pentru mine, căci poate m-ar ajuta să-mi limpezesc și mai bine cele ce cred.

Sper să am plăcerea să vă văd pe d-ta și d-na Ibrăileanu prin oct. cînd voi veni să-mi revăd scumpul Iași. Regret din tot sufletul numai că te surmenezi și că nu-ți îngrijești boala de nervi. Este cea mai chinuitoare din cîte cunosc, am avut și eu pe bărbatu-meu bolnav *doi ani* și știu ce va să zică ; eu însămi mă temeam să nu mă-mbolnăvesc iarna trecută din cauza grijei și a oboselii, căci pe lîngă că aveam un bolnav atît de greu de îngrijit mai și alăptam, așa că eram istovită și din cauza aceasta nu puteam lucra mai nimic și nu m-am învrednicit cu un studiu mai de seamă pentru revistă. Anul ăsta, fiindcă-mi înțărc puișorul voi avea mai mult timp liber și voi căuta să fac ceva de seamă.

În ceea ce privește mișcarea de la București cred că rolul intelectualilor e foarte redus, e pur și simplu o mișcare sindicală, foarte importantă, dar pe care o organizează și o conduc muncitorii, în afară de orice teorie socialistă lucrurile-și urmează calea normală. Mă mir însă de dușmănia cu care se tratează mișcarea de la Iași, cînd s-ar putea așa de bine merge împreună, pentru ca într-o zi să se poată întemeia o serioază și mărează mișcare socialistă...

Termin această lungă pologhie rugîndu-te să primești dimpreună cu d-na Ibrăileanu cele mai prietenești salutări de la

Izabela Sadoveanu

În ce privește numele meu, fă cum vrai, e un fel de oroare de publicitate care mă face să ezit a-mi da numele.

14

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Iartă-mă că-ți profanez impresiile naturii cu burgheza, hîdoasa și banala imagine a acestui local de primărie de pe cartea poștală. N-am ales-o

* Sanielevici-Sadoveanu

eu, dar poate chiar de-aş fi ales-o încă aş fi fost scuzabilă în mediul acesta de proză şi realism în care mi-i dat să privesc pe cel mai mare scriitor al nostru şi poet al naturii în rolul de prisăcar şi negustor de mere !...[1] Primeşte-o deci cu indulgenţă o ! admirator al elegantului şi distinsului A. France, în semn de prietenească amintire de la

Izabela *

[c p. ilustrată cu primăria oraşului Fălticeni.]

[1] Se referă la M. Sadoveanu, care în perioada respectivă, după încercarea de a se stabili la Bucureşti, îşi cumpără o casă la Fălticeni, unde în afara muncii de creaţie se ocupa de creşterea albinelor şi cu pomicultura.

15

Scumpe prietene,

Am primit telegrama matale astă-seară la 10 ore seara. Cărţile le-am citit eu căci le-am primit altaieri [probabil pentru alaltăieri] seara la nouă şi azi am şi scris recenziile pe care nu le-am trimis pentru că voiam să le trimit mîine seară cu Iancu Botez, nu ştiam că trebuie înainte de 15 şi în tot cazul mai devreme decît azi nu le-aş fi putut trimite. Ar fi bine, cînd trimiţi cărţile, să-mi indici şi ziua pe care trebuie să fie gata, ca să nu dau greş.

Mi-a părut foarte rău că Scurtu m-a purtat cu vorba şi nu am putut publica recenzia asupra volumului d-tale în numărul de azi al „Minervei", ar fi fost bună reclamă pentru revistă, fără să mai vorbesc şi de volum, închipuiţi 500.000 exemplare gratis !... Sîntem însă foarte duşmăniţi în redacţia „Minervei", chiar şi Mihai e sfîşiat cu multă plăcere de Slavici şi toţi ceilalţi mici căţei... Pe mine e furios acum şi Doinaru care mi-a scris o scrisoare plină de reproşuri că nu am ţinut seamă că suntem prieteni şi că el m-a apărat faţă de cei ce mă atacau. I-am răspuns că mă mir cum şi-a închipuit că aş putea face o recenzie pe baza... prieteniei, în *V. R.*[1] Cît despre faptul că m-a apărat gîndesc că şi-o fi apărat părerea lui şi că în tot cazul nu-i datorez nimic fiindcă n-am făcut apel la cavalerismul lui şi că sincer vorbind n-am nevoie de apărători din moment ce caut să fiu obiectivă şi să apreciez în justa lor valoare şi operile duşmanilor şi ale prietenilor. Insultele nu mă ating cîtuşi de puţin ! Aş fi înţeles să-mi fi făcut o satiră... dar reproşuri ? !... Vezi ce mentalitate ? Sunt foarte scîrbită de toate gaştele astea şi mă gîndesc cu plăcere şi cu rîvnă la voi !

Zilele astea am fost la Cameră mereu cu M-me Popescu, dar tot nu l-am auzit pe Stere care mă tem că o să-şi înghită discursul şi ar fi mare păcat. Nicăeri ca acolo nu cred că are Stere sentimentul puterii lui şi pe

* c. p. nedatată — Ştampila poştei 27 aug. 1908.

lîngă mulțumirea de a lucra pentru realizarea idealurilor lui trebuie să fie desigur și marea mulțumire de a te simți *o forță*, acolo nu cred eu că se mai gîndește la bătrînețe, deși serioz nu se gîndește el încă nicăieri la ea !... Trebuie să vezi cum îl privește opoziția Carp, Take Ionescu etc. pentru ca să vezi că omul nu recunoaște și nu îndumnezeește decît Forța (și mai ales femeia !)... nu mai zic despre mine nimic... erau doar acolo doamne elegante venite să-l asculte și-l admirau chiar acolo lîngă mine în tribună... ce să mai caute biata admirația mea !...

La drept vorbind, dacă n-ar fi Stere care să întrupeze pentru mine așa de desăvîrșit Forța aș fi foarte nemulțumită că sunt femeie și grozav v-aș invidia pe voi bărbații care la fiecare pas aveți prilejul să admirați în Femeie Forța vieții sub forma ei cea mai „decevante" * (găsește expresia echivalentă) grația !... Foarte mult îmi place silueta femeii moderne care nu mai are ca silueta modelor trecute acea materialitate în forme ce se întipărea mai ales în șoldurile și linia de la spate, silueta actuală e ca o Diană cu picioarele lungi și partea de jos a corpului zveltă și gata de fugă, amăgitoare și atrăgătoare ca iluzia... dar... să te ferească D-zeu să vezi vreo matroană respectabilă în asemenea costum !... Cred însă că-ți vorbesc chinezește... De unde știe pustnicul din Str. Română 4, pierdut în spinii gardului său și înmormîntat în barba, părul și suprema sa indiferență pentru această lume deșeartă, ce e o siluetă modernă... întreabă pe Stere... el tot trebuie s-o fi prins măcar cît de cît printre numeroasele sale ocupații și preocupații... Eu nu mai îndrăznesc să apar înaintea lui — ce sunt eu ca să am îndrăzneala să-i răpesc o clipă din timp. Nu sînt eu degeaba admiratoarea lui Carlyle ; îmi dau socoteala ce e o Forță.

Cred că ți-am scris destule prostii, sunt însă două după 12, am băut vreo zece ceaiuri și am citit lucrări foarte interesante care vezi ce efect dezastruos au avut asupra mea și indirect asupra d-tale. Sărută pe Maricica pentru mine, salutări M-me Ibrăileanu și-ți strîng mîna,

Izabela

[1] O recenzie la Alex. Gh. Doinaru, *Aventurile unui volum de poezii. Schițe*, apare în *Viața românească*, III (1908), nr. 11 (noiembrie), p. 304 și e semnată cu inițialele autoarei I. S.

16

1909 aprilie 16

Scumpe d-le Ibrăileanu,

Ne-am văzut așa de puțin acum cînd am fost la Iași și eram și eu atît de năcăjită de multe, încît mi se pare că nici nu te-am văzut, și totuși, după timpul petrecut împreună aci, mi se părea că trebuie să fim mai prie-

---

* înșelătoare

teni, cel puțin eu așa mă simțeam. Îmi lipseai grozav după ce ai plecat, pentru că, cu toată reputația mea de sociabilitate, sunt grozav de izolată ; afară de Teodorescu, M-me Popescu și cei ce vin de la Iași nu am *absolut* nici un alt prieten aci.

Văd de obicei multă lume, pentru că mă duc la bibliotecă, la Sprijinul, pe stradă, dar acum de cîtva timp eram în așa o stare sufletească că nu puteam nici citi, nici lucra și nu puteam suferi să mă întîlnesc cu oameni mai străini. În tot cazul prietenă nu sînt decît cu puținii oameni și la aceia *țin într-adevăr* și asta trebuie să vă explice persistența cu care mă țin de voi ! ...care fie zis în treacăt nu prea sînteți încurajanți !

Am citit cu nerăbdare răspunsul d-tale la articolul lui Iorga și mie personal mi s-a părut că nu se putea un mod de a polemiza mai puternic și mai potrivit cu atacul decît acesta. Unii însă, printre care M-me Teodorescu și Ionică Rădulescu, sînt de părere că prea ești rece și obiectiv, pare că nu ar fi vorba de d-ta, de scrierile și teoriile d-tale și că ar trebui mai mult entrain, oarecare vioiciune și pasiune, ceva răutate care-l [?] să facă pe Iorga să turbe și să sară în sus. Cred totuși că răspunsul d-tale l-a demontat grozav pe Iorga ; îmi spunea Arthur Stavri că s-a întîlnit cu el în tren zilele astea și că părea foarte încurcat, încercînd să se scoată din încurcătură cu spirite de ale lui anoste și nesărate (grozav îi place d-lui Iorga să facă spirit !) zicea că nu e vina lui că nu te-a înțeles, dacă scrii așa de rău și obscur !...

Părerea mea însă e că a fost un noroc pentru cartea d-tale articolul acesta a lui Iorga și că i-ai dat o lovitură de care o să se resimtă teribil. Am să caut să mă întîlnesc zilele astea cu partizani de-ai lui, niște băieți foarte cum se cade, prieteni cu fratele meu, ca să aflu ce impresie le-a făcut polemica !...

Mi s-a părut că erai într-o dispoziție foarte războinică și însuflețită data trecută, nu aveai de loc atitudinea d-lui Bergeret față de inamicul lui Rectorul, ori poate prea te-am văzut puțin și acesta era numai un moment... Ce-ai făcut cu cursul ? Cum a mers prima lecție ? Dar nu-ți cer să-mi scrii... Cred că voi veni de Sf. Gheorghe și voi avea vreme, și d-ta dispoziție să stăm mai mult de vorbă.

Deci la revedere, salutări M-me Ibrăileanu și sărut pe Ileana Cosînzeana. D-tale o strîngere de mînă și la revedere.

I. Sadov.

[Adaos pe prima foaie :] Pe aci e cald ca în iulie și a înflorit liliacul. Iz.

[1] Izabela Sadoveanu se referă la polemica Iorga-Ibrăileanu, provocată de felul cum recenzase mentorul revistei *Semănătorul* cartea lui Ibrăileanu *Spiritul critic în cultura românească*. Răspunsul lui Ibrăileanu, sub titlul *D. N. Iorga critic și publicist*, apare în *Viața românească*, IV (1909), nr. 3 (martie), p. 412—420, și în nr. 6 (iunie), p. 373—398. În scrisoare referința se face la prima parte a articolului.

17

Scumpe d-le Ibrăileanu,

De mult nu ţi-am scris şi nu ne-am văzut şi totuşi m-am gîndit foarte adese la d-ta, mai ales în timpu din urmă şi scrisoarea din *Viitorul* [1] am prevăzut-o şi o aşteptam... Nu voi încerca să-ţi spun prin ce momente sufleteşti am trecut în momentele cele dintăi după atentat *. Mi se părea că sînt *vinovată* şi sîntem cu toţii acei care am părăsit mişcarea şi am lăsat să ajungă muncitorii instrumentul celor mai josnice interese a[le] takismului şi a infamului Mille. Am fost apoi indignată şi scîrbită de reacţionarismul şi *lipsa de inteligenţă* a „generoşilor", dar mai ales de atitudinea unora dintre foştii socialişti care pretind că au rămas *puri!*... În tot dezastrul actual ei nu au văzut şi nu văd decît un lucru „zdrobirea generoşilor" şi paralizarea oricărei posibilităţi de a se mai ridica ca o fracţiune democratică în faţa opiniei. Aceasta le provoacă o bucurie sălbatică, cu toate că cei mai inteligenţi recunosc că partidul social-democrat, aşa cum se înjghebează, este numai un „element de dezordine care nu va avea alt rol decît acela de a paraliza orice mişcare democratică a liberalilor, adică a generoşilor" acestea sînt cuvintele proprii ale unuia din cei mai inteligenţi. Stere, pentru moment, este cruţat, nu ştiu de ce, de toate acuzaţiile şi dispreţul care se aruncă celorlalţi. De altminteri vezi şi tactica *Adevărului,* tactică care-i e dictată de aceşti „puri" şi pe care am prevăzut-o din conversaţiile mele cu dînşii. Astăzi m-am întîlnit cu un takist, un imbecil, cumnat cu Eugen Botez-Jean Bart, care crezîndu-mă de la clubul muncitor mi-a făcut o mulţime de destăinuiri preţioase: „Ştii, lucrăm pe capete pentru manifestaţia de luni, ne-a împărţit Take pe căprării să organizăm congresul, iar pe Eugen îl aducem redactor la *Adevărul* şi cu concursul lui

---

* Scrisoarea Izabelei Sadoveanu se referă la episodul polemicii Ibrăileanu—Gherea care s-a consumat în lunile decembrie 1909—ianuarie 1910. În decembrie 1909 Ionel Brătianu este victima unui atentat. Autorul atentatului, un paranoic, era prezentat în ziarele burgheze drept sindicalist, insinuîndu-se că vinovaţii morali trebuiesc căutaţi în mişcarea socialistă. Cum aceasta este şi perioada cînd mişcarea socialistă se reorganiza, sub conducerea lui I. C. Frimu, reconstituindu-se partidul socialist, presa burgheză a folosit incidentul atentatului pentru a ataca socialismul românesc. „Pericol", „anarhie" erau acuzaţii frecvent întîlnite. Protestînd împotriva acestor insinuări, cu un scop reacţionar evident, Const. Mille a publicat în *Adevărul* un articol în care redeschidea întregul dosar al dezertării generoşilor, în 1899, din mişcarea socialistă. Ibrăileanu, afectat de acuzaţia trădării, a publicat în *Viitorul* o patetică scrisoare deschisă către Gherea, în care îi cerea să clarifice chestiunea, absolvindu-i de vina ce li se imputa. Gherea a răspuns. Dar, evident, absolvirea pe care o aştepta Ibrăileanu şi alţi foşti „generoşi" nu a venit. Izabela Sadoveanu, şi ea o fostă generoasă, a fost sincer afectată de acuzaţiile ce se aduceau prietenilor ei, implicit şi ei. Aşa se explică amărăciunea, indignarea, iritarea mărturisită lui Ibrăileanu ca şi aprecierile eronate despre activitatea mişcării socialiste de atunci. Pretinsa colaborare dintre partidul Conservator-democrat condus de Take Ionescu şi partidul socialist este dovada evidentă a unei aprecieri părtinitoare. Izabela Sadoveanu dilata la proporţii inventate un episod conjunctural. În alegerile din ianuarie 1910 candidatul partidului conservator-democrat în Bucureşti a fost sprijinit şi de mişcarea socialistă. Faptul era în practica electorală un fenomen obişnuit şi posibil. În nici un caz n-avea semnificaţia unei alianţe între două partide care, prin caracter de clasă şi obiective politico-sociale, se situau în zone opuse. (Nota red.).

Take îl vom ridica mai întîi *şef* al partidului socialist şi apoi sus, sus de tot" [...]. Cît despre Jean Bart, mă îndoiesc că se va putea ţine la gazetă, nu e tipul şi cu atît mai puţin nu mi se pare tipul menit să ia şefia şi să fie instrumentul care se cere pentru asemenea treabă. Aştept să văd dacă în adevăr va primi. Scrisoarea maestrului [2] mi-a făcut o impresie penibilă... cum ? în toată ţara aceasta singurii reacţionari sînt socialiştii generoşi ? şi ce însemnează tămîia aceea la adresa tuturor partidelor istorice şi neistorice ? Şi toată diplomaţia aceea cusută cu aţă prea groasă şi felul acela de a înconjura chestiunea şi a răspunde piezis ? !... E, scumpe prietene, mi se pare că mă înăbuş. Sînt într-o iritaţie continuă şi din pricina celor ce au ochi să vadă şi *nu vor* şi din pricina celor astupaţi la cap care merg orbeşte după ceilalţi. Nu ştiu ce amestec are şi Costinescu în această daraveră şi în campania de la *Adevărul,* dar sunt sigură că *un amestec* are, am văzut din cele ce am vorbit cu cei doi puri care mişcă pe Mille ca pe o piesă pe tabla de şah !...

Ce-o să iasă din toată această fierbere ! Şi nenorociţii aceia de muncitori, ceată ignorantă şi credulă în mîna unei clice... Am fost mereu printre vechii noştri foşti tovarăşi — unia graţie atitudinei lui Cantacuzino şi duşmăniei neîmpăcate împotriva lui Mille se arată numai indignaţi de atitudinea lui Al. Radovici şi de secăturismul lui G. Dy. * Alţii m-au căutat ei singuri şi mi-au vorbit ceasuri întregi, iar eu i-am ascultat şi am înţeles o mulţime de lucruri pe care nu mi le puteam explica şi am ghicit că ei sînt *oculta* şi au planuri mari, dar nici o *idee,* nici urmă de *ideal* şi aspiraţie mai înaltă. *Adevărul* însă, cloaca aceea de murdării, este mijlocul de care se vor servi pentru a otrăvi opinia publică şi a-şi satisface micile lor patimi şi marile interese la umbra unui Take sau altul oricare.

Dar destulă politică. Mi-e acru şi amar de ea !... Ce mai faci ? Nu ştii cît v-am simţit lipsa după ce aţi plecat. Sînt absolut izolată aci, căci, afară de spirite şi unele banalităţi, nu pot să schimb altăceva cu foştii noştri tovarăşi la *five o clokuri* (pardon !) la care mă duc o dată, de două ori pe lună pentru plăcerea de a trăi cîteva clipe într-o societate subţire, inteligentă, egoistă şi *impontantă !...* Vreo lună de zile am fost însă în aşa stare sufletească, de nu puteam să privesc om în faţă şi mi-era silă de lumina soarelui... N-am citit şi mai ales n-am gîndit nimic şi nu am fost în stare să scriu două rînduri. Citesc Barrès acum, dacă crezi că ar interesa pe cititori, pot să scriu un studiu de vreo 4—5 pagini de revistă... Ce face fata ? Ce face Lenţa ? Ce face cel mai insuportabil şi mai simpatic amic, prietenul care se ramoleşte în proporţie geometrică şi reuşeşte totuşi să facă cursuri care au învins reaua voinţă a duşmanilor şi au cucerit interesul tuturor ? Voi veni într-o zi de curs... şi nici n-ai să ştii că sunt în sală... Ce să vă doresc pentru 910 ? Întăi sănătate *la toţi,* să ne meargă revista şi să-mi daţi şi mie puţin din dragostea prietenească ce o am eu pentru voi. Sărut fata şi pe Lenţa. Dtale îţi strîng mîna **.

Izabela

---

* probabil Diamandy
** Scrisoare nedatată. Ştampila poştei : Buc. 18 ian. 1910.

[1] Referire la cele trei scrisori deschise ale lui Ibrăileanu către C. Dobrogeanu-Gherea, publicate în ziarul *Viitorul*, anul III (1909), nr. 753 din 19 dec., anul IV (1910), nr. 771 din 11 ianuarie și nr. 773 din 13 ianuarie.

[2] C. Dobrogeanu-Gherea răspunde doar la prima scrisoare deschisă a lui Ibrăileanu, în *Adevărul*, nr. 7294 din 25 decembrie 1909.

18

Evian-Les Bain, le 11 Fevrier 1910

Scumpe prietene,

Sunt de cinci ore în Evian și în timpul acesta m-am primblat cu d-ta, în imaginație bineînțeles! Nu mă încerc să-ți descriu lacul, n-avea grijă! Dar, desigur, dacă ai vedea culorile într-un tablou ai zice simbolism sau *țimbalism*. Închipuiește apa de un albastru verzui, cu un șir de coline violet și altul deasupra albastru siniliu, iar ca fond al decorului un șir de ghețari albi și sclipitori, de formele cele mai caprițioase. Evian e pustiu, oteluri somptuoase și vile pimpante * cu obloanele închise, ici și cole cîte un geam de prăvălie în care sunt rămășițele prăfuite și lamentabile ale bogățiilor din timpul sezonului. Pretutindeni neglijența părăsirii. Îmi face efectul *d'une fille publique* sătulă de a fi stat vara-ntreagă gătită în haine de paradă și fericită să se dea lenei acum și să umble în papuci tîrîiți și despeptănată. Vilele așa zise *chalet suisse* nu-mi plac, găsesc că cea mai frumoasă arhitectură în genul vilă e aceea de la Sinaia și Bușteni. Dar ici și cole se ridică cîte-o zidire veche, ca colegiul iezuiților (părăsit acum) sau biserica pe care o trimit Lenții cu vederea pe lac și nu-ți închipui ce simțimînt curios am în fața acestor urme vechi, a acestei vieți stinse care însemnează muncă omenească de secoli! Civilizație și cultură cristalizată! Atunci mai ales mă gîndesc la d-ta și regret că nu ești aci să dai drumul paradoxelor și imaginației d-tale prodigioase care se consumă fără aliment îndărătul spinilor de la nr. 4, strada Română și a bărbii acele tot atît de prodigioasă care însă ar putea concura cu succes pe acea a multor elvețieni. E singurătate și tăcere pe toate ulițele și ulicioarele ce urcă cam ca Procovul nostru în toate direcțiile. *Saboții* copiilor ce se duc la școală răsună prelung și cîte-un cîne ce abia deschide gura și latră fără convingere. Încolo pace, doar lacul se zbate pe țărm uneori molatec pe o grevă ** întinsă, alteori furios, sărind în coloane fumegînde peste parapet și atîrnînd țurțuri de gheață pe grilajul ce-l încunună. Să mă crezi însă că de multe ori am uitat spectacolul măreț al naturii în fața muncii uriașe a omului. În orașele și orășelele aceste în pantă, pe marginea lacurilor brăzdate de torente și prăpăstii nu e casă cît de modestă, grădiniță cît de mică să nu fie o operă miraculoasă, rezultatul unei munci care te uimește și te umple de un sentiment aproape religios. Pe toți în jurul meu îi văd muncind, o muncă neîncetată, formidabilă, încordată și totuși toți sunt veseli, mulțumiți, fluieră și cîntă mereu, nu se

---

* pimpant — e = atrăgător

** grève, fr. = plajă

vede sforțarea, oboseala, descurajarea nicăieri. O domnișoară la care m-am dus să-mi spele părul și care mi-a făcut masaj pe cap *o oră* ca să-l usuce după metoda ei, îmi spunea cînd i-am observat că trebuie să fie plicticos să *maseze* astfel toată : „Oh ! non ! le travail est un plaisir et je remercie Dieu tous les jours de m'avoir donné la possibilité de travailler !" Otelirul meu, care e un om abia de 40 de ani, a fost bolnav de o *fièvre rhumatismale*, care l-a lăsat aproape paralizat de picioare, îmi spunea zilele trecute : „Oh, je remercie Dieu tous le jours de m'avoir laisser la possibilité de travailler (songez à ce qui serait ma vie si je ne pouvais travailler !") și doar ar putea trăi din ce are. Îl văd abia mergînd și-i aud rîsul, ce seamănă cu un behăit de capră, toată ziua — e mulțumit și rezemnat. A ! ce oameni ! Îmi explic țara lor minunată. Închipuie-ți, de la Zürich pînă la Lausanne, o jumătate de zi ; n-am mers patru kilometri fără să dăm de un oraș sau un sat (deși nu se pot bine deosebi unele dea ltele) și fiecare oraș nu se deosebea de celalt decît că unul era mai întins și altul mai mic : locuințele erau toate *mari* ca niște edificii publice și pînă sus în vîrful dealurilor șosele și electricitate. Decorul între Zürich și Lausanne prin Neuchâtel e mai mult molatec, coline abia ondulate, cîmpii de cultură pe marginea lacului Neuchâtel, frumos și poetic ca un decor romantic (lacul lui Lamartine) iar orașul Neuchâtel, o adevărată viziune de pictor, o acuarelă adevărată pe marginea lacului, cu catedrala și castelul său crenelat, vechi, înegrit (secolul al XII ! !) printre căsuțele colorate, cu obloane verzi, nălțuțe și zvelte. Parcă aș fi vrut să rămîn acolo ! Marginile lacului Zürich sînt toate populate de fabrici care noaptea apăreau ca o feerie, iar ziua mi se păreau ca niște monștri familiari, îmblînziți de oameni pentru ca să le realizeze acele bogății imense ce staționau pe cheiuri, în silozuri și circulau pe străzi, fără întrerupere. Zürich e oraș bogat și foarte animat, iar populația mai simpatică decît în Lausanne : figuri germane, roșii *épanouies* *, cu priviri candide. Femeile în Zürich în genere urîte, dar sănătoase, rumene și mulțumite. În Lausanne sînt mult mai frumoase, mai fine, au un păr admirabil și niște culori eblouissante **. Dar nemții pretutindeni dau mai multă atenție femeilor, urîte cum sînt, le vezi la braț cu soțul, își comunică impresiile în timpul concertului sau teatrului, sînt *amicali*, îi simți în comunitate sufletească. La Laussane cam ca la noi...

La Lausanne este un profesor la universitate care predă Histoire de la langue romaine, Taverney, iar aci în Evian un bust [al] lui *Bassarab de Brancovan* chiar pe promenada de lîngă lac, ridicat de comuna Evian și locuitori în semn de recunoștință pentru zelul depus la propășirea navigațiunei.

Iartă-mi, te rog, bavardajul. Dacă nu te vor interesa cele ce ți-am scris, vei vedea cel puțin în această scrisoare o dovadă că te asociez întotdeauna cu impresiile mele cele mai estetice și mai intelectuale și mă gîndesc întotdeauna la d-ta cu o vie și sinceră afecțiune.

---

* épanoui — e, fr. = deschis, vesel

** éblouissant — e, fr. = minunat

Ce face Coca Maricica? Ce bine ar alerga ea pe cheiul de la Ouchy și ce ieftin e voiajul.

Dar termin sărutînd pe Lența și Coca Maricica și strîgîndu-ți mîna cu deosebită prietenie.

A d-tale, *Izabela*

19

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Aud că nu prea ești bine și că ești decis să vii la București. Ce cuminte ai face! Trebuie să te cauți, oricum o ușurare tot ți-a adus statul în sanatorium data trecută. De n-ar fi decît să te odihnești cîtva timp de teribila muncă pe care o faci și cu revista și cu cursurile, încă ar fi mare lucru. Și apoi oricîtă oroare ai de schimbare și de lucrurile noi, o schimbare totdeuna face bine, căci, orice s-ar zice, schimbarea e mișcare și mișcarea e viață... Iartă-mi acest Palissade, aș vrea atît să te conving să vii și nu din egoism, deși mare bucurie aș avea să te mai am aci cîtva timp. Cum vezi îți fac adevărate declarații de care Lența cred că nu va fi geloasă, deoarece sînt foarte departe, din nefericire, de tipul Andalusei... Cu toate că de multe ori în viață faci declarații sau le primești de la tipuri ce sunt cu totul departe de idealul de frumusețe al fiecăruia din noi... Așa eu, de pildă, mi-am întîlnit tipul de Adonis în Veneția, am vorbit cu un om ce realiza în totul idealul meu de frumusețe bărbătească, am vizitat împreună una din cele mai frumoase biserici din Veneția și te asigur că aș fi fost foarte plictisită dacă mi-ar fi făcut o declarație și iată-mă cîntînd din mandolină amicului Ibrăileanu, al cărui tip e foarte deosebit de al venețianului meu!... Dar să lăsăm fleacurile. Ai citit *Cumpăna?* Eu turbez de azi dimineață, mai ales cînd mă gîndesc că Mihai putea să aibă rolul cel frumos acum o săptămînă. Atunci m-am certat cu Mihai, am fost așa de violentă încît lui Mihai i-au venit lacrimile în ochi, asta m-a muiat și m-a făcut să-l las să facă prostia pe care a făcut-o. Sînt chestii și situații în care nu merge cu diplomația, trebuie să ai o atitudine hotărîtă și clară, orice-ar urma. I-am zis de atunci: aprobi purtarea lui Anghel — Iosif — Chendi, ești de părerea lor, împărtășești felul acela de a privi lucrurile? Fii hotărît de partea lor, dimpotrivă, dacă mai e dreptate și cinste-n sufletul tău, dacă te simți legat de *Viața românească* nu numai din sentiment de prietenie ci și prin *comunitate de ideal,* prin comunitate de convingere, atunci rupe-o cu acești veninoși și meschini rozători de reputații, în clica cărora nu pricep ce cauți... Din talentul tău și creditul tău trăiesc cu toții și te nesocotesc pînă într-atît încît publică lucruri pe care știu prea bine că le vei dezaproba sau te desprețuiesc pînă într-atît încît speră că-ți vor impune murdăriile lor cu forța faptului îndeplinit? Atunci nu-i de demnitatea ta să mai stai alături cu ei, ai o situație intolerabilă pentru mîndria ta de om și trebuie s-o rupi pentru demnitatea ta, dacă nu ai curajul să o faci azi, mîine te vor tîrî în noroi... și iată am avut dreptate, deși nu am crezut că se va realiza prezicerea mea așa de curînd. Dar Anghel și Iosif s-au milogit la el, i-au spus că sunt datori și dacă se retrage el, *Cumpăna* încetează și le face o situație materială

imposibilă, și el care e de o bunătate stupidă s-a înduioșat... A stat cu Anghel care era bolnav de i-a dat doctorii pînă la 2 noaptea, l-a îngrijit și l-a dus la spital să nu rămîie singur — e garant la Filip pentru nu știu cîte sute de franci pentru ei, și-a călcat omul peste ambiția și demnitatea lui numai să nu le facă rău și răsplata ? !... Mie însă îmi pare bine de această întîmplare ; acum va ști Mihai unde e locul lui și ce atitudine trebuie să ia !... A, ce oameni mici la suflet și veninoși sînt gingașii noștri poeți... I-am scris și voiam să te rog să-i scrii și d-ta cîteva cuvinte. Îmi închipui că trebuie să fie foarte amărît. Ah ! Ce an trist a fost acesta, ce stagnațiune, uneori parcă m-am simțit murind. Ce e de făcut... Oricît de slabă licărire ar fi însă acea din jurul revistei e totuși *singura* și ar trebui să ne punem toate puterile să nu o lăsăm să se stingă. Trebuie să vii dar aci să te odihnești, să te faci mai bine și să nu ne lași... ești doar sufletul revistei și deci și al nostru, scumpe prietene. Deci cînd vii ?...

La revedere și vă rog pe amîndoi să primiți cele mai afectuoase salutări prietenești * de la

Izabela

Sărut pe Coca Maricica și o doresc foarte mult.

20

Scumpe prietene, **

Trimit cronica asupra lui Girolamo Rovetto [1], romanțierul italian, mort de curînd, și cîteva recenzii. Bărbatu-meu e încă foarte bolnav, are mereu crize gastrice ce nu se pot vindeca cu nimic, orice face este inutil. Sunt și eu într-o stare de deprimare teribilă, atîta suferință la care nu poți aduce nici o ușurare, orice ai face !

Dar să-ți comunic ceva relativ la revistă. D-ra Seculici, știi, Bucura Dumbravă care a scris *Haiducul*, acum a scris un al doilea roman, *Pandurul*, pe care-l traduce d-na Eliza Brătianu în românește, îl vom revedea apoi toate trei împreună și vrea să să publice în *Viața românească* de la 1 ianuarie 1911. Ce zici ? D-ra Seculici ar vrea ca să i se dea ca plată posibilitatea de a-l trage în volum din epreuvele ce se vor face pentru revistă. Mă voi întîlni cu Iancu, care-mi va spune ce veți fi hotărît. Mihai, care e aci și face crailîcuri prin București, mi-a spus că te-a găsit mai bine și asta m-a bucurat foarte mult. Vă doresc pe toți dar mai ales pe Maricica și voi face tot posibilul să vin în Iași înainte de a vă împrăștia pe la mănăstiri.

Am ascultat alaltăieri lecția practică a lui Lovinescu pentru a fi primit la docență : *Sentimentul naturii în poezia română*, și n-am auzit în viața mea ceva mai banal și mai prost, am avut o deziluzie teribilă și m-am convins că tînărul doctor e o mare secătură !...

---

* Scrisoarea e nedatată. Ștampila poștei 20 martie 1910.

** Scrisoare nedatată. Ștampila de pe plic 7 iunie 1910. În același plic este și o recenzie a cărții lui C. Sandu-Aldea, *Ape mari*.

O studentă de lîngă mine zicea: „de-am fi făcut noi o așa conferință chiar și Dragomirescu ne-ar fi dat bilă neagră, și el o să fie docent!..." Mi s-a părut și ignorant, nu numai superficial. Altă ceva. D-ra Manoilescu, care a făcut niște lecții splendide la practică, vorbind despre formarea limbei în secolul al XIX a expus părerile d-tale și a vorbit de curentul poporanist, și Bogdan-Duică mi-a spus că deși lecția a fost *perfectă* Adamescu n-a voit cu nici un preț să-i dea mai mult de *9* pentru ideile *subversive* care le-a expus. Mă gîndeam cu părere de rău că nu ești aci să dai puțină viață, cu ideile d-tale subversive, acestor burtă-verde și bucheri din universitate. Nu e *un om, un cugetător,* unul singur în toată universitatea!

Am auzit și pe Xenopol la Academie și mi-a făcut o impresie penibilă, o orgă de Barbaria hodorogită, idei vechi ... argumentare copilărească și glas spart de bătrîn care vrea să mai pară tînăr... sic transit... În schimb am văzut pe iubitul meu Filipide * care, deși a albit, a rămas tot mingea ceea elastică și neastîmpărată care o cunosc, are în toate mișcările vioiciunea lui din tinerețe. Duiliu, mai gigel decît oricînd, cu floarea la butonieră și atitudinea ceea de păun care-și resfiră coada, a moțăit un timp pe un scaun, uitînd că trebuie să mai facă frumos la boieri și apoi a adormit de-a binelea; l-a sculat Ganea tocmai cînd era să lunece sub masă! Dl. Maiorescu a apărut o clipă, ținînd să se arate acum, de cînd e la pensie, de o vioiciune și exuberanță cu totul neobișnuite gravității sale solemne din tinerețe! În fine motierul [?] Carp mi-a făcut o impresie foarte neplăcută, toți bătrînii aceia nu aveau nimic din seninătatea, finețea și noblețea unor oameni îmbătrîniți în ocupații intelectuale, erau pur și simplu bătrîni și urîți. La revedere și primește cele mai afectuoase salutări. Sărut de mii de ori pe Lența și Maricica și la revedere.

Izabela

[Adaos pe prima pagină]: Trebuia să-ți le trimit sîmbătă, un lucru de nimic mai rămăsese de făcut, dar a fost *ceva teribil* cu Alexandru de atunci și pînă azi.

[1] Deși scrisoarea, după data de pe plic, pare să fie din 7 iunie 1910, un articol asupra lui *Girolamo Rovetto* apare în *Viața românească,* V (1910), nr. 5 (mai), p. 229—232. Nu este exclus ca numărul din mai să fi apărut mult mai tîrziu și deci articolul trimis în iunie să apară în revista din mai.

21

Ștampila poștei 5 aug. 1911

Scumpe prietene,

Vă salut în drumul spre Haut-Valais. Ce faci la mănăstire anul acesta? Sărut pe Lența și Maricica. La revedere

Izabela

Salutări de la Sadoveanu.

c. p. ilustrată cu Stalden (Visp-Zermatt)

* Alexandru Philippide

22

Scumpe prietene,

Îţi scriu din St. Nicolas unde adese cu drag ne aducem aminte de d-ta. Mi-ar face mare plăcere să primesc aci două vorbe, să ştiu ce faceţi şi cum petreceţi la mănăstire. Ce face Lenţa şi Maricica ? Le sărut de mii de ori. D-tale îţi strîng mîna cu drag şi te rog să primeşti salutările noastre prieteneşti. *

Izabela

c p. ilustrată St. Nicolas — Dorfpartie

23

Scumpe prietene **,

Chiar azi am expediat cronica şi o biată recenzie, nu sunt cărţi... Mă mai duc astă-seară să fac o razzie prin librării şi mai trimit mîne, de voi găsi ceva. Cu cronicile iarăşi e cam greu, trebuie să citesc cel puţin cinci-şase cărţi de un autor şi trei-patru dări de seamă critice ca să pot condensa într-un articolaş opera şi personalitatea autorului. Adese nu sînt cărţile la librărie, le comand şi pînă vin... Sper că luna viitoare să trimit mai iute, căci am cărţile, e chestie numai să le citesc... Deşi ar trebui să-ţi cam trag o gură pentru că, după ce nu mi-ai scris de un an o literă, mai ai... curaj să mă întrebi de ce nu scriu, dar eu sunt atît de slabă cu prietenii, că mi-e deajuns o vorbă în care să văd că pun interes de mine *cît de puţin* pentru ca să mi se topească supărarea ca ceara ! Deşi nu mi-ai scris, eu însă am urmărit ce faci, ce griji şi ce mulţumiri ai avut în fiecare minut. Iar despre mine dacă vrai să ştii ce fac află că *învăţ* latineşte şi o mulţime de alte bazaconii ca să-mi trec în martie primul examen de licenţă în litere moderne la Geneva, unde plec la 15 ianuarie viitor. După care mă întorc în ţară pentru cîteva luni, ca să plec iar în toamnă pe un an. Poţi să-ţi închipui cît mă simt de întinerită, văzîndu-mă iar pe băncile şcolii ! Prieteni de acolo mă asigură că voi fi printre cele mai tinere, căci sunt multe care au trecut de mult *La troisième jeunese de M-me Prune !* Pot deci zice şi eu „In Arcadia" mă duc ! Tare mult doresc să vă văd, dar mai ales pe dulcea, frumoasa mea Maricică, elevă în clasa II-a !" Şi Petruţă e la şcoală, monitor în clasa I ! Cînd voi veni nu ştiu, dar voi veni negreşit înainte de a pleca şi orice vei zice voi veni să-ţi ascult un curs la universitate. Mai scrie ceva la revistă, aş dori să te mai citesc. Sevastia Teodorescu a citit în vacanţie cărţile d-tale şi mi-a spus că i-au făcut o adevărată *jouissance in-*

---

* c. p. nedatată. Ştampila poştei 12 aug. 1911.

** Scrisoare nedatată. Ştampila poştei : 3 noiembrie 1911.

tellectuelle și eu am simțit același lucru cînd le-am citit și mi-a părut bine că cineva foarte inteligent și strein de d-ta a avut aceeași impresie.

La revedere. Sărut fata,

Izabela

24

1912, ianuarie 31

Scumpe prietene,

Nu țin de loc să atac pe Chendi — e rău ce-i drept, dar e rău pe socoteala lui, nu are absolut nici o autoritate în cîmpul literilor, nici aiurea, iar dacă ne laudă revista dincolo, e cu atît mai bine. Unul pe care aș vrea să-l distrug, dacă aș avea talent, răutate și energie ar fi *rîma* dezgustătoare de Lovinescu, ce nu are măcar inteligența lui Chendi și nici curajul lui. Nu-ți închipui ce dezgust fizic îmi inspiră tîrîtoarea asta. Am întrebat de asemenea pe Mihai Sadoveanu dacă nu știe de ce nu s-a publicat recenzia mea asupra lui Caton Teodorian [1] și mi-a spus că voiai să-l citești, să te convingi singur cam ce s-ar putea spune bine despre el ca scriitor. Eu i-am dat o *notă de trecere* ca unui școlar foarte simpatic, dar foarte *nul*. Îți trebuie *răbdare* să-l citești și curaj mare să spui ceva bine despre el. Întîia oară am scris foarte sincer și foarte fără înconjur, ce am crezut. Am primit însă o scrisoare după aceea de la el, care m-a făcut să regret grozav că am mai scris recenzia ceea și am jignit un om așa de simpatic și de bun, dar cine-l silește să scrie ? Am vrut, în parte măcar, să-i dau oarecare satisfacție, să mă crezi însă că am făcut-o în silă, cu o adîncă repulsiune pentru meșteșugul meu de critic înțeles astfel. De aceea nu cred că vei putea face d-ta o recenzie mai... cum să spun, doar dacă vei face-o mai diplomatică. C'est dur ! Am citit pe Cazaban [2] cu multă atenție și de mai multe ori, l-am citit, chiar înainte de volumul acesta, prin reviste și recunosc că are talent și mai ales sper că o să aibă. În cele dintîi nuvele însă era așa de trivial și de fals, încît nu i se putea spune decît ceea ce i-am spus. Mă miră însă grozav psichologia aceasta de școlar a... tinerilor noștri scriitori. Nu am primit în viața mea atîtea scrisori și stăruinți pentru *nota de trecere* la examene, cîte primesc acum pentru ca să dau *nota* lui Gîrleanu etc. Dar... cu toate că ești atît de bun și indulgent cu mine și-mi dai o notă excelentă la recenzie, mai bine renunț la fericirea de a mă vedea aprobată și lăudată de *tartorul* criticilor din țară *decît să dau note de pomană scriitorilor!* [subliniat cu creion roșu de Ibrăileanu probabil]. Așa să-mi ajute Dumnezeu !

Scumpe prietene, te rog deci și te autoriz să schimbi, să *întorci și sucești cum vei crede că e mai bine cele trimese de mine* [subliniat cu roșu de Ibrăileanu]. Cred că pentru Vlahuță și Cazaban va fi cam tîrziu acum. *Vlahuță m-a rugat* [din nou subliniat de Ibrăileanu] prin d-ra Szeculiz să fac un articol asupra cărții lui : *Grigorescu*. Eu cred însă că tot o recenzie, deși destul de tîrziu, ar fi totuși mai potrivită. Vei pune-o cum vei crede.

În ceea ce mă privește pe mine, ca orice scriitor cît de neînsemnat, am și eu publicul meu cititor, și am primit adeseori laude telegrafice, telefonice, poștale și verbale, cred că nu e nevoie să-ți spun că toate nu pre-

țuiesc în ochii meu cît un cuvînt de aprobare de la d-ta, încît îți poți face idee cît am fost de mulțumită. Așa nu numai pentru că ești... Ibrăileanu, dar mai ales pentru că astfel știu că sînt în adevăr folositoare la revistă, *lucru de care mă îndoiesc adesea* [subliniat de Ibrăileanu cu roș] și care mă face adesea să scriu mizerabil. Nu e vorba, anii care au trecut au fost pentru mine niște ani așa de grozavi încît mă mir că am putut să scriu și cît am scris. De acum însă sper să-mi revin în fire — plec — mă fac iar studentă, încep viața de la capăt — et si on a perdu la jeunesse on cherche quelque chose de mieux... (vorbă să fie!) dar vezi se mîngîie omul cu ce poate! Foarte mult doresc să te văd, prietene și pe d-ta și pe Lența, pentru care am o sinceră și vie simpatie și mai ales pe Maricica. Voi veni negreșit înainte de plecare, dar cînd? Nu știu încă pînă acum. Am atîtea de făcut înainte de plecare. Știu însă că nu voi pleca fără să vin prin Iași.

Cînd mă gîndesc că sînt deja atîția ani de cînd a început revista, nu-mi vine să cred și mi se pare ceva miraculos cînd văd ce minunat merge, cu cît e superioară tuturor publicațiilor trecute și prezente, cum ne invidiază, ne urăsc și caută totuși să nu pară așa de proști pe lîngă noi, *toți*. Cihoschi îmi spunea într-o zi în cofetărie față de mai mulți takiști: „Le-am spus, căutați să nu fiți așa de proști pe lîngă *Viața românească* și, poftim, au scos *„Țara nouă!“* Ochii li-s îndreptați spre noi și cu ură, cu scrîșneli din dinți, trebuie să ne recunoască așa cum suntem! Și cînd gîndesc ce mult ți se datorește de noi toți, mai mult decît tuturor celor ce s-au devotat acolo! Să mă ierți dacă am aerul poate că fac fraze — eu sînt mai departe de voi și *văd* mai *mult*, cu mai multă surprindere și admirație de aci, decît voi de acolo! E firesc dar să vorbesc și chiar cu oarecare emfază!

Să închei însă — cred că ai destule manuscrise, nu mai ai nevoie și de un volum de scrisori!

Multe și multe sărutări fetei și Lenței, d-ta expresiunea sentimentelor mele cele mai afectuoase și o prietenească strîngere de mînă pînă la revedere,

Izabela

[1] Semnată cu inițialele I. S. apare totuși în *Viața românească*, dar cu mult timp înainte o recenzie la Caton Teodorian, *Calea sufletului*, anul V (1909), nr. 8 (august), p. 314—315.

[2] S-ar putea să se refere la recenzia făcută volumului *Oameni cumsecade*, de Al. Cazaban, și care apare în *Viața românească*, VII (1912), nr. 1 (ianuarie), p. 140—142.

25

B-vard G. Favon 27 Pension Jacques
p. mine

Scumpe prietene *,

Iată-mă redevenită la vîrsta fericită a adolescenței: studentă!... Regret că n-am păr lung să-mi fac două coade pe spate. Tineretul m-a adoptat

* Scrisoare nedatată. Ștampila poștei Iași, 1 mai 1912.

imediat, n-am însă nici un merit: între o legiune de ființe fără vîrstă și fără sex și cîteva ființe isprăvite pe de o parte și studentele foarte tinere pe de alta, n-aveau altăceva de făcut decît să mă adopte ca singura de categoria mea. M-au invitat la excursii cu ei și duminică la sărbătorirea lisiacului, ba chiar au și început să mă tachineze cu un vecin englez de oarecare vîrstă, plin de gravitate și importanță, cu care schimbăm adese oarecare gesturi de politeță respectivă! Mă simt deci foarte bine și la locul meu printre acest tineret a cărui entrain, bunătate și simplicitate mă încîntă. Profesorii pînă acum nu m-au prea impresionat — nu-i vorbă am ascultat foarte puțini — mai mult am căscat gura pe străzi, pe chei și prin grădini. Vremea însă e turbure. Primăvara pare c-ar fi în convalescență, frunzele de pe copaci sunt palide și parcă nu-ndrăznesc să se desfacă, și frumosul lac albastru e cenușiu și trist. De altfel cheiul la Geneva nu are aface cu Ouchy de la Laussane.

M-am instalat la un menaj de lucrători, etajul al treilea, pînă se va face loc la pensiunea Jacques, unde iau numai masa pentru moment. Plătesc pentru un salonaș și o mică odaie de culcare, dejun, serviciu și etc., [!] 50 fr. pe lună. Prînz și seara la pensiunea Jacques 75 lei! Și sunt foarte bine: lucrătorii sînt foarte discreți și delicați. La pensiune, 135 fr. pe lună, voi fi și mai bine căci voi avea o cameră frumoasă și luminoasă și mai confortabilă. Cum vezi e f. ieftin. M-a costat însă drumul, bagajele și taxele o groază de bani.

Rectorul, foarte gentil, mai ales cînd a auzit că sînt profesoară, mi-a arătat o considerație deosebită și mi-a spus că speră să obțină de la biroul universitar ca pînă-ntr-un an să fiu doctor în litere și științe sociale, dacă voi face o lucrare convenabilă.

Să mă ierți că pînă acum nu am trimis recenzii. Am aci pe Iosif, Radu Rosetti și o traducere a unui roman danez, *Vîrsta primejdioasă*. Îndată ce se vor mai liniști puțin nervii mei zdruncinați, voi scrie. Gîndește numai cîtă grije, cîte gînduri și cîte impresii noi: să pleci din țară, să-ți lași copiii și atîtea alte lucruri și să intri într-o viață atît de nouă și de hazardată! Mai trimite-mi te rog cărți de recenzionat și vă rog foarte mult de revistă să mi se trimită aici. În tren am auzit cîțiva studenți români din München vorbind de *Viața Românească* și de polemica cu *Flacăra* — toți erau indignați de tonul reclamagiu al *Flacării*, dar găseau notița lui Stere prea drastică. Efectul ei la București a fost formidabil! Îmi spunea Beldiceanu că Banu și Locusteanu erau așa de umiliți că parc-ar fi primit palme pe piața publică și toată plevușca literară era agitată în sensuri contrarii! Oh! bieții *gen de lettre*. Aci se joacă două piese originale de trupa lui Feraudy și am să mă duc să văd și eu ce e o premieră! Nu prea am cu cine ieși seara, pînă ce-mi voi face cîțiva prieteni mai buni.

Spune-i Maricicăi să-mi scrie o carte poștală, căci și eu am să-i aduc ceva foarte interesant cînd voi veni. Sărut de mii de ori și pe Lența și pe Maricica și d-tale îți strîng mîna cu multă dragoste și prietenie.

Izabela

Complimente M-me Trancu

26

Pension Jacques B-vard G. Favon 27

Scumpe prietene *,

N-am mai primit nici o carte de recenzionat și nici revista. Articolul pe care-l scriu asupra lui Walt Withman ** va fi pentru iunie. Aici e nebunia bicentenarului lui Rousseau. Conferințe asupra lui Rousseau, lecturi publice din Rousseau, muzica (!) lui Rosseau — s-a reprezentat la Art Social *le Devin de village,* care n-are alt merit decît al paradoxului ce reprezintă ! Vor fi serbări, farandole, primblări pe lac cu torții etc. Crezi că ar fi interesant să scriu ceva ?!... Și cam ce ! pentru miscellanea ? Ce faci ? Ai terminat ? Cum te simți ? Sînt unele locuri liniștite, încîntătoare și foarte dulci ca climă prin împrejurimile Genevei și mă gîndesc că te-ar odihni foarte bine. Ah ! Ce natură ! Ce parcuri, ce cer și ce lumină ! Partea cea mai pozitivă și reală a entuziasmului meu pentru civilizația apuseană pînă acum, e că a pus la îndemîna animalului trist, bolnav și meschin care e locuitorul orașului posibilitatea de a resimți din cînd în cînd frumusețea dumnezeiască și perfecțiunea naturii.

Oamenii și *moravurile* sînt aceleași pretutindeni, atît numai că aice contrastul între cele *ce se spun* foarte frumos, cu toată puterea și căldura entuziasmului, și între *cele ce se fac* e mai dureros pentru că e mai izbitor. Sînt conferințe zilnic și mai multe în aceeași zi, și ce conferințe ? Un deliciu, o delectare pentru inteligența cea mai rafinată și totuși sînt pentru lucrători și toate sălile pline, deși cea mai mare parte *nu* sînt gratuite. Un public din cele mai amestecate, în care însă predomină elementul lucrătorilor și ceea ce m-a frapat : o mulțime de babe care mai adorm din cînd în cînd. E curios însă ce influență maximă au asupra oamenilor ideile. Cu atîtea conferințe de higienă și au totuși un grad de insalubritate aproape ca la noi. Curățenia chiar, care m-a frapat la Lausanne și prin munții lor, aici e o simplă legendă și o idee... pură. Cu atîtea conferințe despre artă și atîtea producții literare artistice, în o așa natură frumoasă, au o lipsă de gust care te oripilează. Cît despre morală... iată încă o legendă la care trebuie să renunțăm... Am cîteva relații în burghezimea înaltă de aice și m-am convins că... moravuri, conversații, nivel moral, absolut ca și în mult batjocoritul nostru București, minus lustrul, bunul gust și spoiala franțuzească de la noi... Nivelul intelectual însă mult mai sus. Am asistat la o serată la *Les Amis de l'Instruction,* unde s-au produs conferențiari, diseuri, poeți, cum nu a visat Bucureștiul nostru. Credeam că mă aflu în fine în mijlocul gendelettrelor din Geneva. Toți, dar absolut toți erau... comersanți, cel mai talentat și cel mai fin era propietarul hotelului „Richemond", unul care e lionul *** damelor du haut commerce era *marchand de vin,* altul proprietarul unui hotel din Monte Carlo ! Doamnele în la troisième jeunesse de M-me Prune [?] au pe lîngă ele o curte întreagă de paji, *leur petite classe,* cum le zic, tineri între 20—24 ani, care la noi sunt... niște mucoși ! — Flirtul

---

* Scrisoare nedatată. Ștampila poștei Geneva, 1.VI.1912.
** Whitman
*** probabil *leul*

şi adulterul sunt la ordinea zilei în societatea genovaise, bineînţeles cu aceaşi condiţie ca pretutindeni : pas d'éclat ni de scandal. Duminica însă toţi sînt *à la prêche,* pastori, subţiri oratori, filozofi de salon, eleganţi şi plini de ştiinţă, se produc în faţa unui public de mii de persoane în *Victoria Hall,* unde se dau de obicei concertele şi care e cît teatrul liric al nostru. Dacă nu te duci să-ţi închiriezi scaun din ajun, nu mai găseşti a doua zi.

Nu mai vorbesc de moralitatea din Universitate. La Litere *nu văd* nimic suspect, se ţin foarte bine. Sînt bineînţeles şi tipuri suspecte [...] Am auzit însă că la medicină e ceva neînchipuit. E, între alţii, un profesor care, cum vede o studentă mai drăguţă începe s-o *tripoteze* în faţa tuturor studenţilor şi dacă e vreo fată... normală şi se supără trebuie să plece în altă parte a Elveţiei să-şi termine studiile. Mi-au spus-o băieţi şi fete serioase, să nu crezi că e invenţie, e lucru cert şi bine cunoscut. Aşa că aici la medicină nu sînt decît slute sau... fete vesele pentru care medicina e un pretext. Un student bulgar care a făcut trei ani la Bucureşti medicina, făcea comparaţii foarte măgulitoare pentru noi. El a venit aci pentru că la Bucureşti sînt opt ani şi aici numai cinci. Cred că dreptul şi medicina sînt foarte slabe aici. La Litere şi Filozofie sînt savanţi adevăraţi, am auzit că şi la ştiinţe, deşi la ştiinţe se ceartă profesorii între ei, curat ca la noi, şi se vorbesc de rău unul pe altul către sudenţi. Mai ales *Duparc* şi cu *Pictet !*

Genevezul în genere imită pe parizian, dar cu o puternică nuanţă de germanism. Sunt *subtili* fără să fie *subţiri,* răutăcioşi şi moqueri — comercianţi fără pereche. Partidul la putere e cel socialist, care însă nu se deosebeşte întru nimic de celelalte după cît mi-au spus, căci toată puterea e în mîna unor asociaţii oculte printre care cea mai influentă e francmasoneria — în genere e politică de coterie, mai ales că partidul de la putere s-a învechit, şi ca să se menţie nu se uită la nici un fel de scrupule, mijlocul scuză scopul.

Înainte de a mă muta la pensiune am stat cu odaia la nişte lucrători. El, stăpînul, era emailleur şi foarte citit, după ce lucra cîte 8—9 ore la cuptor, seara se ducea la cursuri şi conferinţe, socialist, etc. dar ce mai tiran în casă ! îşi tortura nevasta, cu rafinerie ! Ea săraca muncea toată ziua şi la toate strigătele şi discursurile cu care o mustra nu-l dovedea decît cu răceala şi dispreţul şi după ce pleca venea în odaie la mine şi plîngea... Poţi să-ţi închipui ce fericită am fost că am scăpat din infernul cela — asta-mi trebuia ? N-aveam eu în ţară aşa ceva şi încă la domiciliu ?... Aicea numai 3 babe şi... eu ca reprezentanţi ai sexului... frumos — sexul urît un genovez între două vîrste, roşcat şi comun şi o duzină de gîscani recruţi cărora abia le mijeşte mustaţa. Cum vezi n-am nicio bucurie !...

Săptămîna trecută a fost aici Chinezu cu Mme Mazlaru, se întorceau din Spania... cam decepţionaţi. Quinezu păstrase amintirea vinului care zicea că e delicios, despre gitane şi ciganiere ştiam eu mai mult din cărţi, căci cică în realitate nu există ! Sunt sigură că dacă ar trăi în realitatea Genevei ca mine şi nu în iluziile lor cum li e obiceiul ar avea şi aici decepţii... Ei vorbesc însă de Geneva ca de raiul... lui Calvin ! Are Geneva părţile ei foarte atrăgătoare, dar nu e de loc cum şi-o închipuie Mme Mazlaru ! Ca să-ţi faci o idee de spiritul real ce domneşte sub hipocrizia curentă : guvernul actual n-a vrut să numească profesor pe un om foarte cult şi capabil pe motiv că „c'est

un mômier“ care nu știe să bea un pahar de șampanie, să facă curte la femei și să fie om de petrecere! N-ai idee cum petrec. Duminica și sărbătoarea et [?] chita cambrioleurilor căci toate casele sunt pustii. Genevezii pleacă *toți* afară, cu căruțul copilului, panerașul cu provizii și... cățelul legat cu o curelușă. Trebuie să știi că nu lipsește cățelul nici din procesia de la 1 Mai, e un personaj important. Sîmbătă noaptea și duminică noaptea nu pot închide ochii decît despre ziuă, căci am odaia la stradă și pînă dimineața curg droaie cetele de cheflii. La anul am să-mi ieu pensiune într-un colț mai liniștit.

Cred că ți-am spus destule palavre. Poți să vezi că n-am perdut vremea. Profit și eu de fiecare clipă, mai ales că îndată ce stau singură și neocupată începe să-mi fie un dor teribil de țară și copii. Dar ce de lucruri interesante învăț pretutindeni și ce cursuri interesante mai ales la geografie și economie politică! Îmi pare foarte bine că m-am hotărît să fac lucrul acesta și găsesc că e epoca cea mai potrivită din viața mea — epocă în care vai! înțeleg așa de bine senzul reflecției lui Anatole: *On se lasse de tout excepté de comprendre!*

Înțeleg așa de bine atîtea lucruri, gîndesc așa de clar și juisez din tot sufletul de inteligența mea.

Dar destul și să mă citești în rate anuale! Ce faceți? Ce face Maricica? I-am făcut o colecție de lucruri de păpușă care nu se găsesc în țară. Sper să vin la mănăstire să vă văd și să i le aduc. Vă doresc foarte mult și vă rog să-mi scrieți un rînd. Este o studentă aici care seamănă foarte mult cu Lența de pe vremea cînd îi ziceam Crăpușor. La revedere,

Izabela

[1] În *Viața românească,* VII (1912), nr. 7—8 (iulie-august), p. 175—181, apare articolul Izabelei Sadoveanu *Bicentenarul lui Jean Jacques-Rousseau*

27

Villereuse, 18 Genève

Scumpe prietene,

„Să nu mă judeci pe mine după faptele mele păcătoasa!“ Încep cu cuvintele lui Crist! Nu-ți face idee prin ce am trecut de cînd am plecat din țară. Cum am plecat s-a îmbolnăvit băiatul cel mare de reumatism, o lună am fost ca nebună, nu puteam nici să mă întorc și nu știam ce-o fi și cu dînsul la așa depărtare. Bărbatu-meu s-a îmbolnăvit și el rău de tot și a plecat în Germania de unde nu-mi scria nimic și nici nu-mi trimitea bani, ceea ce era foarte grav căci nu eram numai eu singură ci și Petruț! În fine, a venit la Geneva bolnav prăpădit și o lună jumătate l-am purtat pot să zic în spinare, căci nu putea să se ducă singur nici la hidroterapie, nici la doctor, nici la primblare. Acum lucrurile s-au mai limpezit. Băiatul, ce e drept, e tot bolnav și trebuie să-l retrag din școală, dar bărbatu-meu e mai bine și am mai scăpat puțin. În schimb a trebuit să lucrez grozav ca să recîștig vremea pierdută: de la 8 dim. pînă la 1 după 12 noaptea.

Din lucrările pentru Institut vă trimit şcoala nouă în Germania * care cred că o să intereseze publicul. Aşa cum o vezi m-a costat o muncă *uriaşă*, am cercetat peste 30 de izvoare şi toate în nemţeşte! A avut mare succes, nici o lucrare de felul acesta nu s-a apropiat măcar de a mea, asta nu însemnează că e meritul meu, ci că nivelul Institutului nu e tocmai sus. Orice lucrare cît de mică cere o muncă straşnică fiindcă în toate chestiile s-a scris şi s-a lucrat neînchipuit de mult, noi în ţară, bineînţeles nici nu bănuim ce se face în străinătate. Pe mine uneori mă apucă desperarea, mi se par zilele aşa de scurte şi lucrul de făcut aşa de mult încît aproape nici nu dorm, sunt într-o încordare de tot minutul şi regret amar timpul pierdut. Bineînţeles cultura mea anterioară face să pot înţelege şi face lucrări care nu ar fi fost posibile fără asta, dar ce deosebire între viaţa noastră din ţară şi de aici, cîtă vreme pierdem! Vă rog foarte să-mi trimiteţi revista, mi-i foarte dor s-o văd, căci de cînd am plecat din ţară n-am dat cu ochii de ea. Citesc doar nuvelele lui Mihai ** în *Universul* şi aproape nu mai ştiu să scriu româneşte. Citesc nemţeşte şi englezeşte şi vorbesc, gîndesc chiar în franţuzeşte ca să pot face lucrările într-un stil acceptabil. Lucrarea ce v-o trimit va fi publicată şi în franţuzeşte în *L'Educateur moderne* de la Paris, mai tîrziu. Altfel tot am avut eu noutăţi din ţară, ca probă e că ştiu lucrul cel neaşteptat, mai uimitor şi mai îmbucurător. Dl. G. Ibrăileanu se scoală dimineaţa la 8!!!... Ce fericită trebuie să fie Lenţa şi ce de spor la lucru, ce opere originale şi interesante vor ieşi în curînd din această fericită schimbare de program! Programul meu desigur nu ţi-l recomand căci mă tem că vei reîncepe pe urmă iar cu sculatul la 4 după amiază. Sunt ocupată 10—12 ore pe zi muncă intensivă! Cu necazurile care le-am avut a fost cît pe ce să mă îmbolnăvesc, dar am început apă rece şi gimnastică suedeză şi sper să o pot duce pînă ce mă voi pune în curent puţin cu mişcarea din străinătate. Trimit şi o recenzie a cărţii lui Pătrăşcanu [1], nu ştiu de s-a scris ceva de către alţii. Trimiteţi-mi şi alte cărţi, nu am nimic şi nu ştiu nimic din cele ce s-au mai scris, dar faceţi puţină alegere să nu plătiţi degeaba porto — la cele ce nu sunt recenzabile. Petruţă a început să înveţe bine a vorbi franţuzeşte, iar la şcoală e cel întâi, nu are decît de 10 chiar şi *la purtare*. E foarte iubit de copii şi el singur are o slăbiciune deosebită pentru o fetiţă cu care învaţă în aceeaşi clasă şi pe care o conduce acasă la ieşirea din şcoală şi pentru care se bate voiniceşte cu ceilalţi băieţi ca să ia loc lîngă ea. Duminica nu lucrez nimic de obicei. — Ieşim toţi afară din oraş, facem excursii pe Salère sau ne plimbăm pe lac. Băiatului îi merge foarte bine, a crescut şi s-a îngrăşat atît de tare, încît tată-său nu l-ar fi recunoscut dacă nu era cu mine. Eu din nefericire nu pot decît... să îmbătrînesc de acum, *dura lex sed lex*. De aceea mă grăbesc şi eu să-mi fac un capitol de cultură care să mă ajute să gust *le plaisir de comprendre*,

---

* Studiul *Şcoala nouă în Germania* apare în „Viaţa românească", VII (1913), nr. 5 (mai), p. 190—205. Scrisoarea ar putea fi deci de la începutul anului 1913. Coroborînd însă această referinţă cu cea privitoare la recenzia cărţii lui D. D. Pătrăşcanu, *Timothei Mucenicul*, apărută în nr. 1 (inuarie), 1913, scrisoarea pare totuşi de la finele anului 1912.
** Mihail Sadoveanu

singura ce ne mai rămîne... Am auzit chiar aseară o conferință ținută de un parizian de 80 de ani care ieșea tocmai dintr-un teribil acces de gută și a vorbit totuși cu un brio, cu o vioiciune, cu o siguranță de judecată și o finețǎ de gîndire care m-au împăcat puțin cu ideea bătrîneții. Conferențiarul este John Grand Carteret, cel mai desăvîrșit cunoscător de stampe și gravuri din toate timpurile, scriitor și colectionneur el însuși. Am auzit pe *Sevérine* [2] vorbind de Jules Valés * [3] și asta m-a purtat în urmă la vremurile Sărăriei...

Am auzit pe Brieux [4] care a fost banal și plicticos, ca și cărțile lui, pe Henry Bordeaux [5] care *nu* m-a încîntat și pe Verhaeren [6], care-i un pachet de nervi, un splendid causeur și un *cititor* al versurilor lui mai presus de orice ți-ai închipui — a electrizat toată sala și i-au făcut ovații nesfîrșite. La Institut am profesori interesanți și am cunoscut multe chestii interesante ce mi-au împlinit o mulțime de lacune în cunoștințele mele. Cîte s-au scris și s-au lucrat, ce cîmp de activitate larg și bogat și ce departe suntem noi în micul și drăguțul nostru regat! Totuși mă gîndesc cu drag la întoarcere și la revederea tuturor celor ce-mi sunt dragi. Aici n-am decît relații intelectuale cu... [indescifrabil] — e cam rece pentru firea mea, dar nici n-am vreme să-mi fac altele. Nu cred că vei avea răbdare să-mi scrii, dar ce plăcere mi-ai face! În caz cînd ai crede că articolul meu nu ar face pentru revistă, te rog să-l trimiți d-nei Proca la Azilul „Elena Doamna". Poate că e prea lung sau prea special pentru publicul cititor din țară al unei reviste ca a noastră, mai mult literară. Nu-mi dau seama bine de el, nu știu nici eu dacă face sau nu și am stat mult la îndoială dacă să-l trimit sau nu. Vei face cum vei crede că e mai bine pentru revistă și oricum vei face eu tot voi fi mulțumită. Mii de sărutări Lenței și Maricicăi, salut pe toți prietenii de la revistă și aștept cărți.

A voastră, *Izabela*

[1] În „Viața românească", VIII (1913), nr. 1 (ianuarie), p. 141—142 apare recenzia operei lui D. D. Pătrășcanu, *Timothei Mucenicul,* semnată cu inițialele obișnuite ale autoarei I. S.

[2] Caroline Rémy-Guebhard, cunoscută sub numele de Séverine (1855—1929), scriitoare și publicistă militantă franceză, secretară, discipol și colaboratoare a lui Jules Valles.

[3] Jules Valles (1832—1885), cunoscut scriitor și publicist francez, partizan al Comunei, autor al celebrului roman *Jaques Vingtras.*

[4] Eugene Brieux (1858—1932), dramaturg francez de orientare tolstoiană și care abordează în operele sale probleme sociale și etice.

[5] Henry Bordeaux (1870—1963), scriitor francez care în operele sale (romane, nuvele, povestiri), elogiază principiile morale, viața de familie, credință.

[6] Emile Verhaeren (1855—1916) cunoscut poet, prozator și critic literar belgian de limbă franceză.

---

* Jules Vallès

Villereuse 18 Geneve, 3/15 feb. 1913

Scumpe prietene,

Am primit revistele şi-ţi mulţumesc din suflet, de cînd mi-au sosit nu-mai mai văd de nicio treabă! A-ncremenit şi filozofia şi pedagogia şi studiul rentei diferenţiale (cu cîţi ani mă dă înapoi Karl Marx!). Nu fac decît să citesc şi să recitesc reviste! Cît mi-i de dor de ţară şi ce dor mi-era şi de revistă! Parcă v-am revăzut pe toţi. Poţi judeca după asta că abia am scos un zut! alors!! cînd am citit pe Riria... Şi cum l-ai luat pe Lovinescu!... cu ce delicateţă şi eleganţă mi-l prezinţi publicului în posturile cele mai ruşinoase şi în toată goliciunea nulităţii lui indecente! A! ce satisfacţie am avut. Perfid eşti, dragă Ibrăilene, şi de o răutate atît de subţire şi inteligentă încît a putut să mă impresioneze chiar şi aici printre genevezi, ce sînt renumiţi în toată lumea pentru asemenea calitate.

Articolele lui Stere le-am tradus în franţuzeşte şi le-am citit la conferinţa de seminar la istorie ca să ne lămurim politica şi atitudinea în chestia balcanică, căci ne batjocoresc genevezii îngrozitor şi profesorul, un savant, a lăudat cum se cuvenea articolele şi a făcut din ele baza lecţiei asupra politicii orientare [probabil orientale] din ziua aceea.

Cine a scris articolul asupra Pătrăşcanu? e foarte frumos, mi se părea că e Galaction. Bucata Constanţei M.* e bună, are straşnic dialog. Articolul lui Radu Roseti a plăcut foarte mult în colonia română de aci, care e compusă din boieri moldoveni. Erau foarte satisfăcuţi că iese la iveală superioritatea şi frumuseţea graiului moldovenesc! Moldovenii din toate clasele sociale sînt teribili de moldoveni. Pe la noi a început primăvara şi-mi trebuie multă virtute să stau închisă în casă şi să studiez scolastica, dialectica şi logica! Totuşi nu-mi pare rău că am fost silită să-mi reînoiesc bagajul cultural — *on se lasse de tout, excepté de comprendre* — Vai! şi dacă e vorba că atît îmi rămîne apoi încalte să fiu în stare să mă bucur măcar de asta! Şi apoi sînt atîtea lucruri noi... e aşa de impresionantă viaţa sufletească a omenirii care se preînoieşte mereu şi reînvie cu puteri noi, cu aspiraţii noi, cu tinereţe noi — nu-ţi mai pasă că tu singur te-nvecheşti fără nici o speranţă de preînoire. Mă îndoiesc dacă în tinereţe aş fi putut să mă bucur de toate nuanţele şi să gust toate fineţele culturii de astăzi! Desigur însă că atunci m-aş fi bucurat de altele... care acum mă umplu de melancolie!... Totuşi simt, simt şi mă bucur din toată inima că pot înţelege atîtea lucruri, că am un instrument de gîndire atît de mlădios şi că nu simt încă nicăieri rugina vremii! Am un profesor de educaţie morală la Institut, băiat tînăr de vreo 35 de ani, *surd complet*, dar atît de senin, plin de un entuziasm discret, cultivat şi fin, care fără vorbe mari, fără să ridice tonul şi fără să iasă din expunerea obiectivă, ştiinţifică, electrizează: clasa, tineri şi bătrîni, căci sîntem de toate vîrstele. Ce putere are într-însul, se întreabă toţi — ce putere şi de unde ai putere să faci ceea ce se screm de atîta amar de vreme să facă toţi Dragomireştii şi Mehedinţii din ţară. Pentru

---

* Constanţa Marino-Moscu.

că trebuie să știi că eu tot mă minunez încă de durata și menținerea revistei la nivelul la care e!

Chirițescu la drept vorbind nu-mi place, are ceva *nesincer*, afectat și e prea simplist în concepția tipurilor. Prefer de o mie de ori pe Agîrbiceanu în toată stîngăcia lui. Găsesc chiar că s-a cioplit mult. Romanul lui Mihai nu l-am citit și nici nu-l citesc pînă nu s-o termina. Nu-ți vorbesc de versurile lui Arghezi ca să nu supăr pe Galaction. Cînd ai să ai vreme să-mi scrii și mie un rînd! Ce face Maricica, Lența, cum o duceți cu iarna — dar sculatul?!!!... Pe Chinezu nu l-am văzut deși a fost mult prin Geneva cu nepotu său, care a fost să moară, e și acum la Champel la Beau Sejour, dar în convalescență. Cred că ți-am scris prea mult și de aceea mă grăbesc să închei și aștept cărți pentru recenzare. Sărut de multe ori pe Lența și Maricica și d-tale precum și tuturor prietenilor o strîngere de mînă afectuoasă de la

Izabela

N.B. Am primit două cărți spre recenzare, voi trimite recenziile imediat. Aștept revista pe ianuarie. Nu ți-am scris nici un cuvînt despre moartea lui Haret, fiindcă nu pot spune *cuvinte* care să nu mi se pară banale pe lîngă *durerea* care m-a chinuit zile și nopți, după ce am citit în gazete vestea morții. Mă întreb și acum *cum se poate* să ne lovească nenorocirea asta tocmai acum.

[Adaos pe prima pagină]: Citind volumul lui Chirițescu, impresiile mi s-au mai schimbat, mai ales comparativ cu alții, are ceva puternic și original, deși nu e *profund*.

29

Scumpe prietene,

O scrisoare plicticoasă: cînd am plecat din țară n-am contat cu neșansa mea și credeam să mă pot trage din încurcătură cu puținul ce-l am. Boala bărbatu-meu l-a silit să renunțe la o parte din soldă spre a avea mai mult concediu, pe de altă parte, boala băiatului celui mare m-a costat ochii din cap pe lîngă necaz și grijă. Am cerut la Casa Școalelor [1] un ajutor pe care Popescu mi l-a promis — în schimb m-am angajat să fac o mulțime *de lucrări pentru Casa Școalelor*. Acum îmi scrie că e absolut necesar, pentru a-l obține, să puie Stere un cuvînt. Nu știu dacă poate și nu vreau să-l ambetez* cu o scrisoare și... te ambetez pe d-ta!!... Te rog deci, dacă crezi că e posibil și că nu-l plictisește prea mult, spune-i să puie o vorbă la Bădărău, căruia i-am scris și eu și i-am spus că pot face lucrări care să servească realmente în o mulțime de chestii școlare, de care se interesează Casa Școalelor, după cum am vorbit cu M. Popescu. Am trimis și o scrisoare a lui Ferrière prin care vorbește de „mes magnifiques travaux qui

---

* plictisesc

meritent d'être lus par tous (!) le monde" oricît mă plictiseşte reclama aceasta. E însă necesar să se ştie că nu mi se face o favoare, căci fondul de ajutor al dascălilor este anume pentru aceia care s-ar obliga să facă cercetări şi lucrări pentru progresul şcoalelor şi s-ar dovedi destoinici. Am o mulţime de taxe şi parataxe, încît nu ştiu cum o să mă scot din încurcătură şi banii se risipesc pentru atîţi alţii de pe urma cărora nu se vede nici o procopseală de atîţia amar de ani. Iartă-mă că te plictisesc cu toate daraverile mele, dar sunt la aman, altfel nu aş recurge la asemenea mijloace, deşi mă simt în dreptul meu, mai ales că sunt atît de apreciată şi de încurajată aici de oamenii cei mai de seamă din Geneva. Mi se pare scandalos ca să nu se poată obţine nimic decît prin politică. Or să ne întreacă nu numai bulgarii dar şi sîrbii! — (Parapon de opozant care nu stă însă mai bine nici cînd e partidul la putere!!) — Ce faceţi? De ce nu te-nduri să-mi scrii un rînd? Ce face Maricica, Lenţa? De ce nu-mi scrie Lenţa cîteva vorbe, nu ştii cît doresc să ştiu ceva de voi toţi şi de ce mai e pe la revistă. În curînd trimit recenziile. Multe sărutări Lenţei şi fetei, iar d-tale o prietenească strîngere de mînă de la

Izabela *

[1] *Casa Şcoalelor*, organism dependent de Ministerul Învăţămîntului, creat în 1896 şi reorganizat în 1919, destinat iniţial să editeze cărţi literare, ştiinţifice, didactice şi de cultură generală. Ulterior mai cuprindea o secţiune administrativă şi una pedagogică, un muzeu, o bibliotecă precum şi laborator de fizică, de chimie, de biologie, foto şi diapozitiv. Scopul era de a pune la îndemîna corpului didactic şi a şcolilor cărţi de literatură şi filozofie, ştiinţifice şi de cultură, filme, fotografii, diapozitive. Acorda, se pare, şi împrumuturi celor ce se obligau să traducă ori să elaboreze lucrări privind învăţămîntul.

30

Scumpe prietene **,

Nu mi-ai răspuns nici un cuvînt la scrisorile pe care ţi le-am trimis, aşa că nu ştiu dacă fac sau nu bine trimiţînd încă un articol pedagogic şi promiţînd şi altele. Nu mă pot decide însă să le trimit la revista dascălilor, mi se par foarte interesante din alte puncte de vedere decît acele ale şcolii propriu-zisă şi apoi dascălii noştri... În sfîrşit, acum cînd directorul nostru a devenit *rector*, se impune să facem şi puţină pedagogie. Ce faceţi? Cînd apar nr. pe februarie? Cum o duci cu sănătatea? Te rog răspunde-mi. Scrie-mi şi dacă ai primit scrisoarea în care te rugam să întrebi pe Stere dacă poate interveni să mi se dea un ajutor de la Casa Şcoalelor. Luna aprilie îmi reclamă *multe sute* pentru taxe. Eu lucrez, lucrez cu graba care se cere unei *tinere* de

---

* Scrisoarea nu e datată, dar plicul în care se află poartă ştampila Genève, 23 [martie] 1913. Raportată la o altă scrisoare ulterioară, din 29 martie 1913, se poate presupune că aceasta e anterioară.

** Scrisoare nedatată. Pe plic ştampila 29.III — 13 Geneva şi 1 apr. 1913 Iaşi. Raportată la o altă scrisoare în care se referea tot la Casa Şcoalelor, aceasta este ulterioară.

vîrsta mea. Am multe satisfacţii morale... ar fi însă timpul să am şi ceva satisfacţii materiale, căci o duc foarte greu — ca să nu sufere copilul trebuie să o întind eu bine la jug. Ce face Maricica ? Lenţa ? De ce nu sînteţi mai harnici nici unul, sunt aşa de departe de toţi şi mă simt foarte izolată cu toate că continuu să-mi măresc lista curtezanilor... de 60 de ani de mult trecuţi. Eufemismul nu e singur permis vorbind de vîrsta noastră de acum. Multe, multe şi prieteneşti salutări. Sărută pe Maricica şi Lenţa din partea Izabelei.

M-am mutat. Nu ştiu încă adresa, scrie-mi post-restante

31

1913 april 24

Scumpe prietene,

Am primit o scrisoare de la Stere în care îmi dădea oarecari speranţe să capăt un ajutor bănesc de la Casa Şcoalelor. Bădărău mi-a scris că m-a recomandat lui Lascar. Dacă nu capăt sînt într-o situaţie foarte grea. Am neapărată nevoie de enorma sumă de 600 lei. De la revistă m-aţi ajutat de atîtea ori încît sînt absolut nenorocită că trebuie iarăşi să vă supăr şi ştiu că acum e greu de tot de bani. În altă parte nu mă pot adresa. Ai mei sînt încurcaţi într-un proces, frate-meu a fost bolnav şi şi-a lăsat meseria pentru multe luni. Aş fi putut să împrumut. Din nenorocire nu sînt divorţată şi mi se cere consimţămîntul consortului. Ori el e dispus mai puţin ca oricînd să mă ajute, căci găsind aci o tovarăşă pe placul său s-a hotărît în fine să mă libereze de la jugul conjugal. Momentul însă e rău ales pentru mine, mai ales că sînt şi sfîşiată de grija să nu-mi ia copiii. Viitoarea lui nevastă desigur nu se sinchiseşte să-i aibă. E o doamnă de vreo 40 de ani, încă frumoasă, foarte deşteaptă, care mai acum vreo cîţiva ani a avut o aventură zgomotoasă, a plecat cu un doctor mai tînăr decît ea cu 10 ani, doctorul a murit şi doamna, care şi-a lepădat copilul la bărbatu-său, a cam degringolat şi a deschis la urmă un pension de d-re, bineînţeles de d-re străine, dar nu i-a mers şi atunci s-a hotărît să primească şi alte persoane în pensiune. Fiind aproape de mine l-am plasat pe consort acolo, căci eu stam la o familie română, unde nu era loc şi pentru el. Lucrurile au mers foarte iute şi cum poţi să-ţi închipui, nu m-am împotrivit de loc la fericirea onorabilului meu consort. D-na însă ţine nu numai la numele de colonel X Y ci şi... la apuntamente. Combinaţia e să mi se ia copiii şi să nu mi-i dea decît cu condiţia de a renunţa la orice pensie alimentară pentru ei !... Toate astea complică teribil viaţa şi situaţia mea materială. Aş voi ca să pot sta măcar pînă la sfîrşitul anului, să termin o lucrare pe care mi-o editează Institutul „J. J. Rousseau“, asupra didacticei generale şi să-mi trec o parte din examenul de licenţă, rămînînd să vin la toamnă pentru 2—3 luni să trec restul dacă nu mă voi putea aranja să stau tot anul viitor. Lucrez teribil toată ziua şi cred că numai asta mă ţine, fiindcă altfel nervii îmi sînt teribil de zguduiţi de toate grijile şi necazurile, fiindcă pe lîngă altele d-na, viitoarea mea succesoară, temîndu-se că nu voi consimţi la divorţ, mi-a făcut o mulţime de intrigi urîte şi scrisori anonime care m-au desperat. În sfîrşit, cu ajutorul consulului de aici, Tazy, fratele pri-

mului ministru pe care am norocul să-l am printre adoratorii mei sexagenari, m-am pus la adăpostul mizeriilor acestora. Nu pot să mă plîng de uniformitate în viață! Trimit două recenzii. Citește, te rog, recenzia lui Lovinescu [1] și dacă crezi că merge public-o. Mai trimiteți-mi cărți de recenzionat și iartă-mă că n-am fost încă în stare să scriu, am fost prea turburată de toate cîte mi s-au întîmplat. Te rog asemenea să-mi spui dacă pot trimite încă 2 probleme pedagogice Self gouvernement și activitatea productivă — care cu cele ce am scris ar putea da o idee de mișcarea pedagogică actuală. Scriu asemene 2 cronici literare: una asupra lui *Romain Rolland*, care a scris un roman în 7—8—9 volume, sînt în citirea lor pentru moment — și o cronică asupra literaturii din Elveția romandă. Ce faceți? Așa de puțin îmi scrieți și așa aș dori să știu ce mai e pe la noi. Mi-i dor foarte de țară. Multe sărutări Lenții și Maricicăi, d-tale o caldă strîngere de mînă și rugămintea să mă ierți de atîta plictiseală și îndrăzneală.

A d-tale, *Izabela*

[1] S-ar putea să fie vorba de recenzia semnată cu inițialele I. S. despre E. Lovinescu, *Aripa morții*, apărută în *Viața românească* VIII, (1913), nr. 3 (martie), p. 445—447. Dată fiind apariția cu întîrz'ere a revistei, este posibil ca la data de 24 aprilie 1913 numărul pe martie să fi fost încă în lucru și deci să fie inclus și recenzia susmenționată.

32

Scumpe prietene,

Nu-ți faci idee ce fericită sunt că măcar un colț din robe de chambrul meu roz (care-i plăcea Cocăi Maricicăi) s-a prins în porțile de aur ale *trecutului* matale!... Cît am invidiat eu pe toți imbecilii care te interesau numai fiindcă i-a apucat vremea după acele faimoase porți!... În fine, bine că am intrat și eu măcar atît și nu mai sînt redusă să bat drumul prinprejur, dimpreună cu prietenii mei simboliști... Eram să vin cu Iancu Botez, dar m-am răzgîndit — am reintrat cu multă greutate în viața mea obișnuită după ce m-am întors de la mănăstire — prea am trăit acolo frumos și fără de nici un fel de grijă și de preocupare și cu oameni ca voi, care deși morocănoși și plictisiți, sînteți pentru mine singurii între care mă simt bine și pierd sentimentul de *izolare* care mă chinuie pretutindeni, cu toată simpatia ce e în jurul meu oriunde mă duc. Da, sunt un tip simpatic, și nu-ți poți face idee ce mă costă acest *dar*. Toată lumea are nevoie de mine — ieri o prietenă disperată pe care a zdrobit-o viața și o pasiune nenorocită m-a ținut toată ziua și o parte din noapte lîngă ea, are nevoie neapărat de prezența mea ca să nu ia o hotărîre disperată... Azi am fost la un prieten care și-a pierdut o fetiță, mîine mă duc la Spitalul de tuberculoși să duc flori și figura mea radioasă la două nenorocite condamnate, foste eleve ale mele... apoi fel de fel de intervenții, sprijinul, școală etc. Sînt ca într-un vîrtej de dimineață pînă-n seară și încă sunt fericită că n-am vreme să mă gîndesc la mine și că pot astfel să-mi amorțesc amarul regret după căsuța mea de la mînăstire și după viața de feerie pe care

am dus-o în decorul acela splendid! Dacă nu-mi spuneai că apariția e un călugăr, mi-ar fi plăcut să cred că e *dublul* meu care se-ntoarce noaptea tocmai la orele cînd sînt în fine stăpînă pe sufletul meu, în locurile acele unde am fost așa de fericită. M-aș mai întoarce la mînăstire pentru vreo cîteva zile, dar sînt sigură că nu voi mai putea regăsi exact *nota* sensibibității speciale care mă făcea să fiu așa de fericită astă-vară — niciodată nu poți retrăi exact unele clipe sufletești — ele sînt *unice* și de asta are trecutul atîta preț!... Franțuzul are o expresie *Vivre en beauté,* care are o putere de a nunța starea în care am fost eu astă-vară, ce nu se poate reda în românește. Voi veni mai bine în Iași și vei găsi atunci oarecare plăcere să vorbești și cu mine, deoarece vom avea o *bucățică* de trecut comun. *Dacă aș avea vreme* aș fi foarte tristă și pentru că mi-e plecat băiatul cel mare, l-am dat la Bacău căci așa m-au sfătuit rudele și rațiunea și mi-e grozav de dor de el și lui de mine. Ce să fac, trebuie să mă resemnez să-i văd trăind *pentru ei* și eu să mă mîngîi cum voi putea. Suntem *singuri,* scumpe prietene, oricît de aproape ne-ar fi alții — sentimentul acesta al izolării mă chinuie și m-a chinuit întotdeauna — în iubire și în iubirea mea de copii și în prietenie — e teribil cît sîntem de izolați unul de altul — fiecare cu lumea lui. Atîta noroc am că în cea mai mare parte din timp trăiesc foarte intens și uit... Zici că îți pare rău că n-ai stors tot ce era de stors din viața de astă-vară... așa e. Eu știu mai bine să trăiesc decît voi — vara în decorul acela de feerie — se trăiește numai pentru bucuria de a privi, de a mirosi, de a asculta fie și tăcerea, sau mai bine, mai ales tăcerea — eu sunt păgînă, teribil de păgînă și cred că numai așa are viața preț, de aceea ascetismul creștin, în rugăciunea aceea a muribunzilor, cere iertare teribilului Iehovah pentru bucuria tuturor acestor puteri de viață și izvoare de fericire ce sînt simțurile!

Ți-am spus destule prostii — sînt totuși o bucățică din trecut și-mi pare bine, ai să mă ierți. Vă doresc pe toți și vă salut cu drag,

Izabela

33

Stimate domnule Qinezu *,

Cine te-a pus să ai atitudinea unui cavaler servant în tabloul în care ne-am imortalizat mutrele spre mai marea glorie a *V. R.*?... Te-ai mîngîiat cu gîndul că avînd a face cu o emancipată ca mine, această atitudine nu va avea nicio urmare neplăcută care să te facă să regreți inocenta vanitate de a părea atît de cavaler, într-un mediu în care această qualitate e atît de prețioasă prin raritatea ei? !... Îmi pare rău, dragă doctore, că cunoștințele d-tale pozitive nu te-au avertizat de primejdie... De veacuri dăinuiește în noi dublul instinct de sclăvie și tiranie și ori de cîte ori aparența de slăbiciune a adversarului ne dă prilejul, sclava se răzbună vai! devenind tiranul

---

* Scrisoare nedatată. Comparată cu cea adresată lui Ibrăileanu, din 16 mai 1908 și aceasta pare să fie din aceeași vreme.

cel mai exigent și nu cele cîte fărîmituri de filozofie care fac bagajul intelectual al emancipatei care ai avut iluzia că sunt, mă vor împiedica să uzez de dreptul ce ai avut imprudența a-mi da... Deci șah la liniștea d-tale !... Execută-te te rog și-mi trimite tabloul pomenit mai sus și... învață, o profesorul meu de înțelepciune de odinioară, că emancipată sau nu, femeia rămîne tot femeie, o creatură fantastică, sclavă cînd n-are încotro, tirană în firea ei adevărată și gata să creadă pe cuvînt pe cei ce au imprudența să se arate cavaleri !

Aștept doar acel tablou pe care rugasem și pe Ibrăileanu să te însărcineze să mi-l trimiți, dar fiindcă el s-a emancipat de orice urmă de cavalerism, mă adresez direct d-tale și te rog ca odată cu trimiterea lui să-mi scrii și cît costă, pentru care serviciu, în calitate de prietenă și persoană emancipată de prejudecăți, îți mulțumesc cu recunoștință și-ți trimit o caldă strîngere de mînă.

Izabela

34

Scumpe domnule Ibrăileanu,

Aș fi voit mult să vin în vacanția de Crăciun, dar cum am avut imprudența să reamintesc lui Vasile prin *nevastă-sa* că mi-a făgăduit niște bilete, aceasta l-a indispus și l-a făcut să mă refuze. Sper totuși să vin după Anul Nou dacă voi lua niște bani pe o traducere de la Minerva.

Eu am rugat pe Botez Iancu să vă propuie o soluție ca să nu mai am nevoie de cerut bilete la ilustrul meu văr și a risca astfel să primesc vreo mojicie după capriciul Excelenței-Sale : în loc să-mi plătiți cronicile și articolele să-mi luați un bilet de liber parcurs care costă 400 de lei pe an. E foarte important pentru mine să vin în contact cît mai des cu cercul vostru, pe lîngă că e o mare și foarte vie plăcere să vă văd.

Am început un articol asupra lui Ruskin, dar cum îmi lipsesc vreo două cărți pe care de mult le-am comandat și nu mi-au venit încă, nu știu de-l voi termina pentru 1 ianuarie. După Carlyle [1] trebuie neapărat să vorbesc de celalt reprezentant al mișcării idealiste engleze, căci amîndoi au provocat curente noi în literatura și filozofia contemporană. Dar Ruskin e mult mai *profet* decît Carlyle și chiar ca figură morală e mai puțin măreț și interesant, totuși a avut o colosală înrîurire și în Anglia și în alte părți ale Apusului.

Cu toată bunăvoința și interesul meu n-am putut să plasez o recenzie asupra cărții d-tale care mi-a plăcut atît de mult și asupra căreia se impunea neapărat o recenzie într-o revistă. Iosif, Anghel și Mihai s-au retras de la *Sămănătorul* care rămîne pe seama lui Popovici și nu știu a mai cui. Sper însă să pot face să se publice pentru ianuarie de către unul din frații Antoniadi în *Convorbiri literare* o dare de seamă conștiincioasă și inteligentă. E păcat că din spirit de gașcă să nu se vorbească într-o revistă mai cum se cade de o lucrare atît de serioasă și de importantă. Din cauza timpului care a fost groaznic pe aci, nu m-am văzut cu nimeni, așa că nu mai știu nimic din lumea literară. Am crezut că o ieși revista de Crăciun,

cînd iese ?... Ce faceți acolo în cuibul din str. Sărăriei, nu știi cu ce părere de rău mă gîndesc că nu sînt și eu, mai ales că M-me Stere trebuie să fie așa cum mi-e drag mie să o văd în mijlocul tuturor copiilor. Eu am făcut un Crăciun trist căci și cei ce erau la mine, sora mea și un nepot, au plecat acasă, așa că era pustiu și trist grozav. Nici la M-me Popescu nu am fost încă de Crăciun, sper să mă duc zilele astea. Mi-ar părea bine să vin pentru cîteva zile la Iași... Sper, dar nu sunt sigură. Primiți cu toții, d-na Ibrăileanu și Maricica și toți din cuibul dnei Stere urările mele de fericire și expresiunea sentimentelor mele de afecțiune devotată *,

Izabela

[1] Un portret al lui Thomas Carlyle, semnat de autoarea scrisorii apare de abia în *Viața românească,* III (1908), nr. 10 (octombrie), p. 10—19, și nr. 12 (decembrie), p. 349—359.

---

* Scrisoare nedatată. Probabil, după ștampila poștei, 9 ianuarie 1906. Pentru această dată pledează și conținutul scrisorii în care Izabela Sadoveanu întreabă de ce n-a apărut revista încă, ceea ce deci plasează scrisoarea înainte de martie.

◇ VASILE SAVEL

1

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă trimit articolul care e mic şi concentrat. Se înţelege de la sine că dumneavoastră aveţi toată libertatea asupra articolelor ce vă adresez. Ţin să menţionez că nu am nici o cunoştinţă despre scriitoare[2] îmi e ca un scriitor din veacul al XVI-lea, dar despre care nu există nici o urmă biografică. Din citaţiile prea lungi şi dese îşi poate face cineva idee despre valoarea versurilor.

Dorindu-vă multă sănătate, rămîn al d-voastră
Vasile Savel[1]

[1] Vasile Savel (1885—1932), publicist şi scriitor. Originar din Fălticeni, a fost, se pare, prieten cu M. Sadoveanu şi elev al lui G. Ibrăileanu. Licenţiat în litere şi în drept, a practicat avocatura şi a colaborat intens, începînd din 1904, la reviste şi ziare ca *Semănătorul, Dimineaţa, Minerva, Presa, Luceafărul, Cuvîntul literar, Flacăra, Mişcarea literară.* Dintre volumele publicate sînt de menţionat *Opera lui Ilarie Chendi,* Buc., 1906, *Între reţele,* Buc., 1919, *Pribeag,* 1920, *Într-un sat de contrabandişti* şi *Contimporanii,* Arad, 1920, *Miron Grindea,* Buc., 1921, *Vadul hoţilor,* Buc., 1926 ş.a. S-a remarcat ca traducător din Maupassant, Balzac, Al. Dumas-tatăl. În *Viaţa românească* i-a apărut doar *O razzie,* IV (1911), nr. 2 (februarie), p. 241—243 şi un comentariu la volumul lui D. Anghel, *În grădină,* cu titlul *În grădina eternă,* anul V (1910), nr. 10 (octombrie), p. 104—106. M. Sadoveanu îi recenzează în paginile revistei traducerea romanului lui H. de Balzac *Colonelul Chabert.*

[2] Este greu de presupus la care dintre colaboratoarele revistei se referă. În primul an au publicat în paginile *Vieţii româneşti* Matilda Poni, Ana Conta-Kernbach şi Cornelia din Moldova. Pare mai probabil ca Ibrăileanu să-i fi cerut părerea asupra unei scriitoare ale cărei versuri urmau de abia să apară.

2

Str. Vînătorilor 26

Stimate domnule Ibrăileanu *,

Am primit c. p. a dumneavoastră. Nerăspunzînd chiar, prin ultimele două vorbe aţi spus tot ceea ce credeaţi despre acea chestiune. După cum veţi fi auzit, Societatea[1] s-a constituit şi aţi fost propus membru, după

---

* Scrisoarea este deci ulterioară datei de 2 şi anterioară celei de 15 septembrie 1909, data la care a luat fiinţă Societatea Scriitorilor Români.

propunerea lui Mihai S., cu toate că după informațiile ce le-am avut la timp, *nimeni* înainte nu voia să intrați. Aveți, D. Ibrăileanu atîția dușmani în București cum nu are nimeni altul din cei care scriu. Toți, dar absolut toți, sînt în contra dv. Cînd i-am spus într-o seară lui M. Dragomirescu că e greșit în aprecierile ce le făcea atunci despre dv., nici mai mult, nici mai puțin decît să mă convingă la teoriile sale. După trei ceasuri i-am spus că ce mi s-a sădit în sufletul meu de copil e greu să fie dat astăzi afară. Nu vă spun acestea ca să vă fac curte, deoarece le știți și dv., însă sînt revoltat de cele ce aud și de modul de apreciere care nu e făcut, cel puțin pînă acuma, decît din interes personal și din simpatii, de aceea și falsele glorii ale zilei dispar o dată cu cei ce băteau din talere în jurul lor ca s-adune mulțimea.

Pînă acum eu nu sînt în acea Societate, am fost și de data asta mîndru, nu m-am rugat cum au făcut atîția ; din contră, i-am făcut reclamă, dar ce păcat că mulți din cei ce n-au vreun rost, au început s-o discute, s-o conteste și s-au găsit chiar unii scriitori, cu mai mult fum decît talent, care nu vor să intre în Soc., ca de pildă C. Sandu-Aldea ! Strașnic bărbat și ăsta !

Nu știu dacă ați cetit *Ordinea* care a discutat în 4 articole, artic. dv. despre partidele politice ? [2].

Acum să vă întreb iarăși ce ați făcut sau ce credeți că ați mai putea face cu *articolul* meu care e la dv. ? De publicat nu-mi vine a crede că l-ați mai publica, în urma articolului ce-am scris despre doamna Sadoveanu, cu toate că nu m-am mărginit decît la opera sa. Dar, pentru că ar da naștere la oarecari nemulțumiri — îmi închipui eu —, nu aș voi să se nască din pricina mea. Sau poate dv. credeți altfel. În orice caz, dacă nu vă trebuie, eu nu vă pot constrînge la aceasta ; mă rog numai mult să luați dispoziții să mi se trimită ca să-l pot publica aiurea, căci deși m-am hotărît să nu mai scriu un rînd la *Săm[ănătorul]* rupînd-o cu d. Scurtu, nădăjduiesc să găsesc un loc unde să-l plasez.

Aș vrea să scap de Minerva cu orice preț, însă nu știu cum. Sînt informat că e un post la Ministerul Cultelor, dar cum eu nu am pe nimeni, cererea mea va trece la dosar ; mai e un loc la Iași, însă nu nădăjduiesc nici acolo. La „Viitorul" e un loc de la 15 sept. cînd pleacă Caranfil la Bruxelles. Vreau să ies de aici, însă nu văd ce aș putea face ca să-mi cîștig aiurea existența. Nu văd de nicăiri nici-o scăpare, sînt atît de singur, încît mă chinuie gînduri negre. Nu știu ce să fac. Mă lupt, însă barca mea e gata să ieie apă și nu se menține decît cu mare greutate la suprafață.

Ziua scade și noaptea crește, mereu rece, întunecoasă, neînțeleasă. Iartă-mă d. Ibrăileanu că v-am scris atîtea nimicuri ; aș simți o mulțumire dacă mi-ați spune ce e cu manuscrisul de la dv.

Primiți salutări de la fostul dv. elev, *V. Savel*

[1] *Societatea scriitorilor români* a luat naștere la 2 septembrie 1909 și, așa cum rezultă dintr-o scrisoare a lui M. Sadoveanu, unul din principalii creatori ai Societății, către critic (16 august 1909) — vezi *Scrisori către Ibrăileanu* (E.P.L., 1966, p. 245) s-a constituit ca „o întovărășire cu caracter economic" prin intermediul căreia puteau să fie subvenționați scriitori săraci, să fie ajutate familiile scriitorilor decedați, să fie încurajați tinerii de talent.

[2] În *Viața românească*, IV (1909), nr. 7 (iulie), apare articolul lui Ibrăileanu, *Partidele noastre politice (Opiniuni ale unui diletant)* din care, așa cum arată o notă a direcției revistei, nu reprezintă punctul de vedere al partidului liberal, din care făceau parte conducătorii și susținătorii publicației.

3

Fălticeni, 5 mai 1918

Stimate domnule Ibrăileanu,

După trei ani de tăcere, căci în tot timpul acesta am fost concentrat și mobilizat, fiind numai la front și luînd parte la toate acțiunile la care a participat regimentul meu (56), fiind demobilizat încep prin a da semn de viață.

Sînt informat că veți face să apară *Viața românească* și cît de curînd încă. Eu vă trimit prin omul care vă dă această scrisoare un volum [1], pe care aș dori să-l pot tipări, dacă continuați editura, la d-voastră. În caz dacă găsiți că îl puteți publica, atunci firește că o bucată sau două ar putea încăpea și în *V. r.*

Asupra condițiilor, în caz de acceptare, ne-am putea lesne înțelege. Trebuie să vă previn însă că în ce privește condițiile, aceasta e o parte care mă interesează foarte mult și în grabă, deoarece eu nu am bani fiindcă în retragere, refacere și tranșee găseai pulbere, „exantematici", atacuri, contra-atacuri, incursii etc. și alte „flori de stil" în genul acestora, bani nu.

Și chestiunea bănească mă preocupă zi și noapte fiindcă alte posibilități de cîștig pentru moment nu am, iar avocatura neprezentînd nici o perspectivă la Fălticeni, mă găsesc în plăcuta situație de a mă deda la lungi meditații.

Iubite domnule profesor, scrisoarea aceasta pe care o începusem la 5 mai și intenționam să v-o trimit atunci, o reiau azi 11 mai, după ce am citit în *Momentul* că veți reapare și relua vechea sarcină de secretariat. Dacă credeți că literatura pe care o fac eu rezistă celei mai severe critici și dacă nu vi se par prostii cele ce vă trimit — în treacăt fie zis, eu care le-am transcris și recitit nu am schimbat nimic la ele —, atunci asupra onorariului — plicticos lucru ! — rămîn la aprecierea d-stră. Oricum vă rog, dacă se poate, să-mi dați acum un răspuns cît mai detailat, dacă nu, într-un termen cît mai scurt deoarece interesul meu e să valorific singura economie ce am putut face în timpul războiului.

Și acum trecînd la altă chestiune, v-aș ruga dacă aveți din întîmplare codurile Hamangiu, sau alte cărți de drept ce ar putea folosi unuia ca mine căruia i s-a distrus totul la București — bibliotecă, garderobă, manuscrise, tablouri, între care și un Grigorescu, care a început să aibă soarta Giocondei —, mi-ați face un serviciu. Aș dori de asemeni volumul *d-stră* asupra lui Vlahuță. Îl aveți ? Primiți salutări din partea mea.

V. Savel

[1] S-ar putea să fie vorba de manuscrisul volumului *Între rețele*, care apare în anul următor la București și cuprinde nuvele și schițe a căror acțiune se petrece în vremea primului război mondial, la care autorul participase nemijlocit.

4

București, 23 dec. 1922

Stimate domnule Ibrăileanu,

Îmi permit să vă trimit pentru *V. R.* nuvela alăturată. Totodată aș dori să-mi comunicați printr-o scrisoare opiniunea ce aveți despre romanul meu *Miron Grindea*, pe care am avut plăcerea să vi-l trimit îndată după apariție.

În ce privește nuvela ce vă trimit, vă rog să binevoiți a dispune *să mi se confirme* primirea, sau, contrar obiceiurilor revistei, dacă nu se publică, să mi se înapoieze.

Primiți salutările mele, *Vasile Savel*
Hotel Împăratul Traian,
Calea Griviței, București

5

București, 19/I 1923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Luna trecută la 23 v-am trimis pentru *V. R.* nuvela *Dada și Gaga*. Dacă ați reținut bucata atunci o să vă rog să dispuneți să mi se trimită neîntîrziat onorariul ce se va fixa. În caz contrar aș dori să fiu înștiințat printr-o c. p. pentru a trimite costul recomandării ca să mi se reexpedieze.

Cu prilejul noului an și sărbătorilor vă urez viață lungă.

Cu salutări prietenești, *Vasile Savel*
Adresa: V. Savel, Hotel Împăratul Traian,
Calea Griviței, București

6

București 17/II 1923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Nerăbdător în așteptarea răspunsului de la dv. vă scriu rugîndu-vă să-mi comunicați ce ați decis în ce privește nuvela ce am trimis-o dv. *personal*, pentru *V. R.* Dacă împrejurări extraliterare nu ar îngădui publicarea nuvelei mele, atunci o să vă rog să binevoiți a mi-o expedia în cel mai scurt timp (Ca măsură de precauție alătur și timbrele necesare scrisorii recomandate).

Mă veți ierta că vă deranjez și totodată primiți salutările mele.

Vasile Savel

1

1919, mai 22

Iubitul meu profesor, d-le Ibrăileanu,

De la plecarea mea din Iaşul d-tră şi al meu, n-a fost zi să nu mă gîndesc ce face bunul meu maestru, cum e cu sănătatea şi ce mai scrie. Pînă acuma nimica n-am ajuns să ştiu. Viaţa universală de aici nu m-a cuprins aşa de cu totul, ca să uit apropierile de d-tră, ce-mi aduceau linişte, limpezire şi îndemn. Viaţa mă atrage aşa de mult aicea, ea îmi deschide aicea orizonturi nouă înspre cosmos, şi dacă ar fi vreodată să mă întorc în oraşul primelor mele visuri sfinte, d-tră aţi fi una din împrejurările care m-ar aduce. Dar greu e, aşa de greu, după ce cunosc posibilităţile de lucru de aicea, să mă mai întorc acolo. Credeţi-mă, nu sînt casele cu zece rînduri, nici teatrele, nici expoziţiile, nici cursurile, nici bibliotecile, nici miile de bunuri de aicea, ce mă reţin ; este numai omul. Omul la noi e rău, e stricat. Nu vorbesc despre ţărani, căci viaţa mea în ţară s-ar duce la oraş — în mod obişnuit —, şi orăşenii noştri sînt răi. Este la noi o stare de spirit, ce s-ar pute caracteriza, cred, ca un feudalism de mici burgheji, — micii burgheji ajung să parvie şi să deie tonul în stat, cel mai meschin dintre feudalisme, aducînd după dînsul, o dată cu formalismul, lipsa de curaj, spiritul rutinier, meschinării, mai ales meschinăria. Şi cît de rău mi-ar părea dacă nu m-aş mai întoarce niciodată la locul meu, unde e aşa de sentimental de trăit şi de murit şi de unde, indirect, am fost gonit. Cu toate că mi-i dragă toată lumea, cu toate că în orice patrie pot trăi, cît mi-ar fi fost de drag să pot lucra în ţara de naştere, de care oricum mă simt obiectiv legat, prin durerile şi talentul ei, prin zbuciumul meu de acolo.

Oh ! de s-ar face odată linişte în lume. Aţi scos revista, de care era vorba, cu Sadoveanu şi Topîrceanu ? Aţi publicat cugetările ? Cît sînt de nerăbdător să le cetesc. Dar meşterul cel mare Philippide ? De s-ar face linişte ; dar nu pot dori pentru nevoile mele, prea ale mele, liniştea ce nu trebuie să vie decît după orînduirea marilor nevoi sociale. Şi totuşi cu ce bucurie aş ceti rîndurile noi ale *d-tră,* profesorul meu iubit, eu care sînt poate cel care v-am cetit mai complect, dintre toţi cetitorii d-tră.

Am să mai am prilejul să vă revăd, să mă mai întorc în ţară ?

Sînt al d-tră. Salutări respectoase *d-nei* şi *d-şoarei,*

G. Savul

2

23 mai *

Dragă maestre Ibrăileanu,

V-am trimis la sfîrşitul lunii aprilie recenzii, la zece mai articolul al doilea din lucrarea despre valoare şi acuma vă trimet iarăşi recenzii. Le-am dat toate recomandate şi sper că le-aţi primit. Aştept şi sînt nerăbdător *Însemnările literare* şi *Viaţa românească*. În privinţa banilor, mi se spune că mijlocul cel mai sigur — căci unele scrisori mi-au venit aicea deschise ! —, este de a se depune la o bancă în relaţie cu vreuna din Roma sau la ministerul de externe. În cazul din urmă, banii îi voi lua prin intermediul legaţiei noastre de aicea.

Vă doresc multă sănătate şi ca totdeauna sînt al d-tră

Gh. Savul

Via Venti Settembre 67
(III p.), Frascati (Roma), Italia

3

10 aprilie, Florenţa **

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Mă grăbesc să vă răspund la întrebările scrisorii d-tre.

Mîne cred să plec la Roma şi pe la sfîrşitul lunii acesteia sper să vă trimit articolul al doilea din lucrarea mea de filozofie, împreună cu recenziile de cărţi şi reviste italiene ce voi pregăti acolo. Primele trei articole ale studiului meu se pot foarte bine ceti fără continuare imediată ; voi căuta să împart restul aşa cum voiţi. Recenzii sper să trimet foarte regulat, lunar, şi în condiţiile *Vieţii Româneşti*, pe cari le consider de almintrelea ca fiind cele mai bune.

Vă mulţumesc mult că aţi mai avut timp, în puzderia de ocupaţii cu „ministeriatul" *Vieţii Româneşti*, cu Universitatea etc. să mai dispuneţi să mi se trimează *Însemnări literare* şi *Viaţa românească*. Pînă acuma nu le-am primit, dar dacă nu-mi vin pînă la plecare, am vorbit la otel să mi le îndrumeze la Roma. În cazul că nu mi s-au trimis pînă acuma, cred că se aşteaptă să dau noua adresă.

În ce priveşte banii, cel mai simplu pentru mine ar fi să mi se trimeată în scrisoare recomandată, în cazul, bineînţeles, că s-a desfiinţat cenzura, căci altfel mi-i confiscă. Dacă cenzura nu-i desfiinţată, banii se pot da fratelui meu, azistent la mineralogie, rămînînd ca el să găsească un curier care ar pleca de la Bucureşti pentru Roma. Mă întrebaţi de asemenea cît e schimbul aicea. E de 32 lire pentru 100 lei.

Vă rog să primiţi multele mele mulţumiri şi să mă consideraţi al d-tre,

Gh. Savul

---

* Scrisoarea este ulterioară anului 1919, poate 1920, doarece solicită şi revista *Viaţa românească*.

** Scrisoarea poate fi datată, după ştampila de pe plic, 10 aprilie 1920, Florenţa şi 21 aprilie 1920, Iaşi.

4

26 apr. 1920 Frascati (Roma)

Dragă Maestre,

Cum am ajuns la Roma, am avut două griji: să fac recenzii pentru *V. R.* și să-mi găsesc adresă. Ceva recenzii vă trimet. Cărți, n-am recenzat decît una singură, căci fiind foarte interesantă, m-am extins asupra ei. De asemenea, am scris recenzia asta despre Papini filozoful, ceva mai pe larg, pentru că în cazul că se va tipări în *V. R.* i-o voi trimete la Florența sau i-o voi înmîna-o, mai repede, chiar eu, dacă venind prin Roma va trece să mă vadă, după cum mi-a promis. Cu cărțile voi avea oarecare dificultate. Sînt foarte scumpe. Mi-ar prinde bine, dacă, prin bunăvoința *d-tră*, dl Pascu ar primi să-i trimit 4—5 volume pe lună, italienești sau altfel, după ce bineînțeles le voi ceti eu pentru *V. R.* Plata lor și a transportului mi-ar face-o, dacă nu anticipat, la 2—3 luni o dată. Ar cîștiga și biblioteca noastră excesiv de săracă în publicații italienești, și eu cred că n-am să aleg decît lucrări de valoare. Cu revistele o duc minunat aicea. Am dat de un institut bibliografic cu o puzderie de periodice în multe limbi. Reviste italienești am numărat 134; am deci de unde alege. Intrarea e ieftină. Greu de tot am dus-o ca să devin pentru d-tră un om cu adresă. O săptămînă și mai bine am colindat pe la oteluri, agenții, case mobilate, am oprit oameni pe stradă, am intrat în vorbă prin grădini publice, la bibliotecă, am întrebat prin restaurante. Zadarnic. E o îngrămădeală ce îmi amintește ceva din refugiul de la Iași. Americani, englezi, bursieri români, suedeji, elvețieni, nemți și alți șoacăți au năvălit cu toții în sezonul de primăvară, profitînd de înlesnirile bănești de circumstanță. Vă salut, dragă maestre, și fiindcă acum sînt fudul că am găsit o odaie, fie și în împrejurimile Romei, la Frascati, dați-mi voie să v-o fac cunoscută.

Via Venti Settembre 67
III p. Frascati (Roma) Italia

Al doilea articol al lucrării de filozofie sper să vi-l trimet pe la 10 mai (în zi de sărbătoare națională!)

Al d-tră
Gh. Savul

5

Frascati

Mio caro Maestro *,

Văd că mai totdeauna încep cu mulțumiri, dar se cuvine să vă mulțumesc pentru scrisoarea d-tră din 10 iunie, pentru *Însemnările literare* și *Viața românească*.

Să vă mai spun că le-am cetit cu înseta re?

Din articolele d-tră mi-am scos notele ce-mi trebuiau. Dacă n-aș fi oarecum specialist în Ibrăileanu, cum îmi spunea un cunoscut al meu, m-aș

---

* Scrisoarea este posterioară datei de 10 iunie și anterioară începutului lunii august 1920.

fi mirat că n-aţi iscălit articole ca cele unde, ca în chestii de limbă şi ortografie, se culminează soluţiile şcoalei critice moldoveneşti. Faceţi o stranie figură în literatura noastră, unde exhibiţionismul iscăleşte şi o cugetare ca «masiv nu e solid», şi într-o ţară unde nu există discreţie nici măcar în furt.

După cît se poate constata din *Însemnări* şi din *Viaţa românească*, la Iaşi s-a ivit acuma un însemnat număr de tineri cu talent, ca-n vremea Junimei. *Viaţa românească* locală, în cei 10 ani, a intensificat desigur aplicaţiile lor literare. Dacă se vor dedica literaturii, dacă îşi vor forma o personalitate, dacă vor fi scumpi la tipar şi cu mari ambiţii, cred că tinerii iştia vor deveni adevăraţi artişti. Sadoveanu m-a atras cu o putere nouă. E un scriitor de o importanţă universală. Pe Topîrceanu aş vrea să-l citesc într-o lucrare în proză de lungă elaborare. Valoarea lui întrece cu mult tot ce-a publicat pînă acuma. Odată îmi vorbea de un roman foarte interesant. Nu ştiu ce a făcut. Cele două numere (2 şi 3) ce am primit din *Viaţa românească,* m-au bucurat. Italienii n-au o revistă ca a noastră, şi se poate compara cu *Mercure de France* şi cu *La Nouvelle revue française* (Nu ştiu dacă aţi văzut *La Nouvelle revue française* din 1 martie, mi se pare. Vorbeşte despre antologia Iorga şi declară că ni s-a făcut un rău serviciu).

Din Roma voi pleca mai răpede decît credeam la început. Plec la 1 august la Viena, afară de cazul că ar interveni ceva neprevăzut. Ceea ce avusesem mai principal de făcut în Italia, am terminat. Dacă aş fi la sfîrşitul sec. al XX mi-aş fi prelungit poate şederea, dar acum e pe de o parte aicea un tradiţionalism mărginit în artă, pe de alta sînt inovaţii începătoare şi adeseori neserioase. La Viena voi avea avantajul schimbului, banul austriac fiind foarte scăzut. Voi avea şi o corespondenţă ziaristică mai apropiată şi mai sigură, căci mi-i deajuns cîte corespondenţe lunare mi s-au pierdut pe drum, după ce muncisem cîte o săptămînă, două. Dacă ministru va fi trimes, cum se spune pe aicea, dl Meisner, îmi va părea şi mai bine. Plec pentru că simt acuma nevoie de o altă lume mai interioară, fără pedantism moral şi mai muzicală. Cum spunea Nietzsche, viaţă fără de muzică e o greşală. La Paris auzeam muzică aleasă ca bucăţi şi executanţi, dar aicea muzica e «ieftină» şi e scumpă. La Paris ascultam un abundent concert de Trocodero cu 50 de bani numai, aicea dacă ar fi să urmez la concerte, ar fi să mă ruinez. Mi se zice că intrările la concertele vieneze sînt mult mai ieftine, şi Viena e încă oraşul lui Beethoven. Voi lua cu mine ceva cărţi italieneşti şi la Viena sper să dau undeva de reviste italieneşti, aşa ca să continuu recenzarea italienească. Din cauza plecării mele la 1 august, îmi pare rău că nu voi putea trimite cronici din Roma şi îmi pare şi bine, căci am ideea că nu mă pricep să scriu ocazional sub iscălitură (Parcă altmintrelea...).

Mă bucur mult că aţi hotărît ca în nr. 5 să se înceapă publicarea scrisorilor mele de estetică ; prin ele sperînd să ies cu timpul din groaznica ignorare de care sînt înconjurat.

Între recenzii vă trimet şi despre revistele de care mi-aţi atras atenţia. Înainte de a pleca, vă voi mai trimete un plic de recenzii.

Al D-tră devotat, *Gh. Savul*

6

Viena, 6 oct. *

Dragă maestre, sînt la Viena din august şi de atuncea v-am trimes două scrisori nerecomandate, dar cum de la nici una din cîte am trimes în ţară n-am primit nici un răspuns, presupun că s-au pierdut toate. Vă trimet acuma cîteva recenzii de artă şi filozofie. La recenzia despre plastica futuristă am adăugat şase ilustraţii, ce ar interesa mult pe cetitori, dacă le-aţi reproduce. Reviste italieneşti nu există pe aicea ; chiar revistele germane din biblioteci nu sînt toate în ultimele numere. În chestie de reviste, austriecii stau astăzi foarte prost.

Am primit de la Frascati numerele din iunie şi iulie din *V. R.* Din faptul că numărul din iulie, apărut în august, mi s-a trimes tot pe adresa din Frascati, deduc că poate n-aţi primit recenziile ultime, cu prilejul cărora vă înştiinţam că plec la Viena. După ce Noe, directorul Sfatului Ţării, mi-a furat munca mea pe cinci luni de zile, pierderea acestor recenzii ar veni să-mi îngreuieze şi mai mult viaţa.

Dragul meu maestru, de foarte multe ori mă gîndesc la d-tră, cîteodată mi-i foarte dor şi cum totuşi planurile mele se pare că mă îndepărtează mereu mai mult de ţară, nu ştiu cînd voi mai trece prin Iaşi să vă mai văd. Mă consolez doar atîta, vorbind adeseaori despre d-tră cu cunoscuţii mei de aicea.

Primiţi, vă rog, salutările mele cele mai afectuoase.

Gh. Savul

IX Lazarettgasse 3/10 Wien

7

17 iulie **

Iubite maestre,

Deşi n-am nici o ştire despre d-tră de mult timp, sper că sînteţi sănătos şi îmi închipui chiar că lucraţi pe vară la mănăstirea Neamţului. Am primit revistele şi cărţile de la *Viaţa românească* şi am terminat de recetit cu folos volumul d-tră aşa de substanţial, de just, de personal. Poate că am să am timpul şi ocazia să utilizez mai tîrziu unele idei. Vă trimit două recenzii pentru *Viaţa românească,* — nu ştiu cum or fi...

Vă doresc, iubite maestre, d-tră şi familiei, petrecere bună de vacanţă şi vă rog să primiţi respectuoase salutări.

Gh. Savul

---

* Prin raportare la scrisoarea anterioară, pare să fie din 1920.
** După ştampila plicului pare să fie Iaşi 29 iulie 1921, Tg. Neamţ 30 iulie 1921.

8

3 ianuarie 1923

Dragă maestre *,

Am primit de la prietenul Sevastos cartea de redactor de la *Viața românească* și certificatul de doctorat. Pentru amîndouă vă datoresc mulțumiri. Dacă n-ați fi fost *d-voastră*, nici nu știu cui m-aș fi adresat pentru certificat, fiindcă familia mea nu mi-a dat nici un răspuns la rugămintea de a mi-l procura.

Veștile cîte pot să le am despre țară sînt foarte îngrijitoare. Mă tem să nu se ajungă la un masacru împotriva evreilor. Cum sînt faptele de încurcate în amîndouă taberele și cum se prăvălesc de fatal, nu știu dacă se va mai putea evita masacrul. Acuma orice aș scrie, mi se pare inutil. Mai tîrziu chestiunea evreiască, pusă într-o stare de spirit foarte schimbată, se va rezolva destul de lesne.

În ce privește chestiunea constituțională, situația e limpede, mi se pare, și relativ la ea vă trimit o notiță spre a ne ușura conștiința. În cazul că o veți judeca publicabilă la *Miscellanea*, vă rog să mi se lese iscălitura sub dînsa spre a-mi lua eu singur răspunderea ei față de imbecilitatea unei părți a publicului.

Recunoscător că viața mea zbuciumată nu v-a făcut să uitați de mine, vă salut cu tot devotamentul.

Gh. Savul

9 Torrington Square W.C. !

9

18 oct. Viena **

Dragă maestre,

permiteți-mi să vă răspund ceva mai pe larg la scrisoarea d-tre din 28 septembrie.

Cărțile din Roma nu țin minte exact cît m-au costat și n-am la îndemînă *Viața românească* unde erau notate prețurile. La un moment dat, avînd mare nevoie de bani, am vîndut toate cărțile, așa că bineînțeles n-am cum să le mai trimet la redacție. Cărțile nemțești ale căror recenzii vi le-am expediat la începutul lui octombrie, le-am vîndut de asemenea, și de altfel erau foarte ieftine acestea.

În privința banilor, cel mai bine ar fi dacă aș primi plata în monedă românească, prin cineva care ar veni la Viena și ar fi luat direct banii de la administratorul revistei ; dar cum procedeul e dificil, banii românești se pot

* Scrisoarea este însoțită de o notiță *Constituția și familia regală*, în care este criticată atitudinea monarhilor care favorizează un singur partid, cel liberal, cerîndu-li-se organizarea de alegeri libere.

** Ștampila de pe plic are data de 30 oct., anul indescifrabil. După aluzia la nota lui M. Ralea despre *De Max*, apărută în *Viața românească*, XVI (1924), nr. 11 (noiembrie), p. 311—312, scrisoarea pare să fie din 1925.

schimba la o bancă din Iași — acuma se dă de 6,50 de ori mai mult decît suma românească, și prin acea bancă mi se trimit la o bancă din Viena, de la care voi primi, după regulă, anunțarea fericitului eveniment.

Cred că ați primit recenziile ce vi le-am trimis la începutul lunei octombrie. În recenziile de acuma înainte voi ține seamă să aleg unele cărți așa încît din ele să reiasă actuala stare a vieții austriace. Știu foarte bine totuși că propunerea d-tră ca să trimet corespondența din Viena la revistă, nu e aproape de loc pentru calitatea lor informativă, ci pentru a-mi pune la dispoziție un nou mijloc de cîștig. Pentru aceasta, dragă maestre, vă mulțumesc mult, și mă simt nevoit să vă arăt în cîteva cuvinte condițiile mele de lucru în Viena. Încă de la venirea mea aicea m-am gîndit să studiez și să scriu ceva mai dezvoltat la revistă, un articol asupra stării sociale așa de interesante a Austriei. Și n-am putut. Viața ce duc aicea este improprie unor scrieri de durată, și așa va fi probabil încă vreo doi ani, pînă ce, sătul de vagabondaj — dealmintrelea necesar —, mă voi stabili undeva în Apus, voi deveni om cumsecade și voi lucra mai puțin fragmentar. În luna august n-am avut locuință, așa că tot ce am putut compune sînt recenzii. Cărțile lor le-am cetit prin grădini și cafenele. În luna septembrie am trecut din perioada migratoare în cea agricolă și în odaia promisă de mult — pămîntul făgăduinții !.. mi-am cultivat nimicurile mele și mi-am completat recenziile. „Și prea era de tot frumos", ca gazda să nu-mi ridice enorm chiria, așa că la 1 noiembrie îmi voi lua din nou geamantanul și sacul și mă voi muta la o nouă adresă, pe care am și găsit-o. Acolo voi locui în aceeași odaie cu un simpatic pensionar neamț, dar care simt eu că are teribil gust de vorbă ; va începe apoi și frigul și nu știu singur unde voi lucra, pentru că bibliotecile vor fi tixite de friguroși, iar încălzitul camerei nu intră nici în ipotezele mele cele mai fantastice. Așa fiind, pe lîngă altele, nu am răgazul necesar să mă concentrez pentru corespondențe la *Viața românească* sub iscălitura mea și nici nu vreau cu nici un chip să mă dedau la aprecieri ușuratice ca aceea a lui Ralea despre De Max. Acuma aud că va apare un mare ziar poporanist la București. În acest caz, aș colabora trimițînd din Viena articole diverse despre starea culturală, economică și socială a Austriei, scrie bineînțeles repede, evitînd aprecierile personale și fără iscălitura mea. Dacă veți avea timp să faceți să mi se răspundă în această privință, ar fi acestea corespondențele mele din Viena.

Vă rog, iubite maestre, să binevoiți a primi salutările și mulțumirile mele din inimă.

Gh. Savul

IX Alserstrasse II Stock Thür 20 Wien

1

Piatra-Neamț, 11 ianuarie, 1906

Iubite Ibrăilene,

Îți trimit bucata făgăduită [1] ; mai dinainte, însă, te previn, că lucru mare nu e, mă mir că, în starea mizerabilă de spirit, în care mă aflu, am putut concepe și atît. De e publicabilă, bine, de nu, la coșniță și pace bună ; cînd mintea îmi va fi mai scutită de necazuri și de supărări, poate să iasă și ceva mai bun. Dau poruncă să mi se trimită vreo 2 volume de ale mele ; cred că sînt la redacție de ajuns de cele înapoiate. De asemenea revista, căci sîntem ca în codru ; cu greu răzbat revistele ; doar gazetele de mai vin.

Sărutări de mîini M-me Ibrăileanu.

Amiciție, *C. Stere*

pl.

[1] C. Stere, *Patru zile în Ardeal. Impresii fugitive,* în *V. r.* I (1906), nr. 4 (iunie), p. 87—101 ; nr. 5 (iulie), p. 263—277 și nr. 6 (august), p. 425—442. *Ibid.* II (1907), nr. 1 (ianuarie), p. 75—85 și nr. 2 (februarie), p. 297—309.

2

Chișinău, 19 ianuarie, 1906

Iubite Ibrăilene,

Nu știu dacă va mai putea încăpea încă o revistă, dar...

1) Amîndouă titlurile sînt deopotrivă de bune.

2) Sînt atît de preocupat, că nici nu pot visa la articole-programe, mai ales acum [...]

3) Desigur vei putea scri un bun program, n-ai nevoie să-l trimiți aici, va fi bine și neiscălit (de altfel duminecă sau luni sper să fiu la Iași).

4) Adrese îți voi da la timp.

5) Pe Gr. Buțureanu [1] îl stupesc : n-am avut în fapt nici un rol în toată daravera.

Am răspuns la toate ale d-tale.

Acum de ale mele.

Dacă veţi avea o „cronică internă" să fiţi foarte precauţi în ce priveşte pe Cantacuzineşti, (adică persoane), revista purtînd numele meu, *pentru moment* nu-mi convine (am un plan).

Iată am răspuns imediat

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

[1] Gr. Buţureanu.

3

Piatra Neamţ, 3 martie 1906

Iubite Ibrăilene,

Ai fi putut să-mi arăţi pe scurt în ce constau divagaţiile şi cum ai fi crezut că se pot drege şi eu numidecît le-aş fi dres, aşa încît bucata să poată merge; lucru pe care îl poţi face şi de-acum înainte. Observi însă că noi *de cale întîi* aiştea — vorba lui Octav Botez [1] — ne spărieţi de orice se pune ceva ceva mai înafară de privazul strîmt al vieţii de azi... şi te-ai scandalizat cînd ai văzut că latră cînii în mitropolia cea veche şi pustie şi cu toate acestea lucrul se apropie mult de cum a fost în realitate; de altfel tu ştii că fără puţină exagerare eu nu pot, căci m-ar îmbolnăvi...

Mi-ai sfeterisit din Sestina mea timpurile faraonice şi chestia mea cu sondele cît pe ce să rămîie ca vulpea bearcă... şi care corector meşter mi-a înlocuit „drumul" prin „voiaj" III ?... i s-a părut ceva pleonastic în frază ? al dracului băet ! Cu Sanielevici am făcut acum pentru două volume, adică broşuri şi deci sînt aproape a mă îmbogăţi în sens negativ.

Ceahlăul nu l-am reluat : scriu amintiri *a la Creangă ;* înţelegi d-ta. Am scris o bună parte. Prin mart va trebui să vin în Iaşi ; ne vom vedea.

Salut. *C. Stere*

pl.

[1] Octav Botez, succesorul lui G. Ibrăileanu la catedra de istoria literaturii române moderne a Universităţii din Iaşi.

4

12.IV.1906, Chişinău

Iubite Ibrăilene,

A treia zi sînt în pat, — influenţa „40°". Nici n-am putut înţelege ce scrie Tofan [1]. Cere de la dînsul *o mică* cronică [2], tabelul (?) de fapt e 3, 4 pagini. Aici s-a primit şi ultima serie. Deci cenzura lasă.

Al d-tale *C. Stere*

Ilustrată

[1] George Tofan (1880—1920), profesor bucovinean, colaborator al *V. r.*

[2] *Viaţa românească în Bucovina. Teatrul, V. r.* I (1906), nr. 9, p. 419—433.

5

13 mai 1906

U r a ! Goga ne dă o poezie[1] pentru nr. 4 (pe la 20 mai, trebuie să o mai „cizeleze"), şi va da *regulat !...* Am stat *un ceas* de vorbă cu *ţăranca* aci fotografiată, — şi ne-am, adică m-am despărţit cu regret.

Al d-tale, *C. Stere*

Ilustrată

[1] O. Goga, *Carmen, V. r.* I (1906), nr. 4 (iunie), p. 79—80.

6

Bucureşti, 16 mai, 1906

Ibrăilene,

1. În notiţa asupra *Convorbirilor* nu uita „mărunţeii" (în loc de *piticii),* şi „p a t r o n i i" (în loc de „stăpînii")[1].

În „Cronica externă"[2], cînd se vorbeşte de *Anikin,* că era un învăţător, pe care capriciul subprefectului îl putea înfunda în puşcărie sau în Siberia, — mai adaugă : „sau chiar ca un ţăran să fie bătut cu vergi."

Bineînţeles să fie legătură între fraze, pe care nu mi le aduc aminte întocmai.

Roagă-l pe Botez[3] să ţie deosebit corespondenţa începînd cu 2 mai, pînă la sosirea mea.

Spune-i Mariei[4], că va trimite cartea poştală pentru basarabeni, numai acelor pe lîngă numele cărora, în lista de adrese *se află un număr cu creionul roş sau albastru.*

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

[1] Jubileul *Convorbirilor literare* la rubrica *Miscellanea, V. r.* I (1906), nr. 3 (mai), p. 484—485. Cuvîntul „patronii" a fost înlocuit şi el, se pare cu cuvîntul „întemeietorii".

[2] *Cronica externă. Alegerile în Rusia, V. r.* I (1906), nr. 3 (mai), p. 506—510.

[3] Iancu Botez.

[4] Maria Stere, soţia lui C. Stere.

7

17 oct. 1906, Kis-Kapus

Miscellanea

Sîmbătă, 30 sept., în Sibiu, a avut loc căsătoria civilă a poetului Octavian Goga cu frumoasa d-ră Caterina Cosma, iar duminică s-a serbat şi ceremonia religioasă în noua catedrală. Nuni au fost d-l şi d-na Vlahuţă.

Stilizează ![1] Al d-tale *C. Stere*

Ilustrată

[1] Rubrica *Miscellanea,* nr. 8 (octombrie) al *V. r.*, I (1906), p. 262, include ştirea despre „nunta lui Octavian Goga". Numele soţiei lui O. Goga apare aici Hortensia Cosma şi nu Ecaterina Cosma.

8

21. dec. 1906

Ibrăilene, băiete,

Mîine, sîmbătă, 9 curent, ora $3^1/_2$ p.m. ne prezentăm la ghilotină ; am înştiinţat şi pe ceilalţi *călăi ;* cum, însă, îi ştiu obicinuiţi de a asculta mai mult de *şeful* lor, dă-le şi tu de veste într-un mod oarecare.

Salut amical, *C. Stere*

c. p.

9

10 iulie, 1907

Ibrăilene Băiete,

Am primit cartea ta poştală cu excursiunea de la 15 iulie ; află că am cheltuit toţi banii cu reparaţii de case şi garduri şi cu deosebite procese, al căror termen cade tocmai în memorabila zi de 15. Prin urmare de va fi vreo putinţă să merg cu voi, voi merge, de nu... vă veţi duce singuri la... excursiune. Îmi scrii că mă „citeşti în odihnă", aş fi fost mai bucuros dacă-mi spuneai că mă „ghilotinezi în odihnă". De nu mă ghilotinezi te rog să nu mă mai citeşti, că te faci duşman cu mine ; ai înţeles ?

Astfel la revedere ; înainte de a pleca în excursiune, scrie-mi pe cînd te întorci ; aş vrea să vin să te văd la Agapia.

Sărutări de mîini M-me Ibrăileanu.

Amiciţie, *C. Stere*

pl.

10

1907, august 2

Ilustrule Garabet,

Vestea cu stupidităţile nu mă încîntă de loc ; şi nici macar nu-mi spui de ce natură sînt acele stupidităţi ; în tot cazul cred că la *Miscellanee* nr. viitor, vei releva şi faptul că acele stupidităţi privesc pe un oarecare Garabet Ibrăileanu, care, aflîndu-se în vacanţă, şi revista fiind fără păzitori, stupidităţile au intrat în ea cu mîinile-n şolduri [1] ; totuşi pînă ne vom vedea, tu subliniază acele stupidităţi în nr. tău de revistă şi mi-l trimite la Piatra, spre a face şi eu cunoştinţă cu ele ; eu încă n-am primit revista, deşi am scris de mult lui

Botez să mi-o trimită aici. Aş dori să mă pot repezi pînă la Agapia. Îmi aştept familia de la Roman. Auzi ? Trimite-mi revista ta sublinietă. Aştept.

Sărutări de mînă M-me Ibrăileanu.

Sănătate, C. *Stere*

Ce ? Nu cumva voiaţi să faceţi excursia fără de mine ? N-am putut eu, era de la sine să nu puteţi nici voi. La anul băiete !...

sc. fără pl. şi adresă

[1] E vorba de numeroasele greşeli de tipar strecurate în nr. 7 (iulie) An. II (1907) al *V. r.*, mai ales în articolul lui A. Slătineanu şi în bucata lui C. Hogaş, lucru pentru care redacţia îşi cere scuzele de rigoare, în *Miscellanea* din *V. r.* II (1907), nr. 8 (august), p. 263.

11

Piatra Neamţ, 15 august, 1907

Ilustrule tînăr,

De astă dată îmi pare chiar rău ; cînd făcusem ce făcusem din partea financiară şi aşteptam porunca ta de plecare, mi se îmbolnăveşte, şi nu tocmai uşor, o nepoţică, pe care o avem aice cu noi, şi fiindcă tu n-ai ajuns la cinstea de a avea nepoţele — *nepoate* vei fi avînd tu multe — apoi nu poţi şti nici grija ce-ţi pricinuieşte, aşa încît... aşa încît trebuie, deocamdată, să fac pe infirmierul. Nu-ţi mai spun că am *oameni la lucru*. Ştii că am nişte bordeie dărîmate pe jumătate, şi că mi-am pus în gînd să-mi fac din ele palate. Oricum o să vă întoarceţi prin Piatra. Să dea dracul să nu vă abateţi pe la mine : Str. Em. Albu nr. 8, împreună cu toţi excursioniştii ; mutra ta şi a lui Cherenbah [1] le cunosc de-mi e acru sufletul ; aş voi să văd mutra lui Sadoveanu. Drum bun şi la revedere.

Sărutări de mîini M-me Ibrăileanu

Amic, C. *Stere*

pl.

12

18.V.1910, Genève

Iubite Ibrăilene,

Mă plictisesc pînă la moarte. În orice caz, am început să scriu ceva : merge [1]... Însă toată vremea este astfel prinsă cu „cura", încît merge încet, nu din cauza imbecilităţii mele. Singurul acest fapt mă va vindeca.

Al d-tale, C. *Stere*

Ilustrată

[1] C. Stere, *Neoiobăgia d-lui Gherea, V. r.*, V (1910), nr. 11 (noiembrie), p. 239—255.

13

Arona, 4 mai, 1911

Să plătești ștraf, mizerabile, pentru toate remușcările de conștiință pe care mi le dai.

Te îmbrățișez, *C. Stere*

Ilustrată

14

Piatra, 25 august, 1911

Ilustrul meu furnizor de subiecte,

De altă dată să te înveți minte și să nu-ți întinzi taraba în fața unui talent ; n-ai știut că ei fură tot ce găsesc, pînă ce și subiectele literare ? Precum vezi, vina nu este a mea, ci a partidului și să nu fur de la tine decît revederea și recunoașterea după o trecere de vreo 23 de ani, și să mă opresc asupra luptei dintre prietenie și amor, și nu era, prin urmare, în nici un pericol viitoarea și marea ta operă literară ; scrisoarea ta, însă, m-a încurcat puțin, deoarece revederea și recunoașterea am scris-o și nu mă mai pot întoarce înapoi ; trebuie să merg înainte ; am ajuns la Ceahlău pe care îl voi păstra ca punct de razim al întregei bucăți și voi lăsa psicologia prieteniei și a amorului pe altă dată, și aceasta nu fiindcă tu îți îngădui, față de un bătrîn respectabil, fel de fel de necuviinți, ci fiindcă bucata cu prea lunga și suverana mea lene nu se prea împacă cu astfel de lucruri...

Amice Pătrășcanu

Sînt în mănăstire persoane, pe care d-ta le iei drept prieteni ; te înștiințez, însă, că te înșeli ; acele persoane îmi scriu mie despre d-ta fel de fel de infamii... Au mers chiar pînă acolo, încît să-mi comunice, că, acum patru zile, ai scris la București în chestia mea... înțelegi că totul se poate tolera dar aceasta nu ! ! ! Țin să știi că între acele persoane, Ibrăileanu nu figurează.

O dată în loc de două ori

Salutare, *C. Stere*

pl.

15

Iași, 15 august, 1912

Ilustrule tînăr,

O ! utinam possem nunc meus esse liber !... Iată-mă-s întors din vilegiatură chirurgico-dentară de la Roman... De-aș avea în pungă, cît aur am în gură !... De altfel am căutat, aici în prozaicul Iași, să-mi procur iluzia unui pitoresc cu mult mai original decît cel de care vă bucurați voi pe acolo și, de care, în paranteză vorbind, vă cam pizmuiesc. Altfel nu-mi închipui să fi

avînd voi pe acolo un frasin plin cu gîndaci de turbă, sub care să vă puteţi aşeza domiciliul de zi, ba uneori şi de noapte... De cumva tu sau Pătrăşcanu, în urma excesivei munci intelectuale, vă simţiţi istoviţi fiziceşte, scrieţi-mi să vă trimit ceva întăritoare din frasinul meu, care acum de curînd a căpătat diploma de furnizor al curţii regale ! !... La stînga se ridica mormîntul unui motan ; iar la dreapta alte două morminte ale lui Suru şi al Mimii, morminte în care zac îngropate pentru veşnicie atîtea, ideile trăite sub lumina lunii şi stelelor !... *Paul şi Virginia... Herman şi Dorotea... Heloise şi Abellard !*[1]... Şi cînd aţi şti voi cîtă filosofie fac eu cu gîndacii mei de turbă şi cu cîinii şi mîţele mele moarte ! Decît o filozofie care mă încurcă al dracului ; pe cînd cei întăi par am spune că morţii pot să reînvie, cei al doilea par a mă încredinţa că ce a murit o dată, mort rămîne ; ia vezi tu că Pătrăşcanu şi chiar cu Sterea, n-o să puteţi da de soluţia acestei probleme ? Grozav aş vrea să se adeverească partea întîia a cestiunii... Şi tot în legătură, poate, cu proprietăţile miraculoase ale frasinului meu, parcă e un făcut : Scriu Ceahlăul... ei bine, e cu neputinţă să nu pîngăresc priveliştile mărețe ale naturii, amestecînd în ele şi vreo cucoană Liza cu botul ca o pătlăgică roşie... Eu cred că tot frasinul meu trebuie să fie de vină...

Scriu toate acestea practic numai spre a-ţi da de ştire că încă exist ; de altmintrelea... idem, eadem, idem...

Sărutări de mîini la toate cucoanele, complimente duduilor, multe închinăciuni restului muritorilor...

La revedere, *C. Stere*

[1] Romane de dragoste scrise de J. H. Bernardin de Saint-Pierre (1787), W. Goethe (1797) şi J. J. Rousseau (1761).

16

Văratic, 23 august, 1912

Dragă Ibrăilene,

Îţi trimit cele dintîi capitole [1].

Primul capitol o coală tipărită (corespunde cu 21 file) restul manuscris.

Vorbeşte energic cu critică (la tipografia Iliescu [2]) să lucreze cîte trei coale pe săptămînă.

Te rog să faci prima corectură d-ta. Cea de a doua să mi se trimită aci.

Am să trimit acum regulat.

În coala tipărită nu sînt mulţumit cu litera titlurilor. Trimit coala lui Antonescu [3] să se facă întocmai.

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

[1] C. Stere, *Războiul din Balcani şi atitudinea României, V. r.*, VII (1912), nr. 9 (sept.), p. 378—387.

[2] Petre Iliescu, în a cărui tipografie „Dacia" se afla situată redacţia *Vieţii româneşti.*

[3] Spiridon Antonescu, colaborator al *V. r.*, cu articole de critică de artă. Numele său real este Baltazar Abgau (26.II.1880 — 26.XII.1909).

17

Piatra Neamț, 12 august, 1914

Iubite Ibrăilene,

Poți constata cît sînt de harnic, mai ales cînd e vorba ca Piatra să aibă un așa ilustru oaspe, precum ești tu ; voi adică să zic, că, de abia întîia scrisoare pusă fiind la cutie, am și plecat întîi îndeplinirii însărcinării mele de misit. Precum ți-am spus în întîia scrisoare, lucrul e greu ; totuși am găsit două *odăi* și o bucătărie ; odăile mari, sănătoase, înmormîntate într-un ocean de verdeață, în o stradă unde la fiecare casă crește *papaver somniferum* dinaintea porții ; de faci doi pași de-a curmezișul grădinii, dai în Bistrița. Dinaintea casei e un copac enorm, ceea ce ia puțin din lumina casei, dar tocmai lucrul acesta mie mi-a plăcut ; îți dă impresia de taină și mister. Fiindcă eu am istovit mijloacele mele de cercetare, am însărcinat pe cineva mai cunoscător în asemenea lucruri ca să se mai intereseze și poate să găsească altă casă ; în tot cazul trei odăi n-ai să găsești. Chiar aceste două odăi sînt scumpe de tot : 220 de lei pentru două luni, cît am socotit eu că poți tu sta aici. Mă întăresc totuși la ideea din prima scrisoare, că, adică, n-ar fi rău să te repezi sau tu sau M-me Ibrăileanu pentru o zi sau macar de la un tren la altul ; lucrul s-ar face atunci mai potrivit și cu mai puțină răspundere din parte-mi. Aștept răspunsul tău.

Salut, *C. Stere*

pl.

18

Iassy, 18.VII.1916

Dragă Ibrăilene,

Pînă acum nu mi s-au dat scrisorile. Dar a ieșit bine. Prefer, ca totul să fie făcut de profesori după cum *le dictează conștiința.*

Celor tari cu duhul, mulțumirile mele,

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

19

7 noiembrie 1919
Beau-Séjour, Champel, Genève

Dragă Ibrăilene,

De cînd sînt aici n-am primit de la *nimeni* nici o veste. Desigur e o fatalitate ca scrisorile mele să nu ajungă la destinație, sau răspunsurile să se rătăcească. Voi căuta *o ocazie* ca această scrisoare să-ți parvină.

Te rog numai decît : 1) să-mi scrii despre ai noștri toți ce știi (nici nu știu unde acum sînt Gică și Maria [1]). 2) Să le comunici că stau tot la Champel și urmez cu strictețe cura prescrisă, fără prea mult rezultat pînă acum. [...]

Poate prin Iancu Botez vei putea să găseşti *ocazie* de a-mi scrie şi mie. Pentru siguranţă scriu o scrisoare identică şi lui.

Vă îmbrăţişez, *C. Stere*

P.S. Nu s-ar putea găsi un exemplar din teza mea de licenţă ? [2]

pl.

[1] Unul din copii şi soţia lui C. Stere.

[2] C. Stere, *Evoluţia individualităţii şi noţiunea de persoană în drept* (Teză), Iaşi, H. Goldner, 1897.

20

2 martie 1920
16 r, de l'École de Médicine, Genève

Dragă Ibrăilene,

De cînd am primit telegrama lui Pătrăşcanu tot mă gîndesc ce am de făcut. Telegrama d-tale de astăzi mă sileşte să-ţi scriu rezultatul gîndirilor mele.

Că m-am bucurat foarte mult de apariţia *Vieţii româneşti* n-am nevoie să insist. În starea mea actuală sufletească, poate centrul de gravitate al tuturor intereselor mele este legat de reuşita acestei „întreprinderi" literare ; şi, în orice caz, aceasta e legătura cea mai vie care mă poate readuce în ţară.

Dar în acelaşi timp mă aflu într-o situaţie cu totul anormală. În acest răstimp m-am gîndit mult şi la multe. Ideile mele s-au schimbat în multe privinţi, au „evoluat" şi s-au complicat. Toate însă au rămas în sfera „teoriei pure", consideraţiuni asupra mersului istoriei mondiale, a rolului ţărilor înapoiate, şi în special al orientului nostru. Cu toate acestea sînt cu desăvîrşire străin de tot ce se petrece în ţară. Mai bine de un an nu am mai pus mîna pe un ziar românesc, şi n-am avut măcar o corespondenţă susţinută cu cineva ca să fiu ţinut în curent cu faptele mari şi mici ale vieţii noastre. Cît de înstrăinat sînt poţi judeca dintr-un fapt mic. Astăzi un genevez mi-a spus că s-ar fi schimbat guvernul, şi ministrul ar fi fost format de un general [1] şi de un domn Jilescu [2]. Iar eu habar n-am despre aceasta, şi nici nu pot ghici despre cine este vorba.

Cum să scriu în aceste condiţii ?

Mai puţin ca oricînd mi-ar fi fost acum iertat să scriu de mîntuială. Fiecare articol al meu trebuie să fie o salbă de artilerie grea, care să „teraseze" pe oricine cu fapte, date şi cifre, dacă mai pot păstra vreun rol de conducere în publicistica noastră. Cu ideea foarte vagă, pe care o am asupra realităţii noastre, aş da însă sigur la fiecare pas cu oiştea în gard.

Sau să scriu numai „teorii", fără nici o legătură cu realitatea ?

Cred că îţi dai seama că în situaţia mea specială, după toate cele ce s-au întîmplat, aceasta n-ar fi numai ridicol, dar ar avea şi un aer de eschivare şi de escamotare, pe care nu vreau să-l asum, mai cu seamă stînd aici pe ţărmurile Lemanului.

Rumegînd bine toate considerațiile (celelalte, mai sînt, nu le mai spun) am ajuns la concluzia că e mai bine să nu scriu pînă ce nu mă voi întoarce în țară. Acum nu mai este prea mult pînă atunci : voi pleca cum vremea va fi ceva mai bună, pentru ca să poată copilul suporta drumul.

Cred că lipsa producțiunilor mele acum nu prea va fi simțită și sînt absolut convins că nu vei face nici o gafă.

Deși după oarecare semne acum nu mai sînt cu totul exclus din circulația poștală, scrisoarea aceasta nu o voi trimite prin poștă, ci voi aștepta vreo „ocazie", mai cu seamă dacă se adeverește vorba genevezului cu schimbarea guvernului, care poate din nou va avea idei sănătoase asupra corespondenței mele poștale.

Știu, dragul meu, că te va supăra abstinența mea publicistică și-mi pare mai cu seamă rău, că ea îți va da un surplus de muncă, dar te asigur că îmi este cu neputință să fac altfel.

M-ai iertat de multe ori, mă vei ierta și de data aceasta.

Salutări tuturor prietenilor ; te îmbrățișez

Al d-tale, *C. Stere*

P.S. Am primit în acest moment o scrisoare de la Iancu Botez, prin care îmi cere o procură pentru *V. r.* I-o trimit îndată ce va fi gata. Cred că sînteți (indescifrabil). De altfel peste vreo două luni vin eu însumi în țară.

pl.

[1] Generalul Al. Averescu (1859—1938), prim-ministru din martie 1920 pînă în decembrie 1921.

[2] Jilescu.

21

17.XII.1921
București

Dragă Ibrăilene,

Iancu Botez a avut autoritatea de a primi leafa mea (restul după suplinitor) și a o trimite Mariei[1]. Acum el lipsește și eu n-am avut vremea să regulez chestia aceasta cu el.

Te rog dar pe d-ta să primești această leafă, cît s-a acumulat *(nu știu cît)* și o trimiți la Chișinău de urgență, și să-mi scrii îndată cît a fost. Dacă cumva e prea puțin, vei complecta pînă la 5—6 mii și vei lua pe urmă.

Sînt hîrțuit și prăpădit.

Al d-tale, *C. Stere*

P.S. Cum stă toată chestia vei putea afla de la Curierul Universității, care împarte leafa.

pl.

[1] Soția lui Const. Stere.

22

București, 30.IX.1922

Dragă Ibrăilene,

D-l Cezar Papacostea [1] ar voi să răzbată în citadela Universității din Iași, deocamdată cel puțin ca suplinitor. Îmi permit să ți-l recomand cu căldură. N-ai putea să vorbești și cu Bratu [2] ?

Sevastos [3] mă întreabă dacă n-aș voi să trag în „extrase" cele două carnete [4] din urmă.

Aceste articole sînt numai dezvoltarea „expunerii de motive" la ante-proiectul de constituție a partidului țărănesc. Deci nu e nevoie să mai fie trase deosebit, fiindcă vor fi publicate în forma cealaltă [5]. Dar dacă ați putea să trageți pentru mine personal vreo 20—30 exemplare, aș fi recunoscător.

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

[1] Cezar Papacostea, viitor profesor de limba și literatura greacă la Universitatea din Iași.

[2] Traian Bratu, profesor de limba și literatura germană la Universitatea din Iași. În acest timp era rectorul Universității din Iași.

[3] M. Sevastos, secretar de redacție al *V. r.*

[4] C. S., *Din carnetul unui solitar. Supremația legii, V. r.* XIV (1922), nr. 10 (oct.), p. 5—20 și C. S., *Din carnetul unui solitar : Garanțiile drepturilor cetățenești în ante-proiectul de constituție al partidului țărănesc, V. r.* XIV (1922), nr. 11 (noiembrie), p. 215—227.

[5] *Ante-proiect de constituție întocmit de secția de studii a partidului țărănesc*, București, 1922.

23

25.II.1931
Ploiești, Căsuța poștală 23

Dragă Ibrăilene,

Fii bun să-mi scrii în două cuvinte :

1) Cînd se întrebuințează perfectul simplu și cînd cel compus (fu-a fost, avu-a avut).

2) Deosebirea *între* și *dintre*

Ticălosul Topîrceanu nu vrea să vie pentru corectură.

Al d-tale, *C. Stere*

c. p

24

București, 13.IV.1932

Dragă Ibrăilene,

Au ajuns și pînă la mine răutățile d-tale relativ la „stilul meu rusesc". Pentru aceasta te pedepsesc.

Pe temeiul unor observații ale d-tale parvenite indirect, am făcut corecturi pentru ediția II-a [1]. Dar cum merg lucrurile probabil nu se vor opri la două ediții. Îți trimit dar coalele ediției a II-a, (corectate de mine), și te rog să însemni ce răutăți mai ai în rezerve, pentru ca să profit de ele cel puțin pentru edițiile ulterioare.

Al d-tale, *C. Stere*

pl.

[1] C. Stere, *În preajma revoluției*, București, 1932.

25

Iassy, 22 aprilie

Dragă Ibrăilene,

Numaidecît scrie rezumatul polemicii, despre care ai vorbit. Vreau să mă folosesc de el într-un articol și n-am timp să o fac eu însumi.

Strîngere etc., etc. *C. Stere*

c. p.

26

Iași, 21 aprilie

Mi-e lene, dragă Ibrăilene, să-ți scriu multe (nici n-am de unde). Toată polemica cu ploșnița am suprimat (așa a fost hotărît), celelalte-s bine.

E. L. [1] îți va fi trimis cum scrii, *Ad.* [2] și *Viață* [3] și le voi trimite eu etc.

Dascălul are *Gazeta săteanului*. Unde-i, o mie de draci !

C. Stere

c. p.

[1] *Evenimentul literar* (1893—1894), ziar ieșean, inițiator al poporanismului.

[2] *Adevărul.*

[3] *Viața* (1893—1895), revistă condusă de A. Vlahuță și A. Urechia.

27

[1911]
Fără dată

Iubite, Iubite, Ibrăilene,

N-ai nevoie să-mi ceri iertare. Sînt și eu acum tot așa de detracat ca și d-ta și cer și eu iertare ; dacă îi așa pentru scrisoarea mea. Dar mai bine să lăsăm dracului scuzări, doar nu ne va despărți cu toate nebuniile noastre nici dracul.

Înainte de a primi scrisoarea d-tale am vorbit iar cu Haret [1], tot în fugă (l-am prins în culoarele Camerei) : mi-a spus că rămîi la catedra d-tale [2], și că, în orice caz, ai să ai aceeași leafă (nominal 224), chiar dacă ți se vor tăia cîteva ore.

Al d-tale, *C. Stere*

sc. f. pl.

[1] Spiru Haret.

[2] Catedra de istoria literaturii române moderne și de estetică literară a Universității din Iași, al cărui titular devine G. Ibrăileanu la 1 iulie 1912.

28

31 dec. 1892, Sinești

ÎNTR-O ÎNCHISOARE

Mîhnit, întristat și cu inima frîntă
La fereastra îngrădită cu fier
Șezînd plin de gînduri lugubre el cîntă
Spre sudul uitîndu-se-n cer :

„Morminte strămoșilor mei, pe părinți
I-am lăsat eu în patria mea ;
O gingașă fată, regina dorinții
A milei, remase calea.

Scînteie sei ochii ca azur din cerc
Diamanții pe pieptul ei ard
Și-n curte de aur pe dînsa o fere
De pietre prețioase un gard.

Și numele ei fără șiretenie
Bucuros voi spune curînd
Se cheamă ea : draga mea Românie !
O, țara mea, ție eu cînt.

Cu lacrime, gemet dureri fierbinte
Ca maicei iubite suspin
Aud eu României sfinte cuvinte
Ce rar pîn la mine ei vin..."

Constantin Stere

1

10 martie 906 [1]

Iubite Ibrăilene,

Deşi nu te ocupi de partea administrativă a *Vieţii* intervino a se trimite revista pe adresa *Heinrich Rosenbaum,* Tg. Neamţ, un abonat sigur, de care răspund.

Nu mă îndoiesc că aţi găsit o primire simpatică, deoarece v-aţi prezentat în condiţii excelente şi cu sacrificii grele, dacă e să judec după cunoştinţele mele întru ale publicisticei. Fără 1200—1400 abonaţi platnici e imposibil să o scoateţi la capăt. Întreprinderea e grea, serioasă şi plină de răspundere.

Deşi nechemat — nu am decît calitatea unui abonat — îmi permit cu această ocazie să-mi exprim mirarea asupra tonului unora din articolele revistei, începînd cu „autori şi curente". Cred că ai scris unele lucruri pe care nu le crezi, oricît de relativ şi de trecător ar fi cuprinsul noţiunei de „credinţă" [2]. În cîte n-am crezut şi nu vom mai crede încă ! Cum ai putut ajunge la fraza cea cu Shakespeare-Racine, conchizînd că omenirea ar fi fost în pierdere ? Articolul întreg e un paradox, căci dacă l-ai erija în teorie la ce ai reduce toată literatura, tu iubitor şi cunoscător de frumos ? Nu admirai oare nu de mult încă pe Jean Cahor ? După teoria în chestie, din tot... „Sully Proudhomme" ar rămînea... sonetele războiului din '70 ? Să mai vorbim de nişte pitici ca Théophile Gauthier sau Lenau ? Cu ceva mai mult poporanism „căptuşit" cu naţionalism n-o să ajungă Eminescu la *valoarea* lui Mureşanu ? Aş fi curios să te văd scriind despre Alexandri, nu ca *istoric,* ci ca „critic" literar poporanist. Un teren colosal de fecund, abstracţie făcînd de poezia propriu-zisă... Îmi amintesc cu ce tărie *credeai* pe vremea *Evenimentului lit.* în „psihologia de clasă", cu ce entuziasm, dus pînă la abnegare şi sacrificii, luptai pe vremea *Lumei nuoi.* De aceea aştept liniştit... să mai treacă vreme. πἄντα ρεῖ

Cel puţin Stere e poet. A fost şi este. Imnul critic [3] din *Viaţa r.* e o nouă dovadă că în materie literară el vibrează, nu analizează. Asta îl face mai simpatic decît poate fi vrodată un critic literar propriu-zis. În acest moment îmi mai aduc aminte că şi eu odinioară — şi parvis licet componere magnis — am scris după reţeta poporanistă, de actualitate pe atunci (n-o să mai fie cred !) o piesă în versuri jucată la Sidoli, la marele nostru bal al societăţii „Datoria". Eram cu toţii tineri pe atunci şi credeam. Dar azi ? Ţi-am cetit cu mult mai multă plăcere *studiul* decît *articolul* [4]. Cu toate aceste, pre cît

pricep pentru acest din urmă şi nu pentru cel dintăi ai plecat de la *Curentul nou.*

A propos: nu crezi că „argaţii lui Fischer" sună cam trivial într-o atare frumoasă publicaţiune? Ca să revin la revistă, se prezintă în adevăr completă şi destul de bogată. Nuvela lui Vlahuţă nu e de loc la înălţimea semnăturii [5]. E aproape copilăroasă, ca concepţie. Păcat de stil şi plasticitate. Se-ntîmplă la scriitori mari improvizaţii slabe.

Sadoveanu, — o poemă în proză; totuşi bucata e drăguţă, fără să ştii de ce. E necontestat un elegant şi fecund talent, malgré *Floare ofilită* [6]. Ca proză nuvelistică prefer totuşi pe Gh. Silvan: nu vorbesc de ultima lucrare *Pentru neatîrnare. Ursitul* [7] e incoherent. Subiectul părea deja la Coşbuc o imitaţie exotică. De ce nu atrageţi pe O. Carp? A propos: numai de nu v-ar da d. Gane fragmente din *Infernul.* E o traducere infernală, o absolută lipsă de conştiinţă şi tecnică poetică. Bătrîneţea!

Încheind — căci scriu foarte tîrziu seara —, îţi cer scuze că mi-am permis, pentru un singur abonament (cu al meu fac două), să-ţi adresez observaţii. O să mă ierţi în virtutatea vechei prietenii şi a stimei ce-ţi păstrez. Dar mi-e groază de reţetă — poate pentru că eu nu mai scriu astăzi decît... reţete. Asta nu însemnează că nu am şi eu — ca tot omul ce se respectă — în cartoanele mele, schiţe şi versuri. Ştiu eu însă dacă intră în cerinţele „şcoalei"? Voi v-aţi schimbat mult, evoluînd spre un naţionalism sincer, desigur, dar fatalmente limitat ca orizont şi criteriu. E procesul timpului, împrejurărilor şi condiţiilor pe care nu aici e locul să le scontez. Eu şi mulţi ca mine am evoluat de asemenea, sub imperiul altor împrejurări şi ca reacţiune la anumite condiţii sociale. De aceea distanţa s-a mărit repede graţie celor două mişcări în senz opus. Sufletele nu se mai pot înţelege şi uni pe firul ideilor şi teoriilor sau — dacă vrei — a credinţelor. Platforma cea largă, unde odinioară ne întîlneam şi ne entuziasmam cu toţii, nu mai este. Am rămas noi cu naţionalismul nostru, voi cu al vostru, care e, iartă-mi îndărătnicia, la raison du plus fort...

Primeşte, iubite Ibrăilene, o cordială şi devotată strîngere de mînă.

Dr. A. Steuerman

Avram Steuerman-Rodion s-a născut în 1872. Este doctor în medicină în 1898 dar se face cunoscut ca publicist şi scriitor. Debutează cu poeme în proză. A colaborat la periodicele *Evenimentul literar, Drapelul, Răsăritul, Opinia.* La ultimul cotidian a deţinut ca redactor, rubricile „Oameni şi lucruri", „Struna zilei" şi „Mici polemici", semnînd cu iniţialele numelui ori cu pseudonimele A. Trestianu, Tristis şi Leandru. Reîntors din război (1916—1918) unde a funcţionat ca medic de regiment, se sinucide cu morfină la 19 septembrie 1918. A publicat volumele: *Sărăcie* (versuri), 1897, *O toamnă la Paris* (proză şi versuri), 1897, *De recitat* (versuri), 1897, *Lirice* (versuri), 1898, *Ele* (gazetărie), 1901, *Cilibi Moise pe scenă* (studiu critic), 1905, *H. Heine şi Ed. Grenier,* 1910, *Spinii* (versuri), 1915, *Frontul roşu* (sonete postume), 1920, *Cartea băiatului meu* (autobiografie), 1924, precum şi unele antologii, eseuri, traduceri. A fost prieten cu Ibrăileanu şi coleg de redacţie cu criticul la *Evenimentul* literar şi la *Lumea nouă.* Au militat împreună în cadrul mişcării socialiste.

[1] Conţinutul scrisorii confirmă apariţia revistei la începutul lunii martie (încă înainte de 10 martie, data scrisorii), dacă nu chiar la sfîrşitul lunii februarie şi nu la finele lunii martie, cum se pare că afirmă unii cercetători.

[2] Observațiile cu privire la teoretizările poporaniste nu sînt lipsite de temei și ele nu vor fi rămas fără ecou în conștiința lui Ibrăileanu, și, implicit, în evoluția ulterioară a opiniilor sale estetice, în „liberalismul" cu care erau judecate operele literare din punct de vedere al ideologiei lor, acordîndu-se credit mai cu seamă valorii lor estetice.

[3] Se referă probabil la studiul asupra poeziei lui Goga, publicat de Stere sub pseudonimul C. Șărcăleanu, intitulat *Cîntarea pătimirii noastre* și apărut în *Viața roânească* I (1906), nr. 1 (matrie), p. 50—77.

[4] În primul număr din martie 1906, la care se referă Steuerman, apare sub semnătura criticului :

— G. Ibrăileanu, *De la M. Kogălniceanu la d. Maiorescu. Spiritul critic în cultura românească,* p. 101—117 și

— G. I., *Cronica literară (Scriitori și curente),* p. 135—139.

[5] Referința e la Al. Vlahuță, *Datorii vechi,* apărut în *Viata românească* I (1906), nr. 1 (martie), p. 15—20.

[6] Sub semnătura lui M. Sadoveanu apare povestirea *Puștiul,* în *Viața românească,* I (1906), nr. 1 (martie), p. 78—100.

[7] Aluzie la A. Stavri, *Ursitul,* apărut în *Viața românească* I (1906), nr. 1 (martie), p. 46—49.

2

Iași, 12 mai 907

Dragă Ibrăilene,

Ca o urmare la convorbirea noastră de azi-dimineață — afacerea Bujor-Sterea — îți trimit ca titlu de curiozitate un document. E un articol care n-a apărut în *Opinia* de azi și care își are istoricul său despre care nu-ți pot scrie decît atît : fusese scris mult mai violent de cum îl vezi aici ; în fine, deși cenzurat, a fost scos în ultimul moment și înlocuit. Nu-ți pot da numele autorului, nici nu-mi vei pretinde aceasta. Te poate interesa numai pentru a-ți da mai bine seama că scrisoarea lui Bujor a fost o lovitură care a impresionat și o chestiune care poate nu e încă închisă. În genere vorbind, atmosfera *Opiniei,* cea politică și cea intelectuală vă sunt favorabile, iar eu personal, vezi sunt franc — mă lupt între vechea simpatie pentru mediul vostru și între teama ce-mi inspiră politica voastră...

Amicul meu care a scris articolașul și-a atins indirect și în parte scopul : acei contra cărora se îndreaptă — îl pot ceti. Cunosc prea bine corectitudinea d-tale care să-ți mai recomand discreția cu privire la cele de mai sus, deși, în fond, lucrul nu are vro deosebită importanță, și postul meu... gratuit la *Opinia* nu e în primejdie prin aceasta. Profit de această ocaziune și te rog din nou să-mi trimiți volumul francez *Les Juifs en Roumanie* de Edmond Sincerns.

Cu veche prietenie, *D. A. Steuerman*

P.S. Cred că ai primit articolul din *Patria* lui Virgil Arion. Ți l-am trimis tot azi, după amiazi.

3

2 iunie 908

Iubite d-le Ibrăileanu,

În *Liberalul* se înregistrează, ba chiar se „exploatează" de vro 3 zile un pasagiu dintr-un articolaş al meu din *Opinia* — în contrazicere cu alte articole publicate chiar în acelaşi număr al ziarului. Îţi poţi închipui lesne că sistemul de a se „exploata" acea contrazicere pe de o parte şi pe de altă parte de a cita necontenit pasagiul favorabil cursurilor, va sfîrşi prin a ne crea amîndurora neplăceri. Mie [probabil mi-e] că nu voi mai putea reveni, lucru ce cred să-l fac cu osebită plăcere cu ocazia începerii cursului de literatură d-tale — prin aceea că ziarul, iritat, va publica alte însemnări pe aceeaşi temă. Apoi ştii că nu e plăcut unui redactor literar al unui ziar (fie şi gratuit, ca mine) să deie loc la conflicte şi contraziceri de păreri cu „politica" gazetei.

Am dară o rugăminte : fă să înceteze la *Liberalul* citaţiile respective care nu sînt oportune în condiţiunile arătate mai sus. *Cartelul* a existat doară, întrucît eu am aflat cu simpatie ştirea că d-ta şi Botez veţi ţinea zisele cursuri, dar nu e momentul de a se crede (fie şi numai la *Opinia* chiar) că a fost vreo intenţiune care a dictat puţinele şi inofensivele mele reflecţii pe cari zilnic le uzitează *Liberalul.* Cu cordiale salutări şi felicitări.

Dr. A. Steuerman

4

Iaşi 4 dec. 908

Iubite d-le Ibrăileanu,

Îţi mulţumesc pentru gentileţea ce ai avut de a-ţi aduce aminte de mine trimiţîndu-mi un volum. L-am anunţat azi într-o notiţă mai lungă a *Opiniei,* dar, din cauza Bărbuleştilor, nu mă pot ocupa mai pe larg de el, voi face-o însă prin *Adevărul* în una din apropiatele mele scrisori. Profit de această ocaziune ca să-mi exprim o... plîngere de ordin personal, deşi nu d-ta eşti în cauză. Părintele unui student în drept, un membru important al grupării de la *Opinia,* a povestit ieri în cercul gazetei că d. Stere a sermonat * pe studenţii solidarişti pentru cunoscutul atac nocturn ce au încercat asupra mea. Cu această ocaziune ar fi zis — la curs ! — că studenţii au intrat în locuinţa „unui biet ziarist obscur".

Nu am controlul vorbelor rostite, dar ele fiind astfel relatate au impresionat în sens foarte defavorabil reputăţiunii mele, ştiindu-se în cercurile politice şi în special în cel al *Opiniei* că am fost în relaţiuni publicistice cu d. Stere care mă cunoaşte chiar din momentul venirii d-sale în ţeară. Nu am pretenţiuni nici prezumţiuni exagerate : dar dacă n-am avut nici norocul, nici puterea de a mă ridica — precum au avut alţii mijloacele şi „geniul" —, nu

---

* franţuzism = mustrat, dojenit.

merit ofensa de a fi numit „gazetar obscur", după ce măcar cu oarecare popularitate m-am ales din cei aproape 20 de ani de publicistică.

Eu am putut dispărea din anumite cercuri literare, dar sper să mai dau încă dovezi că nu sînt nici istovit, nici obscur, nici așa de vrednic de disprețuit. N-am încetat nici un moment de a avea — în țeară și în străinătate — un însemnat număr de cititori și, de bine de rău, am știut întreținea oarecare atențiune asupra producțiunilor mele ziaristice.

Apelez dar la bunătatea d-tale ca să mă informezi dacă în adevăr dl Stere are această rea idee despre mine și dacă astfel m-a caracterizat în prelegerea d-sale, cu digresiuni, de altfel, bine intenționate.

Firește, eu nu am mijloace de a cere socoteală ; voi găsi însă calea de a-mi lua revanșa, o cale tot așa de solemnă poate ca și o tribună universitară.

Am încredere că vei fi și de astă dată îndatoritor procurîndu-mi lămurirea de care te-am rugat și scuzînd, înainte de toate, tonul cam iritat al celor de mai sus. Nu mai sînt poet, dar aparțin încă acelui : irritabile genus [indescifrabil].

Comptează pe devotamentul meu în schimbul serviciului ce ți-am cerut și primește o amicală strîngere de mînă de la îndatoratul

Dr. A. Steuerman

5

13/III/914

Iubite d-le Ibrăileanu,

Mă ierți, desigur, că nu te-am ținut în curent. Ex nihilo nihil. N-am primit niciun semn, ceea ce se cheamă in hoc signo victus eris.

Nu știu dacă nu mă înșel socotind că am datoria de a te pune în curent.

Bineînțeles că eu am expediat scrisoarea la Senat, dar cum nu era... recomandată, nu putea aștepta un efect.

Iartă-mă că-ți scriu așa de... deschis, fără frică de a mă compromite.

Cu cele mai cordiale salutări, *Rodion*

6

[Ștampila poștei : 3 oct. 916.]

O dată cu cele mai cordiale salutări de pe cîmpul de operațiuni, rog două rînduri (direct ori prin familia mea) despre soarta lui G. Topîrceanu.

Mi-a scris, înainte de plecarea mea, din Turtucaia, un cuvînt mai mult, ca să doresc a avea informațiuni.

În speranța revederii, *Dr. A. Steuerman*

[c. p. militară expediată de Subloc. dr. A. Steuerman, medicul regim. 27 artilerie, divizia XIV mixtă Armata de nord].

7

Iubite d-le Ibrăileanu,

Trimit umbrela pe care ai fost așa de amabil să mi-o dai și care m-a adăpostit minunat pînă la o stație de trăsuri.

Mulțumindu-ți, rog a nu uita să-i scrii lui Botez.

Pînă aseară nu știam că *șeful* fusese pus în cunoștință că voi fi înlocuit. Mă consolam cu ideea că d. Stere n-ar fi dat consimțămîntul. Dar dacă l-a dat, n-ar avea oare o datorie morală să-mi acorde o recompensă, dacă nu o „restitutio in integrum“ ? Postul ce mi s-a luat era de 400 franci. Acel pe care-l cer acum e cam de 200.

Dar închei mulțumindu-ți prietenește.

Rodion

◇ AL. O. TEODOREANU

1

[1932 ?]

Iubite domnule Ibrăileanu,

„Il ne faut pas juger les hommes sur leurs actes, qui dépendent des circonstances, mais, à l'exemple de Dieu, notre père à tous, sur leurs pensées secretes et profondes intentions." *

Privit la lumina acestei înțelepte maxime [1], pe care jovialul abate Jerôme Coignard [2] o spunea devotatului său discipol Jacques Tournebroche, faptul că socoteala de la Iași nu s-a potrivit cu cea de la Roman, dacă nu se justifică, se explică întrucîtva.

I s-a imputat lui France (pentru că am vorbit de el), că e prea subiectiv, că e prezent în fiecare personaj și că, în definitiv, n-a făcut decît să se transpună în literatură. Bineînțeles că aș primi bucuros aceste acuzațiuni, dacă mi s-ar da în același timp și posibilitatea să le merit, în felul autorului citat, ca să le pot privi de pe piedestalul impunător al operelor lui fără pereche. Soarta mi-a hărăzit însă, în proporții meschine, să joc un rol invers, realizînd un caz de ridicolă autoplagiere, prin reproducerea în viață, unui pasaj de nuvelă, de mine scrisă : cu toată jena de a mă cita, trebuie să mărturisesc că am făcut la Roman, exact ceea ce a făcut la Iași logofătul Toader Zipa și iubitul său fiu Costake în *Pur sîngele Căpitanului* [3]. E destul să spun că din moșie în moșie am ajuns la Panciu (loc primejdios), unde amicul meu are mătuși și veri, tot din cei cu vii alese și gospodării întemeiate. Dacă ți-aș descrie peripețiile acestei extravagante călătorii de-a lungul văii Siretului, desigur că n-aș mai avea nevoie de altă explicație, dar știu că pe mata altceva te interesează, de aceea trec direct la subiect (dacă n-ar cînta un patefon în odaia vecină, aș fi scris *de-a dreptul* în loc de *direct*, fiindcă direct și subiect rimează și după cît îmi aduc aminte că ne spunea d-l Mihai Carp [4], acest detaliu stilistic e o greșeală pentru proză, fie și epistolară).

---

* „Oamenii nu trebuie judecați prin faptele lor, care depind de circumstanțe, ci după exemplul Domnului, tatăl nostru al tuturora, prin gîndurile lor secrete și profundele lor intenții".

Tauber cîntă în amurg,
Bob învîrte manivela,
Eu, improvizat chirurg,
Fac incizii în Adela.

Drept vorbind, n-aş putea preciza cîte zile anume a durat această peregrinare bahică, într-un vehicul care nu poate fi clasat decît în preistoria automobilului, avînd drept chauffeur [sic] pe Coco Vîrnav (fratele lui Bob) şi ajutor pe nevrednicul semnatar al acestor rînduri. Ştiu bine numai că ieri am debarcat la Bob, la Sofroceşti, unde lăsasem textul. Şi spre ruşinea mea, trebuie să mărturisesc, că numai după indignarea lui mi-am putut da bine seama cam ce temperatură trebuie să atingă a matale. Dar e iarăşi drept că una e să pleci pentru o săptămînă şi să stai zece zile şi alta e să pleci pe două zile şi să stai cît am stat eu. Sentimentul meu e că n-am întîrziat decît *o zi*, pentru că în fiecare dimineaţă îmi spuneam : *mîni* vom fi la Sofroceşti. Asta îmi permitea să beau liniştit şi să adorm cu conştiinţa împăcată.

Am făcut această digresiune inutilă pentru că îmi vine greu să intru în subiect. Sînt foarte conştient de primejdiile acestei inversiuni de roluri, căci eu în definitiv trebuie „să-l fac pe d-l Ibrăileanu", faţă de d-l Ibrăileanu autor. Această comicărie, care acum devine serioasă, îmi dă impresia că mă aflu la un examen, în faţa unui examinator mucalit. De aceea mă uit la fiţuicile pe care mi-am făcut micile însemnări cu neîncredere. Oricum, prefer să spun prostii, decît minciuni. De aceea,

Pe onoarea şi conştiinţa mea,
Jur
Că voi spune adevărul
Şi nimic alta decît adevărul !
Aşa să-mi ajute Dumnezeu !

Dar, există adevăr ? Există Dumnezeu ? Şi dacă Dumnezeu există, se amestecă el în găsirea Adevărului (fără calambur) literar ? În fine, romanul [5] l-am recitit cu acelaşi interes, dar cu mai migăloasă atenţie. Am fost mai ales atent la stil şi în special la *franţuzisme*. După ce-am terminat lectura (ieri seara), l-am rugat pe Bob să mi-l citească în veliglas. I-a plăcut şi lui foarte mult şi s-a oprit la aceleaşi cuvinte pe care le însemnasem şi eu. Drept să-ţi spun că asta nu mi-a plăcut. Aş fi preferat ca aceste impresii să rămînă personale, dar cred că ele nu vor scăpa nici unui cititor. În lipsa mea, o cumnată a lui Bob, care ţi-a fost matale elevă, din incorigibilă curiozitate femeiască, a comis indiscreţia de a citi romanul pe furiş, fără autorizaţia mea. Mi-a mărturisit păcatul de cum am sosit, adăugînd că i-a plăcut atît de mult încît îl va reciti cu mare plăcere, cînd va fi imprimat. A făcut însă aceleaşi reflexii referitoare la franţuzisme. E o cititoare inteligentă şi cu gust. Eu protestam :

— E un *jurnal* scris de un *medic*.

Totuşi !

Pentru că am jurat să spun adevărul, n-am omis din scrisoarea de faţă aceste două opinii străine, care mi-au servit de control. Încurajat şi de ele, am revenit la pasajele incriminate şi mi-am format convingerea că îndrep-

tarea lor ar face dintr-o carte bună, o carte frumoasă. Ele îmi apar ca nişte pistrui pe un profil elin. De altfel alătur o listă de franţuzisme, cu indicaţia paginii [6].

Faptul că interesul lecturii se menţine, fără să se dezmintă, înlătură orice obiecţie asupra compoziţiei romanului. Stilul de asemeni (cu excepţia franţuzismelor) e potrivit subiectului, e pe măsură [7]. Ajungînd, pe cînd îmi citea, la un pasaj descriptiv, referitor la nunţi, Bob a exclamat : — „E mai frumos ca în Hogaş !" (Propriile[-i] cuvinte.)

Şi ce-i drept, că frumuseţi de stil sînt nenumărate. De aceea (insist !), cînd se găsesc în roman atîtea pasaje redate în cuvinte autochtone sic (*prisoselnic* de ex.), cînd autorul scrie *surtuc* şi nu *sacou*, pare curios de pildă (p. 22) să întîlneşti cuvîntul *ancorînd*, pus între ghilimele şi cuvîntul *abordabil* în libertate, imediat după. În rezumat, expulzarea cuvintelor fără paşaport şi trimiterea la urma lor e absolut necesară. Căci, ar fi păcat (era să zic „impardonabil") ca pagini atît de admirabile, ca ca de exemplu acele referitoare la dezvoltarea copilului (se purta cu mine exact ca doamna M., p. 18 ; pasaj adorabil şi just), la muzică, la literatura română etc., etc. să fie întunecate de-un stol de muşte inoportune. Dacă ar fi să înşir pasajele frumoase, ar trebui să fac popas la fiecare pagină, dar iar mă-ntorc şi zic că la fiecare ar trebui să stăruim puţin şi cu plivitul.

În rezumat : Ce mi-a plăcut mai mult ? *Toate* descrierile de natură, toate observaţiile şi cugetările (inteligenţa e un avocat nu un consilier), amintirile despre mamă de-o duioşie şi suavitate neîntîlnită încă, dar filtrate şi prin sagacitatea analistă şi lucidă, inerentă psichologiei [sic] autorului jurnalului (acum o simt ca o fiică — trouvaille), imagini şi comparaţii (muntele amical şi ilar, sufocări graţioase de pasăre care bea etc., etc.), subtilitatea detaliilor psichologice [sic], de-o autenticitate axiomatică (interpretarea acră a lui Diogene — autor preferat — provocată de aşteptarea Adelei, capitolul lapidar şi magistral încheiat : diseară Adela e aici).

Mi-a plăcut apoi ceea ce s-ar fi putut spune şi nu s-a spus, începînd cu mariajul Adelei, discuţie asupra căreia un scriitor prost ar fi stăruit desigur cu perseverenţă.

Ceea ce mi-a plăcut mai puţin ? — *Dialogurile.* Ceea ce nu mi-a plăcut de loc ? — *Franţuzismele.*

Pentru amănunte alătur notele. Cred că ţinînd seama chiar de toate, mai mult de două zile n-ar trebui pentru a încetăţeni textul în buna literatură românească. Am convingerea că, purificat astfel, va face vîlvă şi va însemna o dată. *Aşa* însă, în multe locuri, e adevărat *jargon.* Cer toate scuzele pentru acest calificativ brutal, dar mă refer la jurămînt. Nu l-am pus pe hîrtie decît după multe ezitări şi după o matură chibzuire. Dacă am chibzuit prost, mata n-ai ce pierde şi îmi vei fi înlesnit un drept de împroprietărire în împărăţia cerurilor. Dar minciuni n-am scris.

Cred că am spus tot. Dacă naraţiunea suferă de oarecare incoerenţă, e din cauza patefonului (acum urlă Joséphine Baeker).

Cele mai respectuoase sărutări de mîni doamnelor Ibrăileanu.

Cu toată afecţiunea şi devotamentul, al matale *Păstorel*

[Al. O Teodoreanu]

[1] Această maximă aparţine lui Anatole France şi este luată din cartea sa : *La rôtisserie de la reine Pedauque.*

[2] Jerôme Coignard şi Jacques Tournebroche, eroi ai cărţii lui Anatole France : *La rôtisserie de la reine Pedauque,* una dintre cele mai reuşite opere ale sale.

[3] *Pur Sîngele Căpitanului,* nuvelă de Al. O. Teodoreanu.

[4] Mihai Carp fusese, la Liceul Internat din Iaşi, profesor de română al lui Păstorel Teodoreanu.

[5] Romanul *Adela* al lui G. Ibrăileanu.

[6] Nu dispunem de acea listă şi de notele lui Al. O. Teodoreanu referitoare la romanul *Adela.*

[7] Sublinierile aparţin lui Păstorel Teodoreanu.

1

2 iulie 1927

Iubite domnule Ibrăileanu,

Lily [1] îţi scrie dintr-o odaie, eu din alta ; identice amîndouă, cu unica fereastră deschisă pe albastru şi spumă, cu ziduri mănăstireşti de var şi mobile sumare, pe care hainele de vară şi halatele de baie au culori şi gesturi de vacanţă. N-ar fi oare la fel şi scrisorile celor două camere vecine ?

Am scris pînă acum abia 9 pagini [2]. Oribil ! Totuşi lucrez din greu, cu îndîrjită stăruinţă. Nu înot (vorbesc de scris, în mare înot şi merge strună); îmi pare că despic un tunel cu singura putere a braţelor, avînd în ochi presimţirea tragicului cer de toamnă, pe care mi-l ascunde încă opacitatea greului relief de stîncă şi pămînt.

Din nici un punct de vedere, pînă acum, zeii n-au fost milostivi cu mine. Mi-au dat migrene (şi n-aveam piramidon), mi-au strîmbat plomba unei măsele îndurerîndu-mi gingia (şi ioc dentist). Pe deasupra, aceiaşi zei mi l-au trimis pe Anghezi. Acest om şi trupeşte şi sufleteşte, la prima vedere e cîrn, mops şi rotund ca un pumn închis. La a doua vedere, dîrz, formidabil şi concentrat ca un pumn făcut de Rodin sub un cer. Pumnul şi cerul : atît. Iar mai tîrziu, îţi dai seama că acest formidabil gest de ameninţare şi răzvrătire cuprinde în el fastul delicat pe care noaptea, cerul şi luncile l-au îngropat în aripile marilor fluturi nocturni. Am pierdut (pentru scris) multe nopţi şi după-amieze în tovărăşia preţioasă a acestui om clădit din fosforescenţe. Poate că-s în cîştig. Voi vedea mai tîrziu. În tot cazul, nu voi sosi la Agapia cu mîna goală. Voi aduce în paginile *Medelenilor* născînzi toate stelele şi amărăciunile acestei mări albastre, vinete şi albe, pe care soseşte vaporul primului capitol al romanului.

Cu cele mai călduroase salutări, *Ionel Teodoreanu*

P. S. Am aplaudat cu trufie de cenaclist fanatic articolul lui Ralea [3]. Al dracului Mişu !

P.P.S. Olguţa [4] nu mai face post-scriptum-uri.

[1] Ştefana Velisar-Teodoreanu.

[2] Ionel Teodoreanu lucra atunci la volumul al III-lea al romanului *La Medeleni*, volum care a şi fost tipărit la finele anului 1927. Vol. I apăruse în 1925, iar vol. al II-lea în 1926.

[3] Articolul lui Mihai Ralea se intitulează *Fenomenul românesc* și a apărut în *Viața românească*, XIX, 1927, nr. 6—7, iunie-iulie, p. 337—361. Articolul tratează problema specificului național în literatura română din unghi de vedere sociologico-filozofic.

[4] Eroina romanului *La Medeleni.*

2

Tekirghiol, 25 iulie 1927

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu mă simt tare în largul meu pe suprafața redusă a acestor hîrtiuțe alese de Lily pentru corespondență. Eu lucrez cu lopeți : îți voi scrie deci cu lingurițe ; hîrtia mă obligă.

Îți mulțumesc intens pentru excepționala solicitudine arătată de mata pentru vilegiatura noastră la Agapia. *Venim sigur.* Am de altfel convingerea că munții îmi vor da altă condensare decît marea pentru scris. Am lucrat și aici, dar anul acesta n-am avut suficient răgaz și liniște. Mai toate paginile le-am scris între două uși deschise, cu un gramofon la ureche. Cu toate acestea am credința că lucrez în pămînt ceva mai gras decît cel în care literatura română își face plantațiile de scobitori. Am același cusur — belșugul — dar oamenii nu-i împrumut ca hainele pentru bal mascat, și pe-alocuri gestul vast agață și cîte-un luceafăr.

Zielele acestea isprăvesc primul capitol ; va avea vreo cincizeci-șaizeci de pagini de *V. r.* Voi lucra înainte în august, septembrie și chiar octombrie. Vreau ca volumul să apară anul acesta, dînd și celorlalte volume exacta lor perspectivă. Azi au plecat Arghezii. Mă despart cu părere de rău de acest om făcut din mult pămînt pentru văzduhul și cerul de deasupra. Ființa lui mi-a dat unele sugestii utile scrisului. Într-o măsură, unul din personajele acestui roman, va avea dîrzul țesut arghezian. Dar să las aceste note pe marginea mea. Deja plecarea ne desprinde de mare. Ochiul a început să evoce Ceahlăul ca un *presse-papier* pe un manuscris încheiat. La Agapia îmi voi schimba programul de lucru. Mă scol dis-de-dimineață, lucrez pînă la dejun, somn, vizită la Vatican [1], iar lucru.

Cu cele mai călduroase salutări, *Ionel Teodoreanu*

[1] Vizita la Vatican este de fapt la locuința lui Ibrăileanu, la m-tirea Agapia. Locuia pe atunci la maica Tecla Zăvoianu.

3

[Finele lui septembrie 1927]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți expediez prin domnul Ștefănescu [1] și restul acestui enorm manuscris, a cărui transcriere e eroică, pur și simplu, căci i-a luat lui Lily fracțiuni importante din cele mai frumoase zile ale Agapiei. A venit toamna cu vara în brațe. Zile egal de luminoase, de dimineață pînă seara, cu hectare de surîs galben pe toți munții și aroma de brad care intră și-n casă, cum se întîmplă la Iași cu alte categorii de mirosuri cînd trec sacalele vidanjerilor.

Cred că mai am o săptămînă de lucru intens. Sînt la ultimul capitol — lugubru — mai am epilogul: melancolic. Simt însă c-am început să poticnesc. Capul s-a cam îngreuiat, mă cam doare spinarea, cum pe spălătorese le dor șalele și mă cam uit cu jind la zilele care trec în alai persan. Mă gîndesc c-un fior în spate la copiatul romanului.

Am citit astăzi în *Adevărul literar* o nouă producție a domnului Zarifopol [2]. E vorba tot despre sentimentalism. Are dreptate și devine îngrozitor de antipatică dreptatea în gura hiperclorhidrică a acestui bărbat în menopauză. Satan e simpatic — situat în fața raiului. Ei bine, domnul Zarifopol reușește să-mi facă simpatică și banalitatea și dulcegăria și sentimentalismul fad, atunci mai ales cînd are dreptate atacîndu-le. Simt vibrînd în mine porniri „?" în fața acestui om. Trebuie să-i fiu recunoscător. Îmi solicită agresivitatea.

Dar mata, domnule Ibrăileanu? Regreți desigur Agapia și ai dreptate. A plecat și melancolia, o dată cu plecarea tuturor vilegiaturiștilor, căci acum Agapia e *complet locuită*, dar altfel decît în timpul verii. Ai deveni melancolic numai dac-ar pleca și maicile. Eu aș mai sta aici încă o lună măcar. Lumina pe care în fiecare dimineață soarele mi-o pune pe masa de lucru, mă înduioșează. Zilnic e aceeași. Un fel de felie de cozonac cald pentru matinalul pahar cu lapte. Și aroma bradului! Și cerul adus direct din Italia, cu nori mici care se joarcă de-a florile și de-a luna în azur.

Primește, te rog, călduroasele mele salutări dimpreună cu ale lui Lily.

Ionel Teodoreanu

[1] Doctorul M. Ștefănescu-Galați, fost profesor la Facultatea de medicină din Iași, membru al „Asociației literare și științifice «Viața românească»".

[2] Paul Zarifopol a publicat în *Adevărul literar și artistic*, VIII, 1927, nr. 325, 25 sept., p. 1, col. 1—2, articolul *Lirismul comun.* La acest articol se referă, credem, Ionel Teodoreanu.

4

[Finele lunii sept. 1927]

Iubite domnule Ibrăileanu,

Iată noua recoltă de manuscris. Ar fi fost mai îmbelșugată dacă Cheile Bicazului nu s-ar fi interpus drăcește. Le-am vizitat într-o singură zi pe îndelete, traversîndu-le dintr-un capăt în celălalt, vizitînd și Tunelul, după indicațiunile matale, și ospătînd în vale vreme de cîteva ceasuri, cu diverse pastrame usturoiate și castraveți murați, în timp ce ochii urmăreau profilul unei colosale stînci „cu fruntea-n soare". Aceste chei, care-ți dau dureri de ceafă ca picturile lui Michelangelo din Capela Sixtină, sînt parcă geneza poveștilor cu balauri, cu stînci care se bat în cap etc... Cînd mă gîndesc la ele, gîndurile lasă capul pe spate. După avizul meu, o fată sărutată pe gură, în clipa cînd are capul răsturnat pe spate, acolo, la Cheile Bicazului, ar avea cea mai fioros de lirică viziune a cerului.

Te asigur că aceste chei merită ceva mai bun decît divagațiile mele, dar sînt încă obosit de această plimbare și, după efortul de a-mi face numă-

rul necesar de pagini medeleniste, stilul mi-a devenit ca un galoş rămas de-acu doi ani. Simt totuşi că aceste chei au rămas gravate în mine ca o alee spre vulcani sufleteşti. E întipărită-n ele ca viziunea unei procesiuni de animale preistorice, cu urletul groazei devenit piatră urlată spre cer.

Dar mirosul! Ce preparat vrăjitoresc! Piatră udă, ferige putrezite, mentă, răcoare de pivniţe.

Să-l fi văzut pe Cezar Petrescu, cu burta pe stîncă, pupîndu-se-n bot cu un şipot! Şi Lily, milimetrică sub kilometri de granit. Aveam şi călăuză: tînărul Barbă, de şaptesprezece ani, fumînd ţigară şi scuipînd printre dinţi cu viteza Bicazului.

Ne-am întors la nouă seara, morţi flămînzi, cu gîtul strîmb, avînd un total dispreţ pentru deluşoarele Agapiei, mai-mai să le consolăm:

„Nu-i nimic, o să creşteţi mari!...

Culeg un amănunt pentru melancoliile matale de inspector al amintirilor. Domnişoara Giurgea îi spune azi lui Lily că a găsit nu ştiu pe unde un capăt de ţigară cu cartonul ars. L-a recunoscut şi evlavios l-a aşezat pe o creangă de copac.

Ce spui?

Lily te roagă s-o ierţi că nu adaugă şi ea o vorbă glumeaţă; de la 9 seara în sus nu mai poate glumi, doarme ca pruncii.

Cu cele mai călduroase salutări.

Ionel Teodoreanu

P. S. Voi îngriji ca manuscrisul să ajungă la vreme.

5

Stimată doamnă Ibrăileanu,

Iată biletul pentru matineu. Lily şi cu mine vom veni să-i ţinem de urît lui domnul Ibrăileanu, aşa că mata te poţi duce liniştită.

Respectuoase sărutări de mînă

Ionel Teodoreanu

1

Tekir. 27 august 1926

Iubite domnule Ibrăileanu,

Îți scrie sub tirania soarelui, a vîntului și a mării ; e merituos lucru. Să-ți povestesc ceva : acum doi ani, tot la Tekir, Cezar Petrescu strîngea cu patimă licurici într-un pahar pe care-l ținea cu mare grijă ferit în odaia lui și-n fiecare seară se adunau roiuri de licuriri înaripați în jurul celor cu atîta grijă închiși în pahar.

Așa și la noi : Ionel trăiește ca un pustnic între patru pereți, în plină lăcomie de lucru, și eu asist la pelerinajul de fete frumoase în aflarea scriitorului lor ! Nu mai pot dovedi veghind la ușa lui Ionel. Îți trimit o scrisoare primită azi ca să vezi cum trăiesc lîngă jarul aprins cu capul în cenușă !

Îmi pare rău că nu sîntem împreună, eu să critic scrisoarea și dumneavoastră să mi-o lăudați. La anul venim și noi la Mănăstire ! Aci vîntul răstoarnă gîndurile oamenilor și duce spre mare sfiala — veșmînt prea ușor. Să mai zici că experiențele vieții sînt salutare !

Sînt neagră foc și surîd galben ; două culori care mă prind de minune la mare.

Acum, că mi-am vărsat focul, îți dau mîna cu prietenie și te rog să transmiți d-nei Ibrăileanu și finuței mele cele mai bune gînduri.

Lily Teodoreanu

P. S. Nu uita, te rog, în articolul elogios care-l scrii despre Ionel [1] să spui că : Dumnezeu, în marea lui bunătate și dreptate, a dat așa multe daruri lui Ionel Teodoreanu ca să-l despăgubească de vitregia cu care l-a înzestrat trupește (insinuează că e cam adus de spinare, cîrn, miop, chel, buzat și fudul de o ureche).

P.R.S. Te rog să nu publici scrisoarea lirică în *Viața românească* (asta din partea mea). Te rog să nu pierzi scrisoarea lirică că țin să o păstrez (asta din partea lui Ionel).

[1] Într-adevăr G. Ibrăileanu a scris în *Viața românească*, XVIII, 1926, nr. 9, septembrie, p. 354—365, o cronică literară intitulată : *La Medeleni.*

2

Tekirghiol, 2 iulie 1927

Iubite domnule Ibrăileanu,

Ne-am hotărît să mergem sigur la mănăstire, și cum mata ești autorul moral al acestei deciziuni și cum ai avut imprudența să te oferi a ne îndatora cade pe capul matale și al d-nei Ibrăileanu sarcina de a ne închiria o casă cît mai sănătoasă pe versantul cel mai însorit al Agapiei. O casă mai mare : 3, 4, 5 odăi, după cum s-o găsi, de la 1 august la 15 septembrie, pînă la suma de 15 mii lei. Lucru pentru care vă vom rămîne foarte recunoscători.

Aici e frumos cum numai la mare poate fi frumos. Azi e luptă albastră între mare și cer, e pace numai în zare. Cerul pare suflat cu sare, marea fierbe toate albastrurile laolaltă, țărmul e numai bale albe și vîntul încinge gurile de sete. (Văd că fac mare risipă de „numai".) Dar e frumos de nici o respirație nu-ți pare de ajuns de largă și adîncă pentru bucuria care te înnăbușe. Din odăile noastre, sus-așezate, umbrite de coperișul larg, cu ferestrele înaripate de vînt, se clatină hotarele lumii și privim totul ca prin ochi de pescăruș. Dar soarele, vîntul și marea e pentru noi acum Arghezi cu care ne-am împrietenit. Cum treci peste fațada lui de zarzavagiu (cum singur spune), după prima decepție, cazi imediat în contrariul ei, te gîndești la un fel de Ștefan cel Mare, mic la stat, îndesat, deștept foc și iute la mînie și de-aici încolo devii cel mai enthuziast [sic] auditor. Stăm după-amiezile și nopțile tîrziu, gură-cască, hrăniți cu trecutul și experiențele lui generos povestite cu cuvintele „cele mai potrivite" și cele mai însuflețite. Stă în haine de băcan, cu glas și frazare de boier de altădată, cu rîs de copil, și de la o vreme nu mai vedem decît ochii lui care ne joacă ca în flăcări și nu mai știm de ceas, de foame, de sete ; fumăm ca turcii și tot mai vrem poveste și iar poveste de se ard lumînările pînă la rădăcini și ne despărțim bezmetici în întuneric. Nevasta lui e cu rîsul alb și bun cu ochi verzi — credincioși și plini de sinceritate. Are și doi copilași, mici răsaduri Arghezi, îi seamănă uimitor, joviali, mărunței, rotofei, par corci de cartofi și mere domnești, cu focul tatălui lor în ochi. I-am îndrăgit pe toți în bloc și ne tînguim de plecarea lor apropiată. Dar parcă vreau să te vrăjesc cu Arghezi.

Noi sîntem ca oale de lut arse la diferite grade ; pămîntii violacei, pămîntii înflăcărați, pămîntii galbeni etc. Ionel lucrează cu obraji și ochi strălucitori ; îmi place mult începutul grav și poignant al *Medelenilor* III, dar el suferă încă de îndoielile și frigurile punerii temeliei.

Scrie-ne de dealurile Iașului și de minunile Agapiei. Te dorim și ne bucurăm de perspectiva lungilor taifasuri și plimbări la munte.

Trimit sărutări afectuoase d-nei Ibrăileanu și finuței mele [1], iar matale gînd de prieten bun.

Lily Teodoreanu

P. S. Mi-a plăcut foarte mult articolul d-lui Ralea despre mata [2].

[1] Fiica lui G. Ibrăileanu.

[2] Articolul lui Mihai Ralea se intitula : *G. Ibrăileanu. Cu prilejul ultimului său volum* și apărea în *Adevărul literar și artistic*, VIII, 1927, nr. 434, din 3 iulie, p. 1—2.

3

Tekir[ghiol], 25 iulie 1927

Iubite domnule Ibrăileanu,

Să ştii că nu ne-am descurajat de loc, chiar de o fi să ne jucăm de-a prinselea cu casele, *venim sigur şi stăm mult* la Agapia. Vom fi la 2 august în Iaşi şi dorim să fim la 8 august la Agapia ; între timp poate să tragem o fugă Ionel şi cu mine să vă vedem şi să vedem şi casele. Ideea d-nei Ibrăileanu cu cele două case alăturate nu e rea. Din atîta dor de stat la mănăstire nu se poate să nu iasă o casă.

Sîntem toţi croiţi ca din lemn sfînt, rîsul e singura culoare. Ionel lucrează vîrtos, îţi va aduce un capitol bogat şi greu să încapă cititul într-o noapte cu stele la Agapia. Mîine pleacă Arghezi cu neamul lui ; se călătoreşte cu el o bună parte din vara noastră. Acum cerul şi marea sînt sînge şi lapte, încolo pustiu, lacuri şi vînt. E greu să pleci de aici. Nicăieri nu-şi rupe noaptea sufletul ca aici. E larg, plesneşte cuvîntul „larg", ar plesni şi sufletul şi plesnesc toate adjectivele ; nimic nu poate reda respiraţia fără de margini de aici. Cine m-a pus să apuc să spun ce nu pot spune ?

Ionică se zbuciumă cu scrisul ; mă roagă să-ţi scriu că se gîndeşte cu mare şi respectuoasă afecţiune la mata şi că se bucură că nu vine cu mîna goală la Agapia. Mă bucur şi eu că ţi-l aduc numen şi mănos.

Mulţumiri şi sărutări d-nei Ibrăileanu care se trudeşte pentru noi să ne găsească acoperiş.

Matale prietenie bună

Lily Teodoreanu

4

11 august 1930 [1]

Iată moscheea [2] în care, tembeli ce sîntem, de atîtea vineri n-am apucat încă să ascultăm slujba. Şi nici n-avem s-o mai ascultăm căci vinerea viitoare sperăm să fim la Iaşi. Curînd vom vorbi de Mangalia ca de mănăstiri şi tot ce a lăsat în urmă. Am citit un Balzac voinic şi proaspăt ca scos din cuptor : *Cousine Bette*. Teribilă [3] carte !

Papa se ocupă de un concurs de frumuseţe : „Frumoasa Mării Negre", pe cînd alţii... Azi frige pămîntul de cald ce e, noroc că nu-mi pasă. Am schimbat de două ori pielea, sînt văcsuită ca o gheată de licean.

Curînd taifasuri lungi nocturne şi vămuirea grădinii matale. Cu mare afecţiune. Sărutări Maricicăi.

Lily Teodoreanu

[1] Scrisoare nedatată. Data poştei de sosire în Iaşi.

[2] Pe verso scrisorii este moscheea din Mangalia. De fapt scrisoarea este o carte poştală ilustrată care are ca adresă : „Domnului G. Ibrăileanu, str. Buzdugan 10, Iaşi."

[3] Sublinierea e a Ştefanei Velisar-Teodoreanu.

◇ GEORGE TOFAN

1

17 ianuarie 1906

Dragă Ibrăileanu,

Nu-s nici așa, nici pe dincolo ; sînt pur și simplu leneș. Dacă vrei să mă vindeci, să nu te mai adresezi mie ; scrie nevestei. Azi am mîncat o papară că, dacă te-ai fi făcut de o parte, ai fi aplaudat și tu. Am făgăduit nevestii să stau la noapte pînă la 4 dimineața să mă screm ; de-o ieși ceva, îți trimit poimîine. Chestiile școlare își au revista lor și n-au ce căuta în *Revista contemporană* [1]. Afară dacă nu s-ar pune dintr-un punct de vedere... japonez.

Tofan

Mă cam tem de detaliile făgăduite ; parcă simt de pe acum un răspuns nemăgulitor din partea pungii mele !

[1] *Revista contemporană* este desigur o eroare a lui Tofan G., fiindcă titlul acesta ne duce cu gîndul la 1873 la București la revista antijunimistă unde scriau Anghel Demetriescu, Chiru Oeconomu, M. Zamfirescu și alții. Ibrăileanu îi cerea însă colaborare pentru revista ce trebuia să apară în martie 1906 : *Viața românească*. Oare încă nu se căzuse de acord asupra acestei denumiri și Ibrăileanu sugera numele citat aici de George Tofan ?

2

24.IV.1906

Mult stimate domnule,

Scuzați răspunsul întîrziat. Rog rezervați loc pentru un articol mai lung [1], dacă nu e prea tîrziu deja pentru nr. 3. Scriu din incidentul reapariției *Gazetei Bucovinei* [2] un articol despre ziaristica română din Bucovina începînd cu prima foaie *Bucovina* [3] și atingînd întrucîtva și politica.

Pentru cazul cînd nu mai dispuneți de loc, rog să mă înștiințați ca să prepar un alt articol pentru cronică.

Cu deosebită stimă, *George Tofan*

Adresa : G. T., profesor suplinitor, Suceava, str. Burdujenilor. N-am nimica contra să numiți rubrica rezervată mie cum aflați că e mai potrivit [4].

[1] Articolul este: *Viața românească în Bucovina. — Ziaristica noastră,* și s-a publicat în *Viața românească,* I, 1906, nr. 3, mai, p. 452—468.

[2] *Gazeta Bucovinei* apăruse prima oară între 14 mai 1891 și 18 aprilie 1897. A reapărut la 15 aprilie 1906 și a continuat pînă la 14 octombrie 1906.

[3] *Bucovina,* gazetă, 4 octombrie 1848, 20 septembrie 1850, interzisă de cenzura austriacă.

[4] Rubrica s-a numit: *Viața românească în Bucovina.*

3

15.VI.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Șirurile următoare sînt menite pentru d-ta și pentru d. Stere; te rog deci ai bunăvoința și a le comunica acuma, dacă e la Iași, dacă nu cînd va veni. Alăturat trimit articolul *pelagrei* [1]. Rog scuză că nu l-am putut trimite conform promisiunii îndată; mai multe afaceri particulare: o nuntă în familie, o călătorie acasă la părinți nu mi-au dat răgazul necesar ca să-l stilizez căci materialul îl am de aveam deja adunat [sic].

Alăturat veți afla și două mici notițe pentru revista-revistelor; dacă vor fi potrivite și va fi loc, publicați-le, dacă [nu], nu-i absolut nici o supărare [2].

Propunerile pe care mi le-a făcut d-l Stere relativ la articolele viitoare le accept în total; tocmai de asta am scris înainte ca să aflu părerea d-voastră și să mă pot acomoda astfel ca articolele mele să intre bine în cadrul general al revistei. Voi căuta deci dară ca înainte de plecarea mea la concentrare de arme să scriu articolul despre teatrul român și societățile de cîntare din Bucovina [3].

Ce privește scrierile lui Teliman [4], atunci cu durere nu pot servi cu *inedite* deocamdată; mă voi interesa ori de nu se mai află pe undeva și eventuale foiletoane succese le voi păstra pentru revista d-voastră. Eu cugetam la acele foiletoane care au fost deja tipărite în diferite foi, la care a colaborat, dar care n-au fost primite în volumul scos de mine. Însă am, mi se pare, un foileton care a fost la timpul său confiscat, cu titlul cu tot, deci e necunoscut; acesta ar putea fi eventual privit ca inedit.

Relativ la recenziile despre care v-am scris apoi eu m-am gîndit deocamdată la recenzia cărții care a apărut acuma în vederea expoziției, intitulată: *Românii din Bucovina* [5], despre care aș voi să scriu spre a rectifica și îndrepta unele. Deci dacă ați primit-o la redacție o puteți anunța și eu voi trimite pentru unul din numerele viitoare o recenzie detaliată, cartea fiind cam voluminoasă. V-aș ruga, dacă e posibil, să-mi concedeți ceva peste spațiul fixat.

Salutări cordiale, *George Tofan*

[1] George Tofan va publica întradevăr în *Viața românească,* I, 1906, nr. 5, iulie, p. 287—294 un articol intitulat: *Din Bucovina. Ospătării pentru pelagroși.*

[2] În *Viața românească,* I, 1906, nr. 4, iunie, p. 181—182, la rubrica Revista revistelor sînt două notițe în care se recenzează *Junimea literară* (mai, Suceava) și *Transilvania* (Sibiu, ianuarie-februarie, martie-aprilie) care par a fi scrise de George Tofan.

[3] Articolul acesta a apărut în *Viața românească*, I, 1906, nr. 9, noiembrie, p. 419—433, la rubrica : Viața românească în Bucovina cu titlul : *Teatrul.*

[4] Mihai Teliman. În *Viața românească*, I, 1906, nr. 3, mai, p. 512—513 G. Ibrăileanu făcea o recenzie la : *Mihai Teliman, Foiletoane.* Prefață de G. Tofan, Suceava, Școala română. Nimic în plus n-a mai apărut în *V. r.* despre acest autor bucovinean.

[5] În *Viața românească*, I, 1906, nr. 6, august, p. 501—507 a apărut într-adevăr o recenzie la cartea : *Românii din Bucovina. Privire scurtă asupra dezvoltării lor pe terenul cultural și economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia austro-ungară 1775 pîn la 1906...* Cartea este aspru criticată pentru datele false și falsificate ce cuprinde. Recenzia, din această cauză, este semnată Văleanu.

4

14.VI.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Mii de scuze pentru întîrzierile mele. Îndată ce depun condeiul mă sui în birjă și plec la Cernăuți de unde mă îndrept la *Stanislaus* (Galiția) unde am să petrec 4 săptămîni în concentrare pînă la 12 aug. st[il] n[ou]. Vă trimit o dare de seamă despre cartea ce v-am vorbit în formă de articol [1]. Publicați în nr. 5 articolul meu despre pelagră, iară în nr. 6 această dare de seamă [2], iară pentru septembrie voi griji desigur pentru un articol mai mare [3]. Vă rog scuzați încheierea anului școlar m-a nimicit. Scrieți despre combinația amintită. Pînă ce nu veți primi o adresă sigură, scrieți-mi pe adresa veche. Salut

George Tufan

[1] Este vorba de cartea *Românii din Bucovina.* Vezi nota 5 la scrisoarea a III-a.

[2] Vezi notele 1 și 5 la scrisoarea a III-a.

[3] În *V. r.*, I, 1906, nr. 7, septembrie, G. Tofan nu are publicat nimic.

5

18 iulie 1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Am fost concediat pentru anul acesta de la miliție și m-am întors imediat acasă. Plec vineri seară cu acceleratul dimpreună cu vreo 140 membrii ai „Reuniunii școlare române din Bucovina" la București, ca să vizităm expoziția. Aș dori ca să aflu amănuntele acelei combinații despre care mi-ați vorbit. Sînt foarte curios. Nu puteți fi zilele viitoare în București ? Ați avea ocazia să cunoașteți majoritatea stării învățătorești de naționalitate română. Poate e d-l Stere prin Iași, rog comunicați-i și d-sale lucrul acesta : poate se decide d-sa să ne viziteze în București. Totodată te rog să-i comunici, cînd am vorbit sîmbăta trecută, cînd plecam la miliție cu dr. Aurel cav. de Onciul și mi-a promis sigur că în timpul cel mai scurt va scrie un articol — un fel de paralelă la articolul meu despre ziaristică — despre evoluția a politicei române din Bucovina [1]. Mi-a spus că ține foarte mult să scrie ceva în revista

d-voastră, care îi convine în toate privințele. M-a rugat să vă comunic felicitările sale la numerele reușite de pînă acuma.

Presupun că ați primit darea mea de seamă ; aș fi voit să-i dau o extindere mai mare avînd încă puține lucruri de amintit, dar mi-a fost imposibil. Sper că întorcîndu-mă încă destul de timpuriu din București s-o supun, dacă va fi încă timp, unei revizuiri generale [2].

Deoarece cu călătoria la București sînt combinate și oarecare cheltuieli, vă rog, dacă nu vă supărați, să-mi avizați suma ce mi se cuvine, dacă se poate încă atît de timpuriu, ca să o pot avea vineri înainte de plecare.

Rugînd să mă scuzați că vă molestez în chestiunea aceasta, vă salut și-mi exprim dorința că voi putea cunoaște dacă nu pe ambii redactori ai *Vieții rom.*, apoi cel puțin pe unul.

Cu dragoste, *George Tofan*

Pentru nr. de septembrie trimit articolul despre *Teatrul român în Bucovina* [3].

[1] Aurel cavaler de Onciul va publica în *Viața românească*, 1, 1906, nr. 7, septembrie, p. 80—87 un articol intitulat : *Evoluția politică în Bucovina.*

[2] Se referă la recenzia cărții : *Românii din Bucovina.*

[3] Vezi nota 3 la scrisoarea a III-a.

6

30.VII.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-tale de la Mănăstirea Neamțu, dară nu mă aflam în Suceava. Eu m-am întors de la miliție imediat în ziua a doua ; am fost concediat pentru anul viitor și ți-am comunicat aceasta într-o scrisoare adresată la Iași pe care însă, mi se pare, că nu ai primit-o. Pe urmă am plecat cu „Reuniunea școlară română" la București, am vizitat Constanța și Sinaia și m-am înapoiat ieri.

În București am văzut nr. 5 din *V. r.* Noi în Bucovina nu l-am primit încă. Vă rog cu toată insistența ca să-mi înapoiați recenzia asupra cărții : *Românii din Bucovina* [1] pentru că fiind scrisă în grabă aș dori ca să o revizuiesc din nou și peste *două zile* de la primire o aveți înapoi, așa că publicarea nu va suferi nici o întîrziere. La reîntoarcere vă voi comunica și iscălitura — un pseudonim. Aș voi să revin cu atît mai mult asupra recenziei, că în timpul absenței mele autorul istoricului literaturii din Buc., dr. Cotlarciuc a răspuns criticilor ce i s-au adus prin *Gaz. Buc.* și *Jun. lit.* Vă rog deci dispuneți retrimiterea articolului și eu vi-l înapoiez după două zile revizuit, apoi pentru toamnă urmează articolul [2] despre teatru.

Eu petrec toată vacanța, cu mici excepții, la Suceava.

Cu dragoste, *George Tofan*

[1] Vezi nota 5 la scrisoarea a III-a.

[2] Vezi nota 3 la scrisoarea a III-a.

7

19.VIII.1906

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Îmi vei ierta și de astă dată neglijența mea condamnabilă în întîrzierea răspunsului? Spre a scuza această neglijență voi să observ numai că sînt cam ocupat parte cu numărul dublu al revistei noastre[1], care va apărea la 1 sept. n[ou] (coredactorul, d-l Iancu Nistor se află la Pola la concentrare) și cu repararea și adaptarea unui edificiu, care în toamnă va fi deschis ca internat de băieți români; și în urmă, credeam că răspunsul nu e tocmai presant.

Recenzia pentru nr. 6 am trimis-o în 8 n. al 1. c. pe adresa d-lui Botez. Acum pregătesc articolul promis despre *Teatrul român în Bucovina*[2], care însă, după cît pot judeca acuma, va trebui împărțit în două numere consecutive, căci mă folosesc de libertatea ce mi-a acordat-o d-l Stere scriindu-mi că-l pot compune fără considerare la mărime. Orișicum îmi dau silința ca să mă mărginesc atingînd numai chestiile principale. Articolul se va mișca cam în următoarele margini: 1. Voi să arăt ce-au făcut la noi în țară *trupele* de teatru ce s-au părîndat [sic] din Regat, judecînd după repertoriul lor, după răsunetul ce l-au aflat la publicul nostru. Pentru partea aceasta am din anii 60—70 un material destul de bogat și interesant, mai tîrziu e mai puțin interesant însă, spre completare, trebuie dusă la capăt cercetarea.

2. Voi schița rolul ce l-au avut în chestiunea aceasta acele societăți care au înscrise în statutele lor cultivarea artei dramatice. Aice voi insista mai amănunțit asupra activității soc. „Armonia" care a împlinit tocmai în vara aceasta 25 de ani de existență și care se va prezenta în luna lui septembrie (8—10 n.) la București, unde va da un concert. Mai este încă soc. „Ciprian Porumbescu" din Suceava, care în decursul celor 3—4 ani de cînd există a dat vreo cîteva reprezentații teatrale de o însemnătate deosebită fiindcă a rupt cu tradițiunea de a reprezenta numai piese ușurele în majoritate de Alecsandri, Stamati, Ciurea, sau localizări serbede.

3. Voi grupa după oarecare puncte de vedere comune *activitatea trupelor de diletanți* de la noi și, în fine, voi insista asupra însemnătății unei societăți teatrale care însă să n-aibă ca scop crearea unui teatru român, actori etc., ci regularea reprezentațiilor teatrale, îngrijirea unui repertoriu bun, angajarea pentru cîteva reprezentări a unor trupe bune din regat etc. Cam acesta e mersul articolului meu.

Dacă crezi că aș putea să mai insist și asupra altor lucruri, te rog fă-mă atent.

Cît pentru frumoasele laude, însă *nemeritate*, pe care ni le aduce *Viața rom.* atît mie, cît și modestei reviste condusă de noi[3] vă mulțămesc călduros; noi le privim ca o încurajare, ca un avans pentru viitor ce ni-l dați dv., frații noștri mai înaintați. E mult aceasta, căci lipsa de interes care domnește la noi și cu care ne luptăm cu disperare de trei ani e în stare a descuraja și pe cei mai voinicoși. În astfel de împrejurări un *cuvînt bun* venit de la oameni care urmăresc aceeași țintă e o adevărată binefacere. Nu dorința de a fi lăudați e ceea ce ne împinge în luptă și ne face să persistăm cu încăpățînare, ci dorul de îndreptare și e de dorit ca în lupta aceasta să fim sprijiniți de toți cei ce cugetă și lucră ca noi. D-voastră aveți meritul de a ne fi trimis cele

dintîi cuvinte de încurajare. Vă mulţumim. Regret foarte mult că nu s-a putut realiza proiectul dv. de călătorie ; eu aş fi profitat cel mai mult şi aş fi adus cu mine cele mai binefăcătoare impresii dintr-o societate atît de ilustră şi din regiuni atît de fermecătoare.

Încă o deziluzie. De-abia astăzi cînd deschid scrisoarea văd că d-ta mă întrebi ori de sînt acasă între 20—30 iulie şi eu trăiam cu credinţa că e vorba de august şi de aceea scrisesem la început că răspunsul nu mi s-a părut *presant*. Ce încurcală ! Nu se mai poate repara. Eu am fost toată vremea acasă. Nu se poate să veniţi de-acuma, eu petrec tot timpul în Suceavă. Mi-ar face o deosebită plăcere să pot face cunoştinţă cu d-vostră. În tot cazul aş dori să mă înştiinţaţi. Pînă cînd rămîneţi la Neamţ ?

Dacă d-l Stere e acolo, comunică-i că *Aurel Onciul* petrece în Brün ; după cum i-am telegrafiat e : General-direktor der Mahrischen Versicherungsanstalt. El a plecat încolo după cum ţi-am scris în 14 iulie n. şi rămîne *cinci săptămîni*, deci se apropie timpul cînd pleacă, mi se pare, că va veni în Bucovina să ţină adunări poporale. Eu mă pot interesa, ar fi poate aceasta o ocaziune bună de întîlnire. Doresc să-mi scuzaţi încurcătura şi să-mi scrieţi. Cu dragoste şi salutări cordiale.

George Tofan

[1] Revista era : *Junimea literară* din Suceava. De fapt *Junimea literară*, editată de G. Tofan şi Iancu Nistor a apărut în ianuarie 1904. A continuat să apară pînă în 1940. Avea apariţie lunară.

[2] Într-adevăr acest studiu al lui G. Tofan : *Viaţa românească în Bucovina. Teatrul*, a apărut în mai multe numere din *Viaţa românească*, I, 1906, nr. 9, noiembrie, p. 419—433 ; II, 1907, nr. 1, ianuarie, p. 110—123 ; nr. 4, aprilie, p. 114—120 ; nr. 6, iunie, p. 483.

[3] În *Viaţa românească*, I, 1906, nr. 5, iulie, p. 331—332, la rubrica „Revista revistelor", cînd se recenzează *Junimea literară* (Suceava, iunie, 1906) i se aduc elogii lui G. Tofan şi celorlalţi colaboratori ai revistei bucovinene.

8

13.X.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Nu ştiu dacă n-am întîrziat cu articolul meu pentru nr. 8 ; dacă mai este posibilitatea, rog a-l publica. Am făcut întrebuinţarea cea mai largă de libertatea ce mi-a acordat-o d-l Stere în privinţa lungimii. Partea a doua care va consta din capitolele care vor trata despre activitatea „Armoniei" şi a diletanţilor va fi mult mai scurtă. Ea va fi desigur gata pentru nr. 9. Iară pentru numărul zece am un articol *despre şcolile primare din Bucovina* [1].

Şi acuma te rog să mă ierţi că am întîrziat atîta cu răspunsul, dară întîmplări peste întîmplări s-au îngrămădit şi n-am avut posibilitatea fizică, nici liniştea sufletească spre a scrie. Excursiunea ţăranilor, care mi-a dat mult de lucru, apoi transferarea mea la Cernăuţi m-au scos din mersul obişnuit şi nici acum nu m-am restabilit cu totul, căci trăiesc pînă la 1 noiemb. cînd mă mut cu totul în două locuri, în Cernăuţi şi Suceava. Mi-a părut foarte rău că nu te-am putut vedea cînd cu trecerea mea prin Iaşi.

Viața românească — ca să-ți răspund la o întrebare veche — se bucură la noi în țară pretutindeni de cea mai mare considerație și trece de cea mai bineîntocmită și mai excelentă revistă a românilor nu numai în prezent, ci peste tot. Aceasta nu e numai părerea mea, ci părerea generală. E foarte mult lăudată că s-a întocmit așa, că scriitorii vin la rînd unul după altul și cîte are rubricile menite pentru celelalte țări ; aceste două puncte ridică și mai mult valoarea revistei și a păși pe drumul dintîi adică a griji ca toți scriitorii însemnați de pe diferitele terenuri să vină pe rînd la cuvînt înseamnă a-i asigura lățirea cea mai mare și viitorul cel mai strălucit. Revista este foarte citită. Nu pot ști cîți abonați aveți în Bucovina, dar pot face un calcul aproximativ că pe 10 abonați pică *o sută de cititori* și dacă aceasta poate nu e tocmai îmbucurător pentru administrație, pentru scopul mai înalt : obținerea unei culturi unitare române e de mare valoare.

Dară și în privința aceasta cred că viitorul va aduce o îndreptare. La noi publicul trebuie crescut în direcția aceasta. El e obișnuit a primi reviste și ziare fără să se intereseze de plată ; să fii bun bucuros că o primește. Eu am speranță în generația ce se ridică. Am făcut observații în liber. școlii R. în Suceava. Cele 5 exemplare ce vin acolo se cumpără aproape de studenți și anume studenți sărmani și le citesc întreg gimnaziul. Bine dacă românii cu dare de mînă din Suceavă ar fi pătrunși de același dor de a se lumina cît de bine ar fi ! Dar au fost crescuți în altă atmosferă și greu se vor schimba.

Rog spune-i lui I. Botez că am intervenit la Pradini, dar că nu m-am priceput mult cu el. El spune că în depozit are un singur nr. 4, de altminterea zice că capătă cîte 2 exemplare și pentru acestea are abonați. Cît despre încasatul abonamentelor sau a exemplarelor duble spune că servitorul, pe care l-a trimis la d-nii respectivi, a venit fără rezultat. Dacă aș ști la cine sînt exemplarele duble le-aș cere eu și le-aș trimite redacției. Deci te rog comunică-i acestea lui I. Botez. Spune-i multe complimente d-lui Stere și dacă ai ocaziunea multe sărutări de mînă mult stimatei doamne Stere. Mă port cu gîndul, dacă va fi posibil, să vin la dezvelirea statuiei lui Alecsandri la Iași.

Rog a-mi comunica de ai primit manuscrisul și ori de se va publica.

Cu deosebite salutări, *George Tofan*

Cernăuți, Școala normală de învățători (Pedagogic).

[1] Tot despre *Teatrul* în Bucovina este vorba. George Tofan va publica în *Viața românească*, II, 1907, nr. 9, septembrie, p. 385 un articol intitulat : *Gimnaziul din Cîmpulung*, în nr. 10, octombrie, p. 92—94 un alt articol intitulat *Școlile secundare*, iar în nr. 11 noiembrie, p. 276—282 articolul anunțat aici : *Învățămîntul primar și roadele lui.*

9

17.X.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Despre articolul[1] meu trimis sîmbătă n-am nici o știre ; nu știu se va publica în numărul acesta ori ba. M-ai îndatori mult dacă mi-ai spune ceva de soarta lui. Pentru cazul că se publică și nu e prea tîrziu trimit un mic supliment. Unul care tratează despre Pascali vine intercalat imediat după

propozițiunea unde e vorba de darul ce l-a primit. Al doilea pasaj referitor la Millo vine iarăși după locul unde amintesc despre cadoul ce i l-au făcut românii la finele stagiunii. Cred că locurile aceste sînt interesante pentru a ști cum au judecat străinii jocul artiștilor noștri.

Voind să aflu ceva despre articolul meu

Te salut cordial, *George Tofan*

[1] Articolul intitulat : *Teatrul.*

10

17.XI.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-tale și mă bucură că articolul meu [1] va fi publicat în nr. 9 măcar în parte ; eu îmi voi da silința ca partea a doua să fie mai puțin voluminoasă ca să poată fi publicată la un loc cu rămășița de la partea întîia.

Cît despre întîrzierea răspunsului, apoi sînt pe deplin convins că a fost pricinuită numai din cauza multiplelor ocupații, ș-apoi eu singur sînt atît de puțin în ordine cu răspunsurile încît nici nu mi-ar trece prin minte să reproșez cuiva că mă lasă să aștept.

Abia m-am așezat definitiv în Cernăuți. Spune d-lui Stere precum și fraților Botez și d-lui Pascu complimentele mele și că-s dorit să-i văd.

Adresa mea : Woynarowicz-seitengasse 3.

Cu respect, *George Tofan*

[1] Continuarea la articolul intitulat : *Teatrul.*

11

27.XI.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Astă-noapte m-am întors de la primul Congres al învățătorilor români și am aflat scrisoarea d-tale. Azi după masă completez continuarea — am să transcriu numai — și mîine, marți, 28/XI, după masă sau cel mai tîrziu miercuri dimineață articolul [1] e în redacție. Cred că din cauza acestei mici întîrzieri se va pune totuși în nr. 10.

Salut, *George Tofan*

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a IX-a.

12

11.XII.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Trimit cu o mică întîrziere care cred că nu va împiedica apariția articolului în nr. 10, continuarea articolului trecut. El e de tot de sine stă-

tător şi deci reprezintă ceva întreg, de aceea n-am adaos şi continuarea, care va forma articolul al III-lea şi cu care se va încheia acest articol mare, prea mare, şi pe viitor mă voi feri de a trata astfel de subiecte sau într-o măsură aşa de mare. Articolul următor nu-l trimit acuma deoarece cred că nici nu poate încăpea în nr. 10, ci abia în nr. 11 sau alt număr. Aş trebui să ştiu de acuma ori de în nr. 11 veţi publica continuarea astfel ca să sfîrşim o dată cu această chestiune şi ca să nu fie întreruptă, căci dacă nu publicaţi urmarea [1] în nr. 11, aş trebui să ştiu de acuma să pregătesc pentru numărul acesta articolul despre şcolile primare la noi. Veţi binevoi deci dară a mă înştiinţa despre hotărîrea ce a luat-o redacţia în chestia aceasta. Am tradus cele cîteva pasaje din ziarele germane în limba română, în text însă le-am transcris ambele, deoarece nu ştiu cum credeţi dv. să le puneţi. Sau puneţi ambele texte, atît originalul cît şi traducerea în text unul după altul, sau puneţi originalul în text şi traducerea jos sub linie sau, în fine, puneţi numai traducerea ; în privinţa aceasta aveţi d-voastră să decideţi ; mie mi-i indiferentă chestiunea.

Trecînd la altceva, te rog să atragi atenţia d-lui Botez că Soc. acad. Dacia [...] a căpătat, începînd cu numărul trecut, exemplare duble ; exemplarul nr. 9, cel de prisos, e la mine şi stă la dispoziţia redacţiei. Faptul trebuie să aibă următoarea explicare : societatea s-a abonat la revistă şi i-a venit pînă la nr. 9 un singur exemplar. Fiind însă societatea sermană, au intervenit reprezentanţii ei, cînd au fost la serbarea lui Alecsandri, pe lîngă cineva din redacţie ca să le reducă abonamentul sau chiar să li se deie gratuit şi să se vadă că s-a dispus trimiterea unui exemplar, astfel cred că se expublică că un exemplar vine cu adresă tipărită (cel vechi), iar cel nou cu adresă scrisă.

Acum alta. Volumul lui Brătescu-Voineşti [2] a apărut în editura „V. r." ? Dacă da, rog intervino să se trimită şi redacţiei *Jun. lit.* un exemplar căci pînă astăzi n-am primit, şi anume, dacă se poate, chiar pe adresa mea.

Cînd am fost în vacanţă în Iaşi, d-l Stere mi-a arătat o fotografie cu toţi membri redacţiei [3] şi a căutat să mai afle un exemplar şi pentru mine, dară în grabă n-a putut afla. E probabil că poate tot mai are vreun exemplar ; dacă da, fii bun adă-i aminte ocazional şi de mine, căci i-aş fi foarte mulţămitor pentru acest preţios cadou.

Scuză că am abuzat de bunătatea d-tale şi înştiinţează-mă despre soarta articolului meu. Cu dragoste

George Tofan

[1] Vezi nota 2 la scrisoarea a VII-a.

[2] Volumul lui I. Al. Brătescu-Voineşti era : *În lumea dreptăţii.* Nuvele şi schiţe, Viaţa românească, Buc., şi a fost recenzat de G. Ibrăileanu în *Viaţa românească,* I, 1906, nr. 9, noiembrie, p. 466—467.

[3] Există într-adevăr o fotografie a grupului de la *Viaţa românească* din mai 1906 în „Arhiva Ibrăileanu".

13

14.XII.1906

Dragă domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea, sînt mulţămit şi aştept volumul lui Brătescu şi fotografia. Te rog comunică-mi imediat ori de aţi putea publica o recenziune (dare de samă) asupra unei broşuri f. interesante şi actuale intitulată : *Die gr. or. Kirchenfrage in der Bukowina und die Jungruthenen*[1] şi care recenziune nu va avea decît 10 pagini *scrise*. Articolul-recenziune l-aş putea trimite la mijlocul săptămînii viitoare dacă primesc răspunsul pînă duminică.

Cu stimă, *George Tofan*

[1] În *Viaţa românească,* II, 1907, nr. 1, ianuarie, p. 197—200 a apărut o recenzie la cartea : *Die gr. or. Kirchenfrage in der Bukowina und die Jungruthenen.*

14

Iunie 1907

Dragă d-le Ibrăileanu,

Alăturat e cronica pentru numărul viitor[1] ; am scris-o deja acuma fiindcă ai dorit să fie mai mult spre 5 decît spre 10 ale lunii, deşi eu aş fi dorit să aştept rezultatul balotajului din 23. Mult nu va schimba el şi rezultatele cele două din cercurile româneşti ce ne interesează mai mult vor afla loc într-o notiţă mică pe care voi trimite-o imediat după ce voi afla rezultatul. Nu ştiu de îţi va conveni cum îi scris articolul, n-am nici o ambiţie să rămînă aşa după cum e scris ; dacă crezi că n-o interesa pe cititorii dv. în forma aceasta îl putem schimba. Eu am crezut că e bine să vorbesc ceva în general ca introducere şi despre alegerile din întreaga Austrie ; dacă crezi că pasajul acesta nu interesează îl poţi scoate. Tot aşa se poate scoate şi tabela statistică despre voturile din Cîmpulung. Eu l-am scris aşa cum mi s-a părut mie bine dar nu sînt contra unor eventuale schimbări. Deoarece cronica despre alegeri a luat tot locul ce mi l-ai acordat în revistă, ba a trecut şi pe deasupra, n-am mai scris despre evenimentele culturale, economice şi sociale ; le-aş putea redacta abia dacă mi-ai comunica că ar putea intra în numărul acesta.

În vacanţele Paştilor am fost prin Viena şi am ajuns pînă la Triest, şi cînd să fac pasul ultim la Veneţia, am fost silit să mă înapoiez ; iacă ce înseamnă să fii sclavul datoriei.

Rog a-i comunica d-lui I. Botez, în privinţa lui Pardini următoarele : cu omul acela e greu să te înţelegi. După multă vorbă am ajuns la următorul rezultat. Pentru anul curent 1907 nu poate plăti abonamentul în mijlocul anului, *căci nici lui nu-i plătesc abonaţii ;* pentru anul trecut 1906 e gata să plătească abonamentul ; cere însă un cont numai pentru anul respectiv, din care să fie scos deja rabatul ce i-l acordaţi. Deci suma pentru 1906 face atît, rabatul d-tale atît, de solvit atît. Acesta-i rezultatul ce l-am obţinut. Să mă ierte d-l Botez că nu l-am putut servi mai degrabă, dar săptămîna trecută a fost o săptămînă grea la noi.

Te rog să-mi scrii ce se întîmplă cu cronica mea.

Al d-tale, *George Tofan*

P. S. Ultimul număr ce l-am primit din revistă e foarte murdărit și anume tocmai în mijloc; se pare că cu culoare de a tipografilor. Aș dori să dispui să mi se trimită unul curat.

[1] Această cronică este, credem, cea publicată în *Viața românească*, II, 1907, nr. 6, iunie, p. 447—450 și intitulată: *Viața românească în Bucovina*, unde G. Tofan vorbește despre alegerile din imperiul austro-ungar și despre alte lucruri.

15

20 iulie 1907

Mult stimate d-le Ibrăileanu,

Mîine (duminică 21 iulie n.) plec la concentrare de arme pentru patru săptămîni, pînă la 18 august.

Trimit corespondența[1] mea pentru nr. 7 și sper că, reîntors la 18, voi avea încă timp, deși puțin întîrziat, să trimit corespondența pentru nr. 8.

Pentru cazul că ai avea să-mi comunici ceva, rog a adresa în timpul acesta scrisorile pe adresa soției mele, Ștefania Tofan, Suceava, la d-l Gr. Buleandra, care mi le-a trimite, deoarece pînă mîine nu știu în care orășel galițian ne va izbi.

Cu bine, *George Tofan*

[1] George Tofan are publicat în *Viața românească*, II, 1907, nr. 7, iulie, p. 78—82, sub semnătura Gt. un articol: *Viața românească în Bucovina. Naționalitățile din Bucovina după statistica din 1900*, iar în nr. 8 nimic. Abia în *V. r.*, II, 1907, nr. 9, septembrie, p. 382—385 publică din nou: *Viața românească în Bucovina. Dr. Vasile Găină. — Carmen. — Dieta țării. — Gimnaziul din Cîmpulung.*

16

19.III.1908

Dragă domnule Ibrăileanu,

Îți scriu în chestiunea cunoscută. Se înțelege că stau la dispoziția dv. totdeauna cînd vă pot servi cu ceva. Chestiunea se prezintă însă în următorul mod: ca să pot expedia revista de aici[1] cu mărci cu care se expediază jurnalele și revistele aș trebui să am o licență ca să pot cumpăra mărcile respective, căci se dau numai cu o cărticică dată de oficiul poștal. S-ar putea expedia cu 5 bani bucata și sub formalitățile propuse de dv., dar aceasta poate să treacă numai o dată și atunci, la a doua oară, se descoperă de bună seamă, sau la noi, unde se controlează totul foarte strict și există și o listă a tuturor jurnalelor și revistelor care apar în țară, sau la vreun oficiu poștal din Ungaria. Ar mai remîinea [sic] posibilitatea ca să le trimitem sub copertă, dar cred că spezele ar fi prea mari și aceasta ați putea-o face și d-voastră la Iași.

Aceste vi le comunic după ce m-am informat de la un prieten al meu, om cunoscător al chestiei și absolut sigur. Aceste vi le comunic spre orientare, dară vă declar că sînt gata să execut orișice hotărîri veți lua. Vă atrag numai atenția că cu jurnale și reviste nu pot trece pentru că nu pot cumpăra mărcile respective. Chiar cu alte mărci, ca orișicare broșură, vor fi oarecare greutăți pentru că orișice astfel de scrieri se aduc cu o consemnare, care conține numele jurnalului, numărul exemplarelor expediate, semnătura redactorului etc.

Aștept hotărîrea dv. Corespondența o expediez cît de curînd[2].

Cu stimă, *George Tofan*

[1] Adică să expedieze revista *Viața românească* din Bucovina în Transilvania, unde era interzisă.

[2] Probabil este vorba de: *Viața românească în Bucovina. Un nou curent politic*, publicat în *Viața românească*, III, 1908, nr. 3, martie, p. 467—472 și semnat: G. Bucovineanu.

17

25.V.1908

Dragă domnule Ibrăileanu,

Îmi pare rău că nu s-a aflat bun articolul d-lui Ștefureac, căci chestiunea ca atare prezintă destul interes.

Pentru revista dv. s-au făcut speze zădarnice de aproximativ 10 franci. N-am putut vorbi cu studentul respectiv în timpul ultim. Știu însă că el a consultat și un avocat spre a fi sigur de toate cele.

Te rog să nu uiți de a dispune ca să mi se trimită nr. 5 din anul I căci mi-i colecția știrbită.

Cu salut cordial, *George Tofan*

◇ G. TOPÎRCEANU

1

28 aprilie 1910

Vă mulțumesc pentru ceea ce mi-ați trimis la timp[1] și vă urez sărbători fericite, cît se poate de fericite.

G. Topîrceanu

[1] Drepturi de autor pentru poezia *Noapte de mai*, publicată în *Viața românească*, IV, 1910, nr. 4, aprilie, p. 117—119.

2

6 septembrie 1910

Stimate domnule Ibrăileanu,

Sînt în Alexandria. Am făcut armata voluntar și acum mă aflu în manevre foarte grele. Vă rog să-mi păstrați loc pentru cronica veselă[1] pe care v-o trimit pe la 3 octombrie. Cu multă iubire și mulțumiri

Topîrceanu

Manevrele țin 15 zile. Sînt „vînător".

[1] Cronica veselă din *Viața românească*, V, 1910, nr. 10, p. 138—139 se intitulează : *Bustului meu.* La aceasta face aluzie Topîrceanu.

3

2 decembrie 1910

Stimate domnule Ibrăileanu,

Adresa lui Galaction : Gr. Pișculescu, defensor eclesiastic, Casa bisericii ; dar are și altă adresă, mai sigură, acasă. Pe aceasta n-o pot afla pînă peste 2 zile, deoarece dumnealui e dus acum în provincie.

Cronica[1] sper să v-o trimit tot pînă în două zile. Dacă ajunge prea tîrziu și dacă e publicabilă, d-voastră o păstrați pentru numărul viitor.

Nopțile au mai fost publicate. De aceea n-am îndrăznit să vi le trimit pentru *V. r.* Le-am trăit și le-am scris în... tinerețe, la Nămăești. Mai am și altele — am să vă trimit. Dar nu-s frumoase, așa-mi spun poeții rafinați de

pe aici ; că sînt prea *simple* față de subtilitățile poeziei moderne. Eu însă știu din experiență că prostul complică, deșteptul simplifică, în orice ramură, în orice chestiune. Toți *vor*, cu orice preț, să pară originali ; și deci aproape toți sînt bizari.

În literatura poetică de azi e ușor să fii original ; n-ai decît să fii simplu în expresie, normal în sentimente și modest. Nu-i așa ? D-voastră știți mai bine decît mine !

După sărbători am să vă mai trimit proză, de încercare. *Episodul* [2] rămîne la dispoziția d-voastră. Publicați-l oricînd cu sau fără modificări. Am avut scrupule cam pripite, dar justificate.

Poate veniți vreodată pe aici... Mă reabilitez.

Al d-voastră, *G. Topîrceanu*

[1] Cronica „veselă" se înțelege va apare mai tîrziu, în *Viața românească*, VI, 1911, nr. 2, februarie, p. 269—270, cu titlurile : *Sonete, Scamatorul, La cinematograf, Dalila.*

[2] *Episodul* nu a mai apărut în *Viața românească* cu acest titlu, ci schimbat în : *Musca.* Vezi și începutul scrisorii din 20 decembrie 1910.

4

20 decembrie 1910

Stimate domnule Ibrăileanu,

Fraza de încheiere, pe care o propuneți, se potrivește [1]. Dar simt că trebuie să fie ceva mai lungă : „...ceva asemănător cu dezlănțuirea forțelor oarbe ale naturii. Nimic n-a mai rămas din ea.

Și așa pieri fără urmă, contopindu-se cu marele Tot, așa trecu în ținutul pustiu al Nirvanei — acest exemplar nevinovat din lumea celor care nu cuvîntă". Merge ?

De altminteri, primesc cu recunoștință modificările pe care le-ați face, fără să mă mai consultați. Aveți mai mult gust și mai multă experiență decît mine.

M-a bucurat scrisoarea pe care mi-ați trimis-o. Nu atît lauda, cît constatarea că e cineva care prinde *tot* ceea ce pun în paginile pe care le scriu. Pe aici, nu e nimeni. Vă mulțumesc

G. Topîrceanu

[1] Este vorba de schița *Musca,* publicată în *Viața românească,* V, 1910, nr. 12, decembrie, p. 417—419. Vezi și nota 2 la scrisoarea a III-a.

5

București, 20 decembrie 1910

Stimate domnule Ibrăileanu,

Răspund la întrebarea d-voastră despre *Musca.* Titlul, *Musca* [1]. Sfîrșitul, în loc de : „acest exemplar din lumea celor care nu cuvîntă", se poate pune : „această făptură inocentă, pentru care viața n-a fost decît un scurt

prilej de desfătare"[2]. Citiţi tot sfîrşitul şi legaţi şi, dacă nu merge, e destulă vreme pentru altă variantă. Dacă însă rămîne aşa, atunci nu mai e nevoie de nici o notiţă. Totul rămîne la deciziunea d-lui Ibrăileanu, în care mă văd pe mine, dar cu mult mai deştept, mai cult, plus experienţa pe deasupra — deci am o nemărginită încredere.

În privinţa datoriei băneşti, vă rog să nu mă judecaţi rău, iată cum stau : Am primit în sept. 100 şi în luna trecută 50 lei, deci 150 lei, pentru *Noap[tea] de august, Bustului [meu] şi N[oapte] de iarnă ;* cîte 50 lei de bucată, ceea ce e foarte mult[3]. Prin urmare pentru *Musca*[4] vă rog să nu-mi socotiţi nimic. Şi tot e mult.

Vineri dimineaţa (24 decembrie) plec acasă, la Nămăeşti, şi mi-ar trebui 20 de lei pentru tîrguieli. Îmi trimiteţi d-voastră suma asta, pînă atunci ? Împrumut. Iar imediat după Crăciun am să vă rog să mă împrumutaţi iarăşi cu o sumă mai mare însă, ca să-mi fac haine. Vi-i restitui treptat, în muncă sau chiar în bani, socotindu-mă împrumutat personal. Dar... V-am plictisit cu atîta bănet !

După vacanţă vă trimit cîteva pagini de proză şi altele de versuri, dacă mi-ar permite împrejurările de acasă (nici pînă acum nu s-a plătit chiria !).

Mult mi-au plăcut paginile pe care le-aţi scris despre Tolstoi ! Sînt atît de noi şi de adevărate cele ce spuneţi despre el, despre viaţă în genere, despre roman şi despre sfîrşitul banal al lui *Guerre et Paix !*[5]. M-a impresionat adînc *Nimicul* d-lui Codreanu[6] şi ultima frază din articolul d-voastră despre Panu[7]... Sînt lucruri ce nu se pot exprima aici.

Vă trimit acum două bucăţi de versuri juvenile, *nu* pentru tipar, ci numai ca să le citiţi d-voastră, care aţi scris acele pagini despre *Apele de primăvară*[8] a lui Turghienev. Pentru cuvintele de la *Revista-revistelor* vă mulţumesc. Lauda[9] unui om pe care-l stimez atîta mă face să roşesc că poate nu voi fi vrednic de ea. „Poet în toată puterea cuvîntului" — nu sînt. Dar băiat de treabă sînt şi vreau să fiu. Al d-voastră, cu multă afecţiune

G. Topîrceanu

Petrecere frumoasă !

[1] Vezi nota 2 la scrisoarea a III-a.

[2] Această ultimă variantă propusă de Topîrceanu a apărut tipărită în *V. r.*

[3] *Noaptea de august* a apărut în *Viaţa românească*, V, 1910, nr. 8, august, p. 319—321 ; *Bustului meu*, în *V. r.*, V, 1910, nr. 10, octombrie, p. 139—140 ; iar *Noapte de iarnă*, în V. r., V, 1910, nr. 11, noiembrie, p. 276—278.

[4] Vezi nota 1 la scrisoarea precedentă.

[5] G. Ibrăileanu a publicat în *Viaţa românească*, V, 1910, nr. 11, noiembrie, p. 292—298, o cronică literară intitulată simplu : *Tolstoi.*

[6] „*Nimicul* d-lui Codreanu" este de fapt sonetul publicat de Mihai Codreanu în *Viaţa românească*, V, 1910, nr. 11, noiembrie, p. 222 şi intitulat : *Dumnezeul ateului.* Ultimul cuvînt din ultimul vers al acestui sonet este chiar *Nimicul.*

[7] În acelaşi număr al revistei *V. r.* citat la notele 5 şi 6 de la această scrisoare G. Ibrăileanu a publicat, la p. 279—281, un articol necrolog intitulat : *Gheorghe Panu* în care criticul de la *Viaţa românească* aduce elogii memorialistului „Junimii".

[8] În *Viața românească*, V, 1910, nr. 8, august, p. 283—289, Ibrăileanu publică o notă intitulată *Ape de primăvară* de Turghienev. Nota este semnată de G. I.

[9] Ibrăileanu scria la rubrica „Revista revistelor", vorbind despre revista *Viața socială*: „În nr. 10, d. Topîrceanu tipărește două pagini de versuri admirabile *(Nopți)*. D. Topîrceanu este poet în toată puterea cuvîntului", în *V. r.*, V, 1910, nr. 11, noiembrie p. 349. Această „revistă a revistelor" nu este însă semnată.

6

7.III.1911

Domnule Ibrăileanu,

Vă mulțumesc pentru cele ce mi-ați scris și-mi pare foarte bine că nu mai sînteți supărat pe mine. V-aș fi răspuns imediat, dar am tot sperat că, o dată cu răspunsul, voi putea să vă trimit și ceva „mașinoscrise", dar n-a fost chip. Trebuie să aștept să se mai lămurească.

Am să vă trimit neapărat pentru n-rul celalt. Dar pentru n-rul acesta mai e vreme să trimit însă un sonet? Ca să fie patru; e mai frumos [1].

Am scris cîteva pagini din viața pe care o cunosc: studențească. Nu știu cum vor fi.

Am făcut și o prostie (pe timpul cînd nu-mi mai scriați nimic, și crezînd că m-ați dizgrațiat definitiv); am dat (iar!) versuri la *V. socială* [2]...

Dar d-voastră o să mă certați și o să mă iertați. Pentru că de la Crăciun „trebuie să mă caut" zilnic și, pe de altă parte, cu schimbarea guvernului, a fost vorba „să mă cheme la catedră", deși n-am nici o catedră. — Necazuri! Cronica veselă" a fost sacrificată numai provizoriu și amicii s-au și grăbit să spună că „definitiv".

La un seminar de literatură al d-lui Dragomirescu, la Universitate, am vorbit despre ultimul volum al d-lui Gîrleanu [3]. A fost tare frumos!...

Despre Manon și Des Grieux [4] mi-ați inspirat și mie un sonet [5], cu rîndurile ce ați scris în ultimul număr. Dar nu e la înălțimea observațiilor din acel mic și minunat articol.

Al d-voastră cu devotament

G. Topîrceanu

Salut pe d. Botez. Și pe d. Codreanu!

[1] Topîrceanu a publicat, în *Viața românească*, VI, 1911, nr. 2, februarie, p. 269—270, *Sonete: Scamatorul, La cinematograf, Dalila*, iar în nr. 3, martie, p. 435—436: *Un romantic* și *Testament*.

[2] *Viața socială*, a apărut la București între februarie 1910 — 1 iunie 1911. Director l-a avut pe Tudor Arghezi.

[3] Ultimul volum al lui Emil Gîrleanu era: *Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910, *Convorbiri literare*, fără indicarea locului de apariție.

[4] Garabet Ibrăileanu a publicat o notă intitulată *Manon Lescaut* în *Viața românească*, VI, 1911, nr. 1, ianuarie, p. 103—104, notă semnată G. I.

[5] Sonetul se intitulează *Manon și Des Grieux* și s-a publicat în *Viața românească*, VII, 1912, nr. 9, septembrie, p. 376, la rubrica: *Cronica veselă*, împreună cu două *Sonete pluvioase*.

7

2 aprilie 1911

Domnule Ibrăileanu,

Vă trimit sonetele [1] acestea cu multă părere de rău că n-am avut ceva mai vesel și mai artistic. Dacă e prea tîrziu, vă rog să le dați la coș căci, pentru nr. viitor, sper să am ceva mai bun.

De la *Conovrbiri literare* mi-au cerut versuri, dar nu le-am dat. Mircea Rădulescu le-a dat și a trecut definitiv la boieri [2].

D-voastră stați în Iași de sărbători ? Eu nici anul acesta n-am parte de liniște, din pricina părinților.

Vă urez vacanță plăcută și rămîn al d-voastră devotat

G. *Topîrceanu*

P. S. Adresa la țară : Com. Nămăești, Muscel. Plec joi, 7 aprilie. D-l Botez ar putea să-mi trimită ceva la Casa bisericii, pînă joi ? Cît de puțin. M-aș achita cu versuri viitoare. *G. T.*

[1] Vezi nota 1, la scrisoarea a VI-a, ultimele două sonete.

[2] Va publica totuși în continuare în *Viața românească,* VI, 1911, nr. 6, iunie, p. 392—395, poezia *Leii de piatră* și apoi alte poezii.

8

24 mai 1911

Domnule Ibrăileanu,

Vă trimit zilele acestea cîteva pagini de proză din viața studențească [1]. Peste alte cîteva zile — versuri (cronica veselă) [2].

Vă rog să mă iertați că nu v-am răspuns imediat și că n-am dat nimic pentru n-rul acesta. În ultimul timp am fost bolnav cu intermitență, apoi a trebuit să stau în pat, fără să scriu nimic și fără să pot pleca acasă.

Aș vrea să mă duc pe la d-l dr. Cantacuzino [3] să-mi dea o recomandație către decan ca să fiu scutit de taxele universitare, că nici anul trecut nu m-am putut prezenta la examen, iar acum sînt amenințat a le pierde pe cele date. Să mă duc ?

Al d-voastră întristat cronicar

G. *Topîrceanu*

[1] Este vorba de bucata *Max și direcțiunea* publicată în *Viața românească,* VI, 1911, nr. 5, mai, p. 285—289.

[2] Versurile sînt intitulate *În tren* și au apărut în *Viața românească,* VI, 1911, nr. 6, iunie, p. 405—406.

[3] Dr. I. Cantacuzino fusese în primii ani de apariție ai *Vieții românești,* directorul revistei ieșene și-i ajuta pe „viețiști".

9

Luni, 6 iunie 1911

Stimate domnule Ibrăileanu,

Abia aseară am sosit în București și tocmai azi dimineață am găsit la Casa bis[ericii] ultima dv. carte poștală, la care mă grăbesc să vă răspund.

Plecasem departe, dar ne-am certat pe drum și-am ajuns numai pînă la Constanța, de unde a trebuit să mă înapoiez singur. Am avut mult zbucium și supărări pe care numai eu le știu.

În privința *Direcțiunii* [1] nu știu ce să vă spun. Faceți cum credeți de cuviință. Eu n-aș mai putea-o corija deoarece nu-mi mai place de loc. N-aș vrea de loc să vă stingheriți întru nimic pentru mine. Să știți și pe viitor că nu trebuie să mă mai întrebați și pe mine; mă împac cu tot ce veți hotărî, deoarece am deplină încredere și-n sentimentele și-n judecata dv.

Peste cîteva ceasuri am să vă trimit două pagini de versuri pe care le-am improvizat în tren, la plecare [2]. Nu știu dacă-s bune sau rele.

Al d-voastră, *G. Topîrceanu*

P. S. Am rămas tot la Casa bisericii.

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a VIII-a.
[2] Vezi nota 2 la scrisoarea a VIII-a.

10

Nămăești, 9 august 1911

Domnule Ibrăileanu,

Am fost pentru o zi în București unde am găsit o carte poștală pentru care vă mulțumesc. Sînt în Nămăești de mai bine de o lună și sper să stau pînă la 1 septembrie. Mi-am lăsat suplinitor la... catedră, ca să mă odihnesc de munca zadarnică de peste an. D-voastră v-ați repauzat bine? Mi se pare că rămîneți acolo și în septembrie. Am auzit că e foarte frumos la Neamț, chiar cînd amenință Pantelimon și Codău!

Mult aș vrea să fiu și eu în Iași, să-mi fac facultatea; nu s-ar găsi vreo ocupație pentru mine pe acolo?

Ultimul număr al revistei nu l-am primit încă și sînt tare curios. Poate ați scris ceva și despre Bovary [1].

Al d-voastră cu devotament, *G. Topîrceanu*

[1] Nu. Ibrăileanu nu a publicat nimic despre *Madame Bovary* în *Viața românească*.

11

[Finele lunii august 1911]

Domnule Ibrăileanu,

Vă mulțumesc din tot sufletul pentru bunătatea cu care mi-ați răspuns. Mai mult decît alte motive — aceste însușiri de adevărați oameni mă atrag la Iași. În București e un mediu foarte antipatic, pentru anumite firi. Și nu

mai pot de bucurie cînd mă gîndesc că s-ar putea să vin și eu pe acolo, mai pe aproape de d-voastră.

În privința deslușirilor materiale, vă răspund că mă mulțumesc cu ce veți găsi. Numai să fie ceva sigur și să-mi permită a da, din cînd în cînd, și pe la Facultate. Vreo 100 lei lunar îmi ajung (mie singur) peste cap. Aș vrea să mai trimit și acasă ceva. Mai ales de la 1 octombrie situația noastră e extremă... Și grijile de natura asta mă țin de mînă, cînd aș putea (poate) să scriu lucruri publicabile.

În nici un caz însă, n-aș putea să vin acolo *numai* pe nădejdea „produsului" literar care, tocmai atunci cînd ai mai multă nevoie, nu se... produce!

Pe de altă parte n-aș vrea, Doamne ferește, să alergați pentru slujba mea, ci numai dacă găsiți ceva așa, întîmplător. Aveți prea multe griji pe cap ca să vă mai creați necazuri, din senin, cu mine. Și apoi... știu cît e de greu să rogi pe cineva ceva... și nu vreau să înfruntați această greutate pentru mine, cum nici eu singur, care am mai puține motive de mîndrie, n-aș înfrunta-o! În sfîrșit, v-am plictisit.

Ciobănașul, de pe pagina întîia a acesteia, e schițat de I. Mateescu [1], unul din cei mai talentați sculptori, premiat anul acesta de Salonul oficial... Ca să nu credeți cumva că e făcut de mine.

Despre *Madame Bovary* [2] am să vă spun mai pe larg cum stă lucrul, în altă scrisoare. Versuri trimit la 1 septembrie, cînd plec de aici. Mulțumindu-vă încă o dată din inimă, rămîn al dv. cu devotată iubire

G. Topîrceanu

Salut pe d-l Pătrășcanu, dacă e acolo, la Neamț.

[1] Într-adevăr, pe prima pagină a acestei scrisori se află, desenat în creion, un ciobănaș de către sculptorul I. Mateescu, fratele vitreg al lui Topîrceanu (frate uterin), fost profesor la Academia de bele-arte din Iași.

[2] Nu a mai revenit în altă scrisoare cu precizări în legătură cu *Madame Bovary*.

12

29 septembrie 1911

Stimate domnule Ibrăileanu,

M-a surprins în mod deosebit de plăcut întrebarea din ultima dv. carte poștală. Sînt sigur că d. Profiri [1] v-a scris, deși îl rugasem foarte mult să nu care cumva... pentru că, drept să vă spun, mi-e rușine să vă pricinuiesc atîtea neplăceri. Acum însă, fiindcă mă întrebați „de cîte parale am nevoie", vă răspund că aș avea nevoie de vreo 10.000 de franci..., dar dv. veți fi așa de bun să-mi trimiteți numai vreo 30, pe la sfîrșitul lunii, ca să mă pot deplasa. Dacă îmi dați mai mult, în orice caz „contează" în leafă. Abia aștept să vin acolo. Îmi spune și d. Iosif [2] că e tare bine. Cu devotament

G. Topîrceanu

Aveți aici un fost elev care, se vede că, vă e mare dușman...

[1] Inginerul N. Profiri care făcea parte din consiliul de administrație al *Vieții românești*. Membru al „Asociației literare și științifice «Viața românească»".

[2] Șt. O. Iosif.

13

3 iulie 1912

Domnule Botez [1],

Cînd vii ?... Te rugăm, dacă poți, să ne mai trimiți încă cîteva „revista-revistelor", deoarece apărem în număr dublu și se simte nevoie de acest fel de material de tipar. Al d-tale

G. Topîrceanu

[1] Scrisoarea e adresată lui Octav Botez, Goethestrasse, Charlottenburg, Berlin.

14

10 august 1913

Iubite domnule Ibrăileanu,

Nu ți-am scris nici un rînd de cînd am trecut Dunărea fiindcă nu mi-a fost cu putință și fiindcă am fost prea amărît. Cu batalionul meu am făcut marșurile cele mai grele din cîte s-au făcut în „campania" asta. Acum, într-un orășel de aici am dat de Beldiceanu [1], care aproape de la început a fost în cantonament la o casă bună, cu tot confortul. Pe Sadoveanu l-am lăsat la urmă, în niște condițiuni cam triste, dar nu știu nimic pozitiv. Eu am trecut prin toate cu bine. Sînt aproape complet sănătos și abia aștept să mai dăm o dată mîna amîndoi. Am acum o barbă... cît a d-tale ! Din București vin imediat la Iași să-mi iau cîteva lucruri, iar de-acolo la Nămăești să mă repauzez. Am și versuri [2]. Cu mult bine și cu dor.

Topîrceanu

[1] N. N. Beldiceanu, colaborator al *Vieții românești*, în *Viața românească*, VIII, 1913, nr. 9, septembrie, p. 323—343 publică bucata *În munții Bistriței*.

[2] Versurile sînt, probabil, *Cronica veselă* tipărită în *Viața românească*, VIII, 1913, nr. 11—12, noiembrie-decembrie, p. 346—349.

15

Din București, 16 sept. 1914

Domnule Ibrăileanu,

Mult te rog să-mi dai un mic ajutor, dacă poți. Toată situația mea militară depinde acum de maiorul Radu Rosetti de la Ministerul de Război, feciorul istoricului Rosetti, colaboratorul *V. r.* De el depind în chip absolut repartizările ofițerilor de rezervă. De acum peste 8 zile, cel mai tîrziu, eu voi fi ofițer de rezervă. Dacă voi fi repartizat la un regiment care-mi convine, atunci înseamnă că am tranșat în mod definitiv și convenabil tot bu-

clucul în care mă zbat de două luni încoace. De aceea, te rog, obține, *prin orice mijloace*, o scrisoare mică de recomandație din partea d-lui Stere sau a d-nei Stere către maiorul Rosetti: „să-mi facă ceea ce cer". El (maiorul) a făcut la o mulțime alții, deci îmi va face și mie, *să fiu repartizat unde vreau*.

Mîine sau poimîine plec la Craiova. De acolo voi da adresa unde să-mi trimiți acele rînduri de recomandație radical eficace.

Mi-e inima tristă, dar sufletul tare și rămîn al d-tale cu toată vechea mea afecțiune,

G. Topîrceanu

16

Craiova, joi, 18 sept. 1914

Iubite domnule Ibrăileanu,

Am ajuns și-n Craiova! Voi aștepta aici pînă la publicarea avansării mele, căci nu mai am nici bani, nici resurse ca să mai umbu de colo pînă colo. Dacă-mi vine recomandația care, din ce mă gîndesc mai mult, nu-mi pare verosimil să vină, atunci o voi trimite repede, împreună cu doleanța mea, maiorului Rosetti la Ministerul de Război. Dacă i-aș ști adresa de acasă, ar fi fost cu mult mai bine.

Adresa mea aici este: *d-na Ana Bădălicescu, str. Sf. Gheorghe-Nou, nr. 135, Craiova.*

Nu știu dacă voi avea vreme; pînă în 8 zile se fac repartizările... și tare mi-e teamă să nu mă dea la Vînători.

Sărutări de mîini doamnei și salutări tuturor.

Al d-tale, *Topîrceanu*

Într-un caz extrem, să mă dea cel puțin la Iași, la reg. 13 „Ștefan cel Mare". Asta e mult mai ușor.

17

Turtucaia, 16 august, 1916

Ca să ai idee cum e Dunărea cîteodată [1] și cum o văd din cortul meu, de pe deal. Al d-tale

Topîrceanu

[1] Scrisoarea (de fapt o carte poștală ilustrată, cu o imagine a Dunării la Turtucaia) e adresată: „Domnului G. Ibrăileanu, profesor universitar, M-rea Neamțului, prin Pașcani".

18

31.X.1916

Iubite domnule Ibrăileanu,

Precum vezi, trăiesc încă și sînt prizonier în Bulgaria. Dacă pacea nu vine curînd, nu mai pot rezista pentru că sînt cam bolnav. Iată adresa mea:

„Gefangener: G. Topîrceanu, Ruckverwaltung II Armee, 3/7 Strassenbau Sektion, 7 Divizia, Bulgarien" (Clar!). Rog pe cineva s-o comunice alor mei (Nămăești, prin Cîmpulung), precum și d-rei D. G.[1], str. Bucșenescu, 6, Iași. Am de primit leafa pe septembrie de la Universitate[2] și un rest de 600 lei de la Șteinberg[3]. Să-mi trimită cineva prin mandat măcar 100 din ei — extremă nevoie. Rog pe Otilia C. să-mi trimită un pachet (5 kg): batiste, tutun, creion, hîrtie, o carte, fotografie, săpun.

Al d-tale, cu dragoste, *Topîrceanu*

Am scris aici 3 poezii. Am început romanul[4]. Le-am mai dat cîte o adresă, dar asta e cea bună.

[1] D. G. este Alexandrina (Didina) Gavrilescu, cu numele literar: Otilia Cazimir.

[2] G. Topîrceanu era pe atunci bibliotecar la biblioteca Facultății de Drept de la Universitatea din Iași.

[3] Pentru volumul tipărit la Șteinberg: *Balade vesele*, Buc., 1916.

[4] *Minunile sfîntului Sisoie.*

19

Le 17 Août st. n. 1917 [sic]

Très cher Maître,

Je suis toujours en vie, toujours bien-portant et toujours avec l'énergie d'attendre les temps meilleurs. Nous sommes, tous, tres humainement traités ici. Depuis quelques mois j'ai même trouvé un petit emploi dans un hôpital, comme interprète; j'ai appris la médecine!

Et vous? je désire tellement avoir une lettre de votre part!

Je reçois presque chaque semaine des colis alimentaires d'un Comité Bernois de secours, quoique je n'aie pas besoin de nourriture; on nous en donne assez. Écrivez-moi, je vous prie, par la Croix Rouge Roumaine, sur l'adresse: Hôpital „Hôtel Europe", Sofia.

J'ai écrit quelques ballades joyeuses et j'ai commencé un roman humoristique[1].

Avec beaucoup d'affection

G. Topîrceanu

[1] Vezi nota 4 la scrisoarea a XVIII-a.

20

București, 1 aprilie st. n. 1918

Domnule Ibrăileanu,

N-am putut veni și eu fiindcă nu mă lasă nici bulgarii, nici d. Stere. Mi-e tare dor de d-ta și de Iași; atît spun fiindcă mi-e rușine să fiu superlativ în expresiuni. Am suferit mult prin Macedonia, la începutul captivității mai ales. Ultimele luni le-am petrecut într-un spital din Sofia, la etajul al

4-lea, ca secretar al unui doctor grec imbecil, pe care îl învăţam franţuzeşte. Acum, de vreo două luni, m-a adus d. Stere la Bucureşti, la *Lumina* [1], unde scriu din cînd în cînd şi fără gust cîte o prostie.

Am trecut şi prin foc şi prin apă şi prin epidemii şi am scăpat teafăr din nenumărate primejdii, nici eu nu ştiu cum. Peste tot m-am gîndit întotdeauna la d-ta, ce vei fi făcînd în Iaşi, [...] cu antantiştii şi cu epidemiile! M-am gîndit la d-ta şi cînd priveam Olimpul, din vîrful lui Alibutuş [2], în fundul Macedoniei, unde eram sigur c-o să mor de foame. Dar toate au trecut şi acum nu vreau alta, decît să vin la Iaşi, măcar pe cîteva zile.

Sărut mîna doamnei Ibrăileanu şi doamnei Stere, salut pe toţi cunoscuţii şi, pînă la revedere, rămîn al d-tale, cu multă afecţiune.

G. Topîrceanu

P.S. Am mormînt cu inscripţie într-un sat din Vlaşca! Să spuie d. Pătrăşcanu.

[1] *Lumina,* ziar care a apărut în septembrie 1917, în timpul războiului, la Bucureştii ocupat de germani, sub direcţia lui Constantin Stere.

[2] Unul din cele mai înalte vîrfuri ale munţilor Olimp.

21

3 mai st. n. 1918

Iubite domnule Ibrăileanu,

N-am avut prin cine trimite jurnalele, nimeni nu ia un pachet aşa mare deocamdată. Şi cu răspunsul am întîrziat, fiindcă cîteva zile a fost întreruptă corespondenţa.

Am răsfoit ieri *Viaţa românească* ş-am recitit *In loc de Miscellanea* [1] şi articolul despre *Patima roşie* [2]... Ce dobitoc eram! Să ştii c-am devenit cel puţin de vreo trei ori mai deştept ca-nainte. Acum să stai de vorbă cu mine!

De scris, nu-mai mai place să scriu, de cînd am intrat la *Lumina.* Dar poezii tot am să mai dau eu la iveală, mai grave ca cele din trecut.

Eu nu sînt încă liber să vin la Iaşi, d. Stere m-a uitat aici complet. Îţi mulţumesc mult pentru postul pe care mi-l pregăteşti. Mă gîndesc numai că n-o să mă pot împăca bine cu actorii, că nu-i mai pot suferi — şi-o fi prea mult de lucru, nepotrivit cu aptitudinile mele [3]. Dar vreau cu orice preţ să vin la Iaşi. Arghezi stăruie să rămîn aici; mă îmbie cu perspective de afaceri bune; ferit-a sfîntul!

Ce mai zmotoceală îi tragi lui Iorga! Îmi vine să rîd de cîte ori citesc, cînd îmi închipui ce mirat şi consternat o fi [4].

Viaţa românească trebuie negreşit să reînceapă. Dar unde să fie tipărită? Şi n-ar fi bine sub un *alt* titlu? Dac-aş veni curînd, aş colabora zilnic la *Momentul* [5]: cum oi scăpa de prizonierat, nu mai întîrzii nici o zi aici, chiar de s-ar supăra d. Stere!

Iar am pus în plicul d-tale 2 scrisori pe alte adrese şi ştiu bine că trebuie să fii tare plictisit de asta. Dar fiindcă n-am ce face, te rog să mă ierţi.

Sărut mîna şi salut pe toată lumea şi rămîn al d-tale devotat poet.

G. Topîrceanu

[1] În loc de miscellanea.

[2] În *Viaţa românească,* X, 1916, nr. 1—3, p. 294—299, la rubrica intitulată *Cronica literară* s-a publicat articolul *M. Sorbul: „Patima roşie"*, cronică semnată de G. I.[brăileanu].

[3] Postul de la Teatrul Naţional era de director, post pe care l-a şi ocupat, mai apoi, Topîrceanu.

[4] G. Ibrăileanu scria în *Momentul* (ziar, Iaşi, 4 aprilie-decembrie 1918) diverse articole polemice nesemnate. Astfel în *Momentul,* I, 1918, nr. 12, din 18 aprilie, p. 1, col. 1—3, apare un articol nesemnat: *Pentru d. Iorga;* în *Momentul,* I, 1918, nr. 8, din 13 aprilie, p. 1, col. 3—4, articolul: *Pentru d. Iorga,* iar în nr. 20 din 29 aprilie, p. 2, col. 1—2: *De-ale d-lui Iorga,* tot nesemnat. La aceste articole face aluzie Topîrceanu.

[5] Vezi nota 4 de mai sus.

22

Vineri, 23 IX 1921

Domnule Ibrăileanu,

Cele două scrisori (Zarifopol şi Suchianu) au fost expediate recomandat la 1 septembrie. Avem în condică scrisorile trecute alături, data şi semnătura poştii.

Mandatul de 300 lei Barnoschi l-am expediat şi păstrez chitanţa. Am dat lui Savodeanu şi Otiliei [1] şi păstrez restul de 50 de lei de la 1.000.

Primele coli abia de luni 26 încep să fie puse la maşină deoarece „maşinile nu-s încă aranjate, n-au curent", iar zeţarii se mută şi ei mîine sau poimîine, în noul local.

La socoteala numărului pe noiembrie l-am uitat amîndoi pe Ionel Teodoreanu [2], care avea promisiune sigură. Să-l pun în locul lui Pamfile? Dar pe Stejar Ionescu [3] cînd să-l punem?

D-l Stere a mai ţinut cu ai noştri încă vreo trei consfătuiri (una acasă la Borcea) [4]. A rămas să se ducă ai noştri joia viitoare la „Club" (Str. Păun).

Al d-tale, *Topîrceanu*

[1] Drepturile de autor trimise de Topirceanu lui D. V. Barnoschi pentru articolul *Republica aristocraticească,* publicat în *Viaţa românească,* XIII, 1921, nr. 8, august, p. 201—207, lui M. Sadoveanu pentru schiţa *Şcoala,* din acelaşi număr al *V. r.,* p. 161—166 şi de asemenea pentru schiţa *Orbul* publicată în *V. r.,* XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 358—362, iar Otiliei Cazimir pentru poezia *Înserare,* publicată în *V. r.,* XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 357.

[2] În *Viaţa românească,* XIII, 1921, nr. 11, noiembrie, p. 205—217, Ionel Teodoreanu publică totuşi bucata intitulată *Vacanţa cea mare.* T. Pamfile va apărea cu bucata: *Cvartir* abia în *V. r.,* XIV, 1922, nr. 3, martie, p. 410—413.

[3] Stejar Ionescu va publica abia în *Viața românească*, XIX, nr 4, aprilie, p. 5—37, nuvela *Iubirea lui Dionis*.

[4] I. Borcea, fost profesor la Universitatea din Iași.

23

Iași, 18 august 1929

ADEVERINȚĂ

Am primit de la d-l Ibrăileanu suma de 17.500 (șaptesprezece mii cinci sute) lei, pentru ajutorul dat la alcătuirea ediției poeziilor lui Eminescu.

G. Topîrceanu

[Pe aceeași pagină Ibrăileanu a scris: „Rămas + 5 mii în septembrie".]

◇ M. SEVASTOS

1

Iași, 11 august 1912

Domnule Ibrăileanu,

V-am trimis corectura [1] în pagini, ca de obicei, și după ce a fost făcută de noi în șpalturi. Vă rog, n-aveți nici o grijă, corectura bucății dv. va fi un *ideal* de corectură și pentru toată siguranța ne iscălim toți corectorii. Vă salutăm.

C. Soroceanu, M. Sevastos, Tomida O.

Cînd va apare revista, veți avea și demisiile noastre pentru... rezoluție.

[1] Corectura se referă desigur la articolul lui G. Ibrăileanu: *Literatura și societatea,* publicat în *Viața românească,* VII, 1912, nr. 7—8 (iulie—august), p. 148—159

2

București, 17 oct. 1915

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă trimit azi probe din *Viața românească* pe hîrtia pe care va apărea revista.

Am fost la Corteanu [1], a doua oară, și l-am biruit. Miercuri dă un articol *(Cronică externă — Situație)* și un articolaș de două pagini pentru *Miscelanea.* Pe ambele le voi arăta d-lui Stere, bineînțeles, înainte de publicare.

Dacă cumva nu voi primi, la timp, din tipografie, articolele *Filipide* [2] și *Pascu* [3], le voi trimite la Iași peste o zi. Este vreme, fiindcă aceste articole s-au lucrat peste rînd.

Dr. Mironescu [4] ne-a trimis *Anafilaxia* și Nour [5] urmarea articolului său. Nu vine Nour la București? Revista apare admirabil. Vă salut.

M. Sevastos

D. Arghezi [6] pe lîngă „Cronica teatrală", mică: *Marioara Ventura* ar face și pentru *Miscelanea* un articolaș; încît comunicați-i imediat subiectul, sau altfel va face el un articol, după propria-i inspirație.

[1] Andrei G. Corteanu mai publicase în *Viața românească, X,* 1915, nr. 4, aprilie, p. 85—110, un articol : *Psihologia politicii neutrale române, evoluția opiniei publice și eventualitățile intrării în acțiune. Cronica externă. Faza ultimă a războiului* apărută în *Viața românească,* X, 1915, nr. 7—9, iulie-septembrie, p. 256—258, este articolul la care se referă aici M. Sevastos. *Miscelanea* din același număr al *V. r.* e semnată P. Nicanor et Comp. E greu de spus cine a compus fiecare rubrică în parte.

[2] Alexandru Philippide, fostul profesor de filologie română, la Universitatea din Iași, are în *Viața românească,* X, 1915, nr. 7, 8 și 9, iulie-august-septembrie, p. 159—193, un lung studiu heteroclit intitulat : *Coincidențe.*

[3] În *Viața românească,* X, 1915, nr. 7, 8 și 9, iulie-august-septembrie, p. 224—227, G. Pascu publică articolul : *Numele lunilor în românește.*

[4] Dr. I. I. Mironescu publică totuși în n-rul citat la nota 3 a acestei scrisori, la p. 199—220, studiul : *Anafilaxia. (O scurtă privire asupra cunoștințelor de pînă astăzi).*

[5] Alexis Nour publică un lung studiu (în același număr triplu al *V. r., la* p. 228—255).

[6] Cronica teatrală din *Viața românească,* X, 1915, nr. 7, 8 și 9, iulie-august-septembrie, p. 259—267 are primul capitol intitulat : *Mărioara Ventura* (259—260) semnat T. A.[rghezi]. Vezi și ultima frază de la nota 1 a acestei scrisori.

3

București, 14 oct. 1916

Stimate d-le Ibrăileanu,

Vă scriu din gară din fugă. O veste bună : Topîrceanu trăiește, am citit o scrisoare către mama lui, în care spune că-i sănătos, prizonier la bulgari, care se poartă omenește cu dînsul. Scrisoarea e în franțuzește. Adresa lui e : Top., plenic 3/7 Puten Uceastac, 2 Armia, Tilovo Upravlenie, Bulgarie.

Eu sînt la Pătîrlagele, la N. de Buzău și mult aș dori să mai vin în Iașul nostru moldovenesc. L-am văzut pe d. Stere ; i-am dat știri din Iași. Vă salut

[M.] Sevastos

D. Sadoveanu e trimis la Folticeni la vechea-i slujbă.

4

8 sept. 1919, Iași

D-lui G. Ibrăileanu
profesor universitar Iași

Adeveresc prin aceasta că firma : *„Viața românească"* revistă literară și științifică, editură și publicistică, pe care am înscris-o la Trib. Iași, S. a III-a în sept. 1919, am înscris-o în calitate de mandatar al d-voastră, care sînteți astfel singurul proprietar legal al firmei, eu lucrînd în numele d-voastră și pentru d-voastră.

M. Sevastos

5

29 iulie '921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am aranjat cu „Generala" [1]. Am asigurat lucrurile pe suma de 225 mii lei (asigurarea veche era pe 45 mii lei). Bani a dat Iliescu [2]. Socoteala a fost mai puțin de 600 lei.

I-am scris lui Ralea.

Poezii lui Saint-Georges [3] sînt la Topîrceanu. Există și *Eva*, pe care Topîrceanu a făgăduit c-o are în grija lui. El vă întreabă ce faceți cu Saint-Georges. Poeziile, spune el, nu-s faimoase, dar ar fi bine să se publice una ; pentru variație de nume [4] etc.

Nu v-am mai scris pînă acum fiindcă nu vroiam să vă plictisesc și acolo. Amicii d-voastră de aici îmi spun să vă las în pace cu „chestiile redacționale", iar dr. Ștefănescu-Galați [5] mi-a spus să vă scriu numai dacă „mă veți provoca".

Voi începe însă corespondența. Mîne vă voi trimite nr. 8 din *Viața românească*, care se va pune în vînzare la 1 august. Vă voi trimite și cărți.

Iliescu a venit azi din București. Pătrășcanu pleacă spre mănăstiri duminică sau, cel tîrziu, luni. V-am abonat la *Opinia*. M-am întîlnit cu Costăchescu [6]. Mi-a spus că, cu ocazia fuziunii, s-a discutat chestia „amicilor de la Iași". D. Stere și-a luat angajamentul ca, trecînd prin Iași spre Basarabia, să se oprească aici, să ia contact cu prietenii și să caute a-i determina pe cît mai mulți dintre dînșii să intre în partidul țărănesc. Stelea mi-a spus ieri că între guvern și țărăniști se poartă tratative de colaborare. D. Stere este împotriva colaborării. Tot el mi-a spus că vreo 30 parlamentari averescani (stînga) vor trece la partidul țărănesc.

Am dat în lucru numărul următor [7]. Topîrceanu a aranjat manuscrisele d-nei Moscu [8], din care o parte merge în n-rul acesta. A redus simțitor o recenzie enormă a lui Ciurea (17 pag. manuscris erau) despre o carte : *Pomii fructiferi* [9], care — după cum spune d. Pătrășcanu — „trebuie să se pună imediat în n-rul viitor". A cercetat două recenzii de Cora Irineu [10], care vor merge în nr. 9. A opinat contra unor poezii de D. Naum [11] ; spune că-i imposibil de redus un articol al lui Crupenschi [12] (recenzie uriașă), care în plus e și încîlcit (despre cartea d-nei Asquith) [13] ; este contra publicării unui articol de Aderca [14] etc., etc.

Dacă vreți să vedeți și d-voastră aceste articole, vi le pot trimite. La plecare însă nu v-ați exprimat această dorință. Cum însă nr. 9 este aproape complet, chestiile în litigiu pot foarte bine rămînea în sertar pînă la întoarcerea d-voastră.

Ultimele socoteli financiare mi-au arătat clar că nu pot veni la Agapia. Am aranjat să mă duc la o vie : cît timp mi s-ar putea acorda concediu ?

Topîrceanu n-a plecat. Va pleca mai tîrziu.

Pe aici e o căldură teribilă. Azi la 6 erau 49 grade C. Am văzut la termometrul de la Fingherhut. Ieri au fost 51 grade C. „Frigul" de care pomeniți d-voastră ar fi delicios aici.

Vă salut, *M. Sevastos*

[1] Societatea de asigurări „Generala".

[2] Vezi nota 2 la scrisoarea a XXVII-a din fondul M. Ralea.

[3] Nu s-au publicat.

[4] Nu s-au mai publicat în *V. r.*

[5] Era pe atunci medicul curant al lui G. Ibrăileanu. Vezi și nota 1 la scrisoarea a III-a a lui Ionel Teodoreanu.

[6] Mihai Costăchescu, fost prof. la Liceul Național din Iași.

[7] Nr. 9 (septembrie).

[8] În *Viața românească*, XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 376—381 apar într-adevăr o parte din *Amintirile Caterinei State* ale Constanței Marino-Moscu.

[9] Nu a mai apărut în *Viața românească.*

[10] Cora Irineu publică într-adevăr în *Viața românească*, XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 439—441 trei (nu două) recenzii : Ed. Haraucourt, *Don Juan de Manara*, Ed. Viața românească, Buc., 1921 ; Ramiro Ortiz, *Cronici italiene*, Ed. Viața românească, Buc., 1921 ; B. Marin, *Dicționar de citate și locuțiuni străine*, Buc. Viața românească, 1921.

[11] Care într-adevăr nu au apărut.

[12] Tot nu a mai apărut.

[13] Margot Asquith era soția contelui Herbert Henri Asquith of Oxford. Ea a scris, printre altele, o *Autobiografie*. La recenzia acestei cărți se referă Sevastos.

[14] Nu a mai apărut în *V. r.*, după cum nici recenzia lui Crupenschi la lucrarea *Autobiografie* a doamnei Margot Asquith.

6

30 iulie 1921, 49 grade C
Iași

Stimate domnule Bogdan,

Mi-am pus în gînd să vă tulbur vilegiatura. Vă trimit alt articol.[1] Nu vă rămîne decît să plecați la altă mănăstire — fără urmă.

Vă salut, *M. Sevastos*

[1] Pe aceeași scrisoare Petru Bogdan (fost profesor de fizică și rector al Universității din Iași) scrie : „Articol remarcabil. Autorul un filozof[2]. Imposibil de publicat în *Viața rom[ânească]*, ai cărei cititori n-ar înțălege nimic. Articolul este însă foarte bun pentru o revistă de filozofie. Cel mai bun articol, din cele trimise, despre teoria relativității e al lui Procopiu. De-mi mai trimiteți articole de acestea, am să vin la Iași... prăpădit de oboseală. *Bogdan*".

[2] Scris de Dan Barbilian = Ion Barbu (vezi și scrisoarea lui M. Sevastos din 5 august 1921 către D. D. Pătrășcanu). Articolul acesta despre teoria relativității a lui Einștein, scris de Dan Barbilian nu s-a mai publicat în *Viața românească.*

7

3 aug. '921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă trimit alăturatul articol al lui Săteanu[1]. Ar vrea să se pună și facsimilul contractului lui Caragiale. Săteanu vă roagă să-i dați răspunsul mai

repede — fiindcă, în caz de refuz, ar vrea să utilizeze aceste documente în altă parte.

Cred c-ați primit polița de asigurare, reviste etc. D. Stere ne-a trimis articolul lui Strat [2] cu mențiunea: „publicabil" și o cronică politică publicabilă de Ionescu-Rîmniceanu [3] (ginerele lui Maissner) despre chestia Dunării cu prilejul unei cărți de Antipa [4]. A venit la redacție o cronică politică de Vișoianu [5]; i-am trimis-o de asemeni d-lui Stere.

Nr. 9 se lucrează cu asiduitate. În curînd începe mutarea atelierelor în clădirea nouă. Mîine — mi-a spus Iliescu — vi se vor trimite cărțile din editura noastră, care se pun acuma în comerț. Pe aici au fost niște călduri îngrozitoare. De două zile s-a răcorit puțin. Vă salut.

M. Sevastos

[1] Publicistul ieșean C. Săteanu a publicat în *V. r.*, XIII, 1921, nr. 12, decembrie, p. 434—439, la *Miscelanea* niște note intitulate: *Învoielile editoriale ale lui I. L. Caragiale.*

[2] George Strat publică în *Viața românească*, XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 382—393 un articol: *Criza economică actuală și inflațiunea.*

[3] Dr. N. Ionescu-Rîmniceanu publică, la rubrica intitulată: „Cronica politică" articolul: *Cu prilejul unei noi cărți asupra Dunării,* în *Viața românească*, XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 429—433.

[4] Cartea lui Gr. Antipa era: *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, Buc. Cartea românească, 1921.

[5] Va apărea abia în *Viața românească,* XIII, 1921, nr. 11, noiembrie, p. 279—284 la rubrica intitulată „Cronica politică" articolul lui Const. Vișoianu: *Cartea domnului Tardieu: La paix* (Paris, Payot, 1921).

8

5 august '921

Stimate domnule Ibrăileanu,

V-am trimis azi un pachet cu ziare, reviste, manuscrise. Cărțile editurii „V. r." vi le va aduce d. Iliescu, care va veni la mănăstire c-un automobil.

I-am scris d-nei Stere. I-am spus că, avînd treburi redacționale la mănăstire, pot să-mi aranjez plecarea o dată cu plecarea d-sale. I-am scris că poate să stea la mine de unde își va alege și cărți rusești de citit.

Mîine, sîmbătă, vă voi expedia situația detaliată a nr. 9.

D. Stere a trecut ieri prin Iași spre Basarabia. N-a venit pe la redacție. Am auzit numai c-a luat dejunul la Traian cu Boncea și cu I. Botez. C-o zi înainte îi trimisesem o cronică politică de Vișoianu (despre un volum al lui Tardieu) [1]. Am scris la București d-nei Stere să ne-o retrimită.

Eu voi sta în Iași pînă se va termina nr. 9 (20—25 august). După aceea mă voi duce la Chișinău la sor-mea, la vie. Am aranjat totul acolo. Este imposibil să vin la mănăstire. Topîrceanu mi-a spus să vă comunic că el va sta în Iași și-mi va ține locul pînă la întoarcerea mea (a doua jumătate a lui septembrie). El vă sfătuiește să nu vă grăbiți pentru revistă; își ia el angajamentul să se ocupe serios de redacție.

Cum în a doua jumătate a lui august trebuie să dăm materie pentru n-rul de octombrie, cînd voi veni cu m-me Stere, vă voi aduce lista articolelor precum şi manuscrisele dubioase, pentru a hotărî.

M-am întîlnit cu Stănescu-junior. Mi-a spus că pe la d-voastră totu-i bine. N-a venit nimeni de la electricitate. I-am spus să vină la mine după bani.

Am vorbit cu Topîrceanu. Va alege o poezie de Saint-Georges. Am dat la tipar articolul lui Strat[2]. Nr. 8 a făcut bună impresie şi pe aici. Caricaturile în unele numere au ieşit bine.

Vă salut, *M. Sevastos*

[1] Vezi nota 5 la scrisoarea a VII-a.

[2] Vezi nota 2 la scrisoarea a VII-a.

9

5 august 1921

Stimate domnule Pătrăşcanu,

Probabil a ajuns în lipsa d-voastră la Bucureşti o scrisoare a mea cu răspunsuri, precum şi un pachet cu manuscrise. În acel pachet era şi *Sfinxul* de Şardin ? cu menţiunea de a nu se publica.

Voi pune de-acum înainte toate subtitlurile cărţilor editurii „V. r.". La Davidescu le-am omis fiindcă mi s-au părut prea multe. În nr. 8, la Bibliografie, dicţionarul lui Marian[2] are toate subtitlurile. Voi pune recenzii de Cora Irineu[3] şi Rosetti[4], precum şi contribuţiile lui Marcu[5].

Mi-aţi scris din Bucureşti să vă trimit manuscrisul lui Tacu. Acel manuscris nu-i la mine. Şi nici nu-mi aduc aminte să fi fost vreodată. În lista mea de manuscrise nu-i notat. Poate l-aţi luat o dată cu volumul lui Toma[6]. Penultima dată cînd aţi fost prin Iaşi aţi adus un teanc de manuscrise pe care le-aţi luat imediat înapoi, după puţină discuţie. Poate şi Tacu a fost în transportul acela...

Aţi trimis un articol de Dan Barbilian[7] despre Einştein. Vă alătur referatul d-lui P. Bogdan.

Vă salut, *M. Sevastos*

N. B. Pe la 15 ale lunii am să vin la mănăstire pentru o zi cu d-na Stere.

[1] M. Sevastos are în vedere redactarea rubricii intitulată : „Bibliografie" de la finele Vieţii româneşti, XIII, 1921, nr. 8, august, p. 315, unde o carte scrisă de N. Davidescu este anunţată numai prin : *Aspecte şi direcţii literare*, Editura Viaţa românească, preţul 15 lei. (Nu dă cu alte cuvinte o fişă bibliografică completă).

[2] Tot la pagina citată la nota 1 a acestei scrisori se citează : B. Marian, *Dicţionar de citate şi locuţiuni străine* (latineşti, greceşti, franceze, italiene, germane şi englezeşti), Edit. Viaţa românească, 1921, Bucureşti, preţul 15 lei.

[3] Vezi scrisoarea a V-a, nota 10.

[4] Henri R. Rosetti publică în *Viaţa românească*, XIII, 1921, nr. 10, octombrie, p. 146—149 o recenzie la : Lieut. col. C. à Court Repington, *The first world war 1914—1918*, 2 vol., 621—581 pp. [sic].

[5] Al. Dem. Marcu va publica în *Viața românească*, XIII, 1921, nr. 11, noiembrie, p. 298—299 o notă asupra cărții lui Ermenegildo Pistelli : *Per la Firenze di Dante*, Firenze, Sansoni, 1921. Nimic altceva.

[6] Poetul A. Toma ?

[7] Vezi scrisoarea a VI-a a lui M. Sevastos (adresată lui P. Bogdan, fost profesor și rector al Universității din Iași), nota 1 și 2. Dan Barbilian este numele real al poetului Ion Barbu.

10

6 aug. '921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Iată ordinea : nr. 9 al revistei : [1]

Teodor Scorțescu (piese)	14
Otilia Cazimir	1
I. C. Filitti	22
Demostene Botez	3
Ioan Slavici	8
Dragoș Protopopescu	3
I. Iordan	8
Constanța Marino-Moscu	6
G. Strat	12
S. Iușchevici	27
	104
Recenzii	12
Rev. revistelor	15
Mișc. int.	6
Bibliografie	2
Caricaturi	4
Tabla de materii	5
	148

Avem însă 12 pag. libere. Pentru aceste pagini s-a anunțat d. Sadoveanu c-o schiță — probabil de vreo 5 pag. [2]. Apoi aștept cronica externă de la Filiti [3], căruia i-am telegrafiat. Dacă nu vine, se poate pune cronica politică (*Chestia Dunării*) [4], aprobată de d. Stere ?

Am să vă trimit și eu, cred luni, o cronică rimată, despre care vă rog să-mi răspundeți dacă pot s-o pun ori nu [5]. Va avea vreo 3 pagini. Recenzii sînt : Cazacu (6 pagini), Cora Irineu (3 recenzii), Savul (1) etc. Henri Rosetti și Ciurcu nu pot merge fiindcă sînt enorme. Recenzia doctorului Cazacu a rămas din nr. trecut ; are 6 pagini. Ciurcu ar avea 4—5 pagini (deși Topîrceanu a amputat-o mult), iar Henri Rosetti [7] vreo 3 pagini. Ce-i de făcut ? Poate lui Henri Rosetti să-i fac loc, însă în dauna Revistei-revistelor.

În afară de cronica politică, mai avem o cronică numai : despre literatura japoneză (10 p.). Am citit volumele lui Minulescu și recenziile lui Alexiu. Cred că nu merg [8].

Tocmai acum a venit d. Sadoveanu și a adus o schiță : *Orbul,* exact de 5 pagini. Deci mai așteptăm numai cronica externă.

Mi se pare că-i cam dezlînată scrisoarea mea. Deși-i ora 6, deși sînt în cămașă, dar e o căldură insuportabilă la redacție. Sînt mulțumit că mi s-a alterat numai stilul.

Vă salut,

M. Sevastos

[1] *Viața românească,* XIII, 1921, nr. 9, septembrie, avea următorul cuprins : Teodor Scorțescu : *Mirajul apelor* (piesă într-un act), p. 321—334 ; Otilia Cazimir : *Înserare,* p. 335 ; Ioan C. Filitti : *Raporturile ruso-germane față de sud-estul european,* p. 336—357 ; Mihail Sadoveanu : *Orbul,* p. 357—362 ; Demostene Botez : *Bufonul morții — obsesie —* și *Basm,* p. 363—365 ; Ioan Slavici : *Clopotnița mănăstirii Putna,* p. 366—372 ; Dragoș Protopopescu : *Reflecții,* p. 373—375 ; Constanța Marino-Moscu : *Amintirile Caterinei State,* p. 376—381 ; George Strat : *Criza economică actuală și inflațiunea,* p. 382—393 ; Semen Ivșchevici : *Leon Drei* (roman), X, p. 394—419 ; Al. A. Philippide, *Îndemn la drum,* p. 420 ; Iorgu Iordan : *Nume de localități provenite de la nume de popoare,* p. 421—428 ; dr. N. Ionescu-Rîmniceanu : *Cronica politică. Cu prilejul unei noi cărți asupra Dunării,* p. 429—433 ; G. [T.]opîrceanu : *Cronica veselă. Vara la țară,* p. 434—437 ; apoi recenzii (p. 438—447) de M. Sadoveanu, Cora Irineu, Gh. Savul, dr. P. Cazacu și M. Ralea. În continuare : *Revista revistelor* (p. 448—465) și *Mișcarea intelectuală în străinătate,* p. 466—472. Numărul se încheie cu o bibliografie și caricaturi.

[2] Vezi nota 1 la această scrisoare.

[3] Vezi de asemenea nota 1 de mai sus.

[4] S-au pus amîndouă.

[5] Nu s-a publicat.

[6] Vezi nota 1 la această scrisoare.

[7] Vezi nota 4 la scrisoarea a IX-a.

[8] Nu s-a publicat.

11

8 aug. '921

Stimate domnule Ibrăileanu,

După cum ați văzut din socoteala pe care v-am trimis-o, s-a pus un fragment din *Amintirile* d-nei Moscu [1].

D. Cazacu a plecat azi dim. la Dorna-Vatra. Ia cu dînsul automobilul. Mi-a spus că nu-l poate da. Am să-l rog pe d. Sadoveanu să vorbească cu Pogonat pentru automobil. Eu nu-s bine cu dînsul. Dar nu putem cere automobilul de la I. Botez ? D-nei Stere i-ar conveni ?

V-am trimis azi : Hogaș, Mironescu, T. Pamfile etc. + gazete — Am pus o recenzie de Savul [2]. Am spus recenzenților cum să facă „Revista revistelor". Cele de numărul trecut fuseseră alcătuite deja, după vechiul sistem. Noua rînduială a făcut foarte bună impresie. Se citește mai mult. Lui Filotti i-am telegrafiat acum două zile. Pe Teodoreanu nu l-am văzut. Îi voi comunica propunerea. La Barasch va veni volumul : *La maison et le Monde* [3] peste vreo 8 zile. Să-l luăm de-aici.

Vă salut, *M. Sevastos*

N.B.

Pîrvescu propune să desființați rubrica de la „Mișcarea intelectuală". S-ar simți mai liber în mișcări. Aranjamentul s-ar face mai bine.

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a X-a.

[2] Vezi nota 1 la scrisoarea a X-a.

[3] Roman al lui Rabindrannath Tagore.

12

Ante 11 august 1921

Stimate domnule Ibrăileanu,

7 coli sînt aranjate. Mi-au fost date ieri pentru „bun de tipar". Două se trag azi și alte două mîine. Săptămîna viitoare se vor trage toate șapte. Cronica externă n-a venit. Topîrceanu a făgăduit că va da Cronica veselă [1]. Pînă la 25 august numărul va fi gata.

După 20 aug. vă voi trimite lista tuturor bucăților care sînt și care vor mai veni pentru a aranja numărul de octombrie.

Trimiteți, vă rog, lista onorariilor. Leafa vreți să vi se trimită la mănăstire sau veți lua-o de-aici la întoarcere ?

Pe-aici sînt călduri înspăimîntătoare. A ieșit chiar o nouă boală de piele. Dacă nu se răcorește pînă la 1 sept., ați face foarte bine să mai stați la mănăstire încă o săptămînă sau două.

Vă salut, *M. Sevastos*

N. B. Batzaria [2] a trimis o nuvelă. Mi-a scris Emil Isac. Vă amintește de articolul pe care i l-ați promis.

[1] Vezi nota 1 la scrisoarea a IX-a.

[2] Care nu s-a publicat în *Viața românească.*

13

Iași, 11 aug. 1921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Vă rog trimiteți socoteala onorariilor pe numărul 8 al revistei. Unii colaboratori se impacientează. Vă salut.

M. Sevastos

14

13 august 1921

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am vorbit cu Ionel Teodoreanu. Primește cu plăcere să traducă repede romanul lui Rabindranate [sic] Tagore [1]. I-am spus lui Barasch să oprească un exemplar din volumele pe care le va primi peste cîteva zile. Vă salut

M. Sevastos

[1] Romanul lui Rabindrannath Tagore: *Casa și lumea*. Vezi și nota 3 la scrisoarea a XI-a. O recenzie a acestui roman, plecînd de la traducerea în limba franceză (*La maison et le Monde*) va face Octav Botez în *Viața românească*, XIV, nr. 1, ianuarie, p. 117—121. Ionel Teodoreanu nu a mai tradus acest roman.

15

17 august 1921

Stimate domnule Ibrăileanu,

O primejdie. Mi-a spus Blumenfeld de la *Opinia* [1] confidențial că i s-a oferit (probabil de Dinerman [2], care în acel timp era în Iași) direcția administrativă a Soc. „Viața românească". Blumenfeld primește. A intrat și în amănunte; a cerut locuință în clădirea nouă. Blumenfeld mi-a făcut această destăinuire crezînd că voi fi încîntat! Închipuiți-vă numai ce impresie ar face în public! Celelalte concluzii vă las pe d-voastră să le trageți. Blumenfeld a plecat azi dim. la București. Trebuie, cred, să luați măsuri. Vă rog totuși — ceea ce nu mai era nevoie să vă spun — de oarecare discreție în chestia aceasta, în privința mea.

Uitam să vă spun ceva: Cu cîteva zile înainte, Blumenfeld mi-a spus că — fiind la București — a aflat că financiarii n-ar fi mulțumiți de conducerea „Vieții r." la Iași. Tot atunci Dinerman a căutat să convoace pe membri cons[iliului] de adm. din Iași. Nu era însă nici unul. Dinerman i-a cerut lui Iliescu [3] mai multe informații administrative, precum și un tablou de productivitatea fiecărei mașini; se gîndea, probabil, mai ales la rotative. Aceste informații îi trebuie pentru tratativele cu noul director.

Volumele Strada Lăpușneanu [4] și Moldova romantică [5], am vorbit cu d. Iliescu, vi se vor expedia mîine. Volumul lui Jean Bart îl va da Iliescu poimîine la tipar.

Nu știu nimic de M-me Stere. Cred că e la Chișinău. Am primit de la Roman Stere [6] o telegramă pentru aranjarea unor chestii de procedură la tribunal. L-am servit. Are procesul de divorț, mi se pare, la 18 august. Foasta [sic] lui nevastă e aici; petrece. Și aici un mic mahalagism: dr. Ștefănescu-Galați [7] mi-a spus că lumea vorbea și despre dînsul în această afacere. El însă nu dădea importanță, ci, în virtutea prieteniei, mergea prin oraș, la berării etc. cu doamna S. Acum însă — văzînd ce s-a întîmplat — va sta mai în rezervă. Recunoaște că trebuie să facă unele concesii opiniei publice. Mi se pare ciudată judecata; nu se jena să compromită o femeie măritată și se jenează să compromită o femeie liberă! El îmi face mai degrabă impresie că vrea să se debaraseze...

Am luat act de toate punctele din scrisoarea d-voastră. Și acum despre Hogaș. Volumul nu era trimis în provincie [8]. La copertă se va roade puțin G. c-un cuțitaș. Este la tipografie un obicei, împotriva căruia protestez de un an de zile, să mi se dea la corectură și coperțile. Pe unele le corectez prin surprindere, prin atelier. Corecturile coperților din mașină sînt făcute de administrație. În ultimul timp ni s-au dat corecturi de pe coperți și ni s-a dat și de la Hogaș, însă din presă, deci încărcat de cerneală. Iliescu mă asigură că nici nu se va cunoaște că-i ras numele, așa cum se va îndrepta.

Am dat la tipar *erata*[9]. Am pus în *V. r.* recenzia d-lui Sadoveanu cu *erata* [sic]. Greşelile sînt grave. Am fost dezolat. Trebuia să revăd de mai multe ori corecturile. Dintre greşeli două mi-au scăpat în mod stupid. Eram la redacţie, făcînd corectura, cînd am descoperit „căpiţa". Am vrut s-o corectez şi probabil m-a întrerupt cineva. De asemeni şi cu „Strîmturile". Îmi aduc perfect aminte de aceste două greşeli. Celelalte greşeli au trecut nu ştiu cum. Un lucru vă asigur ; corecturile pe care le făceam erau pline de îndreptări ; însemnam greşeală lîngă greşeală, ca şi corecturile făcute de ceilalţi. Toţi am scos un număr enorm de greşeli din acest volum. Nici un volum n-a avut atît de multe corecturi. Mai ales greşeli de timpuri erau o sumedenie.

Vom aranja o reclamă nebună volumului[10], făcîndu-mi un ideal de a i se trage o nouă ediţie. Vă salut.

M. Sevastos

[1] *Opinia*, ziar ce apărea atunci la Iaşi.

[2] W. Dinerman, director al Băncii „Marmorosch Blank et comp", membru în Consiliul de administraţie al Institutului de arte grafice şi editură „Viaţa românească".

[3] Vezi nota 2 la scrisoarea nr. 2 din fondul Mihai Carp şi nota 2 la scrisoarea a XXVIII-a din fondul Ralea.

[4] În *Viaţa românească*, XIII, 1921, nr. 11, noiembrie, p. 286—288 apare o recenzie, semnată de G. Topîrceanu, la cartea lui M. Sadoveanu : *Strada Lăpuşneanu* (Cronici din 1917), Iaşi, 1921, Ed. „Viaţa românească".

[5] Volumul lui George Sion : *Moldova romantică*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1921 a fost recenzat în revista *Viaţa românească*, XIV, 1922, nr. 4, aprilie, p. 130—132 de către M. Sevastos.

[6] Fiul lui Constantin Stere.

[7] Vezi nota 1 la scrisoarea III din fondul Ionel Teodoreanu.

[8] Volumul lui Calistra Hogaş : *În munţii Neamţului*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1921 a fost recenzat de M. Sadoveanu în revista *Viaţa românească*, XIII, 1921, nr. 9, septembrie, p. 438—439. După recenzie urmează o lungă erată la care va face Sevastos aluzii.

[9] Vezi nota 8 la această scrisoare.

[10] Volumului *În Munţii Neamţului* de Calistrat Hogaş.

16

Reni, 11.VIII.'923

Stimate domnule Ibrăileanu,

Am primit scrisoarea d-voastră la Reni. I-am scris imediat lui Stejărel Ionescu[1] să aranjeze chestia financiară. El trebuie să încaseze, chiar săptămîna aceasta, 4.000 de lei pentru vaze. I-am scris dacă n-a luat vazele, să vă trimită aceşti bani imediat. (Vazele tot nu se pierd. Am vorbit cu negustorul şi înainte de a pleca.) Restul să-l ia de la adm. sau, prin d. Sadoveanu, de la vreo bancă.

Mi-a venit al Reni o telegramă a d-lui Stere : „Expediat luni (6 aug.) articolul"[2] şi trei recenzii de Ralea : Pierre Janet *(La médecine psychologique);*

J. Bart (*Prințesa Bibița*) și Camil Petrescu (*Versuri*). Aceasta din urmă mi se pare că nu merge ; de aceea v-o alătur aici [3].

Articolul lui Zarifopol [4] s-a tipărit cu siguranță. Îi scriu acum autorului. Al d-voastră

M. Sevastos

[1] Stejărel Ionescu, colaborator al *Vieții românești*.

[2] Const. Stere publica pe atunci o suită de articole sub titlul general de : *Din carnetul unui solitar* (vezi de exemplu *V. r.*, XV, 1923, nr. 7, iulie, p. 83—97).

[3] În *Viața românească*, XV, 1923, nr. 8—9, august-septembrie, M. Ralea publică trei recenzii : Camil Petrescu, *Versuri*, București, Cultura națională, 1923, la pag. 337—339 ; Giovani Papini : *Le crépuscule des philosophes*, Paris, 1922, la p. 343—344 și A. Hesnard : *L'Inconscient*, Paris, Doin, 1923, la p. 344.

[4] Articolul lui Paul Zarifopol era : *Notă la comemorarea lui Renan* și a apărut într-adevăr în *Viața românească*, XV, 1923, nr. 7, iulie, p. 5—24.

17

Iași, 26.IX.'923

Stimate domnule Ibrăileanu [1],

D. Sadoveanu vă anunță că d. Pătrășcanu va sosi astăzi în Iași. A primit în acest sens o telegramă. Al d-voastră

M. Sevastos

[1] Scrisoarea a fost expediată prin cineva (nu prin poștă) și Ibrăileanu a primit-o în aceeași zi.

18

București, 2.VIII.1925

Stimate domnule Ibrăileanu,

Cred că ați văzut explicațiile lui Aderca din *Cuvîntul liber* [1]. Eu l-am pus să pună pe hîrtie aceste explicații, pe care Aderca mi le dădea verbal. În urma lor d-voastră și ceilalți amici ai *Vieții românești* cum ați privi o eventuală colaborare a lui Aderca la *Adevărul literar ?* M-am gîndit numai la nuvele (de articole nici nu-i vorbă). El mi-a dat și un caiet de nuvele, din care unele sînt bune. Ce ziceți ? Să-i pun ceva ? Nu ? V-ați simți jignit de prezența lui la *Ad. lit. ?* Eu cred că, după ultimele lui declarații, s-ar putea. Nu-mi dau însă bine samă [2]. Poate m-am făcut și eu bucureștean.

Aștept un cuvînt de la d-voastră în această privință.

Apoi vă rog foarte mult trimiteți-mi ceva pentru *Ad. lit.* [3] La toamnă voi scrie cuiva să vă ceară un interviu. Din septembrie vreau să public interviuri. Mai aveți vreo idee de îmbunătățit gazeta ? Chestia publicării de „bucăți

alese" ar fi bună, cu o condiţie însă ; dacă alegerea bucăţilor de antologie aţi face-o d-voastră, bineînţeles în schimbul unui onorariul. Al d-voastră

M. Sevastos

N. B. Cei de la *Adevărul* ţin la o dare de seamă mai mascată în *Viaţa românească* a *Adevărului literar* [4]. Vă rog să spuneţi la Iaşi să nu fie uitat *Ad. lit.*

Această scrisoare a mai fost o dată la Varatic. Dar s-a întors înapoi : adresantul necunoscut. O copiez încă o dată. M. S.

[1] *Cuvîntul liber*, revistă săptămînală, Bucureşti, 24 august 1919—1925. Redactor : Const. Graur şi apoi Eug. Filotti. Felix Aderca publică în *Cuvîntul liber*, seria a II-a, an. II, 1925, nr. 26 din 18 iulie, p. 14—15 un articol : *Estetica polemicii* unde-i vorba şi de Ibrăileanu.

[2] Felix Aderca a publicat în *Adevărul literar şi artistic*, VI, 1925, nr. 250, 20 septembrie, p. 3, col. 1—2 nuvela *Înainte de ora pocherului*, în nr. 252, 4 octombrie, p. 2, col. 1—3 nuvela *Steluţa*, în nr. 258, 15 noiembrie, p. 5, col. 1—4, altă nuvelă *Femeia ploilor* şi în nr. 264, 27 noiembrie, p. 6, col. 1—4, o nuvelă intitulată *Un Crăciun lîngă Dunăre*. A continuat să publice şi în anii următori în *Adevărul literar şi artistic*.

[3] G. Ibrăileanu nu a publicat decît în *Adevărul literar şi artistic*, VI, 1925, nr. 238, 28 iunie, p. 1, col. 1—2 un articol intitulat *Anton Bacalbaşa* şi abia în anul VII, 1926, nr. 290, 27 iunie, p. 3, col. 1—2 alt articol : *G. Topîrceanu*.

[4] Într-adevăr, în *Viaţa românească*, VIII, 1925, nr. 8 aug., p. 297 şi în nr. 9, septembrie, p. 464 şi în nr. 11, noiembrie, p. 300 la revista revistelor se vorbeşte şi de *Adevărul literar*.

19

Bucureşti, 17.VIII.1925

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Numărul viitor al *Ad. lit.* aş vrea să-l închin lui Slavici. Vă rog foarte mult daţi-mi un articolaş. Aţi face cel mai mare bine gazetei [1]. Primiţi multe mulţumiri.

M. Sevastos

[1] Într-adevăr, *Adevărul literar şi artistic*, VI. 1925, nr. 247 (din 30 august) este închinat (ca şi nr. 246, din 23 august) lui *Ion Slavici*, nesemnat. Să fie scris de Ibrăileanu ? Altceva nu este nimic de Ibrăileanu în aceste două numere citate aici.

20

Bucureşti, 25.II.1927

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Cu permisul de C.F.R. chestia stă aşa : Sadoveanu a intervenit pe lîngă membri comisiei de permise şi, la şedinţa comisiei, membrii au fost — după cît

mi se spune — pentru. I-a ridicat împotriva mea, cu o teribilă înverșunare, însuși ministrul (care probabil nici nu mă cunoaște). Ministrul fusese montat cu siguranță de membrii comisiei care, legați pentru cuvîntul dat lui Sadoveanu, nu m-au mai atacat fățiș, ci lăturalnic. Mi s-a refuzat permisul. Acum vor face intervenții asociațiile de presă și va fi poate și o interpelare în parlament în chestia permiselor. Oricum o fi, membrilor comisiei nu le voi rămînea dator.

Acum altceva. Am avut un conflict regretabil cu dr. Mironescu [1]. Și pentru cazul cînd mă va acuza în ochii d-voastră, prezint următoarea apărare :

Pe lîngă clinica lui Mironescu funcționează un dispensar a cărui viață mi se datorește mie. Atît în timpul lui Demetriade, cît și a lui Mironescu am căpătat de la Min. Sănătății 60.000 lei anual, pentru doi medici. (Dispensarul de altfel este o intitulație de operetă ; la doi medici sînt 5—8 injecții pe zi.)

Plecînd nevastă-mea din Iași, dr. Mironescu a pus-o în locul ei pe nepoată-mea și, pentru anul acesta, a cerut de la minister 200.000 lei. Grație persistenții mele de fier (din decembrie și pînă acum aproape în fiecare zi am fost singur sau cu amici la Ministerul Sănătății), am izbutit să-i capăt 200.000, plus medicamente (ceea ce Mironescu nici nu ceruse). Din această sumă i s-au și trimis 100.000. Dar Mironescu face pe prostul. El spune că în totul i s-a dat numai 100.000, făcîndu-mi ofensa de a mă taxa de mincinos și-i fixează nepoatei mele 35.000 lei anual, plătibil lunar... păstrînd tăcere asupra modului cum vrea să întrebuințeze restul banilor. El i-a făgăduit nepoatei mele 84.000 lei — cînd mi-a dat cererea și... acum, după rezolvare, a scăzut suma la mai puțin de jumătate. Apoi, de cînd se dă subvenția (patru ani), doctorii o iau dintr-o dată sau în două rate. (Chiar Ministerul o dădea așa. Nimănui nu i-a trecut prin minte că-i o procedare ilegală.) Mironescu azi vrea să o plătească lunar. În timpul lui Demetriade eu rugam ministerul să specifice cît înțelege să dea fiecărui doctor. În Mironescu am avut încredere și n-am ținut să se facă specificarea.

În definitiv Mironescu, după ce i-am obținut vreo 250.000 (medicamentele poate se vor urca la suma asta), și-a bătut joc de mine. (Dacă aș fi știut una ca asta, aș fi putut obținea pentru nepoată-mea 35.000 cu o simplă vizită la Minister... nu cu vreo 50—60 !...) Atunci i-am scris lui Mironescu o scrisoare indignată, spunîndu-i de-a fir a păr toate necazurile și umilințele îndurate în chestia aceasta — fără însă de nici un cuvînt ofensător. El îmi răspunde cu o scrisoare obraznică. Îmi vorbește de „legalitate și de interesele clinicii" lui, care primează „interesele familiei mele". Cînd pentru un dispensar de operetă, fără bolnavi, capătă peste 200.000 lei prin mine — cînd nevasta lui ocupă postul de preparatoare în clinică *fără să se ducă o dată măcar în an la serviciu*... nu-i este permis lui Mironescu să-și bată joc de mine, scoțîndu-mi ochii cu „legalitatea" și cu „interesele clinicii". Am crezut că, mulțumită unui amic, voi scăpa de subvenția pe care o dau lunar familiei din Iași. N-am reușit. Iertați-mă că v-am plictisit cu aceste chestii. Al d-voastră

M. Sevastos

[1] I. Mironescu, care a fost și medicul curant al lui G. Ibrăileanu.

21

București, 31.V.1927

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Vă rog trimiteți un volum secretarului ziarului *Adevărul* (A. Coler). Aderca vă roagă să-i trimiteți un volum, vrînd să scrie despre dînsul. Puteți să-l trimiteți pe adresa mea.

Al dumneavoastră, *M. Sevastos*

[1] A apărut în *Adevărul literar și artistic*, VIII, 1927, nr. 343, 3 iulie, p. 1, col. 1—4 și p. 2, col. 1—2 o recenzie a lui Mihai D. Ralea la cartea lui G. Ibrăileanu: *Scriitori români și străini*, Iași, Viața românească, 1927.

22

Slănic Moldova, 24.VIII.1933

Mult stimate domnule Ibrăileanu,

Am primit aici prin poștă telegrama d-voastră. Înainte de a pleca din București am vorbit cu Pauker despre volumul Eminescu. I-am arătat manuscrisul. E prea mic pentru un volum. Vă roagă să mai trimiteți manuscris — și cum îl va avea, va pune volumul sub tipar.

Despre *Adela* voi scrie peste cîteva zile un articol pentru Dimineața [1]. Mi-a plăcut volumul al dracului.

Aici mi-a vorbit, cu un rar entuziasm pentru un medic, dr. Tuduran despre *Adela*. I-a plăcut mai mult — nu numai decît toate romanele românești — dar și decît cele străine apărute în ultimul timp.

Cred că de *Adevărul literar* [2] sînteți mulțumit cum a primit romanul. Iar în privința mea... veți vedea articolul din *Dimineața*. Mi-a spus și Arghezi că va scrie. I-a plăcut foarte mult. Îmi va da un articol și Philippide [3].

Întîrzierea prietenilor se datorește greutății subiectului nu indolenței lor. Toți se tem să nu se facă de rîs, scriind banalități.

Cer multe scuze pentru unele întîrzieri în corespondență. Am fost, în cursul anului trecut, în falimentul corespondenței. Sper să mă refac acum.

Primiți cele mai afectuoase salutări și expresia bucuriei de a vă ști perfect sănătos.

M. Sevastos

[1] A scris într-adevăr o recenzie în *Dimineața*, anul 29, nr. 9570, din 20 august 1933, p. 8, col. 5—7: *Romanul d-lui G. Ibrăileanu, Adela*, Aureliu Weiss și în nr. 9560 din același an, p. 3, col. 4—5, doctorul Ygrec un articol: *Adela sau voluptatea gîndirii*. Sevastos n-a mai scris recenzia promisă.

[2] În *Adevărul literar și artistic*, XII, 1933, nr. 652, 4 iunie, p. 1, col. 1—2, p. 2, col. 1—2, G. Călinescu publică recenzia: *Romanul d-lui G. Ibrăileanu*. În *Adevărul literar și artistic*, XII, 1933, nr. 657, 9 iulie, p. 1, col. 6—7 și p. 2, col. 1—2 Demostene Botez scrie despre: O *carte rară „Adela"*. În *Adevărul literar și artistic*, XII, 1933, nr. 666, 10 septembrie, p. 1, col. 6—7 și p. 2, col. 1—2, Paul Zarifopol scrie și el o cronică la

Adela intitulată : *Delicate lucruri vechi.* In *Adevărul literar şi artistic*, XII, 1933, nr. 673, 29 octombrie, p. 1, col. 1—2 scrie şi Ion Petrovici despre *Adela : Cîteva cuvinte despre o carte excelentă.* În *Adevărul literar şi artistic*, XIII, 1934, nr. 685, 21 ianuarie, p. 4, col. 3—4 mai apare o cronică nesemnată : O *Adelă a timpurilor noastre. O carte rară.* În *Adevărul literar şi artistic*, XIII, 1934, nr. 684, 14 ianuarie, p. 7, col. 3—6 mai apare o recenzie la *Adela* semnată : Rolly.

[3] Vezi nota 2 de mai sus. O fi cumva cronica nesemnată din nr. 685 ?

23

1933

TELEGRAMĂ

Rog trimiteţi urgent un articolaş despre *Adevărul literar* pentru numărul festiv [1].

Sevastos

[1] Nu a trimis.

INDICI

INDICE AL EXPEDITORILOR

INDICE CRONOLOGIC AL SCRISORILOR

1914 ian. 21	de la I. Botez	42
1914 ian. 23, Berlin	de la I. I. Mironescu	267
(1914 ian.)	de la C. Marino-Moscu	208
1914 febr. 21, Berlin	de la I. I. Mironescu	267—268
(1914 mart. 1)	de la C. Marino-Moscu	209
(1914 mart. 11)	de la C. Marino-Moscu	209—210
(1914 după 11 mart.)	de la C. Marino-Moscu	211
1914 mart. 12	de la I. Botez	42
1914 mart. 13	de la A. Steuerman	386
(1914 mart. 16)	de la C. Marino-Moscu	211—212
(1914 mart. 19, Chillon)	de la O. Botez	51
1914 aug. 12, P. Neamț	de la C. Stere	376
1914 sept. 16, București	de la G. Topîrceanu	418—419
1914 sept. 18, Craiova	de la G. Topîrceanu	419
1914 oct. 15, București	de la I. Botez	42—43
(1915 mai 3)	de la C. Marino-Moscu	212—213
(1915 mai)	de la C. Marino-Moscu	213
1915 iun. 19, Iași	de la M. Carp	150
(1915 aug. 29)	de la C. Marino-Moscu	213—214
1915 sept. 14, Iași	de la Iorgu Iordan	158—159
(1915 oct. 10)	de la C. Marino-Moscu	214—218
1915 oct. 17, București	de la M. Sevastos	424
1915 dec. 2, București	de la M. Carp	150
1916 ian. 11, București	de la I. Al. Brătescu-Voinești	132—133
(1916 mai 13)	de la C. Marino-Moscu	219
1916 iul. 18, Iași	de la C. Stere	376
1916 aug. 16, Turtucaia	de la G. Topîrceanu	419
(1916 oct. 3)	de la A. Steuerman	386
1916 oct. 14, București	de la M. Sevastos	425
(1916 oct. 26)	de la C. Moscu	218
1916 oct. 31	de la G. Topîrceanu	419—420
1916 noiembr. 1	de la Alexandra Gavrilescu [Otilia Cazimir]	152—153
1916 noiembr.	de la Alexandra Gavrilescu [Otilia Cazimir]	153
1916 dec.	de la Margareta Gavrilescu	154
(1917 aug. 17)	de la G. Topîrceanu	420
(1917 noiembr. 17)	de la C. Marino-Moscu	219
1918 apr. 1, București	de la G. Topîrceanu	420—421
1918 mai 3	de la G. Topîrceanu	421—422
1918 mai 5, Fălticeni	de la V. Savel	359—360
1919 mai 4, (București)	de la I. Al. Brătescu-Voinești	133
1919 mai 22	de la G. Savul	362
1919 sept. 1, Huși	de la M. Ralea	285
1919 sept. 8, Iași	de la M. Sevastos	425
1919 noiembr. 7, Geneva	de la C. Stere	376—377
(1920 ian. 9)	de la C. Marino-Moscu	219—220
(1920 ian. 18)	de la C. Marino-Moscu	221

III

INDICE DE TITLURI ALE LUCRĂRILOR CITATE ÎN VOLUM

A

D

E

F

G

H

I

Î

J

K

L

N

O

P

R

S

Ș

T

V

Z

INDICE AL PERIODICELOR CITATE ÎN VOLUM

INDICE DE NUME

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

N

O

P

Q

R

S

Ș

T

Ţ

U

V

CUPRINS

INDICI

Lector : IORDAN DATCU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Apărut. 1971. Hîrtie tipar înalt tip A. de 63 g/m². Format 700×1000/16. Coli ed. 39,71. Coli tipar 33. A. nr. 262/1971. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—94.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1460 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România.

Lei 21

Nr. 12.696

SCRISORI CĂTRE IBRĂILEANU

II

25 Maiu 1910 Fălticeni

Iubite Domnule Ibrăileanu,

La 1 Iunie sunt în Fălticeni, deci poți veni fără nici o grijă. Te aștept cu dragoste.

Pentru Viața Românească am pregătit două bucăți, una pe care mi-o datorez și una, pe care de veți vrea veți lua-o. Te rog să-mi răspunzi dacă e vremea să vi le trimet, ori dacă le vei lua când vei trece prin Fălticeni.

Nu știu dacă vă lovesc rău: de puteți cumva mai trimiteți-mi o sută de lei pentru două bucăți. Voi face și eu ce voi putea — și poate drept recunoștință ne vom înțelege asupra unei lungi povestiri, un fel de roman, pe care l-am început în această săptămână. — Când vei veni la Fălticeni vei vedea multe lucruri și de ce [illegible] [illegible]. Dacă puteți [illegible], n-am nimic de zis.

O strângere de mână, Mihail Sadoveanu